

mezsgye-tisztító gyomirtó kapa; sá páligá; Jäthacke. 1802: Egy Mesgye Tisztító. Két rozsz Toroczka kapa [Benedek AF; SLev.].

mi¹ szem nm 1. noi; wir. A. 1539: My Syroky Ferench es esthwan deak zwthoryak attwk emlekezhre ez lewelnek zeryben" [M.zsombor K; MNy XL, 136. — "Köv. a szerző-dés szöv.]. 1542: azerth my the k. zolgalwnk mynth kegyel-mes vrwnknak [Fog.; LevT I, 19 Daczo Mathe és Olah Balas Maylath Gaborhoz, Fog. vára urához]. 1557: vagion valamy jobagwnk kit Kegelmek azt mongya hogy kegelme-teke mj penygh azt mongwk hogy myenk [Apanagyfalu SzD; BesztLt 16 Gr. Timar, Bl. Miko és Fr. Apaffi a beszt-i bírőhoz]. 1573: Mw mint fogoth byrak Agyuk emleke-zetre ez mw leuelunkeoth [Hsz; BálLt 1]. 1578: mj faluul eoazwe gywlenk [Amadéfa Cs; Eszt-Mk]. 1590: my azra nem emlekeözwnk hogy my azt chielekeözthwk volna | mü azuál nem tartoztunk [Szu; UszT]. 1621: mi ezt teouriny nélkül el ne(m) zenuedgywk [Dés; DLt 346]. 1624: melyrwl myw birak attuk az myw peczetes leuelwnkeot [Kvh; Borb. I]. 1631: Kadar Istuanis egy volt Aniaval az leanial Judit-al, mi peniglen apaval [Mv; MvLt 290. 56b]. 1641: Mjv Szas Balas, es Danka Balas primipil: Kezdi szeki Also Torjayak [Altörja Hsz; Borb. I]. 1651: az mi nemü vallokat mi eleónkb(e) hiut mi azokat erős hüttel megh eskéttwk [Aranyosrákos TA; Borb. I]. 1654: Had hir vala de mü itthon voltunk [Balavásár KK; SLt 15. B. 8]. 1656: Mikor mü dolgoztunk akkor en ott ne(m) latta(m) Csísz Ferenczet [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. 1668: Ezt mü az mi igaz hüttünk Szerent irtuk [Egrestő KK; BálLt 44]. 1675: Mü Karakai Márton Torotzkai Peter Uram Jobbágya és Bor-bély János Thorotzkai István Uram jobbágya [Torockó; Thor. XXI/6]. 1700: meg szollíta engemet s kérde mint maradhatok, mondám igen vékonyan bizony mü [Zágon Hsz; HSzjp Th. Damokos de Zágon (50) pp vall.]. 1729: az hidast mi vontatok ki az Küküllőből [A.karácsonfa AF; Told. 31]. 1748: mü ökot nem perlettük [Torda; TJkT III. 194]. 1753: a béresek ránk jövenek es mü el eresztők az el fogott rabat [Marossztyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. 1780: mi Asszonyokul eo Nagyságához bé járosok nem voltunk [Bethlen SzD; BK]. 1781: mü néked viszsza fizettük [Gysz; DE 3]. 1793: Mü ... egy Vér törsoékből származott Atyafiak vagyunk [Ajára TA; Thor. 211/28]. 1794: ha Uram ked nem eskeszik, mü sem [Martonos U; Pf]. 1844: a' mi kevés jóvatskáink vagian azokra müis gondat tudunk viselni [Várfva TA; Borb.].

B. 1613: ekkor egy más kezdvén kijátani, hogy ránk jüjenek mük hogy lássák hogy nem vagyunk üres kézel egy pistallyal egyet löttünk, tsak ugy pusztájában [Déva; Ks 117 Vegyes ir.]. 1625: mik vagiunk közel való verek hozzá [UszT 85a]. 1692: (A jószágot) ha ki váltani mük fiak ne(m) akarnok melta(n) tselekedhetne eo kglme, de mik negyen leven fiak megis eo kglme(ne)k engednök ki váltani az bolond is meg hiitne minket ette [SLt AU. 54 Pókai Sárosi Zsigmond lev.]. 1722: Mük minyájon Unitariusbol lett Reformatusok vagyunk [Hévíz NK; JHbT]. 1747: mük ottan akkor jelen voltunk [Szentegedy SzD; WassLt]. 1749: mükis ... oda mentünk [Balavásár KK; Ks 15. LXXVIII. 17]. 1757: mik az Buzát megbetsöltettük [Pagocsa TA; Ks 8. XXI. 13]. 1761: Ezen Falu Határa a Trágyát ugyan meg kívánna de mük, nem szoktuk [Boz H; JHb LXX/3. 182]. 1764: akkoron mik is mind Cselédek oda le voltunk Gerenden [Nagysajó BN; Ks. Mich. Détései (20), Gr. Csiz-

madia (19) jb vall.]. 1770: Mük Sellerek minnyajan Taxasok vagyunk [Kisvárcsa Sz; BK]. 1771: Mik ... Legitime Citált és Jurált személyek egyenlő képpen Fátéalunk Mük Minnyájon Tudgyuk [Dombó KK; JHb XX/26. 3]. 1782 k.: mikor modunk es alkalmatosságunk lészen, mik is ki váltjuk a Sententiát [Ne; DobLev. III/567. 1b]. 1791: Mü nem tudgyuk, hogy több gabonáját el vette volna ... annál, amit mük ki mertünk [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/9]. 1803: enis vagj mükis Vizert azan kis Patakra Csorgora járunk [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1846: azon hibának nem mük Atsokul vagyunk okai hanem a Kőművesek [Dés; DLt 78]. 1847: mük erőszakot nem kívántunk tenni [Kv; ACLev.].

C. 1639: mink kette(n) leönk keozbirak, keözteók [Mv; MvLt 291. 171a]. 1732: az említett erdőt mink hordottuk [Türe K; Told. 21]. 1765: az gyalog katonáknak hét, hét krajtzárt adtunk, az lovasoknak pedig münk Alvincziek tizen edgy krajtzart fizettünk napjara mindeniknek [Alvinc AF; Eszt-Mk Vall. 143]. | Münk osztán az Investigatiót ketten véghez vittük [Borosbocsárd AF; i.h. 241]. 1792: Münk meg irt Birákul le tett hüttünk után vallyuk, hogy^a [H; Ks XLVIII/7. 21 Bunda György judex pagi Gerend^b (36) vall. — "Köv. a vall. ^aH].

Szk: ~ magunk. 1569/1571: az szabad sokadalomban holot my magunkis Ielen voltwnk hirunk nélkül minket kerdetlen az my zolgankat meg nem foghattatok volna [Dés/ Székelyvásárhely; SLt XY. 24]. 1582: Indultanak Byro Vramek feierwarra vrunknak az vy ezhendeo aiandekiatt meg winnj ketht kuchiwall egikbennis hatt lo masikbannis hatt minmagunk woltunk 14 [Kv; Szám. 3/VIII. 29]. 1593: ezen my maghünk atta leüelnek Eerieüel myndenwtt mynd feiwnkhöz marhankhoz hozzá niulhasson [Perecsen Sz; WLT]. 1692: Mükis ettünk affele Szeplaki Disznok husaban, de mü magunk nem eöitünk edgyetis [O.szentlászló KK; SLt AF. 20 Hincze Karacson (25) vall.]. * ~ (mind)hár-man. 1573: Regeni peter ezt valya hogy eo Zayokból hallotta, Eottwes Leorincztől teoreok Lazlonetol es Eottwes Jmrenenek az Annyatol, hogy my harman Egygek vagionk [Kv; TJk III/3. 254]. 1764: Mü mind hármán ugy tudgyuk [Gyurkapataka SzD; JHbK LIV. 28. 6]. * ~ (mind)ketten. 1570: azt monda feyerwary Ambrus en ytt benne^a maradok had wonnywk my ketten oztan egy mast [Erked K; JHbK XIII. 23. — "A vitás jószágban]. 1747: mü ketten előll el jövének haza felé [Hagymásbodon MT; Berz. I. 8/1]. 1864: mü mint Ketten mint Megye hitesek jelen valánk a fenn irt Megye Biro házánál [Szováta MT; Bereczki József lev.]. * ~ mindnyájan. 1678: Bizony felette igen akarta volna mind az asszony mind mü minnyájon ha Kegyelmed itt benn leszen vala [TML VIII, 86 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1778: mü minnyájon Fatenseköl ki menvén [Majos MT; Told. 79].

2. fej-i többes; ca plural al maiestätii; Majestätsplural: 'ua.; idem' 1567: My masodik Janos wdwar hely zekben lakozo fw nepeknek es Lo feyeknek kezooneoteonket es zokot kegielmessegeonket Jryw [Törzs. fej.]. 1586: Kwn gaspart az Jozagtwl az terwjn es mys priualnok [BK; Báthory István fej. lev.]. 1608: Mivel hoki mi Kendi Istuan vram Tanachiunk es Cancellariusunknak meg tekintuen hwseges, es alhatatos zolgalattiat zamos Uyuarat minden hozzá tartozando iok es Jozagokkal eo kg(ne)k inscribaltuk, es adtuk [Törzs. fej.]. 1617: mi az kegd eözwegi allapattiat, es apro arwait tekyntwén feyedelmi kegyelmessigewnkbeöl, semmisse nem akartuk hadny, hanem byzzonios summaul

akariuk contentaltatny [Ks O. 26 fej.]. 1672: Mi azért a mint Kegyelmednek mind írás által, mind pedig izenet által instructionkat értésére adtuk, most is annál egyebet Kegyelmednek írni nem tudunk [TML VI, 338 a fej. Teleki Mihályhoz].

3. birt. jelzői haszn-ban; cu valoare de adjectiv posesiv; als besitzanzeigendes Attribut: nostru, noastră, noastră, nostre; unser, unsere, unseres. A. 1542: Thowabba az my kegyelmes vrwnk felew az my yo hyrth hallwnk, hyzewk azth, hogy az my kegyelmes azonywnk the k: meg írtha [Fog.; LevT I, 19 Daczo Mathe es Olah Balas Maylath Gaborhoz, Fog. vára urához]. 1546: kynek byzonságára, athwk mynd, az keeth felnek, Ez my yelen walo Lewelywnketh, kyth, meg Erssythethyunk, az my pechetywnk [Radnótt KK; JHbK XXXVIII/19]. 1560: De miért hogy az my prokatorunk Rea nem vigyazot volt az dologra az ew felseje tablaja ... nekwnk terhes teruent tewt wolt [Kv; SLT ST. 6]. 1561: Azert ty Ket Kerywk Mint Jo vraynkat es attyankfyajt hogy ty ktek az Napon legien Jelen az My hazunknal Jlyen Ekesitettek az my lakodalmunk az ty ktek Jelen letewel [Illye H; BesztLt 41 Lad. Dyesseny comes co(m)itat(us) Zarand a beszti-bíróhoz, tanácsához és a város polgáraihoz]. 1577: Az mi határunkon ez eleot sem volt szabad iarnj az kezdi vasarhely baromnak [Kézdisztlélek Hsz; HszjP]. 1592: megy eretw az my peressunknek Raytunk walo keresetteket [UszT]. 1606: annak az mv Attiankfianak maradat vala Vy faluban buzaya es penze [i.h. 20/175]. 1621: Mellj dolog(na)k nagjobb bizonyosagára es erősegere mi felljül megh irt szemelljek attuk a' mü levelünköt [Asz; Borb. I]. 1623: oda szalada az mw szallasunkra [Csicsó Cs; BálLt 60]. 1629: Lattam hogy egi legendy al vala ot az mi kertünk vegenei lattam(m) aztis hogy ki hantak volt ot az mi kertünkett [Mv; MvLt 290. 186b]. 1631: attuk az mö (!) hit zerent vallo levelonkot [Gyergyóújfalu Cs; LLt]. 1650: szoczj giorgine monda leani (!) halliatoke az mv vñonk mint rju [Szentlélek U; UszT 8/64. 37a]. 1668: az mü Zomzidunkban lakanak [Csz; CsÁLt F. 27. 1/30]. 1681: Mü Üzoni Beldi Kelemen es David, minden mü Jozságinkat köttük ennyi summa penzigh, az mü jo Uraink(na)k, Atyankfiának [BLT I]. 1741: Pap János birja vala aszt a' darab földet az mi határunkig fell [Mezővelkér TA; Ks]. 1757: ide szállat, az mi határunkra [Csömény SzD; Ks 9. XXXI. 20]. 1760: ki jöve a' mü kapunkhoz [Koród KK; Ks 17. XXXI]. 1817: a tűz a mü utzáknann végig futott [Torda; KvAkKt 363].

B. 1767: én voltam az Legények Korcsomárossa, hováis bé jöven Telegucza juvon az mük szokásunk szerént meg becsültük Le ültetvén az Asztal mellé [Betlensztmikiós KK; BK. Csiki János Gombucz Joseff conventios szolgálja (20) vall.].

Szk: ~ *magunk*. 1593: Az Mi Magünk kelchiegünk Az Erdot hagi Megh Laboltuk es hagi Megh oztotuk keöltetünk f 5 d 2 [Kv; Szám. 5/XIX. 18]. 1598: Ebbol ki wewen az pennelkül walo Adot Erdeot Marad megh f. 352/30 Meghis ki tudwan az my magünk keoltseget f 5 d 10 Marad megh ratione Ciuitatis epen f 347/20 [Kv; i.h. 7/XVII. 19].

4. birt. jelzői haszn-ban fej-i többes; cu valoare de adjectiv posesiv ca plural al maiestății; Majestátsplural als besitzanzeigendes Attribut: 'ua; idem'. 1572: ilyen választ adtunk, hogy fő személyeket és nemeseiket ennek utánna az udvarbíró meg ne fogjon, hanem ha saját mi parancsolatunkat látangya [Barabás, SzO 292 fej.]. 1575: az varmegye

penzebül, melyet mi számunkra fel szettel fog(adj) huszon ött drabantot magad oltalmara [Báthory Lev. I, 313–4 és hm. A szatmári németek fenyegető készülődéseivel kapcsolatos fej-i intésből]. 1612: valamit mi szonkal mondand Kamúthj Balas Uram Kegyelmeteknek, mindenekben Zoának engedelmesek leüen azt czielekedgietek [Kv; PLPr 49 fej.]. 1614: minekwnk az mi beczwilletes hiuwnk Tanaczunk es feo HopMesterwnk Allia Farkas Wram [Gyf; BálLt 64].

mi² I. *kérdő nm A. fn-i* 1. tárgyra/jelenségre/dologra kérdezőleg; exprimă o întrebare referitor la un obiect/un fenomen/un lucru; nach einem Gegenstand/einer Erscheinung/einer Sache fragend: ce?; was? 1540: igen akarnak meg thwöny es ertheny, hogy az wrak myhez thartyak magokat es ez orzagoth [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1568: Vaczy Peter ... ne(m) hallotta mit mo(n)dot | kérdem, my lelte [Kv; TJK III/1. 143, 199]. 1569: More Janos ezt monta Cristina Azyonnak Myth chynalz ith Cristina Azyony [Kv; i.h. 246]. 1582: lassa miheöz tarcha magat [Kv; TanJk V/3. 252b]. 1584: mongia vala a' leany Nem tudom my vala Az Ablak Alatt [Kv; TJK IV/1. 246–7 Luch Gergelne vall.]. 1604: (Az aranyat) en nem tudom mjre es houa keöltette [UszT 20/128]. 1610: kjekt mjrül vallattanak [K; JHbK LVII/49]. 1698: látom én miben mesterkedik Kgltek [Kál MT; Berz. 12/62]. 1723: mind ezek felöl mit tudsz vagy mit observáltál? [BSz; Ks 25. III. 5]. 1729: Hat azt Tudgiae Kegjelmetek ki diffamalta volna Bartok Kelemen Uramat es Feleseget, s mikkel [Hsz; DobLev. I/141 vk]. 1744: a veszekedés miből es mint eredett nem tudom [Székásbesenyő AF; Told. 3]. 1746: Tudgiae a Tanu Azon Popa Kirsztye Todor amidőn meg holt mie maradtott [BSz; SLT 29. Y. 30 vk]. 1761: mik lopattanak el? [Torda; TJKt V. 47 vk]. 1779: valjon mü indította eő Ngát ezen hirnekis beszéllésére? [Vécs MT; KS vk]. 1794: Mivel ütötte, mitsoda fegyverrel s mije, fejét é, vagy pedig Szüve táját [Letka SzD; Tsb 5]. 1806: nevetve bámulták, hogy min jár a' Gyermekek az esze [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII]. 1843: mire valo volt azan kegyetlenség? [Dés; DLt 586].

Szk: ~ *mi nem* nem tudhatni, hogy mi. 1573: Orsolia Barat Ferenchne hallotta puskarnetwl azt Monta hagi az mybe^a vagion az vra eo vtanna vagion, De azert eo ne(m) latta sem twgia my volt my nem [Kv; TJK III/3. 172. — "Vagyonban]. 1606: Voltak ott azert az Dersi atiafiakba(n) az menyegzeoj lakodalmokoris de ne(m) tudom mit attak s mit ne(m) az Nagy Andrasne hazasitasakor [UszT 20/186 Mart. Kerestely de múnna (65) lib. vall.].

2. jellegre/mibenlétre kérdezőleg; exprimă o întrebare referitor la o caracteristică, la o situație; nach einer Eigenart/Sachlage fragend: miféle jellegű/minek minősíthető (tárgy/dolog/személy)?; ce fel de (obiect/lucru/persoană)?; (Gegenstand/Sache/Person) von welcher Eigenart/Qualifizierung? 1552: megh irtwv valla nag. hogh az haz dolda miben volth [Torda; LevT I, 94 Bank Pal, Peter polab, Chakor Ferench Batori Andrass erdélyi vajdához]. 1573: Nem twgia myre velny^a [Kv; TJK III/3. 155. — "A hirt]. 1592: az teorueni megh mutatia mibe maraggion dolgok [Kv; TJK V/1. 193]. 1698/1699: Mint ezekre mi lézen az resolutio kglđ Szolga biro Ur(am) Relatoria-b(an) includallya [Cege SzD; WassLt Vass Dániel nyil.]. 1731: az olá Pap — látom emberseges embernek latszik mar nem tudom hogy ez utan mi valik belölle [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.]. 1752: en aszt sem tudom mi az a kave [Al-

torja Hsz; HSzjP]. 1753: (Molnár vagy Szabó Mihály) nevét változtatták, ha igen mire [Msz; IB]. 1773: Ez a császár szörnyű prudens ember, úgyhogy talán a szolgabíró hivatalát is tudja miből álljon [RettE 300]. 1777: (Ezken Miklós-né és fia) törvénykedének Bartos Marton Urammal mi-ben terminalodott a dolog, nem tudom [Albis Hsz; BLev.]. 1788: a lentse és borso ... már kiis költ szépen meg látom mi lesz belőle [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1794: Ismém ked ki, 's mi ked [Eresztvény Hsz; HSzjP Márton László (48) Komolai Reformatus Mester vall.].

3. árra/értékre kérdezőleg; exprimā o intrebare referitor la preț/la valoare; nach dem Preis/Wert fragend: mennyi?; cât (costă/valorează)?; wieviel? 1570: Erzebet Dabo Thamasne, Azt valiaa hogy tawaly hallotta Jgarto Lwkachnetwl eo neky Mongya volt, ely Adam az zeoleot, eo kerdette Myn Attha azt Monta hogy hat forinton [Kv; Tjk III/2. 112]. 1586: Ha penigh Ez temeteo emberek a' hopenzt keweselnék, Eo kgmek varosul Biro vra(m) beolch Jteletibe eresztik, mywel kellien fizetesekek Jobbitany [Kv; TanJk I/1. 35]. 1589 k.: el vegezék miel adgianak teobbet, az piacz zelben valok [Szu; UszT]. 1595: megh summalia ighazan az Mywes leghennek Gazdaya, mit thenne az mywes leghennek eztendeigh valo fizetese [Kv; TanJk I/1. 256]. 1602: hytiuel mongia megh Balasfy Pal min veotte az zeoleot es mith keolteot rea [Kv; Tjk VI/1. 591]. 1603: Hiuu minket* Radnoti Jstuan Deak ... Hogy az megh holt Aztalos Georgy Aruainak hazat ... megh intezneok, hogy mit erne [Kv; RDL I. 75. — "Osztóbrákat]. 1644: houu mit fizeteot Ne(m) tudo(m) [Mv; MvLt 291. 431a]. 1655: monda nekem Philudo Marton, Sogor vagy negyven aranyam volna ha kglđ el laptalan, mondam, én el váltom ... mib(en) adgya kglđ, monda, negyed félb(en) oda adom [Kv; CartTr II. 889 Mich. Csepreghi (53) vall.]. 1710: Hát aszt tudode azon fizetésben egy, egy szemeljre mi eset [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1754: mire aestimáltattathatnak ezen kár nem tudom [Tóhát AF; JHb]. 1774: Ménes Tartásból Lovak, Paripák, Kantázak el adásából mi gyült bé s ki vette kezéhez? [KS gub. vk]. 1797: egy szekér szénának mi az árra? [Dob; WassLt Conscr. 13].

Szk: ~ érđ? 1573: Teremy Ferench azt vallia Zekeret sem Twgia Mint attak ely, sem fayat my Ereo volt [Kv; Tjk III/3. 193]. 1602: Kemeny Janos veott vala egy Arany lanczot zalagba hozzam eo tuggya mi ereo volt [Kv; RDL I. 73].

4. tehetetlenséget kif. felkiáltásban tagadás értékkel; interrogativ-exclamativ, exprimā neputința; in Ohnmacht ausdrückend Ausruf verneinenden Inhalts: ugyan mi?; ce?; was denn? 1593: Anna Azzoni, Jstuan deak Lukachne vallia Bakai ferencz Kuti Martont ebnek zigia vala, es ezis mongia nekji mit vettem* en neked eb, hogi Tot Jstuant ream berled [Kv; Tjk V/1. 250. — "Értsd: vétettem]. 1631: mit tehetek rola hiszem nem verhetem ki* [Mv; MvLt 290. 238b. — "Latorkodó férjéről a feleség]. 1634: En hozzam joue ez fogoly Leany; mondek neki; Te leany igen sziszeghöz, nem egiedul vagy te? melyre monda: mit tagadhatok edes Azzonyo(m) az Ur napjattol fogva en rajta(m) nem volt az hauri korsagh [Mv; i.h. 291. 31b]. 1679: mit tehetünk, rulla hogy mindenekre nem érkezünk [Dés; Jk 40b]. 1741: megis taszigala ezt mondan: mit tucz te bele Hunczfut [Miklósvara Hsz; HSzjP].

5. indulatos szövegben, szitokszó kíséretében; in texte care denotă vehemență, urmat de un cuvint de ocară; aufbrausend, heftig, einem Schimpfwort folgend; ce (dracu)?;

was (zum Teufel)? 1568: Anna Relicta gregory zabo ... fassa e(st) Ezt tudom hogy a mely Jngeth gatyath feyer vary Jmre az zolgayara fogoth hogy el vezet, azt en hozam hozta vala az zolgaya hogy meg mossam az gathya Meró veres vala meg mossam (!) haza vma, es mondek hogy bizon meg ver az isten, Es erre Monda feyerwary Jm(re) My bestyeth tehetek ha Ram futnak Mays ket leannak myuelte(m) meg [Kv; Tjk III/1. 173. — "Olv.: vum]. 1592: Catus Bek Janosne zolgaloia vallia ... be leoue az legini, es fekwuek mellem, mondek neki, cum tudo(m) mi eordeogeot kerez it [Kv; Tjk V/1. 270]. 1621: nem tudom ha tanacz vagy vagy mi eördogh vagy de nekedis szinten vgy mondom [Dés; DLt 345]. 1629: monda Úst gjarto Istua(n) hogi hat teged mi eördogh hozot ide [Mv; MvLt 290. 169b]. 1783: hat titeket mi az Anyátok Pitsája hozot ide [Agárd MT; Told. 10].

6. indulatos szövegben; in texte care denotă vehemență, iritare; aufbrausend, heftig: ~? a. miért? (holott nem kelle-ne); de ce?; was/warum denn? (obwohl es nicht sein müßte). 1568: Dorotyia georgy baka fassa est, hogy az keth azzonyi allat az birohoz akar vola menny, mond nekik myt perletek, hogy ne(m) bekeltek meg [Kv; Tjk III/1. 223]. 1592: Ez az ferenczne giakorta Jar wala az en hazamhoz egiedul az melj zwle lakik vala, az kapu eleot s mondam az zwlenek mit Jar ez a ferenczne Ily gjakor hozzad [Karatna Hsz; HSzjP bodo bernaldne alias kerekas leorinczne vall.]. 1636: mit tolyvaykottok esses fiai [Mv; MvLt 291. 37b]. 1683: mit kercgez hizem nem vagjok Tolvay [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1749: Atyafiak lévén kgltek mit otsmankodik veszekedik kgltek [Tarcasfava U; Pf]. — b. mennyire? (tkp egyáltalán nem); pentru ce? wie sehr/weit? (bzw. überhaupt nicht). 1491: Quid cum aliquos antiquos canes Si alicui antiquo cani displicat faciet (con)tra hec wigo mit gondolok es agebeckwel ha valia mel ageb banya tegen rolla [Kv; MNY LX, 497]. 1774: Juon ... látván a Léanyt mással beszélteni, leg ottan meg neheztele, és monda: Mit hajtak én te réad [Bábahalma KK; Ks 19. VII]. — c. ~t nekem! nem érdekel, nem számít; ce/nu contează, nu mă interesează; das interessiert mich nicht/macht nichts. 1847: Az idevaló uradalmi tisztokról Varga Katalin azt mondotta: „Mit nekem az idevaló apró tisztok?” ... azt felelte, ha menyen, a nagyokhoz menyen, nem ezekhez az apróságokhoz [VKp 239].

B. mn-i 1. milyen?, miféle?; ce?, ce fel de?; was für (ein/eine/ein)? 1561: Azt Nem twgya my oka ligyen [Kr; BálLt 78]. 1570: Eo K. varoswl megh Ertettek Byro vramnak my valazt Theot az varmegie [Kv; TanJk V/3. 6b]. 1573: Kalachsitene Azt vallia, hogy ... kerdezyk volt Kapanet My dologh leot volna hazanal [Kv; Tjk III/3. 65]. 1574: Az Thanachbol Negien Mennyenek Lassak meg My állapotba vagion az espotal [Kv; TanJk V/3. 101a]. 1586: Hozzw Marton vallia Procatorom volt Igyarto Georgy ... eo maga tuggya my zywel zolgalt [Kv; i.h. 592]. 1593: Buzai Antal vallia: Lattam hogi egi lo az vezan jart ala es fel ... de en zeoreel sem emlekezem mi zeorw volt [Kv; Tjk V/1. 313]. 1597: megh mondotta othon az felesegenek my tanachot attam en neki [Kv; Tjk VI/1. 72]. 1625: ez eleot kett eztendeouel Balint Balasnak vala eztenaia rajta de my igazsagall birta ne(m) tudom [Lokod U; UszT 3]. 1635: ne(m) tudatik my Gondolattibul megh foghatta ... Jobbagiunkat [Bece AF; Told. Ia. II]. 1693: Ualia az Verekedest megh giogiuluan Kocouan Todor megh sokaigh elt ... mü niaualiaiban holt megh, Isten tudgia

[Szeszárna SzD; BK. Sumnas (!) Ianos (39) jv. vall.]. 1747: A mi illeti az Gyermekek lovakot én azt már eő Excel-
len(tíáj)anak száma nélkül meg irtam, mi rendűek [Gagy U; Ks 83 Péterffy Sándor lev.]. 1776: Estve Vatsorára men-
tek ő Ngok Mlgs Praepost Urhoz, de mi discursusok foly-
tak ott aztot nem hallottam [Kóród KK; GyL. G. Vizi
(30) kántor vall.]. 1849: midőn a fiucsát templomba vitték
keresztelés végett a több jelen lévők is elfeledék megkér-
dezni azt, hogy a fiucska mi nevet kapjon [Kv; Végr. Vall.
27–8].

Szk: ~ formában a. hogyan?, miképpen? 1667: Tudodé az
Komanai reven jaro haionak allapatia mi formában volt: ki
számára járt proventussa [Fejér !; Ks 67.46.24a vk]. 1753:
az Nehai Tit. Miko Ferencz Uramtól maradtott argenteria-
kott mi formában kérték ellé az Mlgs Asz(sz)ony eő
Ngátol? [Kük.; Ks 22/XXIa vk]. — b. milyen jogon? 1700:
Nem tudom mi formában szállottak bé* az Porgoláton kívül
levő Házatskában [Burjánosbuda K; JHbK LVII. 38. —
*A foglaló kancellarista diákok] * ~ móddal/módon a.
hogyan?, miképpen? 1557: nem Todom my modon es my
okál attam wolna en Knek az kewes Joszagot hogy ha
megys en vellem akaryatok az adoth meg fizettetny [Apa-
nagyfalu SzD; BesztLt 70 Apaffy lazlo nagyfalwrwl a beszti-
tanácshoz]. 1571: Az so aknat az ebbli kamara espan my
móddal atta kezhez lassa meg a rawo [SzO III, 336 Bá-
thory István ut.]. 1782: Mü modon azokatt a hivsleges
Tisztyeit, és Embereit a Mlgs Groff Ur(na)k dehones-
talja, s szidalmazza, s fenyvegi [Torockó; Thor. XX/4].
1803: kérdem ugyan biza Mihálybá mongya meg mi modon
volt az dolog [F. torja Hsz; HszP Kovács István (38) zs
vall.]. — b. milyen jogon? 1569: az Nagy weölgy torkat
bernald balas kazaltatta, s byrta, de my móddal byrta Le-
gyen azt ne(m) twggya Georg Haranglabi de Band [Mező-
bánd MT; VLT 7/682]. 1600: Werre gywkerre illetie ez a
peőres fold Gegeő Isthwant wagy ne(m) en ne(m) tudom,
Tudo(m) azt hogy eő alte, de mi modo(n) nyilwa(n) ne(m)
tudo(m) [UszT 15/33 Semienfalui Leőrinczi Marto(n)
Zabad Zekely (70) vall.]. 1828: A Nyilas Gyurka kertje s
telke ... környül állásasan fel van írva mi modon bírodik
[Apahida K; RLt O. 4] * ~ okból/okért/okkal/okon? a.
miért? 1557: nem Todom my okál attam wolna en Knek
az Jozagot [Apanagyfalu SzD; BesztLt 70]. 1558: Thar
Simon azt walla hogy Thwggya hogy Annost megh
fokthak wolth egy Myklos newew darabanthal de ne(m)
Thwggya my okerth [Kv; Tjk I/1]. 1578: Meg ertettek eő
kgmek egez varasul my okon gywtette volt be eo kgmeket
biro vram [Kv; TanJk V/3. 177a]. 1625: nem tudatik mi
okbol ... ream tamada | agya okat my okon nem vezy el az
pynzt [UszT 115a, 166a]. — b. milyen (jog)címen? 1590:
az feold ... nem tudo(m) my okon tyed, ha docealz hogy my
okon tyed, keső ne legyen Arrays teob valaszt tenne(m)
[UszT]. 1608: tudgia hogy Kornis Farkas vram birta Musnat
Azt nem tudgia azert hogy Pettkj Janos Vram mi okon
foglalta Dershez [Muzsna U; TSb 21]. 1782/1799: Az Ura-
ság mikor, és mi okból vette kezéhez a' Mészárszéket ezenn
Torotzkai Mészárosoktól? [Asz; TLev. 5/16 Transm. 326].
— c. hogyan?, mi módon? 1636: Benkeo Georgy Beogeoz-
ben* lako Nemes Ember ... így vall Az Commissariusok
iariasakor igen perle Markosfalvi Vram Balo Palt es Balo
Georgyeot Balo Georgy megh zabadula, de Balo Pal az
Jobbagysagba(n) marada azt nem tudo(m) hogy Balo
Georgy mi okon zabadult megh czyak hogy tudom hogy
megh zabadula [KaLt. — *U] * ~ véggel/végre? a. miért?,

mi célból? 1592: hittalak azert en tegedett nem az vegre,
hogy megh fogianak, hane(m) hogy megh erkekezzenek eo
Kegemek teolled mi vegre haborgaczj te engemet [UszT].
1629: nem tudom hol (!) szablyaia ki vonta s nezegette
volna de nem tudgia mi veghre [Kv; Tjk VII/3. 43]. 1705:
ma jött be valami kuruc levelekkel a generálhoz, de mi-
véggel, mi azt nem tudjuk [WIN I, 499]. — b. miért?, mi
okból? 1602: Takach Georgy vallya Reggel latam hogy
Syr vala ez zabo Mihaly az kar vallo ember akkor megh sem
tuttam my vegre syr, Annak vthanna vgy ertettem megh
hogy kart vallot [Kv; Tjk VI/1. 616].

2. számonkérő szövegben; in texte cu caracter vădit de a
cere cuiva socoteală; rechnenschaftsforndernd: miféle? (fur-
csa/felháborító); ce fel de?; welch? (sonderbar/empörend).
1573: Rosa azzony Medwes Palne, Azt vallya hogi Zeoch
Janos az eo Boltiaba gergel deaknenak azt Monta Zembe
My dolog azzoniom hogi Engem Be Nem bochatal hazadba
[Kv; Tjk III/3. 154]. 1592: Nyreo Kelemenne Ilona Azzoni
vallya ... feoue egi holual hozzank az Inas Janczi es kerdwk
mi dolog, hogi el lwtt volna az vratol, Monda az Inas, azert
leouek el mert az vram meg haragut ream [Kv; Tjk VI/1.
199]. 1600 k.: My dologh Janos vram hogy mikor en hon
ne(m) vagiok hogy haborgatod az seresbelj feold feoleol fele-
segemet es giermekemet [UszT 15/96 Boldisar Benedek
(60) homorod zent martonj zabad zekel vall.]. 1638: hal-
lank nagi rikoltast es mondanak ő kegielmek, ki lehet ez
meli igen rikolt, azonban közelb ioue es mi kerdwk miczio-
da ember uagi, es monda az az legeni hat ti mi őrdög embe-
rek uattok [Mv; MvLt 291. 139a]. 1767: mi dolog az hogi
annjit ettzakáznak es nappal alusznak [Abosfva KK; Ks 4
Ana providi Kalucz Vaszily cons. (50) vall.]. — L. még
BTN² 128.

3. elkeseredett/szemrehányó felkiáltásban, tagadás/tiltás
értékkel; exclamativ, exprimind un sentiment de amărăciune/de
reproș cu valoare negativă; in erbittertem/vorwurfs-
vollem Ausruf mit verneinendem/verbietendem Inhalt. Szk:
~ gondja? ne törődjék vele, semmi köze hozzá; ce-i pasă, ce-
l interesează; da soll einen nichts angehen. 1567: Magda-
lena Benedicti Balog Helena Antony Kias fassae sunt
audissent dictum ab vxore demetry barla wallyon melly
bozorkany bazo bestye hyres kuruanak mi gongia az en
ffiammal az en gyermekemmel [Kv; Tjk III/1. 82]. 1574:
Aztalos Ianos Azt vallya hogy Zeoch gergy kywl az vchan
volt es Mongia volt ad fogwa Magadat, Mond Bwday gergy
Myert adna(m) my gondod en velem [Kv; Tjk III/3. 357]
* ~ haszna? nincs értelme; ce folos are?; es hat keinen
Sinn. 1633: hallottam Giarmati Marto(n)tull hogi eő ugj
soha embert ne(m) szeretett mint Zabo Jacobnett es eő
ugia(n) azt akarna hogi ne menne haza az vrazoh, en
mo(n)da(m) nekj, Mi haznod benne hizem ne(m) venned
ell [Mv; MvLt 290. 126a]. 1818: mi haszna őtőljek hatoljak
száz szonak egy a vége [Kv; GyL. Székely István lev.]* ~
kőze? nem tartozik rá; ce treabă are (cu ceva); es geht
ihn/sie nichts an, es betrifft ihn/sie/es nicht. 1630: Monda
arra Gal Mihaly hogi mi keőzi vagon Bozedinak Ferencz-
nek (Igy!) ide [Mv; MvLt 290. 211b]* ~ szükség(e)? feles-
leges; ce rost are; überflüssig. 1778: Sok jó időt töltöttem
szegénnyel, mivel igen facetus ember volt ... Sokat írhatnak,
de mi szükség [RettE 388]. 1831: mi szükséged volt te
néked egy kis hus sütésért Lora kerekedni [Dés; DLt
332].

C. hsz-i mennyire!; cit de ..., ce ...!; wie sehr! 1853: az alta
Miklosan valami Veres himlő ki ütött, mingyárt bé hozták

hozzám már itt vagyok el szigetelve Lelkem mi unalmas és szomorító nékem é méla bús magány, hol még ember szo is alig hallható [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

II. von nm A. *fn-i* 1. ami; ceea ce; was. 1567: Az azzon allott felől .k.tek mitt jr im eritem [Nagysajó BN; BeszLt 74 Horváth Lukach Sayoj tyzt tarto a beszti-bíróhoz]. 1569: Az my hazon Thwdny Jllik bor Arra, my volna az Jozagon azth fel zethesse, Clara Azzonj [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. 1570: Az Gabriel deak kewansaga feleol eo K. Azt Mongyak hogy Byro vramra es az Thanaczra hattak hogy megh lassak ha Illendeo azt oda adny myt kewan az wagy Nem [Kv; TanJk V/3. 10a]. 1594: Az Pasit diszno fel zedestt mi illethi abbol azon teórueniek es rend tartasok vagion mint az Baghosiaknak [Kraszna Sz; UC 113/5. 28]. 1607: Mit keölteot es fizeteot azzalis tartozik [Mv; MvLt 290. 10b]. 1619: Keöltekezik mj iutot Zabo Mihály vram ket vnokajnak Borkanak es Orsiknak Job Attjaj ket reszbe(n) [Kv; RDL I. 107 Andr. Junck kezével]. 1731: Sokszor a sincs mit egyenek [Marossztrkirály MT; Berz. 13. III/15]. 1732: ő Nga aszt várta hogy én ki jűjkek, hogy annál inkább mindeneket felhajthatassanak es vihessenek mit találnak [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1840: mi nagyobb feleségem el tiltotta hogy hozzám ne gőjőjön [Dés; DLT 344].

Szk: ~től fogva amióta. 1569: az kynchyes veölgiert myteol fogwa Emlkezem, Eók byrtak az Madarasy hazhoz [Mezőbánd MT; VLT 892]. 1570: Paysos Illes, Es Neste az felesége ... vallyak, hogy Az Vinche deak hazan valo ablakot Thwgyak az Ideotwl fogwa mytwl fogwa az eo hazokba laknak hogy az Ablak otth volt [Kv; Tjk III/2. 129]. 1608: uagion egi darab hely aztis Becz Palne birta mitol fogva tudom s rea emlekezem [Kozmász Cs; BLt].

2. amely; care; welcher, welche, welches. 1853: azon Bir-tokok mik az Curialis házhoz tartoznak [Egerszeg MT; DobLEV. V/1361]. 1855: Az Étterem közepén kihúzó asztal, négy nagy gombon álló erős bikfa lábakon, köröskörül „Isten fizessé”-nek nevezetett széles párkányzat, min kényelmesen nyugszik a láb [ÚjFE 177]. 1856: Az előre bé fizetett biztosított pénz mint Firtos Váralyanak bé kellett fizetni 42 Rt 30 Krajtz. [Firtosváralja U; Borb. II Szederjesi Sigmond jegyző kezével].

3. amennyi; cit; soviel. 1659: Az Istenért kérek, édes Fiam, a nénéd felől is, miben lehet, ne felekezzezz el [TML I. 342 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. 1748: hallottam masoktól köz beszdedben hogy mi keves Penzecskeje volt az Matye Felesegenel tartotta volna [A.jára TA; Borb.]. 1756: haszon a korszomallásból pedig mi fordulhatna a kik folytatták jobban tudhattak [Branyicska H; JHb LXX/2. 54].

B. *mn-i* amennyi; cit; wieviel. 1571: Minden Tyzedes az eo Tyzede alat valo nepnek hirre tegye hogy ky my adowal tartozik harmad vasarnapigh ... megh adya [Kv; TanJk V/3. 36a]. 1639: hallottam hogy busultaban montta modovay Marton hogy meni szantalan sok labor tartia az Imre hazat nam hul mi lator vagion mind ot talallia heliet [Mv; MvLt 291. 202a].

III. *hılan v. ált nm A. fn-i* 1. (ha/mikor) ~ valami; ceva; (wenn) etwas | akár/bármilyen; orice; was auch. 1571: Knek Jsmet ha myben En megh kellethem hasonlatos dologban Ereomest zoigalok [Sziv; BeszLt 3519]. 1573: Ezen vallatom eóket hogy minemw egtelen bezedekkel rutolt Ezekben ha myt tudnak mongiak megy [Kv; Tjk III/3. 268a]. 1592: az ket zaz es 80. forint kwwl ha mit bizonytha-

tok enis bizonyttok [UszT]. 1620: Boer Peter vramnak Ona Bobes tartozzek refundalni ha mit a molnon epit [Réce F; Szád. Reczey Rádulj Boerezkul (29) lib. vall.]. 1637: en monda(m) io eőczem, mindhalaligh tagad hamit czelekettel ne ted beűneosse magad [Mv; MvLt 291. 108b]. 1673/1681: Az mikor az Várhoz, avagy az Udvarházhhoz mit dolgozik, praebendajara napiaban adgyanak harmo Czipot [VhU 454 Thökölyi Imre vál. Haczozi Alts Simon ügyben]. 1722: Ha mit végeznek a' Választott Emberek, és a' minémű Törvényeket — s-rendeléseket tésznek, tartozzék minden ember azoknak engedni [HbEk Cons. hat.]. 1735: ha miket el foglaltak ne birjak ne colallyak [Torda; Tjkt I. 78]. 1807: Kérem az Leányt illető Jozságokra tartozó Leveleket Regestrálván ha miket szükségesnek látnak, azokat Párban kiadatni [F. esküllő K; Somb. II].

2. felsorolás végén; la sflrsítul enumerárii; am Schlus einer Aufzählung: kb. ez-az, miegyéb; și alteile; dies und das, und dergleichen. 1583: Az Biro vram keöltege, kit keölteoth egesz esztendeot Altal a varosnak Zewksegera myre f. 204/89 [Kv; Szám. 3/X. 16]. 1584: Az Wasar Vamrol ualo ieczes Aký Lasnakot, Czondorat mit a felet hōz Atwlis az keth pinzt megh wehesse [Kv; KvLt Vegyes III/9]. 1595: Egerwari Ianos Wrünk ő fge postaia, hoza Kōuarbol 7. szekrenyeket, börtokokot, pohar szeket mit [Kv; Szám. 6/XVIIa. 50 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1606: Palfi Ferench egy leűelet p(ro)ducual meljben vagio(n) Irúa hogj Palfi Istuan(n)ak az első feleséget az marhabul rúhabul mjbul ki elegitettek [UszT 20/183]. 1607: eo Mind azokat az porciokat az mellieket az A. oda iratot Ne(m) Atta, ugj mint Retet es Egieb To beli rezt mit, Mert az ugia(n) nem adhatoia volt [Mv; MvLt 290. 13a]. 1631: Azt latam hogy ezen az ucza(n) ala erőssen niargal vala s igen haigalliak vala haito faval, szekerczeuel miuel [Mv; i.h. 290. 51a]. 1638: azon hazban vagion eggy hagjmanak, minek valo deszka allas [A.porumbák F; UF I. 659]. 1762: ő bizony karott és ágat mit hányt ezen Árakban [Körtvélyfája Mt; BálLt 87]. 1797: egy alkalmatossággal az Udvaron fát mit gyűjtöttem [Mk II. 8/260 Oltszemi] Molnár Veres János (39) vall. — "Hsz].

Szk: *hol ... hol* ~. 1568: Calara famula Ioannis l(ite)r(a)ti fassa e(st), Ezt tudom hogy Egy wy szőneget adot vala ez Cristina azyonyy Vaczy Peterenek es tudom hogy Egyebkōris adot hul szasz penzt s hul Myth [Kv; Tjk III/1. 242]. 1624: nekemis adott hul egy forintott hul mitt benne [BálLt 54] * *ki ... ki* ~. 1631: soha oly rosz Aszoniallat nem jöhetet az varasra az kit eő" nem ismert ki attia fia, ki mie, de szemlatomast nem latta(m) hozzaja [Mv; MvLt 290. 237a. — "Szalontai Gergely]. 1633: Hallotta(m) Szabo Jakabnetol hogi mondotta, ne(m) czudalom hogi nemeli Azzoni ember el uetemedik ki kuruasagra, ki mire, csak azertis hogi el ualhassek az vratol [Mv; i.h. 125b] * *vagy ~*. 1632: hallam hogj egj le dobbana az kertről onnet az Nierges Tamas kerte feleol, de azt sem tudom hogj ha katona volte vagj my volt [Mv; i.h. 290. 77a]. 1634: monda Zochy Pal, nem tudom miczioda Azzony vagy, bozörkany vagy e, vagy mi vagy na(m) cziak verekedell [Mv; i.h. 291. 20a]. 1779: Gramma luon igy Szol Peter Birohoz az kezével fenyegetődvén Na immár mi kel töb neked halallé vagy mi? [Záh TA; Mk V. VII/12 Tauaszi luon (30) mercenarius vall.].

3. megszorítás mellett; in context restrictiv; mitsamt einer Einschränkung: valami (kevés); ceva (puțin de tot); etwas (wenig) | akár/bármilyen (kevés); oricit (de puțin); wenn auch wenig. 1662: Almás városát ... porrá s hamuvá tévén,

ottan a Meszesnek indulának, melynek hegyeit, völgyeit úgy felbuják hogy az imitt-amott elrejtett szegénységben alig maradhatna csak mi is miattok [SKr 443] | (A bír-ságból) ha lehet, ha csak mit is, engedjen el Kegyelmed [TML II, 399 Ébeni István Teleki Mihályhoz].

4. bármennyi, valamennyi; ceva; wiewiel (auch) immer, wiewiel auch. 1556 k.: ha myuel megh kellene thebiteny^a [LLt. — "Az adót]. 1570: Margith Makay Balintne ... vallya az Meggessy Zokadalomba hallotta Botha gasparnetwl ... hogy zeoch Balinthne adot volt valami vasat nekyk hogi ely aggyak es ha mywel fellieb atthattyak mynt eo hatta Eowek legen az fely [Kv; TJK III/2. 7]. 1623: Ha miuel Fellieb adgiak el az hazatt, annak az superflúuma, fel ozollion keőzeotteók [Kv; RDL I. 121]. 1656: ha mit ó kglme költött és költ, kész leszek ... refundálnom [A.csernát-Hsz; SZO VI, 207]. 1657/1667: malom mesternek fizetésibenis ha mi még restálna fel tudgyák [Gyalakuta MT; Ks NN. 25].

5. bizonyos (megnevezhetetlen) valami; ceva (exprimat eufemistic); ein gewisses (unbenennbares) Etwas. 1745: egy katoná az feleségem után kezd Szaladni kurváza s kénala mijivel az feleségem Sikoltani kezdé [Nagysármás K; Ks 5. X. 6 Molduván Szimjuon (40) jb vall.].

6. ~ sem (szinte) semmi sem; (aproape) nimic; (fast) nichts. 1738: a Gregariusok két pénzével fizetik fontját az husnak, azt pedig úgy meg nyomtattyák hogy egy vágo marhábol tsak mi sem telik ki [Harasztos TA; Ks 99 Orbán Elek lev.]. 1797 k.: Ollyan remennységgel voltam hogy tsak marad gyümölcs a Jeg veres után, de mind el hull látom Majd mi sem marad [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. 1800: El foglaltunk egy Czihert ... ezen erdő helyen mit-sem erő apro agotskák vagynak [Csekelaka AF; KCsl 3]. 1831: Gujásnak állattál vala tavaly, de onnétiis fizeteseből mit se lathattal mert a Guját oda hagyván kárt okoztál [Dés; DLt 332. 22]. 1855: E ho elsőjén személyesen kívánva meg tenni látogatásomat: indultam volt Csapora^a de Besenyőben ágyba esvén maig mit sem tudtam dolgaim folyásairól [Buzásbesenyő KK; DobLev. V/1392 Újfalyv Lajos Dobolyi Bálinthoz. — "KK].

7. ~tól hamarabb mindennél hamarabb; cit mai repede; möglicht schnell, schnellstens. 1603: Egész varosul eo kegielmek így vegeztenek hogy az fel vetett Sattcz adonak fel szedese miteol hamarab es iob maddal véghez mehesen [Kv; TanJk I/1. 457]. 1605: Az keozep kapúnak emelcheoyet kerywk eo keget Biro vramat hogy miteol hamarab lehet chinaltassa megh [Kv; i.h. 506].

B. mn-i 1. valamiféle; de un anumit fel; irgendwelcher/welche/welches | akármí/bármiféle; de orice fel; welcher Art auch, irgendein/eine. 1562: ha mi perewn az vtan nekewn lezen vagy tewrwenyel vagy Jamborok által El vegezthettywk (?), vgy vegezwk el [Zsombor (K) körny.; MNy XL, 138]. 1571: az varosnak Trazkyait golobisit porayt lassak megh eo k. ... hogi ha myh haborwt az vristen reank bochat Neh talaltassunk keswletlenek lenny [Kv; TanJk V/3. 39b]. 1596: Fekete Istua(n) ha my igassagat remenli hozzok Respondeallyon [UszT 12/110]. 1649: (A gyanúsított asszonyt) tovab ne(m) detinealliak hane(m) ki bocziattiak, ha kinek ez uta(n) mi praetensioia lesze(n) hozza keresse fwstin erette [Kv; TJK VIII/4. 371]. 1664: ha mü iussa es uérsege volna [Zsögöd Cs; Berz. I. 9/8]. 1701: Ha mi portiot kelletik a D(omin)us empor(na)k érettek Contribualni redimaltassék és refundaltassék a venditorokon [Déva; JHb XXXVII/23]. 1740: ha mi kára

eset Az Actor(na)k sertésib(en) az Itól maganak tulajdonitsa hogi rekeszben nem tartotta [Torda; TJKt I. 181]. 1770: A nevezett Hoszuaszai három tzigányt ismértée? hol minemű életű erköltsű Embereknek tudja? tolvajságokat orgazdaságokat vagy egyéb mi Gonoszságokat tudjae? vagy hallotta? [T; SzentkGy vk].

2. ~ is nem/sem semmi(féle); de nici un fel; was auch kein(e), (auch) keinerlei. 1771: mitől fogva eo Nagysága Királyfalvi Malma fel épült, Esztendőnként Ugy hánnya az Arviz Porondal a Réteinket, hogy éppen mi hasznát is nem vehettyük az Leg jobb szénát termő ... Hellyeinknek [Sövényfva KK; JHb XX/26. 7]. 1772: (Kis Sándor) a maga ökreit ki bótstván a Réten az én kaszálatlan füvemét úgy meg étette hogy mi hasznát sem vehettem kaszálab(an) [Dés; DLt 321. 60a G. Gazmér (32) ns vall.]. 1819: Egy darab kaszállott ... azonn ... árok ... ketté vágta el anyira hogy az onnan ki hánt sok földnek miatta két esztendő alatt mi hasznát sem vehette [Dés; DLt az 1825. évi iratok közt].

3. bármennyi; oricit; wiewiel (auch) immer. 1842: Jakab János a magának meg maradt, fél seccion (!) feljel hami Quadrát öle taláztatik által adá Vas Jánosnak 10 az az tiz M. forintokért örökösön [Bözöd U; Borb. II Bözödi László István székely ns kéze írása].

C. hsz-i bármennyire; oricit de ...; sosehr (auch). 1676: az németek olyan discursussal vannak ha én kimegyek az hadak közé, ha csak mi kevésé távozom is, ezt az darab földet Désig elprédálják [TML VII, 299 Teleki Mihály Naláczai Istvánhoz]. 1728: akárkinek mi keveset el adna [Dés; Jk]. 1776: En mostis küldöttem volna még ha mi keveset is de a Marha dógi és az építés igen meg rántott [Mezőbánd MT; MbK X. 45 Kovács Ferenc lev.]. 1817: jobb mi keveset is kapni, mint hogy sokra emelődgyék; a mi kevés jöne is attol el ne essen az ehező nép [Póka MT; TLt 542].

IV. mellérendelő ksz; cu rol de conjunctie coordonatoare; als beigeordenetes Bindewort: kb. hiszen; doar; doch. 1573: mykor feyer Boldisarne az haz arrat fl 115 testamentu(m) zerent ely rendelte kyknek akarta, senky sem ellenzette rola, hanem aztalos Imrehné ezt Monta hogi chiak az fl 10 hagiod neke(m) My en sem volnek alab valo attiad fia [Kv; TJK III/3. 72]. 1574: Mond Hwszar ferench Nagy dolog az hogy Nem hys Meg az Istenre Mondom hogy Ennala(m) Ninchen My nem oly Ember vagiok hogi ely tagadna(m) teolletek [Kv; TJK III/3. 373]. 1591: Mikor az Tanacz engem Bornemizza Gergelihez kwide zalagert ... azt monda, Eb aggion s arulo kurafia aggion, hizem megh varhattiak, megh talalom eoket, ha mi vetsegem lezen, mi nem valami bitangia vagiok az varosnak [Kv; TJK V/1. 62 Sardi Janos vall.]. 1631: monda Meszaros Mate hogi kurua Az Annia az beste lelek kuruaifainak mind szöcz Boldisarnak, s mind szöcz Peternek, mine(m) Ura(m) ennekem egikis ugj mond | mondgia vala ezt az Aszony hogi ne tegjetez edes fiaim illien gyalazatot rajta(m) ugj mond, mert mi nem a uegre jöt ez az ember ide hogi gonoszt czelekedgik [Mv; MvLt 290. 52b, 239b]. 1715: En a maga szajabol Hallotta(m) Demian Lupnak, mikor ez el veszett penzem irant velle czivodta(m) volna, hogj monda. Mit czivodol en velle Popa Juvon, mi nekemis vagion ur(am) a ki is tudom ennekem partomat fogja [Ispánlaka AF; Ks 19/VIII. 52]. — Vö. a minem címszóval.

mia, miá I. nu 1. vmi miatt, vmely ok következtében; din cauza a ceva; wegen. 1568: Miklosy Kato fassa est, Ezt hallottam hogy monda Andras Kato gergel Deaknenak, Te nyilvan valo kurua vagy es az kuruasagod mya ne(m) leze(n) gyermeked | Ambrosius zakal ... fassus e(st), Latam hogy Nyro Kalman hoza kapa Kakas Andrashoz, es Kakas Andras hatra esek, de bizonal ne(m) tudom hogy ha az tazytas mia esek el, a vag anekwl [Kv; Tjk III/1. 233, 240c]. 1591: A viznek fel neuelese feleol vezettek eo kegmek, hogi mostan, az kik ahoz rendelt zemelyek, le zallichak, hogi se kertekben se egiebwtt az viz mia kar ne legien [Kv; TanJk I/1. 166]. 1592: minek eleotte Tot Janos

Eorbe^a ment volt laknj, ez ket fya el hadtak az Attiotkot, mert zegenysege mia nem tarthatta eeket [Dés; DLt 235. — *Alör SzD] | az sok essó mya ne(m) rakhatom be zenamath es zabomath [UszT]. 1604: az Ideonek haborus volta mya az pynz kezwnkel maradt volt [Szentlélek Hsz; HSzjP]. 1653: irhatom kegyelmednek aszonyo(m)nak busulasatis Damokos Vra(m) embertelensege mia [Szárhegy Cs; Trzrs. Lázár István Petki Istvánhoz]. 1688: kényszerítettén az Felesege az nagy ado mia adta Zálágban egy darab kaszálo helylyit [Bodok Hsz; BLt]. 1711: Azan juhok tudom hogy rüh miá, himlő mia, és éség mia is holtak erőssen [Búzásbesenyő KK; Bfr IV. 30/26 Dávid Márton (45) jb vall.]. 1726: az Erdő pásztorok(na)k Gondviseletlenségek mijá mi károk lehetnének [Esztény SzD; Told. 29]. 1731: ezen az helységen anyira meg kényszeredet az szegenység az éség mijá hogy ... gabanas hazakat a hol férhetnek Fel verik [Pálos NK; Ks 83 Gécz László lev.]. 1800: olyan hideg volt hogy szinte meg fagyunk az nagy hó, és hideg miá [Torockó; Tlev. 5]. 1849: Cseh Sándor Ur ott bé szokót a Kükölliöbe és átuszván — ugy menekült meg; De ekkor is a Molnár Lovára fel ültették Kosztándin Nouujt s utánna futtatták s tsak a volt a szerentse hogy a Lovál egyenesen nem mehetet az Iszopos mart miá [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.].

Szk: ki ~ ami miatt, aminek a következtében. 1598: az Alperesek ... egy Jobbagyomoth Zabo Istua(n)t Valamyre ualo tekintetbwl vertek uaghtak ky mia megh holtak (!) kyert fejekhez zollok kylen kylen [UszT 13/101]. 1705: az asszony minthogy rosszul volt és terhes lévén, a gyomra émygett, ki mia az asztalhoz nem ülhetett [WIN I, 599] *mely ~ 'ua.' 1630: a pápista vallást elhagyván, állottam az reformata religióra, mely miá az atyám uramnak haragját vettem [HGN 3]. 1671: e' szegény hazának sok rendbéli adozási nem apadván, sőt napról napra árradván, mely miá ő Nagysága ... kételenitetett becslüetes hívetől pénzt felvenni [CC 72]. 1722: kívántom Ngsdat tudositani a Conscriptio folyásának modalitása iránt: mely miá elég bajam es bestelenségem is következett [Pókafva AF; Ks 95 Borsay K. Pál lev.].

2. vki miatt/hibájából; din pricina/vina cuiva; wegen jm/js Fehler. 1568: Catherina vxor Elię Kalmar fassa e(st) hogy eo neky azt monta seres Anna, hogy három főbe Jaro dolga vagyon ... es amybe vagyon bornemizane mya vagyon [Kv; Tjk III/1. 228]. 1570: khere(m) the .k. mint Bizot vramat valami Gonoz emberek mya ne hagyja the .k. megh karosodniok [Mr; BesztLt 100 Sebastianus Nyerges judex oppidi a beszt-i bírőhoz]. 1591: Kouacz Gergeli vallia ... Barbeli Balint kezdte mondani, Im az esse lelek kuruafia mia el kel veznem [Kv; Tjk V/1. 82]. 1606: en kerdeze(m) uala ki mia eset raita [Réty Hsz; BLt. — *A lövés]. 1631: Hallottam azt Tordai Petertől hogy el kel

buidosno(m) Somliai Gaspar mia felek attul, migh tórueni leszen addigh megh eöll [RLt I Truczia Peter Olah Reódon^a Iako (74) jb vall. — *K]. 1691: Egy Czürbironak ... mert az czüres Kertb(en) sok kár lenne az Nemet vitezek mia mind napal mind ejel czipaja jár nro 3 [Kóvár Szt; UtI]. 1711: a sok tolvajok miá nem vala bátorságos otthon lakni [CsH 477]. 1741: Bok Bumbultul hallottam hogy ő néki az fogados Kindai Ferencz miá tsak ide kell az falut hadni, el kell buidosnia [M.fráta K; BLt I Pajus Gjermán vall.].

3. vmi felett; din pricina ...; über etw. 1568: Takachy gergel takach Janos ... A Rez felől ezt vallyak hogy ez zeber^a görg a penzt Eleys hozta volt, de akoris meg haborottak az 10 f mya es vgy vezet Eze Ez dolognak [Kv; Tjk III/1. 170. — *Zeybert].

II. hsz miatta; din cauza ...; seinet/ihretwegen. 1610: az Orban Janos kertj feőleöth olj Semleny (?) Sar fokadoth hogy Nem birhattiak kj mia [UszT 50].

miába nu miatt(a); din cauza ...; wegen. 1626: Szabo Mihaly az Beldy Kelemen Vram Molnaban az buzat el lopta es eladtan volt mely czelekedetnek miába ugia(n) elis szókék [Kozmás Cs; BLt].

Vö. a névutói használatú *miája II.*-vel.

miája I. hsz 1. miatta; din cauza lui/ei; seinet/ihretwegen. 1598: Achi Elekes vallia az fiam minemew bozzus egi kor ne(m) jarnak miaia [Kv; Tjk V/1. 213]. 1634: kart vallok miaja is vallottam, im lassa kgd az kárt [Mv; MvLt 291. 3a]. 1636: gyuczy fel égésd megh mit búszül miaja, de az Azzóny semmit nem szólá raja [Mv; i.h. 63a]. 1641 k./1687 k.: A' mely végzés ellen ha valaki reluctal elsőb(en) flor. 12. másodsor flor. 24 priváltassék mivel 1636 die 14 Jan. lótt visita(ti)onkb(an) nagy veszekedés volt miája^a de mostan mindenekb(en) meg édgyeztének [Moson MT; MMatr. 262. — *A papi bér miatt]. 1668: egy Molnar Georgy nevű Jobbagya el buydosvan az eo kelme Kenosi földéről nem akarvan busulni miaja adá az meg nevezet Jobbagiot Szemere Pal Urnak [Kénos U; LLt Fasc. 70]. 1670: jobbszul vagiok az fel labom miat, mert az lo rugta vala megh az szaromat vagion imar 16 esztendeje, az olta soha nem bantot, most jmar Neki dagada s ki fakada czontot akar vetni, ki sem Mehetek hazambol miaia, Nagi faidalomal fekszem miata [Ks 41. H. Nádudvary János lev.].

2. érette; pentru el/ea; für etw. 1691: Deliberatum aztis mondgia meg mit füzetet miája s tartozik meg füzetni, az mely lovat Brassoban el igazítottak Konya Istvantol [Zabola Hsz; HSzjP].

II. nu rendsz -nak, -nek ragos névszóval; precedat de un nume prevăzut cu sufixul -nak, -nek; mit einem Nomen mit Endung -nak, -nek: miatt(a); din cauza ...; wegen. 1677: az eo kglme egi Testver Nénnyenek házák az el mult veszedelmes üdökb(en) az pogániságtul tuz miat el pusztítván, romlott, és pusztá állapattal lett volna, melyl házát látván az ... ket Attiafiak, hogy azan házak nagiab pusztulasra fogna jutni az hamarsaggal valo meg nem epithetes mia, semmi épület az Tűznek miaia körülette nem maradván [Ne; DobLev. I/25].

miáltalunk a mi révünkön; cu ajutorul nostru; durch uns | a mi közreműködésünkkel; prin intermediul nostru; mit unserer Mit/Zusammenwirkung. 1546: Banffy Magdolna azony ... Egy feleel, mas feleel ... Bogathy Chaspar ... my

althalwnk thenek illyen zerzeesth^a [Panot^b; DanielO 5. — "Köv. a szerződés szöv. ^bPanád KK]. 1572: (Frathay Gergel) Leg Eleozer few oltalmul hagyja Bekes Caspar Vrunkat ew Nagat Ghermekinek es Azzoniomnak felesesegenek; keonieoregwen my altalunk ew Nagnak hogy ew Naga mutatna meg azokhozis Jo Akarattyat [Fog.; SLt S. 10]. 1589: Nagod mynekwnk paranczhyola, Hogy my el menne(n)k Topa Zent Kyrallyra ... hogy meg Engettessek ez meg mondot Topa Zent Kyrálnak mynde(n) földey, kazallo Retej, Erdey, Zanto földey berkey, Es mynden hatarynak Rectificatioia limitatioia, Es Commensuratioia my altalu(n)k [Szamosfva K; JHbK LVII. 40]. 1606: my Altalonk, keóniórgesek által találak megh Cziakany Balas Vramat [Ms; BálLt 1]. 1696: Mely dolog mi altolunk igit menve(n) Vegb(en) adgyük miis ezen testimonialisunkat rolla [Szászváros; Utl]. 1705: Romai Császár es Koronás Király Kgls vrunk eo Felsege Melts Generalis Rabutin Vr(am), es Mű általunk mind az népnek közönségesen mind pedig az egész Nemességnek generalis Amnestiat offeral [KvLt I/193 a gub. Nsz-ból]. 1762: Ezek a Bizonsagok ... legitimé Citaltattak; mű általunk Juraltattak, es examinaltattak [Usz; IB]. 1773: Citaltata mi altalunk ide aláb subscribando személyek által Küspál László Uramot pakular Janos Uzoni jobbágya által [Uzon Hsz; Kp IV. 264].

mián 1. vmi miatt, vmely ok következtében; din cauza a ceva; infolge einer Sache. 1653: Azután a feleségével Borbély Annával nagy titkon egyetértvén úgy szaporkodtak néki és cseréltek, és azt a roz házát s hatszáz és huszannyolc forintot adott néki; mely ellen a concambium mián nem állhaték semmi úton módon [ETA I, 17 NSz]. 1712: a marha dög mián mind el hullottanak azon háztól a Marhák [Karatna Hsz; HSzjP Oláh Panna cons. Al. Farkas (50) vall.]. 1716: az fákot az Nagy sárok mián 2 hétig sem tudgyák bé hordani [Szentdemeter U; Ks 95 Fodor Márton lev.]. 1730: az alkolmatlan ut mián azt tudtam egy falais meg nem marad az Szekeremnek [Somlyó Cs; ApLt 4 So János deák Apor Péternéhez]. 1746: a' Gátnál a' viz ki vett a rétre, de a' Gátt miáné, vagi nem, nem tudom [Dicsősztmárton; JHb XIX/8]. 1763: ezen Csűrőtske kitsin ugyan de semmi ruina nem laczik rajta, es cseplött nem többet, hanem négy személyt fogadhat bé, kitsin volta mián [Hortobágyfva SzB; Born. XXIXa. 19 nehai Hortobágyi Gergely György conscr. 16]. 1824: (A) földeket a föld soványsága és oldalas volta mián nem használhattya [Szászníres SzD; Ks 79 Conscr. 95]. 1843: édes bácsi sajnálkozva panaszkodat bácsinak ki tárom — mi szerént az egyik Csikom a Kehe mihán meg romlot [Bőződűjfal U; Pf Kovács Sándor lev.].

Szk: amely ~ ami miatt. 1796: az Exponens ur Vásárhelyen sok időig Doctori kura alatt élt költségesen, a' mellyek mián gazdaságában nagy tsonkulást kellett szenvedni [Ilencfva MT; DLev. 3. XXXV. 4]. 1813: a' melly csikónak hátulso lábán lévő rugo ina a' Pásztorok gondviselések alatt ketté szakasztott (!); a melly mián mint haszon vehetetlen a' káros gazda által főbeis veretett [F. rákos U; Falujk 81 Barrabás Áron pap-not. kezével] * ki ~ 'ua.' 1647: ugi vetetek fel az gatiokot kj mián az en molnom az holt vízben iar [Kvh; HSzjP] * mely ~ 'ua.' 1731: aztot tudom, hogy fát Kolosvárra eo Ngának hordottunk melly mián itten nehány kor tsonkulása is esett az Jozságbeli aeconomia(n)k [Szentpál K; TKI Puskás Vontsa (62) jb vall.]. 1774: a Czigányok minden Esztendőben kertemet

el egetik, s kevés Török Buzámat bottal kel strásálnom, melly miánis oda kell hagynam házamat [Mocs K; Ks Conschr.].

2. vki miatt/hibájából; din pricina/cauza cuiva; wegen jm/js Fehler. 1759: (A tisztartónak) a Paterekkel baja lévén a' Felesége mián, mind Thordára, mind Vásárhelyre vitt egy egy Bárányt [Marosludas TA; TKI]. 1794: ennek előtte a más részre tartott Pásztor mián sok karokat vallott [Backamadaras MT; CsS]. 1806: Daroczi Josef Uram azt mondá, hogy Soha tsak edgy krajtzárt Sem fog fizetni, ha az város egy két Ember mián fizetésbe fog esni [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

miána I. hsz miatta; din cauza lui/ei; seinet/ihretwegen. 1743: életiben el foglalta mindenit ő kegyelminek nem élhet miánna [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Török Pálné Mátyus Anna (60) pp vall.]. 1767: Szalonna, Háj, Vaj Órja 's több effélék olly bővséggel volt, hogy alig lehetett meg fordulni miánnok [Kóród KK; Ks 19/I.8]. 1771: A szemetet mind ki hordgyák Tavasszal alig járhatunk miána [Dés; DLt 321.17b Maria Laszlo cons. Andreae Pál (23) vall.]. 1783: menny el mert ez is mind miánnad vagyon [Agárd MT; Told. 10]. 1792: liszt dolgából egyszeris meg ne szűküllyön miánnam [Büzásbesenyő KK; KCsl 1]. 1833: mikor egy kevés jo idő van is, még is miánnam nem dolgoztathatok [Mv; Lok. — "A föld elfoglalása miatt]. 1841: bottal, vasvillával, Lántsával, kardal verték, üldözték; melyek mián az Exponensnek örökké bodorogni kellett, honnyába miánok nem nyughatott [Bordos U; Pf].

II. nu rendsz -nak, -nek ragos névszóval; precedat de un nume prevázut cu sufixul -nak, -nek; mit einem Nomen mit Endung -nak, -nek: miatt(a); din cauza ...; wegen. 1731: az mely Tehenek meg Döglöttek meg Döglöttek negyed napra hitványságnak miánna [Abosfva KK; Ks 95 Györki János lev.]. 1749: az egyéb épületek is egészen készületlen séghben találtattak, annyira hogy nem lehet reménség a' mostani el következett hidegh időnek miánna reparatiojára [Köröspatak Hsz; ApLt]. 1793: Az Pallér Nem okoztat hatik Ebben az Romlással és Hasadásoknak Miána [Kv; Pk 2]. 1851: a' nagiátnamnak miánna nemis ügyelhettem [Dés; DLt 606].

miánt miatt; din cauza ...; wegen. 1784/1796: öregségem és gyengeségem miánt el felejtkeztem rolla [Szentlélek U; Pf]. 1815: a' Réthi Joseff Ur Számos Marhái miánt Ökörtalmasnak meg nem tarhattya* [Körtvélyfája MT; LLt. — "A földet]. 1861: ezen tartozásom az mái világ sok féle terhes vekturázásai miánt megfizetni nem tudtam [Csoka MT; VH].

Szk: mely ~ ami miatt. 1755: Lázár Jánost vévén Jankul egy fejszet kezében, orozva hátul főbe vágta, melly miánt egy nehány hétig heverte az ágyat [Lyánc H; Ks 112 Vegyes ir.].

miánta miatta; din cauza lui/ei; seinet/ihretwegen. 1822: a maga házából is el üzetet Farkas Jánosné s a miat más faluba kellett bodorogni az egész szomszédtság bizonságom hogy mihánta volt keseregésem [Bereck Hsz; HSzjP].

miatt 1. vmely ok következtében; din cauza ..., datorită ...; infolge. 1570: Orsolya Eothwes Jmrehne, Ezt vallyá, hogy Eois semmyt Nem Thwd, az ket fely keozéth valo dolgban, hanem hogy az Zigarto gyérgh gyermeke faytalansa-

ga myatt volt ez eleot valam haborgas es zyttkozodas keoztek [Kv; Tjk III/2. 75]. 1578: Panazolkodas nagy vagion az vyz dolga felöl, hogy az nagy gat myat lenne sok arya az vyznek [Kv; TanJk V/3. 173b]. 1579: Irtak vala nekem eg leüelet hog ez marhat az zekeresre ne byzنام, ha nem eg hozot emberemre byzنام es el bochatnam feyrwaryk (!) wele hog eso myhat meg ne vyzesülne [Kv; Szám. 1/XVIII. 23]. 1614: Kiraly Balint lopas miat keotte el magat [Koronka MT; BethU 44]. 1637: azt soha bizoni semmi ratio nem mutatia hogj az eruagas miat eset volna Szanto Martonnak vaksaga [Mv; MvLt 291. 106b]. 1656: celekedetem miat az Uaros es az Tanacz arestumb(an) tartua(n) ono(n) ki szabadultam [Bodola Hsz; BLt]. 1694: az helynek Távil lete mijatt semmi hasznát nem vehetvén, házamis éppen pusztulasra jutott [Alvinc AF; Incz. VII. 2a]. 1728: a szegény Feleségem irattya, hogy meg nem ismerné az Aszszony ha látna mint meg veszett az étlenség és almatlenség mijatt [Darlac KK; ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához].

Szk: *amely* ~ ami miatt. 1633/1777: jelenté Ozdi Miklos Uram hogy ő kegyelmének igen nagy szükségei volnának sok adosságban volna a mely miatt kényszerítettnek a Nyárádtői Malomnak felet ... el zállagosittani [Szentrontás MT; DobLev. III/505. 3a]. 1762: azon Relatoria ruminaltatván semmi olyas dologgal az fatensektől ki nem adotik, a mely miat lehetne az I. convincalni [Torda; TJkT V. 113] * *ki* ~ *ua*. 1562: 1554 esztendőben egész Erdélyben egy igen nagy dőghálál lón ki miatt nagy sok nemzetségek elfogyának a világról [ETA I, 16 BS]. 1599: Bekessy Fabianne Jlon aazonj fatetur az gyermeket labanal fogwa verte az feoldheoz kj miat az gyermek halo zamban vala [Kv; Tjk VI/1. 299]. * *mely* ~ *ua*. 1595: Taualy meg sem kaszaltak volt az Kjraly rētit mely miat nagy fogyatkozás volt [Kv; Szám. 6/XVIIa. 275 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1681: Orszagh, Haza oldalanal lévő hoszszu Garadics Lapos sindelyezese ighen el sorvatt, mely miatt az esső a garadicz-b(an) nem kevés kart teszen [Vh; VhU 543–4].

2. vki hibájából/vétkeiből; din pricina/vina cuiva; infolge/wegen js Fehler/Schuld. 1578: Az labos marhaara mind eőregre aprora olly gogwa legyen, hogy wagy niawolia miatt, wagy gonosz ember miatt benne kar ne essek [Kisfalud AF; OL M.Kamara Instr. E–136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V. Kovachocz ut. Mathias Niary gondv-höz]. 1587: Cipokat hozattattam tordarwl hogi az Jt valo swtok miat latam hogi fogiatkozásom leze(n) [Kv; Szám. 3/XXX. 36 Seres István sp kezével]. 1601: nem akariak hogy valamellik Safar miat biro vramnak fogyatkozasa legyen [Kv; TanJk I/1. 388]. 1639: Zy Martonne ugi kialtia vala utanunk, hogi az varbanis ez illien feő Aszsoniok miat esek az lopas [Mv; MvLt 291. 180a]. 1648: Uram kivalt keppen amaz rosz három Taxas falubeliak miatt vallok nagy butt [Alvinc AF; Szád. Casp. Bodo Petrus Zenas de Bulliokhoz]. 1759: Azon Czégéres szeméjlek miatt azon Háznál estéké gjakor verekedések, nemeljek Lová(na)k fel akasztása ...? [Msz; Sár. vk].

3. végett; pentru; zwecks. 1834: ha építés miatt ki kerülhetetlenül szükség rá* nintsen fel sem kell venni [Vaja MT; HbEk. — *A pénzre].

4. által; prin ...; durch. 1591: deliberatur, hogy hetedmagával iamborokal Menche magat, hogy Nem az eo keze miat holt megh az gyermek, hane(m) egieb betegségben [Kv; Tjk V/1. 57]. 1600: egy tanu igyenesen azt vallya hogy ... Lazlonak keze miatt esett az sebhates | Kalmanchehy

Miklos Deak vallia ... Jmmar latom hogy halálnak vagiok fia, Ennekem az Barbely Marton keze miatt kell megh hainom [Kv; Tjk VI/1. 457, 498]. 1602: Valentinus Hencz fassus est ... az azzony panazolkodott ezen, mondwan, Im nem tudom howa lewek el az en paztorom mind az barmokkal egyetemben, de eo nem tuggia ky miatt esett mind az halal s mind az baro(m)nak el vezese [Kv; Tjk VI/1. 585].

5. felett; din cauza ...; über. 1724: Hallottam h(ogy) Feleségével a Vallás miattis veszekedett rütül, és azértis kelletett el hagyni ötet [Mv; BK. Csanádi János (27) ns vall.].

miatta I. hsz vki/vmi miatt; din cauza cuiva/a ceva; wegen jm/einer Sache. 1567: Jthtis az en tyztembe igaz elegh lopast teznek hogy az zegyn ember chak eligh tarthatya marhayatt myattak [Nagysajó BN; BesztLt 74 Horuath Lukach Sayoj tyzt tarto a beszti bíróhoz]. 1570: Ezti hallotta Az Trombitastwl hogy Monta", Esseh lelek kwrwak el vezek myattatok valamyt Myweletek Raytam [Kv; Tjk III/2. 22. — "Szabó Jánosnének és Bíró Katónak]. 1573: Engemet Megh Neh zyd Mert gonozwl lars Myatta(m) | az thimár lgh zolt az Kadarnak, Twddod hogi haromsoris hittalak hogy meg keosd az hordo bort Nem jeowl kart vallotta(m) myattad [Kv; Tjk III/3. 60, 264]. 1574: Mytlw fogwa ez fele Magiar orzagy Arwlók Eretnék kwrwa fiai Jde zallanak aztwl fogwa szok karba vagiok myattok [Kv; Tjk III/3. 328]. 1583: az decretom tartasa zerint walo poenaiat warom az káráth meg kewanom kit az olta wallottam miatta [Polyán Hsz; BálLt 80]. 1678: adgyák meg pénzét az mivel adossok Eordógbé menjenek ő nem busul töbet miattok [Kisgörgény MT; Ks]. 1715: A Sándcz(an) feles Lovas Nemet leven, szüntelen a Takarmányt is neheze(n) maraszthatták meg miattak [Sárkány F; UtI]. 1754: Marháit alig legeltethette miattak [Gernyeszeg MT; TGsz 33]. 1761: Az Apjától hallattúk, hogy sok kárákat vall miotta [Szászsztyván KK; BK. Séra János (51) jb és Takáts György (46) jb vall.].

II. nu rendsz -nak, -nek ragos névszóval; precedat de un nume prevăzut cu sufixul -nak, -nek; mit einem Nomen mit Endung -nak, -nek. 1. vmely ok következtében; din cauza ...; infolge eines Grundes/Anlasses. 1560: az kemenchet egy Nehany orayg fwteny kel Nysd meg az zayath es Hertelen Ne ragd bele az fazakakath Mertha Myngyarast be Rakod

Nagy karth vallaz Mert az twzneak hertelen sebessegenek Myatta az ezwstnek nagyob reze, az cementh porban az fazakokban Megemeztetik es el vez [Nsz; MKsz 1896. 250–1]. 1581: wyttetem az Malomban Búzat es lyztet ky witettem myert hogy Az Taligawal nem gyoztek hordani sar miata ... zekeresnek fiztettem f. 1 [Kv; Szám. 3/III. 5 Chyanady Thamas mb kezével]. 1590: ez al peres az földön holt Zamba hagót, melj czielekedetinek miatta Eletemig walo niomorwsagom köwettközött [UszT]. 1596: Az nagi felelmes ideonek miatta eo kegmek Tanachwl azt wegeztek vala, hogi Minden Ember ... három nap poeni-te(n)ciat tarchianak [Kv; Szám. 7/II. 29]. 1672: az Daczo Laszlo Ura(m) hazanal uagy hazatol gjakorta hajon jartanak ki az faluban, az nagi aruiznek miatta az also retten el nem mehettünk [Ádamos KK; JHbK XXI/16]. 1717: en az en mostani sok dolgainm(a)k miatta olly fő fajasb(an) vagyok, hogy meg az földön is alig járhatok [Ks 96 Apor Péter lev.]. 1767: Udvarház igen el rongyolott és a régiségnek miatta, meg mohosodott, Sendelly fedél alatt [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. 1819: Bernád Szigete

nevezetű helyb(en) egy darab kaszállott ... azonn árok végeslen végig ásván rajta ketté vágta el annyira hogy az onnan ki hánt sok földnek miatta két esztendő alatt mi hasznát sem vehette [Dés; DLt az 1825. évi iratok közt]. — L. még Rette 125.

2. által; prin; wegen. 1573 k.: Jmar mostan az hatalmas Jsten az w Jo voltabol megh ostorozot, es Nagy Chapast vetot reyam az ghutta wtesnek Myatta magamal Jo tehetlen vagyok [Kv; Tjk III/3. 226b].

miatyánk Tatál nostru; Vaterunser. 1647: Popa Antonia 25 esztendeje papsaganak az apjok s job attyokis papok voltanak parochialis funduson laknak, az Credot, Mi atyánkat, Tiz poronczolatot tudjak jól, az olah irastis jól olvassak [UF I, 854]. 1658: Papjok Popa Raduly, Mi Attiankot, Credot, Tiz Paroncsolatot a' szerent a' mint ők szokták mondani tudja, s az oláh olvasastis [UF II, 197].

mibenlét lényeg; esență; Wesen. 1802: a Ratio Corpusának az hátulján a' ki felejtettek között bé irt vásárolt 35. szál fennő fa gerendáknak miben léteket nem láttak az Exactorok [Torockó; TLev. 5/5].

mibennünk 1. bennünk; in noi; in uns. 1662: Mostan az apostol hálaadásával rekesszük be elmékedésünket. Annak pedig, aki véghetetlen bölcsességével mindeneket megcselekedhetik, felyebb, hogynem mint kérjük vagy elménkben befogjuk, a mibennünk munkálkodó erő szerént: dicsőség legyen az anyaszentegyházban [SKr 699]. 1672: Mi bennünk is egy néhány sebes esett, de meg nem holt egy is [TML VI, 394 Gyulafy László Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Hogy pedig mibennünk megnyughassék: minden úr, fő és nemes embert rendeljünk el véle együtt, ki melyik praesideált helyre vigye be mindjárt minden javait, feleségét, gyermekét [BÖn. 940].

2. ~et minket; pe noi; uns. 1664: Nemzetes Soofalui Gavay Miklos, es Kis Jeney Nad Udvary Janos Uramek, es Gyroti Szakaczy Petter, es viz szilvasi Borsay Istvan Uramek hivatak minket Sarvarra Doboka varmegie(en) Regiusoknak fogvan mi bennunket [Sárvár SzD; Born. XXXIX. 4].

micsa I. micsoda

micsoda, **micsa I. kérdő nm** 1. miféle?, milyen?, ce?, ce fel de?; was für ein/eine/ein? A. 1550: Azth ne(m) tudo(m) Michoda lezegő Embert kerestek ti [BesztLt 21]. 1568: Ambrosius Auner fassus est, Ezt tudom hogy testamtomot tön vngwarine, de en nem tudom myczoda testamtom volt az, es howa loth el az testamento(m) leuel [Kv; Tjk III/1. 160]. 1578: Bathory Jstwan leweleből wylagosson constal mychioda Rendet szabot legien eo felsege Tanachywal az Mezaros Vraim dolgaba [Kv; TanJk V/3. 163b]. 1595: mikor hallotuk az zaith, az vtan úgy Indulánk oda, hogy megh lassuk michoda zaigas uagio(n) oda fele [Uszt 10/101]. 1625: Fabian Thamas az hit dolgabol felettet kj miczoda hyten vagion, es tarsot kereset maganak [i.h. 79]. 1722: Kövötköznek Az Erdőknek vicinussí és Hol micsada hejben vadnok [Szökefva KK; Kp III. 112]. 1744: Tugyae a Tanu Pojan nevű Faluban Baronissa Veselenyi Mária Aszszony eo Nganak hány antiqua Sessioja van, azok mitsuda nevezetű helyekben vadnak? [T; JHb XVI/19. 4–5 vk]. 1745: Kriszta Zaharia bé jöve az házomb(a) ... es kerdezős-

ködni kezdte töllem hogy micsada dologgal és vétekek adtam ki őket [Bálványosváralja SzD; Ks]. 1758: Ezen Földek mikor és mi formán occupáltattak és micsida nevezetű helyekben [Feketelak SzD; LLt Fasc. 64].

B. 1816: hozzám jöve idősb Lörintzi Joseff ő Kglme, eszt mondván nekem, kinek micsa baja van a fiaimmal hogy el üzte innét [M.köblös SzD; RLt Dobos Simion (79) vall.]. 1820: Tötöri Ferentz az, aki a Bároné ellen vitetteti az Eske-téseket, mitsoda Czélból, s mitsa nexusból én nem tudam [Aranyosrákos TA; JHb 48 Pálffy Moses székbíró vall.]. 1821: a' törvén Szék ezen betsüeket meg kérdezte hogy azan kert mitsa állapotban volt [H; JF 36 Prot. 28]. 1824: az illy Tsoportok tulajdonossai, azokkal az vexákkal illetetnek, hogy Marhájok bé hajtótik és nem tudom micsa haszonra való fordításra, ártottanul pénzbéli fizetésre [M.zombor K; Somb. II]. 1842: tudja é az ur micsa fák lehetnek ezek [Dés; DLt 1480].

Szk: ~formán miképpen. 1603: Meg emlekeztek erről is, hogy miczoda forman czelekettek volna Nemelyek Biraknak Tanacznak engedetlenek leüen [Kv; TanJk I/1. 453]. 1653: tudhassa a ki nem tudta: micsoda formán lött légyen a hitbéli változás mindenütt a keresztyének között [ETA I, 33 NSz] * ~ móddal/módon 'ua'. 1604: michyoda móddal es maghok wiselessel kellessek eo keglmek(ne)k Nagy Banian lenny, arrolis eo keglmek instrualtassanak [Kv; TanJk I/1. 475]. 1737: Tudgiaé a Tanu hogj ... Groff Széki Teleki Adam Ur ő Nsga Gliga Simon nevű Jobágiát Pap Gábor védelmezte és oltalmazta, s mi csoda módon és szokkal oltalmazta [Dob.; TKI vk] * ~ úton 'ua'. 1720: mik abalienáldtak azon Jozságozból, söt maga is Ur Lázár Ferencz Uram miket abalienált mitsoda uton, hol es kik(ne)k ...? [Kük; Ks T. 20 vk]. 1723: Veselényi ur(am) eleget mesterkedek micsoda uton csalhassa ki az Jozsagot kezemből [ApLt Apor Péter feleségéhez].

Sz. 1656: tudósítana, mentől hamarabb lehetne, bizonyos postája akadván Kegyelmednek, micsoda szelek járnak, fúnak amonnat dél felől [TML I, 21 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz Kassáról].

2. rosszallóan; dezaprobator; mißbilligend: miféle/milyen kifogásolható (természetű/tulajdonságú)?; ce soi/fel de ...?; (von) was für ein(em/er/em) (Natur/Eigenschaft)? 1570: az Zeoch peter felesége, Az hazból kezdi ky weolteny hogy my choda chigan Bestie kwrwafy wyttthe Megh az Ebeth [Kv; Tjk III/2. 74]. 1586: Zekeres Mihaly Vallia ... Indulek az en wdwaromrol megh zolita(m) Michoda ember vagy te: S monda leoy Ide Essez lelek Curwafia lassad ky vagiok [Kv; Tjk IV/1. 564]. 1717: midőn tette magát hogy eo Gyermek ágyat fekszik micsoda szines mestersegekkel akarta azt tetetttni hogy eo neki teje vagyon [Kv; Told. 2]. 1735: Constal vilagoson ... minemu és mitsoda patratumaért kellett in jus attrahalnem az lt [Torda; TJKt I. 56]. 1758: ki az a' Személy, a' ki Udvar Istvanra, és Feleségére Tolvaj hirt, latorságot és egyéb bestelenített Szokát kiáltott, 's kiált? és mitsoda bestelenített Szókkal hallotta a' Tanu, hogy Udvar Istvánt 's Feleségét bestelenitette azon Személy [Betlensztmiklós KK; BK vk]. 1780 k.: addig haza nem kerülté, még minden kontösiből ki nem fogyott s ollyanok pedig mitsoda gyalázatos és szigorú állapotban ment haza? [Msz; MbK X. 59 vk].

Szk: ~ lélektől/lelküsmertettől viseltetve. 1647: es captius nem tudatik miczoda lelektől uiseltetve(n) nehaj Toth Illiesnek feleségeuel nylua(n) valo paraznasagba(n) artotta magát [Kv; Tjk VIII/4. 249]. 1675: ne(m) tudatik micsuda

lélektől viseltetvé(n) reám támadott ... taglott véreket ki ontotta [Kv; Tjk XII/1. 63]. 1683: Nem Tudatik miczoda lelki esmerettől viseltetue(n) Pakularom ... ugi ütötte főb(e) hagi az földre eset menten [Harasztos TA; Berz.] * ~ *szín alatt* miféle látszat/kifogás alatt. 1612: Mi hiuunk az uitezleo Uzoni Beldj Kelemen ada ertesünkre ielentuen. hagi egi Cziki Szentgeorgy Jmreh Peter neuu iobbagia mi teollunk nem tudank miczioda szín alatt Primipilatust extra-halt uolna [BLT 3 fej.]. 1769: mitsoda szín alatt vendicála magának a' Tutorságot, nem tudom [Ne; DobLev. II/408. 4b Anna Dobolyi Samuelis quondam Sipos Ricta (75) ns vall.].

3. mekkora?, milyen nagy?; ce mare?; wie groß? A. 1551: Az fat kyt vagattal Az wyzen hozat Alah oztan Az Czerepety's kwldeneie Alah k: thowabba Az deskath ha kyz: hat k. Jzennye Megh mychoda Az Arra [BesztLt 79 Joannes Do-bai Vincencius swch besz-t-i bíróhoz]. 1584: mitsoda hatalma ligen az varosi Bironak az poztos Sowagokon [Torda; DLt 212]. 1698: kezdem mondani ... micsoda károkat vallott Horvath Miklos Ur(am) eó kglme, az vermeit fellverték [Ks Fr. Thordai de Sz. Egyed (60) ns vall.]. 1705: elbeszélé gróf Cleri, mint fogták volt el a tatárok, azok miként adta egyik a másinak el pénzen, onnan micsoda sancon szabadult ki [WIN I, 617]. 1753: itten a Ló fő emberek micsoda terü alatt vadnak [Gidófyva Hsz; Törzs. L. Csíszér (74) pp vall.]. 1768: az helyet igen szorgalmatasonn meg vizsgálván, és meg intézvéen meg disputáltuk magunk között, hogy mitsoda karára lehetne ... ugi Malma, akár Gáttya [Abafája MT; Told. Huszár 17a]. 1773: a Város Marhái mellé Pásztorokat fogottunk volna ... mentiót tévén ... hogy tudnák a Városi marhát tarto Emberek mitsoda fizetssel tartozzanak [Torockó; TLev. 2/3].

B. 1788: nem tudom mitsa szerentséje volt [DE I. II. 23 Dosa Gergely lev.].

4. milyen különös/szokatlan?; ce ciudat/curios?; wie merkwürdig/ungewöhnlich? 1582: Rezeny Albert vallia, Egywt valek az Eorizékkal, es monda Biro Uram, No mychoda vadat fogtatok, Mondanak az eorizeók Im ket Azzony embert hozank kd eleybe [Kv; Tjk IV/1. 54]. 1668: monda Drullya Mihály; De nem félek bizony én az eo puskajától, seggel deoleok réá, tudom én mitsoda puska az [Diós K/Kv; Ks 65. 43. 10]. 1736: ha az mostani világ szerént mondottad volna: silgrod, elcsudálkozott volna, micsoda szij-drótot emlegetsz [MetTr 391]. 1776: Azzal is dicsekedett, hogy olyan órát csinál, melyet esztendőben egyszer kelljen feltekerni. Melyet a bécsi novellistának megírván, a novellákban feltette, hogy Erdélyben micsoda órás támadott [RettE 372].

5. miféle kellemetlen?; ce neplácut?; wie/welch unange-nem? 1640: kerdek az leant hagi miczoda szagh az az leani csak el himeze hamoza, de azutan ugia(n) rea talalek [Mv; MvLt 291. 237b]. 1744: érzénk igen nagj bűdességet, és mondok egj másnak de micsoda bűdesség vagjon it [Záh TA; Told. 28].

II. fokhatározóként; adverbial; als den Grad ausdrücken-des Adverb: mennyire, milyen nagyon; cit de ...; wie sehr. 1617: azt cziai az lsten tudna meg zamlalni miczoda rutul zitta [Kobáttva U; Pf]. 1629: Lattam hagi egymással jadtot-tak kapdostak egymashoz s morgottak miczioda sokat ejeztek az tűz vilaganal mind ketten [Kv; Tjk VII/3. 147]. 1705: az asszony ... izené, hogy az úr micsoda nyomorultul és szörnyű kínokban vagyon [WIN I, 529]. 1735: Citatoria Relatoriambol vilagoson Constál, hogy engemet micsoda

hallatlan mérges meg étetésre valo materiakkal ... kívánt el veszteni [Dés; Jk]. 1748: az én kétt iker Fiacskáim micsoda nagyot nőttek [Aranyosrákos TA; LLt]. 1782: mondek az a ketek legénnye hibás lehet mitsoda fél fortsokullag megyen az uton [Zágon Hsz; HSzJP Agneta Bede Consors Gabrieli's Vajna (45) vall.]. 1817: (Öcséd) azt is tekintse hogy mitsoda sok Gavalierak közt idegenek közt léven, se Hazájának, se Familiájának, se nekem Szégyent, bút, bánatot ne tsinályan, hanem örömet [Kv; Ks 101 Kornis Imre fiához, Lajoshoz].

III. *fn* 1. mi, miféle (ismeretlen/meg nem nevezett) dolog; ce lucrú (necunoscut/neidentificat); was für ein (unbekanntes/nichtgenanntes) Ding. 1574: Borbel Marton es Leorinch Ceh Mesterek Azt valiak hagi eeket Byro vram kwlte volt Meg latny az meg holt Inast Mellye es hata kek volt, De Eok Nem Esmerhettek my chodabol vagi My Myat leot legien [Kv; Tjk III/3. 351]. 1576: Wagion harom zeold keo Smaragd zabassw de my nem twgywk mychoda [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 3]. 1604: Estue kesen hogy az kaput meg zördittek el oda (!) ballagek s hat az hazatis körwl wöttek mingiarast el Jsmertem miczioda az dolog, latam azt hogy sokan walanak talam ötuennelis töben walanak [UszT 20/319 nagj Balas Zent Abranj zabad zekel vall.]. 1605: Az eo fel(se)ge feiedelmwnk kegelmes intheo leuelet megh kwldwen a Jesuitaknak eo maga az Pater Rector ... be leowen az varos eleyben kewana elseoben er-teny michyodak volnanak azok amiket vizza kewanna az varos [Kv; TanJk I/1. 524]. 1631: Az beszélgetes kezöben nem tudom micsodat beszéllettek [Mv; MvLt 290. 257b]. 1671: tartozzanak a p(re)dikatori rendek minden Ecclesiak-ba(n) az iffjakat s öregeket is az Cathecismusra tanitani azt sem tudgya az kössegh micsoda a' maga vallasa s micsoda az l(ste)ni tisztelet is [SzJk 116–7]. 1693: az Ágy aloll ... asott ki edgj három lábú széket, edgj tsuprot, melly-b(en) volt holt szé(n), és egjeb aprolek Praktika mellyet nemis tudhattanak mitsoda [A.jára TA; Berz. 7. LXV/38].

2. kicsoda, miféle ember/lény; ce fel de om/ființă; was für ein Mensch/Wesen. 1570: Cristina Kadar Jmrehne vallia vyzza fordwlt belgerne azt Monta Zeoch gérgnek hagi te sem vagy Job az Anyadnal, Erreh Zeoch gérg az Monta Michoda volt az en Anyam, Belgerne erre az Monta harom forintomat eskweh ely [Kv; Tjk III/2. 158]. 1573: Orsolia Mezaros Balintne ... vallia ... palochinak az felesége Mongia volt hogy az Eordeg etot ely vige ha az hazban lakyk Mert nem Twgia Michoda Mindenkor benne dërem-beoz [Kv; Tjk III/3. 237]. 1574: Sofia Aztalos Benedekne ... vallia ... Mongia volt onnan Beleol Michoda vagi te hitwan Zeoch, de eo Nem lata ky volt oda Be [Kv; Tjk III/3. 357b]. 1584: Zabo Caspar vallia ... mikor Immar hat eszten-deos volna egi fiachkam Egy eymel monda: Apa, Apa, lhol nem tudom michoda leo rea(m) Immar haromzor vetetem le rollam [Kv; Tjk IV/1. 262]. 1604: halok az Zörgetestys de ne(m) tutuk miczioda zörgetne [Kede U; UszT 77a]. 1630: az Aszony nepek mi czodak mondak hagi ne menien s ugian az maga felesége vona visza, Mondgja vala azt is Erszenies Peter, hogj Czak az Czakaniomat adgjak ki [Mv; MvLt 290. 217b].

3. *vki/vmi (vagy) ~ vmely* megnevezett személy/dolog vagy vmiféle (ismeretlen/meg nem nevezett) személy/dolog; o persoană/un lucrú cunoscut sau o persoană/un lucrú (necunoscut/neidentificat); irgendeine genannte Person/Sache oder irgendeine (unbekannte/nicht genannte) Person/Sache. 1591 k.: tudom hogy uala ot egy kert azon egy kws

kapu uala uegre ualami lud michioda be iar uala azt az kaput el ueztek egy hagidosot chinalanak reia de az birodalomban nem tudok semmit [UszT]. 1592/1593: (A szigeten) Mikor azon iartam el en lattam hogy az zenth Benedekj chiorda reita deilelt dizno barom michioda, az eorleókis barmokat ot lartattak zabadon [Szásznyires SzD; Ks] | az mely porond vetis felet perleódiik Serieny Miklos Vra(m) Christoph Vrammal az soha zent Benedeky marhatul ne(m) volt tilalmas eorleok Michódak, az mikor fwuehyke volt rajtha zabadon elthe minden barom [Szilágytő SzD; Ks 35. V. 12]. 1629: hallottam hogj nehezes volna Hallotta(m) aztis mastul, hogj tiztartoe vagj miczoda volt az kiteöl megh nehezesedet [Mv; MvLt 290. 187b]. 1631: ha my megh nem oltalmazzuk vala Varga Mihalt ugjan megh ölik uala az sok paraszt emberek, mert ugjan jót s ment az sok palcza s bot szablia micsoda rajta [Mv; MvLt 290. 245b].

4. ~ja vkinek vmije/vmiféle hozzátartozója vki; persoañ care se află într-o relație oarecare cu cineva; js irgendeine Angehörige. 1593: Barbara Azzoni, Balasfi Gergelne vallia: Tavalj eztendeoben vala nallam zallason Safarit Georgi felesegesteol: Egikor menek be az hazba, akkibe Safarit Georgine vala, tahat egi leginniel vagion eggiwt, es az legini eoleletti Safaritnet. Mondek hogj ezt latam. mit chinalz esse kurua fia Erre monda az azzoni nekem, ne haborogj io Azzonion, mert nekem ez Attiamfia, de en ne(m) tudom Attiafia volte vagj micsodaia volt [Kv; Tjk VI/1. 362]. 1603: Rostas Orbanne zolgaloia Cathus vallia hogj latam hogj vernek valakit vgy veom ezembe hogj Chonka Jstwan very Bwrkeornet, az Jnassa vagj michodaia az is veri vala [Kv; Tjk VI/1. 675].

5. ~ja nemi szerve; organul genital; Geschlechtsorgan. 1739: aztis hallottam Paveltől hogj az ő Lelkének nem kell a Felesége s kerdettem tőle hogj miért nem kell, arra azt felelte, hogj a mitsodaja hideg [Köröd KK; Ks XI. VII].

Ha. 1744: mitsada [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/45]. 1745: micsada [Bálványosvárálja SzD; Ks]. 1749: mitsada [H; JHb XXXIV/27 vk]. 1763: mitsida [Köröd KK; Ks CII. 18 Szarka József t. lev.]. 1770: mitsada [Búrjánosóbuda K; JHb K LVI/1]. 1794: mitsada [Kük; JHb XX/9. 2 vk]. 1811: mitsada [Konkolyfa SzD; Ks Kornis Anna lev.]. 1813: mitsada [Dés; DLt 56. 3 vk]. 1818: mitsada [M. fráta K; KLev.].

micsodaféle miféle?, milyen?; ce fel de?; was für ein/eine/ein? 1604: Az berős Janos hazaban walo Birodalmaba sem tud semit Kornis Lukaczinak azt sem tugia tulaydon-sagara azert miczioda fele örökseg legien az [UszT 18/133]. 1633: en bizonios(o)n ne(m) tudhato(m) mondani miczoda fele hall uolt [Mv; MvLt 290. 119a]. 1663: mindenik fele pénz szedgye fel administrallja az generalis Perceptor kezében, megh irván mellyik micsoda fele penz légyen [UszLt IX. 75. 57 fej.]. 1688: az Romaj Csaszár eő Felsege az Maros Vasarhelyi Statioban levő Vitezi szüksegekre, honnan, micsoda féle, es mennyi számu élés limitáltatott légyen [Told. 2 fej.]. 1698: Kozma nevű ember mondá hogj látott nagj rakás téli Sákotot bé körve az házában; de micsoda fele Gabona, Buzád, vagj egjéb, volt benne nem tudom [Szekoláj SzD; Ks Georgius Sellér (40) zs vall.]. 1774: Az Udvari kortsmákban egyedül csak az udvari Ital költé ell, vagy pediglen más idegen Italis, ha igen mitsoda féle ital mennyi? | A Jozságoiban vadnaké Jobbágy Mester Emberek, kik az Uraság kötségén tanulták Mesterségeket? ha igen mitsoda féle Mesterséget tanultak? [K; KS vk].

micsodaforma miféle?; ce fel de?; was für ein/eine/ein? 1747: micsoda forma veszekedések támadások, verekedések és sebhétek történetek ...? [Kük; LLt 47/2 vk].

micsodás I. kérdő nm 1. miféle?, milyen?; ce?, ce fel de?; was für ein/eine/ein? 1591: En kerdem mi chiodas volt az eokeor mo(n)dak hogj Seoke kessel volt [UszT]. 1601: Kapa Ferencz vallia kewanak hogj megh lassak az Araniatt michyodas arany kit megys latanak de semmit el nem veottenek benne [Kv; Tjk VI/1. 534]. 1633: Eőtuős Samuel sopankodik vala hogi eő egy kezkenőjet vezette el; de micziodas volt az kezkenő en azt nem tudo(m) [Mv; MvLt 290. 112b]. 1675: meg kívánom hogj declarallja, hogj mi csudás fegyver volt kardé, fejszeé, Dárdáé, vagj más féle [Kv; Tjk XI/1. 357]. 1681: Kaszalo Rét. Az hunyadi Hataro(n); mellyek miczodasok, az Inventarium mutattja [VhU 46]. 1685: Mikor Kese Lászlóné meg holt, akkor az torára micsodás marhát öltek meg? [Lisznyó Hsz; HSzjP]. 1699: Segesváratt mondanak lenni Hintokat Nro 2. de micsodások ne(m) tudjuk [Gáldtő AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1711: Tavasz vetest né(m) vetéthétém többet 31 kőből Zabnál, és edgy véka Arpánál, a zabot egy szemig parlagba vettük, gondolhatja az Ur eő kglme micsodas leszen ha az idő néki nem jár [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1745: Sebet a' parasztoikon a' katonák tettenek-e s mitsodást ...? [K; Ks 5. X. 6 vk]. 1805: tudgyaé hallottaé hogj Gliga Mihaila az Uraság Juhai mellett szám ado Szolga Léven, Juhot, Bárányt, Ketskét, adott volna el? Ha igen kinek hanyat és mitsodásokat ...? [T; Born. G. XVI/14 vk].

Szk: ~ forma. 1675: arrúl is tudositson Kegyelmed, mitsodás forma levelet irassak Kegyelmed után [TML VII. 63 Székely László Teleki Mihályhoz].

2. mekkora?, milyen nagy?; cit de mare?; wie groß? 1703: Azon kompanianak tartottunk hat asszony-embert sütni, szitálni és hat férfiat favágni; mely micsodás hátramaradásinkra, romlásunkra lőtt légyen, az ngtok s kegyelmetek bölcs iteletiben álljon [Csíkszereda; SzO VII, 111 Csz, Gysz és Ksz panasza a német katonákra tett költség miatt]. 1711: méltóztassék az Ur meg tekeneni, micsodas bajoskodás, és munka vegbé vitél legyen mikor az Embér csak mástól vár [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1760: micsodas busulasim legyenek [Alfalu Cs; LLt Fasc. 160]. 1762: Bor hány hordoval, és azok cir. hány vedresek, menyére valok, és mitsodások ...? [H; JHb XXXV/51. 3 vk].

3. milyen különös, furcsa; ce curios, ciudat; wie sonderbar/seltsam. 1736: Az noszolyó-asszony annyi bélest süttetett, az mennyi asztal volt de egyet külön süttetett, mintegy az vőfély számára úgy süttették mint az jóféle bélest de belől abban az bélesben egy-egy tenérnyi vagdalt ruhákat raktanak, és rézvesszőköt az expertus tanolt vőfély elsőben az villájával megnyomogatta ... mingyárt esziben vette hogj micsodás béles, osztán szépen a villájával tányérra kiszedte az rézvesszőköt ruhákat belőle [MetTr 390–1]. 1760: Micsodás az Isten dolga! Szegény Varsányi Pál egyetmárai olyanokra maradának, akik közül némelyek nem is ismerték [RettE 113]. 1779: azután elég bőven beszéllettek, 's még pediglen nagy dolgokat a szegény Asszony csak azt felelte láttya Kí(gyelm)ed a világ mitsodás [KS özv. br. Kemény Zsigmondné Rhédey Druzsianna (61) vall.].

II. von nm amilyen; (aşa) cum; was für (ein/eine/ein). 1716: a réteken mitsodás füvek voltanak egy het mulva kaszáhattunk volna [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János

lev.]. 1754: micsodás Jóságokott vérségemre váltottam visszä idegenektől [Szentegyházalósfalu U; OfLev.]. 1770: ezen Szolgálat Pedig így Practizaltatott ... a' mely Gazdanak mitsodás Cseledgyé volt olyát küldöt [Babuca Sz; IB]. 1776: igaz hogy olyan forma Levelet olvassa, mitsodás az Utrumban Specificáltatik [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall.].

Sz: ~ a pakulár, a munka is olyan. 1752: Micsodás a pakulár a' munkais olyan volt [Backamadaras MT; Told. 37/44] * kinek ~ a kötése, olyan a törvénye. 1739: juxta Jura Regni, kinek micsodás a kötése, olyan a Törvénye [Dés; Jk 294b].

III. fokhatározóként; adverbial; als den Grad ausdrückendes Adverb: mennyire, milyen nagyon; cît de mult/tare; wie sehr. 1724: A Leányomis írja micsodás czifrán ment az M.G(ene)ralis Ur(am) mikor felment az ország házába [Altörja Hsz; ApL 2 Apor Péterné Kálnoki Borbára férjéhez]. 1768: láttam Molnár Lőrincz akkor mitsodás meg vert vérezett s sebhett ember volt [Karácsonfva MT; Told. 3a].

IV. fn vmiféle meg nem nevezett dolog; un lucr oarecare; irgendeine Sache/Ding. 1750: a Templom fele kj ment Dorongal s mitsodással a Titularis Ur után? [Altörja Hsz; HSzjP vk].

midőn hsz I. von 1. amikor; cînd; als. 1580: en akkor az wdeoben biraioi uolta(m) es tetoua futostam, mydeon megh oztozanak, Almadine Azzoniom, es Gabriel vram [M.palatka K; JHbK XIII. 29]. 1585: Midőn a templumban be mentwnk volna visitalnj mutattanak kesz penzt f 272 d 95 [Kv; Szám. 3/XIX. 9]. 1614: Feye keoteott Damokos Andras Hady mentseget szolgalt Bernald Janos(na)k 16 f mydeon azt le tezy megh zabadul [Vacsárcsi Cs; BethU 455]. 1688: midőn az falusi Biro eczakának ide(jen) az falut eösze kialtak (!) minden ember feigeveressen jött az falu közé [M.köblös SzD; RLt I Hossu Gabor (38) jb vall.]. 1698: Műdön a' B. Céh egyben gyűlt volna Lörinczi Boldisárs Tarsunknak ilyen dolga vegett* most egi elsőben büntetik ad fl. 3 [Kv; ACJK 16a. — "A céh lakomán való szitkozódás, veszekedés és káromkodás]. 1734: műdön építeni akart volna Hunyadi Marton Deák ur(am) ... tiltottáé azon Malomnak építésétől [H; Born. X/9 vk]. 1815: Szekely Mihaly ötsém éppen műdön nevem napja volt executiot vitt ki réam [Várfva TA; JHb 48].

Szk: ~ akkor(on). 1757: midőn ezen falusiak az Csömeni hatarra futattanak az Portzio előtt akkar vitték őket haza Pestesre [Szakaturá SzD; Ks 9. XXXI. 20]. 1764: midőn vagdalták volna a tsutkakat hogy szentet égetnének belőlle, akkoron Tisztarto Uram ki küldvén, a Birot bé hozotta őket [Kóród KK; Ks 19/I. 6] * ~ annak utána. 1764: midőn az elmúlt Összsel szarka Uram az Asztagakat bé hordottatta, annak utána Négy hétig is mind fedetlen állatt az Asztag [uo.; i.h.] * ~ azután. 1597: mideon az megh holt gyermekeket el temetek azután Kis Ianos eleb allot wala [Kv; TjK VI/I. 38] * ~ ... legottan. 1831: lovat kértem, melyre fel üljek, és Ábel Uramhaz mennek a hust meg rántottattni ... de midőn annak meg rántatását Ábel Uramtól meg nem nyerhettem legottan a Gujához vissza tértem [Dés; DLt 332. 7–8] * ~ ... mindjárt. 1780: Vas-futatásnak és mívelésnek ideje mikor lészen egy egész Esztendőből tizenkét heteket az Bányá müre ki szakasztván, midőn ennek utolsó napja el-telik, mindjárt a' Futatásnak, és mívelésnek ideje lészen [Torockó; TLev. 3–4] * ~ ... ottan ami-

kor akkor. 1804: Midőn meg szorulok ottan kapok Törögbuzát [Sóakna MT; Born. G. IX. 1 Csorba Györgye (28) vall.] * egykor(ban) ~ a. egyszer, amikor. 1653: Nagy Andrást egykor, midőn Báthori Gábor vendéglené több fő kapitányokkal, a brassai árulatasért levágatá [ETA I, 110 NSz]. 1657: ez* azért egykorban, midőn már az fejedelmet az fulladozás igen háborgatná jüvén bé Erdélyben commendála nélki egy morvai doctor embert [KemÖn. 93–4. — "Bercsenyi Imre]. — b. egyik alkalommal, amikor. 1769/1784: háromszor tudam azan Kertnek erőszakas el hányattatását, egykor, midőn az Groff is jelen volt esett Dél tájban Nyárban [Galambod MT; Told. 29] * olykor ~. 1777: ezen Irtásnak ... Szegeletiben láttam Kretson Trifült irtogatni, olykor midőn a' Bányai munkától föl költünk [Dupapiatra H; GyK].

2. miután; după ce; nachdem. 1673: Az adossagoknak meg fizetése után az Testamentumról értekezven es producaltatvan, műdön meg olvastuk volna, az bene meg irt jo es keresztveni ratiokra nevez helyesnek itilven lenni abban specificalt legatumokat az Relictanak eppen meg hagyank es ki szolgaltatank [Kv; RDL I. 154]. 1723: Nehai Oklándi Mihalyne Thamasi Suska midőn el esett öregedett erőtlenedett Cir 90 Esztendőskorban az mikoron mégh Vilagtanis harom esztendőkhig s ket hetekig nyomorkodott [Körisapatak U; Pf]. 1754: az kglđ Battya midőn Egeresi Gondviselősegeből maga Phantasiabajol minden ok nélkül ell szökek az mi leveleit talaltam az kik magat es kglmeket Concernaltak egyben szedettem [Egeres K; BLev. gr. Mikos István lev.]. 1756: azon Instructionalis írást, Udvarbiro Keserü Imre Uram(na)k kezében adtam, melyet midőn eő kglme el olvasot volna, és annak tenorát meg értette volna; tón illyen Feleletet* [Déva; Szer. — "Köv. a nyil.]. 1849: Midőn a' mennyetske fel gyogyult beszélgettém Fenixdorfhoz [Kv; Végr. Vall. 59].

3. ahányszor csak, valahányszor; ori de câte ori; jedesmal. 1744: tartassek Komlodon egi mester aki midőn a Praedikator által nem mehetne könyörögtessen és a fizetése legien a Komlodi beneficiumból [GörgJK 167]. 1746: midőn meg árad a' Küküllő, az ... ujj malom Gáttya ki tollya a' vizet, és Sok kárákat téssen mind a' buzában mind a' kaszálóokban [Discósztmárton; JHb XIX/8]. 1755: A' Himberkin egy darab föld felette gödrös, ugy hogy midőn esős idő jár, Totska formára az also gödrös résziben viz is szokott kekededen állani [Koronka MT; Told. 11/30]. 1756: tartoznak Széna és Gabona egjbe takarítására midőn Krájnuk ur(am) kíványa concurrálni [Mihalyesd H; Ks 101]. 1776: Triff Luka, midőn meg részegzik, hásártos ember [Katona K; Born. VI. 14 Vojvod Pável (30) zs vall.].

4. mialatt, miközben; in timp/vreme ce; während. 1750: midonn szaladna Lapadát, el szakad a Harisnya kötele, s le rogigjan a Földre [Ohába AF; Told 25]. 1776: midőn Kertész Mihaila vinné az Hátan Vojvod Gligorást, utána rugaszkodek Triff Silimon Kertész Mihailát Nyakon úté [Katona K; Born. VI. 14 Dán Todor (40) zs vall.].

Szk: ~ akkor. 1732: midőn a Ne(m)es Város Korsomája fojt, akkoris maga házánál in praejudicium Oppidi áll Korsomát tartott [Dés; Jk].

5. levélzáró formulában; in formulă de încheiere a unei scrisori; im Briefschluß: ~ marad/van kb. amidőn/amikor ... marad/van; (acum) cînd rămin cu ...; während bleib/ist. 1752: midőn magamot egész gratiájab(a) s taposztolt Patrociniumab(an) az M.Urnak eletem föttáig recommendalua(n), maradok Az M. Ur(na)k igen alazatos enge-

delmes sz(o)lg(aj)a Borbandi Szabo György [Mocs K; Ks 83]. 1775: Kedves Hugom Aszszony(na)k midőn Atyafiságoson vigasztalást kívánnánk alhatatosan maradván, egy igaz köteles szolgája Árkosi Ferencz mp [Kissáros KK; JHb XIX/19]. 1794: kéntelenitetünk az Felséges Első Leopold Császár paroncsolattya szerint vélek bánni, melyet midőn alázatosan jelentenék vagyok alázotos szolgaja B Thoroczka Josef mp [Thor. XX/12].

II. *htlan ha* ~ ha valamikor; dacá cindva; wenn irgendwann. 1745/1752: az Magyar országi ugy az Erdélyi Mlgs Csáki Familia ugy accordáltak volt együtt, ha midőn Erdélyben deficiálna az Fiu, az Magyar Országi ne háborgatna a Leányokot ugy vicissim az Erdélyi a Magyar országi Familiáb(an) történhető Leány ágot [Dés; JHbK XXIX/34]. 1763: egy azon Corpusban ha midőn az edgyik tag meg vész, a nem orvosoltatás miá, meg gyógyulhatatlanul (!) válik nyavalyálya [Hsz; UszLt 16].

III. *ksz* az eredeti idővön. elhomályosulásával; cu sensul temporal atenuat; mit Verblissen des ursprünglichen temporalen Inhalts: ha; dacá; wenn. 1687 k.: (Egy földet) Kotya Vetyén ugy adtanak volt el, hogy midőn valaki el tenné Vagy a Megyének, vagy valamely szőlős Gazdának adhatná el [Kisgörgény MT; MMatr. 110]. 1820: (A szilágysági hamuégétők) akkor fizetődnek ki, midőn a Hamuzsirjokat bé adgyák [Jákó, Hamuzsir 62].

midőre amikorra; piná cind; bis wann. 1573: Ferenchy Jstwan vallya tyzen egy orakor Jwt fel Az Maiorbol ackor Semmy gongia Az Maiornak ne(m) volt, de Mydőre Jsmet oztá(n) oda Erkezet Az Chywr is el Eget volt | Mydeore fely kelnek egi keowet ragad gergel, De Nem haytotta, hane(m) altal tert az zabo ferench haza fele [Kv; Tjk III/3. 190b, 230]. 1588: Sombori Lazlo vramnak volth valami peri Dobokay Farkassal valami Romlotty Jobbagy feleol leznek kezesek az en fiaim Sombori Lazlonak az Romlotti Jobbagykert napot vegezwen neky mideore tartozanak tizen három három forintot fizetni azok az Romlottiak [Zsákfa Sz; WLt Mich. Talas jb vall.]. 1598: Kalmar Jstwa(n) wallia egikor keonieokleot wala azon fogoli azzony eleombe chiak hamar el weze eloollem egi pragai kesé(m), mideore ezembe vehete(m) vtanna menek de nem kaphata(m) [Kv; Tjk V/1. 153]. 1632: en akkor ige(n) beteges ualek es midőre ki jöhetek hazambol, el mult uala jmmar akkor az Zenebona [Mv; MvLt 290. 100b]. 1688: midőre En fel érkeztem akkor már foghva volt az leginy [Mészko TA; Borb. I Ursza Janos (38) jb vall.]. 1779: midőre onnét haza ment, a Pitvárába bé vette találta a pénztét" [KLev. — "Amelyet elloptak]. — L. még KemÖn. 178.

Szk: ~hára amikorra végre. 1740: Immáron midőre-hára benne maradhaték a harasztosi jószágban, semmi levél kezemben nem lévén, az udvarházhoz való appertinentiáknak végire nem mehettém [TT 1891. 494 Orbán Elek végr.] * ~ *tehdát* amikorra akkor. 1573: Kalmar Istwan wallia Eok mykor Be leottek volna es myderre ky Mentek volna tahat meg holt orgonas Janos [Kv; Tjk III/3. 171].

mielébb, mielőbb közelebből, nemsokára; ctt mai curind; bald. 1662: Az lengyeleknek most adni nem olly siető, complacálja imezeket, ha lehet mielőbb [SKr 389]. 1861: a' T. Papok mindenféle administrandumokat elkészítsenek úgy hogy mikor e' tárgyban mielőbb fel fognak szolliodni, a curatorok oda, a' hová rendeltetni fognak szolgál-

tassák el a szükséges fel világosításokkal edgyüt [Gyalu K; Rak 58 esp. kl].

mielénkbe, mielőnkbe 1. *hiv* színünk elé, hozzánk; in fața noastră; vor/zu uns. 1550: My zekel myklos Es Kaytot(!) Ferencz, Es dolcy(!) miclos manykrol*, agywk Emlekezetwly myndeneknek twttara hogy my elewnkbeh hywa pokay lazloth Es sombory lazloth, wgy mynth kez kyrakath tewnek ilyen wallasth [BFR 192/23. — L. Mny LVIII, 491. — "SzD]. 1574: allanak my Eleonkbe egy feleol az Vytezleo zanyzloffy Bathory Elek perecheny es mas feleol horvatt gergely zechy [Somlyó Sz; WLt]. 1577: hoszak mi nekwnk az nagisagod paranchiolatiat hogi el mennenk timafalwy hatarra az pörös erdőnek szeneré, es ott minemw bizonsyagokat mi előnkbe hosznanak es Intenenek aszokot mi be wennők [UszT]. 1598: paranchola my nekunk hogy az mely szemilekett my elenke hiutt azokott my megh ualassuk [Pálfa Cs; BálLt 81]. 1605: Jeouenek My eleonkben it Deua(n) az Nehay Nemes Janosne Laios Katha es Nemes Andras az fia Nemethi Nemes szemillyek teonk ilyen emlekezetet" [Déva; JHb XXXVI/2. — "Köv. a nyil.]. 1652: Jöuenek mű előnkbe Illyen neuezetős szörmelyők [Körispatak U; Pf]. 1733: Jövenek mű előnkben ez ide alab le irt Rakosi es Varfolvi Lakosok [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1829: jövének mielőnkbe Bözödi Agilis Osvát Pál egy részről Agilis Kádár Miháj s Holmi egyeségeket jelenték es annak meg írására kérenek [Bözöd U; Borb. II].

2. *fej-i* többes; pluralul al maiestății; fürstliche/hoheitliche Mehrzahl: 'ua.; idem' 1589: Mw Somlyay Bathory Sigmond Erdelynek vaydaya es Zekelyeknek Espanya etc. Aggyuk emlekezetwly mindeneknek kiknek illik, hogy Az tizteletes Palcz Pal. Zebeny Wyte Menyhart Coloswary, Mezaros Balint Megyessy* Mezaros Mestörök lewe(n) Az eo magok es az tób Mezarosok ... kepekbe(n) Zemelyek Zere(n)t Mw eleonbe Jeowe(n) Alazatosson Jelentek" [Kv; MészCLEv. — "Folyt. a fels. Köv. a nyil.].

3. *mielőttünk, jelenlétünkben*; in prezența/fața noastră; vor uns, in unserer Gegenwart. 1620: És annak utána műelőnkbe ezt proponálá Balassi Ferenc urnak: Immár hogy Bethlen Gábor magyarországi király léssen, ki léssen erdélyi vajda? [BTN² 390].

miellenünk 1. *ellenünk*; impotriva noastră; gegen uns. 1600: az fel peresek tiltottak wolt megh mi theölleönk egy newezetes helet, melliet Zal Dobos twissenek hinak, mostan peniglen kereseteket nagiooban fundalliak, Eörhegy teteire es Gyortianosra, melybol mi elleneönk tilalmat se(m) tettek [Nagykede U; UszT 15/256]. 1697: Mű ugj vettük eszunkb(e) hogy az első kerdendő Utrum mű ellenunk volna, Azert arra meg nem eskűszünk, meg sem vallunk [Mézobánd MT; MbK 87]. 1724: Az Gónos jusson az meg irt hazban benne ült Nehai Idvezült Dobolyi Lakatos István Uramot Senki nem perlette azon házért, es Senki mi ellenünk érette pert nem indított [Ne; DobLev. 1/1069a Sára Veress rel. nob. quond(am) Stephani Dobolyi (53) vall.]. 1761: Te pedig oh szent Mindenható és a Te búslásodnak közepette is irgalmassággoddal megemlékező Ur Is ten ne indulj fel mi ellenünk a Te búslásodban, es ne törölj ki minket a mi bűneinkért | Fordits el Uram, a gonosz, amelyet el szántál miellenünk [NyIr. 200–1 Bánffí Farkas álma].

2. *fej-i* többes; pluralul al maiestății; fürstliche/hoheitliche Mehrzahl: 'ua.; idem' 1575: Minnyayatoknal nytlwan

wagion, minemew haborszagot tamasztottak nemely orzagwnkbely hytwan partos emberek Bekessel eoewe coniuwalwan, es hadat my ellenewnk tamasztwan [Báthory/Lev. I, 330–l fej.]. 1619: az hatalmas császár küldjen egy fő kapucsi pasáját Ferdinandushoz, azki által adja eleibe Ferdinandusnak, hogy Magyarország látja azt is, hogy tünduntalan miellentünk s az fényes porta elen hadat mozgatni igyekezni akartok, azmely hadnak az ő országokon kellene megtérülni [BTN² 351].

mielőbb l. mielőbb

mielőltünk *hiv* tölünk (a *hiv.* szervektől); de la noi (de la organele oficiale); von uns (von den amtlichen Behörden). 1629: es mikor veghen (!) mene ez dologh haynaltajban mindgiarast mw eleolunk az perre menenek az ket felek [Msz; Borb. I Michaél Tholdalagy de Ertse vall.].

mielőnkbe l. mielőnkbe

mielőtt, mielőtte *inainte de/ca* ; bevor. 1591: hallottam hogy hideg leles wolt harmad nap eleot mi eleotte az gyermek megh holt [Kv; Tjk V/1. 55]. 1841: mi előtt haza érkezünk 's azóta is jócska essők voltak, 's éppen mostis esedel [Kv; Pk 7]. 1846: Mi előtt Vetsei Moses a' Gujába hajította tehenét — meg kínált a' tanító garassal, de én el nem fogadtam [Dés; DLt 1136]. 1848: a' köz helyeket méretetik e' mind jó tsak hogy mi előt a' mérnök ur ben dologhoz fogna, az előt a' fiui leányi Telkeket tisztán szükségés meg állitanunk [Usz; Pf].

mielőttünk 1. *hiv* a hitelességet igazoló közreműködésünkkel; in fața noastră; mit unserer die Authentizität beweisenden Zusammenwirkung. 1508: ez felyul meg Mondoth Anna Azzon Ada my elewtwnk myndenekrül Az Zwky Jsthwannak menedekdt ezt my az my pechetewkel (!) ezt meg erewssytotwk, es emlekezetre adyuk [Kv; EM XXIX, 263 Cheh Istvan kezével]. 1555: Ezt Azzonyom tetthe ez testomonthomot My Elewtthwnk Zenth Jwany ferencz dyak es Bodony Balas elevt zenth Iwanrol [JHb XLIII/21 Mikola Ferenczné Melyk Anna végr.]. 1570: Mely három szaz foryntert wethe my elottwnk Kapitán Pal Kemeny Jstwanak hwsz haz Jobagyt Zalagwl [Balázsfva AF; JHb XX/51] | Ezeket az szemileket vallatta my Elwttnk Kelemen Lwrincz Erős hit szerent [Oroszfalu SzD; BesztLt 114]. 1579: egy desy ember Sylwaszy Balas newp my elottwnk illyen wallast teon [Dés; DLt 205]. 1598: Ez az ualatas leon 1598 Aprilisnak 16 napia(n) Palfaluaba(n) my eletunk [Csz; BálLt]. 1607: mi eleotnk mind ket fel szabad Akariotk szerint mi nekonk megh irt Biraknak kezeket be adak s így alkvanak megh [Makfva MT; DLev. 2. XVII. 1]. 1620: Teónék mw eleottwnk az mi Teórekedeswnkre illyen vegezest es Alkolmat^a [Kovácsna Hsz; Borb. I. — "Köv. a végzés]. 1656: mely penzt — mi előttünk fel is von Nyíró Kata Aszszony [Torda; Pk 2]. 1683: ada mű előttünk Kis Istvánnak al(ia)s Nagyobbiknak negy veka buzat egy forintban [Vadad MT; VK]. 1702: Mely Summa pénzért és annak interressiért Mű előttünk kéz bé adással lönek kezesek a fellyebb declaralt Bárdosi Személyek [Marossztyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. — L. még MNy XL, 136.

2. *hiv* hivatalos személykénti jelenlétünkben (a megtörtént eset igazolásaként); in prezența noastră; in unserem Beisein als amtliche Personen (als Beweis des Gesche-

henen). 1578: Senky mi eleottónk Contradictor nem lewen akor Sem penygh annak vtanna [Jobbágyfva MT; BálLt 79]. 1582: Jelentek mj elletwnk Bjro wram zawawal [Néma/Ik-lód SzD; DLt 21]. 1584: witezleo Zelemeri Petert welkerbe bele wittwk, Bele lktattwk senki mi Elottwnk ne(m) Contradicalua(n) [M. fráta K; BálLt 80]. 1619: huiata engemett Kidebeöl Miko Katha azzonio(m) Vg-roczra, hogj my előttünk az walkay rez iozagotth el foglalnok [Dob.; Ks]. 1643: az mely földeket, Jrotuanyokat, kassalo füeket, hitek utan Kóuer Istuan Ur(amna)k ki mutatnak mi előttünk azoknak számok es neuek ez szerent követkesznek [Néma SzD; Ks 90]. 1834: mi előttünk tovább folytatott ezen határ ki járása, s dombozása [Koronka MT; Borb. I. 23].

3. szemünk láttára, fülünk hallatára; in văzul/in auzul nostru; vor unseren Augen, vor uns. 1552: Az vitan esmeg adoth vgian Ezen Zalagra harmadfel forintot my elottunk [SLt U. 19]. 1598: Damakos Mathysne Jlon azzony vallya Gergely Antalne kezdé ereossen thwdomant tenny my eleotteonk hogy Borgyasne minemeeo rwtt ionzow zittkokkal gyalazta es az chyúprottis fejeben verte [Kv; Tjk V/1. 269]. 1669/1672: Kére mi előttünk Fabján Benedek ur(am), Jenei Miklos uramtól nyolcz száz Magyar forintokat [Gyf; JHb XXIX. 48]. 1712: mű előttünk említett Báróczi Christina kéré az Urát hogy menne által Biro Samuel Uramhoz Nagylakra, és szerezne bizonyos számu penzt ő kglmétől [Hari AF; DobLev. 1/75]. 1770: Az Udvari Dízno Pásztor reportallya mi előttünk hogy az ősz kezdetiől fogva mind össze Huszonnyolcz köből Ucsut hordot ki nekik [Balázsfva AF; UtI]. 1783: Szilágyi Sándor ő klme recognoscaltá mi előttünk azt hogy azon Jozságnak három Esztendei pénz arendáját Kilentz Forintokat percipiált [Mezőbánd, MT; MbK XI. 69].

4. előlünk; din fața noastră; vor uns. 1784: Gálak Bányászszai mű előttünk kis Bugi Bányászok elől erőszakosonn péreggel el rekesztették [Torockó; Bosla. Andreas Tobis (18) jb vall.].

5. ~ az áll számunkra az a kérdés; problémá/intérbare care se pune pentru noi; für uns ist das die Frage. 1619: mikor Bocskai feltámadott volt, akkor nyilvánvaló ellensége volt az német az hatalmas császárnak, s így minden segítségére haladék nélkül jó alkalmatossága volt, de most műelőttünk csak az áll, hogy ilyen nyilvánvaló, csak most megerősített szent békességet hogy bontsanak fel? [BTN² 350].

mienk, miénk 1. *nm* a sajátunk; al nostru, a noastră; unser, unsere. 1542: most sem keth forintott sem ilyst sem egyebeth nem akar adnia, mert azt mongia hogh ninchen ok azt thwgiak, hogh az mienk megh wagyon [Fog.; LevT I, 20 Olah Balas es Mottnok Jajos lev.]. 1557: borgen vagion valamy jobagwnk kit Kegelmetek azt mongya hogy kegelmeteke mj penygh azt mongwk hogy myenk [Apanagyfalu SzD; BesztLt 16 Blasius Miko es Francisus Apaffi Gr. Timar beszt-i bíróhoz]. 1585: mikor Mihál deak Palfalwat iktata es Varalliat, Az kor kerdeok hogy ha iktattiae az mienket mert nekwnk is volna palfalwaba(n) zalagho (igy!) ioszaghunk [Firtosvárálja U; UszT]. 1600: Michael Dancz ... fassus est ... az harminczadon ythben Bornemyzza Gergely vram zamara menth ky az borom eo kgme harminczadlott (is) megh az mieinknek(is) azonkeppen eo kgme attha megh az harminczadgiat [Kv; Tjk VI/1. 409]. | Tiltottuk wala mi megh az mi hatarunkba walo erdeónket mindenot ... az mienket hogy ne horgyak mi akarunk

nelkeöl [UszT 15/256]. 1702: a Tartsaházi közös határ osztassék fel a' két Ekklesia között; minthogy a miénkek nagy kárával, a más rész foglalta el mindenkor a jóvát a' földnek [Kv; SRE 81]. 1714: monda hogi ezen széna fű is mijenk Poca Uramékkal mindenüt [Domokosfva Hsz; HSzJP Nicolaus Pál de Hatolyka (30) pp vall.]. 1782: a Bányák is miénkek nem pedig a Torotzkaiaké [Thor. XX/4].

Sz. 1823–1830: az úrfi kért, biztatni kezd, hogy álljak reá akármely kondicióra, mert ha Erdélyből kimehetünk, miénk lesz a világ [FogE 142–3].

II. *fn* tbsz-ban: a mi (népi/társadalmi/politikai) csoportunk, közösségünk; la plural: gruparea/comunitatea noastră; in Mz: unsere (völkische/gesellschaftliche/politische) Gruppe/Gemeinschaft. 1557: ty keg'elmetek zegyensege között es a myeyenk közöt wala nemynemő egyenetlenség [Apanagyfalu SzD; BesztLt 63 Blasius miko lev.]. 1657: elől kimondhatatlan sűrűséggel állván az pogányság, szabadosan foghatta az miénket [Kernlr. 319]. 1705: a mieink egyképpen mondják, a kurucok másképpen hirdetik [WIN I, 580]. 1737: mind Tisztekel edgyütt essek el a műeink két száz tizen négien [Abosfva KK; Ks 99 Bálint György lev.]. 1739: Az Porisani, vagy Lovistai sáncotis, az Törökség az el mult napokban agrédiáltak, de ottis az miéink szerencsésen jártanak [Nalac H; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1782: a Bányász Mesterség folytatásától a' mieinket el nem fogták [Torockó; Thor. XX/5]. 1872: a jobb oldal azon működnek mi szerént egy újabb választást nyerhetne, de ha az jobb oldali Ármányoknak eszek van, — a miénkeknek is vagyon és meg tudnak a dolog élén álva felelni [Csehétfva U, Pf].

miérettünk értünk; pentru noi; für uns. 1558: Jéwe En hozzam Kendy Anthal Jobagya Seres Myhal ki mongya egh fyath o kneel fogwa lenny kereom k.dét hogy Ah my tekyntethy k.nek Ez dologba volna azt k.med my Erettynk Mwlassa el [Kv; BesztLt 20 Fr. de Kend a beszt-i biróhoz]. 1568: Taaba(!) Myelye ezt The kmed my erettünk ... Egi Jobbayat (!) foktanak meg ... azért myelye ezt the K. erettwnk hog bochassa Kmed ... Törüynre az dologt [Galac BN; BesztLt 51]. 1598: Amely varosunkbelj Attiankfia my eretteonk mostan az hadban bochyatattanak (igy!) fel vetetet Adayok legyen haladasban, es az ado zedeo uraim azoknak hazok nepét ne kenzergessek [Kv; TanJk I/1. 323]. 1600: Balogy Farkas es Eotwes Marton valliak menenk Zeoch Boldisarhoz es intheok zep zonkal hogy venne az ... Borbely Marton vramnakis barattsagat ... es ne perelne vele ... kire eoys felele megh engedne, es my eretteonk megh bekellenek chyak lattna valamy modgyat [Kv; Tjk VI/1. 495]. 1608: de hogy az eo kegmé hozzank valo attyafisagos io voltat ... tellyessiggel halaadatlanul ne vegyuk s az eo kegmé Zolgalattiais my Erettwnk heaba(n) ne essik io szyuel s io Akarattal attuk eo kegmé [Kv; JHb XXVI/49]. 1661: Avagy az török az mostani oblatioit mi érettünk vagy urunkhoz való szeretetért vagy Ó nagyságátul való félelemért cselekszi-e? [TML II, 58 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

miért hsz I. kérdő I. mi miatt?, mi okból?, de ce?, pentru ce?; warum?, weshalb? 1545: Jozagh ozthasara rea nem menne tahath az Jozagh keronek leuele Eriebhe legien aznak vthana tizenwthed napra rea thartozek mennj okath adnj miérth megh nem oztothta az Jozagoth [Fiátfva U; MNy XXIV, 216–7 „ozdy gergel” és „gaspar gerebh” lev. Fráter Györgyhoz]. 1586: En Banyay Janos ... Ismettt vgan

eze(n) hitben Eskwttem Igartho géorgre, hogy meg mo(n)giam Miért Jrdemelne meg az Jgetést [Kv; Tjk IV/1. 584c]. 1590: az Bernad Antal tamada erre az Sandor Gergeljre illetwen illien zokkal merth nem hagiak beket annak az embernek te wagi oka hogy el ment [Kv; Tjk V/1. 37 Zakach Jstuan vall.]. 1600: Kaunderth Mihaline Cathalin Azzony vallja ... Orban rea mene, es torkon ragada, s vgy eote az feoldheoz mondwan neky mért bestie roz kur(ua)fý azzony hogy fattywnak zydad az fiamat [Kv; Tjk VI/1. 431]. 1608: kérdem hogy mirt kergetty az Jobagiot [Dés; DLt 301]. 1638: monda banczi Czigannak hogi miert te banczi hogi az Uramra tamattal [Mv; MvLt 291. 122a]. 1671: Eő tudgia miért keseo vaczorakor riogatvan ki üzöt [Kvh; HSzJP]. 1746: kérdi az Atyám Bodoni Mihályt mért atta volna el azon földet mondotta hogi az szegénység vitte arra [Szókefva KK; Ks 91].

Szk: ~, ~ nem. 1812: Grantzki a Gráditson a Grofot miért miért nem, bizonyoson nem tudom lerántotta [Héderfája KK; IB. Bordi István (32) jb vall.].

Sz. 1749: Mitru ... Pap Urszult öszve szida azért hogy azt monda néki, miért sir, mint egy bába, és belé garáznakodék részegen Mitru Urszulba [Szentbenedek SzD; MvRKLev].

2. mi végett?, milyen szándékkal?, cu ce scop?, de ce?; zu welchem Zweck?, weswegen? 1568: Michael trefa fas(us) e(st), Ezt Tudom hogy balint Tiwadar monda zanizlo keneznek, hogy myert Jyeztetek el az legent [Kv; Tjk III/1. 204]. 1590: az praedicator mingiarast rea kérde, hogy mert adat volna eo neki ollian marhat, kith olo gonozul kereset? [Kv; Tjk V/1. 53. — *Kys Mihály] | Thudom hogy az Lengiefaly Markus Janos diznait Pribek Gergelynel találak megh az Zolgaiait kerde(m) hogy mihert miely azt az Vrad [UszT]. 1629/1676: így is miért csináljak szivemb(en) töb terhet, hogy végére is akarjak menni ki mit mond, kglđ(ne)kis effele Curiositas ne(m) kevés busulására volt [Somkerék SzD/Sv; WassLt]. 1729: Bodola Gyorné azt monda hogy a tüzet ki ototta, az Birot Polgárt oda hivattván Bartok Kelemen Ura(m) kerde hogy miet otottam ki, s monda hogy monta azért hogy ne égien [Feldoboly Hsz; DobLev. I/149 Isak Danielle Sara (30) pp vall.]. 1752: az Diosadi Biráktul hallottam beszilleni hogi Boda Miháj mondotta volna, hogi miirt vittik az ő Tináját a Furu házához [Diósd Sz; WLT Kis Márton (60) ns vall.]. 1762: miértis tett volna más közlebb (!) tüzet s gyujtott volna harapot midőn ... a készen már meg gyujtott harap eléggé harapozott? [Torda; TJKT V. 103]. 1814: miért hijja oda az Uramat Ebédre holott van mit egyek [Dés; DLt 222].

II. von I. amiért; pentru care, din cauza că ; weshalb/ wegen. 1568: Clara Rita Luce Nagy iur(ata) fassa est Be-kenne fogtassa meg immar az oruos Annat hyzem a' meg mongia ozthan ky wotte el kelibebe (!) tarchia az orrot miert o vgy hyzen neki [Kv; Tjk III/1. 120]. 1573: Erzen larto Myhal azt vallia, hogi Egykor Palochy kery volt Teole hogy Massat Irassa az regestumnak, Eo egyeleosser Nem akarta adny Palochy haragzik volt es fennegette erte hogi karba egyt myert ky Nem atta [Kv; Tjk III/3. 84]. 1592: Az eőrekegeről negy zeker zenat vitt el annak az fele enge(m) illetett volna, Annak bechyen zollok hosza myert el vitte [UszT 10/79]. 1718: mondom az Aszszonynak miert tetet arestumb(a), s aszt feleli rejja azért hozottalak es tétetlek arestumb(an) mijert mondottad hogy Ura(m) égette vagy égettetté az Bakonyai Marija Aszszony major hazat [Branyicska H; JHb Fülei Csak Ferenc gondv. vall.]. 1811: lássa által azt volté hellje miért apelláljon [Kv; Pk 3].

Szk: *nincs(en)* ~ céltalan, felesleges. 1769: (A pénz) az agense Becsben el költötte, parancsolatából discretiokban, adosságát fizetésiben, ezt is nincsen miért tovább bojgatunk [Szentmargita SzD; Ks 99 Kornis István lev.]. 1807: meg mondatam nékie, hogy Társat keresen nékie, mert feletlen ókrót nints miért tartani, az ok nélkül való teletetés [F. detrethem TA; Ks 65. 44. 11 Kemény Ignác nyil.] * *van ~, nincs.* 1797: Szilagy Mihály Ur(am) mikor meg haragszik, van miért, nints, az embert uton ut félen találja agyba Főbe veri [Náznánfva MT; Berz. 3.3. N. 21].

2. *amíg; piná cind; solange.* 1597: miért az ideőt az Jste(n) el hozza az wy magistratusnak walaztasara addigh ez a causa Marthon deak es ew ellenkezo felei keozt chendesegben legien [Kv; TanJk I/1. 303].

III. *kisz mivel; mert; deoarece; fiindcă; weil; denn.* 1573: Miért az felperes Meg Nem elegetet az egi kezesegnek leh Tetelewe, hane(m) mind ketetot lenn lenni akarta ... Azert tartozik eleh allatny harmad Napra [Kv; Tjk III/3. 285]. 1578: Towabba wegezte eo kegmek ezis hogy Miért az Espotal jozogat orzagh keozybe rotak az kiralne Azzony penigh minden fele rowastul adozastul eximalta es Zabadossa teotte, hogy Byro vram eo kegme az lewelet vinne ala, es eo Nagawal Confirmaltatna [Kv; TanJk V/3. 170b]. 1584: Eleozzeor myert constal hogi azzonion procatora es gongia viseleie beteg ez okaiert Zichy Janosnak beteg haladekot kiwanok [Mv; BálLt 80]. 1590 k.: Az varos ezen lgyenessedek megh hogi az hul Jrto helyek vadnak mindeket tizesre fel merenek ennekem is Adanak harm rezt ez okon myerth helyreol adok uala adoth [UszT]. 1602: az al peres miért zemelie zerint Jelen ne(m) volt az fel peres holt dyat keressy hogi ötöt Etetőnek mondotta [i.h. 16/90]. 1606: De myert az Agoston falui Jozagh Jobbagiostol igen felette szwkseges Miklos vra(m)nak, akara azt Eliberalnj [Köpec Hsz; Ks 90]. 1626: En Baricz Balasne Anna ... gondolkodua; ez uilaghnak allapottja felolj es ki mulasom felolj miért az venseghnek ideies (!) uelem uagion Tezek Jlljen Testamentomot [Jakabfva Cs; BCs].

Szk: ~ *penig (hogy).* 1554: Myerth penygh az Maros Zeken lakozo Zekely wraymnak az ló fewseghbewl kylemb Zokasok wagon az töb zekelynel ezeknek az ew embery kyketh az ew ló főseghken tartanak megh ne rothassanak [Mv; SzO II, 108]. 1580: Miért pedig hogy az tyz myat vtolso niomorusagh keowetkezhetyk raytunk, keryk eo kegmt biro vramat, hogy ... a' hol bontany kel bonchyak ha rontany kel ronchyak [Kv; TanJk V/3. 231b]. 1604: Myerth-penighogy az mostany wdeoben felette kewantatik az vigyazas tettezet hogy obseruáltak az ennek eleotte valo io rendtartatas az vigyazatban [Kv; i.h. I/1. 489].

miérthogy I. *kisz* I. mivelhogy, annak következtében, hogy; intrucit, deoarece; weshalb/wegen, aus welchem Grunde. 1560: De miért hogy az my prokatorunk Rea nem vigyazot volt az dologra az ew felsege tablaya nekwnk terhes teruent tewt volt [Kv; SLT ST. 6]. 1573: mikor az feidelem elejbe kel ez eh (!) dolog mjert hogy az pap rigi Ember volt, Nem hinne el az feidelem hogy chak ilyen kewe volt volna az marha [Szűv; BesztLt 3750]. 1579: myirt hogi toldalagy Balasnak haznosbnak Itileok Lenny [Néma MT; Told. 31/1]. 1586: Miért hogi az Jt ben valo vramibanis ki mentenek hozaik ebredre keolteottem etelek-re Jtalokra miért hogi pentekesek valanak —/50 [Kv; Szám. 3/XXIV. 37]. 1600: De miérthogy mi Almadi Balinth iobbagy woltunk, es ne(m) mi raitunk hane(m) az azzony

iobbagy(n) wolt az zer, az en fia(m) el nem ment* [UszT 15/1 Thamas Demien Bogardfalui vall. — *A hadba]. 1605: Mjertthogy immar az Pater Iesuitak az varosbol ky mentenek az plebania haz vacal [Kv; TanJk I/1. 525]. 1610: Elseoben si juris miért hogy derek zeken zolitottak volt megh az Ak nap vetelis ot volt oda kevankozunk [Kvh; HSzjP] | Miért hogy Kws Thamasnak megh eskwt az Battya, Kws Miklos hogy az kezessege bele ne(m) hadgia, ha ell zeok(ne)k az eo vratol, Kws Thamas mindenwt kergethesse [Bordos U; UszT 52].

Szk: ~ *penigh* mivel pedig. 1578: Miért hogy penig az dolog teoweo nap feokeppen az vasarnap az be gywtesre ige(n) karos, kevannyak eo kegmek Biro vram egy alkomatob napot valasztana ... es ha lehetne az Zornbatot obserualnak eo kme [Kv; TanJk V/3. 166a].

2. *ugyanis, mivelhogy; căci, pentru că; nämlich, da, weil.* 1550: Vyk giermek korokban ott laktak az Cyilan walkayak szolgay voltak es wk walkai földnek twttak ezőknek^b ellene monda kemyn Janos myert hog' mas orszaghyak es kelecely nemzetek [Mny XXIV, 357. — *M. valkói K. ^bNégy r. tanúnak]. 1579: ozlast kerenk Apur Myklos altal Apur Ferencztolis kerok myert hogy egy kenyeren vadnak [Karatina Hsz; HSzjP]. 1586: Touaba emlekezhetyk .k. rea hogy ez el mult napokba Bekes uram onag leuelet kwitem uala oda .k. hogy zaz zekeret ada (!) ket napra segyczegemre .k. kerety .k. haladekba hatta uala myert hogy a zyginssegnek sok dolga uala [Buza SzD; BesztLt 74 Bornemyza Benedek Timar Gergely beszti-bíróhoz]. Az kertnek le vonasanak es fel ne(m) chenalasanak terhetis Az J: ffallúra hadgya myerth hogy Az eo reszeket fel ne(m) chenaltak, seot le vontak [UszT]. 1594: Az monosttor vczai ku Hidatt Bottattuk fell mirtt Hogi Be szakadott walla Egi darab Hellien az Boltja [Kv; Szám. 5/XXIV. 20]. 1606: (A) hatua(n) forintal Sennej Pungrach Eo Nagnak kellett ot louat venni; azert hogi az egez Skweósd Jozagot otalmazhassa (: myert hogi az dologh ekkor Erdelybe igen valtozo vala :) [Köpec Hsz; Ks 90]. 1616: Az Barabas Pall Jozagat most Leórinicz Janos es Marto(n) Janos biryak, Myert hogi verek hozza [Jakabfva Cs; LLt].

II. *von hsz* amiért, amiatt, hogy; de/pentru aceea; warum, wofür. 1568: az Bamfi Gabriel wram reze az ky wolt az Magyaroy keohazba, myert hogy Eö magtalan maradott, az Bamffy Gabriel reze, egyenleo keppen Bamffy Pal wramra es Menyhart wramra zalloth [Gyf; JHbK XII. 8]. 1581: Esmeg Az nagy harang Chyapiat Myert hogy hozzw volt Lakatos Istwanal le wagatuk fizetunk neky d. 50 [Kv; Szám. 3/IV. 11]. 1584: Harangozo Georgnek Myert hogy Az egez eztendeo Altal az zaz embereoknek harangoztatoth vetunk neky Negyet keobol Buzat [Kv; i.h. 3/XV. 21]. 1597: en sem fenjegetem miért hogi ennekem artatlanul Illie(n) gyalazatos sokat zolot ha teóruenje njeluehez zolok erete [UszT 12/25]. 1606: azt keuanom hogy az Angiom hittel aggion zamot Myert hogy az battyam marhaya eo reya maradot [i.h. 20/175].

III. *kérdő hsz* miért?; de/pentru ce?; warum? 1584: Berzeta Mihaly vram vallia, Im ez el mult viragh sokadalom kort valem vasarhelt, talalo(m) oth horwat Jstwant, Monde neky Miért hogy el hattad the gonoz ember felesgedet, Monda hogy eo Nely valamyl dolga leot volna, es ezen keozbe el Mene ige(n) hamarsagall eleollem, es soha oza(n) Rea Ne(m) akadek [Kv; Tjk IV/1. 336]. 1592: Mezaros Menihartne, Barbara vallia ... luta be azonba Mezaros Fabianne, es monda neki Bachine, te hitetlen arulo miért

hogi az en vramat erre keztetted [Kv; Tjk V/1. 233]. 1597: Sas Jakab Monostor kapuba(n) szolga vallya Egykort mondok Hegedüs Istuannal nekj igen szereted az Daikat ő is teged ige(n) szeret, miért hogy ne(m) veszed ell [Kv; Tjk VI/1. 136]. 1645: myrt hogy hire nem teóttetek hogi mys kj Jeótteónk volna [Told. 27].

miféle 1. milyenféle?, micsoda?; ce fel de?; was für? meg akart fogatni, hogy ki nem mondtam miféle egyetmés vagyon nálam [MetTrCs 448]. 1761: Daraban Vonulné adott holmi ördög tudta mi féle port [Gyeke K; Ks 4. V. 20]. 1779: Nem is tudom miféle hadakozás volt [RettE 398]. 1806: miféle hír terjedett köztök? [Dés; DLt 250/1808]. 1849: előnkbe futott három palák kikis kérdezték, hogy miféle ellenség van az faluba Kosutok vannaék [Barót Hsz; HSzjP Berszán Gyurka (63) vall.].

2. fn-i haszn-ban; cu valoare de substantiv; substantivisch gebraucht: mi?, micsoda?; ce fel de persoane/lucruri?; was?, was für/welch (ein/eine/ein)? 1657: Azon vitéz filei embert én szólítám meg, hogy mifélékünk volna, mert akkor érkezvén oda s megegyveledvén közölünk való Kemecei nevű hadnagy hasonló ábrázatú, köntösű, lovú vala [KemÖn. 270]. 1784: akarminéműek és mifélék légjenek azak [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1865: Szeretnénk tudni, mifélék lehettek azon torony beljéi jai a nemes Czéhnek [Kv; SzCjk].

mifelénk 1. környékünkön, nálunk; pe la noi; bei uns. 1599: Myerthogy Vram ide my felenk az Pyztrank (!) hal igen zvk, oda kmetek fele eleget fognak vgy hallom Im 50 Penzt kvleottem arrays [OL Múzeumi anyag 216. H. 92 özv. Wesselényi Ferencné Zarkandi Anna Kereki János huszti várkapitányhoz].

2. hozzánk, felénk; spre noi; zu uns. 1620 k.: mikor az Nap onnat az Indiákról az mi nyarunknak idején ide mifelénk jó közelből az Occidentalís Indiák akkor mintegy tél szabásúba kezdnek maradni [BTN² 413]. 1661: Az mely törökség mifelénk indult vala, táborára tért [TML II, 151 Kemény János Teleki Mihályhoz].

mifelől amiről; despre/de care; worüber. 1843: A közönség azt kérte, hogy ha közlők némelyek ezutánra engedetlenek lennének, csak azok személyesen és ne a közönség büntetessék. Mifelől a biztonság által biztositott is [VKp 120].

mifelőlünk 1. rólunk; despre noi; über uns. 1607: kglteket zeretettel keriwk mw felelőllwnk minden wdeöben ugy gondolkoggiek, mint igaz haza Fiay kmetek zolgai, barati, es Attia fiai feleöl [Törzs. Petrus P. Alvinci Concionator aulae suae Serenitatis, Paulus Eörwindi, Simon Pechy suae Serenitatis Testamentar(ius) az erdélyi rendekhez]. 1673: Uram, ha gonoszakaróink affélét vehetnének elméjekben mifelőlünk, mit nem követnének el annál inkább? [TML III, 453 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. tőlünk, a mi részünkről; din partea noastră; unsererseits. 1677: félek bizony, mind Magyarorszában, mind Erdélyben oda leszen vallásunk; mifelőlünk bizony, a mint látom, oda is lehet mindenütt [TML VII, 498 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. 1733: Szabadcságában légyen ő kiejelmek-(ne)k, el adhatják mi felőlünk Szabadoson [Túr TA; AbN].

3. mifelénk, a mi környezetünkben; pe la noi; bei uns. 1671: Kende uram írását látom, de az magánosan keveseb-

bet tenne, de bizony innen mifelőlünk is közönségesse válék az hír, Erdélyre jünek [TML V, 926 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

miforma miféle?; ce fel de?; was für ein/eine? 1747: Szent Egyeden Iako al(ia)s Zilahi Civis Éltető Ferencz ur(am) és Provid(us) Molduvany Kratsun mi forma békességre ment, és mind ketten miről Pácificáltak? [Dob.: WassLt vk].

miformálág 1. hogyan?, miképpen?; cum?, in ce fel?; wie?, auf welche Art? 1761: azon Jobbágycok Sellerek, és Hetesek ... mit és menyí sumát tartoznak adni, s miformálág vagyon a szokásban Karátson Tyukját, Zabját, Pünkösti Csirkét adnake ha igen hogy mi formában, s hányat adnak? [JHb LXVIII/2. 10]. 1763: Mányika luon — mig a' Birosá-gat* viselte Szántó földeket kaszálo réteket adtoké el melyek p(rae)cise az Exp(onen)s Aszsz(ony) Ö Ngát Concernalnak, s Concernaljak, ha igen, hol, ki Vicinitassiban, kinek adta el, mi formálág s mennyiben? [T; Mk V. VII/1–2 vk. — *Udvarbíroságot]. 1783: Tsákánt ki titol ragadott ki, és azal kit mi formálág ütett meg [Agárd MT; Told. 10]. 1800: Horvath Lőrinczet tsorba kutyának kitsoda kiáltatta, és mi formálóg szidta? [Dés; DLt vk]. 1814: mi formálág eshattünk azon adosságba [Buza SzD; LLt Csákyper 131. L. 38].

2. milyen jogon?; cu ce drept?; mit welchem Recht? 1766: utrizált Tisztarto Ur(am) az el hánjt Istállónak három fenjö Gerendáját egy Székelly Györgj nevű szenes Embernek adta el, de mi formálág adta nem tudhattam meg maig is [O.kocsárd KK; Ks 8. XXV. 18]. 1776: mi formalog ment azon sessio az Greci ritus Unitus Popák kezek alá? [Kük.: Ks 48 vk]. 1780: a kérdésben forgo Szigetet régentén laksi Gábor birta, de Olosz Urnak adta, de mi formálág nem tudom [Algyógy H; BK ad nro 450 Nyikora Nutzu (70) jöb vall.]. 1801: mi formálág ment regen a Mikes Urak birodalmába nem tudom nemis hallottam [Zabola Hsz; BLt].

miformán 1. miképpen?, hogyan?; cum?, in ce fel?; wie? 1659: Hiszem, jó Fiam, tudnod kellene* mikor s miformán leszen [TML I, 404 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz. — *Lakodalma napját]. 1661: nem tudom, magamra is miformán viseljek gondot [TML II, 73 Bornemisza Kata ua-hoz]. 1681: Az Kótsisok es Felaitarok. mi Forman informalt Ngodat Kglmes Aszonyom [Fog.; UtI]. 1775: nem tudgya mi képpen és mi formán esett az töljongsában azon sebhetés [Tarcsafva U; Pf]. 1799: portékát vásárolván, azoknak meg-fizetésére mi formán kötölözte légyen magát [Mv; LLt]. 1829: Már azt akarják tudni hogy Ötsém Uram nehái edes Anya akarattjának inhaereálé? és ha igen mi formán? [Szentbenedek AF; DobLev. V/1229].

2. milyen módon/körülmények közt?; cum?, in ce chip?; auf welche Weise?; unter welchen Umständen? 1656: Azt tudo(m) hogy az toronybol eöt auagy hat het mulva ki szabadula, de en nem emlekeze(m) rolla mü forma(n) szabadult fel [Kv; CartTr II. 1018–9 Gabor. Ujhelyi (28) vall.]. 1705: A németek igen készülnek, hogy kimenjenek, de hová és mi formán, még nem tudhatjuk [WIN I, 572]. 1736: az Felesége el hadtaé akkor és annak utánna s mi formán mentenek egiben lakni [Dob.; TKI vk].

3. milyen jogon?; cu ce drept?; mit welchem Recht? 1689: Ezt a nagy földet mi forman birod [Szemerja Hsz; BLt]. 1754: (A ház) miformán ment birodalmában Mlgs

G(ro)ff Mikes Vr(am)n(a)k nem tudom [Ádamos KK; JHb XIX/12]. 1776: Tudgyaé azon Malmos Halas Tookat mi formán birják? [Msz; WassLt vk].

míg *hsz* I. von 1. amíg, ameddig, mialatt; piná cind; solange, während. 1552: vegezek hog' meeg az Kelemen pap Elné az Tho keolchegere Barchay Gyerg' Kelemen papot Nem zorgolmaztatna, sem kezeritene, hanem ha az Ew akaratyabol akarna meg fyzethny [Mezőszengyel TA; BfR. — L. MNy LXII, 493]. 1574: Kiral Leorinch azt vallya hogi wucz Istwan fiastol es az varga Mind addeg vertek myg akartak [Kv; TJK III/3. 391]. 1608: Annak okaiert mosta(n) még az vr Jsten egissiget adot, s iob ennekem ioza(n) Elmeuel gondolkodno(m) az En utolsó dolgaimnak io moggiaual ualo re(n)delise felől [Kv; RDL I. 84 Tölcse-res Ádám kezével]. 1681: Micskei Csatos Andras 1/2 Ses(io) míg eő birja tartozik Drabantokodni, à háztol Penig Taxat adni f 4 [VhU 7–8]. XVIII. sz. eleje: az orvos-sághot belé kel az orraba rontani, ugy kel mind addig tartani még le nyeli [JHb 17/10 lórtatási ut.]. 1758: az után kezdet Szekei Boldisar uram jobban Gazdaskodni hogi a fiai fel nevedektek Ferencznek tudam hogi adot negi ókrótt akkor negi maradvan az Fiak magok industriaival addig ügjekeztek míg szerezenek ismett négiert [Asz; Borb. II]. 1771: (Molnár Gyurka) inkáb addig halaszni mengyen míg a Templomba menne [Dés; DLT 321. 39a Lad. Mak (26) vall.]. 1808: azz alatt míg én azokot jegyezgetném bé estevedik Setetedik, s ugy a Jegyezgetést félben hagyam [Déva; Ks 119b].

Szk: *soha ~ a világ*. 1823: Soha míg a világ bésém (!) volt kerítve* [Bh; HG Eszterhazi perek. — *A legelő] * *vkie ~ él* 1661: Míg élek édesem, tied leszek [TML II, 10 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1662: Tiéd, édes lelkem, míg él [TML II, 225 ua. ua-hoz] * *vkinek szolgál/vki szolgálja ~ él*. 1658: Kegyelmednek jó szüvel szolgáló barátja, szolgál, míg él [TML I, 282 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1666: míg élek, leszek Nagyságod igaz alázasat szolgálja [TML III, 621 Teleki Mihály Wesselényi Ferenc nádorhoz].

Sz: ~ él, sem felejtí el. 1750: azt izente nékie hogy ha szüretelni el nem mégien, úgy el lapatoltattya míg él sem felejtí el [Zovány Sz; Told. 3] * ~ a szerencse fénylik, sok barátod van, de ha a szerencse elfordul, egyedül maradsz. 1653: Itt az egy proverbiumként vehetd eszedbe: „hogi míg a szerencse fénylik, sok barátod vagyon, de ha a szerencse elfordul, egyedül maradsz” [ETA I, 115 NSz].

2. addig az időpontig; piná la data/momentul; bis zu jenem Zeitpunkt. 1573: Thakacz Andras, Takacz Antal, fazakas peter, Zeoch pal, Zigarto Balint, cheob Ianos azt valliak hogy ... Lattak hogy ky Ment Nyreo Andras ... felseo Rwhait leh teotte Nalok mygh vyzza leone [Kv; TJK III/3. 77]. 1598: ott azba(n) az lo kertbe(n) mind adik tartotta az loua(it) mik (!) az bogar ki wzte onnat [Pálfa Cs; BálLt 81]. 1614: Kutas Györgi El eget Nagy Martonnak attá magát migh megh épül [Sámsond MT; BethU 33]. 1683 k.: minden hazos ember buzat ad addegh migh az szőlő megh éppül mas fel fel kalongyat [Ipp Sz; SzVjk 59]. 1719: egy föld nálam 50 forintig lévő Ugián azon Sum(m)áig hagyom a kantaj patereknek ... birák migh Gelencze falu kiváltya ötven forintokkal [Imecsfa Hsz; Borb. I]. 1754/1797: A szántót az erdő fel nőtte ... nem lehet használni, míg ki nem irtódik [Berence SzD; TSb 35]. 1825: barát-ságosan traktált és vendéglét minden embert míg végre mindenéből ki étte és itta magát [Bala MT; Told. 21].

3. mielőtt; inainte să ; bevor. 1567: Jstvan vram azt Jrta Nekeonk hogy Ne siesseonk Addig az dologban az Zerethen Jnnel el Jarnonk, Myg Eo maga Kezynkbe Nem Jeoheth [Besenyő BN; BesztLt 16 Nic. Thomory a beszt-i bíróhoz és az esküdtekhez]. 1588: 2 Decem(bri) hogy Somogy Boldisart B(yro) v(ram) el kywdotte Megyessre hogy ot Saffarkodyek egyet mast az vrameknak míg el Jonenek Zallast keressen attá(m)f. 2 [Kv; Szám. 4/III. 38]. 1610: Azon ki mene, s tahag meg eset raita az seb migh en kj menek [Derzs U; UszT 49b]. 1711: parancsolyon U(ra)m Kglm(e)d eő Kgm(ene)k, hogy most forgodgyék Serényen míg az dolog üdö bé jó [Impérfa Cs; Born. XXXIX. 50 Balázs Joseph Kászoni János főkirálybíróhoz]. 1748: igen vékony állapottal voltak, míg az ő kglme Szüle Attya nem segítette [Torda; Borb.]. 1810: tőkélletes Compositiot a Cancellista nem tehet míg az gabona a földről ugy a fű a Rétekről fel nem takarodik [Nagylak AF; DobLev. IV/927 Dobolyi Sigmund Bartók Ádámhoz].

4. vmely helyig; piná la locul; bis (Ort/Stelle). 1743: adig kergettem az sőtétbe míg az Csűrömnél az telkemről ki szőkött [Szásznyires SzD; Ks]. 1747: a' Meta ... nyulik a' kis és nagy Bükkös között valo életskére, míg egy Árkotskán által menvén ezen ... specificált Pojánatskakan feljül terminálódik [Nagyida K; Told. 27]. 1763: azon Katonákat én ismét viszszaíksírtam Udvarhely Szék széléig, míg Maros székéről ki mentenek [Udvarfa MT; Told. 44/22]. 1773: én adtam néki segítséget míg azon helyen ki haladtott, annak utanna a Lejtőnek fogvan, mint mehetett nem tudom [Hesdát TA; JHb II/3 Topa Gligor (25) vall.]. 1801: Tudom ezen gátot egyenlő akarattal köttették foldoztatták víz áradás ideje után ... fellyebb fellyebb, mind addig míg a' mostani víz járásáig jutot [Ajára TA; BLT 12].

II. *kérdő* meddig?, mennyi ideig?; piná cind?, cit timp?; wie lange? 1661: Uram, elég búsulással töltöt az időt, mert feleségem ismét fekünni esett és azolta úgy nyomorog ... míg tart, nem tudom [TML II, 221 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

míglén 1. ameddig, mialatt; in timp ce; während. 1558 k.: ved ... azt az földeth es az Masik aranyzino vizel distillauan, Meglen az felívi megmondtho Materia teliessegl Mind az Masodik aranyzino vizeth Inhibalia [Nsz; MKsz 1896. 286]. 1570: Cathalin Tot Janos leanya vallya hogy az azzonja Trombitast oda hywatta ... Es hogy hallotta az zozátot feyl kelt es meglen gerthay gwyot addegh ely Ment onnath, Eo nem lathatta ky legen [Kv; TJK III/2. 22]. 1572: Sofia Zabo Janosne twgia hogy Eleg zegenywl elt Ruhazatiais zegenywl volt myglen Eozuegi volt* [Kv; TJK III/3. 142a. — *Boncholne]. 1620: az öczye az eget haz heljre hazat czynala, es mighlen ele abbul az hazbul Jobbagiul szolgalt [Szásznyires SzD; Ks]. 1742: Timbus György házunkban jött, Sertepertélt alá s fel, míglén a' láрма meg esett [Tordavilma SzD; TL 42 Popa Ignat (40) gk pap vall.]. 1801: Argya Evát ... el fogták míglén ottan rabotaskodot öt hetek alatt kétszer korbátsoltattá meg az vajdával [Erdősztygyörgy MT; WH]. 1821: annyi Üdö haladékat kérek, míglén a' kívántato ma(ter)jalét Valahonnan meg szerezvén, a' Helly színére vecturáz-tathatom [Kolozs; SLt évr.].

Sz. 1657: Ezen 1631-ben, mihiylen Rákóczi* választaték, ottan mindjárt Esterházy Miklós palatinus haddal indula ellene ... ezen szókat mondván: Nem hagyom megtollasodni repülésig, hanem míglén csak pihés, addig előzőm meg [KerMÖn. 136. — *I. Rákóczi György].

2. addig az időpontig; pină cind/la data ; bis zu jenem Zeitpunkt. 1548: ezek mynd en nalam zalogba vadnak. Ezeket senky addig meg ne valthassa Myglen az en fyam fel no [HSzj *zalog* al.] 1571: eo K. varoswl egieb dologrwl Nem akarnak vegezny addegian Miglen eo k. veghez vyzy [Kv; TanJk V/3. 49b]. 1677: A' Fő Ispánságnak vacantiájában meg-szünik a' Viceségnek Tiszti, miglen a' Fő Ispán helyben nem állattatik [AC 116]. 1765: miglen az parancsolt sum-mát az után ki tölthették, addig rajtunk ültek az Executorok [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall. 19]. 1777: ha valamit vétet volna miglen dolga el igazitodik kezesség alatt ki bősá-tatni Nsgtok Méltóztassanak [Déva; Ks 79. 25. 7]. 1797: ő Nagysága a mostani esztendőig szünetlen vágattatta miglen végképpen el pusztulván, utóyára az ki irtás által Buza föld szánthatóvá tétetett [Szentegedy SzD; WassLt Conscr. 179–80].

3. mielőtt; inainte să , pină cind ; bevor, ehe. 1570: Erzebet Térek Dienesneh Ezt vallyah hogy ez ely mwlt heftēn Regwel Meglen hazabol ky Nem Jeot volna agyabol fely sem keolt volna hallot az haz tayan zaygast [Kv; Tjk III/2. 94]. 1573: Erreol Asscuralliak eo k. hagi az myt ely keolt az espotalnak zwksegerē Meg elegitik rolla, Addeg ely sem veszik teole az Tyztet ha mykor fely akarna hadny miglen az eowerel meg elegitik [Kv; TanJk V/3. 91a]. 1610: senki addeg az megh neuezet Jozagokat Gaspar Mihaly Vram kezebeol ky ne vehesse es ne birhassa, Meglen az az ki kezebeol ky akarna venni Ket Ezer forintott tegien le [Balavásár KK; Ks 19/III. 22]. 1666/1793: Kaszával, sorlo-val és egyéb kárt tév eszközöl az Falu tilalmas határába senki se menjen, miglen a takarodásnak ideje el nem jó [SzékFt 24]. 1725: Kerczedi Istva(n) Ur(am) miglen en ki váltatt(am) meg ganejozta volt egy reszit* [Ne; DobLev. I/111. — *A földnek]. 1742: addig el nem bocsátotta miglen minden Tanácsbéli embernek egy egy szekér fát az aszszu-jából nem vihettünk [Méra K; AggmLt C. 12]. 1762: tudom aztis hogi miglen azon berket árokkal keresztül nem Sza-kasztották ... Petki David ure volt [Udvarfva MT; Ks 67. 48. 31].

miclesz becsm 1698: Sigismundus Horvat de Dees resp(ondit) Sic azt kivanom hogy azon dolgokat eo kme ellenem Szava be vehető hiteles személyekkel elegendes keppe(n) meg bizonyítsa igaz N. Emberekkel es nem valami jóvevényből álló mig lesz személyekkel [Dés; Jk 271b].

mígnem 1. amíg csak nem; pină cind , atita timp cit ... ; bis ... nicht. 1561: Ha ualamely legen az o vrat haragiaba el akarna es el hadna es az utan mas mesterhez akarna menny semmikepen miet neki ne aggianak mig nem az o uraual mestereuel meg alkotik [Kv; ÓCART.] 1567: Valaki azt mongia hogy en es az en Anyam lopok vagyunk w enmaga (?) legyen mig ne(m) ream bizonithattya [Kv; Tjk III/1. 118]. 1584: Fath, karot zenath az kapwk eleót arwllion minden Ember ... Addegh be ne haggiak hozny Meegh nem valakinek ell Aggya [Kv; PolgK 6]. 1586: Fassio Sophiae Teremy Gregor(ii) Vrbeget Addigh az eo keze irasat kezemben nem Atta, migh Nem fel fogattatta velem, hogi nalam az eo keze irasath meg nem tartom, hanem esmet kezehez Adom [Kv; Tjk IV/1. 619–20]. 1602: senky borat ne hozhassa, seot zeoleiet se zedhesse megd Addigh megh nem Adajat telyessel meg fizety [Kv; TanJk I/1. 418]. 1771: a' Gátis* semmire valo haszontalan, mig nem Sövényfalviakul az eleinteken jól meg kötöttük s meg

igazitottuk [Sövényfva KK; JHb LXVII/174. — *A malom gátja].

2. amíg végül; pină cind ; bis endlich. 1558 k.: egy pa-ros köz soth es egy paros kormoth főzed, az vizelettel, Meegnem az vrina el emeztetik [Nsz; MKsz 1896. 283]. 1628: Foglalák el az kálvenisták az felső Appellatiumat az fejedelem akaratóból az szászok számára azt penig foglal-ták el az cementes Filstich Péter, szász natió és Kassai István magyar natió, és az ő tanácsolásokból addig futották az fejedelmet, mignem meg kellett engedni [Kv; KvE 157 SB]. 1811: A' Tűz fel-lobbana, Falun végig mene Nem vala oly erő, mely álljon ellene, Mig nem ki öntötte el-szánt dühösségét, S' mérges rontásának önként veté végét [ArÉ 40]. 1823: mind mostanáig békességesen bírtuk kevés Joszágotskánkat, míg nem az erőszakos Rátzkövi István szomszédság Jussán egy Földembe belé állat meg szán-totta [Nagylak AF; DobLev. V/1076 Dobolyi Sigmond kezével].

migráció költözés, vándorlás; migrare, migrațiune; Umzug, Migration, Wanderung. 1823–1830: Nagy István a marosvásárhelyi kollégiumban tanulván 80 forintokkal váltotta meg magát a jobbágy-ság alól egy Száva nevű föl-desúrtól, mert még akkor a jobbágyok libera migrációk nem volt [FogE 305].

migrál 1. terelő pásztorkodást űz; a se muta cu turma; Wanderhirtenleben führen. 1722: Az Szkutárt én elő hiva-tám mingiárt examinalam az Mak(na)k dolgáról; ő azt felelé bizony imit amot van így kevés az szélekben az erdő(ne)k, de hogy arra sok sertést szerezzünk ne(m) javall-ja és ha illj lágy idő lesz, töltek az időt sarjuval s Gyökér-relis, de ha megkeményedik az idő, csak migrálni kell vélek, mert akkor ne(m) subsistálhatnak [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

2. elköltözik; a se muta; verziehen, übersiedeln. 1761: In figura Judicy maga az Incta sem tagadgya hogy a katona mellé fekű 15 palca ütessel poenaztatvan hogy ezen Va-rosoel eo facto mingiárt migrályon Deliberaltatt [Torda; TJKt V. 4].

mihálcfalvi a Mihálcfalva (AF) tn -i képzős szárm.; deri-vatul format cu sufixul -i al toponimului Mihálcfalva/Mi-halt; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Mihálcfalva: Mihálcfalvához tartozó; care ține de Mihálcfalva; zu Mihálcfalva gehörig. 1723: Mihálcfalvi Határon a Maros vizin országos uttyán lévő Vámos Hidassa [LLt]. 1789: Megosztatván engemet László és Joseph testvéreim-mel juta nyilamba énnékem az Mihátzfalvi Jozság [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.].

mihályfalvi a Mihályfalva (SzD) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Mihályfal-va/Ciceu-Mihăești; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Mihályfalva. 1. Mihályfalvához tartozó; care ține de Mihályfalva; zu Mihályfalva gehörig. 1622: Az Mihályfalu(i) ha)tar fele vagion egi hold föld az Sülliedesben [Baca SzD; EHA].

Hn. 1714: A Mihályfalvi Porgolát mellet (sz) [Csicsómi-hályfva SzD; EHA]. 1718: az Mihályfalvi Porand megett (sz) [uo.; EHA].

2. Mihályfalvára való, ott lakó; din Mihályfalva; in Mi-hályfalva wohnhaft. 1794: Fogadtam meg Mihályfalvi Ne-

mes Moja Györgyöt Három Egész Esztendeig minden meg kívántato szolgálatra [Szilágycseh; IB. Korda Susanna nyil.).

mihamarébb minél előbb/hamarabb; cit mai curind; baldigst. 1857: Instálók választ mihamaréb ha nem lesz alkalmatlan [Zilah; Újf. 6 Vince Ferencné lev.).

mihaszna haszontalan, hiábavaló (dolog); inutíl; nutzlos, vergeblich. 1704: minthogy semmi haszna nincs az instan-tiának a generál előtt, mihaszna hogy tovább instáljanak, minthogy egyszer megmondotta, hogy nem olvassa [WIN I, 121]. 1724: Magamis kértem Pekri Uramat, hogj vegje visz(sz)a Feles(é)jét, de ezt felelte. Mihaszna ha pedig a Pa-pok Visz(sz)a adják, kintelen leszek véle, ugy is utánnam hozzák, én egyik házban, ő a másikban el lakhatik, de én ő véle meg ne(m) alkhatom [Mezőbánd MT; BK. Szekeres Mihalné (25) ns vall.].

mihely l. műhely

mihelyen l. amint, akkor rögtön, amikor ...; indatá ce ...; als, dann sofort, als 1542: walamyth eg helen mond, my-helen kylepyk masherre, nynch eg makzem thewkelleshe-seg benne [Fog.; LevT I, 18 Petrus Orozy Zalay Janoshoz Póson m. ispánjához, Fog. vára urához]. 1573: Katalin da-rochy Iános zolgaloia Azt vallia, hogy Kalachsíteone penig harmat* foglalt volt Maganak az eo adossagara Il-len modon hogj pechine viselle gongiat eo arwlia ky es penzt aggion neky my helen ely kely az bor [Kv; TJK III/3. 206. — *Három veder bort]. 1575: az Aros vrain zoksor Teottek panazi az Jeoweny (!) es Idegen Aros Nepek feleol ky (!) Miheien Iwnak Akar my Ideoben Boltot Nitnak es ky rakodnak [Kv; TanJk V/3. 128b]. 1634: Mihelyen Zabo Peter el megien vala hova mingiarast oda hivattia Uramat Szabo Peterne es ugy vendegli [Mv; MvLt 291. 13b]. 1672: Váradi urak nem tudják ugyan, mivel jött minapi aga, de azóta nagy örömben vagyon az basa s mihelent szemben lettem vele, mingiart elrendelé Huszaint [TML VI, 405 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz]. 1683: mind Lovas, es gyalog ... hadban szolgált Rendeik legye(ne)k olly kész hadi apparatussal hogj mi helye(n) második parancsolatunk érkezik viritim indúlhasna(na)k [UszLt IX. 76. 15 fej.]. 1762: Béres Judit így felele: Értém meg mondom Uram eo kegyelminek mihellyen haza jó [Erősd Hsz; HSzjP]. 1778: Csanán György mihellyen oda érkezett az hol az édes Apját a Kortsomán vertek, mindjárt kívánta volna oltalmazni [Egerbegy TA; JF Marosán Maftyéj (34) zs vall.].

2. miután; dupá ce; nachdem. 1573: Eotthwes Antal Azt vallia hogj Monta peter No en Iol twdom hogi Mihelen Meg virrad az leszen Iob ky myt kaphat [Kv; TJK III/3. 240]. 1661: Nemzetes Váradi Balogh Lászlóné Aszo-nyom Az Varbeli házat hagyá az maga két attyafianak ... ugy mind az által, hogj ... mihellyen pedig Iste(n) az Orszá-got le csendesitti, az megh neuezett attyafiakra szállyon es egyenlőkeppen bírják [Mv; MbK]. 1736: Sepsiben nem tőnek enyi Czeremoniát mihellyen írék negyed napra mind-gyárt el mentenek az boraim után [ApL 4 Apor Péter fele-ségéhez Ohábaról (F)]. 1785: mihellyen haza jőnek, rajtok meg véteti [M.bikal K; KLev.].

3. ha akkor feltétlenül; atunci cînd ... neapărat; wenn ... dann unbedingt. 1570: Agotha Zabo Casparne, Kappa Myhal, Zabo Caspar* ... vallyak ... Segeswary Damokos Jgh

zolt neky ... Megh Ma valamely oraban Akaryatok Az 1000 flot leh Tezem, Az Theobites megh Adom myhelen haza-mat ely Adom [Kv; TJK III/2. 131. — *Folyt. a fels.]. 1597: Sala Istwan ... wallya Az zegeny Vitez Ferenczet neotelen koraban zolgaltam it Coloswarat eginehany embernek wolt ados azt monta ennekem hogi most megh nem fizetheti hanem mihelien az matkaiat haza viheti s az penz akit welle adnak kezehez kelhet mingiarast megh fizeti [Kv; TJK V/1. 139]. 1634: nyerges Thamas Embersegere fogada, hogj mi-helye(n) veghez viheti az lakadalmat megh elegiti Nemes Georgiot [Mv; MvLt 291. 21b].

mihelyesleg mihelyt, amint; indatá ce; sobald als. 1780: mihejesleg a pénz a kezemben jó mindjárt asztán tudositom édes Aszszony Anyámat [Kp III. 203 Újfalvi Sándor édesanyjához].

mihelyest l. mihelyt

mihelyettünk helyettünk; in locul nostru; statt unser. 1662: ne kényszerítettessék ki is ezen gonoszt megkóstolni, és ami nagyobb, mihelyettünk, más isteni tisztelettel, termé-szettel, erkölccsel különböző szomszédot nagy károtokkal ismerni [SKr 118].

mihelyt, mihelyest l. amint, akkor rögtön, amikor; indatá ce, imediat (cînd); sobald (als), sowie. A. 1553: Kerwnk tegedeth es haggywk tenekd hogj chynaltas myndgyarast eg keoteleth ... es myhelth kez lezen kyld Jde myndgyarasth es az arrath megh kyldom [Kv; BeszLt 4 D St. Dobo de Rzwka Waywoda Trans. a besz-i bírőhoz]. 1570: Az Lw nyomoth vyveok az vermesty hathara, Az wermessyek Azt mondak hogj kyralthwl W neky levelek vagyon hogj Nyomot el ne vegyenek Az karos Ember thovab wel-ek el nem menne myhelt azt halla [Vermes BN; BeszLt 77 Vall. Ekler de Bongarth jb vall.]. 1592: ladamrol lakatomot le wtte ... marhamot mind az földre ky hanta menek oda, hogj megh lassam, mit chynal, myhet (!) oda iwttek mondek mit chelekeodjk kegelmed [UszT]. 1635: mihelt onnat haza jeötte(m) mind giarast Both Andras ket eökreö-met es haro(m) Úneömet el dulatta hajtatta [Ditró Cs; LLt]. 1677: Sarut, és Csizmakot most csináltatván, mihelt készűlnek küldeni el nem mulatom [Fog.; UtI]. 1701: (Az adó) fel szedésebe(en) Kgl ugj Serenkedgyek hogj mi-hellyt az Commissariat Diszpozitioját vészi ... admi-nistralhasa [UszLt IX. 77. 27 gub.]. 1729: Bizonjoson fa-teálja hogj Kapitánj Vr(am) meg haraguván reaok, mi-heljt bé szállot a Qvarteljba, a Kapitánj Vr(am) parantso-latjából a Katonákat ... a Falusiak magokébol tartották [Sö-vényfa KK; TSb 51]. 1793: a' Csűrben tsépelnek, és mihejt vagj egy Asztag végezödik azonnal annak szeméről hogj mit cerszett ... tudositom Ndat [Hadad Sz; JF 36 LevK 371 Benkő Elek lev.]. 1796: mihelt pedig az aratás kezdődik, egész tavaszig van mit öröljön [Verebes Cs; Berz. 7. 66. V. 1].

B. 1662: melyet azelőtt csak magától, mint a rabok kiváltását megígért vala ... mihelyest egészségével ereje meg-kezdett vala jőni, fejedelem méltóság ellen való dolognak állítván lenni, ha mit a fejedelemhez való jövedelmek ki-sebbségével kellene cselekedni [SKr 390]. 1664: mihelyest katonai házunkhoz elérkezűnk hadak és egyéb állapotok felől is bővebben íratni el nem mulatjuk [TML III, 310 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1721: az mely kementze meszet az

összszel raktak volt, mihest (!) az idő annyira nyilatkozik azt mingyart meg etetik [Pálos NK; Ks 95 Hévízi István deák lev.]. 1817: Három vég vásznat most fejeztettek de még nints meg fejezredve, mert az idő csak mostoháskodot, mihelest annyira fejezredik aztis mindgyárt küldöm [Héderfája KK; IB. Útő Bálint tt lev.]. 1818: a Zágoni Communitás azzal fenyegetődik hogy mi helyest azon helyben a Szénát meg tsinaltatom töstént el egeti [Zágon Hsz; Szentk. br. Szentkereszty Zsigmond generális nyil.]. 1856: Mihály nagyon beteg annak okáért kérem, hogy mihelyest ezen levelet meg találják rögtön induljanak utánna [Szkr; Pf Serester Sándor Egyenruhás lev.].

Sz. 1810 k.: Olyan tulajdonsága is vagyon a bűnek, egyedül sohasem jár, mihelyt születik, mindjárt kölykezik [BÖn. 471].

2. miután; dupá ce; nachdem. A. 1564: Báthori Miklós szép szót ada a királynak, hogy fejet hajtana; de mihelyt király onné² elméne, abba ő semmit meg nem tökéllé [ETA I, 22 BS. — "János Zsigmond Ecsed vára alól.]. 1582: mihelyt my Azt hallok fel kelenk es ky leowenk Az Ayton [Kv; Tjk IV/1. 89]. 1600: Kalotazegy Benedek Anna azzony vgy vall minth Herczegh Casparne, ket kesen-thyeojet thwdgya, es ket eowey's voltanak kapchay, es zoknyais palastyais vala". Annak vthanna valo dolgaban semmith nem thwdok mihelyt abbol az vthabol ky keolt [Kv; Tjk VI/1. 513. — "Herczegh Barbarának.]. 1672: parancsoljuk igen kegyelmesen Kegeylnednek ... hogy mihelyt második parancsolatunkat veszi, lehessen jelen, a hova fogjuk parancsolni hogy gyűljön Kegeylnednek [TML VI, 25 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1736: Mihelyt az fejedelem leült asztalhoz, az fegyverhordozó inas ... mind ott állott a fejedelem háta megett [MetTr 335]. 1783: mondotta ő Nga a Birónak, láttya ked, útban vagyok, Cseléd nélkül nem mehetek, mihejt Haza jövők a mikorra Terminál a Teks Tábla elbotsátom őket [Perecsen Sz; IB. Marosán Gligor (37) jb vall.]. 1852: enis mihelyt el mene írni fogék [Kv; Pk 6].

B. 1664: igen serio parancsoljuk kegeylnednek hogy mihelyest második parancsolatunkat fogja venni maga személye szerint jöheszen el velünk, az hova az szükség fogja kívánni [TML III, 112 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1722: mihest (!) el temettek ... az mi (!) találtak fel osztottuk [Pálos NK; Ks 95 Hévízi István deák lev.]. 1823: Csernátóni Samuel Uram ... egy el hagyatot kutba belé esett ... a kit mihelyest ki huztak ugy el futot, hogy a kutból réa ragadot iszop ugyan szogyogot (!) rolla [Radnótfája MT; TLT Praes. ir. 65/827 Szilágyi Istvánné Imre Anna (41) vall.]. 1831: Bánamis en már most, hogy Rabságamból mihelyst ki szabadultam tanult kotsisi Mesterségemet nem folytattam [Dés; DLt 332. 23].

3. ha akkor feltétlenül; atunci cînd neapărat; wenn ... dann unbedingt. A. 1641: mihejt valahon megí ertem hogy lezen szemben lezek uele, és minden modon meg tudom hogy mikor lezen es miczoda nap az hauason [BesztLt 179 Michel Literatus Bistriciensis Kompalungrol". — "Cimpulung.]. 1668: mely háaszt s örökseget, mihejt az Ecclia el akarja venni szabadoso(n) el vehesse [Szjk 102]. 1677: ha penig ... semmi bizonyos helyben nem lakos ember volna ... mihejt bizonyos helyet verhet magának, azon helynek Székes helyén akkor publicáltassa ... egyébaránt erőtelen lézen Armalisa [AC 78–9]. 1705: Az Jóságos Nemes Emberek engedelmessége(nek) s hűsége(nek) be mutatására compareallanak ... ki ki mihelyt compareal és homagiumat deponallya, minden kesedelem es meg bántodás nélkül

maga házához bósattatik [Kv; KvLt I/192 gub.]. 1840 u.: a ház, melynek törvényes hivatása törvényeket hozni és a ministeriumot controllirozni a kormányzásba, mihelyt maga elegyedne bele a kormányzásba, tul csapong e törvény szaba-ta határokon [EM XLIX, 547 Zeyk Károly kezével].

B. 1777: mihelyst az ökreit eladgja a hátra maradast is meg fizeti [KLev.]. 1787: kémény büntetés alatt parantsoltatik hogy minden Gazda mihelyst száloul valamely olyas isméretlen és gyanus ember találna valamelyikhez bé szálani tartozzék a' Falus Bironak hirt tenni [Torockó; TLev. 3/2. 3]. 1796: mihelyst a Küküllő Vize tsak közép-szerű modon is meg árad ki ömlik enen Határok béli széna Rétekre, és egyébb Terrenumokra [Ádamos KK; JHB XLX/56]. 1840: mihelyst prantsoltatni fog, bé tudom bizonyítani [Dés; DLt 1250].

mihent, mihenest 1. amint, akkor rögtön, amikor ; indatá ce, imediat (cînd); als, dann sofort, als A. 1573: Em ertem az k. Leuelet Chaba Janos feleol kybe theoruin napyatt kevan Azert k. egy nehan napigh legie(n) weztesegben, amigh wegheere mehékem hol legye(n) es mihent kezbe kaphatom, Knek en mingiarast tuttura adom [Nagy-sajó BN; BesztLt 3752 Horwát Miklos Nagy sayoy tyzt tarto Thymar Gergely beszt-i bíróhoz]. 1604: Lukacz Deakne mihent megh jutott mi(n)dgíart fel uitte az louakot zekeret, s mi(n)giart hordany mentek raita [Uszt 20/266]. 1718: az veres bort még nem repartialtattha(tta)k aztis mihent repartialtat(om) kglmedet mentest tudositom [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.]. 1747: embere-met készön tartottam, hogi mihént vészön poróntsolatyt az Milgos urnak indithassam [Gagy U; Ks 85 Péterffy Sándor lev.]. 1757: Keszég Györgynek négy tulkait el betsülök 23. Forintba mehent pedig az betsü meg volt, szolga Biro Vram mingyarást az Thordai ember(ne)k kezébenn adta [Gálfa KK; Ks 66. 45. 17a]. 1781: a Danczki Zakarias örmény kecskéit mihent észre vévé mindgyárt el hájtátá bé az ud-varba [Gyszm; DE 3]. 1861: Giza örvend s készül egy szép népdalal megitsztelni érte Bátyám mihent szerentsénk lesz [M.köblös SzD; BetLt 4].

B. 1810: mihenest a' kutya ugatást meg hallották volna a' gyertya világ mingyárt meg szűnt s el alutt [K; KLev.].

Sz. 1676: Egyébiránt megmutatta Jaxó urunkhoz való hű-ségit még azelőtt, mert az urunk hópénzével Somlyóúrl kiszökék mind hadastúl. Akkor így kezdé el a hűség tartást; bizony úgy is végezi, mihent más szél fű [TML VII, 228 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

2. miután; dupá ce; nachdem. 1678: edes sogor ur(am) az hátra marat pinzt pedig mihent Kaczkorul" megh jüvek bizony mingyárt kgd(ne)k megh küldé(m) [Sámsdon MT; SLt AI. 9 Balogh Ferenc P. Horváth Mikloshoz. — "SzD.]. 1712: az ket tömlő turot uram adtam 39 forinton es negiven nyolcz pezen(!) meg vagion hatra az araba tizen ket forint azt is, mihent fel vehetem ki küldöm többel egjűt [Kászón Cs; BCs]. 1744: mihent Isten kegyelmességiből haza érkeztem, leghottan Tasnadi Györgyöt el küldöttem, hogy szeke-reseket ... keressen [Ilyefva Hsz; ApLt 4 Bialis Ferenc lev.]. 1791: Csanádiné mihent haza jött az udvarból, menten férjhez ment [Déva; Ks 79. XXVI. 8]. 1819: Mihent a Tanorok kapun ki jöttünk, akár melyik uton szabadon jöttünk mentünk [Szacsva Hsz; HSzJP Kováts András (50) vall.]. 1836: A nap számokat a rováps szerent számba kell venni hogy mihent elfágy a tő azonnal a Nád vágáshoz lehessen fogni [Csapó KK; Berz. 21].

3. ha akkor feltétlenül; atunci cind neapărat; wenn dann unbedingt. 1720: mihent penig mostani erőtlenségem engedi azon Restantiát szállítani teljes erőmmel igyekszem [Borosbocsárd AF; Ks 95 R. Boer Samuel lev.]. 1732: a 3. rendbéli szekeres lovat Sz. Benedekre ki küldtettem és mihent vővéje találkozik, el adatni kételen vagiok [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1747: mihent a Diaeta el bomlik én az obligatoria szerént procedálok [Ocsesztve AF; Ks 83 Péterffy Sándor lev.]. 1768: 7. darab Csukával kívántam Fiui kötelességemet bizonyítani Csikunk még eddig* nintsen, mehent elő kerekedik mindjárt azalis udvarlok [Záh TA; DobLev. II/387. — *Székely István lev. dec. 19-én kelt]. 1847: A sertés- és borjúcordát mihent az idő engedi, számadások alá venni és pásztrolni kötelesek [Zalán Hsz; RSzF 205].

miheztartás igazodás/alkalmazkodás vmi követelményhez; conformare; Darnachrichtung. 1841: abrugfalvi, bucsui és kerpenyesi hív jobbgayai Felsegednek esedeznek azért, hogy régi szabadosságaik mi oknál fogva rontattak el magyaráztassék meg s az nékiek, jövődöbeli maguk miheztartása tekintetűl a tisztelt nemes megye által írásban is hitelesen adassék ki [VKp 62].

mihozzánk 1. hozzánk; la noi; zu uns. 1547: mohai Lajos Jewwe My hozank Segesvary Sokadalomban [Sv; MNY XXXVI, 53]. 1569: hoza mi hozzank az felséged paranchyolattat Kendefy Anna Azzon [Gyf; PKpLt]. 1570: Chyaky pal wra(m) es Pathocky ferenczne Azzonyom kwldenek mi hozank Emberyth es Jelentenek mynekwnk* [Meggyes; BesztLt 3. — *Köv. a jel.]. 1592: Pirooska, Borgias Mihalne vallia, Pwnkeost napian ittason leoue be mi hozzank Molnar Gaspar [Kv; TJK V/1. 264]. 1629: hoztak oda mi hozzank darabokba(n) perselt peczeniet egy nehanszor főzni valotis [Mv; MvLt 290. 186b]. 1677: die 9 Xbris erkezek mihozzánk Nitrara Fel csiki ka(r)cz Falui Georgi Janos, Gyergyay Uyfalui Kastal Andrással kedves Battya(na)k, Kastal Ferencznek latogatassara [CSÁLt F. 27. I/38 Georgiffy Mihaly nyitrai pléb. lev. haza Csiksztyörgyre]. 1761: Blidár Gligor a kortsma házhöz ment borét s mikoron a' kerten bé hágat tsak hirtelen nagy lármát ütöttek belől s hallott az útésnek Supogása mi hozzánk [IIIjésfa Sz; BFR 45/9 Joannes Pap (30) ns vall.]. 1831: viradta előtt érkezett meg a' Gujás mi hozzánk [Dés; DLT 332. 9]. — L. még BÖN. 730.

Szk: ~ való véség. 1599: Chyanady Ferenczne Danchyak Ersebet vallja: En semmy my hozzank valo verseget Tasnag Casparnak nem thwdom [Kv; TJK VI/1. 361].

2. fej-i többes; pluralul al maiestății; fürstliche/hoheitliche Mz: 'ua.; idem.' 1618: Mihozzánk nem illik, hogy mi írjunk, hanem im mi elődbe adjuk az dolgot, ird meg te mindeneket, néked nagyobb böcsület [BTN² 131]. 1619: ezáltal intünk szeretettel, hogy ez napságtól fogva az mihozzánk folyamodott híveinknek: Magyarországnak, Csehországnak, Murvának, Sléziának, Austriának békességet hadj [i.h. 352].

3. irántunk; față de noi; für uns, uns gegenüber. 1566: alazatosan kenyegorgwnk felsegednek meltoztassek kegyelmesben es wilagosban az my hozzank walo kegyelmesseget meg mwatny [SzO II, 191 a székely főemberek foly. János Zsigmondhoz]. 1630: Nagyságod légyen jóakarattal mihozzánk, s kiváltképpen énhozzám [BTN² 430. — *A palatinushoz]. 1710 k.: Sem ebben a beszédében ... sem a

dolognak forgatásában nem felelt meg a gubernátor egészen hazájához és mühozzánk Aporral ketten való kötelességének [BÖN. 966].

4. fej-i többes; pluralul al maiestății; fürstliche/hoheitliche Mz: 'ua.; idem.' 1573: my megh tekyntwen az wytezleo Kamwthy Galasnak zolgalattyat kyt my hozzank mwthatoth Nag' emberseggel azokrol my sem Akarthonk neky halaadatlanok Lenny [Törzs. Bekes Gáspár aláírásával]. 1676: tekintetben vevén Tekéntetes és Nemzetes Keresdi Bethlen Gergely Uramnak mi hozzánk, s édes Hazájához is gyakorlott hűséges kedvességét Udvarhelyszéki Székbeli Fő Kapitánysag(na)k hivatallyaval jutalmazta(tni) kévannyuk [UszLt IX. 76. 4 fej.].

5. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ esküszik a mi pártunkra áll; trece de partea noastră; sich auf unsere Partei stellen. 1657: Akkor azért az fia öszvevesze az apjával*, az apja császárhoz tartván, az fia énhozzám alájuve az várból, es tractálván véle, az apját s az császárt is elarúlá, s mihozzánk esküvék [KemÖn. 233. — *Révai Ferenczel] * út ~ út minket, mireánk; lovește in noi; uns nacharten/schlagen. 1799: ellönkb(en) ki jövőnek, Kállo, Iosi, Fodor, és Szándor nevű Csiganýok ... kegyetlenül nagy dorongokkal verven ütven mi hozzánk [Záh TA; Mk V. VII/12 Gramma Onyiszija (30) jb vall.].

mikefalvi a Mikefalva (KK) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Mikefalva/Mica; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Mikefalva. 1. Mikefalvához tartozó; din Mikefalva; zu Mikefalva gehöriq. 1584: Talala meg Engéoméot Glesá Christofot Mike falui hazamál Nagi miklos neuó embeór [Mikefalva KK; BálLt 80].

Hn. XVIII. sz. eleje: a Mikefalvi Szigetbe egy darab kaszalo irotvany [Désfa KK; EHA]. 1729: A Mikefalvi kutnál (sz) [Kápolna KK; EHA]. 1823: A Mikefalvi menőbe (sz). A Mikefalvára menőben (sz) [Abosfa KK; EHA].

2. Mikefalván lakó; care locuiește in/din Mikefalva; in Mikefalva wohnhaft. 1590: Molnar Antal Mikeffaly [UszT]. 1736: Ezen darab földet az Mike falvi Poss(ess)orok közül Nemelyek p(rae)tendallák, hogy quondam lett volna, az Po(ss)essorok(na)k közönségesen Lo tzóveklő helyek, de erről Semmi documentumot nem producalnak [Mikefalva KK; CU XIII/1. 183].

mikeházi a Mikeháza (SzD) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Mikeháza/Mica; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Mikeháza. I. mn 1. Mikeházához tartozó; care ține de/din Mikeháza; zu Mikeháza gehöriq. 1625: az vesedelmes Jdeóban biro voltam sas Nyeresen, Akor egy nyhansor ereöltettek rea, hogy a Mikehazy hidra segitsegel legiwnk [Szásznyires SzD; SLt V. 15]. 1635: el rendelle volt az Nemes varmegie, hogy az mikehazi hidaknak megh czinalasaban kozaruariak szegittseggel lennenek [BSz; i.h. 18]. XVIII. sz. v.: Ugron tető felső Csupja itt conterminálódik a' Dimenházi, Mikeházi és Markodi Határ [Deményháza MT; EHA].

Hn. 1721: A Mikeházi járo előtt (sz) [Kozárvár SzD; EHA]. 1745: A Mikeházi patak nevű helyben (k) [uo.; EHA]. 1822/1823: a Mikeházi Bereknél (sz, k) [Dés; EHA].

2. Mikeházán lakó/működő; din Mikeháza; in Mikeháza wohnhaft/tätig. 1579: egy desy ember Sylwaßy Balas newo ... wetthy zalogba* az mykehazy horwat Boldysarne eleby

wranak [Dés; DLt 205. — *Az örökséget]. 1730: Az Sz. Benedeki kerülnök adtam az Mikéházi oláh Pap fia meg fogásáért d 34 [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV].

Szn. 1649: Stephanus Mikehazy [Dés; DLt 425].

II. fn Mikeháza lakosa; locuitor din Mikeháza; Bewohner von Mikeháza. 1823: a Mósa szigettjénél a Mikeháziaktól egy darab Commune Terrenum akar elfoglaltatni | A' Mikeháziak temerario ausu jöttek be a Déési Határba az idén [Dés; DLt].

miként *hsz* I. *kérdő* hogyan?, miképpen?; cum?; wie?, wieso? 1635: Egy kosontyujet es szoknyáját Czietri marthonne visele De mikent került kezehez azt en ne(m) tud(o)m [Mv; MvLt 291. 35a]. 1761: kértették hogy a két Udvarok(na)k osztásában miként edgjeznek meg ő Ngok [Branyicska H; JHb XXXV/48. 7]. 1774: mutatá hogy az két föld között lévő borozdát miként rontotta el, és el szántot az földiből Szép István [Szentsimon Cs; Hr 10/54]. 1783: minden tehetségeket arra fordították miként hová hamarab ki ki az pénznek szerét tehesse [Szamosfva K; Eszt-Mk]. 1784: eddig elé, mi legyen az egész sessiót illető apertinentiak mértéke vagy mekkorása s' mikent mérsekeltessek ahoz tartozó Jobbagyi szolgálat a Commissio előtt tudva nintsen [Torockó; TLev. 4/9. 13b].

II. von I. ahogyan; așa ca/cum ; wie. 1570: az Ispnoktól lewelet kertem rolla mert wrwnk w felsege orzagawal Egyetemben walaztotta Erre hogy chyrkalyanak Mykent Meg wagyon Jrwa az artykwlsban [Nagyfalu SzD; BesztLt 19 Apaffy Istwan az beztercey fw byronak Tanaczwal Egyetemben]. 1761: Imreh Ur azt mondotta hogy a kinek miként jut, legyen contentus bonificatio nélkül is mert ő Ngais contentus lészen [Branyicska H; JHb XX-XV/46. 14]. 1785: szorgalmatos vigyázással ügyekezük őrizni határunkban lévő Erdeinket, miként eddigis [Torockó; TLev. 11/4. 1a]. 1855: ezen ado hátralékra nézve ellenem többé az illető F. Biráknak" semmi követelése nintsen, miként azt valosították az érdekelt bizonyítvánt iro Tanuk [DobLev. V/1388. — *A nagylakiaknak (AF)].

2. ami szerint, hogy; conform cüruia; nach dem, wie. 1843: Varga Katalin s a három faluk között bizonyos egyezés köttetett, oly értelemben, miként mindaddig, míg a pert le nem folytatja, bizonyos fizetést ne kapjan, hanem, ki mit akar, jószántából ajándékozzon [VKp 88]. 1847: ezen Tanás" által 3 szám alatt fölterjesztett kinyomozási Munkálatból világos: Miként Kérelmes Virág Lászlót és Nővérét Hátsig Pap fogadójába le motskolván Virág Lászlót ugy artzba ütötte, hogy artzát azonnal Vérbé borította el [Kv; DLt 530. — *Ti. a dési] | félő hogy legközelebbi árviz alkalmával a' szakadás annyira fog nevedkedni miként a' hidon valo közösülés tökéletesen fenn fog akadni [Dés; DLt 124].

3. amint, Mihelyt; indatá ce; sobald, sowie. 1704: miként Kocsárdnál általmant a generál, a kurucok körülvöttek | a Commissio és Eckler uram proponálák, hogy efféle cameralistának miként meghal, mindenét elpecsételik, úgy ennek is legyen meg [WIN I, 252, 279]. 1822: A kihajtásnak ideje kezdődik miként az Údó annyira kedvez [HSzj pásztorokodás al.]. 1847: Azt is többször hallotta az öszvegyült népek mondani, hogy főbíró, szolgabíró, ispány s több más tisztek csak addig lesznek, míg ő akarja, s azoktól ne féljenek, mivel miként ő akarja, azonnal más tiszteket téssen [VKp 184].

III. fn-i haszn-ban birt. szr-os alakban; substantival, cu suffix posesiv: substantivisch gebraucht mit possessiver

Personalendung: vminek a módja/módozata; felul de prezentare a ceva; Art/Weise einer Sache. 1873: Kebli tanácsunk ez ügyet ajánlattal terjeszti az ekklesiai gyűlés elé, mikéntjére nézve a régi szokást tartván meg [M.bikal K; Rak 304].

mikénti miképpen; felul in care ; von welcher Art. 1818: Unokám Tegnap Mint hegyi Tolvaj erőszakoson pénz adásra szorongatott a' Vice Ispány Urnak legottan írtam, hogy mig veled ennek mikénti meg orvoslásáról végezhetek, addig tartassa ... őrizet alatt [M.régen MT; TLt Praes. ir. 321 Palatkai Sára fiához]. 1844: Partialis Junius 3-án fog tartatni Az Ürességbe jött Fő notáriusi Hivatal mikénti be tölthetése érdekes tárgya, fog ekkor szönyegre kerülni [Nagykapus K; Rak 20 esp. kl]. 1846: bátor vagyok ezen levelem ál(ta)l bácsit fel szolitanom, azon Enlaki Jozság mikénti állásáról, méltotasson engem tudatni [Kádacs U; Pf].

miképpen, miképp *hsz* I. *kérdő* hogyan?, miként?; cum?, in ce fel?; wie? 1558 k.: azth kewannyak Mind kősség es Mind aranywalto, hogy Jo garattal" es bouon walo Nyo-massal wse meg az aranyat, de Miképpen wthety Meg azkor az pondust, Mikor zwkőn es konyw Mertekel agiak be Mind ewst es Mind aranyath [Nsz; MKsz 1896. 296. — *Értsd: karáttal]. 1570: Eotthues Myhal Demeter deak fya vallya hogy kerdette Pechy Matthias keomies ferenchet Jlen zowal koma vram My keppen kely ezt chinalny [Kv; Tjk III/2. 121]. 1574: Kewannyak eo k. varoswl hogi legien Rendeles Byro vram es Az Tanachbely vraitmwl Az varas Nepe keozet Mind TwzneK Thamadassa feleol, Mind penig kylseol Ellenseg feleol kinek howa kellyen Menny, Es mykeppen kellien chelekedny [Kv; TanJk V/3. 104a]. 1600: Cziki geörgy Farkaslaki egy hazi nemes 70 ezteendő ember ezt wallia Tudom azt hogy az szabadsagkor birta mind ... azt ne(m) tudgia mikepen keolt uolt hozza [UstZ 15/9]. 1630: Mikeppen veztenek eözue Szeőke Péter es Szanto Marton azt nem tudom [Mv; MvLt 290. 203]. 1747: Nemes Nyikoláj Véresitést es bestelenitést praetendal, de az Véresitese ex fassionib(us) nem Constál mikippen esett, ha volt is [Dés; DLt Liber Inventationis]. 1794: az Exponens Aszszonyt miképpen taszigálta, mihez tsapta miképpen szorongatta, kujakolta és tapodta? [Eresztvény Hsz; HSzjP]. 1805: Orbán Mártont hogy? miképpen? és minemű Eszköz-zel verte, üttette és sebhette azon Személy? [Szentdemeter U; Told. 38].

Szk: ~ való milyen? 1570: Kwpa Isthwan ezt vallya Monda ez byzonsagh az embernek My keppen való Sogorzagh vagion keoztetek hogy Jm hallom Sogornak hyatok egymast [Kv; Tjk III/2. 85]. 1573: Thorozkay Gergeline Orsolia Azt vallya hogi Meg kerdy hogi My keppen való Rokona volt neky az Erzen lartone [Kv; Tjk III/3. 241].

II. von amint, ahogyan, amiként; așa cum; wie. 1550: My the N lewelenek Engedwv mykppen tartozonk engednje az napon oda Damosra gywlenk [MNY XXIV, 289]. 1580: Ada be magatth, Kozarwary gergelinek racz peter fiúrul fiúra eőreők lobagúl ha penet (!) teórtinik el budosasa, minden newezetes helieken hozia nülhason mykpen w saját Jobbagiahoz [Melegföldvár SzD; SLt EF. 1]. 1697: mostis az meg fizethetetlen adossagert embereinket s marhainkat miképpen szanyargattak az Creditoroc keptelen csak hal-laniis [BK]. 1732: A meg irt adosságnak interesse Esztendő által minden forintra edgy napi dolog, ki kaszával, ki sarló-

val, ki pedig szőlő munkálat tartozik, a ki mikippen Contractált praestálni [Szászsztyakab SzD; TSb 51]. 1781: szemeimmel láttam miképpen Opra Barának a Feje bé volt romolva, vére elég ment el az útés miat Oprának [Mezőszopor K; MkG 36 3/2 Csisztelekán Todor (46) zs vall.].

III. ksz miszerint, hogy; cá; wonach. A. 1561: My Inakthelki Ghyrewffly Mihál, es Swky Benedek adgywk emlékezre az mi lewélünknek rendibe mindeneknek mikippen mi előttünk, ez witezly nemes vraink" Thewnek ilyen weghezist [Fráta K; SLt U. 28. — "Köv. a fels.]. 1568: az bizonsagokbol nylua(n) ky tetcik, mikepe(n) otues gergel, otues orbant az egez ceh elot, hamisnak chyalard(na)k ... mondota volt [Kv; TJK III/1. 178]. 1575: Volt Ennek eleoteis Emlkezet az Borbeliok Mosadeka feleol My keppen vcará viban ky Eontyk, kirél Jeoweny (!) Nepekis zot teottek [Kv; TanJk V/3. 528b]. 1599: az Vitezleo Cherenj Lazlo theon my eleotteonk illien vallast; Mikeppen eo bizonios es el tauoztathatatlan zwksege miat kinzeritethven es Hawaselföldében vitezsegh es embersegh tanulj bizonios zolgalatra igiekezuen mennj [Dés; SLt 29. J.10]. 1618: irtam vala Nagyságodnak, hogy azon leszek, miképpen az felől az Báthori András felől való hírt megtudakoztam, és Nagyságodat felőle bőségesen tudósítam [BTN² 137]. 1743: Mi Torotzkó Várossában lakó Hites személtjek" ... adgyuk tudtokra mindeneknek ... miképpen némű némű fogyatkozásokat akartuk hivatalunk szerént idején korán meg előzni [Torockó; TLev. 10/1. — "Köv. a nevek fels.]. 1763: Meg tudja, miképen szomszéd Falujában Bosban a' Bodoni János Sessioihoz Désen laknának némely Praetendens Atyafiak [Mv; Told. 33/26].

B. 1750: ailig vártom motgyát mikép velem (: gyámoltalonságomban :) mutatott Istenes kegyelmességét, ruházását tanítottatását eő Exlljának tehetségem szerént ha mi kevésben is meg hálálhassom [Kiscég K; Ks 83 Caspar(us) Szatsvai lev.]. 1849: Kelemen Béni vallomásában azt hozván fel, mikép 848 ban a nő jelentette volna néki, hogy a gróf Mikes János kedvéből kiesett | Kelemen Béni az 1 ső kérdésre tett feleletében azt hozván fel mikép ön Krizsán Mária részére kostot adott volna [Kv; Végr. Vall. 36, 70]. 1850: A cinterem kerítetlen lévén meghagyatik a nemes egyház tagjainak, mikép a cintermet a legsürgősebben kerítsek bé [Néma SzD; ETF 107. 30]. 1857: bátrók vagyunk alázatos véleményünket a' Méltóságos Urnak elő terjesztetni, miképp jónak vélnök ha Boér Istvánt kifizetné a' Mlgos Udvar [Márkosfva Hsz; BetLt 4].

mikházi a Mikháza (MT) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Mikháza/Călugăreni; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Mikháza. 1. Mikházához tartozó, Mikházán levő; din/care ține de Mikháza; zu Mikháza gehöri, in Mikháza befindlich. 1666: öregbik öreg szalanci Janosnak hagyom az öregbik függő-mett Aranny lancelal edgjütt ... Ugyan az Mikhazi klastromhoz hagyok tiz öreg Disznott [Radnótfája MT; BLt]. 1710: Még a kuruc előszöri támadásakor adtam volt a mikházi klastromban egy bőrs ladamot, kiben legjobb portékáim voltak [CsH 368. — 1706-ra von. feljegyzés].

2. Mikházán lakó/működő; din Mikháza; in Mikháza wohnhaft/tätig. 1736 u.: (Gróf Apor István) adott volt ezer aranyat ad conservandum Látván, hogy nem conserválhatom, alattomban az akkori mikházi t. gárdgyán kezébe adám [MetTrCs 448]. 1761: a Mikházi Tisztelendő Pater Franciscanusok Kalastromában ... leválnak kölcsön

a Mikházi Árvák Titt Seminariauma penziből háromszáz Magyar forintot [DobLev. II/327. 1a].

3. származási helyre utaló jelzőként; ca attribut indicind locul de origine; als auf den Abstammungsort hinweisendes Attribut gebraucht. 1603: Mikházi Simo(n) Janos [Buza-háza MT; Berz. 15. XXXVIII/4]. 1761: Mik házi Sulester Mihály Nobilis [Mikháza MT; DobLev. II/327. 2a].

Szn. 1603: Gr. Mikházy szab. [Mikháza MT; SzO V. 256]. 1614: Mikházi Gergelj [uo.; BethU 53] | Mikházi Istuan [Szentimre MT; i.h. 77]. 1628: Stephanus Mikhazi [Dés; DLt 361]. 1635: Stephanus L(ite)rati Mikhazi [Dés; DLt 387]. 1638: Stephanus Mikhazy de Dees [Dés; DLt 402].

mikivülünk rajtunk kívül; in afara noastră; außer uns. 1603: Nagy Mihaline Cathalin azzonj vallia megis veotteonk volt mint egy 5 keobleot, de mentest megh attuk az arrat. Adott my keowlleonkis Zekely Leorincz abba a buzaba el [Kv; TJK VI/1. 655].

miklósfalvi a Miklósfalva (U) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Miklósfalva/Nicol-lești; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Miklósfalva. 1. mn Miklósfalvára való; din Miklósfalva; Miklósfalvaer, aus Miklósfalva. 1597: Nagy Emreh Miklosffaluj [UszT].

Szn. 1591 k.: Miklosfaly Istvan [UszT]. 1602: myklos faluj peterne martha Aszony [i.h. 16/1]. 1604: Miklosfalwj Janos [i.h. 16/50]. 1606: miklosfalj Peterne [i.h. 20/293]. 1614: Miklosfaluj Andras [Szentlászló U; BethU 116] | Miklosfaluj Janos pp [Tarcsafva U; i.h. 142].

II. fn Miklósfalva lakosa; locutur din Miklósfalva; Bewohner von Miklósfalva. 1600: Telekfalwa Contardical Miklosfalwiaknak, Zent Lazloiaknak Abramfaluiaiknak, es Sandorfaluiaiknak [UszT 15/57].

Miklós-nap december 6; ziua sfintului Nicolae (6 decembrie); Sankt-Nikolaus-Tag (6. Dezember). 1839: Miklos nap előtti este nagy vendégséget csíptünk [Kv; Pk 7].

mikor, mikoron, mikort hsz I. kérdő cind?; wann? A. 1598: azt az Isten senkjnek nem atta tudnya mikor es hun lezen" [BálLt 51 Kowachocz János lev. — "Halála]. 1606: egy feöldet — Peterfj Pal vetet volt Zalagon de en nem tudom mikor vette volt Zalagon [UszT 20/285 Anna coniunx Andreae Peterfj de Keórispatak vall.]. 1607: egy fel nyilat hagianak az vduarhazhoz, azt nem tudo(m) mikor költ oda [Pálfva Cs; BálLt 60]. 1698: Tudode ha ... Marko Flora szöke és bucsu vélten hatta és ment ell Horvát Miklos vramtol es mikor? [Kük; SLt AX. 37 vk]. 1751: Azon Divisio alkalmatosságával erigált Metakat kitsoda kivel es mikor hanyotta ki ... ? [Koronka MT; Told. 21 vk.]. 1763: Szebenbe mikar kel bé küldeni az Seza után én nem tudam hatsak Natsad nem Parantsal annét [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. 1765: Mikor állott volt bé Béresnek Karatsonban, vagy az után késén ... ? [Dob.; Eszt-Mk Vall. 7 vk]. 1788: a magazinumb(a) bé adott 250 véka buza árrát egy egy forintal, valyon hol, s mikor fizetik meg? [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

B. 1804: mikoron kaphatott fel kezében egy falazo Szék Lábat [K; KLev].

II. von 1. amikor; (pe) cind; als, wenn. A. 1551: Anno 1551 ... Huset vitan valo harmad vosarnapon mykor Dienes

sy Katha azzont ... kj hazasítottak volna, az my marha jllette volna Katha azzont nehaj Barcziaj lazlonet az ew meg holt vra marhayaban, az ew ket gyermeke kozott, Bercziaj Pal es Sandor kozott es dienessy Katha azzon Ew annyok kozott, Mynden marhai harom fele oztwan [Mezőszengyel TA; BfR 304/108. — L. MNy LVIII, 491–2 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztózálev.]. 1558: Nagy Janos Megh eskewen azth walla hogy mykor ewrzew wolth lattha hogy Annos harom darabanthal Jacchyk wolth [Kv; Tjk I/1]. 1559: mikor az En zolgaim, az fw orrot kergetik volt az vton, az Erdő keozet. masz vton Jeo wolt Eg zeg'en ola [Retteg SzD; BesztLt 24]. 1568: Petrus Bernalt fassus est, hogy szemmel latta Mikor wycey Janos vgy wtotte Janos deakot, Archul, hogy ky eset az swueg az feyeből [Kv; Tjk III/1. 223]. 1588: mikor az teorweny teweok le vlték volna kezeonket mind ket feleol Zaz forint keotel alat be attwk hogy mi teorweny talalnak meg allywk [Zsákfva Sz; WLt]. 1603: mykor Jouok ualla az uduaron szo nelkwil hozam hayta* [UszT 18/67. — "Az alperes.]. 1629: mikor az buzat Kolosvarra viueők ez az Uarga Mihaly velünk vala [Mv; MvLt 290. 175b]. 1744: mikor Németh János Adu hajtani itt járt Köpeczen, a Barothi Emberekis itt voltak marha hajtani vagy dullni [Köpec Hsz; INyR 46 Bacz András (80) pp vall.].

B. 1507: Eleozor hagyom az En feleségem(nek) az Bozy tot mynd az molomal egyetembe mert mykoron Isten Nekem Byrta vala, Eu hoztot (E)n hozam Barmot pezt [NyIrK VI, 186 Cheh István végr.]. 1544: Jankay fy Lazar ezth wallotha ... hogy Istrigy Symon hazaban wolth wona az borbala azon es Lazar wr My koron Istrigi Symon ezth montha, twdod azth Jo hwgom hogy az my tegedeth Illeteth wona az Jozagbol, En tegedeth myndenbeol meg elegithetelek [Szászssombor (SzD) körny.; MNy XXXVI, 52]. 1546: mykoron az thooth meg chenaltatyak, az wagy az thoon az molnoth meg eppthykh esz mykoron az zegeny neppeth kyldyk reya mywelyn chak anya* zegeny nepeth tharozzanak menden napon kyldeny feleereel ... menyeth Bogathy Chaspar kyldeth az felereel [Panot^b; DanielO 6. — "Értsd: annyi. ^bPanád KK]. 1570: Ekkart Janos, hithy zerent valya, hogy My koron Segeswary Damokos Testamentumot Theot, fiay leany Jelen vvoltak [Kv; Tjk III/2. 130]. 1577: agoston tamas keresztur falwy ezt felele mikoron en tima faluaban laktam wagon huszon öt esztendeie szolga legin walek [UszT]. 1631: mikor az Vr Isten az en halalomnak oraiatis el hozza hogy en utannam leueő successorimis ideghen iteletben felöllem ne legyenek Istenteől nekem adattatot iouaimrol akarok illien testamentumot tenni [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 1 Sükösd György végr.]. 1639: Mikkoron Galfalua(n) az karvallas esek az Andras Deak szekeren, enis ot voltam [Mv; MvLt 291. 186a]. 1759: az Erdőtt mikoron felnyilalak külön nyilat nem adának a Groff Ur ő Ngnak [Vaja MT; Ks 17. LXXXI. 16]. 1844: mikoron estve felé haza mennyünk [Dés; DLt 136b]. — L. még MNy LVIII, 491.

C. 1549: az Johazoknak Ez fogaras felden fizethywnk thelben Azon Joh haználom Brenzeth Nyarban Azon Joh theyebewl vagon Elesel, ordabol, Semthyczebwl Mykorth Ideye lezewen Eleozewr, Napyaban Egy saytoth Annak vthana hogy Az Baran Ewregded lezen Napyaban keth keth saythoth kel chynalny [NyIrK VI, 375–6 Daczo Máté Nádasdy Tamásod]. 1556: Zekel bertalom zam adotlan zolga volt mikort ez orzag lippa allat valla teb elest vitetet negy zaz forintara elesnel, kiben egy penzt elew

nem adoth [Folt H; BesztLt 8 Hamway gewrgy es erdeli katalin a beszt-i bírőhoz]. 1585: Mykort Barat Peter Bonczhyday Gergely Tanaczhy akarattyabol ala mentenek^a

Attak az gazdanak zenayert fayert lo allassert f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 3/XXII.58. — "Gyf-ra].

Megjegyzendő, hogy a mikort változatra mindössze ennyi adalék került elő, míg a másik két változat beszerkesztett példait több száznyi adalékból válogattuk ki.

Szk: ~ akkor(on). 1544: My koron Istrigy Symon testamentumoth teth wona akoron ys ezth montha volna Symon wra(m) [Szászssombor (SzD) körny.; MNy XXXVI, 52]. 1585: Mikor Keoreosi Mihal deak iktata Palffalwat, az kor az Palffalwi loffeiek kerdek Mihal deakot ha iktattiaie az eo birodalmokat wagy ne(m) [Firtosváralja U; UszT]. 1629: mikor Borbely Ferencz Csiszar Janosnet el ueőue akkor vala ket loua szekere [Mv; MvLt 290.74a] * ~ ... *tehát legottan* amikor akkor rögtön. 1562: És mikoron a székelek a népnek sokaságát látták volna, tehát legottan hadnagokat emelének közöttök [ETA I, 18 BS] * *akkor(on)* ~. 1570: Jlona Zattyros Peterne vallia hallotta az zoth az kor mykor Zygarto Georh Bwza hordoyhoz akar volt ky Menny [Kv; Tjk III/2.74]. 1604: akor mikor az öker el wezőt az öröze Janos zörin^a wolt, ő halt oda akor [Kiskede U; UszT 77a. — "Értsd: szerén, azaz során]. 1842: Azon szobába akkoron, mikor a tolvajság történt senki se nem hált, se nem lakott [Km; KmULev. 3 Hintnár Juon (48) vall.] * *akkortájban* ~. 1794: én akkor tajban mikor fel olvastatott azon munka ... az Falu előtt, jelen nem voltam [M.bagó AF; DobLev. IV/734.1b] * *annak utána* ~. 1591: Annak uta(n)na mikor Swteó Peter ki mene az hazbul vgj púztula el az haz [Szkr; UszT]. 1604: Anak vtana mikor Zekerestől Budoswnk wala azt monda soha azon az kapun be ne(m) megiek többzer [i.h. 18/168 gal mihali wy Zekely lib. vall.] * *az idő tájban* ~. 1725: Aszt tudom mondani, hogy az idő tájb(an) mikoron az kurucságból haza jöttünk vásárlotta volna N: Sz Pali István Ur(am) a Spinyi Portiot [Náznánfva MT; SzentGy Joh. Katona alias Literati de Náznánfalva (38) ns vall.] * *azonközben* ~. 1585: Barbara Aztatlos Imreh Húgha vallia Azonkeozbe mikor az Syteo hazbol ky halattak volna, ky leowe a' Drabant zabliaual es vizza hiua a' legenieket [Kv; Tjk IV/1.525] * *egyszer* ~. 1592: megh egyczer mikor ez vallo Juhaz volt akkoron az Juhtul haza menth es hagiót egy Morechikat az Juhnai [Dés; DLt 235]. 1703: Angi Andrast láttam Dedradon eczer mikoron élést vittunk Beszterczere [Gysz; LLt] * *olyankor/olykor* ~. 1733: tartazzanak kezekből azan meg nevezett két hold földeket (: olykor mikor Culturában nem léssen (!) annál inkább vetések nem lévén benne :) ki bocsátani [Ne; DobLev. I/157]. 1774: Sz(ent) Martonon külömben Taxás nintsen, hanem olyankor, mikor az Uraság Emberire esik a Falusi Biroság Szoktak Taxazni [Szépkényerűsztmárton SzD; Ks Consr. 100] * *ugyanakkor* ~. 1675: Szememmel láttam Kadár Giörgieőt az Apáczaít, hagi kapával kapallia vala az Martot, az Apaias Kadar Gergeli ot vala, ugeren akkor mikor el szagatta az árviz [Apács Br; Eszt-Mk Cserlei lev.]. 1763: Ugyan Akor mingyarást mikor a vásárlás volt kénáltuk penzel [Kvh; HSzJP Szóts Kelemen (62) civis vall.].

Sz: ~ *meleg a vas, akkor kell verni*. 1841: mikor meleg a vas, akor kel verni, ez a példa beszéd [Nagynylas K; Bosla] * *akkor híd, ~ a tüzet s vizet összeházasítod*. 1680 k./1715 k.: veled czimborámot akkor hidd, mikor a'

tüzet 's vizet őszve háziasítod [Rosnyai, HorTurc. 214] * *igen tancol a kecske, ~ a farkas aluszik*. 1619: Utána mindjárt nyomába a sicíliai hajók mikor értették, hogy ezek békettek, amaz törökök sententiája szerint, hogy: Igen tancol az kecske, mikor az farkas aluszik etc. — őt-é vagy hat misziri hajókat ők is vettek [BTN² 191] * *megfizeti, ~ szól a kakukk utoljára*. 1835: még azt mondotta Sós Peti Pista fülem hallottára: Adjon csak a' Báro — megfizetjük mikor szoll a' Kakuk utoljára [Zsibó Sz; WLT] * *minek ~ mi ideje*. 1675: Minden dolgokban Istent hívan segítségül, az után hivatalos dolgaid(an) szorgalmatosan el iary. Minek mikor mi ideje el ne vesztegeld az üdött [Borb. I Petki János ut. csikcsicsai jb-bírájához] * *oly kénytelen vmivel, mint a juh ~ hajtják a halálra*. 1662: Oly kénytelen voltam én azzal, mint a juh mikor hajtják a halálra [SKr 463] * *úgy van, mint ~ két asszony osztozik a szeretője nadrágja felett*. 1805: úgy voltunk mint mikor két asszony osztozik a' szeretője nadrága felett, az edgyik az edgyik szarát a' másik pedig a' másikat tartotta [Dés; Ks Thuróczy Károly lev.].

2. (a)miután; dupá ce; nachdem. A. 1557: Albert pap Borsarol Ezth walla en walek Swky mesther, ees mykor az yo azzonnyomoth az Wr Isten halalra Bethegeythe, be hywatta az plebanosth hogy megh gyowonnyek mynth annak mogya [Szentmártonmacskás K; SLt ST.5]. 1569: Mykor bernald balas ky Jeowe Chiarnatombol, Eztendeig Leök Zolgaya, az olta fogwa twdom hogy az Nagy weolgy torkat bernald balas byrta [Sámsond MT; VLT 7/692 Baltassar byro vall.]. 1570: kerem kdet mynt Vramat hogy kmed adattna faggvat az keotel szwksegere penzwnkert es kmed vettettne szekerettys ala hogy my kor megh keszwlne hoznak el [Dés; BesztLt 56 Martinus L(ite)rat(us) Lyppay Camerarius Desiensis Casp. Zeochy besz-i biróhoz]. 1573: Zaz Balint wallia Zanta Imre adot volt veres Tamasnak egy tehenet Borywstol teletetny, mykor ky tartotta volna vgy atta ely penzen Zanta Imrehne Desy Antalnak az Borywt [Kv; TJK III/3.243]. 1595: mikor az pazor megh gyogyula vgy kezde(m) mo(n)dany nekj hogy eggik Juh ninc [UszT 13/77]. 1632: mikor Melegh Girko rea marada, eo tartotta [Mv; MvLt 290. 74b]. 1649: mikor el keszwlt volna, megh irtam hogy kesze(n) vad(na)k az poharok [Kv; TJK VIII/4.357]. 1731: mikor Márk Mihályék el Szöktek a Tömleczből harmad napig Csatosnit voltak a Hiuban [Szárhegy Cs; LLt].

B. 1593: Az vzhordone mikoron orsaga miat az Warosrol el zeoket volna, My az waros kepeben, hazat púsztá(n) talalwan, A hazot el attuk p(ro)fi 16 [Kv; Szám. 5/XX.167]. 1752: mikoron ki költ a főördöböl engemet szolított hogy fel öltöztessem [Altörja Hsz; HSzjP Margareta Romány (20) provida vall.].

Szk: ~ ... *azóta*. 1569: Maylat Jstwant mykor el wywek az olta zolgaltam bernald balast [Ménes MT; VLT 7/692] * ~ *azután*. 1767: mikoran az Gesztrágyi Lakosak eo Excellentiája* által oda impopoláltattak azután kezdette Szász István eo Kegyelme onnan elsőben marhájakat reggetni [Gyerővásárhely K; Born. III. 2 Petrus Sinkó (70) jb vall. — "Gr. Kornis Krisztina Bornemisza Ignác József-né] * ~ *immár*. 1570: Margit Erzen Jarto Janosne azt vallyia hogy My kor Jmmar ely Ment volna Thakacz Ambrusne az Zabo Janos hazatwl Mongia volt neky Zabo Janosne" [Kv; TJK III/2.94. — "Köv. a nyil.]. 1598: Kwn Jakab hyd kapubelj darabanth wallia Mi koro(n) Jmmar itben az harczech meg eset volna, Istwe kesen az kaputis fel vontak vala, es en az kis ajton menek kj [Kv; TJK V/1.245] * ~ *már*. 1678:

egy Őszel kesen, mikor mar ho is eset vala, az Barabas Gorgy Uram Marhait az Szent Leleki varhoz hajtottak vala [Szentlélek Hsz; HSzjP Joh. Bolta (70) pp vall.]. 1724: Oltjan Opra késén ment ki, mikor már a' tsordát a feküvő heljre haitották volt [Velkér K; Ks 7.XV. 6] * ~ *már ottan* miután már akkor. 1653: Mikoron már Calvinus, Brencius és többek elszakadtak volna az ő mesterektől doctor Luthertől, ottan könyveket írának a magok értelmei szerint valót ellene [ETA I, 33 NSz] * ~ *már tehát 'ua'*. 1653: Mikoron már így inter spem et metum vélekedésben volnánk, tehát egy szegény legény érkezék Medgyes felől [ETA I, 98 NSz].

3. ahányszor/amikor (csak), akárhányszor, valahányszor; ori de cite ori; wann auch, so/wie oft auch. A. 1571: kjt^a ha .k. myvel hasonlatos baratsagall my kor az zwksig kiwannia akarok .k. lenny [Retteg SzD; BesztLt 3514 Barius Janos Rettegj porkoláb a besz-i biróhoz. — "A fennebb kifejtett kérést]. 1593: mikor sar volt mind zellel Jartak kerultek az sart [UszT 10/91]. 1596: Miuelhogy giakorta zwkseg, ott ő felsegenek az penz, kegad agyon, mikor keuantatik Hozzutoty kezeben az meny kell [Törzs. Báthory Zsigmond Keresztúry Kristóf kovári főkapitányhoz]. 1598: az mely keouet az kis templumba valo temetteo bolt aitaiaara faragtattunk abban eoreg karikakat chinaltattunk kiwel az keouet mikor zwkseg fel emelhessek [Kv; Szám. 7/XVI.34]. 1669: Az Tizedes penigh mikor a' szer reá kerül Circaloit vigye ellé az Hadnagy hazához [Dés; Jk]. 1701: Tudom hogy az kérdésben forgo hell(en) két ághban foljt az Olt vize, mikor nagy volt a Viz, mikor kicsin volt csak Apálca felől foljt [Úrmös NK; BNB V/9 Erdő Györgj (66) vall.]. 1705: Buzat, Lisztet, Bort, Sert, Külön küldöt mikor modgia volt benne [Pálfa U; Pf]. 1716: fejér czippott ett, es bort ivutt mikor akart [Nagyida K; Told. 22]. 1773: azon patak mikor megárad kinek széna tanorokját, kinek káposztás kertit el mossa [Vasláb Cs; LLt]. 1813: mikor parantsolta az Arendátor Ur mennik kellett [Killyén Hsz; MvRKLev].

B. 1583: Mikoron ualamy dologert, kiualltkppen az Ceh dolgaert a' feiedelem awagy Thanaczey eleyben kelletnek mennünk, es az kit közzüllunk ualazztanánk az el menetelre, az el nem menne, Egy f(or)intal birsagoltassek [Kv; MészCLEv.]. 1597: Emrich Velch wallia mikoron esső essetis tekeneokkal bochkakkal fogtak fel az vizet [Kv; TJK VI/1.79]. 1604: Mikoron az Templumban temettenek az Egyházfiaknak attol fizettenek f 10 [Kv; RDL I. 77]. 1738: Procurator Ntzes Simon István ő kglme mikoronn Városunkra bé-jó, Ebedgijere, Vacsorájára adasson Hadnagy atyánkfia ő kglme két két ejtel bort [Dés; Jk 499–500].

Szk: ~ *akkor*. 1604: Az Harangozo mikoron halotnak harangoztat az nagy harangal akkor az Varosnak Juth az Egijházfiak kezekhez f 1/40 [Kv; RDL I. 77]. 1688: az Falu végén vagyon egy Malom egy Patakon, mely(ne)k mikor esős üdő vagyó(n) akkor vagyon haszna [Csicsógyörgyfa SzD; BK] * ~ *csak*. 1773: (A dajka) szerette az italt, mikor csak hozzá fért, a pintzetokbali üvegekből is sokszor láttam hogi bort ivutt [Selye/Magyaros MT; BetLt 7 Judith Sinka (14) vall.]. * ~ *csak akkor*. 1584: Az Wasaron minden félét mint kellessek adni. Ez ide ala megh irt limitatoriol wgy teczet ew kegmeknek hogy mikor Isten draga es zewk ydeot bochiat reank, chiak akkor obserualltassek [Kv; PolgK 13] * ~ ... *mindenkor*. 1652: Mikor Juh Dezmalas volt, mindenkor az Ud(var)b(íro) tartozot az Keneznek adni egy baranyos Juhot [Hévszamos K; GyU 112]. 1828: a Teheny

Pásztor tartozik mikor a Csordát regvelenként ki hajtja mindenkor kürtölni [Étfva Hsz; HSzJP] * ~ *olyankor*. 1786: a' felső forduló mikor tilalmasban volt, olyankor a' közt bé tsinálva tartatták [Karácsonfva MT; Told. 76].

III. *htlan ha* ~ ha valamikor; dacá cindva; wenn (irgend) einmal. A. 1570: Chaplar Jacobne azt is vallya hogi ... Varga Tamas ... mykor akarta ely Ment az zeolebe, ha Mykor nem akart menny hon Maradot, senky Nem ketelenitette Rea [Kv; Tjk III/2. 125]. 1573: az myt ely keolt az espoltnak (!) zwksege az Eo magaeibol lo zamwetes zarent Meg elegitik rolla, Addeg ely sem veszik teole az Tyztet ha mykor fely akarna hadny miglen az eowerel meg elegitik [Kv; TanJk V/3. 91a]. 1590/1593: Ha mikor pedig az Zent Benedekiek barnajt, vagy egiebeketis ez peres feoldéon talaltak be hajtottak rolla [Bálványosváralja SzD; Ks]. 1666: Ha mikor az malom Arkaban hálászatni akar Aszoniom Eö kgme Elsöbbe(n) Eö kgme Adgia Ertesire Mihalcz Mihaly Vramnak [Altörja Hsz; Borb. I]. 1681: Puskás nével elő szabadosokis szoktak lenni ha mikor az földes vr valakit illyen szolgálatra rendel tartozik puskassagaval lova hatan ... á várb(an) hosszu puskával gyalogh drabantoskodni [Vh; VhU 199]. 1708: ha mikor egy kis údókn volnais az Nemet imida amoda hajt bennünket [Harangláb KK; SLt AK. 36 Hosszu Demeter P. Horváth Miklóshoz]. 1758: Ha mikor Templom körül dolog tétel kívántatik akkor ökis* tartoznak Concurraini [Marossztkirály MT; MMatr. 325. — "A híd-vegiek].

B. 1602: ennek eleotte valo ewdeokban ha mikoron az Jspan vrain az varos Jobbagy keozzeol valamj vetekert meg fogtattanak soha biro vramnak torony valchagot nem fizettenek [Kv; TanJk I/1. 413]. 1610: ha mikoron a falunak szwksige volt mind kert czinalasra, mind ut czinalasra rea hittak ha nem ment hat meg birsagoltak [Kadács U; UszT 37c]. 1659: ha mikoron szerét tehetne Thot Istvan Uram az felenk*, venne el Thot Mihaly Ura(m) eo kegime [Jobbágyfva MT; BálLt 49. — "A kölcson felének].

IV. *ksz* az eredeti idővön. elhomályosulásával; cu atenuarea sensului temporal; mit Verblissen der ursprünglichen temporalen Bedeutung. 1. ha; dacá; wenn. 1590: Jstwan kowachne Peter kowachnak monda, Mikor te Jambor volnal hat kurwaual te nem laknal [Kv; Tjk V/1.40 Kerekas Matias zolgaia Georgy vall.]. 1731: mikor egészege engedné hozzánkis Atyafiaihoz maga mulatsagabol valamikor tetzenék el fordulhatna [Gerend TA; Told. 21].

2. hiszen; doar; ja, doch. 1843: talám tán csak az idénis nem fognak oda ősz buzát vetni, mikor az idénis az volt [A.jára TA; BálLt 12 Joannes Jancsi (70) figulus, col. vall.].

mikorára amikorra; piná cind; als, zu welcher Zeit. 1571: wgy wala ... hogy mi orzagul tw k: egyetembe Judica vosarnapkor wegeztük wala negyuen napra mynth az my meg holth kegelymes wrunk, temeteseth es az giwlestis, de ... mykor chaky wram ky ada, az articulusakoth, hath egyebhay zokasa zerynth mynth hogy egyebkoris az orszagh wegezeth maskepen formaltha, mostis egy hettel lewe towab az az palmarumhoz ... en Bizony mykorara ezembe wehe-tem, vgyan az wrak előth sokath feddem welle [Mogyoró MT; BeszLt 3510 Paulus Banfi lozsonchy de mogyoró a beszti-i főbíróhoz és esküdt társaihoz].

mikoraság szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: csak ez ~ában is csak most nemrégiben is; acum, nu de mult; erst jetzt neulich/neuerdings. 1702: (A) felső határbeli

szántó földekis most szép zöld vetésül vadnak, akkor az viz csak ez mikoraságab(an) is rajtok feküvén [Marossztyörgy MT; BálLt 86].

mikorban 1. mikor; cind; als, wenn. 1573: Sophia nehay veres Martonne, Sophia nehay dobos Benedekne Asz-(szony) valliak hogi ... eok ne(m) Twgiak mykorba leot oda lakni Adam Vince [Kv; Tjk III/3. 199]. 1603: Fekete Jstwan vallia: Zaiabol hallottam Nyreo Martonnak hogy monta ennen maga(na)k hogy Jstwan vram, amikor á tw karotok leot ithon voltam de en megh sem veottem ezembe a' kart mikorba leot [Kv; Tjk VI/1.642].

2. amikor; cind, pe vremea cind; als, wenn. 1697: Az keres(en) aszt tudom mikorban(an) szolgaja voltam Peter Deak uram(na)k, Pater kászoni jóue oda s ott hala, mire nézue igen meg uerte wala az feleségit, Peter Deak uram [Szentgyörgy Cs; CsJk 8 Sükösd Janos (23) pp vall.]. 1755: Mikorban en itt Tartsafalvan laktam [Pf].

mikori mikorról való?; de cind dateazá?; seit/aus welcher Zeit? 1782/1799: Miért nevezik a' Torotzkai Lakosok magok Lakhellyeket Bányász Városnak? Magokat Bányászoknak vagyone erre Privilegiumok? kitől, mikori ...? [Asz; TLev. 5/16 Transm. 324].

mikorontan 1. amikor; cind; als. 1568: annak vtana mikoronta(n) meg ertette volna ötues orban, hogy ötet ötues gergel ... hireben neveben meg kisebitete volna ... tectet my nekwn törüen zarent, hogy ötues orban, az kötél zegasen el ne(m) maradoth [Kv; Tjk III/1. 178]. 1587: Az Ispotalj malomnal az Hozzú Palott, mikorontan megh Chinaltak, vittnek innett az Ispotalj házbol el, egy eoreg zekereit | megh newezett kazasoknak es zena giwteoknek mikorontann Beotik volt, keolt etelekre kerülbe d. 72 [Kv; Szám. 3/XXVI. 5, 27 Suweges Gergely isp. m. kezével]. 1588: az Malombol Jutott mikorontan az Viz elmosta wala az gathott

8 1/2 keobeol búza | mikorontan korong vasak meg Tonkultanak es megh elesitetek, es egieb fele foldozasaert, malo(m) zuksegerth (!) fizettem f. 1 [Kv; i.h. 4/V. 6, 46 Gr. Veber kezével]. 1590: Az feyer Bartost, mikorontan zeoleo paztor volnek, fogam megh, mert egy gerezd zeoleott zakasztott wala az mas ember zeoleyebeol | Esmeglen mikorontan ennek az Marton apiaianak (!) művelnek ... zolank az Andras bjro felesége feleol [Kv; Tjk V/1. 25, 42].

Szk: ~ ... akkor. 1591: az giermek betegseget nem tudgia, hane(m) mikorontan megh holt akkor lattam az testen az megh weresnek kekiet [Kv; Tjk V/1. 55 Walazuthi Ambrusne Jlon azzony vall.] * ~ *tehát* amikor akkor. 1587: Miert hogj az zegenieknek rend Tartasok, mikorontan az beott bezallott, tehát Chak kétzer attanak húst egy héthen, feokeppen Vasarnap es Cheoteorteoken, annak vttanna Penteken olait es halatt mikorontan kewanniak, mindt ezeknek allatta keoüettezik* [Kv; Szám. 3/XXVI. 30 Suweges Gergely isp. m. kezével. — "Köv. a hűsvásárlás elszámolása].

2. amikor csak, valahányszor; ori de cite ori; jedesmal. 1561: Mikorontan az zwkse* mwattya haborusagnak ideien Az mesterek, annak* meg otalma(za)sara tartozzanak vig'azni [Kv; ÖCart. 6/10. — "Az óvári toronynak].

mikorra hsz I. *kérdő* mikorára?; pe cind?; für wann?, auf welche Zeit? 1598: Biro. V. kulte Haido Janost tordara az kamora ispanhoz hogi megh ertekeözzekek tulle mikorra

menne be .V. eő felsege tordara attam) nekie ... f — .//. 25 [Kv; Szám. 8/V. 169] | Kérdé mikorra legie(n) az teórúne nye [UszT 12/4]. 1664: Igen kérem, édes Úram, Kegyelmedet, tudósítsd Kegyelmed, mikorra jöhet Kegyelmed vissza [TML III, 11 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

II. von amikorra; piná cind; für wann. 1550: az Mihaly Tot volt Napot az ffitzesnek hog Mikorra meg adnaia [BesztLt 21]. 1573: Anna Mosolgo ferenchne Azt vallia hogi mykor meg hallota volna hogy az Darochy Janos Maiora egne Mindiarast oda fwtot ... mikorra Beh Mentenek volna senkyt ott ne(m) talaltak [Kv; TJK III/3. 192]. 1581: Hogy penigh Az epwlet fogiatkozás nelkwl elő Menyne(n) valasztottak eo kegmek ket pallert Ezeknek zor-galmatos gonyok legye(n) hogy ... mykorra Az Mész el kózw! (!) egieb zerzamos is kezek legienek [Kv; TanJk V/3. 236b]. 1592/1593: azt az zygetet az Deesi Rethi Malomhoz birtak Aztis tudgia hogy oly maga biro Biresi Christoff Vramnak ra hajtottak eókreóket, es mikorra hiredele leót Serienj Miklosnak, valasztigh haborgottak miatta s vezekedthenek [Mikeháza SzD; Ks]. 1742: köz hírül beszélik, hogy az ország Gyűlese el oszlanék, Jo volna irni nsgodnak bizott emberinek Szebenbe hogy ha az Gyűles el nem bomlanék mikorrá jovallanak nsgodnak ki meneteli [ApLt 4 Zalányi Apor János Apor Péterhez]. 1841: mikorrá a szolgálai a ménes okolhoz visszazátér, már bé rekesztettem volt a fiammal a ménest az oklába [Dés; DLt 1541.8b Gáli Gyorgye vall.].

III. hılan ha ~ ha valamikorra; dacá cindva; wenn für igendwann. 1577: hogy ha mykorra Istennek, es a feyedelemnek akarattiból Kendy Janosnak zabadulasa lezen, es dolga el walyk [KvÁkKt 343].

mikortájban mikor?; cind?; wann? 1683: Szász Mateh relictaja Santz Ersebett ... fat(etur) ... nem emlekezik ra hogy mikor tajba(n) abalienalodott" [Gysz; LLt. — "Santa Janos, Lázár Istvánnak gyszmi-jb-a].

mikortájt mikor?; cind?; wann? 1843: mikor tájt veszett el [Dés; DLt 190].

mikörülöttünk környezetünkben; in jurul nostru; in unserer Umgebung, um uns. 1790: Itt mi körülettünk az a rossz hir foly, hogy a Török Belgrádot sok kárunkal ismét vissza vette [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

mikörünkbe mihozzánk, a mi vidékünkre; in tinutul nostru; zu uns, in unsere Gegend. 1815: a "Szabados tetzésü Mennyei Ur ... irtoztato Jég essöt küldé mű körünkbe [Berekeresztúr MT; Berz. 11. 75].

miközénkbe, miközünkbe a mi közösségünkbe; in mijlocul nostru, in comunitatea noastră; in unsere Gemeinde. 1564: Vigre az hadnagiok my közinkbe ennel az okkal ióuenek [SzO II, 180]. 1583: Valámely Jambor giermeke my keozinkben akar az Meszarlasnak megh tanulasanak okaertt be allani, tehat harom forint(!) le teuen alhasson be [Kv; MészCLev.]. 1639: Vegezte ezt az Eccl(e)sia az Schola Mesterek feleól hogi valakj mas Diocesisből uagi Scholakból Jőnek be mi keozinkben tartozzanak denecesse (!) senioroktól, auagi Mesterektől illendő Testimonialist mutatni es hozni [SzJk 46]. 1731: miolta ezen emberek műközinkben szarmaztanak [KGy]. 1751: Tts Basa Istvan ura(m)n(a)k Sepsi Székben Egerpatakon holmi Jussotskája

volt és vagyon most ... a Ttes Basa István Uram Relictaja bé jővén ide mű közünkben azon Jussotskanak ki keresésére Basa Ferentz uram is mint igaz Attyafi nem denégálja, hogy az ő klme Eg(er) patakon levő jussaban része nintsen [DLv. 5 XIV. 1]. 1799: Földi Borbára mi közinkbe Léányok rendiben fekütt [Dés; DLt].

miközöttünk, miköztünk 1. köztünk (és mások közötti helyen); intre noi (și ...); unter/zwischen uns. 1700: mi köztünk es a Kosztestiek közt mas falú semmit sem birt, hanem most ingerallyak magokat belé az kis Oklosiak [Nagydenk H; BK sub nro 297].

2. a mi körünkben/környezetünkben; in mijlocul nostru; in unserem Kreis/unserer Umgebung. 1571: Thamas kenez Somborhy Baladffy Cristoph kenéze megh eskwek ezt valla, Tudom azt hogy mywita It my köztwnk lakik mynd az olta Jlés Mate volt Newe es Annak hyttwk [Bükkös AF; KCsl I. 52]. 1582: My keozteonk lakozo Nemeos es tizteoleteos zeomelj Buda Janos [Dés; DLt 209]. 1588: Jelen lewen ez tizteletes Zemelyek Gyarmathy Gaspar deak hiteos Notarius, es Erdely Istuan Eskwt Tanachbely zemely my keozteonk lakozok, egienleo zoual illyen Jelentest es relatiot teonek my eleotteonk [Torda; Pk 2]. 1591: vagion mw köztwnk oli cziel czap Tökéletlen Arulo bestie kiurafia (!) ki az köztönk valo egyenletlenseget es haborusagot eórwli" [UszT. — "Olv.: örüli]. 1640: Mint hogi azert ő kegme mi köszöttunk ióvendo ezteendőre megh ne(m) maradot, az föld nem ő kegmet illeti, hanem ez mostani ezteendőbeli uy predicator [SzJk 49]. 1807: mi köztöttünk 's itt körülbe nagy darab Helysegekben is, erköltsősőbb emberek, és Ház népe nem igen talaitatik [M.fenes K; KLev.].

3. két (szemben álló) fél között; intre părțile (opuse); zwischen zwei (gegenüberstehenden) Parteien. 1547: Ez zewrzech mohay Laios megy nem Akarya wala Allany. es My Akarank az ew Jozagan Igazath wennwnk Biro Espan nekwl. Mynth az kwthes wala my kwzettwnk [Sv; MNy XXXIII, 53]. 1591: indulank vduarhelről mi(n)d ezek egy tarsasagban lewen, indultatek mw köztötnk Daniel Peterrel valami közbe valo vetelkődeswnk [UszT]. 1599: eo kegme my köztünk rendőlest teón, hogi az marhat my köztünk kette rendőlleik [i.h. 14/31]. 1608: Hogy azert my keozeottwnkis ez Vtanis ez fele haborusagos Igyenettlensig az perleodesbeol ne legyen hane(m) inkab az igaz attyafiusagos szeretet Maraggyon keoztwnk ... Jndull(a)nk illyen attyafiusagos alkuasba(n) es uegezesben [Kv; JHb XXVI/49]. 1708: Nagi Aitai Cserei Mihaly ur(am) eő kglme ... a mi köztöttünk fenn forgó controverasiak(na)k complanálásaban egiedül sokat munkalodot [Esz-Mk Cserei Mihály keze írása]. 1733: Midőn mw köztöttünk es Testvér Aryánkfa Néhai Horváth Klára Aszszonj eő Kglme közt ... osztáj celebrátatat, akkor mű felette igen meg kárasíttattunk [SLt 25. W. 16].

4. mivelénk; pe la noi; bei uns. 1775: igen jo széna termő üdők voltak az el mult esztendőkbe itt mi köztöttünk [Mezősámsond MT; BetLt 7].

miközülünk 1. a mi körünkbeli/csoportunkból; dintre noi, din cercul nostru; aus unserem Kreis/unserer Gruppe. 1572: En Boldysar gergel ott Allok wala egy My keozwlunk, az walkay Myklos wra(m) Gewytoh Nepe keozwl Megh peordete Az zekeorcheth Es kyalta de en Nem twdom Myth Mondoth [Sálvására K; KP]. 1590: mikor az eő vetett vetese megh ért volna megh Arattünk benne kilench kalon-

giath, mellicnek eötet el hosztuk az negiet, mikor zekerre rakia volt egy my keoszillwnk valo tarsunk Vajda Geörgj Mateh Balassal vgjan my tarsunkal egjetembe, ez J. Raiok tamadvan p(ro)pria potentia el vette [UszT]. 1770: Kik voltanak a' Györgytelki Gyűlésben műk Nem tudjuk mivel mű közülünk egy Sem volt [Bikáca Sz; IB].

2. közülünk, egymás közötti kapcsolatunkból; intre noi; von uns, aus/von unserer gegenseitigen Verbindung. 1579: my közzwlwnk ez arwt es ez czerelest, ez megh nevezött öröksegők allapattyaban fel feythetnókis awagy retrattalhatnokis, soha retrattaln nem akariwk es megh haboritani sem akariwk [Uzon Hsz; Kp I]. 1592: az megh Jrt feol peores Mongolia hogy engemeth ki tiltoth volna Minden feoldeimbeoll Reouidede(n) azt az valaszt tezem en vgy tudom hogy Minden keppen Enneke(m) wegezesem volt te veled Jamborok keozeottunk Mindeneket Jo Moddal el vegeztek Mindenek My keozwlwnk kj zallo(tta)k [UszT].

miközünkbe l. miközénkbe

mikrokozmosz az ember világa; microcosm, lumea interioară a omului; Mikrokosmos, die Welt des Menschen. 1710 k.: a jó egészséget, úgy tetszik, maga az Isten a természet által láttatott öszvekötni a mértékletes és természet szeren való élettelle, amely a testben levő tüzet, vizet olyan aequilibriumban tartja, hogy egyik a másik felett való erővéttellel és ebben a microcosmusban való civile bellummal a test országát, amelyben ketten veszekednek, el ne rontsák [BÖn. 523].

mikroszkópium mikroszkóp; microscop; Mikroskop. 1796: Microscopiumért Rfl 2 [ETF 182. 73 Gyarmathi Sámuel felj.]. 1806: Kis Mama hozott nekünk Magnest, és Mikroszkopiumot azokkal játszottunk vatsoráig [Dés; KMN 162]. 1817: Egy Mikroskopium Egy néző üveg [Mv; DLev. XXVIIIa].

milicia 1. katonaság; armatá; Militár. 1699: a' meszarosok az husnak Erdélyi fontyát két Pénznel fellyőbb adni sehol ne mereszellyék, mert a Militia is többet érte nem ad [UszLt IX. 16. 69 gub.]. 1700: az eö Flge ez Hazában lévő Militiaja Qvartélyából mezőre fog ki szállani Regimentenként, ki elebb, ki hátrább [i.h. 77. 9 gub.]. 1703: az nemes hazának könnyebbségire nézve kellett szállani az militianak véghelyekre [Csikszereda; SzO VII, 111 Cszs, Gysz és Ksz panasza a német katonákra tett költség miatt]. 1715: Concludaltatot hogy mikor a Militia Companianként költözzik abban s a Portionak el Szállításában a Jobbgy rend is tartozik bé fogni és vecturázni [Kp I. 113 Michaél Benkő jur. Notar Sepsí kezével]. 1740: midőn az Militia nyári Qvartélyb(a) Szállat, az nyári Quartélhoz competalo Regulamentalis dispositioikat mindenfelé ki adtam az Commissariusok(na)k, az Commissáriusok is publicálták az Szegénység(ne)k, de az Militia aval keveset gondolván, tsak meg vészi a magáét [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.]. 1791: a le takarodo militiaval vagyunk sok bajunk (igy!), mais varunk ide három compania németet [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1800/1827: Militia és a' Szék Számára tartoznak [Erdőstgyörgy MT; EHA]. — L. még Csh 358; MetTrCs 498; RettE 232, 319, 356, 389, 394; WIN I, 284, 574, 575, 597, 604, 605, 608, 619.

Szk: *erdélyi* ~. 1710: a császártól új decretum jöve az erdélyi milicia iránt hogy az eddig usuált discretioik, melyekkel az ország felette aggravalatott, tolláltassanak [Csh

438] * *gyalog* ~. 1784: Szüntelen hirdetik, hogy ez-amaz regiment gyalog és lovas militia megyen azon (felkelőkre) de, amint Zsigmond írja, még eddig egy sem ment [RettE 427] * *insurgens* ~ hadra kelt katonaság. 1764: Ne is gondolja azt ökegyelme, hogy az orromnál fogva hordoz, mint ezelőtt ifjúságomban háromszor hordozott. Egyszer amikor az insurgents militia számára Doboka vármegye részéről lovakat szedünk együtt [RettE 172] * *kvártélyos* ~. 1740: Az idegen borok iránt a' mostani időnek mivoltához, és Feles quartélyos Militiához képest tettett Concludálni, hogi az idegen borokat, privatus atyánkfiak közzül, senkinek indifferenter árulni 's árúlatni szabad ne legyen sub poena Confiscationis [Dés; Jk 542b] * *limitanea* ~ határór-katonaság. 1775: Mikor a limitanea militia számára uraktól s nemesektől elfoglalt jószágok helyett a fiscalitásból bonificatiót tétetett öfelsége, akkor Szombatfalvi urat a szamosújvári dominiumba köldötte [RettE 355] * *lovas* ~. 1705: Ugyan ma Sellemberkre menvén ki a lovas németeknek felek, olyan hír jött, hogy a kurucok rájuk ütötenek, melyre nézve az itthon levő lovas militia is hirtelen kimene [WIN I, 395]. 1723: végeztetett, hogy téli quartélyából la luny ki mozduljon a lovas Militia [Ks 18. XCIII gub.]. 1740: az mostanáb(an) bé szállott lovas Militia Sött még az Gyalog is Szintén ugy mint Télb(en) intértéaltatyák magokat az Szegénységgel [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.] * *német* ~. 1715: Cserei János Ur(am) Német Militiaval hazunkra jöven ingo bingo bonumimkot is el takarította [Csatóság Cs; Eszt-Mk]. 1717: az adótis az Német Militiá(na)k Erdélyb(en) való bé jövele után edgiük már mind Falustól edgyütt [Vizszilvás SzD; WassLt] * *rác* ~. 1717: Affelet az ott^a njáralo Rác militia a derék passuson, az Gymésben dulatta el két ezer szekér számára való fűvönköt is | ezen Rác Militia ha nem réfrénáltatik éppen mindenből az szegénységet ki pusztítja [INyR Cszs, Gysz, Ksz panasza. — "Az országhatár-átjárók táján] * *regulata* ~ sorkatonaság. 1762: az az 80 ezer tatár Bender és Kovason nevű városok között fekszik most is Némellyek azt mondják, hogy regulata militia is lenne köztök s munitiojuk is sok vagyon [RettE 144]. 2. milicia-porcio, a milicia eltartására kivett pénz-, ill. terményadó; porție/dare pentru întreținerea armatei; Milizportion (zur Unterhaltung der Miliz auferlegte Geld- bzw. Naturaliensteuer). Szk: ~t szed. 1745: Minthogy Thor dai István vr(am) a Ns Vármegye számára Militiát szedvén assistentiaival vólt, és Sokat faradtott, respectalván a Ns Tanás fő Biró Vr(am) ez iránt való interpositioját is, hogy az akkori ó kgimére esett hét forint portiojából 3. forintot fizessen még, és a négye relaxáltassék [Torda; TJkT II. 51] * ~t *vekturázhat*. 1739: (A szegénység) egész télen szénát vecturázván és most is az szamtalan hida(na)k valo fát véllek hordotvan, több Militiat alig hiszem vecturazhassanak [Déva; Ks 99].

milicia-ház laktanya; cazarmă; Kaserne. Hn. 1773: a Militia Háznál [Ditró Cs, EHA].

miligyertya sztearinból készült gyertya; luminare de stearină; aus Stearin verfertigte Kerze. 1841: 12 l(o)t miligyertya 24 Rf [Kv; Born. F. VIa]. 1848: Huszon öt font Milihi gyertya 16 rft [Görgénysztimre MT; i.h. G. XXIVd]. 1863: Milly Gyertya f. 2. 80 [Kv; SLt Vegyes perir]. 1866: 2 font milli gyertya fl. 4. x. 20 [Bács K; RKak 239]. 1867: tíz font mili gyertyáért fl. 7 [uo.; i.h. 241].

mielőra l. mióra

milital küzd; a milita/lupta; kämpfen. 1770: S ám hogy az igazság mellett militaltam, rixosus volt a nevem [RetE 244]. 1777: Popa Juon igen jo Papunk volt hanem az Unatio mellet erőse(n) militalván a Falusiakkal abban nem egyezhetett [Szentandrács K; KLev. Muldován Vaszyly (40) vall.].

milítaris katonai; militar, militaresc; militärisch. 1834: vannak a mű falunkba sok idegény jövevények, kik közönséges falunak terheit sem a milítaris részről^a, sem pedig a provintziális részre segedelemmel nincsenek [Jenőfva Cs; RSZF 155–6. — "Nem viselik].

Szk: ~ **biró**. 1816: A szárhegyi nemes bíró széke előhívatának és előállának (!) az nemes szárhegyi Station-Commando Kabos főhadnagy úr parancsolatjából az 1815-d esztendőben, egy, sit venia, bikának elkárosodása végett, gergyószárhegyi Bartalis Pétert, mint militaris akkori volt bírót, Daradits Mihályt ... úgy Veress Fülöpöt [Szárhegy Cs; RSZF 180] * ~ **esztendő**. 1826: a mult Militaris Esztendőre is még 3 Óll fa hibázik [Egerberg TA; TLt Közig. ir. 1495] * ~ **exekúció**. 1703: ha ez Comissio(na)k is postergatiojával az ő Felsege szolgálattal(an) akadályt szerezven kesleltetik, vagy praetermittallak be küldeset, az Militaris Executiót tulajdon maga hazaira Vice Tisztek(ne)k külgjűk [UszLt IX. 77.63 gub.]. 1710: A császár generálja, Visconti ... a papok jószágira milítaris executiót küld és a portiót felhajtja rajtok [CsH 410] * ~ **exekutor**. 1767: mikor Kornis Gábor Uram hajtatya fel a quantumot, tizen egy versen jöttek militaris Executorok reánk [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall.] * ~ **kvártély-ház** katonai szálláshely. 1769: a' Militaris Quartély Házaikat és Epületeket minden szorgalmatossággal úgy készíttesse Kgl-d és reparaltassa ... hogy ad 15tam 8br (is) készen légyenek [UszLt XIII. 97] * ~ **norma** katonai szabályzat. 1723: Minthogy a Militaris Normá(na)kis observatiojától függ a Hyberniumok Statussa Annakokáért kgltek(ne)k intimaltatik, hogy a Tavalyi Norma mindenekb(en) helyben hagyatott [Ks 18. XCIII a gub. Kv-ról] * ~ **pompa** katonai tiszteletadás. 1710: Egy Rác Popa nevű kapitányt főbenlőttek vala a kurucok, sebesen ide hozák, meghala, s nagy milítaris pompával a commendáns eltemetteté | egy rác Kira nevű kapitány testit behozák Brassóban s nagy milítaris pompával temetik el [CsH 378, 393] * ~ **stáció**. 1717: a sok Militaris nyári Statiok és condescensio(n)k miatt naturalékbéli sok consumptio(n)t alázatosson repraesentálván eő Felségének, kglmes reflexio(n)ját és Haza téli Quantum béli Consolatio(n)jt remellyük [KvLt I/220 a gub. Kv-ról] * ~ **tiszt**. 1728: Az militaris Tisztek ugj mint Colonellus ur(am) és az stabalis Tisztek szállásain kivantato Eszközök Csinaltások sok expensáiban lévén az Nemes Város(na)k, kiket Valamelly Törvénnel nem gondolo Emberek el rontotta(na)k [Dés; Jk 379–80]. 1788: a' szüntelen utazo Militaris Tiszt Urak a' Fogado Házokba bé szálván semmi fizetést a' Szobákért, fáért, Istállóért, Szinért Gyertyáért nem kaphat [Déva; Ks 74. VII. 56].

militarizáltatik határörvidékké tétetik; a fi declarat zoná de frontierá; zur Militärgrenze gemacht werden. 1775: 1500 forintot fordított a fiscus számára Béli József kissajói portiójáért, mely falu militarizáltatik is [RetE 355]. 1788: midőn Pad alias Szpin nevezetű falu militarizáltott akkor Territoriumok, vagy határok ... elégséges nem volt [Nagyrápolt H; JHb XXXI/34].

militarizáltott határörvidékké nyilvánított; care a fost declarat zonă de frontieră; zur Militärgrenze erklärt. 1773: A limitanea militia vicecolonellusa, Enzenberg, szörnyű költséges utakat csináltott a militarizáltott helységekkel [RetE 301].

millenárus ezeréves; milenar; milleniär. 1657: Az pápista-ságban az purgatoriumot és ceremóniákat javallotta, zsidó-ságból az szombatot, kiből egyet, kiből mást, és az millenárus időket hitte [KemÖn. 57].

millér-hely szénégető hely; loc pentru bocșe; Meilerplatz. 1763: mely erdőnek metaja a' mint be fordul a' Remetei erdőre ... egyenesen bé a Dráguly Patakba, a' patak martban meg kereszteztünk egy alma fát, a' hol vagyon egy miller-helyis [Gyertyános TA/Torockó; Bosla]. 1766: (Az) Erdőnek a' Dráguly Patakába lévő Müller hely tartya határát [uo.; i.h.].

millingos, millongós szitk cuvint de ocară; Schimpfwort. 1749: az Inctus menven fel az uttán irtoztato l(ste)n ellen valo káromkodást vitt véghez, úgy mint: langos millongos(!) menkö kutya teremtetete [Torda; TjKt III.3.264]. 1772: Tulajdon szájából Latz Ferentz Uram(na)k hallottam egy versen hogy Millingos Teremtettével káromkodott Tit Zilahi István Uram házána [Dés; DLt 321.79b Sam. Tot (26) ns vall.].

millió milion; Million. 1710 k.: De hogy órával, percen-téssel ne mérjük ezt a kimérhetetlen üdötengert tégy fel száz esztendőt, egy saeculumot, vagy még jobb, ezernyi ezer esztendőt, azaz egy milliót. Lám, az emberek jól értik a pénz dolgában a milliót, vagy milliókat Mit téssen egy millió esztendő? [BÖn. 450]. 1761: Örömlövés is volt, mivel Schweidniczot generál Laudon megvette a prussustól, talált benne 18 millió éro nyereséget [RetE 127]. 1784: Mintha nem menne Erdélyből sóból, bányákból quantumból néhány millió. Nagy telhetetlenség [i.h. 427].

milliom 1. millió; milion; Million. 1657: Ez fejedelem tárházában hagyott vala többet egy million számú kész-pénznél [KemÖn. 101]. 1774: Ki volt O-Donell, aki millio-mokkal bíró, fejedelmi ember volt [RetE 335]. 1807: A Bánátba N. Betskere meg égvén 6 milliomra teszik a kárt [Dés; KMN 258].

Szk: ~ **ezer**. 1787: Látván a Néném Aszony sok milliom Ezereknél többet éro betűinek erejét, olyan örem és gond tsapa meg hogy a' milyet még tsak nem is képzelhet más tsak a ki probalya [Kackó SzD; Kp II. 27 Újfalvi Sámuel Máthéné Újfalvi Krisztinához].

2. szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: ~ **teremtetete szitk** ei, drácia dracului; potztausend! 1772: a ki eddig baszagatta, baszagassa ezutan is Milliom Teremtetete [Dés; DLt 321. 76b P. Etsedi (45) ns vall.]. 1783: no milli-om Teremtetete ha életedet szereted oltalmazd magad most [Udvarfva MT; Told. 44/54]. 1785: de irtoztunk a' szörnyű káromkodásitól, mely az köz(en) esett ily szokal szidván Hohér Teremtetete Gyilkos Teremtetete, Miliom Teremtetete, és több ez féle káromkodási [M.bikal K; KLev.] * ~ **teremtetéz** milliom teremtetettével szitkozódik; a dracui; mit potz-tausend schimpfen. 1799: az edgyik Felperest tolvajnak, bitangnak^a mondotta lelkét edgybe szidta, és milliom teremtetetté [Dés; DLt. — "Folyt. a fels.] * ~ **teremet-**

tézés milliion teremtetével való szitkozódás; dräcuire; Schimpferei mit potztausend. 1765: sok milliion teremtetézések között mongya vala a sertés pásztornak, tudtad te, hogy én Commissarius vagyok [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 163].

millioner mellényféle; un fel de vestă; Art Weste/Leichen. 1814: Vaszilie Nikolits mint-egy 15. Esztendő visel egy sötét kék új réklit, melly úgy-is nevezetik Millioner [DLt 249 nyomt. kl].

milliónyi multe milioane; Millionen viel. 1710 k.: És éli az Isten ma azon életet, amelyet én is futuro, jövődében gondolok, hogy élni fog milliónyi millió esztendők után, azaz mind örökkön örökké [BÖn. 462].

millóra l. mióra

milvára l. mióra

mily milyen, mennyire; cit de , ce ; wie, aber wie! 1843: Az erdőgondnok úr praedicalt az embereknek egyet, megmutatván, mennyi fára van szükségük, és mily mulhatatlan legyen az erdőmagvetés [VKp 78]. 1846: légyenek tanuim a' hajtók, — mily' izzasztó munkával irték a' város határán két bongoros helyet is, — bé vetvén maléval [Dés; DLt 1242]. 1854: Én akkor sajnálva gondolám el, hogy ennyi nemes tűznek, ennyi genialitásnak mért kelletik a katona szolgálai teren' mecsenevészní; mivé fejlődnek s mily drága hazai kincsésé válhatnak az a megyei szabad mozoghatás mellett [Újfe 74–5. — "Széchenyi István 1806-tól katona volt, csak 1826-ban mondott le tisztí rangjáról].

milyen I. *kérdő nm* 1. minő?, miféle?; ce?, ce fel de?; was für ein/eine/ein? 1780: Helyes okból el-maradt Restantiát millyen rendel lehet ki futatni? [Torockó; TLv. 6a]. 1819: millyen drágába jön egy Betsi öll Tüzi Bükkfa [Dés-akna; DLt 48]. 1827: Makkot Termő millyen Qualitású Allodialis Erdők vagynak-e [Dob; WassLt Conscr. 5 vk]. 1843: A Királyi Fiscus hány darab Nádas tokat bír a kötelelendi határon? Milyenek Aazon tavak? [K; SLt Vegyes ir. vk]. 1847: a' nappali házba van é kementze, és milyen? [Kv; Pk 7].

2. micsoda?, miféle?; ce fel de ?; welch (ein/eine/ein)? 1776: csudálom hogy millyen hazugságokat tudnak fe (!) találni azok az Haller Kis Aszszonyok [GyL gr. Lázár János lev.]. 1816: eztiis azért irom hogy meg értesem magával millyen hiha" 's millyen rut a' ki szovának nem áll [Kv; Pk 6. — "Hiba]. 1846: Meg mutatom Millyen Tekintetes aszszony vagy — Kurva vagy [Kakasd MT; DE 2].

II. *von nm* amilyen; cum; was für ein/eine/ein. 1791: azon Parasztok közí a Dsugyak és Dnliis Gornikokis értetődgyenek, millyenek az urnak Igazgatása alá bizott Joszágbán Szamoson vagynak [Körösbánya H; Ks 75.VII.155]. 1810: (A) Házat építeni igyekezzvén előre annak Mátériáléjit azon voltam, hogy meg szerezhessem de olly drága volt, millyent én eddig soha nem értem [Torda; Pk 7]. 1814: miis ekkor egy kevesset ki haladtunk abból az irtoztató környül állásból, miljent ez az Emberi nyom nem hiszem hogy ért volna [Banyica K; Bfr 117/1 Asztalos Ilia (40) col. vall.].

III. fokhatározóként; adverbial; als den Grad ausdrückendes Adverb: mennyire; cit de ... ; wieviel/sehr? 1806: millyen szépen fekszik illy nagy időn Kerekes Márisko

másodmagával az ágyban [Dés; DLt 250/1808]. 1822 k.: millyen sok ros, engedetlen, maliciózus és erőszakos potentiosus ember van itten [KLev.]. 1829: millyen csuf dolog a' ki a' Czéhát, hűte meg szegésivel el árullya, az ellen áskálodik [Kv; MészCLev.]. 1830: lád' a' kedves jo Anyád millyen jo volt nékem iratat, s holmit küldet [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez]. 1852: látad millyen bajas a' gazdaság [Kv; Pk 6].

milyenszerű miféle?, milyen?; ce?, ce fel de?; was für ein/eine/ein?, welcherart? 1806: latott é azon Sertések közül valamelyiken s milyen Szerű kutya Harapásokat Martzangásokat Verezéseket? [Dés; DLt 82/1810 vk].

milyes amilyen; cum; was für ein/eine/ein. 1840: A minapi tűzi játékon jelen voltam, ugyan gyönyörű volt, milyest még itt nem láttunk [Kv; Pk 7].

milyetén 1. milyen, miféle?; ce, ce fel de ?; was für? 1822 k.: mind ezekből ki tetzik milyetén emberek [KLev.].

2. amilyen; cum; was für ein/eine/ein. 1799: elegendőnek gondollya a' Felperes fél a' Sütmegei Lakosokat két felé hányni és a' Praedialis Hellyet is kétfelé méretni, millyetén reprotestatioját mint a' Méltóságos Felperes Groffnénak Mandatariussa observaltatni kívánom [Magyaroság TA; JHBK LX/6.29].

millyéresség sóbányászat; extragerea sárii; Salinenwesen. 1666: az el mult napokban is találtam volt meg Ngodot alázatos suplication átal egy Sámsondrol^a el bujdosott Kis Istva(n) nevű fugitivus Jobbágyom felől, ki megh értvén hogy keresem, nem régen a' kolosi Aknára Millyérességre allott [Berz. 17. XII. — "MT].

millye-só porsó; sare máruntă; Staubsalz. 1676: két eőregh czeber teli millye soval [Fog.; UF II, 729]. 1728: A Koltsár avagy élés ház egy vedres Cseberbe mille So^a [Aranykút K; Ks 55/73 gr. Petki Dávid inv. — "Fels-ből kiemelve]. 1732: Találtunk két szappanozó tekenőt, edgik-b(en) fél véka millye söt harmincz kilencz kö söt [Kv; Ks 40. XXVIIIc].

milynemű miféle?; ce fel de?, ce?, was für ein/eine/ein? 1847: Mondja meg a valló, hogy közelebből innen fogsága helyéről, közelebből Bucumba mi célból, milynemű verszetet irt és küldött? [VKp 176].

mimellénk mellénk; lingă noi; an unsere Seite, neben uns. 1694: Nemzetes Szekely Boldisar Ur(am) Sepsi Szek(ne)k Vice Kirally Biraya Authoralva(n) mű mellenk Bedőhazi Istvant Killyeni mester Ura(m)ot az vegre hogy az Killyeni Judit részire iutot minden nemű bonumit megh böczüllelnek [Kilyén Hsz; BLt 4].

mimellettünk mellettünk; lingă noi, alături de noi; neben uns, an unserer Seite. 1767: kérjük a mi kegyelmes Istenünket, hogy az kedvünk ellen való időkbén is legyen mi mellettünk [RetE 209].

mimiánk mimiattunk; din cauza noastră; wegen uns. 1659: Azért jó Lázár vram, hogy magunkat megkeményülteknek, mi miánk vezettnek Jenőt, Lugost, Karánsebst

valljuk nem cselekedhetjük [EOE XII, 209 a fej. Lázár Györgyhöz].

miattunk miattunk; din cauza noastră; wegen uns. 1585: az egik zekeressen az terhes zeker mind a ket laban által ment es meg zekte mely zegen ember my miattunk nio-morúlt megh ... atunk ... neky f. I [Kv; Szám. 3/XIX. 43].

mina 1. robbanóanyaggal töltött akna; minä; Pulvergang, Sprenggrube. 1710: Már a fővezér^a a palizátákot és revelineket minákkal, de sok munkával és sok ezer embere veszedelmivel elrontatván, a város kőfalait kezdette vala lőtetni [CsH 169. — ^aA török fővezér 1683-ban Bécs ostromakor].

Szk: ~^a dsat. 1710: a francia pedig titkon minát kezdett vala ásatni a német ármáda táborhelyire [CsH 325].

2. aknamunka, ármánykodás; activitate de subminare, untire; Wühlstätigkeit/arbeit. 1664: Gróf Rotter uram ő nagysága micsoda választ tett szóval, mind minákkal ... eléggé eleikbe adtam [TML III, 311 Ugrai Gergely Teleki Mihályhoz]. 1690: sok utakon, módokon ellenünk készített veszedelmes praktikáiktól, álnok(ú)l forralt hamis minájoktól, szent kezeivel védelmezvén [VassGy 94].

minaás aknaás személy; persoană care face minarea unui teren; Mineur, Minier. 1710: a francia pedig titkon minát kezdett vala ásatni a német ármáda táborhelyire Hanem a minaások közül, két német lévén a franciák között, beszöknék a német táborra, s megmondják, hogy harmadnap alatt mind felhanyatja őket a francia puskaporral [CsH 325–6].

minálkodás ármánykodás, aknamunka; untire, activitate de subminare; Wühlstätigkeit/arbeit. 1613: Mikeppen fenyegetődöt legyen peniglen az J. detentús proc(urator) ugyan Birak U(ram) előtt, kiről Biro Ura(m) azon procuratort megis szolita, keuannyük hogy erről is az minalkodasrol ő kmeek recognoscallyanak [Kv; PLPr 1612–15. 97].

minálunk 1. nálunk, házunknál; la noi, în casa noastră; bei uns. 1568: Matthias Nyerges fassus e(st), Ezt tudom hogy zaz lörinc fyauai ketten, wptwnk vala ket zaz bört, iuh bört, es az arrat my nallunk gwnar peternek hayta(!) [Kv; Tjk III/1.189]. 1607: az Albert Janos loua mi nalunk uala [UszT 20/148 Joannes cziky de Jlike lib. vall.]. 1625: Latam azt hogy Nagy tanacziot tartottak kette(n) Jncze Istuanne es oklandj Mihaly my Nalunk vgian tudakozta egy Nehanjzor hogy ha ott hon vagito(n) oklandj Mihalne [Bözöd U; i.h. 89/a]. 1637: Az mikor az három Czorda Paztorok, euel az fazakas Istua(n)nal ot minalunk mulatanak latam hogj be haita az az Olah Istua(n) az kapun [Mv; MvLt 291.102b].

2. a mi lakóhelyünkön, vidékünkön; în localitatea/regiunea noastră; in unserer Wohnort/unserer Gegend. 1592: Irtsat ... megh veotte(m) az Domokos Mihaly arwaiatwl, Ezt az falw Erdeiebwł foglalta volt, megh eddigh mi nalwnk szabad volt ell adni az ky az falwiebwł foglalt [UszT]. 1602: Vicze Georgy kis kapusj biro vallia Amely tehenet ez felperestool kerestenek az Nadassy olahok ... ott minalunkis hyre teottek es mind ott az keornieken ky kialtottak [Kv; Tjk VI/1.625]. 1655: Kosa Janos, mely mostan ugyan mű nálunk Also Gyékényesben^a lakik [WassLt Pintye András (70) jb vall. — ^aSzD]. 1701: majd mindenek élnek az tubakkal mi nalunk [Cseb U; Ks 90]. 1761: Két esztende-

je a' miolta Néhai Deficiált Nyikula Száv örökségéből való, a' mint mi nálunk hívják egy Busztolnika iránt szolatom és kértém vala magam Irtságimhoz az Ur Udvar Biro Uramtól [Bukuresd H; Ks 62/4 Bukuresden Iako Szuts Toma vall.].

3. a mi kezünkél; la noi, în mina noastră; in/bei unseren Händen. 1572: My elmentewnk Bezterczere, Bezterczy Byrohoz ... Az Nagod parancholattya tartasa zerent es folyo Beochnek mogya zerent, meg kenaltwk. Mi nalwnk lewen, Arany s taler volt, kit nyulan meg Mutattwk(!) [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 3702]. 1656: annak az tanorok(na)k egy reszet mű tölünk ualta megh Czutak Géörgy miuel mi nallunk zallogo(n) uala [Impérfa Cs; BCs].

4. kf-ú mn v. hat. mellett hasonlítás/viszonyítás kif-re; cu adjectiv sau adverb la gradul comparativ pentru a exprima o comparație/un raport; zum Ausdruck eines Vergleichs/Verhältnisses neben einem Adjektiv od. Adverb in Komparativstufe: mint mi; ca noi; als wir. 1573: Erzen Iarto Myhal azt vallia, hogj Mynekvanna ely temettek volna az Zanta orsoliat kerdy hogj Nem volna teob Attiafy valahwl, Mond az kdarne vay volna egi Besteren Egi erzen Iartoneh Az volna my Nallwnknal keozelb erzen Iarto Bartos felesége [Kv; Tjk III/3.241]. 1669: ezt hagyjuk az Kegyelmed jó ítéletire jobban tudván az iránt való dolgokat Kegyelmed múnáluknál is [TML IV, 482 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

5. ~ nélkül nélkülünk; fără noi; ohne uns. 1619: meglátod, jussunk csak az Jenő dolgára, mint szolgálók én az uradnak abban is, mert az bizony soha minálunk nélkül nem leszen meg Szkender pasával [BTN² 194].

minap 1. az elmúlt napokban, nemrég; deunăzi, zilele trecute, nu de mult, acum câteva zile; unlängst, kürzlich. 1570: Racz Agotha vallia Ez Santha Cristina Az vranak Jgh Zolt Jol Thwttad Te Minden dolgomat, Mynapis Az Mely Negy Tallert hozek ely veod Theolem [Kv; Tjk III/2.146]. 1572: Nyliwan vagyon ty k.nel, Ez El mwłtt Eztendwbe meny iobagimat ewlek meg, swth Jm minapp vgyan Az Enen fwldemen Az souayak^a pazytor [BesztLt 3690 Christophorus Hagimas De Berego comes com. Zolnok Mediocris Greg. Dawn besz-i bírőhoz és esküdt polgáraihoz. — ^aSzava (K) lakosai]. 1583: Ersebet Lakatos Balinth Zolgalo leania^a Az az Ilona mondotta ezeket Mi nap^b [Kv; Tjk IV/1.157. — ^aVallja. ^bKöv. a nyil.]. 1599: lata(m) mi nap mikor Immar ez dolog feleol teoruenben vala az Rigo Leorinch djznayt [UszT 14/39]. 1603 k.: Minap hogy az szalast meg oztak úgy értettem chak akkor hasonlottak megh [i.h. 16/5]. 1664: minap Kis Janos Eölyvesen cipelt [Szentanna MT; BálLt 55]. 1851: kitsi Titi szegényke minap nagyon beteg volt és szinte elpusztult [Kv; Pk 7].

Szk: az/ez ~(on). 1540: Balassy Imreh ez mynapon Karoly Sigmondnak az dolgoth thytkon meg yelentette wolth [Kv; LevT I, 10 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1569: kewltem wala Egy Jobagiomath az mynap oda Az kmetek warosaba [Buza SzD; BesztLt 106 Bornemyzza Benedek a besz-i bírőhoz és polgárokhöz]. 1583: Barbara Vas Georgne vallia Ez Minap Valek feyerwarra Es ot ket Deaktol hallam hogy hia volt egzer eeket ez Gergel kowachne hozzáia vachorara [Kv; Tjk IV/1.152]. 1621: az minap engemet egy roz Kouacz igen megh vere [Dés; DLt 45]. 1637: Teőreők Janosnenal valek ez minap, s iőue oda kovacz Palne Aszoniom [Mv; MvLt 291. 74a].

2. a ~ig az elmúlt napokig; pină in zilele trecute; bis unlängst. 1823: Csernátóni Sámuel azonnal nékem szökött csákánnyával s azt mondotta, tsak egygyet kiálts mingyárt főbe ütök ... abbéli féltembe a minapig senkinek nem is mondtam [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827 Szóts Aniko vall.].

minapában, minapiban az elmúlt napokban, nemrégben; deunăzi, de curind, nu de mult; in den vergangen Tagen, unlängst. A. 1791: Sárítól hallottam minapában, hogy Zára Péternétől Annya hagyományából 200 forintokat felvévén testvérelével felosztotta [Déva; Ks 79.XXVI.8]. 1810: A' Kedves Bátyám Uram minapában hozzám utosított Levélre küldött Válaszomban terminust tettem a' petelei Erdős tentálása iránt [M.péterlaka MT; Born. G. XII. 11 Boer István lev.]. 1817: Múnapában Levelemre tett választás Migos Kedve Ötsém Uramnak vettem [Várfa TA; JHb 48]. 1861: az emberek minapában hozzám jöttek [Komolós Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

B. 1667: az Kegyelmed minapiban utólszor írott leveléből értemtettem Kegyelmed mostani igyemben hozzám mutatott jó akarátját [TML IV, 198–9 Bethlen Drusiána Teleki Mihályhoz]. 1736: Mint hogj minapib(an) is tsak az Istennek nagj kegielmességéből tartatunk meg, hogj Kádár István Uram Háza meg-gyüladván kéménnye, Városunkb(an) siralmas kár nem következett [Dés; Jk 466b].

Szk: az/ez ~. 1573: Mond oztan Zeoch Tamas No oda adom De ky Neh ad hyremnelkwl vgi agia oda, Ez Minapiban mykor be haytotta volna [Kv; Tjk III/3.306b]. 1600: E minapiban, hogy Vrunck Brassoba volt ... azt mo(n)dotta Fodor Balint Botossy Pálnak hogy a feliben ne(m) háborgattia [UszT 15/216]. 1635: az minapiba(n) szayt hallek az Fekete Ianos kertiben hálgaatozni kezdek | Ez minapiban ki me nek az piaczra, latam azt hogy Aztalos Marthonne foghossa az torkat [Mv; MvLt 291.51a, 53a].

minapi 1. az elmúlt napokbeli, nemrég; de deunăzi; vor kurzem, unlängst. 1567: az erdel orzagbely hyweink három nemzteol ez mynapp réz zerint wala geolesekbe melliet my nekik zent Andras napyara Zebebe hirdetteonk wala egienleo akarattal végezék" [Törzs. fej. — "Köv. a végzés]. 1575: Byro vram az Mynappy adot kewesly Annakaert ... vetettek esmet eo kegek egy vonasra d 50 [Kv; TanJk V/3.110a]. 1633: Pall Deak Vram az minapi czirkalaskor firtatott bennünket, hogy Nagy Thamas Vramot vadolliuk, de mi nekünk nem volt egjebett enel mit mondanunk [A.komána F; Szád. Bukur Ronczia vall.]. 1714: Kgltek a mely metákat mutagatott, azok mind ujjak, és tsak minapiak [KvLt I/211 a gub. Nsz-ból]. 1722: Az mi Fiaccánk az minapi betegségeiből ki hatola, de ujjobban le betegedett [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1816: A Török Buzákot a minapi árviz elsepervén, másodsor vettette Kellő [Somkerék SzD; Berz. 11. 75]. 1840: A minapi tűzi játékon jelen voltam, ugyan gyönyörű volt [Kv; Pk 7].

Szk: a ~ időben. 1605: az minapi romlott ydeóban a Raczaraskor el vezteok az leuelet" [UszT 20/49. — "Az örökösödésről szóló iratot] * a ~ napokban. 1780: még a minapi napokba valo őszve Gyülesekora a Bets Füsüs Czehnak meg edgyezettük volna a Bts Che Tagjait Zonda Mártonnak czéhben valo bé vétele s admissioja iránt [Kv; FésCjk 27].

2. nemrégiben/a közelmúltban lezajlott/történt; recent, din zilele trecute; unlängst/jüngstvergangen geschehen/sich ereignet. 1710: Ott* mindenekeelőtt a minapi rebelliót kez-

dék kikeresni, kik voltak indító okai és kik a complicesek [CsH 82. — "1671-ben a Wesselenyi-féle összeesküvés ügyében Pozsonyban felállított törvényszéken]. 1710 k.: (Barcsai Istvánnak) a minapi háborúban az Isten mindenét elprédáltatta a kurucokkal [BÖN. 890].

mincház pénzverde; monetarie; Münzhaus/anstalt. 1705: Azután Köleséri uram declarálá a dolgot, és azt is monda, micsoda ezüstmarhák; egy német adta el egy ötvösnek, minthogy a mincházban annyit nem adtak volna érte | Ugyan a minchausból hozatott volt fel az úr két úrvacsorájához való poharakot nézni, kiket a németek pénznek veretnek fel a mincházban [WIN I, 376–7, 485]. 1745: Nem levén most a Mintz háznál készen vert Arany, fogatta Mintz Mester Ur(am) hogy tizen négy napok alatt uy Aranyakat veret [Gyf; Ks 83 Kastal János lev.].

mincmester pénzverő mester; monetar; Münzpräger. 1625: Jutta Cassarol Kouacz Mihali Molnar Peter feo polgarok es az Mincz mester [Kv; Szám. 16/XXXV. 24]. 1745: Nem levén most a Mintz háznál készen vert Arany fogatta Mintz Mester Ur(am) hogy tizen négy napok alatt uy Aranyakat veret [Gyf; Ks 83 Kastal János lev.].

mind 1. nm 1. az összes, vmennyi; toți, toate; aller, alle, alles. 1548: ezek mynd en nalam zalogba vadnak. Ezeket senky addig meg ne valthassa Myglen az en fyam fel no [HSzj zálog al.]. 1584: Egry ferencz felesége vallia Eyel Efelykorban Nagy sok Machka leowe be hazamba es Rendel mind az Aztal melieket be wlek [Kv; Tjk IV/1. 255]. 1591: valamith en raita(m) keres, aszok mind rah ternek az felperesre [UszT]. 1694: Az Varbol egyenesen ki menven az Also var Kapuján Kivül az hol az előt Istallok volta(na)k, ugy Kertek(ne)kis Keritesi es be Sövényelese, most mind azok(na)k helyein nincsen semmi, mind el pusztulta(na)k; csak az helyei maradta(na)k [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1759: az vetesek ugyan szépek, buza, zab, és mindenféle mellyeket vetettem mind szépen vidulnak" [Esztény SzD; Told. 29. — "A levél jün. 2-án kelt]. 1781: a' Leánykának a' mi nemű Jok, és Portekák adatattanak, azak mind osztály szerint részekben Jutottanaké ? [Mv; DLev. 4. XXXVI. 1]. 1829: Nemis betsületes ember az olyan, hanem mind hunczfut aki a' Maga Czéha ellen alattamoson és ok nélkül árulkodik [Kv; MészCLEv.].

Szk: ~ egyig. 1765: Mihelyt megholt a császár, Josephus rex Romanorum, ki is nagyobbik fia volt, valamennyi francia cselédje volt az atyjának, mindegyik absztozta, az udvarban franciául nem szabad beszélni senkinek [RettE 189] * ~ együtt. 1585: Cherge penz, Zent Georgy wneye es abroz penz, mind eggiwt facit f. 9 [Kv; Szám. 3/XVI. 32]. 1797: Házakban és Hurubakban lakok mind együtt 10 [Csombord AF; CU III/2. 17]. 1820: Négy tarka Rokkolják mind egygyütt 35 Rfl [Arkos Hsz; HSzjP] * ~ össze/összessegen/összességgel. 1582: Sombori lazlonak wittem aiandekott eg' Chuka 1b 11 1/2 tezen d 46, eott eytell Bort d. 15 mynd eo zwesegwell tezen f — d. 61 [Kv; Szám. 3/VIII. 27]. 1758: A' M Vásárhelyi Ordiancziom(na)k a discretioval edgyütt mind őszve ment az optingense Rf 10 xr 30 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 172b]. 1775: betsüllöttük mind őszveséggel szena és sarjubeli kárát az Ur(na)k tizen négy Merekjékre [Berekeresztur MT; BetLt 6]. 1841: A' Nsgod el menetelétől fogva mind őszveségesen költöttem a Csapon lévő Borok árjaiból 67 Rforintokat és 37 xrokát

[Mv; IB. Magyarai Nikó lev.] * ~ a *vhány*. 1546: Ez fellyl meg yrth dolgokath, my, ygy wegezthyk, az meg yrth ketel, alath, kynek byzonsagara, athwk, mynd, az keeth felnek, Ez my yelen walo Lewelywnketh, kyth, meg Eressythetthunk, az my pechetynek [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. 1625: Mind az teob keözönseges irtas es erdeotis keozwl birtuk ldeoq(ue) mind equal(ite)r egenesitsek kj mind az kett falu hatarbeli defectus [UstZ 137b]. 1777: itten a körül lévő helyséből végyen Marhát, és Mind a kettőöknek jelen léteben adattatodgyék el [Déva; Ks 92. I. 17 Fülep János lev.].

2. vmennyien; cu toji; alle, sämtliche. 1590: Az vaghasi hatarba latek valami iffiakat mondek nekiek kitek hanta ki ezt, mondanak mindnyajan, En sem hantam, en sem hanta(m), mind új mondanak [UstZ. — "Szénát]. 1596: Ezek penig a' ülloek mint Galatziak [Galac BN; Wlt]. 1632: az az Bereczki Jstua(n) el jezte az louakat hog' az Ispotali kapua(n) be ne mennienek, az louak mind el futanak az varos fele [Mv; MvLt 290. 104b]. 1675: Citalattam az It, hogy engemet tisztességbeli Nemes személyt hamis hitűnek szidott s Anyámat Gyermekimet, rut illetlen szitkokkal szidta, hogy az Gyermekimis mind faty-tyak [Kv; Tjk XI/1. 369]. 1746: N(eme)s Széken az Marhák mind el dőglőttek, s kevesen vadnak, a kik meg fordul- tak [Somlyó Cs; ApLt 1 gr. Kálnoki Ferenc lev.]. 1784: tsak a' Papp maradott volt a' Faluba, a' többi Emberek mind ki jöttek volt, az Udvari Tisztekkel együt azon Goronyilor (igy!) nevű Térségnek fel praedálására [Tihó Sz; JHbK LIV/8. 10].

Szk: ~ egyig. 1710: (Bethlen Gergely) penig a somlyai katonákat küldvén a székely hadakra", mihielyt puskázni kezdenek a székelyekre, mint olyan fő nélkül való had, confundálódik s az erdőn általmenének, de azon éjszaka mind egyig elszökének haza, csak az hadnagyok és mi egy-néhányan nemességgül maradánk mellette" [CsH 196. — "1686-ban] * ~ összességgel. 1799: A' Falu Közönseges Terhét viselő indíviduumok mind öszvesseggel Also Árpáson" vadnak [TKI sub BB. IV/5. — "F] * ~ (a) *vhányan*. 1630: mind az ketten az asztala keőniökleőtenek vala, s ugi suttoganak [Mv; MvLt 290. 195b]. 1679: mind nyol- czon Hunyad vármegyében residealo nemes személyek [Kath.]. 1714: mind a hárman üő borjucskák [Pálos NK; Llt].

3. az egész; cu totul, in intregime; der/die/das Ganze. 1546: az degy" hatharon vagyon keeth molnos thoo az harmadyk egy puzta thoo hely ky az falwn fellyl vagyon, kynek harmad rezze mynd Bogathy Chasperee wolna [Panotb; DanielAd. 5-6. — "KK. bPanád KK]. 1573: Az vchakon valo zemet ky hordasra es egiee ezele Tyztatalan- sagra visselienek gondot eo k. Mert Mind varoswl gialazat ezele vndoksag az vchakba [Kv; TanJk V/3. 78a]. 1594: az Peres feoldet ... frataj Janos Zantotta volth fel giepebeol, Az vtan valo ezteendeoben esmet Zeoke Mate vetet volth buzatth bele, de frataj Janos mind Az falu eleotth megh ellenzette volth rolla [M.frata K; Told. 27]. 1623: Az Egez Jstallokott zekerzett vgy Czinaltassa hogy mind Egy vegb(en) legyen sohol azoknak heaztattitt oldalaytt megh ne zagassak Egy fedell alatt legyen mind [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1724: az l(ste)n örzötte csak, hogy tegnap ezeka mind el nem ment az bor Torján: le pattoztak az abroncsok [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nyújtóról (Hsz)]. 1787: (A korcsmárosnak) Porkurán nintsen több restantiája mind öszve 200 forintnál, azis mind szükös

embereknél vagyon [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1805: Bőjbe ... Törökbuzájak elég termet, de a sok essőzések s hozzásák mián el ázván, azon kívüli: meg nem érhetvén, már most rothod, s már most majd tsak nem mind haszon vehetetlené valik [Torda; Tlt Közj. ir. 1182 ifj. Szaniszló Zsigmond szb kezével].

4. nyomósítás kif-ére szk-ban; in sintagme, pentru a accentua ceva; als Ausdruck der Betonung: ~ az/ez egész a. az/ez összes; la toji/toate; alle, alles. 1561: Valamel ewtűes legen az ky az Cehbe be akar allanj az Remeket meg' kezítche Akkor penig mykor be mwattia mynd az egez mestereknek tartozik mynden effele egi wachorachkawal [Kv; ÖCART.]. 1569: toth Janos byrya volt mind ez Egyz totok Jozagat de bernald balas kezhez mint keolt Nem twgya [Kr; BálLt 78]. — b. az egész; de toji/toate; ganzer, ganze, ganzes. 1562: Ezután csak hamaridővel, János vajda Magyarorszában mind az egész országtól királlyá választá- ták az ő fogadások szerént, és szent Imre napján megkoro- náztaték Fejérvárat [ETA I, 12 BS]. 1813: Martiusi Holnap 7.dik napján azon Ngток Commissioja ujabbanis fel ol- vastatott, és ekkoron tsak nem mind az egész Veröskovási Társaság legkissebbenis ellent nem mondott [Torockó; Tlev. 9/45] * ~ egyet egyfolytában; intruna, neincetat; fortwährend, in einem Zuge. 1832: ránkora lévén reá" hogy nekie ingyen nem musikál, Kolosvártol fogva egész Szutsá- kig mind egyet verte [Klev. — "Egy cigányra] * ~ fejen- ként egyenként; unu cite unu; einzeln, je eins. 1568: Kewa- n(om) az kegtek eszegezet Mind feyenkent hallany [BesztLt 38 Petrus Bozassy de Erked" Gr. Thymar beszt-i bírőhoz. — "K]. 1589: My Eöket mynd feyenkent az Nagod paran- czhyolattya tartassa zerent Jntettwk es Euocaltuk eöket az Terminura [Szamosfva K; JHbK LVII. 40]. 1662: Az Fiaimis kigyelmeteknek mind fejenkent szolgalyakat ajanlyak [Déva; Ks 41. H. Náduvvari Istvánné Várad Anna lev.]. 1757: Mű ezen Conditiojokat rátihábeálván még eztis assuálok ha valamiképpen egyik a Másik(na)k romlá- sára ügyekeznek tartozzanak mind fejenként külön külön meg állo Félnék Flt 12 ~ azaz Tizenkét Forintokat denu- merálni [Torockó; Bosla] * ~ folyvást egyfolytában; intruna, neincetat; fortwährend. 1791: Alázatosan jelenthe- tem Nsgodnak, hogy a Ludesdi házon eddig mind folyvást dolgozhattunk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] * ~ szüntelen 'ua; idem'. 1779: minnyájan féltünk, mert mind szüntelen káromkodott, s forgatta puskáját a Gornyk [M.lapád AF; Mk Szilvás 5/3 Tzigány Hina cons. Tzigány Vaszi (20) jb vall.]. 1856: én az irt napig mind szüntelen vartalak bé hogy a végrendeletemet meg olvasd, de bé nem jövé [Uzon Hsz; Kp V. 407 Kispál György Kispál Lajos- hoz] * ~ vkistöl/vmistöl (együtt)/vkivel/vmivel (egyetemben/ együtt/össze) vkivel/vmivel együtt; impreună cu cineva/ceva; mit jm/etw. zusammen. 1507: Eleozor hagyom az En feleségem(nek) az Bozy" tot mynd az molomal egyetembe | Az Reu(dy)b Molnot hagyom mynd tostol Az hazhoz valaky az hazban marad meg aze legyen hogy ta(rca)k (?) az hazat beleulle [Kv körny.; NyIrK VI, 186 Cheh István végr. — "Bozson (K) levő. bRódón (K) levő.]. 1557: Jsmégh ezthen meg az massyk napon Jmreh wram mynd zolgaywal az mynt az elwt az therweny hoztha wolt hythekel Reya ailhas- sanak es therwenyek helyen maragyon azon ket zaz forynt kewthel alat [Somlyó Sz; Wlt]. 1570: Kerekes Mathias, Azt vallya, hogy Mykor Gereb Balas Megh holt volna az gereb Balas germekeyt es az my Marhaia Maradott volt az Kerekes Andrasne hazához hordotta volt Mynd germeke-

twl [Kv; TJK III/2. 97] | mikoron az Niomo(n) my Jüttunk volna lata(m) hogh mind feleségeül Egietembe(n) ky vgrek hazabol fegueres kezűel [Oroszfalu SzD; BesztLt 114 Demyen Janos vall.]. 1572: mykor meg oztotak torozkay Janosnak Jwtot az rozman haza mind feoldewel eoze torozkay Janos holta vtan [Torockósztyörgy TA; Thor. XII/7]. 1598: Egi eoegh felseo ruham vagion Scharlat, mallal bellet mind roka beorrel egwt az gazda Azzonnak hagiom [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. 1604: szaz niolchuan het forintoth kez penzt veon kezehez mind penzel Aran(n)yal egietembe es dütkauai [UszT 18/49]. 1606: Tudo(m) hogi marton Janos biria vala ez feöldet, de Sigher Janos el perlette vala teölle, mind Gepesi Geörgiel az A. Attyauai egygt eo birodalmaba keölt vala [i.h. 19/18 Albertus Nagi de Kwsmeöd (55) lib. vall.]. 1717: az adótis az Német Militiá(na)k Erdélyb(en) való bé jövele után adgjk már mind Falustól edgyütt [Vizszilvás SzD; WassLt].

5. tárgyi haszn-ban rendsz. ragtalanul; ca obiect/complement direct, de obicei nesuffixat; in objektivem Gebrauch gewöhnlich ohne Objektsuffix: mindet; totul; alles. XVI. sz. köz.: En Barabassy Farkas en atam az en rezemet ky Hederffayan volna Barabassi lenart batyamnak orok aron ket zaz nyolcy(!) forinton ennekem mynd megj fizete [Héderfája (KK) vid.; BfN VI. 125us/1260]. 1589: Towabba leöt panaz Az sok feold foglalas feleöl Azert Amely vrain Az Erdeo latny valaztattanak, ez illien helieket mind el Jariak [Kv; TanJk I/1. 118]. 1591: Az mi kewes iozagom es marhachkam wagian, mind En magam munkammal talaltam [Gyf; BálLt 93]. 1635: ha pedig valamy error es defectus az leuel irasba leöt volna azt mind veleik egwt czenaltak [Szászregén MT; VLT 17/1603]. 1672: az tob szent Georgi attyafiak kik jo lehet tauol uannak tollem, de mind io egessgeben hailom lenni eo klmeket [CsÁLT F. 27. 1/38 Georgiffy Mihaly nyitrai pléb. haza, Csiksztyörgyre]. 1774: a mint fellyebis fátéak Borsot, fuszulkyát és káposztát mind el rontotta a Jég [Mocs K; KS Conscr. 16]. 1809: mi nem lévén meg rögzött meg jobbithatatlan Tolvajok, ezen egy és első lopásunkért nem kellett vala mindet egyenest Szamos Uj Vári fogságra itelni [UszLT ComGub. 1668–9]. — L. még BÖn. 883; BTN² 162; ETA I, 19, 73, 116; RettE 135; TML III, 460; WIN I, 207, 598.

II. *hsz* 1. mindig, mindenkor, mereu, tot timpul; immer, stets, jederzeit. 1568: Bekenzeghy fatul kenez galthewy Gergelne Jobbagya ezt walla hogy my wítha az wen galtheoy Gergel megh holth Az vltatwl fogwa mynd Jmre deak Byrtha Az oztro mellet valo Marosmosást [Gáldtö AF; JHb XXIX/28]. 1584: En az Layos kyalay vezedelmetel fogwa mind ith vgra(n) Laktam [Ugra KK; JHb XX/45]. 1599: reghen az Leng'elfaluai my teölunk a' zentleiekteöl kertek uala egy ezteendőre walo zallas helyet de az vta(n) azert mind birtak ne(m) elegendenek megh az egi ezteendj birodalom(m)al [UszT 14/11 Mart. Gal de Zentleiek (60) lib. vall.]. 1619: Hogi en ez uilagot wsmerem. emlitem az olta mind Béczy Pál Jobbagia uolt fenio szegy Gal [BLt 3 Nagy Peter Tusnadj* (75) jb vall. — *Cs]. 1699: azon ... széna Rétet ... Bánfi Péter Uram circiter 16 esztendő alatt mind békességesen birta, és kaszáltatta [Bereztelek MT; Told. 25]. 1720: (Az ura) holta után a Felesege nek tehecssege nem lévén a be kertelésere az oltatul fogva tavalyig mind pusztán állatt [Dés; Hr 1/29]. 1779: Ezenn Erdőt tiz Esztendőktől fogva, mind magam őrzöttem, és még, mostis magam Őrzöm [Kosztess H; BK sub nro 306]. — L. még FogE 144.

2. folyton, állandóan; continuu, intruna, neintrerupt; fortwährend. 1565: a királynak^a kész népe akkor^b nem vala ... mert azelőtt való őszön mind hadakozott vala [ETA I, 23 BS. — *János Zsigmondnak. ^bMikor a németek Bánya alá vonultak]. 1597: Pegreczy Balint wallia Globicz Mihali kerette az leant het oratol fogwa kilencz oraih mind firtatta hogi el wegie az giewrewt [Kv; TJK VI/1. 56]. 1599: Petri Lukacz felesége Anna Asszony ... vallya az Kozak deel úta(n) mind ot graszdalkodot [Kv; i.h. 384–5]. 1627: Uy uezsbe(n) Lazar Andrasz Ur(am) szamara irtottunk de az hatarat nem tudom, ket falu, ket nap mind aszalta vala [Ditró Cs; EHA]. 1633: miuell en kj s be jarta(m) az hazboll, ne(m) tudo(m) mind mit beszéllettek [Mv; MvLT 290. 126b]. 1755: Az alatt látván, én, hogy mind csak huzakodnak, ele halattam vala haza felé jöven [Ribice H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1765: az Déák Féltiben azt monda hogy Pápista, de abbais belé kapának mikor Lovára ültis mint (!) Szitták [Marosbogát TA; Mk V. V/97]. 1769: délig mind fagyott, nem hogy olvadtott volna [Tasnád Sz; WLT Pap Zsigmond Wesselényi Terezhhez]. 1800: reggelis mind fáradztanak az esküdtet és akkor fogták el a' Kelemen Albert szolgáját [Torockó; TLev. 5]. — L. még ETA I, 146; KvE 146; MetTr 398; RettE 74; SKr 406; SzZs 254; TML IV, 281.

3. egészen, teljesen; in intregime, complet; ganz, völlig. 1565: Onnat indula a király Bánya alá. Ezt megérték a Bányában való németek. Bányát meggyújtották és mind elégeték [ETA I, 23–4 BS]. 1569: Lwkachy pap mongia Az kys gherebenesy hatar feleol ezt valjakk, hogi az gherebenesyeknek, Zabad volt, az gyalog vtol fogwa Zantanyok kazalnyok, mynd az chyereig Es az to gatig [Mezőbánd MT; VLT 7/692]. 1576: wagian egy partha ew a ket zyllyn mynd ezeostel chynaltak kerwl [Szamosfva K; JHbK XVIII/7.2]. 1604: egyzer az ablakrol meg latam Antal gaspart hogy az feyet be kötötték wala, az mellien az weré mind ala foljt wala [UszT 18/139 Zabo peterné Annazonj cziebj* vall. — *Csőbről (U) való]. 1617: Tudom azt hogi Simo(n) Tamasnak az Attia Simon Janos nem donatios Jobbagi vala, az mj olta en tudo(m), Becz Palt es Becz Palnet zolgalta, mind az mihaly Vajda kj Jeouetelegh Jobagi Zamba(n) [BLt 3 Peter Deak de szentgeorgy Vice Capi(taneus) sedis siculjalis Czik Georgio, Kazo(n) (70) vall.]. 1681: Vagyó(n) ezen határban, egi kaszalo rét mellyet mind körül kertel szoktak tartani [Vh; VhU 587]. 1759: (A földet) birtuk is mind a Tavaszig mig fel osztozodának Földös Uraink [Kéménd H; JHb XXXIII/14. 7]. 1793: Jollehet a' Mlgs Grof Ur száma nélkül kérlelte, szép szokkal kívánta engesztelni, de mind haszantalan volt [Koronka MT; Told.]. — L. még BTN²; ETA I, 25; FogE 185, 264; UF I, 172, 672.

Szk: ~ az/ez mai napig. 1683: Ez neuzetes Petertelketis Tösedhez (!) ualo helynek, es birodalomnak tudom lenni mind az mai napigh [Kál MT; Berz. 2. 40/72]. 1691: igrte magat hogy az kast maga haza(m)hoz hozza, de mind e mai napigis kezenel tartya [Dés; Jk] * ~ egy cseppig. 1656: Peczi Simon mind egy czepegh el vesztette vala az Joszagot, az Gyermekeinek semmi sem marada [Koródsztráton KK; BálLt] * ~ egy fillérig az utolsó fillérig/krajcárig. 1598: Almasi Balas ... wallia mind egi fillérigh megh fizetet Balogh Mihaly Nehez Matiasnak [Kv; TJK V/1. 206]. 1623: (Az) Eottuen forintot es az pohartjs, kez penzul mjnd egi fillierig megis ada Anna azzonj eo kemeknek vgia(n) mj eleottunk [Kv; RDL I. 120 Hannes Eppel kezével] * ~ egy

forintig az utolsó forintig. 1852: ezen két Contractusba lévő ados Czigányok vagy Tartozásaitak Sz. Mihály napig mind egy ftig le tegyék, vagy születésektől lakta helyekre, az én helyemre vissza költözzenek [Nagylak AF; DobLev. V/1378 Dobolyi Bálint nyil.] * ~ egy krajcár az utolsó fillérig/krajcár. 1802: az Exponensek készek az Superaedificatumoknak, s mellioratioknak árrátis (: ha lennének :) mind egy krajtzárig ki fizetni töstént [Torda; DobLev. IV/857. 1a]. 1805: Buzát el adtam, 18. Garosával vékáját ő Nagyságának mingyárt be is fizettem, mind egy Krajtzárig [Szamosfva K; BLt 12 Jos. Nagy (38) ns, tt vall.] * ~ egy lábíg az utolsó szálíg. 1627: Kezdek mondani, hogi ha az erdőben erhettek uolna bennwnköt mind egy labigh megh öltek uolna [Nagyernye MT; BálLt 82]. 1757: az egész falu el lábbogván; mind edgy lábíg el pusztult [Sztretye H; BK ad nro 144]. 1826: ki jött oda aszszony gyermek, mind egy lábíg [Bh; KLev.] * ~ egy pénz az utolsó fillérig. 1572: Szabo Jstua(n) mind az w Maga Adossagaba költette mind eg pinszig az Köszma (!) gergel pinsze mellet Chinalt eszwstet [Lápos^a; BesztLt 3687 Ismeretlen a besz-i bírőhoz. — "Valószínűleg Hagymáslapos Szt]. 1617: valamit rayta^a éppétene mind egy pénzigh meg teréczyék fizessék neki wdeöwel Galthwy Eörsebetnek es minden maradekyoknak [Gyf; Berz. 17. — "A házon]. 1627: az mit Testamentumaban legalt volt, Kanta Mihálj azokatt mind Egy penzig az derek Jokbol, kinek kinek, kezekhez szolgáltatott [Kv; RDL I.134] * ~ egy szegig az utolsó szegig. 1785: a Homorodiak a Nsgtok szőlője körül a kerit és a szőlő karot mind egy szegig el hordottak, keresztül kasul járnak rajta [BK. Bara Ferenc lev. Szászvárosról] * ~ egy szemig az utolsó szemig. 1791: Valamennyi Gabonája volt Közma Ferentz Urnak ... szemöl a' Hambárakban, és tsóstól a Kasakban bé rakua mind egy szemig el hordattatta és takarítottatta [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/9] * ~ egy tőig? 1763: az sohas jo föld nem leszen valamedig mind egy tőig el nem Rakantyak mivel ha Rajtam alana őszel ha tehetség volna mind el Rokontsonam [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.] * ~ éltég. 1609: azt tudom hogi az cheke tanorokban ualo rezet bech geörjenek hiak uala, becz pal biryan uala bech pal holta utan bech palne bira mind eltiyg bekessegesen az geörgeős beli rezet az ponkon alol [BLt I Kaychya Jmreh kazon vy falui lo feő nemes ember (78) vall.] * ~ estig. 1573: Thakach gergy Falk Ambrus Azt valliak ... egi Nap az kapwba wrzeottek Iacab Kadaris keoztek volt ketszeris hittak hogi ely Mennh az hordo bort meg keottny De azert vgian Nem Ment, hane(m) velek volt az kapwn Mindestig [Kv; Tjk III/3. 264] * ~ ez ideig. 1569: Mykor bernald balas ky Jeöwe Chiarnatombol, Eztendeig Leök Zolagya, az olta fogwa tudom hogi az Nagy weolgy torkat, az gyalog vtto fogwa az kerez wtig ... bernald balas byrta, mind Ez Jdeig [Sámsond MT; VLT 7/692 Baltassar byro vall.]. 1634: az Farkas uczaiz haz vagyon az deli szeren Ebben is harmadgya az tulajdonsagawal egytűt mind ez ideig benne volt az leannak Ersiknek [Kv; RDL I. 105] * ~ ez őraiglan. 1583: Tudom azt hogi Zabo Tamas mindiltig Zörczyey Balint Jobagja lün es holta wta(n) Tsarsae Zörczyey balintneye mind ez őraiglan [Kórós Hs; Szentk. Balthasar Ördög vall.] * ~ haláláig(lan)/holt(á)ig(lan). 1562: zena fywet az en attyam Bekeseges wrasagaban Byrta mynd halalaylan [HSzj szénafü al.]. 1584: Chizar Janos felesége vallia ... bezelly vala Chisszar Agostonne hogi az laba meg nilallik, es meg vész ... es az vargané Aniaira kialta mind

halalaig es Rea valla [Kv; Tjk IV/1. 281]. 1620: Zemper Marton czynala hazat rajta^a es Jobbagiul szolgált belőle mind holtáig [Szásznyires SzD; Ks. — "A telken]. 1731: Kosztin ezen Katonai Fejedelem Malmában mind holtáiglan Molnár volt [Katona K; Born. XL. 79 Sütő János (64) jb vall.]. 1782: Todor ide lett bé-szállítástól fogva mind holtig az nevezett uraságokat Jobbagy képpen Szolgált [M.fodorháza K; Eszt-Mk]. 1783: Bocskai Gligor ide Fodorházára által telepedvén mind holtáiglan Jobbagy képpen Szolgált eo nagysága Mlgs Praedecessorait [uo.; i.h.].

4. egyre; din ce in ce, tot mai; in einem/immerfort. 1598: akkor penigh egi eolleis kewillieb wala az vt ahol most vagion de az foliam mind bellieb bellieb mosta az feoldet [Kv; Tjk V/1.195 Valentinus Eger (41) vall.]. 1629: Nagy Mihály hazabannis bele kapot immar az tűz s ugy ment azon mind ala [Kv; Tjk VII/3. 104]. 1715: a Gjogjiak azon njil kaszálójak(na)k fűvét esztendőként el adták mind felljebb felljebb menvén utolljára ötven forintra verték volt fel az árát esztendőt által [Lupsa TA; WH]. 1783: Ezen Nyilaknak Hoszaságai nem egyenlők, hanem hova tovább a' Tit. Farkas Uraimék Erdeje felé mind rövidebbek [Harasztkerék MT; Told. 25]. 1793: az Ételek is mind fáinobbak mind többek vóltanak, mint egyebbkor [Koronka MT; Told.]. 1801: az Ár viznek szaggatása után végeit^a mind fellyebb fellyebb köttették, mind addig mig a' mostani patak folyamatjáig fel köttették [Ajára TA; BLt 12 Mihály Vaszília (35) col. vall. — "A malomgátnak].

Szk: ~ csak. 1827: holmi hitvány Szalmás Kunyhokot építettett az azok körül csomboitot hitván Kerteket, alattomba mind csak künnebb künnebb lopogatta a' Falu derek utzájára vakmerő bátorsággal [Körtvélyfája MT; LLt].

5. csak; numai; nur. 1573: Borbalia Zanta Imrehne vallia azkor Mind egi vduara volt az ket haznak semmy keozy Nem volt [Kv; Tjk III/3. 134]. 1580: Vitez Gabriel vram monda, mind zolga legeniek iwtottanak ennekem: nem tudom tetoua ki houa vagion benne [M.palatka K; JHbK XIII. 29]. 1775/1781: Földes urunk Kun László ur eo Nega töbnyire mind alakort étetvén Zab helylyett a Lovai-val, jobbnak itélvén a Zabnál, az Alakort a Lónak [Máda H; JHb LXXI/3. 388]. 1840: néha egy egy tsitkotis egy egyebb Marhátskákatis Mind Kereskedő Emberek szoktak veszegettni [Balásháza Sz; RLt Bogyé Juon (32) vall.].

Szk: ~ csak csupáncsak. 1620: Azért ennek az lator praticának az okai mind csak az szász uraim [BTN² 393]. 1771: bé szép Erdő volt itten, most már többire mind csak a górtósós bórtsós Tölgy fák maradtanak [Popesd K; Ks 93. 19. 6].

6. csupa; numai; lauter. 1560: egy halastot zaz forinton valtót megy nekyk az my anyank ... kyert mynd Regi o penzt adót volt [Kv; SLt ST. 6]. 1683: Két Sacskób(an) mind nest láb [UtI]. 1739: Moldovány György ... azon adosságban mind körtövely és alma fákat vitt az Cziganynak [Vizszilvas SzD; WassLt Szilacsán peter (48) jb vall.]. 1788: A Kapatselbe egy szép szálós Erdő melybe vadnak mind Cserefák, Fialatok [Nagyercse MT; EHA]. 1823–1830: a posta-utakon mind csinált kőutak vagynak, a szekér egyet sem döccen [FogE 254]. 1850: a gabonás körül kereken van ültetve mind fiatal etzet fákkal [Gyéressztkirály TA; DE 5].

7. ragos hat-i szereben; adverbial; als Adverb mit Suffix. a. mindnek; la tojt/toate; allen. 1597: Nemezygyarto Kelemenne Sophy Asszony ... vallia ... Nyirő Josanenak fodor

Gergelynek Zakal Benedeknek és az meg holt Orsiknak és Zekel Andrasnak mind egy Annyok volt [Kv; TJK V/1. 121]. 1657: Váradddá convocatán az magyarországi akkori urakat" és több urakat s főrendeket, sokat consultálkodék vélek; de holtá után mind nyaka szakada [KemÖn. 95. — "Köv. a nevek fels.]. — b. mindről; despre toate (acestea); von allen. 1658/1679/XVIII. sz.: Ezekről mind Donatiók vadnak authentică, a' Fejervári káptalanban bé vannak Transumáltatvan [KvRLt X.A. 2 Gilányi Gergely végr.]. 1670: Az mikről Kegyelmednek írtam ezelőtt való két levelemben, azokról mind irasson jó formában, nekem is azoknak páriájokat köldje meg [TML V, 38 Teleki Mihály Nalaczi Istvánhoz].

III. ksz 1. valamint; precum; sowie. 1630: Betle(n) Farkas és az felesige mind Vass Janosis ki most ez josagot biria szabad urasagaba bikesigesen birtak mindenkor [Szentegedy SzD; WassLt Nic. Ratonj (65) ns vall.]. 1659: Kérem Kegyelmedet, édes Öcsém uram, hogy vegyen számot az régi kulcsáromtól, mind Palkó Mihálytól [TML I, 365 Árva Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1687: tiszteletes Esprest Uramnál volt ő kgme, levelet hozot Székely Hidi Ur(amna)k mind az Mező Madarasi Sz: egyház fiainak is [Mezősámsond MT; Berz. 12. 92/165]. 1765: a Faluban Kőkösben", mind Határaib(an) szántó Földek és Kaszálo rétek Subvidiáltak [Kp I. 225 Jos. Jakóts (43) gy.kat. vall. — "Hsz.]. 1778: halaiok előtt Bartos Martonne Aszszonyom mind edés Leanya magáni mind a kettőt" le vitette és onnan holtak ki [Albis Hsz; BLev. — "A két szűlőt].

2. szintén; de asemenea; eben/gleichfalls. 1582: Catherina consors Thomę lakatos fassa est Mikor el viwek az Azzont es az ladayat fel rontak Mongiak vala, hog ennek Inditoya mind Boros Benedek volna [Kv; TJK IV/1. 6–7]. 1670: (A kaimekám) Az többinek is, kinek húszezer tallért, kinek többet mind úgy ígért [TML V, 110 Székely László Teleki Mihályhoz].

3. egy v. több személyre/dologra von.; referitor la persoane/la lucruri; in bezug auf eine od. mehrere Person(en)/Sache(n): is; și; auch. 1542: Vram mostes yrth Kendy Ferencznek, hogy therekeggyek az Barathnal" vramerth. Meg esmerthe az orzag mynd az Barath, hogy nem wolth thee ember kwztek vramnal, ymar byzom az Ystemben hogy meg zabadol [Fog.; LevT I, 18 Seruitor Dempsej propria aláírással. — "Martinuzzi Györgynél]. 1548: Továbbat im az kecskéhez majort költem, ki mind sajtját, ordaját, berenczeit, vaját megtudja csinálnia [Fog.; NádTLev. 137 Nádasy Anna Nádasy Tamáshoz]. 1596: minden nap sakkal hordotta az kopoknak az eb peczer, mind faggiat, kinieret, korpát, varos zabiat is haro(m) keobleot eorlettwnk nekik [Kv; Szám. 6/XIX. 137 Bachi Tamás sp kezével]. 1647: En az Dobakaj nemzetet, igen jól ismertem mind Dobokaj Imreket az Silvasi Andrasne Aszany job Apjat, Dobakaj Farkast és Dobakaj Ferenczetis [Doboka; JHb III/33]. 1650: Törventis kerek mind levelemmel s bizonisagokalis, ha comprobalhatom Absolutiot varok [Szentlélek U; UszT 8/64. 54]. 1670: az aruzyek retenetes karokat tesnek mind az buzakban kasalo retekben [Gyógy H; JHb XXXIX. 51 üdösyk Nadudary Jstuan lev.]. 1788: A szénákhoz hozzávetőleg mind Guraszádán és Bradatzelen concjiáltunk s reménlem hogy egy anyi lészenis [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

Szk: ~ pedig/pediglen/penig vmint (is). 1583: (Gyöngyre) nagy zewksegek wala mind pedig Bereakra, zoknya nyakra, es egieb feőre walo ekessegekre [Bá-

thoryErdLev. 46]. 1596: mynth hogy enym az eőrekeghe, fiamra zabadsagot keuanok benne, mind pedig ahoz az eőrekeghehez tartozando feődekbeis zabadsagot keuanok [UszT 11/57]. 1640: edes Batjam Ur(am) semmj valazo(m) kgteol előttem allo kereztesgeről kjcsin leankamnak nem jüue kjhez képest tuthattam volna magamat teob jo akaro Uraimnakis hjvatalljakhoz, s mjnd penig az kerezteles napjanak prefigalasahoz alkalmaztatnom [Barcsa H; GramTr V. 359 Barcsay Zsigmond Bornomizza Palhoz]. 1705: (A teletetésre hagyott lovak, marhák) bár még akkor veszett volna el mind, amikor még bévítették volt őket, mert eddig való magok árokat felyülhaladó költséget rájuk nem költöttem volna, márpedig mind költség s mindpediglen magok odavannak [WIN I, 591].

IV. ksz páros v. többszörös haszn-ban; folosit in corelatie; in paarweisem od. wiederholtem Gebrauch; is, is, ... stb.; atit , cit și ; sowohl als auch, usw. 1557: mynd eg felol mynd mas felol ezekben akarwan Beke-seget zerzeny wegezthonk Jlyen zerzest" [Somlyó Sz; WLT. — "Köv. a részl.]. 1561: Myndniaian az mesterek mynd ides mynd iffiv mynd Cehbe mynd Cehen kwuul es mynd lakodalomba mynd lakodalmon kwul egy mast tiztesseggel tartchak [Kv; ÖCArt.]. 1579: eo kegmek tuggyak Incab mind vocatioiat mint p(rae)dicalassanak Ideiet mint volt es hogy volt [Kv; TanJk V/3. 199a]. 1585: Barbely Janos ezt valia hogy latot sokat a ky oda mezaros marton hoz (!) be ment, mint zolgaló nepek, mint Jt ualok [Kv; TJK IV/1. 491]. 1690: Ez az mikor harmad iden husz Regiment volt itt Erdellyben Quartellyban, még is jól el fértek mind ő kglk mind mű [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i ut.]. 1785: ugy referaltatik; ezen kalonyákban felesén volna elegyesen roz széna, mint hogy az Arviz mint Fű korában, mind midőn Szárogattatott nagy részt meg járta [Sz; Ks 73/55]. 1796: a' Fell Peres Ur disputalja, hogy a praetendenseknek, mind a' Vásár Vámhoz, mind a' Jozságok szabados el adásához, mind az erdőkhöz, mind a Bányákhoz, Privilegiale Jussok vagyon [Mv; TLev. 5/16 Transm. 60 tábl.].

Szk: ~ (s) ~ (s) ~ kedeglen/pedig(len)/penig(len). 1508: Ezt meg Emlekezetre adywk vg mynt, fogoth Byrak Zwky Isthwan az ew hwgayual egetembe, az Ew Mwthoha Aniokot, az Bathory Annath ky wolt az Zwky Janos felesége meg elegytette mynd leg rwhayarwl, mynd kedeglen egebekrwl walamy wola [Kv körny.; EM XXIX. 261–2 Cheh István keze írása]. 1665: Az két császár között lött békességnek híre meg lévén, mind az mű kegyelmes urunk ő nagysága, az erdélyi fejedelem s mind peniglen az ország parancsolta, hogy tovább ne adózzunk [TML III, 386 Teleki Mihály a székelyhidiakhöz Szatmárról]. 1677: Szükségesképpen penig megkívántatik az-is, hogy azon Collegiumnak mind külső és belső állapottyára, mind az Ecclesiái Statusból, s' mind penig külső rendekből bizonyos fő Inspectorok állattassanak [AC 17]. 1699: Miháczfalván" vajgon edg Malom ház Ezen malom negy kövű, melynek folyo kövei ige(n) megh vásottak, alkövei penig el vástak, ugj hogj mind az folyo kövek helyiben mind penig az alkövek helyiben mas kévántatik [LLt Gyulafi László inv. — "AF]. 1728: En ugj tudom hogy ezenn Havad út tetein lévő Erdőt edgjikis élte, s másikis, mind az vr Mikó Ferencz vram, mind pediglen az vrffi Nemes Ferencz vram, s ugj az Elejeis [Hidvég Hsz; Mk I. I Moses Székely senior (60) jb vall.]. 1779: De mikoron mind az Mltogos Familia lágyalkadása, mind az Toroczkaí Birák vigyázatlansága es kedvezé-

se, mind pedig Communitasunkban lévő némely vakmerő és nyakos Embereknek, álhatatlan és telhetetlen indulattya miatt, Communitasunk Törvényeit fel rugta, es azokkal vissza élt, mindenkoron Siralmas karát érzette [Torockó; Thor. 21. 2a].

◊ Sz: ~ egy (ennek) a búze kb. sötétben minden téhen fekte. 1584: Hallam egkor Az Azzony hogy kery vala Andrast hogy ne bantana hadna beket neky Mondek en neky mith chinalsz Andras, Tudod hogy Neked feleséged vagion felele erre: No tudom enys hogy vagion, de mind egy ennek a buzy. Én azért a' factumot Ne(m) latta(m) [Kv; TJK IV/1. 351-2]. 1594: Helfer Eotweos Andras vallia Masod nap Az Sebes leghent az polgárok az Istenre kerdek kj chelekedte raita, Azt monda a' leghejny Az leo Isten soha az eo lelket az eo dicheossegebe Ne vigie noha halálnak Immar fia, ha bozzubol Zol, Engemet Baisz Marton vagha, de Balassj Gergeljs így zola wsd Altal a' bestie Curwafiat had hallion megh, mert mind egy a' bwzy [Kv; TJK V/1. 462].

mindaddélig mindaddig; piná atunci; solange. 1764: a Lovait pedig mind adelig ki nem adták, míg négy Vonás forintot nem adott az szegény Aszso(ny) kész pénzül [A.szovát K; GyK].

mindaddig 1. egészen addig az ideig; piná atunci, atita timp/vreme cit; solange, bis zu jener Zeit. 1558: (A) kenpüeth öröld meg Iol egy kőpüen es Mind Itasd regy es tiszta 1 lib(rum) koz olalay Mind adeg, Megnem ollian, Minth egy Pastum [Nsz; MKsz 1896. 285]. 1568: Johannes barbely pro Michael Berzethe est fassus hazuch bestiewel benne, hogy en nalamnal Job ember volnal, mind addeg myg ream ne(m) bizonytod [Kv; TJK III/1. 219]. 1588: Kopacz Ferencz be hiwata engem, s meg foga mindaddig oth tarta mig Negy Embert vettem kezessegen [Zsák-fva Sz; WtL Luc. Barlas jb vall.]. 1600: Gyeörffi Balintnak egy chep hire sem wolt abba(n) hogy keöbeles wolna" mi(n)d addigh is, mygh hazahoz witte [UszT 15/37 Janos Gergelyne Zetelaki Marta azzon vall. — "A leány]. 1654: há szinten Difficultast adnákis Ratiomra, ha Complanalhatom jó, ahol pedeg nem, mend, addegh valamigh plenarié et integré megh nem elegittem, tartozom Natokatt megh elegittem [Gerend TA; KemLev. 1427 Maxaj István nyil.]. 1718: Sandor Mihály Vr(am) Sanczában is eö Kglme Penzt nem Levalhatott fel mind addigh valameddigh Miko Judit Asz(ony) eö Kglme tulajdon Jozagát nem kötötte örökkösön [Szentmihály Cs; Borb. II Isák Lőrincz (38) pp vall.]. 1815: Mint hogy az érdeklött három hajok már a Telelőbe ki vannak huzatva, azok mind addig, miglen a Maros hajokázható leszen, itten maradhatnak [Marospor-tus AF; Ks 117 Vegyes ir.].

2. egész idő alatt; atita timp cit ... ; während der ganzen Zeit. 1599: Az en zolgam haydw Balinh mint hogy hatra maradoth volt ez dologban mind addig is semmit nem értett [Dés; Eszt-Mk]. 1604: Zeoch Caspar kiralybiro Vram mind addighis penigh valamegh ez nyawalias Allapat hadakozas tart soha addigh epwpletet ot" ne chinaltasson [Kv; TanJk I/1. 489. — "A városkapuhoz közel]. 1677: Az exempta földokről a' gabona takarodásnak idején szabad a' közönséges fel-szabadításnak előtte-is bé-hordani a' gabonát; de ugy hogy valamig egybek-is közönségesen bé nem takarodnak, mind addig, söt a' mikor hord-is, az olyan Nemes ember, marháját a' gabona között ki ne bocsássa

[AC 76]. 1760: mind addig hánjkodának szorol hogy öszve veszének [Kóród KK; Ks 17. XXXI].

3. egészen addig a helyig; piná la locul unde ; ganz bis zu jener Stelle. 1587/1855: Az telek Csapa (!) után mind addig mentünk holott két patak zakad eöszve [Ompolykifalud AF; EHA]. 1655: ezen Tatrang vize ez mostani új arokásás áltol ez két felek határit alá ketté hasította és határozza, mindaddig, az holott az Tatrang vize az mély árka-ban esik be mostan [Uzon Hsz; SzO VI, 202]. 1692: a' melly Aszszony elsőben be megyen a' Templomba(n), mennyen a' fal felé mind addig míg üresség lésze(n) [Galambod MT; MMatr. 421]. 1803: a' Maros terin volt egy Topplitzai Csibi nevű Embernek egy darab tisztás hellje mivel körös körül erdő volt, apránként szaporították mind addig, a' míg ennyire terjesztették [Toplica MT; Born. XVC 1/80 Szburtsa Kosztantin (80) col. vall.].

4. átv addig a pontig; piná la punctul acela; bis zu jenem Punkt. 1710 k.: Mikor a lélek annak tanulásában elmélyen mindaddig, amíg lehet, mivelhogy felette messze is mehet, abból megtanulja azt, hogy mely nagy valóságot, erőt, tehet-séget adott az Isten öbelé, hogy addig mehet [BÖn. 443].

mindaddiglan egészen addig az ideig; atita timp cit ganz bis zu jener Zeit. 1540: En Ba(n)fi Gaspar nagj faluy az Valazutj es Bonzidabelj rezemet wetettem szalagon es nagj Czegen, Jgj hogy wk birhassak mind addiglan mig az wk K: penzet en meg atthatom [Sebesvár K; MNy XXXV, 55]. 1570: Ilona More Janos leanya vallyia egy Nap ment volt zabo Janos hazahoz Nem talalya megh az azzont, Es oth Marad mynd addeglan hogy megh varya honnat leo eleh [Kv; TJK III/2. 23]. 1573: Vegeztetet hogi Miert Keoncz peter vetkezet, Az Barom ely vitele-ben Es May Naptwl fogwa tylalmas legen neky az cehnek Minden zabadsaga Mezarlasa Mynd addeglan Miglen az varosnak kedwet lely [Kv; TanJk V/3. 86b]. 1640: pacifice birhassa eö kegme mind addiglan meglen eö kk az har-mincz egy forintott usualis monetaul megh nem adgia [M.köblös SzD; Becski]. 1642: az (!) kerdem en az sz. szek eleöt tölle hogi melltö es illendő okat adgia miert retracta-ta hozzam igert matkasagat mert en tölle el nem valom mind addeglan miglen igaz okat nem adhatta [SzJk 59]. 1753: azon portiokban commoraló Jobbágyok es Sellérek idös Kun Miklós Ur Praedecessorit szolgálták az A.Gyó-gyi kastélyhoz mind addiglan mig azon özvegy Báro Josika Imre urhoz ment volna férjhez [Máda H; JHb LXXI/3. 259].

mindamellelt annak ellenére, mindazonáltal; cu toate că/acestea; trotzdem, dennoch. 1843: S mindamellelt is, hogy az érdeklött egyezmény szerint ök a más colonnuskótló a bányák mivelhetése tekintetéből meg vannak különböztetve vélek éppen annyi és azt a szolgálatot tétetik, melyet más colonusokkal tétetnek [VKp 128]. 1850: bár több helyeken a' tisztelt Számvévó Ur vastagon teszi észrevételeit, én mind a' mellett csendes lelkiismerettel igaz feleletemet meg tettem [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenczhez]. 1852: a' lelkem Anyám gyengesége szembetűnő ugyan, de mind a' mellett fenn matyog, s' beteg nem volt [Kv; Pk 7].

mindannál kf-ú mn mellett hasonlítás kif-re; cu un adjectiv la gradul comparativ pentru a exprima o compara-ție; zum Ausdruck eines Vergleichs neben einem Adjektiv

in der Komparativstufe: mint mindaz; ca toate acele; als das alles. 1662: noha sok betegeskedéssel és asszonyom anyám ugyan fekü betegséggel töltjük az üdőt, de mindannál is nagyobb s keservebb az iszonyú várakozásnak hosszú volta után való gondolkodásunk [TML I, 342 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz].

mindannyi 1. megannyi; toate; alle. 1662: az ország lakosi szaporodának, mivel az ország népét mindannyi hadakozása alatt is olly dicséretesen megoltalmazta vala* [SKr 125. — "Bethlen Gábor]. 1668: Isten ő felsége mindenütt bennünket mindannyi félelmek között is békével a vezér táborához juttatván, mindgyárást a tihájához felvittek bennünket [TML IV, 284 Inczédi Péter Teleki Mihályhoz]. 1694: Ezen belől a Pincze találattik, mind annji szakaszokb(an) és részekb(en), mint az meg irt házak azok felett valá(na)k [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.]. 1705: (Az asszony) ha tudná ha a generáltól van-e vagy az úrtól, mindannyi romlásában is önagyságoknak kedvet keresné [WIN I, 107. — "A büntetés"]. 1865: ordományos Mindannyi erdő, elpusztult csak is vesző és tövis [Körösfő K; EHA].

2. ugyanannyi; tot atita; ebensoviel. 1568: Ez akarattal tőm be*, hogy en egy twzből kyuegyem, Nemhogy egybe de meg 4ben auagy ötbenis alyg hoztam vala ky, oka peny ez hogy az zayat vly Igen be raktuk volt, hogy az kemencze Mind anne Ideyg foytat volt, kyt My ewzkben (!) sem vottwnk volt [Nsz; MKsz 1896. 354. — "A tisztítandó aranyat a kemencébe"]. 1657: Tanitson peng mind annyi órákon leg alább mint az magyar mester [UF II, 186].

mindannyian mindannyi személy, mindnyájan; cu toții, toată lumea; alle Personen. 1662: édes, szerelmes lelkem, kedves Juditom, jól tudod — most is mi mindannyian mind az mi kegyelmes urunkkal ő nagyságával együtt minemű dologban foglalatoskodjunk [TML II, 239 Teleki Mihály Veér Judithhoz]. 1842: Jelen valának mi előttünk Két egymással vásárló felek ... azkikis mindenyen (!) Job job Kezeke bédava ... tőnek mi előttünk ilyen örökös vásárt [Bözdő U; Borb. II Bözdő László István székely n. kezével].

mindannyiszor mindannyi esetben; de fiecare dată; in allen Fällen. 1558 k.: az elso 3 soth tord meg gienge porra es felwi q̄s rea az wnō teieth es keuerd Jol q̄zue ... Mikoron meg soluaitatoth volna zwrd meg az filtru(m) altal Mind annezer az Menyezer zwkseg Meg zwrny [Nsz; MKsz 1896. 283–4]. 1585: Biro vra(m) meg kialtassa haromzoris, es mind Annyezor Amégh zewkseg leszen [Kv; TanJk I/1. 4]. 1589/XVII. sz. eleje: Az közönseges nyelue altal választot Ceh Mesterek (igy!) ha nem akarnának az tisztessages választasnak engedni, minden engedetlen Ceh mester mind annyiszor az menyzer esztendeonkent czelekeszi tiz forinttal bwnttetessék [Kv; KőmCART. 14]. 1670/1740: Vegezék azt is hogy valaki közönseges meg tiltott Határban ... bé űzi Marháját, valamennyiszer be űzi, a Biro mind annyiszor egy egy forintra Zalogollya meg [Homorodsztpál U; WLt]. 1780 k.: tudgya a Tanu ... hogy Ákosfalvi Szilágyi Sándor midőn a kborlásból ki fogyott ollyankor mostoha Attyához és édes Annyához haza ment MBándra, s azokis mind annyiszor házakhoz Atyai és Anyai indulattal viseltetvén bé vették [Msz; MbK X. 59 vk]. 1824: mindannyiszor én voltam az a'ki engedtem [Kv; Mk gr. Rhédei Ádám lev.]. 1835: De azon kívül többször is valahányszor

hirtelen valami betegség adta elé magát tüzen vizen mind annyiszor küldetett ő Nga Doctor után éjjel nappal [Zsibó Sz; WLt].

mindaz 1. azok valamennyien; toți, toate; alle jene. A emberre von. 1606: Hordattam be az zegeniek buzaiait Etelekre az buza hordok(na)k attam mind azzal eggiwt, az kik el raktak ithon f — d 20 [Kv; Szám. 12a/I. 32]. 1619: quietalom mind azokat az kiket illik [Szentdemeter U; LLt Fasc. 70]. 1794: mind azokat, valakik az Ekleisia akár pénzbeli akár külső vagy belső Jóságait illető, magános vagy a Collegiummal közös Fundussainak administraziojáról Számadással tartoznak, haladéék nélkül számoltassa [Kv; SRE 311]. 1798: megesketvén edgjen edgjen mindazakat [Ádamos KK; JHb XIX/58]. 1799: Adgyuk tudtára mind azoknak Akikis Ezen hiteles Bizonság Tévd Levellünk(ne)k rendit olvasnia fogják [Tamásfva Hsz; ACLev.]. 1802: szép rendel nevezze ki mind azakat [Aranyosrákos TA; Borb.].

B. tárgyra/dologra von. 1569: twgya hog ket fele oztak oz Jozagot mynd azt es valla hog twgya ha volt valamý [Kr; Bállt 78]. 1592 k.: my mind aszrol Reouidenen Illy valaszt tezuink hogy my Jo modo(n) chelekettünk [UszT]. 1639: valahol valami talalmánya volt, Szanto feöld auagy Szena fű Néhai Nemes Agoston Imrenek mind azokat hagyta Lazlo Georgynenek [Korond U; Pf]. 1693: Adjudicaltatot, hogy a Dna Relicta valamellyek kezínél vadnak, vagy akár mi helyben, tudna lenni említet Ura jovai között mind azokat, elő adgia, mondgya [Ne; DobLev. I/38. 1]. 1719: ezeken kívül pedig vala hol vót ioszágom tanaltatnek hagyom mindazokat es testalom a fel irattatokal együtt a felesegemnek es gyermekimnek [Imecsfa Hsz; Borb.I]. 1758: Az Néhái édes Atya halálakor marattanak hasznaloképpen feles mobile portékak, mind azakbolis hogy az Actornak rata portioja excindaltassék az fellyeb irt Anyai jussan kívül kívánnya [Asz; i.h.]. 1807: az Ecclesia mind azt, véghez vinni valamit a Törvény és Igazság hoz magával, el nem mulattya [Msz; LLt 74/16].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: azok az (említett) dolgok/személyek mind; toate lucrurile/persoanele (amintite); alle jene (erwähnte) Sachen/Personen. A emberre von. 1540: Bathory Andras es Dragffy wram ... Azt es mondaak, hogy ez wrak ymar Nadasdytol, Bebektel es myndaz egyeb kewethekthel myndent meg erthethenek [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1604: azoknak az Bechewlites vraynknak el walaztthasaara co(n)uocaltasson Biro vram az Senior vraym keozzeol egynehaniath, es mindazokatt az zeme lyeket el walazzsak eo kegimek [Kv; TanJk I/1. 475]. 1710 k.: a világi hírnév, becület mi lehet egyéb állhatatlanságnál, tökéletlenségénél? ... Ehhez kapdostak és kapdosnak ma is mindazok a hatalmasok, akik a fegyver által kívántak s kívánnak magoknak dűcsőséget szerzeni [BÖn. 419–20].

B. tárgyra/dologra von. 1596: Mind azoknak az aitolknak, pantoknak* vettünk Eot apro vassot ez mostani vasnak draga koraba egiket p(er) d 9 teze(n) f — d 45 [Kv; Szám. 7/II. 32. — "Folyt. a fels.]. 1646: Hogy azert mind azok az alkalmatlansagok el tauoztattassanak az menyben lehet en az Isteneris azon kerem kegeteket, hogy tegyen ... io rendelest es igazitast keoztünk [Bádok K; JHb III/72 Kézdipolyani Veres István atyjához]. 1692: eő kgle ad dje(m) 24 Marty lenne olly keszen, hogy mind azok(na)k az jok(na)k valamellyek(ne)k eő kglmevel ... oszloza

k(e)l menniek Divisioja el kezdődnek [Ne; DobLev. I/35]. 1780/1784: ki keresvén mindazakat az helyeket [Galambod MT; Told. 29].

mindazált mindazonáltal, de azért, mégis, mindamellett; cu toate acestea, totuși; trotzdem, immerhin. 1775: Aztis tudom, hogy tyuk szemű erőssen, mindazált estve s éjtzaka gusalysosba eljár [Peselnek Hsz; HSzJP J. Kajtár (48) lib. vall.].

mindazáltal 1. mindazonáltal, de azért, mégis, mindamellett; cu toate acestea, totuși; trotzdem, immerhin. 1560: Mostis azert vgyan azont kyuanrywkw tw kegyelmetektwl hogy legy elewzer ty kegyelmetek az dolgat lassa meg ty kegiel: arrol tegyen teruent mynd az által senky ne mondya hogy valakyt chak vexalunk Getrünk* [Kv; SLt ST. 6. — *Értsd: gyötrünk]. 1597: Megh ertettek ew kegmek varossúl Biro vram fel ieowesenek okat, es panazolkodassat az segitsegh dolgabol. Azert ... rendeltenek ew kegmek mostan zaz forint segitseget ... Mindazaltal ew kegmek nem akaryak hogy ez vzusba kellien az keowetkezendeo Birak vramnal [Kv; TanJk I/1. 291]. 1599: búsuult lelekk(is) valek, Mon-dam hogy ferj volnal megh nem engedne(m), mind az által gondom leszen rad [Malomfva U; UszT 14/15]. 1614: Eüocalok ... Losonczy Banfi Margit Azzont Nolcziad napra az Nagod Tablaiara, az Nagod szemelie eleibe(n) Certifikalün mind az által eóket hogi uagh lesznek velem üagh nem [Körtvélyfája MT; BáLlt 51]. 1680: Az malmon fellýül negi szakaszból álló halas tojok is vagyon eó Ngok(na)k, melyb(en) mind az által most semi hal nincsen [A.porum-bák F; ÁLt Urb. 35]. 1760: A Falu határa ki vévén a' Havasokatt igen Szoros, és Sovány el annyira hogy egy egy Véka vetésén nem igen lészen több egy Kalongyánall, egy Kalongyából mind az áltál ki jó három véka [Hesdát TA; BLt].

Szk: de ~. 1573: Chaplar Mihál azt vallia latta hogy volt Barla Miklos az Zabo Ieremias hazanal Boron Mond neky* Io Azzoniom Neh Mennyen oda hozzaia Mert latod hogy Reszeg had Igek. De Mind az által az azzony Nem thwry hanem oda Az kapw eleybe Megien hwl Izyk volt Miklos [Kv; Tjk III/3. 225. — *Zeoch Martonnenak] * és ~. 1576: Az ven Janos Cigan fia, Thamas Cigan Myuelhogi Eósyreol es attiarol Regteol fogwa Désheoz Tartozo üolt, Es mindazaltal mas vr ale aduan Magat ... Meg fogtak uala Kiert Mostan varosul akazto fara Itillek [Dés; DLt 193] * mégis ~. 1745: Nehai pavel pask Felesege Brendusa Keservesen lamentalodik hogy nehai Ura után maradván két jármos ókör ötven vonás Forint adosságba ki adva ... meg is mindazaltal midőn halála után egynihány holnapppal ujjonnan Férjhez mentem volna a szeginy Uramnak Öccse ... nem különben tölle maradtot Gyermekem a szeginy Uram successiojato! Simpliciter excludalni akarnak [Ujbárest H; Ks 62/3] * úgy ~. 1677: A' Transmissioik a' Törvényes Széken adassanak-ki mind a' két fél peres jelen lévén ugy hogy el olvasván y Notarius, ha valamelyik fél valami defectust animadvertál, ugyan ot reformáltassék, ugy mindazonáltal, ha ki-tetctzik a' Prothocolumbol, hogy az előt reformaltatni akar, allegalta [AC 186].

2. megengedő mm fm-ában; in regenta propositiiei concessive; im Hauptsatz neben einem konzessiven Gliedsatz: 'ua; idem'. Szk: ámbár (is) ~. 1761: Vadnak némelly Sessiok után olly órókös appartinentiák, melyek ámbár deficiállyanak is Sessiokon lako emberek, mind az által, azokot nem vehetik ell az Attya fiai [Martonfva NK; JHbK

LXVII/1. 393]. 1765: Hogy p(e)d(ig) a Causab(an) Tiszt: Görgényi Senior Atyánkfia a refractarius Mestert ámbár a Tiszt. Sz. Simoni Atyánkfia unszolására provocalta és mint engedetlen törvényesen gravalta ... mind az által a nagyobra terjedhető tűz el oltására a Sz. G(ene)r(a)lis Synodus azon Deliberatumat mitigálja [GörgJk 201–2] * bátor ... is, ~. 1665/1754: Az butsu vételben pedig akármirendbéliben-is, ha hirtétetlen jelen nintsen, bátor az ház táján légyen-is, mindazáltal büntetése egy heti bér [Kv; ACart. 16] * ha ... is ~. 1691: Az A divortiumot kíván az I(ncta)tól mert parázna. I(ncta) replicat, ha én szintén paraznaságba(n) egyelitettem volnais magamat mindazaltal, mikor comperta rei veritate ugya(n) csak cohabitált velem, minden dolgaimat pallialta [SzJk 259]. 1727/1751: ha az Actoroknak semmi külső Documentumok nem volnais, vagynak mindazáltal olyan belső bizonyossági mellyek ... elegendők volnának [CartTr II. XXX. 5 határmegállapító ítéletiev.] * holott ... ~. 1676: Igazán én írhatnám Kegyelmednek, hogy reám igazítja Bánffiné asszonyomat, holott én sem generális, sem Dobokában főispán nem vagyok, mindazáltal az miben módomat látom, örömetest cselekeszem [TML VII, 261 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz] * noha (de/úgy) ~. 1602: Noha ennek eleotte az Jühnak ez hataron valo lete tilalmas volt, mostan mindazatal az ewdeonek saniarú volta miat az sok dulo kborloknak naponkenth varosunk keornieol nyargalasa miat, Amegh az Vristen ezt toellewnk nem tagittya, addigh it zenuedik [Kv; TanJk I/1. 412]. 1603: az teob bizonisagoknakis vallassok Alkolmasent accedálnak ez ket vallashoz, az leankanakis referalasa, noha illegitimae aetatis, de mindazatal p(ro)p(ter rei declarationem accedat [Kv; Tjk VI/1. 671]. 1805: Szakász Josefne noha Catholika, de még is maga kívánta (: nem lévén itten Catholicus Pap :) hogy én általam kereszteltessék meg*; ugy mind az által, hogy Catholica légyen a' kis Léánya [Gyalu K; RAK 96. — *Az újszülött] * ugyan ~. 1703: ugyan ked már Directorásra menendő, mindazaltal alazza meg magát az szegeny szallason jo szivel láttyak kegyelmedet [Ne; MvRKLev. Alvinczi Mihály lev.]. 1852: a' lelkem Anyám egyáltaljában gyenge ugyan, mind az által lábai eréjét mégis vissza kapta annyira, hogy most páltza segedelmével magárais mozoghat [Kv; Pk 7].

3. azonos mondatrészek közötti viszony jelölésére; leagă două părți de propoziție identice; zur Bezeichnung des Verhältnisses gleicher/identischer Satztheile; 'ua; idem'. 1696: Kgd ... levelett nagy alázatosan vettem rollam kisbe mind az által kész szolgáljárul Valo el nem feleytkezeset Kgd-(ne)k meg szolgálom [Vécs MT; TKI Kemény Simon Teleki Pálhoz]. 1764: el mentünk Nehai Szilágyiné Fosztó Anna Aszszonyomhoz, kit beteg ágyában a' maga házánál, mindazaltal ép 's jozan elmével tanálván mi előttünk fateált mindenekről [Kecset K; RLt O. 2 Fr. Dioszegi (44) ns vall.].

mindazon mindaz, minden/vmennyi említett/szóban fogó; toji, toate; alle (erwähnten). 1629: Minemő controversiak támátanak légyen, az ielen való esztendőben, az húségtek várasaban lévő Varga és Csizmazia Mesterek kezőött, mind azon Csizmazia mestereknek ez eleött való napokban, minékünk való alázatos panaszkodásokból, mind pediglen mostan húségteknek hozzánk küldött attyafainak alázatos expositioikból meg értettük kegyel(me)sen [KvLt Céhir. fej.]. 1764: tellyességgel semmit az IIsok nem doceálnak, mind azon jelek hunnan estenek az ók szállások

körül [Torda; TJKT V. 207]. 1794: tessék az Ur(na)k mind azon nevezett Jóságok Zalogját fel venén, tőstént intra quindenam ki bostátni [Mv; MbK XII. 100]. 1807: a Néhai Székellj Boldisár Léanyai Fiu Testvérekkel mind azon Földekből^a egyenlőképpen osztottnak [Aranyosrákos TA; Borb. II. — "Az előzőkben említettekéből]. 1812: Tudom aztis, hogy mind azon drága köntösököt 's, azon drága kamuka asztalra valokot magával a Groffné elvitte [Héderfája KK; IB. Bordi András (24) grófi kertész vall.]. 1815: Minthogy azon házok a keónak határan 's annak hatalma alatt lévén, ahöz néha terék is háromlanak, köteleztetik mind azon teréket ... viselni és supportálni [Km; KmULev. 3].

mindazonáltal 1. de azért, mégis, mindamellet; totuși, cu toate acestea; trotzdem, dennoch. 1587: Az Nappaly Eorizest eo kgnék varosul le tezik mind azon Altal Az Eyely Eorizest helyen haggyak [Kv; TanJk I/1. 46]. 1588: Az Mezarosok keonioergeset megh engettek varosul hogy Matol foghwa(n)t az hust pwnkeostigh egy fontiawal Aggiak Mindazon altal ez rend zeren az Wdeonek változasa larasa zeren Moderalliak az engedelmet [Kv; i.h. 88]. 1629: Kis Janos Deak Ura(m) fassus est az pere-sek(ne)k dolgok mint forgot, miuel nem volta(m) keöteles szamot rea tartani, megh felelkezhettem, mindazon altal, a menire rea emlekezhetem, igi referalhatom [Mv; MvLt 290. 174a]. 1688: A Csith sz: Ivaniak(na)k meg engedtetett, hogy a' Csithfalvi határban lévő harangot ki vehessék a' Földből és usuálhassák, mindazon által meg maradvan jussok azok(na)k, a' kiknek igaz jussok vagyon hozzá [Csitsztiván MT; MMatr. 332]. 1752: az ház ell pusztult, eszt magunk epítettük, mind azon által meg mondam Uramnak [Mészko TA; Borb.I.]. 1798: Az Krájnnyikális Fundus körüdes körül tsak nem régiben erigált támaszas sövény tövissel béleszázott, mind azon által szalma fedél nélkül való jó kertekkel vagyon kerittve [Vályebrád H; Ks 76. IX. 27].

Szk: *de* ~. 1590: eddiglen iolis chelekettek, de mindazonalt tisztarto hire nélkül és En hirem nélkel valami nemő okon az a' fogoly meg szabadult [UszT]. 1670/1740: (Aki) Valami gyalazatos es bestelen szoval illetne valakit, az olyan Embert a Falu büntesse Ötven penzre de mindazonaltal Törvény szerént kell el láttatni hogy ha Bestelen sz(o)kot szolot e' vagy nem [Homoródzspál U; WLt] * *és* ~. 1657: most azt az epiteot az B. Ceh sublevallya harmintz forintokkal ab hinc in poster(um), ha mi bontakozas es fogyatkozás rajta leszen, tartozzek azt az B Ceh restauralni saját keoltségeke(n) rayta tartvan peniglen es mindazonaltal Patronus Uraim kezeket es autoritassokat mint Ecclesia fundusson [Kv; ÖCJk] * *mégis* ~. 1794: hogj az özvegy Csapkés Maria Asszony néhai Férje, Arkosi F. Joseff eő Klmének Jovaiban részesülhessen, a' Törvényben Sohult nyoma nem láttatik, mégis mindazonaltal hogj a' tulajdon magájébol ki rekesztessék, heljellennek láttatnék [Asz; Borb.] * *úgy* ~. 1665: az B. Cehb(en) recipialtatott eo kge: ugy mindazonaltal, hogy ennekutanna effele rend kívül valo wdeobely receptusok ne observaltassanak [Kv; ÖCJk]. 1700: tettzet a' Törvénynek az elhajtot tehenet üő-jével edgyüt hajtassa vissza: ugy mind azon által hogy Szabo Péterné Pasztor Borbala alitson elegedendő kezest hogj azon tehenet és üőket el nem vesztegeti [Dés; Jk 307–8. — "Szabó Péter].

2. megengedő mm fm-ában; in regenta propositiiei concessive; im Hauptsatz neben einem konzessiven Gliedsatz:

'ua.; idem'. Szk: *ámbar* ... ~ (is). 1775: ámbár a szegény Bíró Mózes nem volt egeket hasogató eszű ember is, mindazonáltal észrevette volt feleségének rossz és helytelen magaviseletét [RettE 349]. 1825: Szoszollo Domján György ámbár azt állította: hogy kövei épületre való Materialék légyenek — mind azon által ez semmi Igasságon nem gyökereződik [Torda; TLt Közig. ir. 252] * *ámbar* ~. 1740: Ámbátor Mészáros atyánkfiai Fadgiokat valamely becsületes Bányai Emberek(ne)k alkutták volt el, Mindazonaltal, a' Quartélyos, és V. Ispán Uram számokra, kellett azon fadgiukból négy mását kivenni [Dés; Jk 525b]. 1799: En Fiam Uram Szükségit látván, ámbátor nállam is igen szűk a Pénz, mindazonaltal 50. Mforintokat ezen Levelembre rekesztve örömet küldtettem [Ne; DobLev. IV/810. 1b] * *ha* ... is ... ~. 1770/1771: mint hogy mindenek még eddig realiter, et formaliter, a' Possessorok közt fel nem osztottak, ha szintén intermaliter, imitt amott esett is valami osztály, most mindazonal(ta)l elsőben két egyenlő részekre ... osztollyanak fel, és azután kinek kinek proportionalis conpetentiaja adsignáltassék [Fejér m.; DobLev. II/428. 1a] * *jöllehet* ... (de) ~. 1659: En Mihalcz Mihalyne Rethi Anna Kezdi szeki Also Toriay, jöllehet testemben sullios betegségben vagiok mind azon által jo eszemen es elmemen leuén Teszek Testamentumot illyen Jambor böczületes emberek elöt' [Altoria Hsz; Borb. I. — "Köv. a nevek fels.]. 1739: Mivel hogj az Regius Fiscus hatalma alatt vagjunk jól lehet hogy exarendaltatka a város, de mind azon által minden fundustol esztendőnként tartazunk Taxát adni Hf. 4 [Hátszeg; Ks 83] * *noha* ~. 1633: Az ovarban vagion Egi fa haz ... melj haz noha szoros, mindazonaltal az Relictanak, es az fiajnak keőzőönseges akarattiokból aestimáltak ad f 300 [Kv; RDL I. 112] * *ugyan* ... ~. 1724: édes Hugam Aszszony en ugyan az kijelmed lelki esméretib(en) nem ketelkedem mind azann által ezt kérdem kijelmedtől' [Ne; DobLev. I/122. — "Köv. a kérdés és a rá adott válasz].

3. azonos mondatrészek közötti viszony jelölésére; legădouă părți de propoziție identice; zur Bezeichnung des Verhältnisses gleicher/identischer Satztheile: 'ua.; idem'. 1714: hivata benünkent nehaj Tekints Nemzetes Cserei Janos Vr Relictaja Cserei Judith Szekinty N. Enyeden ... jól lehet mint tisztesseg(e)s meg elememet Aszszonyi állatt, testeben való nagy erőtelenséggel, mindazon által jőzon és ép elmevel lévén eő Kglme ... eő Kglme mi elottü(n)k így enumerala ő Kglme minden Aviticum es Accquisitu(m) bonumit [Ne; DobLev. I/85]. 1729: ezen kert igen specialis gyümölcs fákból, a potiori mindazonal(ta)l szilvafákból álló fakkal bővölködik [Buza SzD; JHb V/2]. 1798: szép Atyafiságosan mind azon által Törvényesen kéretik [Aranyosrákos TA; Borb.].

mindazóta 1. az említett eseménytől egészen mostanig; de atunci (incoace); seitdem. 1569: az nagy veolgy torkon alol az harom falw, atta vala bernald balasnak Eőreok beye, awagy mynt azolta vgy byrta a mykor Jo fwt wolt [Mezőbánd MT; VLt 7/692 Marcus Bandi de Band vall.]. 1585: Mathias papné Chatus azzón vallasza Az vian Anjam hozzam Jőwe es w viűe el az gyermeket' hozza, es mynd azolta w wiselte gongyat [Kv; Tjk IV/1. 487a. — "A Ne-ről Kv-ra hozott gyermeket]. 1670: valamj lopot lovakat vive(n) hazához az J vellek őtt, — iut, torbézlott az Tisztnek mind az ultais ki nem jelentette, hane(m) orgazdak volt [Kv; Tjk XI/1. 12]. 1674: ki hozatva(n) fogságból Lőrinczi Sophiat Galambadon lako Boros Gergely fele-

seghét, kit hites Ura meg fogatott volt ennek eleötte; s mind azultais fogság(an) hagyva(n) feleje sem jöt [Kv; i.h. 309]. 1766 k.: a bogdánháziak két darab erdeinket elfoglalták s mindazolta birják s minket tiltanak azoknak hasznátol [A. és F. sereden Sz; EMLt gr. Rhédey József conscr.].

Szk: *tól fogva*. 1731: Files György nevű jobbagy meg halvan, maradot két paszma szöleje Mindazotatul fogva, minden esztendőben A Nagy Csagod számára dezmtaluk [Varsolc Sz; Ks 83 Dacz Péter lev.].

2. az említett időszakról egészen mostanig; din perioada aceea; seither. 1806: Robb Kosztánt gyermekségétől fogva én jól esmérem, és mind az olta felölle semmi fele rosz hirt nem hallottam [A. várca Sz; Bfr 130/1 Kis György (50) col. vall.].

minde 1. mindez; toate acestea; all dies. 1670: valamy haborw gywleoseg per pathwar Minde leh zalylon semye legien [Kv; TanJk V/3. 22a].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; in attributivem Gebrauch: mindezen; toate acestea; all dies, dies alles. 1690/1770 k.: Gyertyános előtt, és Disznóverem tseréb(en) lévő Földekb(en) p(rae)tendalt Czire György usq(ue) ad hunc Annu(m) 1690. 13. Jan. de minde p(rae)tensioját kéz bé-adással mi előttünk (!) le-hagyá [M. decse SzD; SzConscr. 208].

mindebben mindeddig, mindezen idő alatt; pină acum, pină in prezent; bis jetzt/zu dieser Zeit. 1591: Zigethi Mihalne vallia ... ammikor ki lwuek az boltbol, Immar be hoztak vala az holt legint halua, de mind ebben sem teolt fel tykmoní swlti [Kv; TJK V/1. 175].

mindeddig 1. egészen eddig az ideig; pină in prezent; bis her, bis jetzt. 1574: Mi Zalanci Lazlo espan es Zekoli mihaly Vice espan, Jstuanhazi Janos es Galtévi Marton zolga birak fejérwarmegebe(n) aggiuk Emlekozetre hogi Jelonte mi Nék(v)n(k) ... bertalan orba(n) hogi mi Eo neki ez el mult Eztendokben vitezlejo Gerendi mihali ellen, Teoruint, pronunciatu(n)k volna, mel teorui(n)t, gerendi mihali p(ro)hibituaal mindeddig vetezsegeben allatot volna [Fejér m.; KemLev.]. 1616: Az teoruennek pedigh haladozasy miatt mind eddigh meghe ne(m) zolithatta volna [Mikefva KK; Berz. 3. 53/1]. 1629: Jelente Szabo Ferencz hogy miuel házaz társul veotte uolna maganak ... Angyal Janos leaniat Borbára Aszszont, es meghe mind Eddegh Tutor kezenel volnanak az eö keues Jouaj azt kewana mi teollwnk, hogy azokról számot veuen kezihez adnok [Kv; RDL I. 141]. 1708: Az Tavasztol fogva mind eddig az olton valo gatkak köttetesen volta(na)k* [Fog.; KJ. Fogarasi János lev. — *A jb-ok]. 1710: Saljom Istvan uram hajtatot két eökreöt az proventusból uram én meghe mind edig lukacz pété uramnal hatam [Kászonújfalú Cs; BCs]. 1770: Mind edig az malom mind a kettő szüntelen forgatt [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.] | mindeddig a kinek egy vagy több fejsz Tehene Volt fél kupa vajnál többet nem vettenek [Babuca Sz; IB].

2. ez alatt az egész idő alatt; in această perioadă, pină in prezent; während dieser ganzen Zeit. 1641: az male föld Basta larasa előtt akadott volt Cziko Pal keszeben, es mind eddigh bekessegesen birta [Árpástó SzD; Born. V/10]. 1672: En nem erhetem mind eddighis mint s hogi uagi! Mihaly Pét(er) Urmal, az el uesset arranyak(na)k dolga [CsÁLT F.27. 1/38 Giorgiffy Mihali nyitrai pléb. lev. haza,

Csiksztyörgyre]. 1675: szöcs Kata Aszszony tiltattya keglteteket ... Magyar Leta^a es Aszszonyfalva^b közös Vár nevű hatarátul, mely a meghe nevezett ket faluhoz pacifice mind eddeghis birattatott [JHbK LIV/31. — ^{a-b} TA]. 1748: mind edeg valo bekesegünköt irhatom [Tövis AF; ApLt 1 Bartos József lev.]. 1789: semmi orvaslástat mind eddig az én nyomorusagomnak nem tapasztaltam [Balsa H; Ks 76. VIIIe]. 1855: a mi üdönkben mind edig békeséges birodalmokban tudgyuk lenni [Szentsimon Cs; Hr].

mindeddigelé mindeddig; pină acum, pină in prezent; bis jetzt. 1710: A kölcsön ki adott Zabnak bé szédesibe eyel nappal munkálodtam és munkálodom, de mind eddig elé cseplet Zabjok a szégyen embereknek ne(m) volt [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1711: mind eddegh elé a szénának semmi árossa nem talalkozek [Impérva Cs; BCs]. 1717: Az Várhoz meny szolgatunk expensaink voltanak az előtti üdök alatt Az után is mind eddig elé az ot valo szekereink tartasa meg ne(m) szünt [INyR Csz, Gysz és Ksz panasza]. 1785: Szigeti Mihály szorosan megpróbáltatván, mindeddigelé szorgalmatosan folytatott tanulásának dicséretre méltó jeleit mutatta [FogE 338]. 1828: még most Esztendeje tettünk volt szot edgyütt hogy meg szerezzük magunknak a' mü Tő Szomszédtságunkban és töllünk kiváltatt Keret, mellyet mind eddig elé tökéletességre hol egy, hol más akadally miatt ki nem vihettünk [Marossztkirály MT; Pf].

mindeddiglen mindeddig; pină acum, pină in prezent; bis jetzt. 1570: Zekel Barlabas vallya zekely peter ely vezekedet Az, varosrwl, es az adossagh azonba Maradot Mind eddeglen [Kv; TJK III/2. 13–4]. 1717/1781: En tilő Mester Uram protestálok, háládatlankodván eö kegyelmek, mind eddiglen valo szorgalmatoskodásomért [Bencenc H; JHb LXXI/3. 480]. 1812: Fülem hallottára panasolta a Groff aztis számtalan izben, hogy nem élhetek a Feleségemmel tsak el kell pusztulnom, mind eddiglenis a Házom csendességéért szenvedtem [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.].

mindég 1. mindig

mindégészen teljesen; in intregime; ganz. 1784: kivált az ujj szöllöt mind egészen körül kell ujra kertelni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

mindegy nem számít, közömbös; totuna, indiferent; alles eins, einerlei. 1735: mind égy, akár darabban akár kortso-mán adassék el az idegen bor idest poena fh. 12 [Torda; TJKT I. 97]. 1772: akár én riám támadgyon akár riá mind egy [Héderfája KK; Pf]. 1780: A' mennyi pap itt van, és léssen, légyen mind első, akár ki, akár honnan hozott légyen, nekem mind egy. Ezt az egyet ohajtom, hogy legyen jo szívű ember és jo pap [Ne; Borb. II Kováts József rekt. prof. lev.]. 1785: a nép hogy éhel s hideggel meghe ne halyon, kénytelen valamihez nyulni, és ha az maga pusztulása ez is, mind egy akár hogy veszszen el [Torockó; TLev. 5b]. 1792: már könnyen lehet igazítani a Dolgot tsak fogjanak hozzája a kollegyomnak pedig mind égy akarki fizesse [Mv; Kp II.37 Nyirő Sámuel öz. Újfalvi Sámuelné Sombori Borbárához]. 1806: mind egy akár Csán^a akár Rűts^b maradgyon kéznél mindenik pénzt hajt be [Mv; Ks 101 Thuróczy Károly lev. — *TA. ^bMT].

mindegyik 1. mindenik említett/szóban forgó személy; fiicare, toji, toate; ein jeder, eine jede, ein jedes. 1791: Popa Jakob Román fejszével utyakot állotta, és azon Nevezeteket, rendre rendre fejszével főbe ütén, mind egyiket le verte [Sebeshely AF; JHb]. 1839: itten mindegyik Erdő Pásztornak akarja magát bé gyurni [Zágor KK; Pf].

2. mindnyájan; cu toții, toată lumea; (wir/ihr/sie) alle. 1785: mind eggyik hoztanak azon Erdőből Tsutkat s Aszszúságot [Agárd MT; Told. 10].

3. birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; in Form mit possessiver Endung: ~ünk mindnyájunk, mindnyájan; noi cu toții; wir alle. 1760: mindegyikünk adtük (!) esztendőnként bört is ő kglmének, ki többet, ki kevesebbet [Bethlen SzD; BK. Szeplakan Pintye (46) jb vall.].

4. a szóban forgó/említett mindenik dolog/tárgy; toate lucrurile/obiectele amintite; alle erwähnten Sachen/Gegenstände. 1705: sokan kételkednek az armada bejövételében és victoriájában, hanem úgy gondolkodnak sokan, hogy azok a hírek csak költött dolgok mindegyik [WIN I, 602]. 1778: birodalmában vette vala azon Házat és Telket, mely Haz fedel alatt vagyon két ház egy Pitvár mindegyiknek sővény az oldala [Dés; Hr 7/17]. 1849: Két vendég tükör fiokal és egy kisebb kerek lábón diofa mind égyik [Széplak KK; SLt 17].

mindegyre újra meg újra, állandóan; mereu, intruna; in einem fort. 1668: az hun kaphattak gabonat mind egyre hordattak velle [Novaj K; BfR 57/51 St. Nagy (28) vall.]. 1700: Mivel hogy sok Esztendőktől fogva igen meg Szakadoztak volt a harangok Szijjai es nem győztük mind egyre csinaltatni vettünk Harangozo János Urammal egy ókör bört Mészáros Molnár Istvántul 4/32 [Kv; KvRLt I. C. 8. 25 Veres Egyházi István Rátioja]. 1747: a Leánya a pálinkát mindetre főzte [Sszgy; HSzJP Gyalai Josefné Ilona (30) vall.]. 1851: Anyám valóban megpendült miota maga elment friss, eleven, mindegyre matrassál a gyermekekkel [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

mindéltig, mindétig 1. egész életében; in tot timpul vietjii sale, in toată viața sa; in seinem/ihrer ganzen Leben | egész idő alatt, állandóan; totdeauna, mereu; fortwährend, während der ganzen Zeit. A. 1550: w giermek koraban az Cylla mezon lakot es otth barmot őrizött, es myndeltygh walkaj földnek twtta [MNY XXIV, 357 Demetrius fekete de panyt* jb vall. — *Pányik K]. 1569: az kys veolgyet, kit mostan hallom hogy kynchies veolgynek hynak, kit en myndel-tig, kys veolgynek hallotta(m), hogy Bernald balas Elte Ez Jdeig [Harcó MT; VLT 7/692 Mich. Zasz de Horczo vall.]. 1572: myndyltigh Twdom es Ezt hallottam hog' az Byrcz Thethen ment eleo az Somkwyth es az Chatany hathar [Dés; DLt Myklos Janos zelechkey jb vall.]. 1583: Tudom azt hogy Zabo Tamas mindiltig Zörcey Balint Jobagya lün [Körös Hsz; Szentk. Balthasar Ördög vall.]. 1593: az az Ret es feold kj Totfalwn Alol wagoon az pathakon Jnnet zilkerek* feoleol ... Mieltha wk Twggyak Mindiltig zwlkerekj hathar wolt [JHbK IX/26. — *SzD]. 1613: En Vgj tudo(m) hogy mig Ele Fazakas Gergel es az meny Jdött emlitek mindeltig Becz Palt szolgálta [BLt 3 Mich. Tanczos de Zent Georgy* (80) lib. vall. — *Cs]. 1639: Szekely Istua(n) azt mondotta neki, hogj halgasson ne szoltasson vele, mert olliat mondok hogi mind eltygh megh banod [Mv; MvLt 291. 183b]. 1747: azt hallom hogy monda Bako Ferentz Biro Annának halgas mert mind éltig tsak kin voltat

rajtunk [Aranyosrákos TA; Borb. II Fodor Sigmond felesége Fülep Judit vall.].

B. 1659: ha Kegyelmed mindétig szolgálja is Rákóczi urunkat, de annyi haszna nem leszen, mintha ezt* szolgálná Kegyelmed [TML I, 363 Árva Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz. — *Az erdélyi fejedelmet]. 1680: Albert Péter mindetig kohos volt [Dánfva Cs; CsVh 76]. 1731: Major Györgjet fiaival edgjütt mindetig jobbagikepen tudjuk hogy szolgaltak az Nehai Urat [Cintos AF; KA. Balogh Thoma (40) jb vall.] | Az Mely kancza lovat mond István ur(am), hogy vak az bizon mostis vak minthogy inkább hiszem hogy mindétig azis leszsz [Gyeke K; Ks 99 Biró János lev.]. 1752: Soha sem volt Várczás Páskuig igaz ... szánto vető ember; Hanem mindetig Tolvájságával élő ember volt [Bikáca Sz; BfR Elek Miklós (56) jb vall.]. 1777: birnak még a Konko-falviak a Ködmönösi Határon öt darab Rétet de ezeket az én ertemre minditig birták [Kisnyires SzD; JHbK VIII/28]. 1820: a mitsoda szolgálatot tészünk az Uradalomnak, azt mindétig úgy értük [Bogártelke K; KmUlev. 2].

Sz. 1656: oly gyalazatos szo forog feleolte, hogy ha a Szomos mindeltigh által foly raitais de el ne(m) mossa [Kv; CartTr II. 906 Razmany Senior alias Ada(m) (41) vall.].

2. mindenkor, mindig; totdeauna, mereu; immer, allezeit. A. 1568: Antonius lakatos fass(us) est, Ezt hallam hogy monda biro Cato Lukach deaknenak Te nyughatatlan lelkw azony allat, lukach deakotis mindeltig eotues tamasetol felted [Kv; Tjk III/1. 209]. 1577: Kendi balint keresztur warosy feiedelem Jobagia hiti szerint eszt felele asztis tudom hogi adorian gergely pörle az betfaluiakal megis niere az törüinien* mert tomafalvi hathar wolt mind eltig en eszt tudom [UszT. — *A földet]. 1590/1593: mindeltigh kergettik it az peres feöldeón az zent Benedék marhat [Szásznyires SzD; Ks]. 1600: Kappor Miklos Sombory ... azt vallja hogj az Bagiak* mind eltig megh tartottak azt az szena füuet mind az keörnől üalo faluktól mind eőreöké tilalmas zena fw volt [UszT 15/101. — *Bágy (U) lakosai]. 1610: Zeoch Geörgy veres Drabant annor(um) 50 megheksv és azt feleli hogy beöge Ferencz mindeltik (!) Lazar Istvan Jobagia volt [Alfalu Cs; Törzs]. 1625: az az hely mindeltigh Tarnoczi Jozaghoz valo volt [Peselnek Hsz; HSzJP Bernad Peselnek (60) jb vall.]. 1631: el hagia oza(n) Kovacz Giörgy Halom Katat mert igen margo volt Kata, mindeltigh morgot vele [Mv; MvLt 290. 58b]. 1674: Az veszedelem előt mindeltigh úgy tudom hogy tsordák, es hizo barmok járták az keresdesb(én) forgo helyet [Mezőméses TA; WassLt Ovota Theodor (45) jb vall.].

B. 1725: a malom minditig fenn alatt [Türe K; Told. 28]. 1747: Pap Vánka és Pap Péter felől mindétig hallottam hogy Erdélyből Magyar Országra Magyar Országrul Erdélyben hajdogaltanak marhákat s Lovakat s úgy kereskedtek [A.várca Sz; Ks 27/XVII]. 1766: ezen kis helyetske mindétig Falu Földének tartatott, senki nem tiltatta a Falut tölle [Szentegyed SzD; WassLt Pap Togyer (40) zs vall.]. 1775: azon Erdős helyet régi eleinkis mindétig közöl élték, miis Fajat a szerént usuallyuk [Bodok Hsz; Mk II. 2/71]. 1778: azok minditig othon ülnék [K; Klev.]. 1781: A Balint Berkiről tudom azt hogy tiszta Kaszálo volt minditig [M.királyfa KK; EHA]. 1870 k.: tudak az Reformata Ecclesia Szomszedgyáb(an) egy darabatskát hogy mind etig az Eskettető birta [Sinfva TA; Borb. II Fülep Menyhárt vall.].

3. minden esetben, folyton; mereu, de fiicare datá; in jedem Fall, immer. A. 1568: Andreas Hagio fassus e(st). Tudom azt hogy, az Mesgen Jartak, de mindeltig zoltak

erette, es haborogtak felole [Kv; TJK III/1. 192]. 1582: Sophia Kadar Markosne vallia ereossen Zida Luczat Nireo Kaimanne. Nag ziitkokkal kerdezte ki chinalta az giérmekeket, de mindeltig chak Jffyw farkasra vallot [Kv; TJK IV/1. 42]. 1592: akarmellik Malomban eorleottekis azon lartunk mind eltigh altal, de nem tudom tilalmas leot volna senkiteol az a' porond hanias zigett [Szásznyíres SzD; Ks]. 1606: mo(n)da osuat Peter mi(n)d eltig azt veted te en neke(m) hogy tucz annj igazat mo(n)dandj, de égizer ne(m) tudom mi(n)t jarz az en igaz mo(n)dasomert [UszT 20/146 Thomas Ambrus de Betlenfalva lib. vall.]. 1612/1613: Nagi Orsolia, iót vala hozzam hogy terhes vala, en erőssen megh firtattam, es ugian azt monda mind eltig hogi Czereni Gaspar czinalta [Szászszombor SzD; KJ]. 1631: Mikor Fileki oda jöue kezde louual kerkedni mondanak ot az Uraim is hogi mind eltigh louaddal kerkedel ugj mond [Mv; MvLt 290. 243b].

B. 1748: (A föld) az előtt mindetig Teleki részre dezmal-tatott (Topa K; Somb.). 1771: Timar Kis István Uramat tudom hogy a házi szemetet mindétig az Uczca közepire hordgya [Dés; DLT 321. 38b Maria Kis cons. Stephani Tot ex Ormány (24) vall.]. 1783: azt mindetig úgy hallottam beszélni nálomnál régibb ide való lakosaktól hogy Szamos-falvától mint Szókövény embert eo Nga N. Ikldi Tiszte reducalta es telepítette léghen volt ide Fodorházára mint örökös Jobbágyat [M.fodorháza K; Eszt-Mk]. 1815: ezen földnek Soos Ur felől elő borozdája volt, s mendetig addig ültünk az idénig méndétig az eleven borozdáig ültetünk [Kv; Pk 3]. 1820: Soos István a mi jénkett fűvünk Szénánk mind étig predálja [Egerbegy TA; Tolvaly lev.]. 1873: náan haszonbért pontosan előre mindétig ki fizetem [Szombatfva U; Pf].

mindétiglen, mindétiglen mindig, állandóan; mereu, in permanent; immerfort, stets. A. 1698: az Kús Marost mindétiglen való viz foljámjából és természeti szerint való Árkából Gát kötessel es töltéssel a nagj Marosra viszá vetette [Kisfalud MT; EHA].

B. 1753: tudom hogy Kornis Familiának mindétiglen volt hire, hogy itt Aranyos Szent Mikloson^a volna része [Ks K. 82. — "SzD].

minden I. ált nm (számn-i) mn-i jell-ű haszn-ban; cu functie adjectivală; adjektivisch gebraucht. 1. vmennyi, összes; toji, toate; alle. 1507: (Che)h Janost en meg Elygytem mynden Barmombol e(s m)ynnden hazy ezkozbol [Kv körny.; NyírK VI, 187 Che István végr.]. 1587: minden lffiak mind Warossy Eos fiak, smind penigh Sellerek leowenyek magoknak walo kereskedesekteol Nagy tilalomba legienek [Kv; KvLt Vegyes III/65]. 1600: (Az alperesek) minde(n) hazaimnak es ahoz walo épülettimnek el posztitassaban ott woltak [UszT 15/45]. 1609: aztis tudo(m) hogi Varga görgy hogi lengelj orzagbol haza jöue bech palne bech emre megh fogattak mind az apjat Jgen megh werek minde(n) marhajokót el takaritatak [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Peter Balas (50) zabad zekel vall.]. 1698: (Az asszony) olly gonosz Istentelen volt mind(en) cselédíhez hogy miatta azt sem tarthatott [SzJk 310]. 1789: Magyarosi Beniamin Urnak minden épületei elégtének [Asszonynépe AF; DobLev. III/657. 4a]. 1842: a' Kakasdi^a Falusi Közönség mérő lantzával az Exps Tktes Urak es Asszony Kakasdi Határon lévő minden Erdeiknek hosszúságát — szélességét mi előttünk meg mérték [DE 2. — "MT].

Szk: ~ szent hava. 1625: az 1625 Ezteendeoben Minden Szent havanak huszonegiedik napian [UszT 165a] * *Istennek ~ szentjei*. 1671: Kérem annak feletle a boldogságos Szűz Mariát, és l(ste)nnnek minden szentit, szentséges esedezések által nyerjenek ennékem boldog ki mulást é gjarlo Világbol [Ks 14. XLIIIb özv. gr. Csáki Istvánné Mintsenti Krisztina végr.].

2. minden egyes, (kivétel nélkül) mindenik; fiecare, toji (fără excepție); jeder, jede, jedes. 1539: Sombori benedek az Sombor^a mellet walo rythbely rezyeth, wetthe zalogon Sombori mihalnak ... kewtthe magath hogh az my zalagossa ew Neky Sombory Mihalnal volna, egy masnal kewl Megh nhe (!) watháthna, ha nem ha echyersmynd mynden Zalagossanak le thenne az penzyth az kor thartozzyk megh adny [Mny XL, 137. — "K]. 1584: Az Wasar Vamrol ualo ieczes Zekereken walamy gewmeolcheot hoznak. Atwl minden zekertewl wegien az Wasarbiro ket pinzt [Kv; PolgK 9]. 1597: Biro vram ew kegne az Capitanok melle polgarokat adwan minde(n) fertallioakat megh iartasson cirkaltasson [Kv; TanJk I/1. 294]. 1698: Minden passusokra menjen szoros parancsolat" [Gyf; SzO VII, 20. — "Köv. a részl.]. 1799 k.: Vét az Ekla minden fordulora ösz Buzát 6 ~ hat Vékát [M.bikal K; RAK I. 2]. 1864: Minden Egyházban a tanítás Nov. lén mulhatatlanul el kezdődjék [Szászlóna K; RAK 148 esp. rend. kiv.].

Szk: ~ cikkelyben. 1578: My annak okayrth az Nagod paranchyolattianak mynden cikkelyben engedelmese leuen zemelieonk zerinth el menynek [Jobbágyfa MT; BálLt 79]. 1603: Gagi Antalfi mihalj lo fw Ember hwti wtan minden cikkelyben ezt wallia az mit palfi Andras [UszT 17/25] * ~ ember(ek) mindenki. 1554: Mynden ember ky falw nylath byrya forinthat aggyon [Mv; SzO II, 108]. 1658: Az Vinczi Vár épületire minden Emberekre penzt vetue(n), nekemis kellett adnom, az mennyt fel vetettek fl. 5 Az Vinczi Var szüksegere minden Emberre vetue(n) puskarop vetelre, Enis adtam fl. —/164 [Borberek AF; WassLt Perc. 49–50]. 1705: Békési János Kováts vra(m) Felesége Gulácsi Kata Igrvén mi előttünk arra magát kézbeadással hogy minden emberekké békességben igyekszik élni [Dés; Jk] * *hely(ek)en* mindenütt. 1598: az eotod rezt minden(n) helien való Jozagimbol kj vehesse es birhasa mint Saiattiat [Gerend TA; Törzs. Gerendi Pál végr.]. 1610: Az megh holt Christoph Deak Relictaianak az melj riz Jozagy maga tulaido(n) szemilire nizendeo voltanak azokat minden helieken es varmegiebe az Georgyfalui es Magiar patabeli portioy kiwvl, kegmesen neki relaxaltuk, hadgiuk [Ks G. 19 fej.] * ~ *helyekre* mindenüvé. 1571: maiusnak 17 napyan lezen, feyerwarath mynd az wrwnk temetese es mynd az gywles tw k: az napra tartozzek, merth mynden helyekre, es varmegyekre, azon napra ... Jrtak es hyak wketh [Magyaró MT; BesztLt 3510 Paulus Banfi lossonchy de mogyoro a beszt-i főbíróhoz és esküdtársaihoz] * ~ *helyekről* mindennűnen. 1610 k.: az el budosott Jobiagokat minden heliekul haza kerhessek [Dés; DLT 323] * ~ *időbeli* mindenkori. 1664: (A) Relatoryamat is irtam az en hitem szerent kglmetek(ne)k minden üdöbelj jo Akaro szolgja (!) varalj mihalj [H; JHb XXXVI/8] * ~ *idő(k)ben* mindenkor, mindig. 1576/XVIII. sz. eleje: az szánto foldeket, az Olt vize mellet Az mint regenten élték vgy ez utannis minden üdöb(en) ellyek [Szemerja Hsz; LLt B/1117]. 1614/1616: az mikor valakik az meg neuzet Aknat Arendaban birttak, minden üdökben es esztendökben fogyatkozás nélkül meg attanak [Kv; RDL I. 100]. * ~

időknek forgásaiban 'ua.' 1668: magat es minden üdőknek forgasiban ugy alkalmaztattya [KJ] * ~ *időkorban* 'ua.' 1783: minden idő korban batrán hordották" [Bos MT; CsS. — "A fát] * ~ *időtáiban* 'ua.' 1846: tartozam a papiros malom Zsilipeire minden üdőtáiban annyi vizet adni, a mennyi kívántatni fog [Kv; KmULev. 2] * ~ *részében*. 1592: az en p(ro)kaththorom, dolgomnak minden Rezeben tagadast tett wolt [UszT]. 1617: eszt az megh lrt conditiokatt minden reszeiben acceptalom ratificalom [Megyesfva MT; BáLlt 57] * ~ *úton* mindenképpen. 1590: Immar mind a' kéth felnek panazat Mentsgeeth ertwen, Jgyekeztek eo kgmek io Jntesekkel minden vthon az dolgoth bekessegesen le chendezenj [Kv; TanJk I/1. 130] * ~ *úttal* minden egyes alkalommal. 1576: Igerik eo az zaz vrain Magokat Erre hogy Mikor az Drabantok meg lesznek Mindennap Mindenik kapura egy keozwlek ely Megien az ki penig hatra vonna magat Ez dologban d 25 legien az Birsaga Minden vttal [Kv; TanJk V/3. 235b].

Sz. 1842: az Isten áldása kísérni fog minden léptedbe [Kv; Pk 6 Pékei Krisztina lev.].

3. számn előtt; inainta unui numeral; vor einem Zahlwort: 'ua.; idem' A. tőszám előtt; inainta unui numeral cardinal; vor einem Grundzahlwort. 1583: vegeztek hogy Biro vram es keowetkezendeo Birakis minden Negy hetben egzer az cedulat el iartassa [Kv; TanJk V/3. 275b]. 1594: Hytek zerent valliak eztsi hagi eők buzaikbol minden hatt kalongiatul egy kalongia buzat attanak az varhoz [Bagos Sz; UC 113/5. 16] | Mikor az Mak terem erdeiken minden tizbeöl egi egi disznót foghnak ki [Pacal Sz; i.h. 86]. 1661: miuel az orzagh minde(n) tiz tiz personara egy egy keoból lisztet limitalt az houa kuantatik el szallettathassa [UszL IX. 75. 37 fej.]. 1680: Elés báránt mind(en) három házos ember egyett egyett szoktak adni [Korb F; ÁLt Urb. 74]. 1732: minden két véka búza után egy egy napi dólgaat prestálnak [Dellőpáti SzD; Ks 25. B. 12]. 1834: a' tisztelt Ur Asszony ó nga Emberei kötelezik is magokat, hogy minden öt ~ 5 Váto Rforintok után esztendei várakozásért egy egy napi nyári kézi munkát tesznek [F.zsuk K; SLt LIII. 12].

B. sorszámn előtt; inainta unui numeral ordinal; vor einem Ordnungszahlwort. 1595: Baraj Gergelt kibocsatta kezessegek alatt Illjen ok alat, hogi mynden masod hetbe be jwjeön [Noszoly SzD; Ks 42. E]. 1749: a' Samarjai rész mindenben hetedes, a' minthogy az Biroságot is minden hetedik esztendőben a' Samarjai részről viselik [Szind TA; DobLev. I/236. 11b]. 1751: a' Termésből minden tizedik kalongyát adták az Ecclesianak [Nyén Hsz; BLt]. 1764: a Ns V(á)r(me)gye fizet ... minden ezerért Tizenegy sustákat, egy, egy Véka Török buzát, melybeöl minden harmadik ezerre buza adatik [Dob; Borb. I Steph. Fogarasi hites vármegyei notárius kezével. — "Tégláért]. 1765: (A jb-ok és zs-ek) tartozzanak Málnak idejen a' Sertésekből minden tizedikből Dézmat adni [Topasztkirály K; JHbK LI. 2].

4. (az egymást követő időegységek közül) mindegyik; fiecare (dintre perioade de timp care se succed); (von den nacheinander folgenden Zeiteinheiten) jeder, jede, jedes. Szék: ~ *csütörtökök*. 1681: Hetedczakai vasár vámsis szokot egzaltatni minden czötörtökön [VhU 51]. 1731: ltt minden Csötörtökön ... az Hallér háznál vagy az Tántz [Nsz; Ks] * ~ *éjjel/éjjelre*. 1600: kellett minden ejelre adni Giertati [Kv; Szám. 9/LX. 23]. 1633: azt mongia am egy Szazne hagi az miolta az vrad Magyar orszagba vagio(n) te, minden ejel Zabo Istünnal haltal [Mv; MvLt 290. 124b].

1817: a Fogadoba lako Sellér pedig minden éjjel kún hál [Szászszombor SzD; IB] * ~ *éjszakára*. 1731: Az Ház fel verők(ne)k éjjeli Lappangoknak, s minden gonoszágot Cselekedők(ne)k el távoztatására Cirkálást Concludaltunk fel allítani minden etczakara 12/12 Cirkálot [Dés; Jk] * ~ *este*. 1765: (A cigány) Sohová Sem volt a ménestől s a menest minden este ó hajtotta bé s minden reggel ó hajtotta ki [T; Mk V. VII/6 vk]. 1840: Ezen Szembesítés után — Szilvesán luon azt vallá, hogy az T. Róth Pál ur kantzája, s Csitkai után Csak nem minden este maga ment a' ménes eleibe [Dés; DLt 370] * ~ *esztendő/esztendőbeli/esztendőben/esztendőn/esztendőnként/esztendőre/esztendőt által*. 1576: eo K. latwan Regeny peternek Igen ely Nyomorodot voltat es zegenseget Rendeltenek Myg ely Minden Ezterdere Az quartabol egi hordo Bort [Kv; TanJk V/3. 133a]. 1606: Istent s az keőreőzteni állapotot tekintven fizetést rendelt minden ezterdeőnkent Holtigh nek [Tövis AF; BáLlt 90]. 1614: (Szegedi Jánost) laray Istva(n) megh fogata megh sarczoltata hogy minden ezterdeőn, tizen egy főt adgyo(n) [Szentgyörgy Cs; UszL VI/56. 417]. 1643/1687 k.: Ujvári János Sz. egy ház adosságáért egy mint tiz forintért adott édy darab széna füvet Sz. egy ház számára Both szegben melyet Praedikátor számára kaszáll(na)k mind(en) esztendőben [MMatr. 8]. 1777/1780: Ezen Faluban minden Esztendőt Altal kerül bé in Summa Hf 60 [Alparét SzD; JHbK LII/3. 27]. 1781: (A) vas bé váltás fel állítván minden esztendő végével az Mlgs Familia vagy annak Praesesse a' Cassat revidealya [Torockó; TLev. 9/20]. 1799: a Polgár Rét nevű minden esztendőbeli kaszálló [Mv; MvLev. Conscr.] * ~ *éven/éven*. 1847: Nyoltz, Eveken keresztül minden Even 20 Holdnak le takarítására Pálkára főzelekre minden holdra fel véve egy egy forintot in Sum(m)a té-szen 160 Rns [F.szentmihályfa TA; Bosla]. 1851: A' Tano-rok minden évben használható [Erdősztyörgy MT; TSb 34] * ~ *heten/hétre*. 1587: Az Zegynyekre walo keolchyegeh Ezterdeott altal Etelekre ... Hetfeore Zeredara es Zombatra Saytott adattam nekik. Tezen mynden hetre d. 30 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 22 Zabo György isp. m. kezével]. 1634: Conventioia az Varadgya^a hidhoz lato Acz Györgynek. Valamely hete(n) ez Acz az hidon dolgozik adgyon minden heten az vamos neki az vam proventusából f l [Gyf; Ut. — "AF] * ~ *hónapban/hónapra*. 1698: Molduvaba residealo bocsőletes Attyank fíanak minden holnapra huszon ött izlotot advan [Csíksztmiklós MT; Told. 2]. 1752: minden holnapra hét Nemet forintot adtak Commendáns Urnak hiában [Kv; Szám. 69/XXVII. 2]. 1832: (A tisztartó) Diariumját minden holdnapba velem vidimaztatni kell [Csapó KK; Berz. 20] * ~ *kántorban/kántorból/kántoroként/kántorra*. 1584: Zemet birak fizetese Zemet biro Miklosnak minden Cantorra ket ket f(ori)ntot aduan, negi Cantora fizettem nekj f. 8 [Kv; Szám. 4/X. 82]. 1632: Az hidtol minden Cantoronkent administralnak az varhoz negy negy forintot [Galac F; UC 14/38. 101]. 1765: Léven minden Cantorba pénzbeli fizetésem flor. h. 57/150. minden Cantorbol excindalok ő kegyelmének^a fl.h. 7/150 [DobLev. IV/217. — "A káplánnak] * ~ *napon/napra*. 1546: mykoron az thooth meg chenaltatyak, az wagy az thoon az molnoth meg eppythykh chak anya^a zegeny ne-peth thartozzanak minden napon kyldený feleereel az chenalthathasra ... menyeeh Bogathy Chaspar kyldeth az feleereel [Panot^b; Daniel O 6. — "Értsd: annyi. "Panád KK]. 1551: Vramat Varywk Myndennapon [BesztLt 49 Joannes Dobai Vincencius swch besz-ti bírőhoz]. 1810: kívántatott^a

Patakról aproság követset hordani minden napra kosárokkal
Három Rab [Szu; UszLt XII. 88] * ~ *óra/óraban/órán*.
1619: az Felségd kegyelmességét már minden órában
várom [BTN² 316]. 1636: (Az embernek) az Vr Isten, ér-
telmet, okosságot, íteletet-is adott, melyért annyi hála-
adással, ditsérettel, és buzgóságos imádságokkal tartoznék,
hogy ha életének minden óráit, szempillantásit abban
töltené el-is, meg-is nem tehetne vele tölt sok kegyelmes-
segiért, eleget [ÖGr Aj. 3 I. Rákóczi György aláírásával].
1737: mar minden órán az aratásba fogunk [Noszoly SzD;
ApLt 4 Hatházi Kristóf Apor Péternéhez] * ~ *pén-
ken/péntekre*. 1589. attam a Zegenieknek Minden pente-
ke(n) eg' eg' font olayra 7. hét penzt [Kv; Szám. 4/XI. 40].
1699: minden Péntekre a' Nemeth Tisztek(ne)k vagy inde
vagy unde halat kell szerzeni [Dés; Jk] * ~ *percben*. 1854:
igazán látam az Isten áldását kívált a Sáros vetésekbe és
fübe a mej már minden pertbe várja a kaszát [O.fodorháza
SzD; BetLt 4 Vajda Elek lev.] * ~ *pillanában*. 1838: a'
tseplők fel tehető dugatsbeli, 's az ováron keresztül kasul
járok pipázásaiktól is minden pillanatban lehet tartani [Dés;
DLt 538] * ~ *reggel/reggelként*. 1584: Minden reggel
penigh az Chiaplarok az wasarbirak eleót ielen legienek tiz,
tiz, pinz bewntetes alat [Kv; PolgK 11]. 1654: Az mely
kömény vizet az élető adtam abból minden reggelként
igyek [Gyf; BLt Miss.] * ~ *(sátoros) innepben/innepre*.
1676: minden jobbágnak erőszakosan egy egy ejtel gorj-
kát adtak minden innepre [TML VII, 229 Sárosi János és
Inczédi Mátyás Teleki Mihályhoz]. 1676/1681: a Falukrais
adnak minden Satoros Innepek(ben) bort ki [Vh; VhU
658]. 1729: minden satoros innepre egy egy veka buzat adot
neki^a Gereb Istvan uram [Esztelnek Hsz; HSzjP Marton
Marton (70) col. vall. — "Varga István apjának] * ~ *szem-
pillantás*. → ~ *óra* * ~ *szombaton*. 1590: Az Scholabely
Negy professorokra" Ezeken kyweol az Negy Collabora-
torokra, a' ket kantorra, Az Alumnusokra ... viszontagh
minde(n) Zombaton az keozeonseg es deakok interen-
tiookra keolt vniuersal(ite)r f: 864/34 [Kv; Szám.
4/XXIII. 5. — "Köv. a nevek fels.] * ~ *vasárnap*. 1771:
majd minden Vasárnap mikor más emberséges keresztény
Emberek a Temploban vannak ö Klmek" akkor Vadász-
nak [Dés; DLt 321. 4b A1. Huszár (30) ns vall. — "Nagy
Dani és András].

5. (az adott mértékegységből/pénzből) mindegyik; toate
(din unitájile de măsură/de bani); (von der angegebenen
Maßeinheit/Geldsumme) jeder, jede, jedes. 1561: Az ceh
mestereknek penig' az bochwbel munkaiokert ket ket pen-
zek iarion az mynt az uaros ewel kozponseg keppen zokot
elny mynden forintbol [Kv; ÖCART.]. 1625: Vrunck eo felge
varasunkban es Beszterczan fel szedet ohn talakat, melyek
nyomatok tizen eot masat 95 fontot, reformaltatua(n) tizen-
negy masat nyolczuan fontot apadasaua: minden fontnak
az ki miuieseteol 14 penzt adua(n) ... f: 200/70 [Kv; Szám.
16/XXVII. 8]. 1703: Varosi Ket Korcsomárosok(na)k
Minden vederből Gyertyára csépegésre Egy Penz d. 1
— 1 [Fog.; UtI]. 1788: az idegen Tartománybéli Miniom
nevű Festéknek bé-hozásáért fizetni szokott Harmintzad,
minden másától 2. fl. és 24 krajtárokkal meg-nagyobbítás-
sék [Dés; DLt]. 1801: (A földmérőnek) az Föld mérésért
minden 200 holdért, vagy 400 köből alá valóért fizessenek
20 Rfor [M.nagyzsombor K; Somb. I].

6. egész; tot, toatá; sämtlich, ganz. 1783: minden tehetsé-
geket arra fordították miként hová hamarab ki ki az pénz-
nek Szerét tehesse [Szamosfva K; Eszt-Mk].

7. mindenféle, de tot felul, felurit; allerlei. 1542: az ky
kewlichegeth kegelmed ennekem adoth wala, azonywm
azthes zolgalathomba thwda, mynden kar wallasimnak
felette [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay Janoshoz].
1563: Menedekseget is igire, Janos Deak ... hogy minden
perelkedoek ellen megh menti [Hsz; CsÁlt F. 27. I/1].
1597: ew kegmé Biro vram ... certifiállia ew kegmé az Myes
Czeh mestereketis hogy az varosnak iowara minden iot
vegezzenek [Kv; TanJk I/1. 301]. 1604: eőreoksige(me)t
meg kiwanom twle, minden hozza tartozandokkal [UszT
18/55]. 1736: A kapornya volt minden éteknék jó ízt adó
szerszáma [MeTr 322]. 1798: (Az asszonyrak) a' mi
Jotskája volt, el takarittatta Kováts István Uram Miko Ur-
fival minden jo fel kelhetőit Csernátomba magához
[Szentkatolna Hsz; Mk IX. 109. 4]. 1840: Ide valo Dara-
bont István vala mely Dinnye vásárlás felett; öszve vesz-
vén feleségemmel, aztat minden égre kiálto Szitkokkal
motskolta [Dés; DLt 1008].

Szk: ~ *javaiban élet/megtart (Isten)*. 1570: Jsten mynden
Jowayban tharchya megh the kedget [Somlyó Sz; BesztLt
64]. 1592/1593: Isten eltesse kegmeket minden jowajban
[Beke SzD; Ks] * ~ *javaival/javával/jókkal megáld/látog-
tat/árt (Isten)*. 1570: Jsten tarchia megj mind(en) Jouaua
[Gyf; BesztLt 96 Gasparus Bekes de Korniad lev.]. 1572:
Jsten Tarcya meg kegelmedet mynden Jowaiwal [Csicsóke-
resztür SzD; i.h. 3697 Thorma Jannos Vyuary Vdwarbyro
Dawn gergely Bezterchey fegy byronak]. 1584: az kegyelmes
wr Jszten felsegedeth soka elthesse, es mynden kjantha
yawajwal meg lathogassa [Komlód K; WLt Petrichewich
Kozma lev.]. 1603: Algya meg az Kegmes Vr Isten Kd(e)t
minden kiunsaga zerintt walo iokkal [Dés; BesztLt 65 Th.
Szabo dési bíró G. Franck beszt-i hites polgárhoz]. 1746:
Isten minden kewanta jókkal aldgya meg kegelmedet Edes
őcsem uram [Albis Hsz; BLev.] * ~ *jó(ka)t adjon (az Isten)*.
1781: Adgyan Isten minden jót kegelmednek [Jobbágyfva
MT; BálLt 1]. 1806: Adgyan Isten minden jótót Baka Ist-
ván ! [Csapó KK; LLt] * ~ *jó(ka)t kíván (Istentől)*. 1572:
Mynden Joott kyanok Jstenteol kdnek [Sombor K;
BesztLt 3683 Ladislaus de Sombor Gregorio Thymar,
Judici primar(io) Cluit(a)ttis Bistricien(sis)]. 1600: keua-
nunk Jstenteol kegk mynden sok Jokot Adatny [Vargyas U;
UszT 15/15]. 1651: Szolgalatunkat ajanliuk kgmek(ne)k
mint jo akaro Vrainknak es J(ste)nteol mind(en) wduesse-
ges jokat jo egesseges hoszsu eletet keuanunk megh adatni
mind(en) keduesiuel [Asz; Borb.] * ~ *jóra segél/vezérel
(Isten)*. 1657: Isten vezérelje önagyságokat minden jóra
[Kemlr. 326]. 1761: Isten segilje minden jora [Kv; KCJk
52b] * ~ *jót remél*. 1805: a' Mlgos Aszszonyt most viszsa
ohajtya és ha viszsa nyerheti minden jót remél [Gyf; Berz.
19] * ~ *módon*. 1572: eo kegmek adon Zedeo Vraim fely
lgekezzenek zedny Minden Modon mind Zalaglassal Es
fogsagal [Kv; TanJk V/3. 59b. — "Az adót] * ~ *nével
nevezendő*. 1602: Pap Istvanne, es a Leanya Pap Kato ha
a nevezet es rendelt fizető napra nem adhatnak vagy nem
ad(na)k, eo magokhoz is hozza nyulhass(on) Borso Ger-
gely, minden nevel nevezendő helyeken [Keresztűrfva U;
UszT II/2. E. 49. — "A pénzt] * ~ *nével nevezetes*. 1613:
mjnden neuel neuezetes aeöst (!) es arany marhajmath
zoknjaymatis Kouaczyczy Susanazonjnak hagjok [Nagy-
sajó BN; JHbK XXIII/31] * ~ *nével nevezett*. 1609: az haz
wles hely, es ahoz minden neuel neuezet iozagh es
eoreoksegh [Demjénháza MT; Berz. 15/XXXVIII. 9] * ~
nével nevezhetendő. 1679/1681: Minden nével nevezheten-

dó Proventusokat valamelyek ab antiquo voltak és vannak á hunyadi Jozsagban, eö kglme az Vrbarium szerint igazan exigáltassa [Vh; VhU 673] * ~ *okvetetlen*. 1545: valamikor entewlem Somborth^a megh akarya váltani minden ok vetetlen ew neky megh bochatom [MNY XL, 138. — *K]. 1560: farkas Wram Ez ieowendeo Pünkest napiara, kezebe Bochattia az Jozagot, Minden ok Wetetlen [Ebesfva; Ks 101] * ~ *rendbeli*. 1570: zorgalmatoszagal Minden Rendbely Embertwl kemelethlen fely zedyek az Eleby vonasokat [Kv; TanJk V/3. 18a]. 1596: Keouietkezik Azzoniuunknak, Egieb feo Embereknekis es minden rendbeli Aiandek kwldeszre Valo keolchieg [Kv; Szám. 7/XII. 91–2 Filstich Lö-rinc sp kezéle. — *Köv. a fels.] * ~ *tekintetben*. 1847: a fogadandó pásztorok(na)k ... minden tekintetben függések vagyon a Birák és Biztos^a öklmekttől [Torockó; TLev. 10/9. — *Ti. erdőbiztos] * ~ *tekintetre nézve*. 1820: köz mondás hogy az özvegyet és arvát a' Szél jobban éri, ezen és minden tekintetre nézve egyetlen egy kised árvátskammal az Excellentiad kegyességébe reméllek abba bizom [JHb 48 özv. br. Jósika Istvánné Tövissi Borbára br. Jósika Jánoshoz] * ~ *úton-módon*. 1715: patificum Dominiumokkott tehetségem szerint, minden uton modon én Impediáltam [JHb 1/23]. 1793: most az öszen egészen elszánta magában hogy minden uton módon elváljék [Koronka MT; Told.]

8. valamiféle; vreun, un/o oarecare; irgendein/eine. 1585: az lewelnec continentialiait eo kgnec varosul nem ertettek, hanc(m) eo kgnec akar mikor eozwe giwty a Varost kerje be a' lewelet hogy minde(n) ertelmet vehessenek beleolle [Kv; TanJk I/1. 14].

9. nélkül v. kívül nu-s szerk-ben; in constructii postpozitional; in postpositionaler Konstruktion: egyetlen, bármilyen; vreun, vreo; irgendein/eine | legcsekélyebb/kisebb; cel mai mic, cea mai mică; geringst, wenigst/kleinst. 1629: Az Zeoleo hegyeketis es kaszalo retekert egy arant bírtak minden hatar valogatásnelkül mind az ket varosbelyek^a [Kv; TanJk II/1. 54. — *Ti. Új- és Ó-Torda]. 1688: Ezen pitvarbul nyilik be az konyhára avagy kemény álliyára egy fel szerfenyő deszka ajto minden vas nélkül [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 1]. 1740: Vagion az Udvarhaz helj meljnek Teritoriuma minden lesza nélkül valo [Marosnémeti H; Ks 73/55]. 1753: Bérés szekér vagyon egy minden vasazás nélkül [Bece AF; Told. 18]. 1804: a Dési Ur Basa nevű kortsomárossa 4 Malatz és 1 kotza Sertéssei örökké a Czitz hegyi Szőlők aijába jártak és keringettek minden Pásztor nélkül [Dés; DLt 82/1810]. 1814: A Külső Udvarról a Belső Udvarra bemenve vagyon egy avaték Galamb Bugas Kapu három Tolgy Fa Kapu Felek felett minden Kapu és Ajto nélkül [Récekeresztúr SzD; BetLt].

Szk: ~ *akadály nélkül*. 1599: Zamueueo vrain attanak Garay Eotwes Andrasnak fl 333/ — az Lakatos Thamas Zenwchay hazanak magához valo valchagaert mind azt az hazatt obligalta, s mind penigh az Kiraly vchaj mostany hazat, hogy minden Akadalmelkeol el foglalhassak addigh Az summaigh [Kv; Szám. 8/XV. 37]. 1795: az Sós hajók minden akadály nélkül bátrón járhatanak [Déva; Ks 73. 74. VII. 108] * ~ *bántás/bántódás nélkül*. 1571: ty. k. az legent bochyatassa el bekessegele mynden bantas nelkeol [Kóvár Szt; BesztLt 3528 Clemens Jspan et Fraci(scus) Zalokj p(rae)fecti arcis Keowar a beszt-i bíróhoz és esküdt polgáraihoz]. 1802/1841: az embereket minden bántódás nélkül üressen elbocsáták [Zsidve KK; CU 426] * ~ *bizonyítás nélküli*. 1842: 'A bé panaszoltatott ... vele közöltetett

terhelő pontokra tett minden bizonyítások nélküli Feleletébe hiába tőredekid panaszlo Hadnagy Atyánkfiának igazságos kérelmét Szoszolloi el fatsarásokkal bé lárvázni [Dés; DLt 1452. 9] * ~ *citáció nélkül*. 1761: a' Falusiak egyben gyűltenek, s engemet minden Citatio nélkül oda hivatnak, s

a' Házbol addig ki nem bocsátottak, mig Rotyis Alékszának vádgyára minden egyben valo felelés nélkül hat Márjásig büntetőttem erőszakoson [Illyésfva Sz; BFr 45/9 Katorna György (38) zs vall.] * ~ *egyetértés/egyezés nélkül*. 1829: minden egyetértés és egyezés nélkül [Kölpény MT; Told. 48] * ~ *ellenkezés/ellenzés nélkül*. 1715: minden ellenzes nélkül jartam [Szemerja Hsz; LLt]. 1768: hány darabb marhát tetzet kinek kinek tartani a Possessorok(na)k, minden ellenkezés nélkül szabadoson határunkon legeltethették [Nagyajta Hsz; JHb XVIII/29] * ~ *engedelem nélkül*. 1583: vezestuk, hogy valamellink az masikat szidallommal es tisztetetlen szoual illeti, a' meniszer czielekezi, annyozor buntessek minden engedelem nélkül egy forintal [Kv; MészCLev.]. 1808: A' mely Mester Ember heves fővel jó a Czéhba annak minden engedelem nélkül büntetése 1. Mflor. [Kv; KCJK 21] * ~ *erőltetés nélkül*. 1840: Melly Eg(g)yeződés előttünk a Felek önkéntes joakaratiából mint köz Birák előtt minden erőltetés nélkül vitetvén végbe arról adjuk ezen bizonyság tévő Lewelet [A.szentmihályfva TA; Bosla. Kövendi Kováts Jenő, a szék bírja kezéle] * ~ *exkuzáció nélkül*. 1765: Mostani Fő Bíró Kornis Gábor Uram engemet Bessenyei Istvánt Sardi Daniel vrammal együtt denominált valo a kérdésben forgó Investigatoria melly szerint haladék, és minden excusatio nélkül szályunk ki az Investigatoria [Borosbocsárd AF; Eszt-Mk Vall. 240] * ~ *fizetés nélkül*. 1744: bizonyos jo szívű Tajgai Consistoriumunknak ... a' Fő és V. Quártási Hivatalokat a' közelebb jövő Esztendőben minden jutalom és fizetés nélkül fogják el viselni [Kv; SRE 300] * ~ *fogyatkozás nélkül*. 1681: Vajda Hunyad vára ... Buzgány (!) nevű Ház; avagi Ur háza ... bokalyos Kemenczeje minden fogiatkozás nélkül [Vh; VhU 502, 550] * ~ *fundamentum nélkül*. 1806: A Panaszoltatott Két Fél Communitas minden Fundamentum és helyes ok nélkül excipial ezen processus ellen [Szu; UszLt ComGub. 1753u] * ~ *háborgatás/háborgattatás nélkül*. 1723: minden háborgatas nélkül circiter az esztendokig, ha tova nem bírták^a [Backamadaras MT; Told. 76. — *A házat]. 1812: a Kotsárdiak azonn fiatalos Nyárfás Berekhez (: mellyet a Nagy Laki Nemes Reformata Eklesia sok esztendóktol fogva bekeségesen és minden háborgattatás nélkül birt és bir ma is :) valami praetensiot formáltak volna [Csúcs AF; DobLev. IV/943. 22b Rád Nyikuláj (60) col. vall.] * ~ *háborúság nélkül*. 1629: Szabo Ferenczis Felesegeuel Agyal Borbara Aszszonnial Egyetemben Arra igazik magokat hagi valamelh El az Edes Anniok Orsolya Azzoni mind addeg pacifice birhassak az Hazat minden haborusag nélkül [Kv; RDL I. 141] * ~ *haladék nélkül*. 1603: az Sattznak minden haladeknél kyl veghez kell mennye [Kv; TanJk I/1. 460] * ~ *halasztás nélkül*. 1815: (A bonifikációt) a' Határ osztáljal jövendő egy más között fel osztando nova Sessiokbol in commoditate ott ahol részt ki vészi ki adgyuk minden halasztás, és perbeli Zörgés nélkül [Mezőbánd MT; DobLev. V/987] * ~ *halogatás nélkül*. 1600: azokat^a mingiarast indithassa mellenk minden halogatás nélkül illien ellenwnk walo dolognak reprimallasara [DLt 26 fej. — *A hadakat] * ~ *haszon nélkül*. 1789: ha annak rendi szerent viselték volna gondgyát annak utánna is azon Malomnak, az árviz ... nem bánt volna olyan rutul véle, hogy

hat esztendeig minden haszon nélkül álljon vesztég [Abos-fva KK; GyL] * ~ *hiba nélkül*. 1756: Az Ur házában két nagy ablak ... minden hiba nélkül [Déva; Ks 92. I. 32]. 1818: Szász Mihályné a 11. Rforintokat és 6 xr adott ki fizette minden hiba nélkül [Mezőbodon TA; IB] * ~ *hír(e) nélkül*. 1774: minden hír nélkül leg elébszer is úgy ütök. Szász István Uramat le a lorol [Udvarfva MT; Told. 44a]. 1812: Grantzkit eleresztették minden híre nélkül a Groffnak [Héderfája KK; IB. Gothárd Sigmund (25) grófi számtartó vall.] * ~ *homály nélkül*. 1793: Határa is minden felől ezen helynek igen régi, és minden homály nélkül van [Kisrápolt H; JHb XXXI/36.3] * ~ *hurcoltatás nélkül*. 1797: tessék Nagyságtoknak is az Exponenseket illető Részt, az Exponenseknek minden tovább való hurczoltatás nélkül Kezekhez bocsáttani [Kv; Incz. XI. 27a] * ~ *(igaz) ok nélkül*. 1588: Sombori vram minden oknelkwl az en ket fiamat meg fogatta oth tartotta [Zsákfva Sz; WLT Mich. Talas jb vall.]. 1846: egy Tehennyeket ital áráért, minden igaz ok nélkül meg kötötte [Kakasd MT, DE 2] * ~ *igazság kfvül*. 1674: Mező Örményest* az öreg Rakoczi Georgy Kamuthi Miklostul minden igassagh kívül foglalta el [JHbK XX/20. — *K] * ~ *impedimentum nélkül*. 1703: ha mi seminaturájok találatnának azon potiohoz tartozando földekben ... azokatis eo klgmek magok szükségekre bé takaríthassák minden impedimentum nélkül [Szamosfva K; JHbK XXV/26] * ~ *irgalmasság nélkül*. 1759: attan verte taglatta minden irgalmasság nélkül [Teke K; Told. 26] * ~ *jutalom nélkül*. 1778: Szolgálatot sok rendb(en) minden jutalom nélkül tettem [Telegdibacon Hsz; Borb. II T. Bazconi Boda Sándor lev.] * ~ *kár(a) nélkül*. 1757: (A ken-dert) minden kár nélkül ki vetették [Kiskend KK; Ks 71. 52]. 1757/1758: minden kára nélkül fellyeb emeltettñ Har-sányi Ur(am) az also kerék Stompját [Abrudbánya; Szer. Henczel György (34) vall.] * ~ *kedvezés nélkül*. 1580: Az Seowennyek es gyópykh ky vetesse feleol wegeztek hogy vonassak le Mind zolók keozot s mind kertek keozot minde(n) kedwezes, es zemely valogatás nelkwl [Kv; TanJk V/3. 217b]. 1662: minden kedvezés es zemely valogatás nélkül az Articularis poenát nem kesedelemzetttyük miis el keovettetni húsegtelen [UzLk IX. 75. 47 fej.] * ~ *kegye-lem nélkül*. 1586: az varos Erdeyet ... valaky ennek vtanna Eelne, raita kaphatnak minden kegielemnelkwl az Espanok megh foghassak, es be hozhassak, es fel Akazzak [Kv; TanJk I/1. 29] * ~ *kényszerítés nélkül*. 1682: ezen Moldvai Janos iffiu legyeny maga szabad jó akarattyából minden kenszerites nélkül köte es ajanla magát Kis Mihaly Ur(amna)k es felesenek hogy Kis Mihály Ur(am) üsmerje és tarcsa os örökös jobbágyának [Berz. 15. XXXIV/19] * ~ *keresztülködés nélkül*. 1758: valahol házak után való akár minémű szántó es kaszáló földök volt egymás közöt szép Attyafiságon minden keresztülködés nélkül egyenlő reszre ketten fel asztották [F.kékesnyárló Sz; Mk III. XXIV/464 Kriszta Thogyer (45) vall.] * ~ *késede-lem nélkül*. 1571: Paranchioltanak Kdnek az Testamentarius wrak ... Ez waar Zywksegere kywalt keppen walo dolgokrol Kdet Azert kerem hogy Kd Azokban mynden haladeknal kwl es kysedelemmel kwl Mennel hamarab Lehet Azo-akat Chyelekeggye megy [Szuv; BesztLk 3503 Petrus Zent Myhalyfalwy Casp. Zewch beszt-i bírőhoz] * ~ *kiáltás nélkül*. 1626: szolgalluk minden szugolodasnelkül, kialtas nelkül mint jambor jobbaji szokta jambor Vrat szolgálni [Csekefva Cs; BLt] * ~ *kifogás nélkül*. 1821: senkiis Re-mek Esztendő töltés nélkül, a' Czéhan bé ne vétetessék,

hanem azt minden kifogás nélkül pontoson ki tölteni tartozzék [Kv; FésCjk 32] * ~ *kímélés nélkül*. 1570: Vy Adot Mostan eo K. varoswl nem vetnek, hane(m) az elebbj adot zegyek fel Eleosser, Minden kemelesnelkwl [Kv; TanJk V/3. 16b]. 1755: Gabonatis esztendőnként minden kímilés nélkül adattatta [Gernyeszeg MT; TGSz 35] * ~ *kont-roverzia nélkül*. 1776: Azon ... Földet Mi Miveltük minden Contra versia nélkül [M.bogáta MT; BetLk 6 Rusz Vaszilie (51) zs vall.] * ~ *maradság nélkül*. 1579/1687: Bodo Ferencz és Bodo János szabadok legyenek el hányyn, vagy el vághnj az gátatt mjnden maratságh nélkül [Altörja Hsz; HSzjP] * ~ *osztózás nélkül*. 1570: Angalyt Zeybert Gérgne Azt vallyá, hogy eo hallotta az ew uratwl hogy Thakach Siluester az eo gyermekét Thakach Janosnak hatta testamentomba Mint Tutornak Es egy zeolewtis Zent gérgh hegien az gyermeknek hatta Minden oztozasnelkwl [Kv; TJk III/2. 40] * ~ *panasz nélkül*. 1766/1800: minden panasz nélkül gondunkatis viselte [Harasztkerék MT; Told. 30] * ~ *pénz nélkül*. 1750/1778: minden Pokai birodalom-nak az mellyek eo Kigyelme kezénél voltanak a' felét Déak István Urammal minden pénz nélkül ki btsátotta es biro-dalma alá adott [Ilencfva MT; DLev. 6] * ~ *per nélkül*. 1550: Az yozagot En es Ew nekye tartozok Meg Ereztenyi — Mynden Pernelkwl [Berend K; BfR VI. 28/2] * ~ *perbe-li zörgés nélkül* → *halasztás nélkül* * ~ *perlekedés nélkül*. 1802: a mi hasznót venni talált minden további perle-kezés nélkül competenter resignálni restituali kész [Pago-csa TA; Berz. 5. 38. P. 14] * ~ *perpatvar nélkül*. 1621: (A ház helyet) Both Janos pap Vramis tartozik ky erezeni keze-bul minden peór patuarnekul [Burjánosbuda K; JHbK XII/29]. 1779: (Vitzai Mihály) ha el találna koboraini az irt kezeseken külön külön huszan öt huszanöt Forinto-kat desumálhasson desumállathasson minden per patvar nélkül [Göc SzD; WassLk] * ~ *próba nélkül*. 1809: ez helytelen es minden proba nélkül valo állitás [UzLk ComGub. 1753u] * ~ *sértődés nélkül*. 1794: Bulza János azonnal minden bántodás és Sértedés nélkül ellőlünk el mene [Vályebrád H; Ks 81. 57/56 Opra Ignát (55) vall.] * ~ *személyválogatás nélkül*. 1575: eo k. varoswl hattak az eleby 12 valasztot vaimra hogi hwl mi fogiatkozást Es-mernek az vyz foliasban, Minden kemeletlen es zemely valogatásnelkwl Meg Igazichak [Kv; TanJk V/3. 120b]. 1825: minden személy válogatás nélkül barátságoson traktált, és vendégt minden embert [Bala MT; Told. 21] * ~ *szemérem nélkül*. 1733: minden szemérem nélkül egigjüvé feküttek s ölekeztek [Dés; Jk] * ~ *szükség kívül*. 1695: Gazdag János mindön szükség kívül kenszerítette az kezest a' kezességnek le tételére [SzJk 291] * ~ *tartalék nélkül*. 1763: Minden tartalék nélkül ex mero rancore huntzfutozott [Nsz; Told. 33/22] * ~ *tartózkodás nélkül*. 1737: Egy Onodi Mihály nevű nemes ember sok Exces-susokat, ugy mint potentiosa invasioakat, Veréseket, sebhé-eket szokot vala patzálni, melyeket most is minden tartoz-kodás nélkül continuál [Vh; Ks 83] * ~ *tere/terü nélkül*. 1832: én szabadon minden terü nélkül akartom hagni (!) annak az jo lelkü Dosa Urnak azon szőlőket [Kissáros KK; DLev. 2]. 1865: (A) Jozzagokat minden tereh nélkül resignáltam [Kv; LLt] * ~ *tétovázás nélkül*. 1702/1799: (A bányászásban) hiven, szorgalmatosan, igazán, minden tétó-vázás nélkül szolgálunk [Torockó; TLv. 5/14 Transm. 321] * ~ *tíltalmazás nélkül*. 1777/1780: Ezen három darab Erdő minden Tilalmazás nélkül szabadok lévén, Tüzi jó Fánál egyebet benne tanálni nem igen lehet [Somkút

SzD; JHbK LII/3. 163] * ~ törvényes becsü nélkül. 1819: minden törvényes becsü nélkül [Dés; DLt 334] * ~ törvény nélkül. 1577: ada my előttünk zalagba, Ig' hog' mykor meg akarya váltany vag' w maga vag' gyermeke ... meg erezze mynden törwennel kwl [Méra K; AggmLt C. 3]. 1590: ualamikor az eo Kme penzet le teze(m) minden teoruennekwl tartozzek ennekem megh boczjattanj' [Kányád U; BálLt 89. — "A zálogos örökséget] * ~ versengés nélkül. 1770: a pástyor fizessen öt magyar forintokat ... az actor gazdaaszszonyynak minden versengés nélkül [M.hermány U; RSzF 213] * ~ veszekedés nélkül. 1752: (A) szolgál Legény a' Fiamtól el vévén az ökrököt be akarta hajtani, melyet látván én ... minden veszekedés nélkül elvém tőlle [Abosfva KK; Ks 8/XXIX. 29] * ~ villongás nélkül. 1694: Hogy sem az adó sem az vévő meg ne károsodjék, a szőlőnek minden villongás nélkül való szakasztott ára an(n)yi magyar forint legyen a men(n)yi veder bor egész termésiben lészen rajta [BfN 54/10] * ~ visszafelérés nélkül. 1768: Mük a mitt kértek, s tartasztunk vele minden vissza feleslés nélkül parantsolattakra meg adtuk [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.] * ~ zúgolódás nélkül → kiáltás nélkül.

10. teljes, tökéletes; total, deplin; völlig, gänzlich, vollkommen. 1559: Ke: wytetne akor chak Lekenzere*: es: Ke: zereze ot helt neky az myk (!) El wytethetne esmet: Ke: valamibe mek (!) ley (!) w felsyge wtan mynden baratsagalyzen yrte [Somkerék SzD; BeszLt 59 Erdely myklos de som kerek lev. — "A Zalancy Janos számára vásárolt bort]. 1593: Dragan Tamas vallia ... Mondro Peter es Demeter Peter egi eokreot loptak volt Situej Gurzo kenezteol es az keneznek minden gianosaga raitok volt [Kv; TjK V/1. 449]. 1600: eo kgmek egez Varosul biro vramnak es Tanachanak minden hoeseget es engedelmességet igertek megh magokat [Kv; TanJk I/1. 375]. 1756: minden gyanómat Németi Istvánról le tészem, és egész becsületit meg adom [Kv; Mk IX Vall. 55]. 1769: poroncsoltatik, hogy kiki minden igyekezeit arra vesse, hogy a földi Almat szaporítsa [UslLt XIII. 97]. 1811: Ha ... gondolatom ellenére találna lenni Dobolli Josséft ötsémnek valami Contactussa néhai férjémmel azon Balás Jozság íránt, az ellen Contradicalok hamissá tészem, és minden használható erejéből kivetkeztetem [Borosenedek AF; DobLev. IV/941. 1a]. 1836: a Halász ... a mint a To bé fagy azonnal minden tehetségét arra fordította hogy Csikot fogján [Csapó KK; Berz. 21].

Szk: ~ autoritással/hatalommal ad/köt. 1639: Jeouenek my eleonkbe(n)* Hogi azokat az Causakot minden ához valo igassagokkal es levelekkel adak es keőtek minden tellies hatalommal es Authoritással, Orbai szekbe(n) Pauan lako Gal Miklos Vr(amna)k es Kezdj szekbe(n) Szentleleke(n) lako Czintala(n) Istvan Vr(amn)ak [Hsz; KaLt Apor István ir. — "Köv. a nevek fels.] * ~ bizonnyal irhat/tud. 1562: My ezt irhatiwk Thy kgteknek Mynden Bizzonnyal hogy az ola az kit ktek meg Tartoztatot Jambor es igaz Ember [Sáromberke MT; BeszLt 61 Michael Chanady judex a beszti-bíróhoz és tanácsához]. 1770: minden bizonnyal tudgyuk ... ezen helyet vagyis erdőt melyen most állunk ... mindetig az mi értünkre a Szász Nyiresi határhoz tartozadonak lenni [Szásznyires SzD; Ks 27. XVI] * ~ hatalommal megfog. 1585: Az Wandorlo, Bwdoso, Eoreoksegnekewl valo lezlegeő zemelliek, ha mith az felseo dolgokban* hatalmassagokban megh chelekednek, Akar kichin bewn es hatalom legyen, Akar penigh nagy, vgian megh fogaik minden hatalommal [Kv; KvLt Vegyes III/18. — "Ti. fejlebb a constitutio-ban előadottakban] * ~ igazságra

ról kieléglt. 1578: az wen thorozkoy Ferneczne Frysinazzont leanyatt pakochyabely es Kys nywlasbely Rezzel Elegitette ky minden Igassagarol az thorozkay Jozagbol [Torda/Mezőcsán TA, Thor. V/14 P. Zeoke (90) jb vall.] * ~ igazságát/jussát adja/engedi/kiveszi. 1560: minden Jgassagát ki veőtte Az vi malambol, valami bamfi menyhartott Jiletthe volna [Mv; JHbK XII. 7]. 1561/1579: Lyphthaj Sophia Azzony fiawal adak Thorda varmegiebe ... Minden Igassagokath es Rez Jozagokath [Kozárvár SzD; SLt AB. 4]. 1598: Chiereni Lazlo vrunk Teke Ferencz vrunknak es az eo kgme feleseginek Chiereni Orsolia Azzonnak tellies minden igassagát ... ada es engede [Törzs]. 1631: Radnot nevű Castelyomhoz tartoszando Jozagomhoz ... minden igassagát jussat ... nekem, maradekimnak engedi vagy legatarisusimnak ő kgme [Radnot KK; Ks O. 37] * ~ jóakarattal/szolgálatát ígéri/mutatja. 1658: minde(n) jó akarattiat ígerte elő kgime Varunk épületihez [Alvinc AF; DLv. 3. XXX/A. 9]. 1667: Igrue(n) Mihalcz Mihaly vramis, minden Atiafisagos jó Akarattjat, Szolgaltattjat Farkas Jstua(n) Vr(amna)k Es feleseginek, Donat Kata Aszszonyynak [Ikafva Hsz; Borb. I]. 1670: kérem Kegyelmedet ... engemet illető dolgokban mutassa minden jó akarattját [TML V, 401 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz] * ~ jóakarattal/oltalommal/segítséggel lesz/van. 1632/1634: bízuan azért az Tholdalaghy Ura(m) jó akarattiaba(n), holot ekkedighis minden jó akarattal oltalommal es szegecczeggel volt neki [Koronka MT; EMKt VI. E. 2. 247a]. 1634: kerem eo kegmt ... legyen minden jó akarrattal, segittséggel, az kiczin Ioszagbolis, kit eo kgnek fatealtam [WassLt Cegei Vass János lev.] * ~ jó egészséggel/szerencsével éltet/tart (az Isten). 1575/1784: az Úr Isten tartsa és éltesse te Nagyságodat minden jó egészséggel es jó szerentsével [Gyf/Gáldtó AF; DobLev. III/586] * ~ jó egészséggel/boldog életet kíván. 1610: Az uristenteól kevanunk kegtéknek minden Jó egiesseget es keva(n)saga szerint valo bodogh ietet megadatni [Dés; Jk 320] * ~ reménysége van vkiben. 1663: Isten után édes kegyelmes Asszonyom, Nagyságodban van minden reménységem [TML II, 478 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu funcție substantivală; substantivisch gebraucht. I. mindenki; fiecare; jeder, jede, jedes. A. egysz 1540: Balassy Imreh ez mynapon Karoly Sygmondnak azt az dolgoth thytkon meg yelentette wolth, es Sygmond azt myndenek bezelette [Kv; LevT I, 10 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1565: En yttys kyrál Ew felseghe feolden Lakom, Jtt en myndennek elegh teorwént allok [Kv; BeszLt 5 Konth János nyil.]. 1570: Vy Adot Mostan eo K. varoswl nem vetnek, hane(m) az elebby adot zegyek fely Eleosser ... Mindentwl, valamint es valahogy lehet [Kv; TanJk V/3. 16b]. 1633: az Zabo Jacobine szolgálója mo(n)gia vala tugia az eördogh hogi Aszonio(m) minden-nel le fekszik [Mv; MvLt 290. 123a]. 1677: A' dézmásoknak instructioik adassanak; Cáptalanokban tételesen; onnan adgyák ki mindennek [Anc 254]. 1778: A Török Lo ... háta ki fokadat mostis, mindent kénálok véle olcson is oda adnok, de senkinek ne(m) kell [KJ. Rétyi Péter lev. Fogból]. 1794: Minden azt mondja, hogy Ester az én Leányom volna [Koronka MT; Told. 42/12]. 1825: minden csudálkozott, hogy miért rontyák azon sok szép, és erőss Épületeket [Szentdemeter U; Told. Conscr. 213].

B. tbsz 1573: (Az adót) eo k az polgar vram Egiebektwl is Mindenektwl kemelletlen zedyek fely Senkytwl az 1000 f(or)i(n)tra valo adoba cedwlat eo k. Be Neh vegienek [Kv; TanJk V/3. 72b]. 1579: Lazló papott mindenwt mindenek

ellen meg mentiwk es megh oltalmazwk benne [Uzon Hsz; Kp I]. 1592: Eo kme versendy Ianos fel vesze(n) az Evictorsagott, hogj mindenek elle(n) Zalanczj vramott megh oltalmazza benne" [Pókafva AF; JHb XXV/38. — "A földbirtokban]. 1600: Hoggiai Kis Isthwa(n) wal p(ro)kathorth Weres Balast Farczadit, Kis Petert Hoggiait, mindenek elle(n) eztendő forgasaba(n) [UszT 15/223]. 1703: Nyilván lehet mindeneknél mitsoda Párt ütest inditot Felső Magyar Országban Rakotzi Ferencz és Groff Bertsényi Miklos eo Felsege ellen [UszLt IX. 77. 68 gub.]. 1799: á panaszló szemérem nélkült felette szerelmes volt, mindenekhez hozzá adta magát [Dés; DLT]. 1814: Dobai Mihály Uram minek előtte el vette ezen mostani feleségét, mindenek Piros kurvának hívták [DLt 56. 12].

Szk: *~(ek)nek emlékezt(é)re ad.* 1552: En Banfy pal losonchy, Adom myndeneknek emlekezetyre, ez lewelnék zerybe [Besectelke MT; JHbK XVI/31]. 1561: My Jnakthelki Ghyerewffy Mihal, es Swky Benedek aggywk emlekezetre ez mi lewélünknek rendibe mindeneknek [Fráta K; SLt U. 28]. 1563: En Zeki pal Adom emlekezetre Mindenek akinek illik" [Kv; SLt G. 5 Zeki Pal és Suki István egyezséglev. Kerestel Bálint szolgáltatása ügyében. — "Köv. az egyezség szöv.]. * *~eknek értésére ad.* 1588: Agiuk mindeneknek ertésre az my leuelönknek rendiben [Vécke U; BálLt 81] * *~eknek tudására/tudtára ad.* 1550: My Zekel Myklos. Es Kaytot (?) Ferencz, Es dolcy (!) miclos manykroly" aggywk Emlekezetwly myndeoneknek twttara [BfR 192/23. — L. MNy LVIII. 491. — "SzD]. 1582: Aggiuk tudasara es emlekezetyre kiknek illik mindeneknek [Dés; DLT 209]. 1652: Adgiuk tudtára mindönök(ne)k az kik(ne)k illik az mü ielen ualo leuelünköt [Körspatak U; Pf]. 1798: adom tudtakra mindeneknek a kinek illik ez Lewelem rendiben [Nagylak AF; DobLev. IV/803 Belényesi Komáromi István nyil.].

2. kb. mindenféle (alias/rossz) személy; de tot soiul de persoane; jede Art (niederträchtige/schlechte) Person. Szk: *~nek elmond.* 1814: Dobai Mihály Uram más betsületes Czehbéli Mester Embereketis le huntvutozta Balog István és Jsákit mindennek el mondotta, égy szóval kitsintül fogva nagyig ok nélkül vexálta [Dés; DLT 56] * *~nek mocskol.* 1813: Dobolyi Mihály Uramot, égy bizonyos örögség Gyűlésében öszve teremtettézte, s á Feleségét öszve kurvázta és motskolta mindennek [Dés; DLT 56/1814].

3. ingó és ingatlan vagyon összessége; toatá averea mobilă și imobilă; Gesamtheit des beweglichen und unbeweglichen Gutes. A. *egysz* 1569: Margyt azzony es Kerestel Balas Menedek Leweleit aggyon Buday Gergelnek Myndenrewl hogy meg Elegytette Buday Gergely Margyt azzont [Diós K; JHbK XLV/13]. 1570: Sophia Kwn palne Azt vallia hogy zayabol hallotta Kaytar palnenak hogy Mindenbeol ky attha volna az Menyenek az gyermek Rezet [Kv; TJK III/2. 203]. 1700: Tudade mind menest, Disznott oda hajtatott Görgenyb(en) hova löttek ? Tudade ... mindent elő hazat ehez az házhoz juhat, Bárányt ... ? [K; SzentGy vk].

B. *tsz* 1508: ez felyul meg Mondoth Anna Azzon Ada my elewtunk myndenekul Az Zwky Jsthwannak menedeketh [Kv; EM XXIX. 263]. 1573: Zigiarto Matias es Kadar gergel" Azt valliak hogi Eottues leorinch ... Mond hogi ... testamentomot akar tenni Mindenekreol leweley vadnak Ladayaba hogi Menedeket attak neky [Kv; TJK III/3. 198]. 1602: Jm en az vram előtt, mindenekett Nekték hagiom minden Eroksegemmet az penzen veöttett minden pertinentiaual [Kászonimpérva Cs; BCs]. 1699: mindeneket

mind ittben, mind oda ki inventálván kezében adgyanak" [Kv; SRE 60. — "Szege di Istvánnak]. 1732: Endes ur(am) mindeneket Conscribalt ujjolag [Kv; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1782: Néhai Mikola Lázlo Ur holta után építettünk mindeneket, az egj Csüren ha nem dolgozhatamis, de tudom azt, hogj az is a' Mltsgs Exponens Aszszonj birodalma alatt épült [Dombó KK; JHb XLX/22. 22].

Szk: *~ből kivet.* 1724: kérte a Felesége az Urát Gónos Istvánt, hogy testáljon néki, mert ha meg hal, ötet kivetk mindenből a' Gonos Atyafiak [Ne; DobLev. I/106. 8b-9 Sára Veress rel. nob. quond(am) Stephani Dobolyi (53) vall.] * *~(ek)ből ki/megelégit.* 1544: Ez három zemelek azth wallotak az ew hytyk zereyth hogy hallomaskeppen hallotak wona, wkys hogy meg elegetethe wolph symon vra(m) myndembeol az che Gergelnet az borbala azzonth [Zsombor (K) körny.; MNy XXXVI. 52]. 1578: Frwsinazzonnak, Hozzwazay Peterének Az annya Az wen Thorozak ferenczne Az belseo Thorozkohoz walo Jozagbol Labas Barrommal eoker zekerrel eokreokkal eozwe Diznowal es Jwhokkal es Ewneo Barmokkal ky Elegitette Az teob Jozagbol mindenekbeol pakochyabely es kys Nywlasbelj Rezzel elegitette megh Frwsinazzont [Torda/Mezőcsán TA; Thor. V/14 Mich. Gywla 50 (jb) vall.]. 1609 k.: monda akkor Pal Deak* Immar io fiam en innet mindenekbeol ki elegettelek [Dés; DLT 311. — "A leányának] * *~eket hagy vkinek.* 1592: Balas Janos ket eökret hagiót vala az Apianak, egyebeket mindeneket Az felesége Apianak fyaual egyetembe hagiót vala [UszT]. * *~nel bővelkedik.* 1765: Tkts Cserei Mihály Ur(am) egész elete fottaig mindennel bővölködött a' mint bizonyos megh Ifiü legénységiben szerzett drága külömb külömb féle substantiák mutogatják máigis [Bölon Hsz; Eszt-Mk Cserei lev]. * *~től elesik.* 1591 u.: tartotta uolna Az torujnyhez magat de mjuel hogy ahoz ne(m) tartotta magat Azt mondom hogy myndentul el esset [UszT].

4. birt szr-os alakban; cu sufix posesiv; mit possessiver Personalendung: vkinek teljes (ingó és ingatlan) vagyona; toatá averea cuiva; js ganzes (bewegliches und unbewegliches) Gut/Vermögen. 1648: Viczey Caspar vra(m) vallia Daroczy Janosnak Towaj haza zeoleye, es kereskedesse vala Ektor hallam hogy panazollikodik vala fia feleol Im az Bestie kurwafy Mindenemet el veszte [Kv; TJK IV/1. 229]. 1629: Czak hogj szepen szol az Aszony neki, s mindenemet el czalhattia teole, az Uratol [Mv; MvLt 290. 148a]. 1814: Azt is magától a' Grofnétol hallottam mondaní hogy a' Grof rosz gazda, mindenit Lovakra vesztegeti [Mv; TSb 12]. 1868: A vén asszony a mint mondja „Uram végett” mindenit el akarják venni; már a Becsülő bizotmány ki is van nevezve [Pf Barabás Sándor jogász lev. Kvról].

Szk: *~éből felprédál.* 1803: a' Feleségemtől nekem azt izenték, hogj ha vélek meg nem békéllem, szekerekkel jönek réam, s mindenemből fel prédálnak [Toplica MT; Born. Xvc. 1. 108 Márk Juon (43) col. vall.] * *~éből kiesz.* 1804: a Néhai Ur halála után Rutkai veje szállott a Néhai Aszszony mellé, a kiis nem hogy segítette volna az Aszszont, hanem még mindenből ki ette [Marosszitimre AF; DobLev. IV/875. 4a] * *~éből kifogy.* 1712: Vadas István Uram az el múlt haboruságos üdökben annyára ki fogyot volna mindeniből, és kételenítettett volna Zállagban hánni sok szép szántó földet, s kaszálóit, hogj nem volna hová egy véka buzáját el vetni [Nagylak AF; i.h. I/76]. 1784: (Ferentzinél) bizony alig hiszem hogy kapjunk nálla

Fundust, mert tsak nem mindenből ki fogyott [Kv; SLt XL Ágoston Márton Suki Jánoshoz] * *~éből kifordít/forgat.* 1663: ezek között az tökéletlen, embertelen praesidiumok között vagyunk ... Félünk attól, hogy homagiumot praestálván, mindgyárt belénk grázdálkodnak és mindenünkből kifordítanak [TML II, 464-5 Ebeni István Teleki Mihályhoz]. 1814: azt hallottam midőn Barátosi szemibe mondotta Dobainak: hallja ked Dobai Uram, engemet ked már mindenemből kiforgatott [Dés; DLt 56.21] * *~éből kifoszt.* 1700: Rácz Labanczok mindenemből kifosztottak [KemLev. XXIII/2112] * *~éből kipusztít.* 1852: én nem vagyok Fejedelem sem oly Capitálista kinek pénz Interestre légyen szükségem ki vagyok mindenemből pusztítva [Nagylak AF; DobLev. V/1375] * *~éből kipusztítja magát.* 1757: az Attya mindenből ki pusztította magát [Gálfa KK; Ks 66. 44. 17c] * *~éből kipusztul.* 1756: neki eleitől fogva nem a' volt a' szándéka, hogi ökor heljib(en) ökröt szerezzen az szegénység hanem hogy mindenből pusztulja(na)k ki [Galac BN; Wlt Nagy Sigmond (54) jb vall.]. 1793: No te roszt kurva ugyan jól viseldest magadot, mert már mindenéből ki pusztultál [Koronka MT; Told.] * *~e el/odaég.* 1758: Besztercének az a része, melyen a nagyanyám szállása volt, meggyúlván, mindene odaégett [RettE 55]. 1835: a Menyő meg útván a Házát mindene el égett [Zsibó Sz; Wlt] * *~e odavész.* 1657: Én pedig csak könnyűszerrel menék, az fejedelem nagy örömmel látá, és többé vissza nem bocsátá, mondván, ha mindenem odaveszne is [KemÖn. 183] * *~ét eldúlja.* 1601: az Mihály vajda kijöveletekor mindeneket eldúlták vala a székelyek, semmijek nem maradt valamivel éljen [Vargyas; U; DanielO 8] * *~ét el/felprédálja.* 1629: Hallottam az katonátul, hogy az ura, Varga Mihály ment ki az kvártélyban. Úgy hitta, hogy elmegyén az esse lélek városából, mert mindenit elprédálják [Mv; MvLt 290. 150b átírásban]. 1668: mi reankis csettelkere szállita egy falka hadakat Bethlen Janos Uram, mindenünket fel praedálák, aszt kerdeztek az székelyek tollunk micsoda haragia lehet az Urnak Bethlen Janos Uramnak az Szentpáli Janos Ura(m) ioszágára, mert megh hagyta minekünk hogy mindeneket fel praedáljuk, csak az testeteket, s lelketeket hadgyuk [Csehtelke K; BFR 57/51] * *~ét eltékozza.* 1724: Idősb Jeremiás tékozlatta el mindenét Gonos Istvánnak [Ne; DobLev. I/106. 3b Helena Kádár cons. quondam nob. Michaélis Nagy (70) vall.] * *~ét (el)testálja.* 1755: ezen unokámra Székely Judithra Testalom egy szoval mindenemet pénzemet, jelen valokat es adosságaimat ugy egyb minden nével nevezendő ezüst, Ön, Réz, vas fa cserép és gunyáimat [Asz; Borb. II]. 1799: a néhai Bátyám mindenit el testálta azoknak nagy részét a Testamentariussai már kezelhezis vették [Déva; Ks 75. VIIIb. 130] * *~ét hagyja vkinek.* 1507: Az tobyzt mynt Ezust marhamat myndenemet hagyom az paternek, hogy tanytassag es az Eskolat el ne hagyassak vele [Nyírk VI, 187 Cheh István végr.] * *~ét megissza.* XIX. sz. eleje: Ígyuk meg hát féltünkben^a Mindenket éltünkben! [EM XX, 507 Márkus-kódex. — *Ti. a haláltól] * *~étől evenálódik.* 1739: a szegénység egészen mindenétől evaenálódott [H; Ks 99] * *~étől megfosztatik.* 1675: (A hadsereg) már mindenétől teljességgel megfosztatván, az fizetésnek nem léte, vagy késedelmé és quartélybeli szüksége miatt el ne oszlojjon [TML VII, 99 Vesselényi Pál, Kende Gábor, Kubinyi László Teleki Mihályhoz] * *~ét pénzze teszi.* 1832: mindenünket ugy pénzé tettük, hogy már semmink sints egyéb a' háznak négy szegénél [Bordos U; Told. 39].

5. vki tartozásainak összessége; întreaga datorie a cuiva; Gesamtheit js Schulden. 1573: eo k az polgar vrain Senkitwl az 1000 f(or)i(n)tra valo adoba cedwlat eo k. Be Neh vegienek hanem Mindent penzwl aggyak megh [Kv; TanJk V/3. 72b].

Szk: *~ből megalkuszik.* 1570: Zeoch adam hithy zerent vallya Dabo Tamastwl ezt hallota hogi kery volt egy zablyaiat Mellyet Annak eleotte Zabo gérgnenek Zalagba vetet volt, Jlen zowal ... Mindenbél megh alksom veled Es megh elegitlek [Kv; Tjk III/2. 2] * *~ekből kielégít.* 1632: Istua(n) kouacz nem tartozik semmiuel immar fizetni, mert mindenekből ki elegitet mind engemet s mind penigen az ket megh neuzezt batiamatt [Mv; MvLt 290. 64] * *~ekből megegyenesedik.* 1572: volt Sapfar Pal vramnak valami pinze Hadriuj Ferencz vramnal aztis meg atta Pal vramnak mw eleottwnk, Es myndeoneogbeol felywl meg mondot dolgokbol meg egyeneoseottenek mw eleottwnk [Gerend TA; BK] * *~ekről megfizet.* 1650: Wettettem szamot Tatar Mihaly Uramal ö Kigyelme meg fizetet mindenekről [Kv; ACJk 58a]. 1687: megbékélte(m) mind károsokkal, mind Udvarbiro ur(amm)al, meg is fizettem; egészen mindenekről [GramTr VIII Kucsó György szabad legény (25) vall.].

6. vkinek teljes járandósága; întreaga retribuție a cuiva; js ganzes Gehalt/ganze Bezüge. Szk: *~ét megfizeti.* 1570: Cristina Kadar Peterne, Azt vallya hogy hallotta zabo Myklosnetwl Betegh agyabol azt Mongia volt Iso Ambruznenak, hogy Megh Rwhaztalak mynt Illen zegen azzontwl lehetet, Mindenedet megh fiztettem [Kv; Tjk III/2. 196].

7. *~e vkinek/vminek.* a. minden testrésze/egész teste vkinek; tot corpul cuiva; js ganze Körperglieder/ganzer Körper. 1640: Janos kouacz egy szeker füet hoz vala maga szükségire s az Vr szolgálai eleiben allanak az Janos Kouacz Felesege az füün (!) ül vala azt le szállittak rutul szidak ezt mondua(n) neki hogy vgy megh rügodosszak hogy mindene eösze szakadoz [GyK. Cath. Borsos cons. prov. Andrae Küs (40) vall.]. — b. egész teste-lelke vkinek; tot corpul și sufletul cuiva; js ganzer Leib und Seele. 1824: a' Sántz mellet ki akarná kerülni azon akadékos Legényeket, édy közölök — Kantárájt meg fogta, szentytimindenit öszve szidta [Dés; DLt]. — c. egész ruházata vkinek; toată îmbrăcămintea cuiva; js ganze Bekleidung. 1668: tudom azt hogy Sandor Jstuannek elegendő ruhaztya (!) uala mikor hozak szoknyai Palastyá ... mindene elegendő [Szentsimon Cs, CsÁlt F. 27. 1/27 Benkes Peterne Katalin (64) pp vall.]. 1737: az Incták Góntzi Ersébeth és Székelyhidi Anna midőnn az A-t ... ittasonn találták volna, egijetmassát tölle el-vették; és mindenét, Nadragát és egjéb titkosabb helyeit meg-keresgéltek [DobLev. I/260b]. — d. minden (alkat)rése vminek; toate piesele a ceva; alle Bestandteile von etw. 1652: Vagyon az Nadas viszen egy malomis ... mely(ne)k mindene jo [Türe K; GyU 97]. 1810: ezen fedél alatt egy hátulsó ház; melynek mindene édygez az első házával [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 384].

8. mindenféle termés/termény; orice produs (agricol); allerlei Ernte/Ertrag | mindenféle áru/termék; orice marfă/produs; allerlei Ware/Erzeugnis. A. *egysz* 1568: feger warrot minden igen arros es az kolcheg ot embernek igen szwgséges [Erked K; BeszlLt 38 Petrus Bozzasy de Erked Gr. Thymar beszti-bíróhoz]. 1579: Vegeztek ezts hogy Az Saffar polgarok Az varas pinzinek el vasarlással senkire ne byzzak hane(m) eo magok vegienek mindent [Kv; TanJk V/3. 205a]. 1600: Kadar Janos regestumatis olwasta(m)

hogy mitt adot nekie es hogy mindent fel tudot chiak egy giortiat(is) [Kv; TJK VI/1. 461–2 Martinus Gywtho vall.]. 1714: mindent az Egi Vizen kívül Pénzen kel vétetnem [ApL 5 Apor István Apor Péternéhez Nsz-ból]. 1785: az idegen Tolvajok az Ház héjára fel hágtanak a Szalonákat hájokat, s az hagymát fokhagymát hánták le, s a mit kaptanak ott mindent [Piskinc H; GyK]. 1797 k.: Itt ismet nagy szarazság van mindent el pergel az Meleg [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. 1840: Kertemet le huzták benne lévő veteményeket végképpen ki pusztították egy általjában mindent le Tolvajkodtak [Dés; DLt 935].

B. *ibsz* 1622: Quarta mindenekből [Retteg SzD; SzJk 13. — "Köv. a fels.]. 1683 k.: Ha az Biro ne(m) gazdalkodnék, tartozik az dézmat mindenekből meghadni [Somlyó Sz; SzVJK 63]. 1706: Buzát, zabot, Haricskat, Kölest etc egysszoval mindeneket, ezek vesztegeték, éteték es hordák s praedálak eil [KvAkKt Mss 261]. 1737: ex Documentis Inctae ki-jó az, hogy mindeneket vásárlott [DobLev. 1/260a]. 1796: Dézmat ... adunk mindenekből a Tizediket ugy mint Buzából, Máleból, Bárányokból, és Méhekből [F.gyékényes SzD; WassLtl].

Szk: *~ekről számot ad*. 1589 k.: Az Malom Jőuedelmét tudom, hofi Teoreok Leorincz Malom mester ennekem" Jamborul mindenekrül zamott adott [Szu; UszT. — "A főbírónak].

Sz. 1811: Jól mondják: minden föld mindent meg-nem terem" [ÁrÉ 45. — "Lapalján: Non omnis fert omnia Tellus].

9. mindenféle/minden lehető tevékenység/tennivaló; orice activitate/obligatie; allerlei/hand mögliche Tätigkeiten/Obliegenheit. 1590: Affirmallja az mellet az J. p(ro)curatora hofi mjert mi(n)dennek vege volt azt meghaborította az fellyel megh mondot feleleti zerenth [UszT]. 1653: mond a gubernator": „Jól vagyon hát; nám mondam, hogy mindenre embernek esmertem én lenni kegyelmedet !" [ETA I, 126 Nsz. — "Bethlen István Nagy Szabó Ferenchez 1621-ben]. 1670: igyekeztem Kegyelmed írása szerint mindeneket ó nagyságok előtt végben vinni [TML V, 82 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1679: mit tethetünk rulla hogy mindekre nem erkezhünk [Dés; Jk 40b]. 1722: mik most vettedegélünk el maradtunk mindennel az sok esők miatt [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1820: az Excellentiad kegyességébe reméllek abba bizom, mindent bõlts rendelése Szerént tenni kívánok és törekedem [Várfva TA; JHb 48 br. Josika Istvánné özvegy Tóvissi Borbára br. Josika Jánoshoz].

Szk: *~(e)ket elkövet*. 1677: mindeneket szabadossan a' Szegeny ügyefogyat nemes embereken el követni meg nem engedgyük [WassLtl a fej. Vas Jánoshoz]. 1772: Vásárhelly" hogy Téglát kaphassak akarmi drágánis mindent el követtem [Told. 5a. — "Mv]. 1841: Minden plenipotentarius köteles mindent elkövetni, á mi principalissa és ennek maradékaira nézve Szerents és boldogito [Asz; Bosla. Fülep András assz. kezével] * *~re kész*. 1626/XVIII. sz.: Az mit Isten hagyat mindenre kész leszek [ItK 1931. 77].

Sz. 1762: mindent a körmödre égni vársz [Hosszúasó KK; Told. 5].

10. *áv is* mindenféle dolog (a szóban forgó dolgok összessége); orice treabă/chestie; allerlei Sachen (die Gesamtheit der genannten Sachen). A. *egysz* 1540: Bathory Andras es Dragffy wram Azt es mondaak, hogy ez wrak ymar Nadasdytol, Bebektel es myndaz egyeb kewethekthel myndent meg erthethenek [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus

Nic. Thelegdyhez]. 1595: 2. Eytel borth Attam az Segitő Darabantunknak d 12 Mert nagy munkánk volt velek, miért hogy az á Nemzet mindent zaiában var [Kv; Szám. 6/XVIIa. 179 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1606: mindenel eörizni es oltalmazni akarom az en tiztessegemeth [UszT 20/143]. 1617: Elégge hallottam hofi ezt az jambort zitta az az azzoni hamisnak, gilkosnak, cziaak az mi az zaián ki fert olliakkal, mindennel [Kadács/Kobátfva U; Pf Fr. Bencser de Medeser és Th. Böleoni rector Scholae Tarczafalviensis vall. jel.]. 1705: az vilagon mindennel segitette Tarczafalui Ferencz wram az szegenj Tarczafalvi mihalyné Aszszonjomot [Pátfva U; Pf]. 1779: (A halászkod) Istenre mindenre reménkedvén, hogy ne gyaláznak s vernék tuább mivel a halott halakkal együtt által adnák tsak ne verjenek (igy!) öket tuább [Záh TA; Mk V. VII/12].

B. *ibsz* 1570: (Bíró uram) Ismet eo kmekek warasul giwche Be, es mindenekreol akor vegezny Akarnak [Kv; TanJk V/3. 11a]. 1599: Zolgalatiat eo kgme(ne)k megh kezeontek es quitaltakis mindenekreol [Kv; Szám. 8/XV. 25]. 1630: mindeneket meg Jgire Kerekcs Gergely [Mv; MvLtl 290.209b]. 1707/1711: mindeneket* beis tellyesitetek az Tizsteletes kolosvari Pater Jesuitak eo kegyelmek [Kv; JHbK LVII/43. — "A haldokló véghagyakozását]. 1796: javasolom hofi küldgye ide Nagyságod a maga Udvari Tiztyét had végjen számot jo moddal mindenekről [IB. Szent Gerlitzai Nagy Sigmund mezőújlaki ref. pap lev.]. 1838: mindeneket tagad egy átolýába [Dés; DLt 8].

Szk: *~eket eltűr*. 1758: szegény feleségemnek valóban sok jutván e világi nyomorúságokban, nagy békességgel eltűrt mindeneket [RettE 67] * *~ekre gondja lesz*. 1670: Kérlek, édesem, mondd Bucsi uramnak, mindenekre legyen gondja ó kegyelmének, hogy szénából és egyébből fogyatozás ne legyen [TML V, 94 Teleki Mihály Veér Judithhoz] * *~nel gédelget*. 1591: Baniabwki Janosne Anna azzoni vallia, Lattam ezt hofi Nagi Antalné Nagi Demeter kwrwl forgo dot es keduet kereste es mindennel gédelgette [Kv; TJK V/1. 140].

Sz. 1841: Méltotassék Nagyságod Csendes humorrall maradni, mert a mint mondják a holt Tyuk mindent ki vakar [Görgény MT; Born. G. XXIVb Csiki Sámuel lev.].

11. minden (lényeges) adat/részlet/körülmény; orice dată/detaliu/circumstanță (care țină de esență); alle (wesentlichen) Daten/Einzelheiten/Umfstände | mindenféle ügy; fel de fel de probleme; allerlei Sachen/Angelegenheiten. A. *egysz* 1540: Kegyelmes wram, az myth thy kegyelmethek en thwlem Bathory Andrasnak es Dragffy wramnak yzenthenek wala, myndenth en am az egy dologhtol meg waalwa, ky tytok, nekyek meg mondek | ygaz ydeye myndenre ew nekyek es gondolny [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1542: Wram feleses myndenth erth k., az thewrewk zolgayath minth bochatthakel, hyzem myndenrol irthak [Fog., i.h. 18 Petrus Orozy Zalay Janoshoz, Poson m. ispánjához és Fog. vára urához]. 1733: mindent az Instructioban nem inseralhatni [Torda; TJKt I. 20]. 1817: Az Ipomnak Várad Jánosnak intézett levele ebresztett fel engemet erre hogy a Tkts Urhoz ilyen aperte írják meg mindent [M.igen AF; KmULev. 3 Benkő Sámuel lev.]. 1828: Hatfaludy Lajossal igyekszünk mindent ügyesen és helyesen eligazitan(i) [BetLtl 4 Hodor Károly lev. Bécsből]. 1847: nekem mindent beszéllett [Dés; DLt 792].

B. *ibsz* 1540: Waydane azzonyomnak myndeneket nylywan megmondek [Kv; LevT I, 10 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1558: valasztattam vala ... az Nagy banyay

arany kamorának Meg visitalasara az Meliekben Hyuen el Jaruan Mindeneket, Meg Jelenttetem [Nsz; MKsz 1896. 294]. 1592 k.: miért az ell vezetett dolgot megh haborította Arrul birot kiwanu(n)k hogy el vezettek mindeneket keozteonk [Uszt]. 1595: Ez Jozagnak zokot adaia es egieb szedeo wedeo ez Jelen valo eztendeoben mindeneket egiben wetwen tezen egy summaban f 76/72 [Kv; Szám. 6/XI. 19]. 1736: be menven szoval mindenekről bővebben lészen szerencsem inservialni Ngodnak [ApLt 2 Kálnoki Mihály Apor Péternéhez Nsz-ból]. 1795: Esketésbeli Kérdéseinkre ... ugy vallottak mindenekben, mint az előbbeni Tanuk [Mezősámsod MT; Berz. 5. 43. S. 1].

Szk: ~ről ellenéz vkit. 1570: Beran Benedekne Anna, Azt vallyja hogy oda Jwv Jzone, Mond az Betegh azzonnak vagy tes testamentomot vagy nem, De En Mindenreol el-lenzelek, mygh az Enymet megh nem adod Mert zokal vagy ados enneke(m) [Kv; TJK III/2. 197] * ~t elvégez. 1572: En magam zemben akarok lenni Byro wrammal Komammal, es myndent el wegezek Ew kegylmewel [Torda; BesztLt 3704 Lucas Pysthaky es Colomanus Fekete a beszti bír-
hoz es hites polgáraihoz].

12. ~(ek)ben minden tekintetben; in orice privință; in jeder Hinsicht. 1573: az hentelerekis Ez rendeleskekhez mindenbe keotelessek legenek [Kv; TanJk V/3. 84b]. 1581: mindenekben Engedelmeseknek akarunk lenni, ahöz tartani magunkat az my az fel(seged) parancholattia [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály Báthory Istvánhoz]. 1606: soha semmi dolgaban Beldi Vram ellen nem törekedtem sőt inkab mindenekben zolgálni akarok ő kegemnek [Uzon Hsz; BLt]. 1620: Zóres Andras 65 eztendős Barczai Sandor-ne Barbely Christina asszony Jobbaggia mindenekben ugjan aszont vallyja mint az hatodik vallo Kis Andras 50. Esztendős Ezis ugjan aszont vallyia mindenekbe mint az hatodik vallo [Algyógy H; RDL I. 109]. 1692: Az Asszonyialatis mint tisztességes Feleség és házas társ magát Férfjéhez mindenben alkalmaztatja [SzJk 257]. 1695: ezen dispositio ellen semmit ne disponalhasson ő kegylme, mely ha lenne is annihialtassék mindenekben [Impérfa Cs; BCs]. 1794: Ez a Commissio mindenekben a' Domest. Consistoriumtól függjön [Kv; SRE 314].

13. ~eknek előtte mindenekelőtt; înainte de toate; vor allem. 1570: a mykor az derek dologra, kelletik allanunk, akkoron ezekreöl Neke(m) myndeneknek eleotte dologm es Zoom legen kegylmetek eleot [Székelyvásárhely; BálLt I]. 1588: hogiha jeoue(n)deobe az tellyes házat Somogy Andras el adowa tenne tehat mindeneknek eleotte tartozzek az eo Battyt Zabo Demeterth velle meg kinalny [Torda; Pk 2]. 1611: Mindeneknek eleotte az Constitutio zerint az kit az oszlasnak feo dolga illetet, meg eskettuk, hogy minden-nemu Jokat, az Djujsiora valokat, igazan eleo ad es neuéz [Kv; RDL I. 90]. 1677: Igen helyes és követésre méltó cselekedeti volt eleitől fogva ez hazának, hogy Országos Gyűlésekben, mindeneknek előtte az Istennek tiszteletire nézendő dolgokon kezdeték-el elmélkedéseket [AC 1]. 1760: Werestói György Uram ő Kegylme a' maga Parochialis Házához hivatván, a' Kolosvári Reformatum Consistoriumot, holott is proponáltatott ő Kegylme által. Hogy mindeneknek előtte az Ecclesiái Fő Curatort kellenék denominálni [Kv; SRE 191]. — Vö. a *mindenekelőtt* címszóval.

14. (világ)mindenség; univers, lume; (Welt) All. 1811: Uram! a' semmiről ki-leg távolabb vagy, Kinek hatalmad oly' erős, és szód oly' nagy! Hogy a' meddő semmi attól

meg-terhesült, És sok valóságát, sőt egy nagy Mindent szült! [ÁrÉ 186–7. — "Lapalji jegyzetben: Az Istennek ezen szava: Légyen. Lásd. Terem. K. I. Rész. ^bUniversum].

15. a világ minden dolgai; toate lucrurile ale lumii; alle Dinge/Sachen der Welt. 1672: mindenek Istentől vadnak s lesznek [TML VI, 358 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1692: az nagy hatalmú, mindeneket bölcsőn alkotó kegyelemnek Isteni teremtéséből décretumát, az szomorú és gyaszos halál sebhető mérgeivel közösítette volna [DLv. 5].

Szk: ~ekre kér kb. mennyre-földre kér. 1675: Kereszturi János Ura(m) az Törvénytételekor, szintén ugy tanácslott, és kért mindenekre engemet, mint Vas János Ur(am) [WassLt Petrus Barabas de Albis (45) ns vall. Mich. Erdős, a nagyobb cancellaria jur. notáriusának keze írása].

16. ~ek útja a halál; moartea; der Tod. 1697: Edes gjer-mekim, ha az jo Isten engemet hirtelen előttetek az minde-nek utjjara el uiszen rollam, az Anjatoikrol reatok szallando jozzagtok ily tudgiatok az en tudtomra [SLt AM. 26 P. Horváth Miklós jegyz.].

17. tsz-ú szr-os formában; cu suffix personal la plural; mit Possessivendung in Mz: mi/ti mindnyájan; noi/voi cu toții; wir/ihr alle. 1589: Azert twnekteokis Zóchy Mesterok-nek es kywaltkeppe(n) mindenteoknek Adjuk It az my Erdely orzagunkba(n) lakozoknak ez Jelen valo lewelwnket latoknak! [Kv; MészCLv. — "Köv. a szövb.]. 1591: mynkett meg biralwan es kezunkett myndenynk be aduan [Impérfa Cs; BCs]. 1593: (A földet) az en Jobbagio(m) megh valtotta hatalmasul rea mentetek az rea menesert 24 Gira(n) vagion kwleon kwleon mindenitek [Uszt]. 1595: Az mely potentiakra mjnkett keres, abban my telliesseggel artatlanok vagyu(n)k myert pedigh minket illjen potentiakra keres, valamely terhet keresi raitunk, Azert mi(n)deninknek holt dyan vagio(n), merth my Jamborok úagyunk [i.h. 10/101]. 1657: (Az Isten) viseljen gondot read s mindenötökre s ő szent felsége hozzon is meg minnyjátokat jó egészségben [TML I, 43 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. 1710: nektek is tisztékül, kinek-kinek hivatala szerint annyi fizeté-se jár, akiből a maga státusát eltarthatja hanem minde-nitek tartsa a maga határában magát [CsH 445]. 1748: Fiaim, mindenitek maga részére nyolcz-nyolcz ökröt szeke-ret kérjen elé ha én meghalok [Torda; Borb.].

III. hsz-i haszn-ban (hsz előtt nyomósító szerepben); adverbial (inaintea unui adverb avind rol de întârire); in adverbialem Gebrauch (das Adverb betonend); kb. teljesen; cu desăvîrșire/totul; völlig, vollkommen. 1793: Ezzel az Aszszony ő Nga el ment minden butszatlan a' maga szál-lására [Koronka MT; Told.]. 1816: éppen reggeli Tehén hajtáskor tanálkozván velle, minden kérdéslen ezt mondá nekem [Dés; DLt 99].

mindenecke kevéske vagyon; puțină avere; kleines Vermögen. 1663: Ha idegeny uraim mellett nem szántam sok izben mindeneckémét elhagynom, bizony később leszék Nagyságtok mellett mindent elszenyvednem [TML II. 474 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

mindenekelőtt 1. legelőször, elsősorban; înainte de toate, in primul rînd; vor allem, in erster Linie. 1683: Minemő modalitussal jarion az Parochusnak az Sabbathale az Registr(a)le Protocolumb(an) Assignaltatott de hogy vilá-gossabb legyen mindenek eleott ily kell meg-ertení! [Borzás Sz; SzVJK 48. — "Köv. a részl.] | olly Perceptorságot visel-

tet(ne)k elsőben is mindenek előtt (is) az eő dolgok véte-
tődhessék elő az Ország előtt okvetle(n) [UszLt IX. 76.
13 fej.]. 1710: A császár Posonban országgyűlést hirdet*.
Ott mindenekelőtt a minapi rebelliót kezdék kikeresni, kik
voltak indító okai [CsH 82. — *1671-ben]. 1842: a Kinyo-
mozo Biztosság Fő Hadnagy Tekintetes Vajda Pál Vrnak
kérelmét elő vévén a' dolog világosságra hozhatására
nézve szükségesnek látta mindenek előtt fel tenni ez alábbi
Kérdő pontokat [Dés, DLt 1452a].

2. főleg, főként; mai ales, mai cu seamă; hauptsächlich.
1605: tüggyük az Nemessegeknek házok népesteol mindenek
eleott, ky gazdalkoggiek es zolgalyon inkab [Kv; TanJk I/1.
504]. 1702: el unta(m) a sok becstelenseget, mivel minde-
nek előtt csak rág es ragalmaz hogy semmit sem adtam [Ma-
rossolymos H; Told. 22]. 1758: Zsigmond, ez igen jeles em-
ber, szép személyű, tanult, friss mindenek előtt s nékem is
igen kedves bátyám vala [RettE 58].

mindenekfelett főleg, különösen; indeosebi, mai cu
seamă; besonders, vor allen Dingen. 1600: az zeontelen valo
serkengetes hasznos es zeokseges Emelle kewantatik
felette igen az iozansaghis mindenek felet kyreol aminth
biro vramis ammouel [Kv; TanJk I/1. 353]. 1694: edes leá-
nyom szánom az read valo haszontalan szép intesimet, s
sok kölcséget, de mindenek felet böczülletes Uradnak
gyalazodását [Torockó; Pk 7]. XVIII. sz. eleje: Mindenek
felet Curáld, hogy Széles egyenes ályu Ménlora tehes Sziert
[JHb 17/10 lőrtáti ut.]. 1735: keves nap mult el hogy az
Urffi ebédigen es Vatsoráján vagi iros tézta vagi egjébb
vajban rántott vagi főtt ne lőtt volna mindenekfelett Exa-
menek alkalmatossága(val) [Kendilóna SzD; TKI Benjamin
Cseh de Akna 1790 ns vall.]. 1801: a' M.N.Sombori Com-
mune Terrenumok(na)k fel-osztása a' fellyebb említett Deli-
beratumok tenorok szerént, különösön pedig 1795ben 4dik
Decembris hozott Deliberatum szerént, melly mindenek
felett fundamentoma ezen osztálynak ellene alhatatlanul
folyon [M.zsombor K; Somb. II]. 1842: a' mi mindenek
felett serelmes azon gabonájokat el sem hordhatják*
[HSzjp. — *A falu lakosai az említett földről].

mindenes 1. kb. belső/udvarházi cseléd/szolga; servitor/
servitoare la toate; Hausmädchen/diener. 1705: Kornis Ist-
ván uramék egy meghitt szolgálja, aki mindenes volt, az
asszonynak ugyan egy meghitt frájával tegnap este valahogy
magokat kibeszélvén a kapun, elsőktenek ketten [WIN I,
372]. 1772: Ezen jobbágy az Udvarban mindenes már üdös
vén ember [Kozmás Cs; Bkt Mikes conscr.]. 1799: engem
vettek bé udvari Bironak s mind én voltam mindenes, még
a' Jozság fel osztatot [Náznánfa MT; Berz. 4. 31. N. 27].
Sz.: 1592: Myndenes Benedek jb [Kozárvár SzD; DLt
235]. 1597: Myndenes Benedek eskwtt ember jb [Kozár-
vár/Néma SzD; SLt BC. 6].

2. (fej-i/földesúri) belső bizalmi szolgálatban levő szemé-
ly; persoană de încredere (la un principe/moșier); (fürst-
liche/gutsherrliche) innere Vertrauensperson. 1661: Én be-
szélék itt udvarnál Hedri Benedek urammal, ki Tököllyi
uramnak ő nagyságának mindenes itt benn [TML II, 16
Teleki Mihály Veér Judithoz]. 1780: Cserei Uram a köze-
lebről valo Cselédgye eő Ngának, eő kegyelme mindenesse,
keze lába, s mintegy udvari kapitánnya eő Nagyságának
[Bethlen SzD; BK. Joh. Ersek (43) jb vall.]. 1823–1830: az
özvegy papnének nagyobb leánya Kata Balás Györgyné volt,
kinek férje Bonyhán a gróf Bethlen Adámné gróf Gyulai

Kata udvarában Kammerdiener vagy inkább mindenes, úgy
az udvarban ez és felesége voltak gazda, gazdaasszony
[FogE 275].

Szk: belső ~. 1710 k.: Frater Pál az atyámnak kiváltkép-
pen való barátja és atyafia lévén, ekkor a fejedelemnek igen
kedves és belső mindenes, jó patrónusunk volt [BÖN.
561].

mindenesetre 1. minden körülmények között; in orice
caz; jedenfalls. 1840: Bosla Uramnok minden esetre holnap
le kell jönni [Várfva TA; Bosla]. 1847: sertés- és borjúcsor-
dát adá a nemes közönség nyári pásztortól végett által
providus Pánti György és Bokor Györgynek hogy mihent
az idő engedi, számadások alá venni és pásztortolni kötele-
sek, az eleikbe adandó mind nagy és kicsinekről minden-
esetre számolni, valamint az ökörpásztori contractus tartása:
szemiről, szarváról, füliről, csipeiről, és farkáról számolni
pásztori kötelesség leszen [Zalán Hsz; RSzF 205]. 1879: A
felolvasásokból te is fogsz hallani mindenesetre [PLev. 49
Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. minden eshetőségre készen; pentru orice eventualitate;
für alle Fälle bereit. 1839: Ötsém Uram a' Familiának
ezen Tárgyban törvényes lépéseket tenni és nyughatatlansá-
got szerezni akaré nem ? (igy!) Hogy így minden esetre a'
Familia a' leg rövidebb utat követhesse — Én részemről a'
Familiával me(g)jédegyezni őket ki fizetni jobbnak esmerném
[Szentbenedek AF; DobLev. V/1229. 2a]. 1849: A gyórs-
szekér reggel 4. órakor elinduland, hogy tehát minden ese-
re elindulhassak felvitt a' Biazini vendégfogadóba és ottan
reggelig szállást rendeltetett számomra [Kv; Végr. Vall. 38].

mindenestül, mindenestől 1. összesen; (in) total;
insgesamt. A. 1585: Az kys Templumba a gyermekek az
Scholabelyek a hol ilnek az zekék el teortenek vala Az
Scholaban az Lector hazanal az Arniek zeket hogj meg
dezkasztatuk es wlesset es alliat meg chinaltak Attunk
ezektol Ach Gergelnek mindenestul egy summaban f 0 d 84
[Kv; Szám. 3/XIX. 28]. 1597: Mindenestwl wolt 37. Tiwk
[Kv; i.h. 7/XIV. 2 Th. Masass sp kezével]. 1600: Karozas
Tyz karozonak es egy Vinike hordonak attam(m) Nap zamra
tizenket penzt, tezen Mindenestwl f 1 d 32 [Kv; i.h. 9/XII.
79 Iggyártó Simon isp. m. kezével]. 1673: Kohosok eszközei:
Az felső kohoz vagon egy vas hordó fogó springostol*
Az fűvő mindenestül szám szerint tizenegy ~ nro 11 [CsVh
44. — *Folyt. a fels.]. 1704: Már mióta itt vagyunk Sebe-
ben, hűz embert exequáltak mindenestül [WIN I, 145].
1724: Anno 1724 Die ultimá Jan(uarii) van megh olvasva
Juh es kecske mindenestul szaz harmincz Gidoval es Ba-
rannyal egygyütt [Lezsnek H; Szer.].

B. 1560: En thorouk Marton Nagylaky feyer warmeegy
Jspan Kyrálnak w felsegynék dyrectora vewtten (!)
kezzemhez Ez tyzteletes zemeltewl Zewch Lenartwl bezter-
czey polgartwl harom aranyas kwpat es Egy kys azywsth
Kanaskath kyben myndenestwl wagon keth gyra az ysth
(!) [Beszt.; BesztLt 27]. 1599: Amikeppen az erdeott kj
labboltak, es el Attak az labbolas zere(n)t penzeol teott
mindenestel fl 403 [Kv; Szám. 8/XV. 31]. 1600: Az meli
niolcz hordo bor volt Miklos Vramnal, annak teotlekijere
ment el mindenestel f 3 d 83 [Kv; i.h. 9/IX. 47]. 1694:
edgyűve czeplettem, az eleje czeplő részen küvül lőt minde-
nestől Cub 20 [Kilyén Hsz; BLt]. 1728: Imre Istvánné
Aszszonyom rettenetes fizetést kíván, mely is minde-
nestől 50 forintnál fellyebb fog hágni [Szászmaté SzD;

ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbálához]. 1771: mindenestől az vrbarialis Tókéket is, s egyéb aproság fa darabakatis edgyüvé számlálván vittünk 120 darabot [Batrina H; JHb 93. XIX. 6].

Szk: ~ együtt. 1894: Én vettem Szovátán egy fészket. Ne félj, szegényes székely házikó. Mindenestől együtt pár száz forint [PLEv. 167 Petelei István Jakab Ödönhez] * ~ fogva/fogván. 1581: Mindenesteol fogwa Tezen singet 159 1/4 [Kv; Szám. 3/IV. 18]. 1600: Cziki Simo penztis ada s bvczvtis ada, mindenesteol fogua tizenharmadfel forintra fizette* [Agyagva U; UszT 15/21 Michael Bartalis vall. — "Az üstöt]. 1638: Zab asztagh no. 4 Vagjon mindenestől fogvan benne gel. no. 650 [A.porumbák F; UF I, 688].

2. teljességgel, teljesen; cu totul; völlig. A. 1570: Bezterchey Gërgh Eskwt polgar, Ezt vallya hogy Mykor Zabo Symon megh Jeot volna az Sententia Lewelel es Magat Be akarya volt Jktatny Mongya az Notarius ez Sententia Borbel Benedekre zol ehez nem volna Senny (!) keozed

Es eo ez Byzonsagh ellenzette Rola Mind azaltal Bele Jktatak Eo Mindenestwl Byrta [Kv; Tjk III/2. 119–20]. 1592: Azertt valami az en keoltszege(m) leott mind az lewlel s mind penigh eo magara mindenestwl megh kiwano(m) [UszT]. 1804: még a Tavasszal most egy Ember három Lovaival együtt egészen, mindenestül belé vezetett, s oda holt [Sárd AF; Tsb 51].

B. 1602: Giutho Martonne Orsolia azzonny vallya hallottam panazolkodasat Pokos Petermenek hogy mondotta hogy eo nem gyeozy mind az ketteot tartani ... Jgy minde- nesteol el fogy [Kv; Tjk VI/1. 607]. 1604: Az Templum, plebanos ház es Schola keornywl valo eppwleteknek minde- nesteol ez felywl megh Jrt Jeouedelmekbeol kell megh lenny [Kv; RDL I. 77]. 1681: Ploszka Bányá Kofárok, s Koh mester háza, mindenestől barona fábol rott [Vh; VhU 578–9]. 1810: Ezen Ház oly sok költségbn kerül mikor mindenestől készen leszen, hogy nékem bizonyosan mint vetetegtem 400 Rftomban belé kerül [Torda; Pk 7].

Szk: ~ fogva. 1578: Lazar leorynczeth myndenestül fogua bekesegeas vrasagaban hagyuan [Jobbágyfva MT; BáilLt 79]. 1652: az parochialis házamnál levő Csűr mind az reglseg s mind az haboru üdö es szelvezs miatt az el mult üdöb(en) mindenestől fogva földigh le romla [Déva; Szer. Sothi János ref. esp. kezével].

3. egészében, egészen; in intregime; im ganzen, ganz. A. 1570: fylep Gergh vallya ... Eowele Iratot az trombitas az torombol de neky az ezebe Nem Jwt Mindenestwl Myt Jratot [Kv; Tjk III/2. 20]. 1662: a fejedelem nem mindenestül tekintvén úgy a sententiának, a meglett törvénynek súlyosságát, mind felesége atyját s maga fejedelmi kegyelmességét, kerekí várát jószágostul adta vala az asszony- nak jegyruhájában, dossában [SKr 152].

B. 1597: Acz lwkacz chinalta megh wionnan Minde- nesteol az hid kapwnak Emelcoyet [Kv; Szám. 7/XIV. 107 Th. Masass sp kezével]. 1658: Medgyes alá méne* éjjel-nappal és a várost környülvé az ő népével és az ország népét mindenestől belé rekeszté [Mv; ETA I, 167 NSz. — "II. Rákóczi György]. 1667: Az mi az Zólyomi dolgát illeti, nem kétem, hogy elviselhetetlen igát ne ígérjen, az töröknek, az mi vármegyénket pedig mindenestől [TML IV, 74 Nalácsi István Teleki Mihályhoz].

Szk: ~ fogva. 1560: engette mind eórokke birni, hasznat venni, Az felseő molnot banfi Palnak es Az eó ferfiúj Maradékinak mindenestől fogua [Mv; JHbK XII. 7]. 1578: Az teob tellyes rezbely fölwl megh lrtt Jozagnak, Lazar

leorynczeth myndenestül fogua bekesegeas vrasagaban hagy- van, mynden ellene mondas kywl [Jobbágyfva MT; BáilLt 79].

4. minden tartozékával együtt; cu totul, complet; mit allem Zubehör. A. 1662: (A malomnak) mind alsó- mind felső selyipjei mindenestül szép faragott kövekből épített- vén, minden kövek erős és nagy vas kapcsokkal valának egyik a másikhoz összefoglalva [SKr 258].

B. 1589: Az temeteo Kertnek czinaltatta(m) negi kulczot, az Zariatis le vonta volt mindenesteol Lakatos Balint, attam neky d. 50 [Kv; Szám. 4/X. 18]. 1694: Ezen Kuton belől egy szugolyatba(n) va(gyo)n egy szükseg tarto Rekesz, enekis felszer Ajtaja rosz semmire kellő mindenestől [Kóvár Szt; JHb Inv.]. 1847: az egész kapu mindenestől ujjadan uj, s jo moddal készült [Kv; AggmLt C. 174].

Szk: ~ fogva. 1732: Mind a Malomház mind külső víz szerszáma Várná az ujtást, mert kezdett avulni, s hajlani mindenestől fogva [Nagyiklód/Szentjakab SzD; Tsb 51].

5. minden holmijával/ingóságaival együtt; cu toate lucrurile sale, cu tot ce are; mit allen Sachen/Mobilien. A. 1719: egy pakulár pestisbe holt volna meg egy hétig juhustul mindenestül ki tudtuk a falubul [Abosfva KK; Ks 94].

B. 1584: Nyreó Calman vallia Tudom hogy mikor megh hala Veres Thamas, ottan az eó bolond felesége Angalit Azzony Minden Marhasztol eóreóksegesteol es minde- nesteol az ven Barat Istwan Tutelaia gondwisselesse Ala Iuta [Kv; Tjk IV/1. 281]. 1599: Fazakas Peterne Anna azzony vallya Ez leanzo engemetis zolgalt egyzer fel keolt es ment el hazamtol mindenesteolis [Kv; Tjk VI/1. 335]. 1726: Csiszár Miklos Ur(am) az oláh izlottal ökreit ki váltván, fogja bé és rakodgyék mindenesteol réa és el mulhatatlanul menyen Borberekbe(e) [Bozes H; BK ad nro 1113 Rád Togyer (50) jb vall.]. 1831: az Görgenyi Járásban ez előtt öt Esztendőkel Görgényben volt egy Boltos de mindenestől el pusztult [M.régen MT; TLt Közig. ir. 1315 Arkosi Tóth Dániel szb kezével].

Szk: ~ fogva. 1595: Vajda Istuan vrunk kertere fogatta volt megh sükon Antal Georgieot Keotelendben lakozot illien okkal hogy Vaida Istuan vramnak azt mo(n)tak volna feleolle hogy feolderwl mindenestwl fogua el akarna mennie es mas vrat akarna vallania [K; RLt O. 5]. 1710: a feleségem Kálból mindenestől fogva Marusvásárhelyre beköltözött vala* [CsH 337. — "1703-ban].

mindenfelé 1. minden irányba, mindenhová; in toate părțile; nach allen Seiten, in jeder Richtung. 1589: Az Leanj csak megh ragada kezdé zorongatni, kapni minden fele [Dés; DLt 226]. 1590: Az Hordo Taligas, hordot wyzot 32 vittal minden felle a hol Zywkseg volt f. 1 d. 28 | Zena Hozasz mindenesteol Az feo feo vrainnak zalasokra min- denfelle a howa kellett [Kv; Szám. 4/XXI. 95 Kis István sp kezével]. 1606: mikor Bedeó Istua(n) ura(m) a Capitansagra joétt leuelet küldezett minden felé hogy minden ember haza takarodgiek [UszT 20/11]. 1687: Valahová kívántatik, minden felé viszi Udvarbiro Vr(am) szőlőb(e) málé kapálni, és minden felé ... az Rabokot [Szilágycseh; GramTr VIII Fazékas Péter (28) praesidiarius gyalog vall.]. 1736 u.: Nem lévén kés Kordánál, szokása szerént kapott mindenfelé, kést keresvén [MetTrCs 463]. 1787: a mostoni törvénykezésnek modja tudálatos, a Birák annál tudálatos- sabbak, huzzák, vonják minden felé, de mégis igaz értelmét ki nem találhatják [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

2. mindenhol, mindenütt; peste tot; überall. 1571: Az hatarokat Mindenfele Latassa megh eo k. Byro vra(m) [Kv; TanJk V/3. 36b]. 1579: vegeztek eo kgmek hogy az vtakat es palokat minde(n) fele megh chinallyak [Kv; i.h. 193b]. 1630: (Önagságának) igen szorgalmatos gondviselése, vigyázása léssen mindenfelé [BTN² 434]. 1722: itt minden fele dicsirik az Gyogyi ferdőt [Tövis AF; Ks 96 Kálnoki Borbára lev.]. 1748: mind engemet Személyemben, mind Feleségemet, mind Gyermekeimet nem nézhetek, mindenfelé eo kijel-mek hűritottak bestelenitettek, gűnyóltanak, tsufóltanak [Ákosfva MT, Told. 8]. 1803: (Az elveszett ruhákat) itt a környékbe minden felé keresttem [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 64]. 1849: mivel mindenfelé drága a' bor — adjon minden gazda egy véka rosot [M.bikal K; RAK 43].

mindenféle 1. mn 1. mindenfajta/nemű; tot felul de, fel de fel de; allerlei/hand. 1562: Induljon mynden ffele elesel otwen vagy hatwan zeker [Dés; BesztL 13 Miko Balas Gr. Timar besz-t-i bíróhoz]. 1569: Ennekeom ez en vram Jobb-gya felesége Atthyahoz Jlljen felelethom wagon, ky az en wram Jobbagyat feleségewel germokewel Marhayawal el zeokthethe, kyt Nem Mywelheteot volna, Azert En Mind kyleon kyleon dyokat Megh kywanom, Azon kywwl myndeon fele Marhayanak Beochywyet [Nagysajó BN; i.h. 62 Lucas Horwath Domy Gergeoly besz-t-i bíróhoz]. 1599: Zaz Gaspar. Hozott. Bechj Marhatt Minden. Feleo (!) kalmarnak walo Egietmas. aprolek p(ro)f 300 [Kv; Szám. 8/XIV. 29 Hj]. 1600: Jgyarto Simonnak Minden fele Jeowe-delemnek (!) akit ez Regestrumhoz be aad az Zent Ersebet bely Jspotalnak Jeowedelmebeol Tezen f 811/161 [Kv; i.h. 9/XII. 105 Ígyarto Simon isp. m. kezével]. 1699: min-den fele portiot eddig 5 es 4 vono marharol meg adtam [Olasztelek U; UszLt IV. 52 Kolumbán Ferenc nyil.]. 1797: Ezenn Curiához tartoznak s talaltatnak" ... Veteményező-Kert vagyon alkalmaztatva és készítve minden féle Földi veteményezésre [Cege SzD; WassLt Conscr. 539. — "Köv. a fels.]. 1802: Négy Szemellynek betsületes Intertentioja az eltelnek (!) mezőre valo ki hordattatása, minden fele ki gon-dolható szükséges forspontal együtt megyen 123 Rhfor. [M.zsombor K; Somb. II.].

2. értelmezőként; ca apozítie; als Apposition: 'ua.; idem' 1560: mikor Lepeny Jstuan az my anyankat el vette uolt Sok arany es ezewst marhakat penzt Barmot es egyeb labas marhat myndenfelet Sokat vit uolt Swkra [Kv; SLt ST. 6]. 1572: eo k. varosswl Byro vramat keryk azon hogy mykor ala Megien vajda vrunkhoz az wy Ezteudeo Ayandekawal, kyal biro vramal egetembe Teorekediek Az varas Zabad-sagaiert Minden feleyert feokeppen penigh az vam dolgaert [Kv; TanJk V/3. 59a]. 1599: Kadas Menihardt Hozot Crakay Marhatt" Crakay aprolekt Mindenfelet 1/180 [Kv; Szám; 8/XIV. 3 Hj. — "Köv. a fels.]. 1679/1681: Minden öszi Tavasz Gabonat, minden félet, mentől többet, bőveb-ben lehet igen szép tisztat vetessen [Vh; VhU 669]. 1720: el küldvén Cseresnje olto Agakat minden feleket küldvén Ngodnak Disznodrais jo ismerőmhez el kültem [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.]. 1756: (Azt a telket) Senki nem Curalta, hanem Marha mindenféle, ugy egyebekis keresztül kasul járta(na)k rajta [Búrjánosóbuda K; JHbK XLIII/27].

3. kb. ilyen-olyan (gyanús); fel de fel de, diferite; mancherlei. 1739: az egészsz Nms V(á)r(me)gje Csudájára 's álmélkodására Házát Tisztességben és Gyermekeit nem tartotta ... hanem mindenféle Embereket Házába bé fogadot [Dés; Jk].

II. *fn 1.* mindenfajta áru/termény/dolog; tot feluri de márfuri/produse/lucruri; allerlei Waren/Produkte/Sachen. 1584: Az Wasaron minden felét mint kellessek adni" [Kv; PolgK 13. — "Köv. a részl.]. 1736: Az Szombati vámot Pén-teken Ejfeletol fogva Szombaton Ejfeleig minden féleből Buzából, Rosbol etc. külön veszen az Udvar számára igaz hűti szerent [HSzj szombati-vám al.]. 1755: Kerteket Csinat-tjuk a hol roszzsak, s Veteményezettünkis minden félet [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Kosa Sigmond tt lev.]. 1775/1781: Dézma is annyi ment bé mindenféleből hogy tementélen volt az [Balsa H; JHb LXXI/3. 404]. 1814: edgyik a' mást mindenekbe segítették mindenfélebe [Szgy; HSzjP Bordás Györgyné (24) prov. vall.].

2. kb. ilyen-olyan személy; terchea-berchea; allerlei Per-son. Szk: ~nek bestelenit. 1784: osztán ugyan ki mondhatat-lanul mindenfélenek bestelenitet [Kórispatak U; Pf] * ~nek összemocskol. 1823: a' tegnapi naponis a' mint Cser-natoni Samuelnek egy olyan Telkén a' hol minden Ember jár keresztül ment Csernatoni Sámuel Ur el kergette terem-tettezte Korniz Kurvának, s mindenfélenek össze mtskol-ta [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez].

3. különböző szó/kifejezés; cuvinte/expresii diferite; ver-schiedenes Wort/Ausdruck. 1758: Haragomban sokszor ká-romkodtam. Teremtettével ugyan életemben sem szitkozód-tam valami tiz- vagy tizenkettőnél többet, de egyéb minden-félét bőven szórtam [RettE 81].

Szk: sok ~ között a többi között. 1861: fel szolitottam a' Márkosfalvi embereket a fizetésre, azok a' sok minden féle között azzal mentik magokat, hogy" [Komolló Hsz; BetL 4 Sylvester Dávid lev. — "Köv. a mentség].

mindenféleképpen 1. mindenképpen, okvetlenül; cu orice preț, neapărat; auf alle Fälle, unbedingt. 1782: a Dominalis Biro Illya erdeit Ngodnak hatalmason élni kívánnya Szánnýat az Udvarba be hajtani akartam mindenféle ké-pen Bundáját le vetvén magát Opponálni, resistálni nem irtozot [Baca SzD; GyL. Molnár György lev.].

2. külön/sokféle módon; in fel și chip; verschiedenartig, auf verschiedene Art/Weise. 1845: a Madarasiné leányával Rosival öszve szoialakozott a leányom Lori, ugy Madarasi-nével is ki a leányomat minden féle képpen le piszkolt franc-os kurvának nevezte többek hallatára | meg támodott az utszán Madarasi Ádámné és engem minden féle képpen le piszkolt le francos kurvazott [Dés; DLt 502. 2].

mindenfelől 1. mindenhonnan; din toate părțile, de pretutindeni; von allen Seiten (her). 1555 k.: Egyebwnnetys

Minden felewl azt iryak [LLt]. 1595: Dizno barom hagi minden feleol egiben giwteoktel wagon waros zamara ha-rom [Kv; Szám. 6/XV. 108]. 1604: Constal penigh az eone(n) uallasokbol hogy az ozdiak Eoreokseggy minden feleol Circumambialliak az molnot [UszT 20/129]. 1653: És mikor már haza jöttek volna azon három öreg embek", a város népe is mindenfelől azon haza kezdé származni [ETA I, 75 NSz. — "Borsos Tamás, Nagy Szabó János, Nagy Szabó Mihály]. 1847: A helységek felkerestetik két ember által a méltóságos püspökhelytartó urat, kik által azt izeni hogy Vízkereszt napjokon az izbitai templomba jó, és jelenjenek meg mindenfelől [VKp 156 Varga Katalin kezével].

Sz. 1672: Lelkem Uram, már nem szabad, nem is aka-runk az német ellen cselekedni, akár csak csináljuk bará-tunkká, ne legyünk úgy, mint az ki az semmi szigetében

lakik és minden felől az sulykot ne várjuk az fejünkre [TML VI, 144 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz].

2. mindenik oldalról; din toate părțile; von jeder Seite. 1705: a kuruc rabok, akiket mihozzánk Szebenbe béhoztanak azt mondták, hogy sok szekerek lévén igen az armadának, azzal egészen körül fogja magát mindenfelől [WIN I, 621]. 1714: Török Nyereg vörös barsonnjal burított aranjskófiu(m) virágokkal és figurakkal minden felől ki varrot [AH 16]. 1793: Határais minden felől ezen helynek igen régi, és minden homály nélkül való [Kisrápolt H; JHb XXXI/36. 3]. 1801: a Miháltszalvi Udvar mindenfelől kerítetlen [Noszoly SzD; JHb LXVII/48].

mindenformán mindenféleképpen; oricum; auf jede Weise. 1659: a mint látom, Sztepan uramra biztad minden formán dolgotat* [TML I, 404 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz. — "A lakodalom előkészítését].

mindenha mindenkor; totdeauna; allemal/zeit. 1550: wk aszt twgg'ak hog' myndenha aszt á Cylla mezőt walkayak, kelecelyek, wyfalwyak byrtak [Kalota/Damos K; MNy XXIV, 358]. 1560: Az twznek Mogjarol Mindenha egy arant kel a twznek egny, es Ne legyen Igen Nagy, hogy az arany Meg ne oluagyon az cement porban [Nsz; MKsz 1896. 350]. 1592: Catalin, Vicej Gergeline. vallia ... Latam hogi zep Balintne ne(m) vgi bezel mindáha (!) ammint kellene [Kv; Tjk V/1. 282]. | Az mely Idon valamy kyczyd makkoczyka hazon volt a felj Byk erdőben, az fanczyaliak diznaiokatt onnatt az orozhegy határból az Nyulad tartományabol Ide az Varhoz be hozattak Myndenha Az mykor akartak az Itt való tiztartok [UszT]. 1593: Anna Zarka Simonne vallia: Kis Mihalinak zaiabol hallottam hogi bezellette az felesége latorsagat azt hallam hogi mongia vala* te Kis Mihali esse kuruaia, minden ha felted az feleséget teollem [Kv; Tjk V/1. 370. — "A legény]. 1610: myvert az Zek Mindenha wgi elt mostis ugi el hogi minden lo fő Embernek az falu ket Annj Njállal tartoznak adnj mint egy Zabad Zekelnek [UszT 47b].

mindenható I. mn mindenre kiterjedő hatalmú; atotputernic; allmächtig. Szk: (örök) ~ *Atya/szent (Úr)Isten/Úr*. 1570: A planetakat biria az Minden ható Isten [Nsz; MKsz 1896. 366–7]. 1584: Forma iuramenti Exactor(um) Ratio(nu)m Colosuarian(sium). Az eóreók mindenható Isten, Mennek feoldnek terempteoie titeoket vgh segillien hogy amy kis repositumot az vristen ez varosnak Adot es Adando, azt senkinek megh Nem Jelentytek* [Kv; Szám. 3/XIV. 1. — "Folyt. az esküszöv.]. 1631: eő szent felseghe veghetlen irlgalmassagabol engemet, ez uelagra teremtuen az eő igazan való szent esmeretinek uelagos tudomaniaual megh aiandekozott volt megh esmerteten eő szent felseghe magat en velem hogy eő legyen az egiedül való mindenható hatalmas terempteo es gonduseleo eorok Atja Isten [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 1 Sükösd György végr.]. 1634: az eóreók mindenható Isten eótet ugi segellie [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 160]. 1707: Ez okon kellett ... Űdösbik Székelyhidi Janos Vramat Törvényünkre In jús attrahalnóm Hogy eő Kgime meg nem gondolvan elsőben a Mindenható szent Isten(nek) Moyses által ki adot ... erős parancsolattyt hanem Nehai Űdvezült Deesi Nemes Csonka György Ur(am) Nemes Házara ment [Dés; Jk 354b]. 1761: Te pedig oh szent Mindeható és irlgalmassággal megemlékező Úr Isten ... ne indulj fel miellenünk a Te búsulásodban

[NyIr. 200 Bánffy Farkas álma]. 1811: Árokalyiaknak így bánt Vagyonjokkal A' Mindenható Ur, kik birtak sok Jókkal, Tettzett Égés által el-mettzeni, 's A' serény munkára azzal serkenteni [ÁrÉ 22].

II. *fn* az Isten; atotputernicul, Dumnezeu; Allmächtig(e)r. 1811: bődög, sok, számos esztendő, Boldogul ki mulást ... Kérek Nagyságtoknak a' Mindenhatótól [ÁrÉ 4].

mindenhatóság mindenre kiterjedő hatalom; atotputernicie; Allmacht. 1710 k.: Mindenikünk szerént közönségesen a teremtet állat örökkévalósága annak az Istentől a teremteskor néki adott és akkor elkezdődött állapotjában az Isten mindenhatósága által vég nélkül való megtartása, maradása, valósága [BÖN. 463].

Szk: *isteni* ~. 1675: úgy tetszett az mindeneket teremptő Isteni mindenhatóságnak, hogy minden ez világban valók az sokszerű és keserves változások alá legyenek vettvén és ottan-ottan való viszontagságokat szenvedjenek [TML VII, 27 Szepesi Pál Teleki Mihályhoz].

mindenik I. ált nm (szám-n-i) mn-i jell-ű haszn-ban; cu funcție adjectivală; adjektivisch gebraucht. 1. minden egyes, (kivétele nélkül) mindegyik; fiecare; jeder/ies. 1559: Byro Wram ew kegyelme Myndenyk Mezarost kyk yth Coloswarth lakyk (igy!), a Thanacz hazba Be hywassa [Kv; TanJk V/1. 57]. 1590: Mindenik fordulásban tiz tiz keobeol buzat vetnek feiedelem zamara [Tiborc K; GyU 19]. 1600: az 14 vy keo kamarakon ammit az kalmarok eppitettek, tanachbeli vrai(m) akarattioikbol, megh Intezuen, tudniillik mindenik kamarara fl 2 d 60 az eggikteol el valua, kire tuttunk f l d 10, tezen in toto f 35/40 [Kv; Szám. 9/IX. 56]. 1681: Az Malombeli romlást mindenik molnar tartozik megh epeiteni fizetés nélkül [Vh; ÁLt Urb. 48]. 1703: egy egy kicsin arany boglárotska, mindenik boglaron negy negy szem jo fele gyongyoske es egy egy szemetske vagyon [LLt Fasc. 115]. 1736: mindenik frajnál! egy-egy kosár volt [MetTr 369. — "Utazáskor]. 1797: Még September(n)ek az elein tettem ki mindenik Kortsomára 15, ött Veder bort [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. 1803: Ezen mindenik nevezett jóságott valóságos Székely örökségneké vagy ellenkezőleg tudgya lenni a Tanu ... ? [Szenterszöbet U; Borb. II vk].

Szk: ~ *cikkelyben*. 1780/1804: Mihelyt a' Biro és Birák Száma ki állittatik, és az Ó Birák a' Nemes V(á)r(me)gye részéről azokat bé esketik, azonnal a Mlgős Familia részéről is a' Varos közönséges javára, és ezen Constitutionnak mindenik Czikkeliben való meg tartására bé eskettessenek [Torockó; TLev. 44] * ~ *fél*. 1550: egy alkalmas napoth wallazzanak, Es Sombory Lazloth es pokay Lazloth, Es ez vyzolyay gergely papoth, az peres fiewld zynyreh ky wygyek, es az fiewld zynyn myndenyk feely bizonyosagokoth wygenek [Mányik SzD; BfR 192/23. — L. MNy LVIII, 491 Isztrigyi Mihály és Székely Gergely kötéslev.]. 1571: Gyymeolch olto Bodogazon nyappara ... myndenik fél két két zemelth fogianak Jamborokath es azok eleybe aggyak az dolgokoth [Mv; BálLt 79]. 1810: Mindenik fel meglegedik az Itélettel [F.rákos U; Falujk 54 Szepesi Sándor szb kezével] * ~ *helyre akár/mindenhová*. 1598: Bachimegej Miklos vallja Mikor Gialubol Toldj Istwan vram az Tornj Thamas Marhayat Ala hozata kerde teollem Toldi Istwa(n) vram hogi hol volna batorszagosb le tennj monda(m) hogi akar marton deak hazahoz akar Kassa Istwanhoz mindenik helire igh (!) Jo [Kv; Tjk V/1. 253a] * ~ *helyről* mindenün. 1711: azon marhák ... Sárga fenn álló szarvuak

valának, Tudom hogy mindenik helyről ujfalvi Kastaly György ur(am) hajtátá el egy Kurucz Salvagvardiaval [Remete Cs; WLT Franc. Csörtán (40) ppix vall.] * ~ rész. 1672: leg darakasab gondot mindenik reszről valo jóságokra Néhai Forro Peter né Asszonyom viselt [Oroszfalu Hsz; HSzjP Gal Górgy de Szent Katolna (70) jv vall.]. 1760: Számlállyá elő, ezen Falub(an) hány antiqua Populosa, és Deserta Sessiók vagynak, és vallyon azokból, a Conscriptio alkalmatosságával, maradatté el valami és vallyon az emberek mind Házakra, mind személyekre nézve, mindenik részre, egyenlőképpen jutottaké ? [Kővár (Szt) vid.; KS vk] * ~ útta. 1653: Havaselföldéből Máté vajda urunk mellé kurtán hadat ad Molduvából is hasonlóképpen adtnak. Bethlen Gábor hogy oda fel jára, akkor is mindenik útta adtnak segítséget a vajdák [ETA I, 150 NSz].

2. tőszámn előtt; inaintea unui numeral cardinal; vor Grundzahlwort. 'ua.; idem'. 1825: A legfáinabb vagy is Retze Czérna alá tsak olyan érteodík, a' mellyből 88 Kötés mindenik 100 szállakból mind ösze 8800 szállók tsak egy fontat nyomnak [DLT 986 nyomt. kl].

3. az egymást követő időegységek közül) mindegyik; fiicare (dintre intervale de timp consecutive); (von den aufeinanderfolgenden Zeiteinheiten) jeder/e/es. Szk: ~ esztendőben. 1752: ezen szőlök(ne)k termesé (!) két esztendőben oly bőv volt, hogy egész két hetekig is mindenik esztendő(en) meg erte szedni és Koronkába ál(ta) takarítani [Backamadaras MT; Told. 37/44] * ~ héten/hétre. 168j: Thot Márton, vágó bányász, csak alig lát, eőreg is. Ennek mint hogy az vas keő bányát ez szokta keresni, fizetnek mindenik hétre fl. 1., mikoron abban fárad s dolgozik [CsVh 99] | Vannak az Hunyadi Várhoz öt vas Bányák Ezekből Ordinarie mindenik heten, külön külön mindenik bányából szoktanak administralni az várb(a) az Dominus T. számára egy egy Suszt vasat [Vh; VhU 60] * ~ nap. 1736: Mindenik nap² pengi kalács elég volt [MetTr 391. — "A lakodalom mindenik napján].

4. ~ nyelven minden (szóban forgó) nyelven; in toate limbile; in allen Sprachen. 1738: Kmeteknekis per Praesentes serio committályuk, hogi ez annectált Patenst a' fen irt declaratioval indilate solemniter mindenik nyelven publicaltassa minden helyeken [Borb. II a gub. Nsz-ből].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; substantivisch gebraucht. 1. mindegyik szóban forgó/említett személy; fiicare persoană amintită; jede erwähnte Person. 1507: Ezt (az) testame(n)tomot en Eletembe egességembe Jrtam az en gyermekymnek meg maradassokra es tapalassokra az en keze(mel) hog ez mellett myndenyk meg maradyon, es ezt fel ne (bonc)yak [Kv körny.; NyIrK VI, 187 Cheh István végr.]. 1597: Az my Nezy pedig az ew Anyyokul maradott Jozagott, es egieb res mobiliseket, kiket eletekben eggieott el nem keolteotteneke, keozteok meg oztok, es az Jozagru feoldekrwl, kazalo zena fwwekreol mindeniknek az ew ryzekerol czedulakat attunk [Galac BN; WLT]. 1606: Semmit ne(m) tudok abba mellik szallot oda mert a' mikor en oda menek mindenik ott uala [UszT 20/112 Petrus Kouach lib. Dallai(us) vall.]. 1630: Lat-ta(m) azt hogy ki kerekedtenek vala az Uczara, s rutul vagt(dalkoznak) vala s rut veresek valának mindenik [Mv; MvLT 290. 216a]. 1699: Ezen Jobbágyok Karácson Csűr-kéjét is Szoktak adni mindenik tizet, tizet esztendőként [Csesztve AF; LLt Litt C]. 1701/1720: ez előtt égynehány Esztendőkel Geczi Pap Gergely Sz. Gothartra² jüvén és a Sogorára rá szállván Rácz János vramra, üdösbik Vass

Gyorgj Vram onnét mindeniket ki hányatta [WassLt Georg. Kapitány de Boncz Nyires (44) ns vall. — "SzD]. 1800: a' Béresnek husz Forint kész pénz fizetése volt a szolgálonak tizen öt ezen fellyül köntös mindeniknek [Msz; DLev. 3. XXXV/6].

2. tbsz-ű szr-os formában; cu sufix personal, la plural; mit Personalendung in Mz: mindnyájunk; noi toți; wir alle. 1557: Jlyen wallast thewth ewmaga Swky, Janos az ew hythy zerenth, hogy ew neky ees Swky Benedeknek, Semmy kewzyk nynczen az Coloswary hazhoz, Merth az ew Annyok, ky elegethetthe ewkewth belewie, Myndenykewnknek az ew penzewel Swkon kew hazath chynaltatoh [Szentmacskás; SLt ST. 5. — "Szentmártonmacskás K]. 1769: Hétfűn akkor mindjárt a' Fejér Cselédeinket mindenikünknek hajtották Nagyalura Etselleni [Bagos Sz; BfN DD/4]. 1785: Botskor pénztis mindenikünk fizetett, 's fizet, tizenkét pénzt külön külön [Torockó; Thor.]. 1798: Mindenikünk(ne)k igen közel valo szomszed Aszszanya [Ádamos KK; JHb XIX/58]. 1810: mindenikünk mikor alkudt Munkánk nintsen így dolgozunk Magunknak [Kv; ACLev.]. 1824: Minden Esztendő(en) mindenikünk egy napi nyári Munkát tészünk Kalákában² [Góc SzD; SzConscr. — "A lévitának].

3. mindegyik szóban forgó/említett állat; fiicare animal amintit; jedes erwähnte Tier. 1598: Daniel Scherer wallia, Hallottam ot Berethalomba(n) Nyreo Giergiteol hogi az Annianak mondotta. Ennekem gyimond Coloswarat ket almas kek paripam wagian amikor akarok mindeniken ki megiek mulatni [Kv; TJK V/1. 145]. 1639: Negy eőkre it haggja az ki mindenik megh irne Negyuen Negyuen forintot [Mv; MvLT 291. 187b]. 1640: Dezmat, semmifele vetesekből nem adnak, hanem juhokból, mehekbeől es disznayokból az pasit tizedet megh adgyak; valtoja mindeniknek, tizen aloi, mint egybeőttis d. 2 [UF I, 695]. 1718: az a két mén Lo mindenik olj döztöő [KJ. Rétyi Péter lev. Fogböl]. 1774: Dézma Juhokat mind el adták egy egy vonás Forinton mindeniket [Mocs K; KS Conscr. 23].

4. mindegyik szóban forgó/említett dolog/épitmény/terület; fiicare lucru/clădire/teren amintit(ă); jede erwähnte Sache/Bau/Gebiet. 1576: wagian harom gyeoreo Arany, myndenyk keő fogas [Szamosfva K; JHbK XVIII/2]. 1616: Az Zeoleok feleol walo fordulora kwleon kwleon minde-nikre Nylatt vonywa(n) az feoldeknek mindenwt az also felek iutottanak Wersendj Margith azzonyomnak [Pókafva AF, JHb XXV/25]. 1647: Az porkolab haza rendiben harom Drabant hazaczkak, fabol eppittetek, ajtajok mindeniknek jo [Marosillye H; VLT 55/5415]. 1688: Ezen Csűrnek van két fiokja, mindenikben egy egy polyva kut [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 7]. 1699: Két fekete sima barsony nusztos kozák süvegek, mindenik petymettel berlet [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1711: Feleséghelem leveleire mindenikre valaszt tet [Nagyalmás K; Ks 96 gr. Csáki István lev.]. 1756: Mészár Székek. A Piaczon három mindenikétől esztendőként négi, négi arany taxa, az arról valo különös Conventiok Szerint currál [Déva; Ks 101]. 1801: Két darabba oszszé agattatott fekete zamántos tizennégy Boglárotskák mindenikbe egy egy szem gyöngy [Kv; Ks].

5. mindegyik szóban forgó/említett tevékenység; fiicare activitate amintită; jede erwähnte Tätigkeit | mindegyik szóban forgó/említett ügy; fiicare caz amintit; jede erwähnte Angelegenheit. 1671: Ennek utánna Vármegyéken és Székelysége, a' törvényes Székek celebraltassanak, a' Fő Tiszteknek egymással valo correspondentiajokból rend-sze-

rént, hogy mindenikre el-érkezessenek a' Procatorok-is, az Causansok perinek oltalmazására [CC 59–60].

6. ~ *felől* mindenfelől; din toate părțile; aus allen Richtungen, allerseits. 1767: a Viz mosásba mindenik felől a Marus szomszédságában [Várhegy MT; EHA]. 1784: ezen írtásunk mindenik felől e' szerint határozódik meg a' mint ki járhatám, és meg mutogathatám Régius Uraimék-nak [Vormága H; JHB XXXIII/36].

mindenikféle I. *mn* mindenféle; tot felul de ; allerlei/ hand. 1663: mennél hamarébb azon Porta contentatiojara rendelt mindenik fele pénzt szerdye fel kitől kitől egészen adminisraliya az generalis Perceptor kezében, megh írváp micsoda fele penz légyen [UszLt IX. 75/57 fej.].

II. *fn-i* jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; substantivisch gebraucht: mindegyik említett dolog; fiecare lucru amintit; jede erwähnte Sache, das Erwähnte. 1670: Bár, édesem, két asztalra készítsenek, de az alsón ne legyen mindenik féle [TML V, 415 Teleki Mihály Veér Judithhoz]. 1680: Boros Márton Vizaknán bárány dézmát pericipialt nro 20 facit fl 6/— Rajméhet Koloson D. alv. nro. 1 facit fl 2 Széken is D. alv. nro. 2 facit fl. 4 Mindenik félének váltó pénzét fl 3/59 [CsVh 70].

mindenikszer mindegyik alkalommal; de fiecare dată, totdeauna; bei jeder Gelegenheit. 1597: fel Ne(m) wetem volna az Raytam essett Niwmozrwsagath (!) mindenikzer tamadaesert kile(n) kilen hattalmo(n) zollok hoza [UszT 12/40]. 1636: en egy neháy (!) uttál koltem fel az marha latni, de mindenikzer ott látám hogy fekut [Mv; MvLt 291. 71b].

mindenként 1. mindenképpen; neapárat; auf jede Weise, durchaus. 1819: Kretsun Josziv a' gornyik(na)k szököt, s a' fejszét szándékozott mindenként ki kapni ... az kezekből ki tekerte [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. 1823–1830: (Gr. Bethlen Pál) Akárkit látott az udvaron, azt magához szoltotta, azt mindenként kikérdezte, úgy hogy az ember unta még az ajtókon is kilépni [FogE 152].

2. feltétlenül; neconditionat; unbedingt, unter allen Umständen. 1686: enis ha osztáng, kgtektül elsőb(en) ök adatvan reá (igy!), kgtek keduetlensegeuelis Vaji Ur(ama)t Jussáb(an) mindenk(ént), valamint lehet oltalmaz(om) [Ks 101 Teleki Mihály lev.]. 1851: ha hivatalt akarok viselni, már mindenként csödülni kell [Kv; Pk 7].

3. teljesen; cu totul; völlig, vollkommen. 1623/1687: Ezekett én felllyel megh irt Bodo Péter az én heuteom és leukem szerent irattam, jo egészségemben, eszem és elmém mjndenként helyén lévén [Altörja Hsz; HSzjP]. 1843: által adatik Iro papíros tsak kimerített kivetett egyéb aránt mindenként készítettlen kilentz font, ez teszen egy kótést [Km; KmULev. 2].

mindenképpen, mindenképp 1. minden (lehetséges) módon; in fel și chip; auf jede (mögliche) Weise. 1585: Molnar Janos vallia ot Az Uczaba lakom Ahol a' leany ez leany mindenken inchelkedet vtanna(m), Aranios inget es kezkenot Ighirt [Kv; Tjk IV/1. 507]. 1586: Az Espanok melle az tanachbol valazzanak Negy vraymat, hogy mindenkenen derekason Niulhassanak illien karnak meg Enyhitesere [Kv; TanJk I/1. 30]. 1629: bizony eleget szida mindenképpen, utalatos kuruanak, külföldi kuruanak [Mv; MvLt 290. 160b]. 1656: vagyon az feölden egy mosar algyu

agya ninczen mindenképpen keszseggel megh vasazva [Fog.; UF II, 105]. 1772: (Az) Inquisitor Cancellisták ... engemet forgattak mindenképpen, s kívántak magok tzélijk szerent Fassiora hajtani [Hadad Sz; TSb 21].

2. feltétlenül, neconditionat; unbedingt. 1578: Az Credencia Mellet mynth eo felsege paranchol chanady Janos altal, Annak Minden keppen Megh kely lenny [Kv; TanJk V/3. 24a]. 1599: Amy az keolchyeoneozesreol valo paranchyolattyat illety eo fel(se)genek: Arrol tetczyk hogy eo kgme biro vram mennyen Ala feyerwarra eo fel(se)gehez es legyen azon mindenképpen hogy le zalichya eo kgme ez paranchyolattyat eo fel(se)genek keonieorgesewel [Kv; i.h. I/1. 346]. 1677: Debreczeniek a' sosoknak savokat minden képpen el-adni, s' másuvá-is ki-vinni sub poena fl o. 200 meg-engedgyék [AC 254]. 1788: olyon jo indulása vagyon a Tavasznak, hogy minden képpen bőv esztendőt reménlhetünk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1800: Beretzkiné nem hogy el ment volna hanem tsak ott fántalodott és nyakaskodott, hogy nekie tsak hogy minden képpen adják oda a' Tekerő levelét [Dés; DLt].

3. teljesen; oricum; völlig, vollkommen. 1570: Ven Lakatos peter, Lakatos Balint, Zygarto Gergh Egenleo Zowal wallyak hytek zerent, hogy az mely Lewelre eok pecheteket vetetek Minden keppen es Minden Rezeben Jgaz volna [Kv; Tjk III/2. 83]. 1600: az Almasiakis valthigh ieleontek hogy eokkis mynden keppen kezeok volnanak az bizonyitásra, chak az vargiasiakis volnanak Jleoon [UszT 15/16 Fozto Jmre Fwlej (50) vall.]. 1610: szamosfaluj Mykola Ersebett Aszonj, Elmybenn (!) mindenkjppen heljn Leuen Jleó szajauaal teón Jlen testamentomott [M.gyerőmonostor K; JHBK LVII/49]. 1677: (A) dolgok egi akaratbul meg edgiezes képpen az kett megh nevezett Attjafiak között igi mentek volna vegben mindenképpen az megh irt kótés alatt [Ne; DobLev. I/25]. 1760: Én recomendálva(n) ezen Leányommal való terhes dologom(na)k effectuatjait addig míg magam is fel mégyek a Mezőségre, mint hogy kgld, már mindenképpen tudja ez iránt való elmémet, többi ez iránt már nem is alkalmatlankodom [Igenpataka AF; TL gr. Teleki Ádám aláírásával]. 1801: Az Istálló vagy Függő kert köből keményen, appro bolt hajtásokra fedél nélkül a kastély Dél felől való végibe építve az edgy kőfalain kívül minden képpen keszületlen [Gernyeszeg MT; TL].

4. minden tekintetben; in toate privințele; in jeder Hinsicht. A. 1568: Barbara Georgy szekeres consors fassa e(st) azth monta feyerwary Durko ez vallonak, Nem mondom hogy nótelen koraba szom ne(m) volt vele* mynden keppen, de most sem hyre(m) sem tanachyom benne [Kv; Tjk III/1. 226. — "Bornemizane-val]. 1585: Marta Lantos Ferenczne vallia, Tudom hogy Kuthy Antalne lo swteo Azzony vala, es Iol birta magat mindeneke(n) [Kv; Tjk IV/1. 437]. 1592: en vgj tudom hogy Minden keppen Enneke(m) vegezesem volt te veled [UszT]. 1763: doctor Benedek János uram curája által jobbacskán vagyok, de a régi statusomtól messze estem mindenképpen [RettE 158].

B. 1736 u.: mikor az akkori időbeli dolgok eszembe jutnak, s ellenben látom a mostani mindenkép felfordult állapotot, mingyárt megszororodom [MetTrCs 449].

mindenki minden (említett/szóban forgó) ember; toată lumea, toți (cei care au fost menționați); ein jeder, eine jede, jedermann. 1703: Mivel Vajda Ilana, mind Sárkány Miklosnak, mind Takács Jánosnak maga szabad jo akarrattyá szerint kötölezte magát jóvendőbeli házasságra, má-

kaságra mátkaságot super inducálvá(n) azért mindenkitől separaltassék, se egyikhez se másikhoz férjhez ne mehessen, valamig magát mind kettőnek kötolességéből fel nem szabadította [SzJk 347]. 1710 k.: Az én disputálásom semmi, mert az csak diskursus, mely mindenkinek szabad és szokás [BÖn. 973]. 1797: egy kezében lévő darab fával agyba főbe [BÖn. 973]. 1797: egy kezében lévő darab fával agyba főbe annyira kezdett ütni verni, hogy szinte meg ölt, az Isten őrizt is mindenkit olyan durva pogány embertől a' ki ok nélkül úgy bánik az emberrel [Náznánfva MT; Berz. 3.3. N. 21]. 1820: veteményes helye is lehet mindenkinek tsak akarjon veteményezni [Jegenye K; KmULev. 2.].

mindenkor, mindenkoron, mindenkort 1. minden időben, mindig; mereu, totdeauna; immer, zu jeder Zeit. A. 1559: az Coloswary Mesthereknek ew kegyelmek Jlyen Zabadsagoth engetthek, hogy csak az Coloswary Mezarozoknak, legyen szabad myndenkort ith Coloswarath mynd az pyacson mynd az Coloswary hatharon wenny* [Kv; TanJk V/1. 58. — *Vágóbarmot]. 1569: vagion hwsz Eztendeye, hogy az Nagy weolgy torkan alol, az kerezttwig, Ecczer bernald balas Meg kérte vala az három falutol, Annak vtanna myndenkort, vgian kedwek ellenis Meg kazaltatta [Mezőbánd MT; Vlt 7/692 Petrus Jo de band vall.]. 1599: barátjuall attiafiyuall izik hazanall, eztis modgiaual, ne(m) minde(n) kor [Bh; BLt]. 1600: Gyeörgyfi Marton ki fia legye(n) en ne(m) tudom, en mindenkor Gyeörgyfi Balintnak hallottam [UszT 15/37 Janos Gergelyne, Zetelaki, Marta azzony vall.]. 1779: Pop Lupuj és Fiai mindenkor igaz nemesi szabadsággal elő emberek voltak [Girólt SzD; GyL. Kolcza Mihály (60) ns vall.]. 1801: A Mészáros Morhai mindenkor a Motskás, vagy senged nevezetű Erdőn jarnak [Koronka MT; Told. 10 András Vaszily (30) zs vall.]. 1848: ezen rész Jozsagát mindenkor a Mlgs Familiából az örögebb használta [Görgény MT; Born. F. VIIc].

B. 1555/1566: Jsten Legien k. minde(n)koro(n) es ez feoll meg mondoth testame(n)tomra figyelmeezzen mindenkoron [Zsuk K; SLt A.33]. 1599: Eo kgmek inkab akarwan minden koron az keozeonseges iora tekinteny, hogy nem minth in priuatim, Matol fogwan annakokaert Jnterdicálnak mindeneket az vasnak kereskedeseitol [Kv; TanJk I/1. 332]. Salner Janos vallja Taligasne olljan harbogo volt annak eleottejs mindenkoron [Kv; TJK VI/1. 297]. 1600: Héz Janosne vallya az Ven Razmanne mindenkoron azon panazolkodot hogy eo igen zegeny azzony volt mikor az uratul meghmaradott volt [Kv; TJK VI/1. 449]. 1754/1781: (Azokat az embereket) ős örökös, minden koron ott lakos Jobbágyoknak tudom [Szentlászló TA; JHbK LII/4. 188]. 1844: köz tudatunkban vagyon az: hogy a Homorod oklándi Nagy néven lévő Nemzetség mindenkoron Székelyi Nemesi joggal, és kiváltsággal birt, 's bir jelenleg is [Usz; UszLt XI. 85/1. 89–90].

C. 1831: a' Dési Mészárosok Gujája mellett volt Gujás Dregian Vonutz ne(m) mindenkort hált a' marhák mellett [Dés; DLt 332. 5].

Sz. 1673: az mint forgottak az hírek s az állapotok, én is az szerint tudósíthattam Kegyelmedet. A szél se fű mindenkor egyaránt [TML VI, 537 Székely László Teleki Mihályhoz].

2. minden (egyes) alkalommal/ esetben, mindannyiszor; totdeauna, de ficare dată; bei jeder (einzelnen) Gelegenheit. 1569: En akaratombwl soha Meeg En hozzam tartozoty.k. kaarth Nem twtt, swtt ha valaky hyrem nekwl chyeledettis sty.k. Meg talalt tугyatok hogy soha El Nem Zen-

wettem, swtt valamybe Meg talaltatok mindenkor keduetek zerint ualo valazotok volt [In Arce Hwniad; BesztLt 5 Christophorus Hagimas de Berego Gr. Daum beszt-i bíróhoz]. 1681: Az Lovas szabadosok közöttül nemellyek Taxa pénzt fizetnek; kiknek terminussuk ez: hogy mindenkor azo(n) esztendő(en) megh eső Sz: Györgi napján plenaria satisfactiot tégyenek fogiatkozás nélkül [VhU 199]. 1740: én négyszer mentem oda a Malomba mindenkor fogadta hogy meg örli a gabonámot [Papolic Hsz; Szentkgy Király Tamás (62) jb vall.]. 1796 k.: ott fejos marha van meg ezek közöttülis edgyik Bihal nem engedi mindenkor magát fejni [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. 1809: Tsétsi István most kevés idők alatt afféle piatzi Szalonnákkal háromszor járta meg Magyar országot meg pedig mindenkor két három Szekerekkel vitt ki [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. 1820: mostan is a Lycaeum Számára Kolosvárra meszet hordunk de a menetel és jövetel mindenkor fel tudatik [Bács K; KmULev. 2.].

Szk: (a)mikor(on)/valamikor ~. 1568: Calara famula Joannis l(ite)r(a)ti fassa e(st) tudom hogy Egyebkörös adot hul szasz penzt s hul Myth, valamikor kert mikoron adoth* [Kv; TJK III/1. 242. — *Cristina azzony Vaczy Peterenek]. 1597: Nemethi Mihalne, Martha vallia. Az Veres Pal mostoha leanya mondotta nem nyughatom az bestie nagi zakalu kúrwafiaagebto mert mikoron az azzonim hon ninche(n) mi(n)denkor fel hiw az hazheara [Kv; TJK VI/1. 84]. 1699: Eés az, mikor az munkához hozzá fognak az Aczok continue edgy bizonyos, embere, vagy jo hyteles szolgája mindenkor itt légyen, es serennyen vigyázzon, és Rayner Uramtol mindenkor értekezzen [Kv; BLt 7]. 1774: az Mlgs Exponens Asszony eo Exja számárais mikor kívántott mindenkor az Berekből gát adatatt [Gálfa KK; Ks 66. 44. 17f]. 1779: mikoron Communita-sunk Törvényeit fel rugta, es azokkal viszzá élt, mindenkoron Siralmas kárát érzette [Torockó; Thor. 21. 2a] *olyankor ~. 1755: az embert nem mindenkor bocsátotta bé a Házba, olyankor mindenkor az eo Prietyennyei voltak nálla [K; Told. 3a Franciscus Egyed vall.].

mindenkori 1. minden időbeli, állandó; de totdeauna; jedesmalig, jeweilig. 1653: Básta pedig kedvez vala a széke-lyeknek, mert tudta azt, hogy micsoda állapotjuk vagyon: hogy ők mindenkori és fizetés nélkül való hadak [ETA I, 88 NSz]. 1659/1681: én mindenkori szorgalmatossággal igyekezven mind Boldog Eleimnek dicseretes példajoknak követelesen, mind jo emlekezetemnek terjesztéseben Vhunyadi varosomban lako vitezlo Gomb kötő Istvannak Var ucza nevű uczaiban lévő házat adom szaz hatvan forint summaban [Vh; VhU 223-4. — *Nic. Zolyomi]. 1752: Hogy a' mostani Uj Csáni határon épített két kövő Malom(na)k felső követ adgya által nékiek mindenkori szabados örlés végett, igérvén magokat azon tó gáttjának fele procurálására, melyre Szt Iváni Sigmund Vr(am) is accedálván által adá [Born. X. 16. — *TA].

2. udv szokványos levélkezdő v. záró formulában; in formule uzuale la inceputul sau la sfirşitul scrisorilor; in gewöhnlicher Formel am Briefanfang und Briefschluß: kb. örök, örökre szóló; veşnic, pe vecie; ewig. 1664: Kegyelmednek mindenkori kész jóakaró szolgája [TML III, 129 Szalárdi János Teleki Mihályhoz] | én Kegyelmed mindenkori kész szolgája lévén, leszek, Kegyelmednek tetsésem szerint használni igyekezem [i.h. 306–7 Teleki Mihály Boldvai Mártonhoz]. 1761: Mint kedves Confidens lo

Uramnak! Ajánlom Simenfalvi Ur(amna)k mindenkori köteles szolgálatamat [Cege SzD; WassLt Wass Miklós lev.]. 1771: maradok Mindenkori alázatos Szolgája Nagyságodnak Pápai János [Mv; Ks 38/II. 28].

mindenkor-nemkor bármikor; oricind; jederzeit. 1763: (Brukenthal) egy szőnyegre tett igen cifra conapén ülve beszélgett akárkivel is, sok grófok s báróknak audientia mindenkor-nemkor a bemenetelre nem adatott [RettE 151].

mindenmagával mindenestül; cu tot ce are; samt und sonders, in Bausch und Bogen. 1662: Praesidiáriusszámba Jenőbe nem ült, mert az ellenség elérkezvén, minden magával hirtelen elment előtte [SKr 468].

mindennap minden egyes napon, naponta; zilnic, in fiecare zi; jeden Tag, täglich. 1569: Az Arwa Marhayat ezik izzak minden napp zwntelen az eo hazaban jozagaban ha(!)nak [SL]. 1597: Sas lakab Monostor kapuba(n) szolgál az Daika gyakorlatossággal iöt oda, minden nap szünetlen iöt [Kv; TjK V/1. 136]. 1601: Az Ado zedeo vram p-nigh minden nap zeonetlen zeggyek az Adot [Kv; TanJk I/1. 378]. 1695: mindennap varom az vice kapitanyt [Fog; BK]. 1794: a' Tiszt. Professoratus által rendeltessenek 12. Deákok a' kik megokat különösön kötelezzék arra hogy mind a' két Templomb(a) minden nap hiba nélkül el járnak [Kv; SRE 295]. 1853: jollehet a vigyázatok mindennap meg tétetnek, de mégis sok hibák esnek [Pálfva U; Pf Illyés Mihály jegyző kezével. — "Az Erdőkre].

mindennapi I. *mn* 1. mindennapos; de fiecare zi, zilnic; täglich. 1667: engednünk kell az mindenképen bűneinkért reánk mért kételenségnek és mindennapi óránként való nagy félelemnek [TML IV, 220 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. 1697: minemü nyomorúságokkal küszködgyek szegény városunk, a mindennapi rajtunk által menő Contributioc(!) es vecturak elege bizonytyiak [BK]. 1739: az sok mindennapi nyomorúság rajtam fordul meg [Zágor KK; ApLt 2 Bél István Apor Péternéhez]. 1761: Nagy Lelkünk Sérélmevel kívántuk alázatos Instantiankal jelteni a Tekintetes Nemes Széknek mindennapi nagy meg karosittatasunkat a mi ket Testvér Atyankfiaiolt [Hsz; BLev.]. 1825: a' melly helyből a' Szamos minden Napi harapozásával annyit kárt tett téstzen helyen az egész Szamos folyamattya azan meg neveztett helyen fekszik [Dés; DLt 1805].

Szk: ~ *hideg* mindennapos hidegrázás. 1734: az Feleségemet az mindennapi Hidegh ki lelte, ketczér paroxizalván tegnap nem recurralt [Abafája MT; Ks 99 Bornemisza Ignác lev.]. 1771: Katit az minden napi hideg szüntelen leli Annikot pedig az harmadnap hideg [Székelyföldvár TA; Told. 5a Árva Bánffi Druziána lev.].

2. mindennapra szóló/való; de toate zilele, zilnic; für jeden Tag bestimmt. 1653: Bethlen Gábert is még 1613-k esztendőben választák fejedelemmé, de afelől ugyan csak úgy szollították nagy fenszóval — mikor a mindennapi alafát kiadták — hogy „Bocskai!” — és mi akkor állottunk elé [ETA I, 101 NSz. — "Zsoldot]. 1767: Groff Kornis Antalné ... az esső vizet es moslékot a Magunk minden napi élő Kutunkra bocsáttatta [Kv; Ks 11. XLVI. 46]. 1802: Ilyés György tartozik az eo Nagyságok Udvarában menni, és mesterségével eo Nagyságokat illendő fizetésért hiven szolgálni; de ő Nagyságok is tartoznak ő nekie ... mihelyét fel

állítani mindennapi praemondával vagy asztallal tartani [Ne; Incz. XII. 1a].

Szk: ~ *(házi) szükség*. 1603: Meg ertettek ó Kk ezti Biro W(ram) szoabol, az mindennapi szükséget [Kv; TanJk I/1. 450]. 1621: az mindennapi zwksegh felette sok volna, meljhez kepest kewantatnek hogj eo kglmek Az ado fel wetesreol prospicialnanak [Kv; i.h. II/1. 316–7]. 1753: Valjon a' kész költő pénzen minden pénzre érttetetiké, vagy penigh csak az a' miből minden napi házi szükségre költött vagj költeni szokott? [Harasztos TA; Ks 14. XLIIb] * ~ *intertenció*. 1710: (Mikes Pál) a havasalföldi vajdának sok grátiájával s jóakaratiával élt mindennapi intertentiójában [CsH 234] * ~ *költség*. 1573: Mindennappy Aztalara valo keolcegreol penzreol es fillereol naponkent zamot kewannak Teole [Kv; TanJk V/3. 90a]. 1603: az partial Regestumokatis circallak megh, kikben ha my restantiat találhatnak supeditalyak eo kglmek az mindennapi keolcheget [Kv; i.h. I/1. 462].

3. mindennap végzett; de/in fiecare zi, zilnic; täglich verrichtet/geleistet. 1636: Istent szivemnek Nagyságodhoz való tiszta indulatból minden napi alázatos könyörgésimben kerem, hogy Nagyságodat kiváltképpen való kegyelmével környékezze meg [ÖGr Aj.]. 1652: adának két járó ökröt az magok minden napi munka tévő haszon vévő béres ökrök közül [Kelementelke MT; Ks 13. XVII. 5]. 1717: Kászon újfalu Kozmás, Tusnád, Danfalva generalis marsusb(an) Levén az mindennapi szekéréskedést, postálkodást kalauz adást számul sem tudják tartani [INyR Csz, Gysz, Ksz panasza]. 1735: arra kell vigyázni hogy az laxalás után szorulása ne támadgyon Excellentiad(na)k mellet reménlem hogy az ott künn maradt Syrupos forma laxativummal, borköves levesekkel, és mindennapi szekeren való kísétálással praecavealhatni [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből]. 1773: Talán az Istennek országa, melyet mindennapi imádságunkban kérünk öfelségétől, eljő [RettE 314].

Szk: ~ *keze munkája*. 1629: eo nem szorult volna arra, mindennapi keze munkájával tapolgatta (!) magát [Kv; TjK VII/3. 34] * ~ *munka*. 1755: Az apro Miveseknek is hogy bele ne unnyák a mindennapi terhes munkát néha néha pálinkára adtunk 2 Rft. 15 xr [HSzj *apró-míves* al.]. 1772: A' Fogytokozást a' szegényes szokta kiptolnál kézi minden napi robotás munkájából [Algyógy H; JF 36 Ferentzi Ádám szb kezével] * ~ *(paraszt)szolgálat*. 1676/1681: Markus Mihály nevű örökös emberem, tanalva(n) megh engemet alazatos Supplicatioja altal, hogy Alszezh Uczaba(n) lévő hazat a mindennapi szolgálattal Immunitálnam, s boczatnam Taxara, kinek tekintetben vóvén, Udvaromban valo Cantorsagbeli szolgálattyat ... azon specificalt házát Markus Mihálynak a minde(n)napi paraszt szolgálattal ki vóvén esztendőnként Het forint Taxat fizessen es Het nap klakazast es dézma-adast praestallyon [Vh; VhU 261]. 1681: Minden napi szolgálattal tartoz(na)k [VhU 84].

4. mindennap fogyasztott; de toate zilele; jeden Tag verzehrt/verbraucht. 1772: a pénz oly szűk, hogy még a' jobb gazdák is verős kovátsi mesterségek után mindennapi szükséges eledelekre kívántató költséget alig kapnak [Torocó; Bosla]. 1819: napjában mennyi, és miféle Pálinkát ivott meg, mindennapi bor, és gyakori Puncsozásán kívül [Kv; Pk 2]. 1836: Honnan és miből válthattya ki tehát az exeqvált özvegyi lakott Curiáját az Alperes özvegy ha az felperekek még a minden napi élelmére való kevés Jozságát is ilyen modal keresik [Ne; DobLev. V/1213. 5a].

Szk: ~ *kenyér*. 1747 k.: az szegeny ozvegy Aszszonyok számára excindaltassék egy darab^a, minthogy nagyobbára mindennapi kenyérekét is koldulással eszik [Torockó; TLev. 2/1. — "Erdő]. 1788: a Jozságotskám tsak a mindennapi kenyér bé hozására sem volt elég [Komjátszeg TA; Pk 6]. 1831: tanult kotsis létedre miért nem állattál kotsisnak Uraságak mellé ? miért kívántad a puha életet, mely mellett igazán a minden napi kenyeredet sem kereshetted meg? [Dés; DLt 332. 22].

5. hétköznapi, viselő; de toate zilele, de purtare; alltäglich. **Szk:** ~ *bunda*. 1781: a' mely Czondrát 's Bundát az Exponens praetendal az Utrizanstol az Néhai Almási Mihálynak mindennapi Czondrája 's Bundája volt [T; Bosla. Torockói vall.]. 1800: Egy minden-napi, Medve bőrrel prémzett Csikos materiájú Bunda [LLt] * ~ *condra* → ~ *bunda* * ~ (*gyöngy*) öv. 1682: Attam minden napi uiselő kek gióngi öüett [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. 1732: A minden napi arany paszomántos öv [Ks Kornis Zsigmond lett. 8] * ~ *köntös*. 1669: Az mindennapi köntösömnél több semmi nincsen [TML IV, 459 Petrityevity Horváth Kozma Teleki Mihályhoz]. 1735: mint afféle Groff Urffinak volt egy rendbéli mindennapi köntöse, Innepi köntöse is más rendbéli volt [Kendilóna SzD; TKl Sig. Pálffy de Vét's (32) ns vall.] * ~ *mente*. 1823–1830: Három pár csizma egy kaput, egy mindennapi mente más pár nadrág [FogE 143] * ~ *szoknya*. 1682/1687: Attam minden napi uiselő Zöld Rasa szokniat uallual es Zöld Rasa elő ruhauall eggyütt [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. 1742: Egy mindennapi Kóköröcsin szin Kamelot Szoknya [Kisesküllő K; Somb.]. 1784: Két mindennapi viselő Szaknya, egyike veres, másik hamu szin Flaner [MbK XI. 72 Kováts Ágnes kel.].

6. igei-névszói áll. névszói részeként; ca parte nominală a predicatului nominal; als nominaler Teil des Nomen-Prädikats: kb. mindennap megjelenő/jelen levő; prezent (undeve) in ficcare zi; täglich erscheinend/anwesend. 1770: mi eö Nsgát mivel annak előtte, majd mindennapi volt ez vrnál, nem tartattuk idegennek lenni [Bencenc H; BK sub nr. 1027 Ursza Iván (34) jb vall.]. 1820: Én 15. Esztendőskoromba kezdettem az Uduarba valo járásomat azután tsaknem Minden napi voltam [Aranyosrákos TA; JHb 48 Vitán Jósefné Pantzi Jutzi (32) zs vall.]. 1849: miolta itten Cseh Joefff Ur birtokos lett a Cseh Ur udvarába minden napi voltam [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) pakulár vall.].

II. fn 1. mindennapi kenyér; piinea cea de toate zilele; tägliches Brot. 1864: a' Maros ujvari Réf. hitsorsossaink bányászai napszámból élve a mindennapit szükön szerezhetik meg [Gyalu K; RAK 85].

2. hétköznapi ruha; haine de toate zilele/de purtare; Alltagskleidung. 1735: (A gyermek Teleki Sámuel) ruháztatya hol szines gjaszós volt, a szines pedig ket rendbéli volt gjakrabban mindennapi és inneplő, a mindennapi Franczia posztobol, az Inneplő pedig Angliai Posztobol paszomántoson [Kendilóna SzD; TKl Jos. Cseh de Akna (40) ns vall.].

mindennapos mindennapi; care vine în ficcare zi; alltäglich. 1840: Vajda Pál Ur majd minden Napus — barátja — Ferentzi Károly Urnak, és a' Csató háznak igen Nagy Pátronussa [Dés; DLt 277 Balogh László foly.].

mindennemű mindenfajta/féle; de tot felul; allerlei/hand. 1560: Ez felul megh mondot személyek my előttwnk szabad

akarattyok szerent ilyen wegeseszt wegezenek, mynden nemő pór patwar^a [SLT S. 4. — "Ti. perpatvar nélkül]. 1575: Az meg Newezet zam veoveo vrain Zent Myklos Masod Napyan Ely kezdyek az zamwetel dolgat, Es Mindennemw dolgokat ely Igazichanak [Kv; TanJk V/3. 129a]. 1599: Mindennemoo diuersa expensaa tezen fl. 225/81 [Kv; Szám. 8/XV. 19]. 1652: Andras Deakne Azoniom fogada Szeke Lazlo Vramot fianak, mindennemw labas marhajokot eoze bochatak [Várdotfva Cs; LLt Fasc. 155]. 1659: Az ott lévő minden némő majorsagit penig szabados legien az Ur(na)k ö Ng(n)ak ott tartani [Szentenedek SzD/Gyeke K; Ks K.8]. 1694: En Uzoni Mihally Deak, es Kókósi Fosztó Balint, ki merven az Nemes szek Deliberatuma szerent ... az uegre hogy az Killyeni Judit részire iutot gabona, fejer ruha, fa eszköz es minden nemű bonumit mellyek az Tutrix Bora Gyorgy Papne Aszszonyom kezínél vadnak, meg böczüllenok [Kilyén Hsz; BLt 4]. 1801: Sombori Elek Urnak is, mind ez mai naptol fogva tejendő mindennemű költségeit meg fordítani magunkat kötelezzük [M.zsombor K; Somb. II]. 1852: Az Udvar közepében egy jo, kórakású es gémű Kut, ostorával, es ezekhez meg kívántato minden nemű vassaival edgyütt [Marosfelfalu MT; DE 4].

Szk: ~ *rendbéli*. 1598: Amy penigh illety az barany hwsnak limitatioiat vasarnapokon mindennemoo rendbely keolseo emberek be hozhassak, es ugy Adhassak az minth az vasar kewannya [Kv; TanJk I/1. 313].

mindenszentek hava október hava; luna octombrie; Monat Oktober. 1790: ezen folyo 1790. Minden Szentek Havának 7dik napján Néhai Idvezült édes Nagy Anyank Testálta vala mindennemű keresetét számunkra négy Testvérekül [M.déllő TA; DobLev. III/674].

mindenszentek-napi mindenszentek napján tartandó; de/din ziua tuturor sfinților; Allerheiligen abzuhalten. 1811: Be Szegóttette Binder Joefff Uram Nagy Bányáról ide Várasunkra Jövő Betsületes Légenkét Lipotzki Josefett olj moddal hogy az közéleb Jövő minden Szentek napi Sokadalimig tartozik egész hűséggel Jamborsággal Szolgálni [Kv; KCJk 104a].

mindenszer minden alkalommal, mindannyiszor; de ficcare dată; jedesmal. 1570: Kys Esthwan varos zolgaya hithy zerent vallia, hogy Mond az zeoldbely legen Jhon Jew az vra(m) Jobagia ky megh fogta az Lowat, Es az Byzonsagh kerdette ketzer haromzoris hwl veotte az Lowat es ha ew fogta megh, azt Montha Mindenszer valo kerdesere hogi az en vram En vele(m) es Mas Jobagyawal eréwel vetette ely az Lowat egy Embertwl [Kv; TJk III/2. 115]. 1573: Kolosy peter hithy vtan azt vallia, hogy ... Az azzony zolt neky erte^a hogy Ne hadna pwtzwnly ha benne akar laky (!) Mindenszer fogatta hogi meg epity [Kv; TJk III/3. 273. — "Molnár Matte-nak a házjavitás ügyében]. 1600: Balogy Farkas vallia. A megh holt ember egy nehany vttal vgyan historice megh bezellelte en nekem azt a rayta esset dolgot, de mindenszer vgy bezellelte hogy Borbely Martontolis az az Jambor Kozma Jstwan oltalmazta megh [Kv; TJk VI/1. 509]. 1675: (János deák) az mig Kendi uramnál lakott, gyakorta hazajöven, mindenszer hol három forintot, hol kettőt, hol egyet mindenkor adtam [Kv; KvE 194 LJ].

Szk: *amikor/valamennyiszor* ~ 1584: Mynden wasarok Napian akik valamith merwé Adnak es Arwlnak az hamis syngewt es fontwt, igr bewntessek, hogy valamennyzer

benne kapiak, Az wasarbirak mindenzer Egy forintot wehesen (!) rayta [Kv; KvLt Vegyes III/6]. 1599: Erzengyartho Mihalyne Anna azzony vallya ez leany ... ennallam egy nehany vttal lakot, es minden zer amikor el zeokeott teolem megh lopott [Kv; TJK VI/1. 334]. 1601: ha hol penigh az chemesterek vigyazatlansagban talaltattnak ez felieol megh Jrt dolgokban, valamenyezer abban megh tapasztalodnak mindenzer tiz tiz forinttal beontettesse az Tanach [Kv; TanJk I/1. 383].

mindentudó atotstiuor; allwissend. 1662: Szabadulnak-e valaha ki annyi sok ezerek, azt csak a mindentudó s mindenható nagy Isten tudja s teheti [SKr 699]. 1664: Tudom, Kegyelmed ebben minden tudó s értő, értvén is az itt való dolgot Kegyelmed, biztam Kegyelmed leszen mentőm [TML III, 333 Boldai Márton Teleki Mihályhoz].

mindenünnen mindenhonnan/felől; din toate părțile, de peste tot; von allen Seiten (her), allerseits. 1653: oda hívátá őket Bocskai Medgyesbe mindenünnen | Kolosvárra gyűlést is hirdetének s mindenünnen a választott embereket oda hívák" [ETA I, 100, 115 NSz. — "1613-ban]. 1662: Az török Kanizsától fogva mindenünnen Váradhoz gyűlt [TML I, 381 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710: itt Erdélyben Szeben mellett Citadellát kezdenek építeni" az országból mindenünnen feles számú sok száz emberek dolgozván sok ideig rajta [CsH 312–3. — "1701-ben]. 1719: Az anticipando quantumot Kgltek holnapokra fel ne ossza, mert az az intentioja a Gubernium(na)k hogj ha mindenünnen fel nem kelhetne edgyik helység a másikat sublevállyá [KS 83 gub.] — L. még RettE 274.

mindenünnet mindenhonnan/felől; din toate părțile, de pretutindeni; von allen Seiten (her), allerseits. 1584: az Juhok Iarasa feleol eo kgmek az elseo vegezes melleol el nem Akarnak allany, hane(m) azt akariak ereibe(n) tartany, Ezt hozza tewen hogy az kosarokat mindenwnnet Az Negy valazott vrait el vonathwam, Ez koloswary Juhos embereknek mostan ez esztendeoben teob feöldet nem Adnak [Kv; TanJk V/3. 283a]. 1589/XVIII. sz. eleje: Ha peniglen ualamey Farago, uagi Rako Mester ez tisztesses Cehet el hadná ugi mint az teob Cehen kwuwl valo Kantárok, éllienek Ha ebben kwlömbet czielekednenek, tehát az Ceh Mesterek mindenwnnet wszhessék, kergethessék, szerszámokat el vehessék [Kv; KőmCART. 22]. 1592: ha Coloswarol valamely lakos Jobbagysagh ala megien, mindewwnnet megh hozhassak [Kv; DiósyInd. 20]. 1594: Kerik varosul Biro wramat, hogy Ahol kendert, lent talalnak mindenwnnet ez varosbol mind Azattat s mind azatlant ky hordassanak [Kv; TanJk I/1. 232]. 1623: Az jozaggboll valahonnet valameny ember ell budosott mindenwnnet reducaltassa bizonios emberet kulduen ky erettek minden fele [BGU 119]. 1677: Kővár vidékiről-is a Jobbagyok ki-adattassanak, mint egyéb helyekről-is mindenünnét, az egy Fogaras földén kívül [AC 228]. 1703: pénszt hoz mindenünnet fel szed, énis meg gyütöm [KS 96 Kornis István feleségéhez]. 1737: Az Mítia ellen mindenünnet eleg praetensiokot hoznak be [ApLt 4 Székely Elek Apor Péterhez Nsz-ből].

mindenütt mindenhol; peste tot, in tot locul; überall. 1568: Albertus Balog, Joannes Luka, Stephanus Nyerges fassi sunt ... azt monda pechy istuan, hogy, mindenöt egy

zölöth ada a parlagert [Kv; TJK III/1. 190]. 1570: my koron legh eleozeor hozak az fwzkwthy wezet Lwnak Nyomat á wermessj hatarra ... megh kynalak az Karos Embert Zabachyagal, hogy myndenwth zabadde haggyak Az wermessy hatharon az w lowath megh keresny [Vermes BN; BesztLt 77] | Molnokys penynglen az kyk wolnanak Myndenwth Mydeneknek gattyok keth fele ozlassanak [Bh; Eszt-Mk]. 1582: Lazlo papot minden teörüeny zerent valo haborgatoy ellen mindenwt megh mentyk rolla es megh otalmazzak [Uzon Hsz; Kp I. 16]. 1600: Puelacher Jstwan vallya eo neky ladayat ez fogoly legeny fel teorte, es penzet aprokyat vitte el seot ahwn thudakozot feleolleis, mindeneott gonozt mondottanak feleolle [Kv; TJK VI/1. 400] | Tiltottuk wala mi megh az mi hatarunkba walo erdeönket mindenöt [UszT 15/256]. 1715: az kezdöben forgo helyeken mindenüt szabadosan jártam [Szemerja Hsz; LLt]. 1747: ezen utan keresztül men(ne)k mindenött [Vaja MT; VH]. 1772: meg mérvén mindenütt a' Küküllő foljo vizének part szélit ... és lett a' Királj ölnék rendes mértékjével Ulnar 625 [Ádamos KK; JHb LXXVII. 198]. 1817: Az Udvar, és Kert körül lévő kerített mindenütt avateg [Ördöngösfűzes SzD; ÖrmMúz. 8].

mindenüvé mindenhová; in toate părțile; überallhin. 1568: eo felsege erossen paranczol hogy mindenwe Banyazokerth Jarywnk, es az eo felsege Banyaiat ... Myelthesswk [Almás; BesztLt 67 Mart. Vayda Camerarius Almasiensis Gr. Thy-mar beszt-i bíróhoz. — "Valószínűleg Nagyalmás H]. 1573: Pyroska Nagy Benedekne vallya Az uta(n) kathy valahol tudomanyosokat tudot mindeneowe el me(n)t hogy ha-za hozathattnais Mattkaiat, de soha ne(m) hozathatta [Kv; TJK III/3. 86b]. 1589: Kerek varosul Biro vramath eo kgme az tanachbelieket kwleozze mindenwe vrakhoz [Kv; TanJk I/1. 111]. 1599: az hadakozasnak Ideien mindönüue Arrol Zolgaltam [UszT 14/33. — "Az örökségről]. 1632: eggiwth öttek ittak" nagj edesdeden es mindenwue eggiwth mentenek sokadalomban [Mv; MvLt 290. 96a. — "Az asszony és György deák]. 1652: tudo(m) asztis hogi mikor Barla Miklos Samuelt tartotta ... az houa kellett penigh mindenue küldeöszte marhaja (u)ta(n) ekej mellé [Asz; Borb. I. Rakoson "lako Letaj Istua(n) (32) Veres Drab(an)t vall. — "Aranyosrákos TA]. 1825: ha a' Kossába egy xr sem mard is, az Interest mindenüvé ki fizesse [Kv; IB gr. Korda Anna lev.]. — L. még BÖn. 759; CsH 97; MetTr 327.

mindennyi I. mn 1. ilyen sok; atit de mult; so viel. 1572 k.: Kys Mjhal zolgalta barat Istwant zolgalatomert ados mynd Enye ydeigh fl 12 d 50, es 2 nadragh kysnycher, l fodor Jgler keccher swbyecha" Mynd eszekel ados nekem zolgalatomba [Kv; TJK III/3. 262f. — "Folyt. a fels.]. 1662: mindennyi romlás, pusztulás után ... melly nehezen vitetnek végbe az igazítandó s a hazát csendességre hozandó dolgok [SKr 279].

2. ~ öregségében ennyire előrehaladott öregségében; la o virstă atit de înaintată; in derart fortgeschrittenem Alter. 1660: mindazáltal ő kegyelme mindennyi öregségében is sem maga fáradtságával, sem költésével, sőt még élete letételeivel is nem gondolván, valamire Kegyelmetek elégségesnek itlly, örömet cselekeszi [TML I, 536–7 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

II. fn kb. ilyen sok dolog/tárgy; atit de multe lucruri/obiecte; so viele Sachen/Gegenstände. 1583: Walamy marhaia, arany mywe gyengyeos es keowes draga marhaia

maradoth wolt az zegeny azzonyoknak^a, azt Registomban felyrattatwán ynkab mind oda attuk eő Nagawal Mind enny keőzölis egyebeth ytt nem matasztottnk urwnknak három arany lancznal^b [BáthoryErdLev. 31 Az erdélyi hármastanács Báthory Istvánhoz. — "Báthory Kristófné Bocskay Erzsébetnek. ^bFolyt a fels.].

mindétiglen l. mindéltiglen

mindez 1. ezek valamennyien; toate acestea; all dies. A. *emberre von.* 1591: indulank ... vduarhelről mi(n)d ezek egy tarsasagban lewen [UszT]. 1723: mindezek^a penig most az fellyeb valo esztendőben let éhségben Szélyyetenek el [Mezőcsán TA; Ks 15. LI. 5. — "Az előbbieken felsorolt zs-ek és jb-ok].

B. tárgyra/dologra von. 1544: Mind ezek ellen az borbala azzon nem zolt semy ellent [Szászszombor (SzD) körny.: MNy XXXVI, 52]. 1561: Ha mynd ezekelis nem gondolna: vakmerőségbol meg^a nem terne miet fel tilchak zolgaiait inassat el weg'ek [Kv; ÖArt.]. 1570: Anna Jerney ferencz deakne vallya Thwta az vrah mynd ezeket hogi chele-kette az felesegeh, myn az által ely halgatta [Kv; TJK III/2. 146]. 1579: Mykor mend ezek el uegezöttek volna, tönk illie(n) czereth egy massal^a [Sziikerék SzD; JHbK XLV/14. — "Köv. az egyezség]. 1638: nem akarna eo kgmeis háládat-lan lenni mind ezekről [Kük.; SLt AF. 4]. 1730: Mindéze-kért pedig Mihálcz Ferencz Uram is igiré Mikó Judith Asz-(szonyomna)k eletiig valo atyafiságos szeretetit, és szolgál-atyát [Somolyó Cs; Borb. II]. 1783: Mind ezekett ha nem cselekedné tehát akkor az Kezesek elé állítani tortoz-zonok [Radnót KK; Bfr Várodi Simon ns nyil.].

Szk: ~ felett mindezen kívül/túl. 1602: Mind ezek felett vala megh egy eőszwegy Aszony allat abban az megh irt haz-ban eőrekegben Dotalista lewen [UszT 16/69]. 1710: Mind ezek felett penig Csontos Bálint Ur(am) hagyá fenn azt az just. Hogi mind ezekb(en) az determinált bonumokb(an) szabados dispositója lehessen [Küküllővár KK; DobLev. 1/67] * ~ után. 1606: mind ezek után azért Jakab andras kwide Szeochj antalhoz hogi izengessen es az zaldobosi bironakis megj mongia mate istuant [UszT 20/17]. 1791: mind ezek utánis a' Nemes Uradalom Tisztsége a' Nap-fényben homályt keres [Körösbánya H; Ks 74. VII. 153].

2. jelzői haszn-ban; cu functie de atribut; in attributivem Gebrauch: ezek a dolgok/személyek mind; toate lucrurile/ persoanele (amintite); all diese Sachen/Personen. A. *ember-re von.* 1711: Mind ezeket az jobbágyokat pediglen fundus, és pertinentia nélkül adák [Altoria Hsz; Borb. I].

B. tárgyra/dologra von. 1584: Ersebet feyerwary Iosane, Es Iiona ferenczy Istwane valliak ... Daroczy Peter chis-nalta azt mind ez Adossagot [Kv; TJK IV/1. 232]. 1625: mind Ezeken az napoko(n) az necessarius locus felet valo heazaton dolgoztak az Achok [Kv; Szám. 16/XXX. 23]. 1642: mind ezekbul az jökbül az melieket Uelagoston es büsegesen ide felieb megh irtam kirtem suki pal Vramtul [K; SLt T. 25]. 1652: Mind ezeket az inteseket ... subordi-naltuk á ki adatot Complanationak, hogy mindenekbe(n) gubernaltassek az itt valo Ecclesi)a annak tenora zerint [Kv; KvRLt X. A. 1]. 1776: Mindezekben a' három nevezett helylységeken, ennekelőtte sok idővel Erdős Tzüheres és Tövisses helylységek lévén [Szászkerd K; LLt].

mindezáltal mindazáltal, de azért; cu toate acestea; des-sen ungeachtet, gleichwohl. 1593: Megh ertwen Az Zasz

Natio. Az Magyar Nemzetnek beo bezeddel valo irasat, melyben Mutogatiak Enyedi Georgy pwspekkeot plebanos-nakis valasztanj Az Nemzet (igy!) erre Maghanak esmet wdeot kewanth kit eo kgmek io zybeol meg engettetet mind ez által feleltette a Magyar Nemzet hogy az eo fel Ol-wastatot Jrasahoz tarthia magath [Kv; TanJk I/1. 213]. 1676: Mind ezáltal ezen inchoalt materiaiat ne(m) akarvan félbe(n) szakasztani, computusb(an) vettük, hogy in genere az Dna Tutrix mennyivel maradna adossá az Árvák(na)k [Kv; RDL I. 155a].

mindezen mindez; toate aceste ; all das/dies. A. ember-re von. 1758: Melly ekképpen magok által eloboralt Nyil Czedulakb(an) irt Bonumakat mind ezen Rész Atyafiak kezekhez vévék [Szentlászló MT; DobLev. I/284. 6a]. 1816: Mind ezen tizen négy Tanuk hitelesen disztinguálják, mellyek légyenek a subdivisio alá jöhető Terrenumok [Létka SzD; EHA].

B. tárgyra/dologra von. 1672: Énnkem mit irt Bánfi uram mindezen dologról s mind az Gyuriczáerul megláthatja Kegyelmed [TML VI, 211 Székely László Teleki Mihály-hoz]. 1737: Mind ezen Punctumokat ha az meg irt M: Asz-szony és M: Gyermekai, meg nem állának az p(rae)titu-lalt M: Vr, maga Jozzagat kezéhez vehesse [Kv; JHbK XL-V/23]. 1742: Mind ezen ... jöteleteit a' Mlgs Itilömaster Urnak ... recognoscálom [Marossztkirály AF; Incz. X. 6b]. 1772: Mind ezen két Ablakoknak festetlen Fenyőfa Dészka-bol valo Táblái vadnak [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. 1795: Mind ezen károsítottásoknak ... elhárít-hatások végett Tessék mind Malmokot mind pedig annak Gáttát ... alább szállítotttni [Ádámos KK; JHb XIX/4. 8].

mind ez ideig mostanig; pină in prezent; bis jetzt/zur Stunde. 1570: Borbara Azzon Bachy Gergne vallya, hogy Zylagy Myhalne eo Neki haytotta volt az Myhal Deak ados-sagat, kywel thartozne ... De Mindez Ideigis eo Neki Nem attha [Kv; TJK III/2. 95]. 1677: se a' Fiscus, se más senki Jus Regiumot az olyan Jozságokban bé ne vihessenek kikben régi Privilegiumok ellen más just bé nem vittene mind ez ideig-is a' Possessorok [AC 150]. 1681: Bugyul Opra nevű nemes ember oly véggel vett el^a, hogy a szőlő töve-jert adna f 50 melyről semmi Satisfactio mind ez ideig sem tött, es ez utan sem akar tenni [M.brettey H; VhU 118. — "Egy szőlőt]. 1754: Serbán Buzillának a melly kerte va-gyon mind ez ideig békességesen birják minden háborga-tás nélkül [Tóhát AF; JHb Gavrilla Aldgye (50) zs vall.].

mind ez ideiglen mind ez ideig; pină in prezent; bis jetzt/zur Stunde. 1570: Magdalna Vinche Takachne ... vallya hogy az Ew vrah Siluester Takachnak adot volt keol-chen fl 2 Megh elteben Mind ez Ideiglen sem atthak Megh senky neky [Kv; TJK III/2. 162d]. 1604/1681: megh tekint-vén Szemere Georgynek hűseges szolgálattat, ki minket gyermeksegetül fogvan, mind ez ideiglen híven szolgál-t azert mi ... az mi falunkat Kalant attuk neki [VhU 243]. 1608: aztis megh gondoluan, hogy az eő kgime zerelmes hazas tarsi Kalachswteő Katha azzony ... mind ez ideiglen minemw nagy bechiwllettel, zeretettel, engedelmesseggel, es hűseges szolgálattal leőt legien eő kgmehez mindenekben [Kv; RDL I. 85]. 1630: az Jmolas neű szena fűbelj szena fű zaloghban uolt senki nem ellenzette tule uket az szent Egedi Vrakat mind ez ideigle(n) [Szentegyed SzD; WassLt Jo Albert (40) jb vall.].

mindhalál élete végéig; piná la moarte; bis zum Tode. 1637: en monda(m) io eöczem, mind halál tagad hamit czelekettel ne ted beöneosse magad [Mv; MvLt 291. 108b]. 1667: Gyulafi uram mit irt, maga szóval megmondhatja csak biztat mindhalál [TML IV, 178 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1710: gróf Kinsky a császári udvarnak hű szolgálja lón mindhalál [CsH 310]. 1778: vélek mind halál dajkálkodott Bartos Mártonné Aszszonyom [Albis Hsz; BLev.]. — Vö. a *mindholtig* címszóval.

mindhármán mind a hármán; tustrei, toji trei; alle drei. 1597: Miklos Janosne ... hiua kj az mezeöre, monda hogy az Vra meghaborodot Simon Janossal, kj menek lata(m) hogi mind harma(n) veztegh alnak vala [UszT 12/17 Gregorius Zabo de Kereztur ns vall.]. 1598: Mykola Lazlo Ryzrye walo feoldeon Laknak mind harman [Poklostelke SzD; JHbK VIII/14]. 1637: Lata(m) tauul hogy az Balykane fiaí mind harma(n) üzik uala fel az uto(n) Hidegh Giörgiöt. és Zata Giörgiöt [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Olah Janosne leanya Katalin jb vall.]. 1711/1792: miis mind a két felek alkalmokot, és egyezéseket meg irtuk ... mind hármán pedig tulajdon kezünkkel meg is petsételtük [Dálnok Hsz; BLev. Transs. 28]. 1794: mind hármán öszve fogoztak, mint ittas emberek; és az oldalon a' hoba el estenek ott fetrengettek [Dés; DLT az 1799. évi iratok közt] | Mind hármón Nemes Torda Vármegyének hűtös Assessorai, és ezen Divisionak végeben vitelére Arbitrált birak [Asz; Borb. I].

mindhárom 1. mind a három; tustrei, toji trei; alle drei. 1687: valamikor Széplaki Petritjevit Horuát Miklos vram vagi eö kgime bizosios embere ez levelemet meg mutattya, mind Boldisár Mihályt feleségestől, mind pedig az Annyátis Bódis Mártonnet kissebbik fiával, s mind hármát mind(en) ingo bingó marhájokkal edgiüt add kézben [SLt Mikola Laszlo aláírásával]. 1731: mindháromnak baranából fel rott tapaszos mezeletlen falai [Bh; BfN].

2. tsz-ú szr-os formában; cu suffix personal, la plural; mit Personalendung in Mz: mi/ti mind a hármán; noi/voi toji trei; wir/ihr alle drei. 1618: 4 die Augusti búcsúzik el Kamuti uram az vezértől. Akkor mindhármunkra kaftánt adata az vezér [BTN² 103]. 1783: Groff Boros Jenői Korda György Ur eö Exaja Titeket P(rovi)us Bota Pétre, Petrisor Györgyit és Malduván Juant mind hármatakat mint Szakali Hűtös Falusi Polgáratat Certificaltatott Tö(rve)nnyes Executiora [K; IB. Kászoni Nagy Ferenc szb kezével].

3. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; attributiv gebraucht: mind a három; toji trei; alle drei. 1662: Az patantyúsok is pedig az ostrom estin a Tinnus sátorára mindhárom lövészszámot ... reáigazítván egész éjszaka nagy szorgalmatossággal ... csak azt vigyázzák vala | Ha ez dologban önagsága másként cselekszik, mindhárom országnak oka lészen és azoknak veszedelmeknek [SKr 329, 389].

mindháromszor mind a három alkalommal; in toate cele trei cazurile; zu allen/jeden drei Gelegenheiten. 1716: Ez a praetex(ŷ)usok: catholica fundatio cedáljuk vissza, holott mióta mű unitáriusok bírjuk ... három dülésunkkal, elemozsina által építettük fei mindháromszor [Kv; KvE 297 SzF].

mindháromszori mind a háromszori; in toate cele trei rinduri; alle dreimalig. 1764: agnoscallya azt, mind három-

szori fassiojában, hogy a' több sertéseket eö Nga széna füvere hajtották [Torda; TJKt V. 206].

mindhaton mind a haton; toji şase; alle sechs. 1782: mind haton az remekesek ... instalanak remekjek büntetesiért, a Tkts Commissarius Urak el engedék remekjek hibajaert valo büntetést Cehunk consensussabol [Kv; ÖCjk].

mindhiába mindennek ellenére, hasztalan; degeaba, in zadar; trotz allem. 1657: (A fejedelmet) hordozók gyógyi fedőben, váradi hévizben, Sombornál is valami hitván forrásnak vizében feresztették eléggé, de mind heában [KemÖn. 94]. 1765: akár mit tselekedtenek Biráink, s akár mint ügyekeztek előre a pénzt fel szedni, mind héjában volt mert mű az executiot soha el nem tudtuk kerülni [Kisened AF; Eszt-Mk Vall. 282].

mindholtig élete végéig; piná la moarte; bis zum Tode/in den Tod. 1584: Eothweös Orban vallia hogy az mely hazban lakik vala az az ven Benchel Andras azt a' hazat Beszterczey Georgy mind holtig bira [Kv; TJK IV/1. 338]. 1599: En Gegő Janosnal lakta(m), az fiawalis mind holtigh eggieöt hadakozta(m), de azt a wegezest soha ne(m) hallotta(m) [UszT 15/191 Balassi Balint Semienfalui vall.]. 1722: ezen kaszálócskajokon az marus vize folyt kit is Néhaj Pristiny Joanos mind holtig pacifice birta [Algyógy H; JHb XXXII/41]. 1734: mind holtig jó Gazda ember vala maga iffiaibb Tholdalagi János Uram [Korona MT; Told. 29/28]. 1777: édes Annyakat mind holtig tisztellyék [Cintos AF; HGy]. — Vö. a *mindhalál* címszóval.

mindig 1. minden időben; totdeauna; immer, stets. 1771: mindig járos voltam ezen malomban [Ádámos KK; JHb XX/26. 11]. 1781: A' helyet ez előtt Néhaj Kolumbán János Vr kezdette völt fel fogni de ugyantsak mindig pusztában hevert, mind addig, mig Gut Kristina Aszszony Juh kosarat reá nem tsináltatott [Perecsen Sz; IB. St. Bontzidai (50) jb vall.]. 1797: az utrizált földet mindig bekessegesen birták [Ne; DobLev. IV/790. 3a Georgius Cs. Kolosvári ns vall.]. 1814: az utobbi Esztendőbbe nem járhatván sohuvá mindig jozon és ép elmével birt [Szgy; HSzJP László Máris (59) vall.].

2. állandóan; mereu; fortwährend, andauernd. 1659: Kételenségből ki kelletik mennünk hitvány jószágunknak igazgatására Szentgyörgy-nap után, mivel egyéb sem lehet benne mindig. Szándékom az, édes Öcsém uram, hogy innét belől vigyek hitvány jószágomban egy tisztartót [TML I, 369 Árva Bornemisza Sára Teleki Mihályhoz]. 1794: Azon Szivágyi! Embereket hogy a Bort vigyék bé hajtottam két egész nap itt heverének de az esső mindig esvén tsak nem volt mod benne [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev. — "Sz]. 1797: Ez a Kotsis ... soha meg enni sem jön ki az Istállobol mindig mellettek" dajkalkodik [Banyica K; IB. Gombos István lev. — "A lovak mellett]. 1826: az Ország útján pedig mindig kell hidat tartani ... csak hogy az Ország útját a' víz el ne iszapolja [Msz; GyL]. 1842: Egy Török Szönyeg, mely mindig az Ur asztalán Ál [Szucság K; RAK 66].

3. a mióta ~ vmely múltbeli eseménytől a jelenig; de la piná in prezent, tot timpul; seitdem. 1828: a' Berek nevű hely miolta a' Berekből ki irtatott mindig Tanorokba volt fogva [Erdősztyörgy MT; CsS]. 1839: én a' miolta ember kort értem mindig a' Nemes Birák közt vagyok [Érkávás

Sz; Borb. II Nyisztor György (65) nemesek hadnagya, görög egyesült vallású vall.].

4. minden esetben; de ficcare datā; in jedem Fall. 1782: És amikor instált neki, hogy tegye actualitásba (mert addig mindig úgy hívta: „Hívják Vörös hadnagyot”) azt felelte, ha pápistává lesz secundhadnagságot ad neki [RettE 420]. 1793: Kis Lukács Uram Krájkisága alatt a fel vételkor mindég a nagy vékával Szokta a gabanát fel méretni azután mindön Dévára fel küldötte, mindig a Kiss vékával mérette ki [Roskány H; Ks 79. XXVI. 8]. 1818: a' Tks Nemes Tisztség Compassualt rabjait mindég a' nemesi rendel kísértesse [Szu; UszLt 8/68]. 1829: miolta ő Nsga Malmába járogatok örölni, mindig ezen a helyen járogattam bé gyalog [Csókfa MT; TSb 24].

mindinkább 1. egyre inkább; din ce in ce mai mult, tot mai mult; immer mehr. 1659: az fejedelem meg akarná vártni az budai vezérhez ment követeket, Tisza István és Palásti uramékat de mindinkább azon vadnak, hogy csak haza menjenek [TML I, 417 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1704: Besztercéről kimenővén a német ellenkezni, mindinkább a kurucok megnyomván őket, éppen bementek nek volna a városba a hátokon [WIN I, 100]. 1710 k.: az Isten erre a mostani változásokra akarta tartani és készíteni ezt a feletle bűnös, Sodomával felérő hazát, amint ide alább hovatovább mindinkább megvilágosodik [BÖn. 697]. 1716: nyavalyájával hova tovább mind inkább el erőtlenedet szegény [Nagyida K; Told. 22].

Szk: ~ -inkább. 1823–1830: Hazamenővén pedig mindinkább-inkább gondolkodni kezdettem állapotom változásán [FogE 300].

2. többnyire, inkább; de cele mai multe ori, de regulă; zumeist. 1704: Ez a generál napja, mindazonáltal a német tisztek mindinkább itt voltak a királybíró vendégségében [WIN I, 203]. 1724: eddig mind inkább lehetett postálkodni, de ezután teljességgel incapaxok leszünk [Ne; Ks 83]. 1748: Wagon jo nagy darab erdő, mely a Jeddi erdőkel határozódik ittis épületre való Cserefák igen Kevesek vadnak a Potiori mind inkább Tüzi fa tanálatik benne [Koronka MT; EHA]. 1768: ezen kanca mind inkább a' vele találatott Csikaival és Nyájával különösen járt [Páké Hsz; SzentGy And. Tamás (38) gy. kat. vall.].

mindjárt, mindjársát 1. azonnal; imediat, indatā; sofort. A. 1578: Ertyk azt is minemő tamadast teottek az feleky pokulorok Zochy Mihál vramon Byro vram mingiart el kwlgie(n), es azt a ky a tamadast theotte be hozassa [Kv; TanJk V/3. 173a]. 1589: Az leany felugrek mingiart ki mene az Ayton [Dés; DLt 226]. 1628: Boyer Peter ollian ember uala ualaki örökseggel megh kinalta csak fordította az erszent mingiart penzt adott erette [Réce F; Szád. Iuun Munteanul (60) jb vall.]. 1644: Borsos Thamas oly ezes Ember hogi ket zoual oly Nagy dolgot tud kj mondani hogi ket zauabolis Mingiart megh Erti Ember [Mv; MvLt 291. 428a]. 1701: Ha valamellyik Mester ember valami nagy bűnben esnék, annak á Mühelyét mingyárt tiltsák fel törvény föttáig [Kv; PosztCart. 14]. 1780: akar minnyárt válaszolnam kellett volna [Somkerek SzD; Berz. 11. 75]. 1791: az Urfi igen éles ember, és mingyárt üti, veri pofozza, öklözi az embereket [Méra K; RKA]. 1843: ugy a' földhoz verte hogy azt gondoltam, hogy mingyár széylel megyen a' Szegény Czizánne [Dés; DLt az 1842. évi adatok közt].

B. 1552: A börr ital vtan kedig mindgyarast eluëß eßec: ott ninch az vtan tanách hanem zur zauar [HeltDial. K7b–8a]. 1553: Kerwnk tegedeth es haggywk teneked hog chynaltas myndgyarasth eg keoteleth [BesztLt 42 St. Dobo de Rwnka Woywoda Trans. a beszti-bíróhoz a Bethlen melletti táborból]. 1590: taczj fel vgrek kapu szekerczeiet vgj wte agio(n) Thmast hogy mindgiarast El deolt [UszT]. 1609: Tudom az Reghi tamadas utan mindgiarast zalla ide maxara janko Ferencz [Maksa Hsz; HSzJP Jacobus Varga de posse(ssione) Ereztevény vall.]. 1636: eligh találál fel tartani az gyertyiat, es mingyarást fel gyuládát [Mv; MvLt 291. 62b]. 1718: Pestis alkalmatosságával Az honnan peng el vitetik az beteg az olly Szobát, vagy kamarát is mindjársát be zárják [KvLt I/225 gub.rend. Kv-ról]. 1737: Husvet után minnyarást hallottam hogy bizony kedvetlenkednék Ngod irántam [Ne; TL. Onadi B. József gr. Teleki Ádámhoz]. 1774: (A) Tolvajt meg ljezté, hogyha meg nem áll minnyarást meg lövi [Kajántó K; KLev.]. 1814: mindjársát oda jött Kis Mihályné [Dés; DLt 222].

C. 1738: az Gabonat mingyan fel osztyuk [Kál MT; Berz. 2. 47/39]. 1775: a condivisionalis Atyafiak minyan munkót kéz bé adás által meg bírálának [Farkaslaka U; Nkf].

Szk: ~ -mindjárt a. azonnal. 1823–1830: a vendég mond valamit, azzal a Kellner biztatván, hogy mindjárt — mindjárt uram! —, elmegyén, és szerencse, ha egy fertályóra kaphat az ember valamit [FogE 169]. — b. egykettőre, nagy hamar/sietve. 1745/1760: valamihelyt a Naznánfalviaknak marhájak azon Bereke ment mindjárt mindjárt bé hajtották Kisfaludra, s keményen meg büntettek [Berz. 17b. — MT]. 1777: Kretson Triful mingyárt, mingyárt kapta fejszeit, és ide ezen a' bokros öblötskén tul irtogatni kezdet [Dupapiatra H; GyK. Ádám Toma (70) jb vall.]. 1807: másokatis mingyár mingyár össze Mutskalt [KLev.] * hogy ~. 1602: Toteory Istwan vallyia hogy ez Zeoch Andrasne ... ezeost myweyt vezette el senkihez semmy ganusaga Ninchen hanem az sellerehez Zakach Istwanhoz oda Menek az Zakach Istwan feleségeis ky mene az hazbol kit hogy latek mingyarást gyanusagban eshem enys hozzaya [Kv; Tjk VI/1. 565]. 1629: Hogy az aszony Rac Danielne megh sivalkodek halla(m), s mindgiart ki menek az hazbol [Mv; MvLt 290. 155b]. 1635: az migh Borbely Peter látá az en fiamhoz, addig igen könye(n) lon, de hogy más kezdé hozzá látni, mingiart el nehezüle [Mv; i.h. 291. 49a] * mihelyen/mihelyesleg/mihelyest/mihelyt/mihent/valamihelyt ... ~. 1553: chynaltas ... eg koeteleth ... myhelth kez lezen kyld Jde myndgyarasth [Kv; BesztLt 42]. 1574: az En viseleő zokniam es Gereznam ezt mihelt meg halok mingiart aggiak kezibe Peruanenak (!) [Gyf; JHbK XXI/12. 5]. 1584: Rosa Ambrus Deakne valia mihelt el zwnniotta(m) mingiartst vg tecczet mintha a Lakatosne eleottem Allana [Kv; Tjk IV/1. 265]. 1672: Az hadak még mind inkább quartérokban voltak, de készen, valamihelt azon követ visszatér, mindgyarást egyben gyűlnek [TML VI, 236 Nalácsi István Teleki Mihályhoz]. 1718: mihelljen az Gjörgjfalviak elérkezé(ne)k, mingjárt nekünk Sivalkotta-(na)k [Dezmér K; JHbK LI. 10]. 1737: mihelyt Isten annyira meg erősít minyárt személy szerént magam Udvarlok Ngodnak [Ne; TL. Onadi B. József gr. Teleki Ádámhoz]. 1780: mihejesleg a pénz a kezemben jó mindjársát asztán tudositom édes Asszszony Anyámat [Kp III. 203 Újfalvi Sámuel édesanyjához]. 1828: azon csalárd nyughatatlan Márkosfalvi árendátorai ... kik az el tartott Árenda híjános-

ságát hazugsággal kívánták ki potolni, mihelyest énis meg halgattatom minnyárast hazugságba maradnak [Martonfva Hsz; BetLt 1]. 1837: mihent ... végzem mingyárt küldöm [Nyárádszbenedek MT; Told.] * *mikor/valamikor* ~ 1573: Anna Mossolgo ferenchne Azt vallia hogi mykor meg hallota volna hogy Az Darochy Janos Maiora egne Mindiarast oda fwtot [Kv; TJK III/3. 192]. 1581: valamikor én az w naga Penzétt megh Adhatom, mjndgiarast megh Erezze" [Burjánosóbuda K; BálLt 89. — "A jö-okat]. 1602: valamikor erette megjen mingiarast kezeben bochassak [Péterlaka MT/Torda; Told. 26] * *most* ~ a. haladéktalanul. 1648: most mindgiart igirenek adnj egi Jobbagiot [Hsz; BálLt 1]. 1799: most minyarást, az egészsz inhaerens Summat ... Groff Korda Annanak tegyék le [Magyaroság TA; JHbK LX/6. 19–20]. — b. az alábbiakban/következőkben. 1770: a' Falu a' most mingyárt meg nevezett, és ki-határozott helyet, Ex ponens Bartok Andrásnak káráért fáradságáért által botsáttya [Gyertyános TA/Torockó; Bosla]. 1789: T. Ifjabb Intze Samuel Atyánkfiának a' szokott kápláni fizetés az Ekleisia Fundusából Esztendőnként ki adattassék a' Consistorium azon lészen, hogy a' most mindjárt említett fizetés szaporittassék is [Kv; SRE 258–9].

Sz. 1710 k.: Olyan tulajdonsága is vagon a bűnnek, egyedül sohasem jár, mihelyt születik, mindjárt kölykezik [BÖn. 471].

2. közvetlenül; tocmái la ~, imediat la/lingă unmitelbar. A. 1625: az Gatt kötesen alol mingiart mint egi harom lepesni szelliesegint (!) ualo porondos köueczes es hazontalan feoldet ismertwnk hogi által szakasztot volna az uiz [UszT 176]. 1647: Drasson vagon az Udvarhaz az kapun beleol mingyart, vagion egy boronabol fel rott Teomleocz [Drassó AF; BK 48/16]. 1681: Mindgiart az Bánya mellet, jó öregh rét [VhU 47]. 1699: bal kész feli mingyárt vagon az bástya [Szentdemeter U; LLt]. 1736 u.: elsőben predicált a református pap, minnyárt a nyomában P. Vizkeleti [MetTrCs 459]. 1783: mingyárt ország uttyán kívül volt edgy pusztá hely [Bergeye MT; LLt 58/13]. 1837: huszár katona Wizi Mihály helye szélyében a közhataron alól minnyárt két nagy megperzselt bükkfák találattak [Jenőfva Cs; RSzF 120].

B. 1584: Masod napon annak vannah mingiarast tudny Illik pentekeon mentwnk Zabedrah [BálLt 80]. 1623: az hyttuan aroket be teoltesse hogy az Istallok mingiarast ott lehessenek eleöl az Palank mellet [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1681: (A) vas forrasztó koh előtt mingyarást vagon egy nagy eöreg vas verő [CsVh 91]. 1747: a' Patakon alól mindjáraat a' Nyárad mellett [Ákosfva MT; EHA]. 1763: Ugyan Akor mingyarást mikor a vásárlás volt kénáltuk penzel [Kvh; HSzjP Szóts Kelemen Kézdi Vásárhelyi Civis (62) vall.].

3. egyszersmind, egyúttal; in același timp, totodată; zugleich, gleichzeitig. 1562: Nem sok idő elmulván, a király küldé népét Udvarhelyre, kiknek kapitányok vala a vitéző Petri Gábor. És a barátok klastromából csináltatának egy várat, kit nevezének „Székely-támadá” várának, és ahoz mindjárdst elfoglalál a székelyeknek szabadságokat, ki lón a székelyeknek nagy romlásokra és igen nagy károokra [ETA I, 20 BS].

4. egyből, egyenesen; dintr-o dată; sogleich, geradezu. 1825: meg mondhattya Bodola Urnak hogi én azt nem érdemlem hogi mindgyárt admonitioval fenyegetsenek [Kv; IB gr. Korda Anna lev.].

5. akár, éppen(séggel); chiar dacă, și în cazul ; durchaus, geradezu, eben. 1773: Szotyori Uram mondotta Ne hajtsatok réája akár kit kaptak ott jertek ölyyéték Verjétek ontsátok ki a Véreket ha mindjárt Ezüst Gombos Ur volna is [Felgyógy AF; WH].

mindkét ambii, ambele, amindoi, amindouă; beide, alle zwei. 1552: A börr ital vtan kedig mindgyarast eluész ešec: ott ninch az vtán tanách hanem zur zauar. Egyik elkezdi és énekel, à masic sir, à harmadic mind két kezéuel hársol [HeltDial. K 7b–K 8a]. 1572: mind ket felnek akarattibol hiwattattw(n)k volna az dolognak meglatasara es ell igazitasara [Szság; WLt]. 1600: mykor az Chyorgo kwt arokaba ala zalottam volna ketten ket ffarag feyzewel hatul ... meg hagytnak mynd ket feyze myat meg sebesedem [UszT 15/5]. 1602: Sovaradon Marusszekben walo drabant hazunkat ... Janos Deaknak es Eo neky mind ket Agon walo maradekynak adak [Sóvárád MT; Berz. 15. XXXIX. 1]. 1677: Mikor Törvényes Székek két Vármegyében egyszer-s-mind celebraltatnak, ha mely Causansok personalis comparatoria mind két Székre citatusok volnának, edgyik helyen dilatio adassék, mivel mind két helyen jelen nem lehetnek [AC 186]. 1735: a Böldutz Hatarig le rugo Bértzn(e)k mind két oldala juta Fejér részre [Szentjakab TA; DobLev. 1/160. 8]. 1798: Intő, Idéző, Egyben-hivo Eskető pecsét

G. Teleki Sámuel Ur ő Excja nevére; melynek ereje mellett Nemes Marus Székben lakozo mind két Nemen lévő betsülletes Személyek a' ki nevezendő helyen es Napon meg-jeleni és az igazságot ... ki-nyilatkoztatni köteleztetnek [DLev. 5]. 1836: Tulbura Péter mind két lábára-nézve lötsös [DLT 689 nyomt. kl].

mindkétféle de ambele feluri; beiderlei. 1702: én a sindely szerzeseb(en) eieil nappal munkalodom Ngod parancsolattját várom ha Korondi sindely kevantatiké vagy pedig Zetelaki, mert à Korondi sindely joval nagjabb, de jovalis dragabb, az Zetelaki aprobbis — olcsobbis de mind ket fele jo sindely [Tarcsafva U; Ks 96 Pálffy Ferenc lev.].

mindkétfelől 1. mind a két oldalról; de ambele pârți, de o parte și de alta; von beiden Seiten (her). 1649: Az horgas szánto feoldek keozott vago(n) mind két feleöl a' falu szena retje [Szeszársa SzD; EHA]. 1694: Arx Keövár egy kőből rakot Arkocska mely Arkon van egy Vastag Tölgy fa Deszkabol csinaltatot Fel- s le vono Kapu, annak felső zipia vegin, mind ket felől hozzája alkalmaztatva, ket hosszú nagy erős Vas Láncz [Kövár Szt; JHb Inv.]. 1728: vicinussa mind ket felől regi pallag [Szacsva Hsz; EHA]. 1789: Ezen nagy Patika Házban, es abban lévő Stellásiknak mind két felől valo oldalokban ... boltozott formára emelkedett Stellásikban ... találattak ezen alább irt rendel Specificált Materialék [Mv; ConscrAp. 67].

2. mind a két részről; de ambele pârți; beiderseits/seitig. 1587/1721: ugi élték és tartották mind két felől, hogy az Arkon túl élték az Nyárlajiak, innit az Arkon az Egregyijek [Nagysztmihály Sz; Ks 15. XLVIII. 21]. 1588: mikor az teorweny tewoek le vlték volna kezeonket mind ket feleol Zaz forint keotel alat be attwk hogy mi teorwent talalnak meg allywk [Zsákfva Sz; WLt]. 1624: Jwuenek mi előnkben ugy mint ez Jde alá megh Jrt Dolgokban, mind két felől egyenleo kep pen fogot, es ualaztot Arbiterek eleiben egy felől az uitezleo Zalánczy Jstuan vram es más felől, az uitezleo Haranghlabi Ferencz vram [Mihályfva NK; JHb XXIII/6].

mindkét szer mind a két alkalommal; la ambele ocazii, de amindouă ori; zu beiden Gelegenheiten. 1705: Ma prédikálott Zilahi uram mind reggel s mind délest, Zakariás 5:5 versétől fogva, a résznek utolyáig, melyből is mindkét szer igen szépen prédikála [WIN I, 594]. 1710: A francia király ármádáját ebben az esztendőben két helyen is keményen megverik, melynek örömit nagy solennitással itt is, Brassóban a commendáns meglöti, és minket magyarokul meg is vendégele mindkét szer [CsH 372].

mindketten 1. mind a ketten; amindoi, amindouă, ambii, ambele; beide, alle zwei. 1546: mind kethen walazaak keeth Jambor zolgayokath ez dologra [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. 1573: Maloza leorinch Azt vallia hogi mykor az kar leot veres peterne hazanal azkor az Boron Mind ketten Bertalan es gergel ott voltak egi tarsasagban [Kv; TJK III/3. 282]. 1657: My mezeo madarassj Szekeres Janos, es Tompay Bathos Peter mind ketten maros szekben lako nemes szemeljek [Told. 17a Huszár lev.]. 1700: B. Katana Marto(n) és Biro Janos Uraimek mind ketten Szeki lakosok, és hűtes becsülletes emberek [SzJk 330]. 1715: ezen Joszagra Szabadoson járhasanak bé mind ketten [Étfva Hsz; Borb. II]. 1807: azután egy más hajába kerekedének s mind addig huzák egy más haját mig mind ketten a' földreis esének [Tarcsafva U; Pf]. 1864: mű mint Ketten mint Megye hitesekek jelen valánk a fen irt Megye Biro házánál [Szováta MT; Bereczki József lev.].

2. mindkettő(jük); (ei) amindoi; (sie) beide. 1562: En Sombory Janos tewttem illyen zerzesth es vegezesth Sombory Mihalyal az en batyamal^a myert hogy minket mind ketten az idegen atyaffyak perlenek [Zsombor (K) körny.; MNy XL, 138. — "Köv. az egyezség szövé.]. 1702/1780: ő kegyelmek az ide alább le irt dologban kéz bé adással authorálának mind ketten köz Biráknak [Marossztkirály AF; DobLev. I/58]. 1705: Ma reggel engem felküldé az úr a generálhoz és fejedelemasszonyhoz látogatni, kiket mindketten állapotjuk szerint való egészségben találék [WIN I, 389–90].

mindkettő 1. mind a kettő, mindkét dolog v. személy; amindoi, amindouă, ambii, ambele; beide Sachen od. Personen. 1570: Most semmy derek szekunk nem lehele mert az var megie Notariussa hirünk nekwl kiraly w felsigihez ment be, Mas az hogy ket zolga birank hiwalis (!) leonk mert mind ketee Jgen beteg volt s nem Jeohetek be az zekre [Ziget^a; BesztLt 18 Joannes donka de Sajo vicecomes comi(ta)t(us) Mara(marosiensis) Casp. Zwch besz-t-i bírőhoz. — "Sziget Mm]. 1574: Hoszw Symon Azt vallia hogy ky leo az Istwan az hazbol, es Mind kettee hozza vth vgi talalyak ecchersmind hogi azonnal leh essik [Kv; TJK III/3. 406]. 1593: Az Arok be telese mind ketteonek szantasa mia esek [UszT 10/92]. 1668: mondotta nekem hogi az Jncze Peter baraniat mind kettőt meg nüzta [Kásonújfalú Cs; CsÁLT F. 2. I/30 Hunadj Jstuan Kazon Vyfalui Drabant (22) vall.]. 1681: Ezek örökös jobbágyok mind kettőnek Taxa fizetésekről valo valasza egi Supplica(ti)ob(a) tetetett Groff Uramtol^a eő ngatol [VhU 27–8. — "Gr. Thököly Imrétől]. 1719: az Zalog(na)k terminussa még nem expirálván, ő Kglmét az irtt földekkel meg kínálták mind kettővel [Ne; DobLev. I/97]. 1761: (Az) ökrek között egy pár 5. Esztendő(s) edgyik Barna nevű másik Csendes nevű mind kettő fel allo szarvu [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3].

2. tsbz-ú birt. szr-os alakban; cu suffix posesiv, la plural; in Form mit possessiver Personalendung in Mz: (mi/ti/ők)

mind a ketten; (noi/voi/ei/ele) amindoi/amindouă; (wir/ihr/sie) beide. 1629: minden jöszágunknak proventusából magunknak feleségestül életünkig szabados dispositiót akarunk tartani. Ha mikor pedig az Úristen ez világból mindkettőnk kivészi, minthogy tudjuk, hogy azt senki el nem kerülheti, hanem az szomorú halált meg kell kóstolni mindkettőnknek; holtunk után, hagyom, hogy tőlünk maradt res mobiliseknek gyermekink között való osztása ilyenformán legyen^a [BTN² 422–3 Borsos Tamás végr. — "Köv. a részl.]. 1749: Petrus öcsém, hogy feltámadott az halálból, köszöntet mindkettőtököt [Bodok Hsz; DanielAd. 275 Hidvégi Mikó Ferenc Vargyasi ifj. Daniel Istvánhoz]. 1765: Két négy esztendőre menendő Téhén mind kettejeknek szarvak egyben horgodott, mint a' vad ketskének [Szász-sztjakab SzD; Told. 8]. 1797: (A szolgabíró) mint Kettőjeket ell fogattatta [Déva; Ks 75. VII. 270]. 1829: a kezében lett fejszéjével mind kettőjüket leagyolta [Dés; DLt 300]. 1830: küldünk 1 tortátát 's kifliket mind kettőteknek [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1831: mind kettejeknek Szamosujvárra kell menni Raboskodni [Dés; DLt 568]. 1854: halalunk után mind kettőnknek reszünkbe jutott jovaink a vér atyankfiakra kelletik szállani [Uzon Hsz; Kp V. 398 Kispál György nyil.].

mindkörül, mindkörnyül körös-körül; (de) jur imprejur; ringsherum. A. 1672: az Ur Haler Pal Uram ő Nga Egi Darabot az mennit el akar maga samara Foglalnj el Borozdoltattat mind körül [Mezőméses TA; WassLt Oztas Janos (28) jb vall.]. 1679: Ha az Talp fák alá mind körül kü fundamentomot nem raknak, az a nagi Épület sokaigh állando nem leszén [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 52]. 1681: Majors: Szóló kettő vagy(n) mindeniket mind körül kertel kel tartani [Hátszeg H; VhU 147]. XVIII. sz. eleje: Az Saros réth mind körül az halvánj az határa [Dés; EHA].

B. 1632/1664: vicinussa mind környül az Patak [Sásvári MT; EHA].

mindkörülbe 1. körös-körül; (de) jur imprejur; ringsherum. 1647: Az Majorhaz mind körülbe jo Sövennjel vagion be kertelve [Marosillye H; VLT 55/5415].

2. összesen, mindent egybevetve; in total; alle zusammen. 1601: Az ő warbely Swthéo haznal uadnak Mind keoreol-be tizenkilencz tekeneo az 12 io az .7. hytwamb [Kv; AggmLt A. 41]. 1619: Ultima die Junii lón audentiája az perzsa követnek. Ő magára igen szép kaftánt adtak vala az többire is jó kaftánokat adtak vala, mind körülbe 60 kaftánt adtak vala reájok [BTN² 279]. 1732: Az bialok mind körül be volta(na)k 12 [Noszoly SzD; ApLt 4 Hatházi Krisztof Apor Péterméhez]. 1735: docealom aztis hogy az Inquisitor Regiusok(na)k mind körül bé egy forintot sem fizetett [Torda; TJKT I. 84]. 1794: a' renovatiokok es vij építéseket betsülték mind körülbe Három Száz Nyoltz MForintokra és 34 pénzre [Mezőbánd MT; MbK XII. 101].

mindmáig egészen/mind a mai napig; pină azi/in prezent; bis zum heutigen Tage/zu diesem Augenblick. 1670: Nekem mind maig is leindulnom nem lehele, mind magam gyenge egészsége, feleségem is rosszul lévén el nem hagyhatom [TML V, 392 Kapi György Teleki Mihályhoz].

mindnégy mind a négy; tuspatru, toți patru; alle vier. 1772: az I. Groffné Malma Gáttja el szakadván, leg ottan az

én malmamrol a' Viz egészssen ki tisztult, s meg állatt mind négi kerekem | ki kerekedett utóljára hogj a' fel nyomott viz miatt foroghatnának mind négi kerekai az eő Excellenciaja Malmának, ha silipje Gättja, rosz, és le sülyett nem volna [Kük.; JHb LXVII. 224, 242].

mindnégyen mind a négyen; tuspátru, toťi pátru; alle vier. 1640: Kompsa Boyernak negy fiai marattanak mind negyen edgiüt e.k. vadnak [UF I, 729]. 1795/1800: mind Négyen Rákosi Istvánt ... jól esmértük [Harasztkerék MT; Told. 30].

mindnyája tbsz-ú birt. szr-os alakban; cu suffix posesiv, la plural; in Form mit possessiver Personalendung in Mz: mi/ti/ók mindannyian; noi/voi/ei/ele toťi/toate; wir/ihr/sie alle. 1575: Minnyayatoknal nyľwan wagion, minemew tewzet haborwsagot tamasztottak nemely orzagwnkbely hytwan partos emberek [BáthoryLev. I, 330–1 fej.]. 1594: en ezt Ura(m) feletteb nem Solicitalna(m) mert telliesseggel arra nem Borultam volna: de Uram az halal minniaiunknak keoz [KvLt 21/59 Nyakazó Janos Barlabásy Lénárthoz Bocárdról. — Kiss András kijegyzése]. 1597: attam Kenieret Varoset Minniaioknak [Kv; Szám. 7/XII. 130 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1600: az mostany sok zeoksegek kewannjak azt hogy valasztott vram indifferentere be leoenek es egyenleo voxbol legyen minden deliberatioiok mindaz atal erre Nem tekintwen minnyajok az be leowetleot magokat megh vonnyak [Kv; TanJk I/1. 356]. 1603: En az Vr Istennek ajanlok Minnyajatokatt eo szent felségnek kegielme legjen rajtatok [Csapó KK; JHb XXV/23]. 1636: Ezt kívánnya ... mindnyájinktól az Istennek Fia [ÖGr Aj.]. 1689: Isten itéletiből súlyos adozás s nagy tereh levén Országosul rajtunk, nem csak szegény fejinken, hanem közönségessen minnyajunkan is, melyhez képest Csorai jóságocska(m) elégtelen el viselni Aszt az nagy terhet [Nagybarcsa H; WassLt Barcsai György lev.]. 1798: Törvényesen ideztettvén Minnyajakot [Adámos KK; JHb XIX/58]. 1832: Ezen tul néktek Mindnyajatoknak tisztá szivemből kívánom, hogy a' mulando élet hátra lévő részét boldogul élhessétek [Szentbenedek AF; DobLev. V/1186]. 1836: Isten könyöröljen mindnyájunkan [Kv; Pk 7]. 1843: Feleségem ... Anikot, Susikát* Lajost egy szoval minyájokott tiszteli, velemvel együtt [Bözdődjúfal U; Pf Kovács Sándor Pálfi Lajoshoz. — "Tarcasfván Pálfi Lajos gyermekei]. 1847: Mindnyájukat idevezelve maradok Édes Bálint atyafi barátja Vízj Lajos [Csapó KK; DobLev. V/1264]. 1855: alig Várom hogy minyájokat lássom [Búzásbesenyő KK; DobLev. V/1392 Ujfalvy Lajos Dobolyi Bálinthoz]. 1857: minnyájakat tiszteljék, tsokojuk [Kv; DE 2].

mindnyájan 1. mind, mindannyian; cu toťii/toatele; alle. 1568: Takachy gergel takach Janos Peter Brozer, Kadar Mate Jg wallottak bernat Lamprit Annak vtana mas testame(n)tomoth tezen volt de azt az bernart lamprit gyermeke meg Ellenzették Myndnayan ezt vallyak* [Kv; TJK III/1. 171. — "Köv. a nyil.]. 1569: wrasagod ligien kegielmes Jrgalmas az en fyaymnak, merth tudom hogy witkezteneik mind Isten ellen s mind kethék Ellen, de kemed ne nízze azt eokis felik zolgalliak az Jstenth teobzeor megh nem akaryak Effelewel banthania, hanem az my ereotthlensighbeol esik, mert mi minnyao(n) természetwnkb megh Romlottak wagiwnk [BesztLt 104 G. Bartor (!) a beszt-i bíróhoz]. 1584: Fazakas Boldisar vallia hallottam illie(n) zidalmat ... fatilla lelek kwrwak el kel mindniaia(n)

vesznetek miattam [Kv; TJK IV/1. 215]. 1649: Mi Ferencz Deak Kakasi Istvan Es Gyöngyösi Janos Nemes Emberek Damakos Thamas Bartha Janos veres Darabantok minyan Maros szekb(en) luka Falvan lakok [DLev. 3. XXXI A.5]. 1700: Tudjuk azt minnjajo(n) egészlen mind Falustol [Disznajó MT; BálLt 85]. 1733: minyájan a kik ott voltak a határ járásb(an) azon egjezték meg hogj csinályonak valami jegyeket, azon Controversias hely(ne)k [Hévíz NK; JHbT]. 1738: Nacságod Szolgálatyára minyájon frissen vagyunk [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1765: Ezenn fatensek ... minyájan mind az tizen egygyen Compelláltotta(na)k [Záh TA; Mk V. VII/19 MBogáti Horvát István hites assz. kezével].

2. ragos névszó mellett (a rag ráértésével); cu un nume suffixat; neben einem Nomen mit Suffix: mindnyája; voi/ei/ele toťi/toate; ihr/sie alle. Szk: ~ *benneteket* mindnyájatokat. 1663: Adja Isten, lássalak jó egészszégben mindnyájan benneteket [TML II, 619 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz] * *kegyelmeteket/nagyságtokat/ökegyelmüket* ~ mindnyájukat. 1750: engedje Isten minel hamareb látnom Nagysagt(o)k(a)t minnyajon jo Constellatioban [Folt H; BK. Bethlen Gergely lev.]. 1780: (A) szeretetben tegye az Isten álhatatossá kigyelmeteket mindnyájan [Kv; EM XI, 226 Az öregebb hildelvi Kalandos-társulat cikkei]. 1798: ö kigielmeket minyájan Admoneáltam [Aranyosrákos TA; Borb] * *neki/vkinek* ~ mindnyájuknak. 1549/1752: Továbbá hajgom az én Leányomat oltalmul főképpen az én fiaimnak minyajon [Szentanna MT; LLt]. 1595: Kenyeret az szolgaknak és minnyaiann nekik p(er) d 21 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 159 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

mindörökké mindig, mindenkor, mindörökké; mereu; allezeit, (auf) immer. 1762: az I(nct)a masokat Isten Törvénye ellen káromlott, meg Mag(istra)tussatis ily tsufos szoval illetvén, hogjha mind örökké teremtettségis nem fel van hat forintya, s meg békéllik az Hadnagjal [Torda; TJKT V. 139].

mindörökké mindig, mindenkor; mereu, vešnic; immer, allezeit. 1557: wgian ottan az wt mellet ky feold feleol ver-senges vala azt vallak mind ewreke orzagh wtanak leni [Beszt.; BesztLt 49]. 1584: Barbara Zabo Caspar Zolgaloia vallia Zabo Cato Egor kwleot vala Maglas Thomas-nehozis hogy meg kergiem ha hozza Mennie(n) kenny Azt Izene ... Ne leoyeon, mert Haragonnek az vra rea erette

Monda erre Zabo Cato, fatilla kwrwa Massal kenethy magat ... de ameg Az világban el mind eoreoke megh bannia a' fatilla lelek Curwa [Kv; TJK IV/1. 217]. 1592/1593: en mind eoreokke pűztaba tudom, soha tilalmasnak nem tudom [Désakna SzD; Ks]. 1600: azt a helet Orozhegy soha nem birta, hane(m) Farkaslaki határ wolt mind eörekke [Uszt 15/103 Nagy Gergely Palfaiui Zabad Zekely (70) vall.]. 1626: az hol Lorinczj Balint az Gatott fel dugta mind eörekke szabad wtt vala [Szentsimon Cs; BLt]. 1723: Minthogj az ä Sövényfalvi Malom káromra s ellenem nincsen, én bizony nem bánom ha mind örökké ott lészén is [Királyfa KK; MbK 162]. 1791: Hallottam néhai Csipkés Borbára Aszszonytol hogy mind örökké panaszkodott hogy a veje néhai Csongvai András ki nem fizette [Várfva TA; Borb. II G. Pető (64) ns vall.].

mindörökkön-örökké minden időben; in veci vecilor; in alle Ewigkeit. 1547: Bochiatta My Kezwnkben Az tho helth

hogy Birjwk mind ewrewken ewreke [Sv; MNy XXXV, 53]. 1705: Az kegyelmes úr Isten dicsőítsük az ő sz(ent) nevét mindörökkön örökké [WIN I, 658–9]. 1710 k.: Azon életet élte az Isten egynehány százezernyi ezer millió esztendővel ezelőtt, azaz örök üdöktől fogván, amelyet ma is él. És éli az Isten ma azon életet, amelyet én gondolok, hogy élni fog milliónyi millió esztendő után, azaz mind örökkön örökké [BÖn. 461–2]. — L. még BÖn. 465.

mindössze 1. összesen; in total; zusammen. 1582: Januarij 17 vittem Banffy Farkasnak aiandekott Chukat lb 9 tezen d 36, harom Tyuk d. 12 eott eytell Bortt d. 15 myndeozwe f. — d. 63 [Kv; Szám. 3/VIII. 27]. 1767: Fedeles Réz-kandér, kitsi, Nagi, mind őszve Hat [Kóród KK; Ks 21. XVIII. 78]. 1772: A' mi a királlyi Arendátis illeti a' Várolyiai arenda mind őszve tsak 15 forintokra exurgal [Bálványos-váralja SzD; Ks 101 Conscr. 82]. 1792: Kosár Mész mind őszve talaltatott 67 Felveretett belöllek 9 meg maradt 58 [Kályán K; JF 36 LevK 37]. 1818: Váradi Katának itten M. Igenben mind őszve külső és belső kevés Jovatskája 620 Rforintokig és 40 Xokig [M. Igen AF; KmULev. 3 Benkő Sámuel nyil.]. 1822: A Tit Özvegynek ezenn Dobokai Ioszághoz tartoznak mind őszve Nyoltz külső Örökséget biro Szolgáló ember, és őt minden örökség nélkült való Hurubak [Doboka; BetLt 1]. 1879: Öszvesen 6. fiu, 21 Leány mindössze 27 [Vista K; RAK 150].

Szk: *vhányig ~ menve* összesen vmennyit kitevőleg. 1823: középlaki Rákosán Ilonak egy két esztendő Tinoját el bétstültek, mint Nyégra Péter kezésének 13. Tizen három RForintokig interessével együtt mind őszve menve [Középlak K; Somb. II].

2. együttvéve/összesen csak; in total (abia) ; im ganzen/insgesamt nur; 1705: Az úr marhái és lovai pedig még ott megvannak Az enyimek pedig ha ott megmaradtanak volna is, a télen nem volt volna mivel élniek, se cselédimnek, se lovainak kik is mindőszve voltanak húsz lú és húsz marha mindenestül fogva, aki még eddig megmaradt volt [WIN I, 591]. 1760: Bárány Dézma volt mind őszve 48 11 meg döglöt [Gáltó AF; WLt Miss.].

mindösszességgel összesen; in total; zusammen, insgesamt. 1642: In Summa az Porumbaki Maorsagban termet buza Aztagh 11 leuen bennék kalondgia szam mind eöszuesseggel gel. nro. 9316 [UF I, 816]. 1787: mivel mindaketten lebetegedtek volt költött mind őszveséggel Hf 51. d. 63 [Mv; MvLt Csiszár György hagy. 15]. 1812: a' nevezet 9 darab erdőbe a' Mlgos Gróf Mikes Uraknak tizenhét, Mlgos Máriaffi Urnak három, Mlgos Horváth Károly Urnak pedig egy antiqua után van birtokak, a' mely térszen mindösszességgel Huszan egy Antiquát [Völcs SzD; SLt LI. 9].

mindszent 1. *vall* mindenszentek napja, nov. 1; ziaua tuturor sfintilor; Allerheiligtag. 1570: Zabo Symon felpere Byzonsagy Wrbeger Gergel alperes ellen ... Eppel Janos eleot Mind zent vitan cheotherteken [Kv; Tjk III/2. 117].

Szk: ~ *hava* október. 1564: 1564 esztendőben mindszent-havának harmadik napján ... ifju János király Szakmárt megszállatá Somlyai Báthori István által [ETA I, 21–2 BS]. 1603: Talalta wolt meg ... király biro wramot niro Andrast az keresztur warosi simo georg'ne martazonj király biro wram lrt wolt Ennekem, hofi eo kegielmę Engem kepeben hagy es az dologet törwin zerint el Jgaciziam közettek Azert En

azt meg napositam 1603 esztendőben mynd Zent hauanak 14 napian [UszT 17/67]. 1790: Ezer hat százbán Mind szent Havának 25dik napján meg állított ország Végzésenek erejekkel Helvetiai Confessiot tarto Vallásunk a' több bé vett vallásokkal egyenlővé tétetvén [Kv; SRE 267–8]. 1794: Mindszent Havanak 15dik Napján [Egerbegy TA; Tolvaly lev.] * ~ *napja*. 1592: az ieövendeó Mind Zent Napiaara tartozzam eó kemenek Jakczj Anna Azzonnak 73. magari fo(rin)tot es d. 55 megh fizetnem [Perecsen Sz; WLt]. 1611: hitam az al perest meg az el mult 1610 ezten-deőben minczent napian zabo birtalan hazahoz [UszT 41a]. 1777: midőn Potsa Lázárné Asszonyom azon őszszel meg halálozott mindszent napján akkor szóttem Görög Gyolts ruhát [Márkosfva Hsz; HSzjP Agneta Tsákány (16) vall.]. 1796: Mentzen(t) napjáig [Bodos Hsz; RSzF 296].

2. ~ek október hónap; luna octombrie; Monat Oktober. 1676: én Mindszenteknek 10. székemben megyek, onnat meg inditván az portai fő követet [TML VII, 294 Haller János Teleki Mihályhoz].

mindszenti a Mindszent (AF v. Cs) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Mindszent/Mesentea; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Mindszent; 1. Mindszenthez (AF) tartozó; care aparține de Mindszent; zu Mindszent gehörig. Hn. 1758: a Mentszenti utt mellett [Boroskrakkó AF; EHA]. 1768: Ment Szentí utok mellett (sz) [uo.; EHA].

2. Mindszenten (Cs) lakó; din Mindszent; in Mindszent wohnhaft. 1590: Az Ngod hiuej Nagy Leőrinicz es Nagy Balint chyk Zeki mind Zenti Lo feo Nemes Emberek [Bállt 54].

3. származási helyre utaló előnévként; ca atribut care indică locul de naștere; als auf den Abstammungsort hinweisendes Prädikat. 1840: Mintzenti Pelei Ádám [KLev.].

Szn. 1636: Mentsenti benedek [Bözödújfal U; Pf]. 1637: menczenti Gabor Doboka uar megieben uiczeben lako nemes ember [uo.; Pf]. 1667/XVIII. sz. eleje: Minszenti Christina Aszszon [Szentdemeter U; LLt].

mindszent-nap november 1.; ziaua tuturor sfintilor; Allerheiligtag (1. November). 1559: Myynth zenth Naph eleoth wolo wasarnaph atham eordeogh antalnok En Kalmar lazlo f 2 [Kv; Szám. 1/IV. 178]. 1567: Ez lewel keolth Magyar kjesen" Mind szent Nap vthan valo Hetfeon 1567 [BesztLt 86. — "Kékes SzD]. 1583: anno d(omi)ny 1583 Mentzentnap elöt walo kedde(n) [Körös Hsz; Szentk.]. 1591: oda hiua, vgymint ygaz vert hogy az coreoksegnekis gongiat viselliem engemet teorweny nélkül ez I Demeter Pal ki foglala beleolle ez el mult 1590 mind zent nap tauat hatalmasul ki foglala kezembeol [UszT]. 1633: ez el mult Mind szent nap taiban megionk vala Karoliba az sokadalol(m)ba [Mv; MvLt 290. 110a].

mindszent-napi november elsejei; de ziaua tuturor sfintilor; am Allerheiligtag. Szk: ~ *sokadalom*. 1783: Ezen lorol tudom, hogy a' Tavai mentszent napi Sokadalomkor Szentpáli Isák Uram kezinel volt [Sszgy, HSzjP St. Dersi (46) jb vall.].

mindszüntelen minduntalan; necontenit, fără încetare; immerfort, ständig. 1797: A' más fele meg maradtó részit ... az Erdőnek ... mind szüntelen vágattatta ... ő Nagysága ...

mais mind untalan vágattyá hordattya [Szentgothárd SzD; WassLt Conscr. 364].

minduntalan 1. mindegyre; intruna, in continuu, mereu; in einem fort, ununterbrochen. A. 1597: Egy keobeol zep búzat veottem melliet meg eoreolteottem miert hogy mind vntala(n) feier lisztet keuannak a konihara per f l d 75 [Kv; Szám. 7/XII. 95 Filstich Lőrinc sp kezével] | Chizar Gieorgy wallia ... hallottam ... Chizar Peterneteol hogi veres Pal feleol effele gialazatos hireket bezellet amikor nalla lakom wala ieottek oda az Veres Pal zolgaloy panazolkottak hogi ne(m) mernek azzonyok hon ne(m) letebe(n) othon halny mit etzaka a Vrok mind vntalan rayok megie(n) [Kv; TJK VI/1. 82]. 1681: Maga forogván azért gondviselőnk mind untalan ott léven dolgaink körül, maga is veheti eszében az idő forgásával következhető minden alkalmatosságinak és azoknak akadályit [Szűv; CsVh 109]. 1705: Még ma is a szörnyű eső minduntalan csak esik, még Medárdus előtt kezdvén el esni két héttel [WIN I, 494]. 1719/1724: mikor nemes Torda Vármegyének Generalis törvényes szeki volt mind untalan járta akkor Pesti Mihályne Szilágji Sophia Aszszonj Bánháziné Aszszonjomat, hogy alkudgyék meg véle az iránt az Szindi Indalji, Bölyi portiók iránt [Torda; JHb XIV/6. 58–9].

B. 1724: Retenetes hideg volt ednihány nap, mind unta szél jár | (A) Német Aszonyok maid minden Isten atta nap jönnek. Ide való böcsületes Nemesség is mind unta jó [ApL 2 Apor Péterné Kálnoki Borbára férjéhez]. 1782: elég bajom is volt Veress Mártonnal, mert mindunta járt reám, hogy azon Kákovai Jobbágyságot adnok által mig producalhat [Torda; KW Vall. 16].

2. megszakítás nélkül; fāra incetare, neintrerupt; ununterbrochen. 1753/1781: (A) loszág sokat prosperalhatott volna az árváknak, mivel a Tutor ur jó gazda volt és az Oeconomiat mind untalan folytatta, nem hajtván reá a háborúságra [Renget H; JHb LXXI/3. 212–3].

mindűtt mindenűtt; peste tot, pretutinden; überall. 1677: ugy Vigyazzo(n) az mindűt valo Erdőkre [Küküllővár KK; TL].

mindvégig 1. egész hosszában, végedes-végig; de la un capăt la altul; der ganzen Länge entlang. 1580 u.: mikor ot zantottal volna ekeddel es tiltottanak tegedett az eggik Ekewel meg nem allottal hanem Mind végig kj mentel az foldnek vigire [Szentkirály U; UstT]. 1582: Az pinczet(is) Neki bechwlleothwk az vcza alat mind végig az Estalloigh [Kv; TJK IV/1. 13–4]. 1597: Az kozeb kapwbely Geemnek az Sarka mindwegig ket fele hasadot wala [Kv; Szám. 7/XIV. 104 Th. Masass sp kezével]. 1636: Ez uduarhaznak Tornacza auagy eresze mind uegigh karfázott es dezka-zott [Siménfva U; JHb Inv.]. 1644: Azt az hazat en attam Gurgulias Istuannanak, s az kuz kertetis en czenaltattam mind végigh ... az eő reszetis en czenalam fel [Mv; MvLt 291. 403b]. 1679: Tornác. Ez mind végig vago(n) az házak előtt [Uzdizszipéter K; TL. Bajomi János inv. 13]. 1681: Garadicz ... külső széle orsos kar fas mind végigh [Vh; VhU 543]. 1759: Szántó Földetke vicinusa mindve-gig az Földek Betűje [Ikland MT; Berz. 2. 37/4]. — L. még BGU 124; UF I, 171, II, 124.

2. egész idő alatt, mindenkor, mindig; in tot tempul; während der ganzen Zeit, jederzeit. 1595: Zekel Andrast az Loas Legent Hawas elő földében külttek volt: És olly

sokkaig kellett ot lakkia, Az meg mind végig szemeeül mindent lata [Kv; Szám. 6/XVIIa. 231 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1704: Fen marad mind végig ő Emlkezete [EM XXXV, 276 gyászének]. 1753/1781: Kriszte Kosztandin B. Jósika Imre eő Nagyságával mind végig Labontzokodott [Cseb H; JHb LXXI/3. 229]. 1758: Ezen Pünkösöd utánni Perioduson tsak apellátás Causák tractáltattak 's mind végig a' féle Causák fognak tractáltatni [Mv; Ks 8. XXII Medve Mihály lev.]. 1781: ezen orda főző üstött mind végig a Lázár Iános Ur Pintzejében lattam [Dálnok Hsz; Kp IV. 317].

mindvégiglen egész idő alatt, mindenkor; in tot tempul, mereu; alle/jederzeit. 1595: Amy penigh hatra marad fizetelen ezen debitoroknal Az Vthannis mind végiglen ha mith fel zedhetnek teolleok (ben)ne ... ta(rto)zzanak kj Adnj Somborj Sigmondnak Az (b)attjai [Zsombor K; SL Reg.].

minekelőtte mielőtt; inainte să /ca să; bevor, ehe. 1558 k.: Mikor az közönseges aranyat be tezik az kellaban awagy az tegelben, Minek elotte Megnem p(ro)baltak volna az tquel Jol fel keueriek az fenekerol es wgy agion p(ro)bat [Nsz; MKsz 1896. 300]. 1562: 1540 esztendőben János királynak egy fia* születék Budában az Isabella aszszonytól de a király azt nem láthatá, mert minekelőtte Erdélyből hazajött volna Budába az ő fia látni, annakelőtte ötet Isten kivévé a világból [ETA I, 14 BS. — *János Zsigmond]. 1572: Farkas Palne Anna Azt vallia hogy eo semy kazdagsagat Nem latta Bonchoknenak, Twgia hogi varrasawal elt Mynekeleote Eottues Janos ely veotte [Kv; TJK III/3. 42]. 1617: minek előtte az Diuisiora mentünk volna, mind More Lazlo, es More Boldisar kezeket be adak ezer arany forint kotel alat, hogi ez mi diuisionkon mind az kett fel meg al [Abrudbánya; Törzs]. 1650: Minden Mester pedigh minek előtte az Halottas hazhoz mennenek, az Czinteremben giüllieon [Kv; ÓCjk]. 1761: minek előtte a debitorok az integra sumat bé akarnák fizetni, annakelőtte egy holnappal a Dominus Creditornak tartozzanak hirt adni [Mikháza MT; DobLev. II/327. 1]. 1803: az Exponensnek edes annya minek előtte a' Desi ősi Joszágbán meg osztot zott volna ... meghalázott [Dés; DLt 17/1809].

minekokaért 1. ezért; din acest motiv; deshalb/wegen. 1575: Megh Ertwen eo K hogi az vonasnak lgazgatasara valasztananak arra valo vraitat Minekokaert eo k. tabla larwan valasztotak [Kv; TanJk V/3. 108a. — *Köv. a fels.]. 1643: teczet ... hogy az szokot Terminusnal az Zent György napi Gyűlest eleb Zolgaltnank ki kegték(ne)k. Minekokaert paranczollyuk ... ielen lenni Feiuerarott el ne mu-lassa [Thor. fej.]. 1664: Ez orában érkezék bizonyos hirűnk hogi ok vetetlen Estvere bé erkezik Taborunkb(a) a Fő Vezernak ujjab Kapucsi Passaja; Minekokaert parant-soljuk Kgl(me)d mindjarast jötest jűjjon Taborunkb(a) Orszagos giűlesre [WassLt fej.]. 1737: Nms Városunk Rősa-hegi alatt lévő Malma nagj káros ruináb(an) wagon, minekokaért hogi mig a szorgosabb mezei dolog ideje elkövetkeznék addig restauráltathatnék, azonn malmunk gáttya ... Concludátotte [Dés; Jk 481b–2].

2. mivel; deoarece, fiindcă; da, weil. 1567: Ennekem vrunkttwl Ew felsegettwl Tanusagom vala, hogy En az k. vydekerol, valo nepett, mynd adyg meg az zwksseg mwttatya Jtt az Ew felsege hazza myen Tarttoztassam, de mynekokayert hogy az .k. zolgaya, ki zowawal gyakran Talalt meg Engemett, azert ... Im Az .k. vydeke nepett vyzza

Erreztete(m) [Kóvár Szt; BesztLt 52 Horwatt Janos kóvary kappita(n) a besz-t-i bíróhoz].

minekutána 1. miután; după ce; nachdem. 1570: Repas Myhal ezt vallyia, hogy Mynekvanna Zekel peter ely Bwdosot volt ez varosrwl, Talalta volt Myrislo es Dechie keozet [Kv; Tjk III/2. 16d]. 1573: Aztalos Leorinch vallia hogy Minekvanna ely temetek volna Molnar Boldysarnet, oda hazahoz gywltek volt az atthiafiak [Kv; Tjk III/3. 72]. 1643: Minek utánna syralmas karokon" elegee töreodtwk es bankodtunk volna fordítok elminket ez zent ezközök(ne)k Ujolahg valo építésenek go(n)dolkodasara [Dés; DLt 408. — "A villám sújtotta templom és torony pusztulásán]. 1728: Minekutánna Serester Mihályt a földön özve rontották, verték, taglozták volna azon személyek kik öszve rontották el távoztanak? [Szemerja Hsz; HSzJP vk]. 1776: minek utánna az harangot fere vertik akkor mentem ki [Katona K; Born. VI. 14 Nagy Istok (42) zs vall.]. 1781: minek utánna a Kender ki nyötetett volna, azután borozdoltatot meg [Buza SzD; LLt Csáky-per 181. L. 3]. 1845: És Minek utánna a Tehenek ki váltottak, azokkal mi történt? [Dob.; RLt vk].

2. minthogy, mivel; deoarece, fiindcă; da, weil. 1799: Nehai Kedves Bátyám Borberekí Josef Ur adossá maradván a' Nemes Nagy Enyedi Réfformatum Collégiumnak 1200 Mforintokkal, és annak ab A(nn)o 1790 interessét meg nem fizetvén, minekutánna ezen Summa interessével edjűtt 1650 Mforintokra fel hágott volna ... a Collegium executora ki vitte Nehai Borberekí Josef Ur özvegye Farkas Ersébet ellen Oláh Lapádi Zállogos Portiojára elfoglaltatván [Ne; DobLev. III/816. 1a]. 1817: Minekutánna a Zalog Summát fel nem vette Doboí Josef Ur ellen a megírt portiókert osztályos Executio tentaltatot [Torda; i.h. IV/913. 1].

minekünk 1. nekünk (magunknak); nouă, pentru noi; für uns. 1554: Aggiwk emlékezetre mindeneknek hogy hozak minekünk az nagisagos Ke(n)dj ferenczj Szent Iwani es Dobo Istwan ruszkaj levelet kik Akkor erdelj Vajdak valának. meljben poronczjolnak vala minekünk ugj mint Vajdak emberjnek hogy mennenk el Az nemes es giorsasagos miklosj martonhoz Martonosba [Etéd/Küsmöd U; MNy XXXVIII, 319]. 1568: mwnekwnk az utan az oztosas vtan fizete meg Zabo farkas [Egeres K; BesztLt 50 Mich. Fazokas Judex primarius In egeres a sv-i királybíróhoz]. 1578: hozak mynekeonk az Nagod Statutorya leveleth [Jobbágyfva MT; Bállt 79]. 1592: Elmenenk Kobatfaluaban Kachir Jakabne ellen es eo teolle ozlasra kereok Benedek Janosnenak iozagat, eoreokeget de eo my nekink erre illyen walazt teon [UszT]. 1610: Hoza mwnekwnk az nemzetes es vitezleó Lazar Istuan Giorgio zekben Zarhegien lakozo az Felseged parancziolatjat [Gysz; Törzs]. 1674: hozak mü nekünk az mü kegiels vrunk eo Naga Compulsorium mandátumát, es huanak münket ... Korod" nevü falu határára [LLt Fasc. 72. — "KK]. 1726: Toroczkaí János Ur(am) adot buzat mi nekünk mikor(on) meg Szükiültünk [Sajókeresztúr SzD; BLt 7]. 1775: mondá minékünk az Aszszony [Szárzapatok Hsz; HSzJP].

2. (mi)hozzánk; la noi; zu uns. 1568: Margaretha Rta Andre olaos fassa e(st), Tudom hogy ez peres Mesgen Jartúnd, de mynekwnk senky semth ne(m) zolt erette [Kv; Tjk III/1. 191]. 1596: Zent Pal nap vtan valo vasarnap az J my nekünk illjen gjalazatos zot zolla [UszT 11/35]. 1609: Keonieórgi mynekeonk azon hogy megh ereztettneok [Gyf;

DLt 308]. 1761: Uram légy irgalmas, légy kegyelmes minekünk [Nyír 200–1 Bánffy Farkas álma].

3. a mi számunkra; pentru noi; für uns. 1542: mely feoldeket a felíwl meg mondott Sepsy szekes byro meg lktata mwnekwnk [Besenyő Hsz; HSzJP]. 1560: Az temeswary Janos gyermeky Ezwst es Egyeb Marhayaról walo regestom Mellyet az Ew felessegh testamentom zerenth Mynekunk mykola ferencznek es horwath myklosnak hagioth [JHb QQ Temeswary Ianos reg.]. 1590: Myerth hogy p(ro)pria potentia Jgy elte (az) my nekünk Jutott resz feöldet az nagy hatalomnak terhevel kewannyuk megh teölle [UszT]. 1595: Az haz es eoreksegh dolgat a' mi nezi, my nekünk hatta [Szu; i.h. 9/50]. 1614: menedeksegetis fogada mjnekeonk [Kisborosnyó Hsz; BLt]. 1637: mi nekwnk faluol Egi Kosar mehet attak vala [Noszoly SzD; Ks]. 1782: többé nem szenvedhetjük Jobbágynaknak Vakmerőseket, a kik Hatarainkból meg gazdagodván, s a minékünk téjendő szolgálat miatt, elég idejek lévén minden eszeket, kedveket, Tehetségeket arra fordítottak hogy mi ellenünk rugodazzanak [Torockó; Thor. 4/6].

4. mireánk nézve; pentru noi, nouă; was uns anbelangt/betrifft. 1600: minekeonk nagy nytlwa(n) walo karu(n)kra hantak es rontottak hazainkat teob tarsaival egyetembe(n) [UszT]. 1703: az nemes hazának könnyebbségire nézve kellett szállani az militianak véghelyekre, münékünk nagy terhiselésünkre es sok károsodásunkra [Csikszereda; SzO VII, Cszs, Gysz és Ksz panasza a német katonákra tett költség miatt]. 1744: a Tavaszal kezdém fél füllel hallogatni hogy jobb lenne minékünk ha Vármegyei modra adozhatnánk [Nagyajta Hsz; INyR 37 Kis György Pál (30) pp vall.]. 1756: Balog Uram Gondviselőji hivatalban lévén minékünk ugyan személyünkben kárunkra nem volt de eo kigyelme Gondviséletlensége mlat Tilalmasainkban elég kárunk eset [Fentős Szt; TKI].

5. a mi javunkra; pentru noi, nouă, in favoarea noastră; zu unseren Gunsten, uns zugute. 1560: (A) hazat es egyeb ewreksegeket sok apellaciok vtan minekwnk Jtylte az terueny [Kv; SLt ST. 6]. 1584: Anna Daroczy Balinthne vallia, Bizonnial tudom hogy Mynekeonk az eoregbik Toth es kerteket Az Daroczy Ianos Adossagaert bechöwllek a Tutorsag dolgabol volt Ados vramnak Daroczy Ianos [Kv; Tjk IV/1. 309]. 1598: ki menth az Actor az hazból mlierth hogy az teórúeny my nekeonk itille Vala [UszT 13/23b].

6. ~ vagyon nekünk van; noi avem; wir haben. 1547: wala My nekwnk harom Pwztha Tho helywnk [MNy XXXVI, 53]. 1591: vagion minekeonk egy hon valo kerteonk Vduar hely varosaba(n) holot minekeonk keoz kerteonknek kelene lenni [Szu; UszT]. 1604: vagion my nekeonk Atifian toobbeken egy molnuk [i.h. 18/91]. 1610: az Bodolayakkal volt my nekwnk határlasunk [Bodola Hsz; EHA]. 1770: Semmi hírünk az Györteikén celebrált Gyűlés iránt minékünk nem volt [Szélszeg Sz; BK].

7. személytelen igék mellett jelentkező főnévi igeneves szerkezetek részeshatározójának nyomatékosítására; pentru a întâri/accntua un complement indirect în cazul dativ în constructii infinitivale cu verbe impersonale; zur Betonung des Dativobjekts in Infinitivkonstruktionen neben unpersönlichen Verben: nekünk; nouă; uns (selbst). 1570: Azirt kegyelmedet kerywk mint vrunkat kegyelmed adassa meg Az Szegen aruanak az eo szolgálatiat Ha pedig meg nem akariak adni minekeonk mas kепен kel rea gondolnū(n)k [Üjlak K; BesztLt 63 Thar gyeorgy vylaki biro Thimar gergeljnek Az beztercei feo byronak]. 1599: Az nylua(n)

lehet kgtelnek hogy az Zallas embernek ne(m) eórekege nem siattya (!), de tudoma(n)t teúnk kesó ne legie(n) még arrol my nekeonk teobbet zol(n)unk [UszT 14/2]. 1710 k.: (Jézus) azt a kárhozatot szenvedte, amelyet műnekünk kellett volna örökké szenvednünk [BÖn. 486].

8. birt. szerkezetekben nyomatékosító részeshatározóként; complement indirect in cazul dativ cu rol de întărire in construcții care exprimă un raport de posesiune; als betonendes Dativobjekt in possessiven Konstruktionen: (a) mi ; al nostru, a noastră; unser. 1552: Ez leuel adassik az naghssakos Batori Andrassnak erdely vaydannak minekunk kegelmes vrunknak [Torda; LevT I, 94 Bank Pal, Peter porkolab, Chakor Ferenc a címzetthez]. 1568: Ez Leuel adassik az my (keg)yelmes vrunknak Masodik Janos kyalynak mynekunk kegelmes fayed(elmunkne)k [Gyf; RLt O]. 1584: Grusz peter vallia Monda Gergely Biro igen Io Aniank mynekeonk [Kv; Tjk IV/1. 280]. 1614: minekwnk az mi beczwilletes hiuwnk Tanaczunk es feo HopMesterwnk Allia Farkas Wram [Gyf; BálLt 64]. 1631: mó nekünk Vadazo helyeinket zabado(n) birta [Gyergyóújfalu Cs; LLt]. 1735: az J: eó kglme minekünk Nemesi szabadságunkb(an) és Tisztességes s b(ecsűl)(e)tes hírnűk(en) nevűnk(b(en) diffidált [Dés; Jk 175a]. 1812: minékünk mint Actualis Fiscális Cancellistáknak a' Diurnumunk ... naponként tézen 3 RFtokat [Kv; SLt Vegyes perir. Újvári Ádám nyil.].

minél kf-ű mn v. hsz mellett; cu un adjectiv sau adverb la gradul comparativ; neben einem Adjektiv od. Adverb in der Komparativstufe: a lehető leg-; cit se poate de ; möglichst, je. 1667: egytek maradgyo(n) it lassatok min (!) adhattatok el minél jobban [Jobbágyfa MT; BálLt 50]. 1699: Ezen épületeket penigh minél jobban erősebben, szebben és Tisztességessebben, ugy ügyekezzenek el keszteni [Kv; BLt 7]. 1728: Taxa mellynek laistromat T. Curator Ur(am) minel hamareb tartozik igazitasb(a) venni [Szgy; SVJk]. 1757: (A víz) uttyát, minél jobban lehet, ugy megtsinálja hogy a víz Bányát ne vesztegesse [Torockó; Bosla]. 1762: az Agens(ne)k emberül meg fizettem s kértém Dolgamra minél nagj ob attentional lenni [Hoszsúászó KK; Told. 4]. 1781: Tiszta buzát pedig minél hamaráb külgyn ked [Jobbágyfa MT; BálLt 1]. 1788: az én egész igyekeztem 's tzelom e' tekintet(en) az, hogy minél több kálvinista olvasót gyűjtögethetnék Ngd Cassájába [TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez Nsz-ból].

minélfogva ezért, így; in consecință, deci, drept urmare; demzufolge/nach. 1845: 6^a Balog Istvánnak Gazdaszszonya nem volt, hanem tsak ... könyörületességéből házi ügyének ideig oraig felfogója; de Gazdaszszonjának őt soha meg nem fogadta ... minél fogva az Appr. Const V. R. 83ik Edictumát reá nemis alkalmazhatja [Dés; DLt 591. — "Székely Anikó]. 1875: Vevő Tamás Ferenc az el adott kaszálo helyet azonnal tettleges birtokában veszi, minél fogva eladó Tamás Alois belé egyezik abban, hogy a tulajdoni jog ezen kaszálora a vevő Tamás Ferencz jóvára Telek könyvileg be bekeleztessek [Madéfa Cs; Mt György József kezével].

minem 1. bizony; zău, într-adevăr; fürwahr, ja. 1583: Molnos Ambrus vallia ... Jeowenek vramhoz Kalmar Ianoshoz Iambor feó zemeliek latgathny kik mikoron zepen Iakoza-nak Az Ital keozbe kenallia Vala Semy Iacab Iuhos Miklost Mondwan Igal vgmond, Minem vgy Iznak az feo emberek haromzoris monda ezt [Kv; Tjk IV/1. 171].

2. talán/ugyan biza; oare, nu cumva; vielleicht. 1572: Ana Seres Janos leania vallyia, hogy talalya Keomies Georgne eotet es Mond hogi Mynem En Bwnēm hogy az Esse kwrwa fia meg vagta az te Apadat, hogi engem gywleolték Erte [Kv; Tjk III/3. 13]. 1593: Borbara Azzoni, Balasfi Gergelne vallia; Tavalý eztendeoben vala nallam zallason Safarit Georgi felesegesteol: Egikor menek be az hazba, akkibe Safarit Georgine vala, tahat egi leginniel vagion eggiwt, es az legini eolelgeti Safaritnet. Mondek hogi ezt latam. mit chinalz esse kurua fia minem Iatornak valo az en hazam [Kv; Tjk V/1. 362]. 1594: Borbely Balint vallia, Az Sebes leghenyt elseobeis en keotem be, Monda a' zegheny legheny, Hatalmas Jsten minem poghan volt, hogy illie(n) kegitlenwl vagha [Kv; i.h. 462]. 1632: miért iwtók hatalmasul az en hazamra, mi ne(m) toluaj uagiom (!) en, illient eliget monda de en csak kaczagtam [Mv; MvLt 290. 91a]. — Vö. *mi*² IV.

minemű I. kérdő nm 1. milyen?, miféle?; ce?, ce fel de?; was für (ein/eine)? 1551: Twdom azt hog Ty kegyelmeteknek es Twttara vagon, mynemw vigezist Tót ez orzag [Marosludas TA; BesztLt 70 Gr. Apaffy de apanagfalwa] Vincencius Zwcy beszt-i bíróhoz. — "SzD]. 1557: Az zaz Wraym azon keryk Byro wramoth hogy mind az eges thanaczawal kyalne Azzonhoz mennyen, Es aggyak eleyben mynemew therheth wyselth wyselis, az Zegen waras [Kv; TanJk I/1. 19]. 1572 k.: Imar En Jgen Erőtlen vagiok Senky ninch hazamnal oly kire mit bizhatnek hanem chyak az beress zolgak, azokat penig Twgia Ke: tek mostani vdöbe mynemwek mykor az gazda zeme ott nem lehet [Kv; Tjk III/3. 30d]. 1578: Meg ertettek eo kegmek my nemő gyalazat esset legie(n) eo kegmén Byro vramon [Kv; TanJk V/3. 173b]. 1595: Im hallom mi nemo nagj terhekre engemet kerez [UszT 10/23]. 1668: allapodgyanak megh kiken és minemű Adot akarnak exigalni [KJ. Székely Moyses a fej-hez Drinápolyból]. 1677: Ecclesiari proventusok, Parochialis régi örökségek, minéművek maradnak helyben s' minéművek admittaltatnak [AC 266]. 1724: minémő Lármák voltak az Vásárhelyen a' sokadalmi alkalmatossággal [Altörja Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez]. 1847: Hivatalosan meg Keresvén bennünket a Kolosvári Betsülletes Nemes Asztalos Céh Erdemes elől Járai hogy adnánk egy Hiteles bizonyítványt arról hogy Kászoni András mi némű maga viseletű Tizedünkbe [Kv; ACLv.].

Szk: ~ *formán*. 1590: Az Vendegh fogado hazrol mine meo forman akarná vrunk a' privilegiumat ky Adnj, ertettek varosul [Kv; TanJk I/1. 145] * ~ *módon*. 1561: Egy mester meny myet fogadhasson, mynemw modon fogadhassa meg' az Mestert Art. 20 [Kv; ÓCART].

2. kb. mekkora?, milyen fokú?; cit de mare?; wie groß?, welch ein/eine/ein? 1579: külthem pataban, Onnet hyvatom az zolgabyrot az feyerdyek mynemeo kart Tótek volt az zena fwben [Kv; Szám. 1/XVII. 20]. 1590: Meg ertettek varassul eo kegmek Biro vram panazzabol mynemeó puztassagba legien az wendegh fogado haz [Kv; TanJk I/1. 133]. 1653: Minemű nagy félellemmel mentünk vissza a nagy sűrű sátorok között olyan sötét éjjeli időben, gondolni való [ETA I, 129 NSz]. 1714: az említett falu határan, minemű nagj karok lettenek, ocuálnák [Marossztygyörgy MT; EHA]. 1723: minemű nagy kölcséggel bajjal epitetünk volt az magam ós Földemre egy jo Malmat ... Isten tudgya [Királyfa KK; MbK 163].

II. von nm 1. amilyen; cum , la fel ca ; was für ein/eine. 1592: Ngod paranchyola hogj minemeo fogyatkozás Relatoriában volt azt megh epitenek [Esztelnek Hsz; HSzJP]. 1623: Juhokatt tarcsion es tarcsion oly gywteő-keött nekik menemwek az Zekely feöldin vadnak [BGU 121]. 1637: Az Szabo Istua(n) Ura(m) szolgálatis hallam hogi híres kuruanak igen szidgja ala szabo Pal: Azalis szaporitia vala beszedit hogj szolgálajo nimemü Aszonja megh ollia(n) [Mv; MvLt 291. 119b]. 1645: minemu hatalmas czielekedetekkel az elseo It vadlotta azonokkal vadollya az masodik testis [Kv; TJK VIII/4. 5]. 1681: Az Havasrul fával élő közel valo Falubeliek, Talakkal, Tanyerokkal Csebrekkel Tartoznak, olyakkal mineműveket ök azo(n) havas faiból szoktak czinalni [JHB XXXII. 56]. 1785: az Thorotzkai Lakosak Joszágak elvesztésére sententiáztattak, melyi Sententia tsak királyi Beneficiumból Joszágat Szabadas Jussal biro Személyekre extendálhat, és nem sonálhat olyan örökös Jobbágyakra mineműekről itt a kérdés vagyon [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 20b].

Sz. 1662: Qualis rex, talis grex: mineműk voltak a királyok, olyan a nép [SKr 705].

2. amekkora, amilyen fokú; cit de mare; welch ein/eine, wie groß. 1575: az Zathmari nemetek minemő hertelenséggel özve gyűltenek es fel bodultanak, azon modon el ozolnak [Báthory Lev. I, 313]. 1598: deputaltanak varosul harom zaz forintot, hogj eo kgmek ennek vtanna valo eodeokbennis, mind Zynten, amy (!) Jstenben el niugott Attyaink minemeo zorgalmatoson es zeretettel ez zegeny hazaknak zolgtaltanak, eo kgmekis zolgaltnak [Kv; TanJk I/1. 326].

III. htlan nm bármilyen; orice fel; welcher/welche/welches, welches ... (auch) immer. 1606: Valakjnek minemy teóruint tettek fel nem bomol, hane(m) ha valami iússat p(rae)tendalhattja az malomholz referallia [UszT 20/267].

IV. hsz-szerű haszn-ban; adverbial; adverbial gebraucht: mennyire; cit de ; wie sehr. 1572: lelyek megh eo k. Igiarto Myhalt Es Inchek zep zowal, hogi lenne wres az Baratok kertenek Byrodalmatol, Es engedye megh Az varosnak Megh Ielentwen azt hogj Mynemew Nagy zwksege volna Az varosnak arra az kerte Themeeto helnek [Kv; TanJk V/3. 60b]. 1581: Megh ertettek eo kgmekk varassul Az Viczey Thomas adossagyert Mi nemo nagy faradassa legien es bantassa Biro vramnak es tanachynak, aztis mynemo Nagy vezedelmes karok kőwetkezhethnek [Kv; i.h. 246b]. 1615: mely faratsagos munkanknak, chiak eddigis minemw haznos latattia uolt kegtek keőzeött arról minden rend jo bizonsagot tehet [Törzs. a fej. Usz-hez]. 1681: Kincses szőlő ... minemű pusztas légyen az Inventariumból meg tetzik [VhU 43]. 1756: Nsagtok ... tudja minemű kitsin és szoros légyen a' mi mostani nyomásunk [Torockó; TLev. 9/9. 1b]. 1762: Minemű ügyefogyott állapotomban légyek én Nehai Arva Özvegy Fekete Josefne ... Instantiámból ki tetszik [Hsz; BLev.].

mineműfele milyen?, miféle?; ce fel de?; was für (ein/eine)? 1584: Cathalin Borbely Ianos felesége Vallia, Kere Engemet ezen, lo Azoniom kerd vradat Ianos vramat hogj ez Arany lanczra Adna tiz frtot Reowid Nap megh valtana(m) Ket lancz vala Nalla Lattam esmeg Arany forintokatiz Nalla eg kichinda fekete keskeny Sachkoba, vgmint huz vagy huzon eot vala Amint lathata(m), De azt sem tudom Minemeo fele Arany volt [Kv; TJK IV/1. 389].

mineműképpen 1. hogyan?; cum?; wie? 1577: Meg ertettek eo kgmek egez warassul az p(ro)curatorok dolga-

rol minemy keppe(n) vegezet volna Byro vram Tanachywal [Kv; TanJk V/3. 147a]. 1734: Exhibealando Citoria Relatoriámnak seriessebből világosan constal, hol, mikor, mitsoda alkalmatossággal, és mineműképpen kellett az lket jure prosequalm [Torda; TJK I. 52].

2. miszerint; după care; wonach. 1584: ez Zeold Amb-rusne hozza ment, es labanak terdet megh fogta fel ora Mulwan az laba meg veszet es megh horgadot Accedal eheöz Az Takach Ieremias vallasa minemeokeppen az giermeknek laba talpa fel fordulwa(n) ez Azony eordeogh hatalmawal illien veszet Nialualiat vgy hozot chak harmadnapra heliere hogj semmit a' giermeken tizta epp testnel Ne(m) esmertek [Kv; TJK IV/1. 259 Baka Georg vall.].

mineműség 1. mibenlét, mivolt; character (specific), natura; Art, Beschaffenheit. 1775/1781: az eő Nagyságok emberei a Dézma mineműségéről 's mennyiségéről fognak valamit vallani [Algyógy H; JHB LXXI/3. 352]. 1780: A' Kohóknak Verőknak Természetéről, és ezekben folytatando munka tételnek mineműségéről [Torockó; TLev. 3b]. 1794: Egyébaránt minden Consistorialis személynék ezen Commissio Tagjain kívül is jussa és szabadsága vagyon arra, sőt kötelességében áll, hogj ha mi hibát vagy fogyatkozást tapasztal annak meg orvosoltatása véget azt a' Consistorium vagy az Eklesia Előljárai eleiben terjeszse a' dolognak mineműségéhez képest [Kv; SRE 315].

2. minőség; calitate; Qualität. 1595: Lato mestert valasztottak Kiknek tiztek vigiazas arrais hogj az zekekben Az husnak mjnemeoseget megh lassak hogj io hus legie(n) [Kv; TanJk I/1. 260. — "Köv. a fels.]. 1780: (A dokumentumok) egy része az azon időbeli Possessoriumot melyb(en) készítették határozza meg inkább, és nem annyira a Sessioknak mineműségekről, mint azoknak számokról szoll [BSz; JHBK LIV/25. 23]. 1794: (A) Commissio Tagjai közül a' külső Jozságokban ki menven a' Szántó és Kaszáló földeket ugy az Erdőket is mind azoknak mennyiségekre és mineműségekre nézve mind ezekről készítsenek egy tökéletes Conspectust [Kv; SRE 312]. 1856: az itteni birtokkal cserét nem reméllem hogj tehesssz mert a mineműség iránt ugy látom véleményeink nem öszhangzók [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

3. milyenség, tulajdonság, jellemző (adat); characteristic, proprietate; Eigenschaft. 1677: Azt kívánván a' közönséges igazság-is hogj minden rendek igaz mértéckel éllyenek; ez Hazában penig edgyik kiváltképpen valo qu aestura a' boroknak adásában és vevésében áll, melyeknek hordojoknak mineműségében meg-tapasztalt káros csalárdságok ezzel orvosoltatnak [AC 69. — "Köv. a részl.]. 1781: Gyűmöltes kertek, melyeknek állapottyak, és mineműségek elő számlálása le írása e' szerint következik [Petek U; Hr]. 1783: a mennyire a Jozságok(na)k Mineműségeket, Commoditásokat ki Nyomozhattuk négy egyenlő Részekre Szaggattuk fel [Mv; Ks 23. XXIIb]. 1842: a' nevezett Commetaneusokat a' Kasádi Határon lévő minden Erdeik kimutatására, azok mekkoróságainak kimérésére, mineműségeinek ... meg intézésére bé eskettük [DE 2].

4. kb. magaviselet; comportare; Benehmen, Verhalten. 1776: A' Templomban taszigalodo Ifjuságnak rendetlen-ségről rendeltetett betsülettel üllyenek és halgassanak egyet se szollyanak ... Birák és Dékány Atyánkfiai elegeden-dő Inspectorokat allitsanak a' Karokban. A kik(ne)k kötelességekben álllyon a' Betsületes Birák(na)k által adgyák. A kik pro arbitrio toti es (!) quoties kinek kinek

mineműsége és a tselekedetnek mivolta, és gyakorlatossága szerint a' Birák házáán meg büntessék [Torockó; TLev. 16/1. — "A rendzavartól].

mineműség-röli mibenlétre vonatkozó; referitor la felul/ca-
racterul a ceva; die Sachlage/Eigenschaft betreffend. 1851: Dobokai birtokos Hodor Károly által 1850-ben és 1851-ben bé fizetett Adók mennyisége és mineműség-röli Kimutatás [BetLt 1].

mineműségű milyenségű, minőségű; de (o anumită) calitate; von ... Qualität. 1820: A' földek közép szerű mineműségűek mivel egy véka vetés után megterem 4 kalongya [MvÁltLt usz-i úrbéri összeírások]. 1841: ezen igazán ki mért, 's az Bányám Alodialis Tábla Földjiből ki vágott, hasított, oly Mineműségű, an(n)nyi mennyiségű rész Föld az én Tábla Földemhez Csotoltatván [M.zsombor K; Somb. II].

minera érc; minereu; Erz. 1757: Vadnak porond Bányák, de ezekik eredeteket vészik a' ... Mineralis hegyekből: mert midőn nagy esők, víz áradások vadnak, gyakran meg esik hogy a' Bányákbol ki adott Minerát a' viz lehajtya, és osztán in plano az Arany a' porond közt meg ülepedik [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.]. 1785: Hatarunkban vagyanak ezüst Bányákis a' melyekből valo Minerakat administrálljuk a' kamarára [Torockó; Thor.]. | Fel tanálattván pedig a' Torotzko Hegyeiben termett, Vas Ezüst és fekete On Minerák 1359. Esztendő táján, az Metallurgianak fel állattására Styriabol Metallurgusok hozottattak ide Thorotz-kora [uo.; TLev. 6/1 Transm. 16b–7a].

mineralé ásvány/ércféleség; mineral; Mineral. 1823–1830: Zwinger^a Ebben van a Naturalien Kabinét Ebben vannak a mineralék. Itt van egy darab abrudbányai arany stufa is | Hassia Nemigen termékeny tartomány ... Sok az erdeje. Van vasa, más mineraléja és sós kútjai [FogE 184–5, 247. — "Drezdában].

mineralis 1. ásvány-, érc-; mineral; mineralisch. Szk: ~ kö. 1823: Egy úveges nagy almariom hat stellasos mineralogica collectiokkal ... az also Fiokjában ... nemely alatonab mineralis kövek [Nsz; DobLev. V/1080 Demény György hagy.]. 1848: Egy roszt cseber Mineralis kövekkel hijuba [Szászkerd K; LLt Kovats Mihály gub-i írrok kezével] * ~ véna értelér. 1757: 'a Mineralis Vénát tarto Hegyeknek hol egy, hol más részében találtnak gazdag Vénák | a' Phisicusok ... Még abbanis scrupulust keresnek, küllyeb a' pasint alatt, vagy bellyebb lehet jobb a' Mineralis Vena ... jobbabb többire a' mélyebben találto Vénák [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.].

2. ércartalmú; care conține minereu; erzhaltig. Szk: ~ hegyek. 1757: Kérdés támad ez iránt is. Ha az az vizek folyamatiban találto Arany ott termett, vagy Mineralis Hegyekből devolvalodat oda? könnyebb hitre hogy 'a Mineralis Hegyekben vagyon az ilyen Arany(na)k is eredete, honnan sensim 'a viz által devolvalodván a' sok rontsolódás által meg frisseltetik [uo.; i.h.].

3. ~ inspektor bányaafelügyelő; inspector minier; Gruben-aufseher, Berginspektor. 1722: Nem bánom Uram ha ez alatt Mineralis Inspector Ur(na)k tése(n) Ur(am) kgd informatiot, az mely kövek nállam vad(na)k magam el vizeze(m) [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

minerálum ásvány/ércféleség; mineral; Mineral. 1714: Mineraliumok 1. Eleven ezüst 7 1/2 lb. 11/25. 2. Kényesső 53 lb. 9/54. 3. Salitrom 24 lb. 4/80. 4. Antimonium 5 lb. 1/80 [AH 58].

mineralógia ásványtan (könyv); mineralogie; Mineralogie (Buch). 1782/1799: még negyedik Béla Király idejébenis Torotzko Wárosnak hivattatott a' Fridvántzki (!) Ur Meneralogiájában úgy iratik [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 377].

minerás oldott ásványt tartalmazó (víz); (apá) care conține minerale; (auf)gelöstes Mineral enthaltend (Wasser). 1774: Radnán felül egy havasban régtől fogva elhagyatott bánya volt ... Ezen bánya teli volt ... minerás vízzel, mely egyszer s mind kiomolván a Nagyszamosba folyt, mely annyira inficiálta a vizet, hogy mindenféle hal megdöglött [RettE 333].

minimum minim, minimum; Minimum. 1861: Prae-biterialis alap szabály a' hun a' népesebb Ekklákban képviseleti rendszer lenne szükséges ott a' szám minimumának meg határozása csak is a' közzelebbi vizsgálaton lesz el döntendő [Gyalu K; RAK 63].

ministrál vall misén a papnak segédkezik; a ministra; ministrieren. 1736: Én magam is az regnás fejedelem Apafi Mihály éltiben, sokszor ministráltam, gyermek lévén, ezen missionarius minorita barátnak Fogaras városában [MetTr 441–2]. 1805: Ministrálni következőn, 7kor a Templomba mentünk [Dés; KMN 99].

ministrálkodik szolgál; a sluji; dienen. 1640: Juvon Popa p.h. Regen budosot el Valdorfon lakik az varhoz timarsaggal ministralkodik [UF I, 734].

ministráló I. mn ministráns; ministrant; ministrierend. 1751: ministráló gyermekeknek valo Dalmatika két 2 [Kórdó KK; Ks 20/X].

II. fn ápoló, gondozó; ingrijitor; Pfleger. 1718: Pestis alkalmatosságával ... Tessék az Magistratusnak delegálni bizonyos betsülletes Embereket Tanácsbol ... kik is ... naponként ... az meg irt Doctor Borbély, es egjéb betegek(ne)k s holtak(na)k ministraloitol vegjenek relatiot [KvLt 1/225 gub.].

miniszter 1. pap; preot; Pfarrer. 1622: Egyenleő az fizetes ebben a faluban a' Ministernek mindenben a' viz szilusiakkal [Dengeleg SzD; Szjk 6]. 1657: A' schola visitatori legyenek primario a Fagarasi minisiterok ... jó oláhul tudó két három jnspectorok, két-két mentől tudosabb bojerokkal és olah prédikatorokkal együtt [UF II, 187]. 1676 u.: Balla tisztessegesen el szakadván a' Mater Ecclatol Goroszlotol. Kiváná azert Goroszlo hogy a' Szent Eccla designalna neki Ministert [Goroszlo Sz; SzVJk 170]. 1687 k.: Proventus Pastoris ... Garas pénz d. 6 de úgy hogy ha szántást vetést nem kíván lássa a' minister akar a' garas pénzhez nyúllyon akar a' vetéshez [Kebelesztiván MT; MMatr. 297]. 1722 k.: Mikor a Varban praedikall a' Minister, edgy ejtel bor es két Czipo [Görgényszimre MT; GörgJk 105]. 1775: annyi gabonája termett, hogy a' tisz(t)ele(s) Loci minisztereknek ... tartozott volna bé adni az egész képét [Sepsimartonos Hsz; HSzjP]. 1835: Kedves Uram Ecsem! ... a' közzelebbi

Karatson Inne napokan szokasunk szerént a Tiszteletes Ministereinket meg vendgelni hon nem létünk mián nem tudtuk, s éppen holnapra határoztuk [Kadács U; Pf Pálfi Dávid lev.].

Szk: *lelki* ~. 1794/1795: kötelezi a' Grlis Sz Synodus a' Lelki Ministereket arra hogy az holott ilyenek esnének" 8. Napok alatt az Esperestnek hirt tenni el ne mulassák [M.bikal K; RAK 14. — "Erőszakos foglalások].

2. ministráns gyermek; ministrant; ministrerendes Kind. 1804: A Templomban tanáltato Mobiliak. Ezüst Kehely Tángyérótskával nro 1 Missále nro 2 Ministerek(ne)k való Ing nro 4. Ministerek(ne)k való veres Szoknya nro 2 [Tresztia H; Ks 108]. 1805: Egy Arva Gyermekett. tartván Ministernek, Csináltottam egy par Harisnyátt kalapott csimátt s egy bőr merevalott ... 4 Rf. 56 1/2 x | Csináltattam egy gyermeknek a ki Minister volt egy egy bőr mejre valott ... 4 Rf 32 x [uo.; Ks 109 Vegyes ir.].

3. kormánytag; ministru; Minister. 1704: Ma íratott az úr a királynak, az ministereknek Sándor urammal ... az idevaló állapotok iránt [WIN I, 75]. 1710: Volt olyan hír, hogy a német ministerek, közülök is alattomban a francia pénztől megcsalatván, Rákócziával egyetértettének s a császár előtt extenuálták a magyarok rebellióját" [CsH 333. — "1703-ban]. 1784: Minister Kaunitz aperte megmondotta öfelségének, hogy hagyjon békét a magyarok szabadságának, mert nem jó jó ki belőle [RettE 424]. 1820: ha oly sziv volna sok tsillagos köntösű minister melyében menyivel boldogabbak nem lennnek az el nyomtatás sulya alatt gebbedező országok [M.zsombor K; Somb.]. 1869: a miniszter ur ó nagy méltósága azt javálja, hogy a tanítóknak írásban tétessék szoros kötelességekké a mulasztó gyermekek és mulasztási eseteknek az egyházi hatóságokhoz időnkénti feljelentése [M.bikal K; RAK 175 esp. kl]. — L. még CsH 164.

Szk: *első* ~. 1710: Lubkovicz fejedelem, Felsőged első ministere tett nekem arról ígretet, hogy engemet" rebellisnek nem tartának [CsH 83. — "Zrínyi Pétert].

miniszter-gyermek ministráns gyermek; ministrant; ministrerendes Kind. 1796: Miniszter gyermekek(ne)k való ing 4. Dto rosa színű Szoknya 2 Dto fekete 2 [Tresztia H; Ks 115 Vegyes ir.].

miniszterialis minisztériumi; ministerial; Ministeriums-, ministerial. 1710 k.: sokat könyörgöttem a császárnak, in substantia ezekért: 1. Hogy egy extraordinaria nagy ministerialis commissiót küldjön Erdélybe ... hogy ott az országban egy szabados diaetát celebráljon [BÖn. 914].

miniszter-ing ministráns-ing; cámaşá de ministrant; Ministrantenhemd. 1848: Udvari Templom Minister köntös veres posztból 3 rft Minister fehér ing 2 rft [Görgény-szimre MT; Born. G. XXIVd].

minisztérium 1. papi hivatás/szolgálat; preotie, serviciu de preot; Priesteramt/dienst. 1668: En Jenei Gaspar obligalom magamat hogy sem vérekedésre vészékedésre Cívodasra alkalmatosságot nem szolgáltatok Ministerium-hoz illéndo Szent ettellet magamat viselém: melynek ha violatora Lennék ... Gratiat ne találhassak [SzJk 102]. 1689: Szilagyí Gergely mind a' sz: házasságot s mind a' sz: Ministeriumot megh mocskolo bestelen szavaival magát méltatlanná tőtte a' sz: Szék előtt való törvénykezésre [i.h. 240].

2. papi tisztség; funcția de preot; Priesteramt/würde. 1571: eo kegmek varoswl nem Illik az eo k. Tyztiben Magokat elegiteny, ha kellyen kaplannak lenny vagi nem, hane(m) eo k. plebanos vra(m) Rendellye wgy az templombely Ministeriu(m) Neh zwnnyek megh, Es az Iffywsagis tanyttassek lora es Istennek Tyztessgere valo dolgokra [Kv; TanJk V/3. 36a]. 1614/1616: Tudom azt, hogy az en Attyam Boldisar Praedicator harmadfel Esztendőig lakek Coloson, az ministeriumban és mindenkor esztendőről esztendőre meg attak az nyoltz szaz kö soot, vagj soul vagy penszül [Torda; RDL I. 100]. 1670: Gyarmathi István Docealja hogy Liszkai Miklos zaklatta Varsanbol wgy kellett el menni az ministerium mellől, saczanak keresesere Mivel nemeljek hamis hüttel vadoljak, hogy az Török hutire bocsatotta volna ki es ministeriomatis rendeletlenül hagyta volna [SzJk 112].

3. (papi/tanítói) szolgálat/tétel; serviciu (de preot/invătător); (Priester/Lehrer) Dienstleistung. 1646: Stephanus Szabolaj (!) Vereseighazi Schola Mester Füzei mestersege admittaltatot keze be adasaual magatt kötelezte jövendőbeli Ministeriumra [SzJk 64]. 1674/1750 k.: a Collegiumokból es Scholakból Udvari Praedikatorsagra s mas Ecclesiakbéli Ministeriumra Deakok(na)k ki adattatni meg nem engedetik az Szent Generalistul [RGyLt A 12]. 1762: Hoszszas szárasztó és éppen elfogiató nyavalyái Utánn ki szollit Isten az én világi életem(ne)k hűséges Párját kedves Bonyhai Máriamat ... Kit is solemnis tisztesség tétellel koporsóba téttem 8 Xbr(is) predikálván akor T. Szokollyai István Ur(am) Csegei Predikátor ö kglme El temettettem p(edi)g 16 ejusdem első Actor T. Szathmári György B. Várallyai, második T. Miskolczi Ioseff Rettegi kedves Atyámfiái Ministeriumok által [ArJk 53–4].

4. egyházi eljáróság; conducerea bisericii; Kirchen-vorstand. 1657: Az olá mesterről hivatallya es bé allatása Fagarasnak vra és fő tiszti méltóságából légyen, a Fagarasi ministeriumtól vagy Consistoriumtól. Függése is egészen innen [UF II, 86]. 1689: Acta Danielis Dioszegi Provisoris Szomos újvár. Sok rendbéli macskolodási a' sz: Ministerium ellen, és a' Sz. Társaságh ellen való cselekedeti vonakodási vakmerő engedetlenlegi lehetetlen hogy tovab a' sz: Társaságtól toleraltassa(na)k, hanem mind Praefectus Uramat, mind a' Vármege(ne)k fő tiszteit kell felölle requirálni [SzJk 235]. 1726: En ezen Egyház fiui hivatalban hazasok között törtéendő haborusagban T. Ministeriumtól mind két részről előmben adando parancsolat szerént jarok, tüzet nem gyújtok; Sem magam fejítül választ nem adok [Kv; SRE 154]. 1755: Kelemen János Ura(m) ö kglme maga Nemessi szabadságot producalván a Melto(sá)g(o)s Táblán acceptaltatot es Confirmáltatot, akarván a Szent Ministeriumhoz háladatosságot contestalni, maga önként ajánlá, h(ogy) ez utan a Szekesi Refr. Ecclesiab(an) Patronus léssen [Székes MT; MMatr. 284].

5. egyetemi/iskolai tanstület; corp didactic/profesorat; Universitäts/Schullehrkörper. 1710: tettzet volt a Méltóságos Fő Curator Uraknak a Collegium dolga véget és Professorban való meg fogyatkozása iránt iratni; akkoron wgy resolvaltak az Urak, hogy tavaszig patientiallyak magukat akkorra Provisioval lésszen a Professor irant vezetettet hogj igiretekre emlékeztessenek Levelünk által, hogj a Professor ide való collocaltatását admaturállyak, és az it való Ministerium fogyatkozását is ha miben lehet igiretek szerint sublevallyak [Kv; SRE 113]. 1823–1830: A prorektor maga személyében, ha in mora periculum lenne is, nem

pereltethetik, hanem ha hivatalja kitölt, azután, de akkor a miniszteriumtól kell arra engedelmet nyerni. Az univerzitáshoz tartozó személyeknek, ha idegennel van bajok, actor sequitur forum rei [FogE 232].

6. kormány; guvern; Regierung. 1704: Nyavalyás Szász János, ugyan bizony eláradott bűnös ember volt, mégis azt hallom én, a ministerium s mások is azt mondták: Isti Transylvani sunt crudeles, consummunt se ipsos [WIN I, 177]. 1710: mihelyt Josefus succedála a császárságban, nagy változás esik a császári udvarban. A több ministereket is, kik alattomban a megholt császár idejében a franciával conspiráltak vala, mind kihányatá az udvarból, s akik véle együtt nevedkednek vala, azokat tévé be a ministeriumban [CsH 359]. 1778: Ezen megindulván a császár, keményen reáír a ministeriumra. Kaunitz nevű ministert felküldének a császárhoz, de nem admittálta [RettE 390]. 1849 u.: a ház, melynek törvényes hivatása törvényeket hozni és a ministeriumot controllirozni a kormányzásba, mihelyt maga elegyedne bele a kormányzásba, túl csapong e törvény szabta határokon [EM XLIX, 547 Zeyk Károly kezével].

miniszter-köntös ministráns ruha; haine de ministrant; Ministrantenkleid. 1848: Udvari Templom. Minister köntös veres posztóból 3 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

minium miniumfesték; vopsea de miniu; Miniumfarbe. 1558 k.: Minyomot chinald Ily modon^a. Es talaz Jo Minyomoth. Az Miniom onbol lezen Illien modon^b [Nsz; MKsz 1896. 282. — ^{a-b}Köv. a készítmód részletes leír.]. 1595: Attam Rosas Janos W(ram)nak 1 f. Miniomot.; mert ő kme neheze(n) talaltatthata viaszt és azis nem vala szep tizta: festettek meg az viasz gyórttyat ő fgek aztalára és szallasara vele d 25 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 201 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1599: Tempe Michlos. Hozott Bechj Marhatt. Fel Masa Miniomot —/20 [Kv; i.h. 8/XIV. 25 Hj]. 1669: Vagjon egy öreghez szepet. Ezen szepetben vagjon egy kis szepeteczke, kiben Veres minium Vagjon [Kóhalom NK; Ks 66. 46. 24a]. 1684: Az Fejervári N. Palota Karpitinak ujtására vettem Sido Moysesstől Miniumat Libr 1/2 p(er) f./30 Latkat Rudnikot Arany sárgát Indit [Utl]. 1767: Egy onn fedeles és talpais onba foglalt gesztenye színű, miniummal és aranynyal virágozott Aradi három fterfás Bokáj [Sepsisztikrály Hsz; Herepei, NrNyt VII, 126]. 1788: az idegen Tartománybéli Miniom nevű Festéknek bé-hozásáért fizetni szokott Harmintzad, minden másától 2. fl. és 24 krajtzárokkal meg-nagyobbítottassék [Nsz; DLt].

miniumfestő miniumfesték; vopsea de miniu; Miniumfarbe. 1800: a' Carinthiai Klagenfurtban lévő vgy nevezett Miniom festő Fabrikakák(!) [DLt kv-i nyomt. kl].

minium-szín minium-vörös, piros; de culoarea minilui; mennigrot. 1683: Pater Janos az adossagban Minium szín Angliai posztott adott kilencz singett és masfel fertalyt. Singitt f. 4/50 [Utl]. 1714: Minium szín Barson Szoknja f. Hung. 120 | Minium szín Bárson Dolmánj ... fl. Hung. 25 | Egy Övét Török Nyereg alja minium szín Lo boritoval egjütt fl. Hung. 10 | Keszkenyőnek valo egj Par Cspike, minium szín Viragokkal, s arany fonallal ékesített fl. Hung. 5 [AH 3, 8, 19, 29].

minket pe noi (ne); uns (Akk.). 1539: az wytezlo Sombori benedek es Sombory myhal foganak Mynketh kewz byroywl [M.zsombor K; MNy XL, 136]. 1568: mikor Zabo Janos egy vas zegeth keres vala, kerde mynket ha lattuk [Kv; TJK III/1. 171]. 1570: munket kywana az byzonsag be venni [Gyalakuta MT; BálLt 1]. 1588: mw el mennenk oda ahowa minket hjnak [Vécke U; BálLt 81]. 1600: mjnköttis kj hiuanak [UszT Borbat Peteor Olazteky (60) vall.]. 1604: hyua mwneóth Polyanba [Polyán Hsz; BálLt 82]. 1609: Ide münkeot sokzor kerettek kazalni [Kozmás Cs; BLt]. 1631: Mű nekünk kezeónkeótt fogjdosua(n) Es mönnköt megh biraluan tőnek mű előttők Ily köttést^a [Ujfalú Cs; LLt. — ^aKöv. az egyezség szöve]. 1654: mind ket felek biralva(n) minköt, tőnek illy eörökös alkotmat [Uzon Hsz; Kp 75]. 1671: im münkötis megh lópal [H; Törzs]. 1674: mű kételenek vag'unk velle mert minköt az Ur azzal fenyegett hogy halalra verett bennünk [Pulyon SzD; WassLt Apaczai Janos Deak (46) ns vall.]. 1722: mű az mi igaz hűtünk szerint vallyuk hogy minket senki sem kenszerített hogy Reformatusokka legyünk [Hévíz NK; JHbT]. 1751: Munköt azert kerenek hogy mint Birakok ki mennyünk az vett földnek szinere [Kissolymos U; Márkos lev.]. 1850: Munketis ütni verni mérészeltek [Dés; DLt 1320].

minnen 1. saját, önnön; propria; (sein/ihr) eigen. 1566: Felseged kegyelmessige szerent miltoltatnek (!) mind az minnen szemilyünknek, szolgaink es földön lakoinknak allapottiokat oly modon rendelni, hogy my az felseged szolgallatiara ... lehetnink elegek [SzO II, 186].

2. ~ köztünk való magunk közül való; din rindurile noastre; (einer) von uns, unsereiner. 1628: Biro vram, es Kiraly Biro vram Egi nehanszor kwldeót ream^a, hogy az kert dolga mint forgot ott, Adgiunk vtrumot rolla, Azert kellett vtrumot adnunk, Es az Minnen keoztnwk ualo Diuisor Attiankfyait vallattattak megh az varas teóruinie szerent [Kv; RDL I. 18. — ^aA divizorra].

minnenmagunk saját magunk; noi însine; wir selbst. 1631: Eztis hátra nem hagiuan minnen magunk io akaratumkbol es teczesinkből, hogy ha ualaki közüllünk ... ezt az Nagi Thamas Vrammal ualo compositionkot uiolálna tehát tartozzek le teni negi szaz magari forintot Nagi Thamas Vramnak [F.venice F; UF I, 129]. 1636: az mi gonosz tselekedeteinket, és feslett erkölcsinket, az emberek, főképpen pedig ellenkezőink látván szidalmazták, s káromlák mind Istenünket, s — mind hitünköt érettek, az melly szintén annyit téssen, mintha minnen magunk káromlanok és szidalmaznak az Istent szemtol szemben [ÖGr Aj. 7].

minorannis kiskorú; minor; minderjährig, minorenn. 1814: Makai Miklos azt Törvény szerént nem tehette volna, hogy Tutorság alatt lévő árva, és minorannis Testvér ötsének Makay Mihálynak azon meg nevezett Jokbol sorte Divisionis obvenialando részétis abalienálja [Dés; Borb. I].

minorita 1. a minorita szerzetesrend tagja; minorit; Minorit. 1733/1813: Négy száz forintot össze gyűjtven az két százát hagyom a' Tisztelendő Péter Franciscanusoknak, két százát pedig a Minoritáknak oly véggel, hogy az Feő pénzt soha fel ne vegyék, hanem annak Interestéből halálom után három forintot az szegényeknek adjanak a' többiét pedig Lelkem után Szent Miséket szolgállyanak

[Kv; SLt XLII. 6. 25]. 1742: Az Beszterczei Minoriták(na)k Cub 1 Metr. 1 [Erked K; LLt]. 1759: a' Tiszt. Péter Minoriták még eddig Épület nélkül való kapus Udvarok [Ne; DobLev. I/288. 1a]. 1787: A Néhai Nagy György eő Kegyelme temettetése alkalmatosságával a Tiszt. PP Minoritáknak és Franciscanusoknak két rendbéli harangozásért Hf 2 Dr 40 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 10]. 1863: A Minoriták és barátok kalozstromának (!) itten helyt Kolozsvárt, hagyományozok mindeniknek 100 azaz egyszáz forintot [Kv; Végr.].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; attributiv gebraucht: 'ua.; idem'. 1779: Kolozsvárt a Király utcára menő sikátor szegeletin ezek a haszontalan paniperda minorita monachusok, elhagyván a szentpéteri templomnál való residentiajokat, minthogy egy kisség félre volt, két házat megokéva tettek, ahhoz harmadik volt a Gyerőffi-ház, igen szép úri alkalmatosság [RettE 403].

Szk: ~ barát. 1736: Bákóban vala egy minorita barát lenygel püspök | gróf Apor István bévivén és fundálván az minorita barátokat Vásárhely mellé az Kantában, az 1693 esztendőben és azután sok szép isteni szolgálatok ájtatosságok vadnak az Kantában azon minorita szent Ferencz szerzetinél [MetTr 423, 442]. 1762: Kőrödi uram beszélé, hogy Somkerékre Baranyai György egy minorita-barátot Besztercéről kihozatván, hogy míg ott lesz paposkodjék, (ez) magát ... felkötötte [RettE 136].

minorita-rása kelmefajta; un fel de stofă; Art Stoff/Textil. 1805: 16 Sing fekete minorita Rása [Mv; Told. 74].

minoritás kisebbség; minoritate; Minoritát. 1848: A majoritásnak úgy, mint a kevesebbségnek vannak jogai, melyeket tőle elvenni semmi esetre sem lehet. A minoritás mennél kisebb, annál szentebb kötelessége a többségnek úgy szólván gyöngéd érzéssel viseltetni iránta. S ha ezt nem teszi, akkor nemcsak kötelessége szerint nem cselekszik, de józan politikát sem követ. Tudja mindenki, hogy csak nemrég is minoritás emberei voltunk; tudjuk mi elkeserültséget szül, és mennyire növeli a minoritás erejét, ha discussiora elég idő nem adatik [Közlöny 1848/45, 204 Kemény Domokos nyil.].

minő 1. kérdő nm 1. milyen?, miféle?; ce?, ce fel de?; was für ein/eine? 1831: az Aszszony minő gondolattal viseltetve a mindjárt elébb szomszédolt darabotska pusztá helyett maga Hatalmából viszsza foglalván, rajta tartya kezét [Szentbenedek AF; DobLev. V/1180]. 1838: Esmerié a' Tanu az Exponenst? és minő erköltsű, Charakterű és természetű Embernek tudja, és esmeri? [Ne; i.h. V/1221. 1b vk]. 1840: Az egész malmon keresztül megyen egy csatorna tölgfából 2 darabokban föld szint, azonkívül a földben viz szivárványok vannak helyeztetve ... Ezen szivárványok hány darabokból állanak, minők fel bontás nélkül tudni nem lehet [Km; KmULev. 2 papirosalom leír.].

2. mekkora?, milyen fokú?; cit de mare?; wie groß? 1853: Leveledet kezemhez kapva még fel bontása előtt minő meg ütközést és szív bé kötődést okozta azt ki nem irhatom [Uzon Hsz; Kp V. 393 Kispál György Kispál Lajoshoz].

II. von nm amilyen, aminő; la ce fel de ; was für ein/eine/ein? 1855: Béres Szinyon kötelezte magát hogy házos Telkemért évenként 5. az az öt 4. ökrös napszámot téssen, a' hová, és minő munkára kívánni fogom [Koppánd AF; DobLev. V/1396].

III. hsz-szerű haszn-ban; adverbial; adverbial gebraucht: mennyire; cit de ... ; was für, welch. 1844: Ugyan az Istenért mit gondolnak, hogy vén korokban vgy háborognak együtt hiszen ha már a singet elhúzták, elhúzhatnák az arasztis házi béke és csendességben; — s' ha egyébre nem, gondoljanak arra, minő rossz példa lón ez által adva nekünk szegény új házasoknak a' háborán élésre [Kv; Pk 7]. 1853: minő keserves dolog lenne egy tartos súlyos betegség által ágyba szegezteni [Kv; Pk 7]. 1867: a' régolta tervezett nép Iskolai Tan raktár meg alakult, gyarapodása, és többre terjesztése attól függ, hogy minő melegen pártolítatik [Gyalu K; RAK 129].

minőség 1. milyenség; calitate; Qualität. 1858: a tulajdonos Grof Urtol át vett gazdasági eszközök, marhak és vetések vissza adása hasonló bétérték mennyiség és minőség szerént kikötve van [Kendilóna SzD; TKhf 15].

2. fok; grad; Grad. 1862: A Magoss Kormány rendeli, hogy az erdő praevaricatio a bűn minőségéhez képest keményen büntetődnek [Gyalu K; RAK 67].

minőségű milyenszerű; de (o anumită) calitate; von Qualität. 1840: A rakás papirossak alatt különböző nemű és minőségű detzkák vannak [KmULev. 2]. 1850: A buza földekre nézve köteles leendő haszonbérő sógorom, annyi bé vetett földet adni viszsza az örökösöknek, a hány földet jelenleg bé vetve vészen által — hasonló minőségű gabonával vetvén bé azokat is [Ne; DobLev. V/1298].

mint hsz I. kérdő 1. milyen módon?, miként?; cum?, in ce fel?; wie? 1542: Wram felesle myndenth ert h k., az thewrewk zolgayath mynth bochatthakel, hyzem myndenrol irthak [Fog.; LevT I, 18 Petrus Orozy Zalay Janoshoz, Poson m. ispánjához és Fogaras vára urához]. 1568: Georgius Kotang fass(us) est, Azt en ne(m) tudom mynt vertek es hogy vertek az embert, de halla(m) hogy az kayantay ember azt monda" [Kv; Tjk III/1. 195. — "Köv. a nyil.]. 1571: Byro es az Tanachy vram weottek voldt (!) ket keobel búzát veriasnetül probara hogy mynth agyak az Syteok az kenyeret [Kv; Szám. 1/XIII. 431]. 1589 k.: Az Azony Azt keuannya hagi az zaz forintrol leveleth agi mas nap egibe gwlnek, es egi masnak leveleth Adanak, de nem tudom mynt Irtak volth [Szu; UszT]. 1626: en nem tudom az utan mint leöt az dologj [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Peter Janosne Anna azonj vall.]. 1649: az Ország tárházában be szolgáltató Adonakis csak az Isten tudgia mint tészük szerit [Dés; DLt 424]. 1653: valamint a gyertyával e vagy mint? de felgyúlt a szép klastrom [ETA I, 71 NSz]. 1726: én is azonban onnan el fordultam, és mint eset a bornak helyéből való el vitele és el folyása nem tudom [Mezőbánd MT; Berz. XV/14. 9].

Szk: ~ és/s hogy. 1570: Dorothyá Zekel Janosne vallya, hogy My kor ew zolgt Zabo Vinchenel, Eo az kor Zekel Pert Jngen sem Esمرت, sem penigh vele walo keresetyben vagy adossagban semmyt nem Thwd mynt es hagi volt zabo vincheuel [Kv; Tjk III/2. 8a]. 1580: eo kegmek az zekerezesről wegeznenek minis hogy legien az keoweknek be hordassa [Kv; TanJk V/3. 209b]. 1633: Az utan mint s hagi forgot Zocz Daniellele es Kerekcs Zabo Istuannal dolog ... azt en nem tudom [Kv; MvLt 290. 110b].

2. milyen állapotban?, hogyan?; in ce stare?; in welchem Zustand? 1573: Orsolia nehay Sos Janosne Azt vallya hogy az Borbel Balint hwga Bezellete neky hagi Ment volt az

Angia latogatny kerdezte mynt vagion [Kv; Tjk III/1. 113]. 1588: az haz es kwrwle valo epwletek mint vadnak [Vécke U; BálLt 81]. 1632: egiszer Földuari Janossal Szebenben mentönk vala, es haza jóuöben, Meggiessen ... az gazda kerdeze töllönk mint vagion Geörgi Deak [Mv; MvLt 290. 98a]. 1681: a Czeledek egessége felölis, ne neheszteljen tudositanj myvel az ök haza népeis kívannak tudj (!) mint vadnak [Körtvélyfája MT; BálLt 1]. 1721: Az Szent Pali Rectorrolis tudosicson édes Öcsém Uram kigyed ha valamit erthet; mint vagion, s mint böjtölhet elhiszem gyakran ebédlik tekenös békával [Királyhalmi NK; Ks 96 Petki Dávid lev.].

3. milyen áron?, mennyiben?; cum?, la ce preț?; zu welchem Preis? 1570: Zeoch fabian vallya hogy hallotta Dabo Thamasnetwl hagi Zabo gergnenek Eoth forintyara Negy vedrewel Jgerte az Mustot De eo ne(m) Thwgya az vtan Minth attha [Kv; Tjk III/2. 2]. 1573: Teremy Ferenc azt vallia Zekeret sem Twgia Mint attak ely [Kv; Tjk III/3. 193]. 1586: Zok peter vallia, Megh ertem hogy Arullia lakatos Tamasne az eo kerteckheket kerdem mint hatta volna, Azt monda hogy husz frton Aggya [Kv; Tjk IV/1. 578].

II. von I. amint, amilyen módon, ahogyan; așa cum ; so wie. 1547: Ez zewrsth mohay Laios megy nem Akarya wala Allany. es My Akarunk az ew Jozagan Igazath wewnwk Biro Espan nekw. Mynth az kwthes wala my kwzetwnk [Sv; MNy XXXVI, 53]. 1557: Albert pap Borsarol Ezth walla az ew aszonciayara en walek Swky mesther, ees mykor az yo azzonnyomoth az Wr Jsten halakra Bethgeythe, behywatta az plebanosth hogy megh gyowonnyek mynth annak mogya [Szentmártonmacskás K; SLt ST. 5]. 1577: keryk eo kegmet Byro vramat, hogy az Dezmas vramnak eo kegme zolliion hogy az zegeny keosseget a menyebol lehetne kemellenek meg, ne Rongalnak, mint ez elotis leot giakorta affele dolog [Kv; TanJk V/3. 151a]. 1592: en vgy mint te mo(n)dod nem emlekeze(m) sem az veresegre, sem az sok szitkokra, kiert te engemet nagy terhekre keresz [UszT]. 1700: Ezentül barattsagossa(n) es mint keresztye(n) emberhez illik egy massal jo szomszedsagban elnek eo kme [Dés; Jk]. 1780: ott előttünk a Tamási János Liszt meg méri, de tsak egy vekani és circit(er)ket foka mint emlekezem let belölle [Berekeresztúr MT; Berz.]. 1815: ha az Ur Barátom azt a' Neheztelésnek ki izzadása után meg fontollya, Magais mint előre látom approbálni fogja [Kolosz; SLt évr. Koronka Lajos Margitai Jánoshoz].

Szk: ~ szinte/szintén. 1617: az Saru foltos volt mynt zinte az Donat Borbara Saruya [HSzj sari al.]. 1629: az varga mesterek az Czizmaziat, mint szintén magokat ... illendő beöczüllettel éltessék [KvLt Céhir. I fej.]. 1693: A Boris mint szintén a buza ket egyenlő részre oszol [Ne; DobLev. I/38. 5a].

2. amennyire; așa cum soweit. 1570: Az Thornyok epiteseben Byro vram es az Thanacz Rendellyek ely Minth Jobban twgiak Az cehek keozet, hogy Az mely ceh Nem elege az eo Tornyanak epitese aggyanak Mas cehet melleye [Kv; TanJk V/3. 10a]. 1572: Sophia Zabo Janosne vallya hagi Egi Estwe ... latta hogy egi ember Rayta ftamyk Kelemenre es vgy vthy egy zekercewel azonnal leh esyk, othk ket kezbeol Mint loban lehetet vgi verte az zekercewel [Kv; Tjk III/3. 39]. 1608: Az hazat penigh Eztendeonkent, mint jobban Lehet Berben adgia [Kv; RDL I. 83].

3. amilyen áron, amennyiben; la preț la care ... ; zu welchem Preis. 1570: Gazda Georgy ... vallya, hogy Ew My

kor el akarna adny hazat, kenaltha volt Eleosser Nacz Jacobot vele De az Dragallotta az Arron mynt hatta volt [Kv; Tjk III/2. 124].

III. rendsz felkiáltásban; de obicei în exclamații; gewöhnlich in Ausruf: milyen nagy mértékben; mennyire!; cit de tare!; wie sehr!; in welchem Maße! 1586: Anna Zasz Georgne vallia ... Monda vram, Eregy las ki la mint vghat a' kuthia [Kv; Tjk IV/1. 562]. 1597: Feyerdy Zabo Martonne walla Pokosne azzonim monda. Im az hitwa(n) latrok mint megh Zidogatanak [Kv; Tjk V/1. 110]. 1606: Boszonkodek neke(m) Imreh Lukacz hogy mint megh Zette Osvat Janos egy keörtüely faiat [UszT 20/205]. 1630: halgas az Istenert, mert hallode mint szid Borsos Tamas Ura(m) pelengerezet kuruanak [Mv; MvLt 290. 226b]. XVIII. sz.: Ifiúságomnak legjobb idején, Brassó tömlécében jaj mint bezárának [Barabás, SzO 390 rabének]. 1843: jaj mind megfáztam [Dés; DLt 65].

IV. körülbelül, mintegy; aproximativ; etwa. 1550: walkaj Myklos, mynt ennek előtte hat esztendőwel föld wamot wöttek twlek [Mereggyó K; MNy XXIV, 291]. 1570: Bwdaj Gergh hythy zertent vallia hogy Mykor Debrechenbe volna zent Margit azzonnapp eleot Mynt ket hettel, hallota hogy ez varga Balint Paxy Tamastwl 75 d ker wolt Az Terehnek Mazayaert | Anna Jeruey ferencz deakne vallya, hogy Ennekeleote Mint Eoth Ezttendeowel ytte volt Eothet Moreh Ambrws Tekebe az zokadalomba [Kv; Tjk III/2. 116, 146]. 1572: Sophia fekete Matene azt vallia, hogy Nemely Eyel Mint harom orakor Megen ky hazabol, azonban latta hogy Aytayat megh Nytta Keomyes gergne es ki lepet [Kv; Tjk III/3. 4]. 1584: Immar Mint Neg hete vala, hogy A masik labatis megh veszték, Mondom Azt, No az Vristen ream bochatta ostarat ez eorodegeot [Kv; Tjk IV/1. 258]. 1585: Lengielffalwi Janchio Janos loffew ezt feleli, Keoreosi Mihál deak mikor palffalwat el iktata, az vtan mi(n)t harmad nappal Palffalwara menek [UszT]. 1591: egy darab irtasomat zantotta megh mint fel holdot, mely vagion Istuan ay neüy helyben [Bibarcfa U; EHA].

mint ksz 1. egyezést kiemelő hasonlításban; in comparatii, pentru a accentua asemănarea; in die Übereinstimmung hervorhebendem Vergleich: ca; wie | amint, ahogyan; cum, după cum; wie. A. hiányos mellékmondatl kifejezett hasonlítás bevezetésére; introduce o comparație exprimată printr-o propoziție secundară eliptică; zur Einleitung eines mit einem unvollständigen Nebensatz ausgedrückten Vergleichs. a. vmely tulajdonság szemléltetésére; pentru a demonstra o anumită însușire/trăsătură; zur Darstellung irgendeiner Eigenschaft. 1553: Kerwnk tegedeth es haggywk teneked hog chynaltas myndgyarasth eg keoteleth kynyek az hozza tyzen nygh wel legen az temerdekegeh anny legen mynth egh nyolc penzes keothel wag mynth ket estrangh [BesztLt 42 St. Dobo de Rwkza Waywoda Trans. a beszt-i bíróhoz a Bethlen melletti táborból]. 1568: Vincencius literatus fassus est Ita dixisset, Johannes brassai hazyuch vg mond bestye agebul benne Mert soha ne(m) Voltal te olyan helyen, s nem es vagy olyan Mint een [Kv; Tjk III/1. 219]. 1590: Azt hallo(m) hogy az giermek az ky az leantol leot szinte(n) ollian mint Pribek Gergely [UszT]. 1627: az Vr Istennek itilejt ne(m) ollianok mynt az Giarlo embereke [KJ]. 1652: Pokaj Andras Ezis olyan hazog ment az Apja [Km; GyU 132]. 1713: Tudom bizonyosan, hogy az Duma bajkuly alias Janos Mester elei szintén olyan Jobbágyi voltanak N: Gargocs Mihály Uramnak mint az én

eleim [H; Szer. Balás György (70) vall.]. 1734: alkalmas az lo és jambor mint az bárány [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.]. 1762: olyan kendőt látott az el lopolnal mind az mitsodás p(rae)tendáltatik [Torda; TJKT V. 85]. 1768: az utrizáltak az uton járokkal veszekedtek, verekedtek, nintsenek is olyan hásártos emberek a mi Falunkb(an) mind ök [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.] | A Szöllőről nagj örömmel irtunk volt mert olyan volt rajta a Gerezd mint a só [Told 5a].

b. vmit időben közeli v. távollevő dologhoz hasonlítva; pentru a compara starea unor lucruri în diferite perioade de timp; etw. mit einer zeitlich nahen od. fernen Sache vergleichend: ca; wie. 1665: soha en jdembe lattomra ot nem volt oljan rut ut mint most [Andrásfa MT; Bállt 50]. 1723: a Berek az előtt nem vólt olly(n) iszapos mint most helyen-helyen, ez is a gát miatt vagyoné vagj mi, ne(m) tudom [Királyfa KK; MbK 162]. 1766: A Nyáradónis vagyon Malma, de a' bizony koránt sints olyan jo mint az Ur életéb(en) [Ákosfa MT; Told. 23]. 1774: Bor több termett mint tavaly, kivált a Szilágyságban. Nem is volt olyan jó mint tavaly, mégis sokkal drágább volt [RettE 341].

c. vmely cselekvés/történés lefolyása módjának szemléltetésére; pentru a demonstra modul de desfășurare a unor activități/intimplări; zur Darstellung des Verlaufs irgendeiner Handlung/irgendeines Geschehens: amint, ahogyan; ca, la fel; so wie. 1573: Borgias Mathias vallia azt Monda ha bwnéd vagyon benne visel gondot dolgodra Mert Teis wgy Iars Mint az teobbitek [Kv; TJK III/3. 51]. 1629: mikor ugy alozik magunkis lattuk hogy az vak szemehez kap, eo azert azt mongya hogy nem aluszik hane(m) mindent ugy lat mint emette [Kv; TJK VII/3. 121]. 1654: Cziete Benedek el nem megyen az Vra Nemzetes Sukj Ferencz vr(am) feoldereol ugj szolgallya mint addig, chak hogj eo kegyelmeis minden eotet haborgatok ellen oltalmazza [A. szovát K; SLt R. 25]. 1716: az kertben ketten elegszer jártanak, az holott is ugj el buhatni, mint az erdőben [Nagyida K; Told. 22]. 1729: láttak a' meg kötöztettek heverni a' földön és ugj bögtének az kin miat mint a' Marhák, és el hallot a kialtasok az egész faluba [Sövényfa KK; TSb 51]. 1797: Kapdasott fű után s evet mint akármely egészséges marha [Sinfva TA; Borb.]. 1819: ugy éltek mint két galambak és Testvérek [Kv; Pk 2]. 1839: gazdasszonykodom mint a' tűz [Kv; Pk 7].

Szk: azont/azt vall ~. 1570: Borbely egyed azont vallia mynth Leorinchy, Mert egywt voltak [Kv; TJK III/2. 56]. 1573: Margit peter papne Zolgaloia azont vallia Mint az azzonya, De Eois az Zeoch Balas zolgaloiatwl Dorothyatwl hallotta [Kv; TJK III/3. 93] | Azt waliak mynt az első. Csak Ezel külömböznek, hog azt walla az egik hog ... mon-dotta, fel zokwen az kinek jambor az annya Joion el [O.bikal K; KCs].

B. mellékmondattal kifejezett hasonlítás bevezetésére; introduce o comparație exprimată printr-o propoziție secundară; zur Einleitung eines mit einem Nebensatz ausgedrückten Vergleichs. a. vmely tulajdonság szemléltetésére; pentru a demonstra o anumită însușire/trăsătură; zur Darstellung irgendeiner Eigenschaft. 1665: amiat az arok miat veszet el anyra az Gergely Janos Kapujanal az orszagh uttja en jdembe soha olljan pokol ut ot nem volt mint most latom, mert nem is jart az elot annyira ki az viz [Csikfva MT; Bállt 50]. 1731: egy asztag buzat most csépeltek ... a ki hatra maradot buza az is mind buza férges de nem olyan erősen mind a kit ki attam [Pálos NK; Ks 83 Géczy László

lev.]. 1789: Ezen Falukes, egy Situatiojuak lévén az eléb-beniekkel tsak oly állapotban állanak, mint az elébb irtak [Szentábrahám U; UszLt XII. 97]. 1813: Nem olyan tiszta Buza maggal vetette el az Arendátor Vr a földeket mint a millyennel által vette volt [Killyén Hsz; MvRKLev.].

b. vmit időben közeli v. távol levő dologhoz hasonlítva; pentru a compara starea unor lucruri în diferite perioade de timp; etw. mit einer zeitlich nahen od. fernen Sache vergleichend. 1568: Valentin(us) Kozta ... fassus(est), Mikor az Vacey Janos kezetöl az Johoth kezbe veüek az en lege-nemet fogada meg demyen melleye, azon zegotsegre mynth Vacey Janos Ideyebe volt [Kv; TJK III/1. 183]. 1570: Az Bor korchomarlashoz Es chiaplarokhoz valo latasra Azon Thawaly ket vrainatt hattak eo K varoswl, kyknek Biro vra(m) legien zegitsegel hogj Iarhassanak ely hywatalokba Mint Tawaly Eztendeobe vezettek volt [Kv; TanJk V/3. 11b]. 1665: az Gergely János kertnél az hidaln soha olyan veszet ut nem volt mint most löt az miat az malom arka miat [Jobbágyfa MT; Bállt 50]. 1770: azon malom né-melykor forgott, nemelykor nem igen, mivel akkoris veszendőleg volt, mint mostis hogy veszendőleg vagyon, soha jo malom sem lesz belőlle, valameddig ujra nem tsinállyák [Dombó KK; JHb LXVII. 138]. 1824: (A szőlő) most is pusztán van, mind volt régentén [Szásznyíres SzD; Ks 79. 109].

c. vmely cselekvés/történés lefolyása módjának szemléltetésére; pentru a demonstra modul de desfășurare a unor activități/intimplări; zur Darstellung des Verlaufs irgendeiner Handlung/irgendeines Geschehens. 1728: hallottam hogj Radulj pistat fenjegette hogj meg öli meg lövöldözi, ben égeti mint az disznót ugj porsollya meg [Altörja Hsz; HSzjP Bernád Jánosné Szabo Katalin (26) pp vall.]. 1731: hetszer volt perengerben, de ő csak ugj megjen oda, mint a boltba [Maksa Hsz; i.h.]. 1772: láttam reggeli Templom elöt Vasárnap Vinter Ferentzet ugj meg ittásodni hogj ugj hevert az Ucczán mint a sertés [Dés; DLT 321. 69a Fr. Lutz (32) ns vall.]. 1817: a tűz vgy folyt, és vgy láttatott a Nagy Szél miatt, mint a viz mikor tovább tovább Sebessen Harapodzik [Torda; KvAkKt Mss 363].

d. vmely távoli/bizonytalan dologhoz való hasonlításban; introduce o comparație cu un lucru incert/negur; im Vergleich zu irgendeiner fernen/unsicheren Sache 1584: Iannes Orelt vallia igen iol Nem emelekezem rea hane(m) chak homalioson mint egy Alom vgy Jut eszembe | Lakatos B(ene)dek vallia Zemewel latta hogj az Ablakon vgy leot be mint eg Arniek de Ne(m) esmerhette ky volt [Kv; TJK IV/1. 211, 277]. 1614: fel lobbant az fazek, minth egy langh wteott ki belleolle [Nsz; VLT 53/5267 G. Virginas de Ratisbona (25) vall.].

Sz: ~ a kő, hallgat. 1788: se fejt se feketét nem szollott; hanem mint a kő hallgatott [Dés; DLT] * egészséges ~ a makk. 1850: A' gyermekek épek egészségesek mint a' makk, egész nap foly a' hantázás itt [Kv; Pk 7] * elalszik ~ a mécsbél. 1818: Dioson lakó Gentsi András az Öregség' és el hagyatott állapotjának természetes uti társai éhség' meztelenség' gyengeségei alatt, mint az el fogyott méts bél el aludott [Búrjánosóbuda K; RAK 90] * fogy ~ a gyertya. 1771 k.: naponként bizony mint a' gyertya fogyok, mint a' fű és a' gyenge plánta- a' nagy hévségben hervadok [Kv; Pk 2 Pákei Mózes lev.]. * hadd ugasson ~ a dühös kutya. 1776: ne higyel azoknak az hazug híreknek számba se kel venni had ugassanak mind az dühös kutyák [GyL gr. Lázár János lev. Nsz-ból] * a halál úgy jó el ~ a lopó avagy a tolvaj.

1591: el közelget a' halál, ky chak vg' yew el egkor, mint az lopo avag' a' tolvai [Gyf; BálLt 93] * *húzza-vonja ~ az ölyű a csirkét*. 1796: mindgyárt osztán meg is fogták tépték, huzták vonták Nyikolájt s hozták mint az ölyű a tsirkét egyenesen Panitba [Panit Sz; TSb 2] * *a király palotája csak annyi ~ ... 1710 k.*: A király palotája, aranyos ágya csak annyi, mint a disznópásztor hurubája, szalmaágya [BÖn. 509] * *olyan ~ Noé bárkája*. 1786: a Kocsiban nagy contentumom vagyon, nem igaz hogy olyan mint a' Noé bárkája [M.régen MT; DobLev. III/615. 1b Szántó Sándor lev.] * *olyan ~ tömlőcben sólyom*. XVIII. sz.: Olyan vagyok immár mint tömlőcben sólyom [Barabás, SzO 390 rabének] * *reszket/tántorog ~ a nyár(fa)levél*. 1779: előttünkis tantorog vala mint a Nyarfá levél az Ehseg mia [Oroszfája K; BLt 10]. 1819: A Mioleta azon rosz unokám iránt intézett Tudositásodat vettem, — azolta az érette valo igen keserves bánatim, nagyobbára pedig a' szégyen sem álomot nem engednek szemeimnek, sem pedig az étel nem kell, ugy hogy az étlenség és álmatlanság miatt, vgý reszketek mint a' Nyár levél [M.régen MT; Pf] * *ritka dolog ~ a fejér holló*. 1819: nem kellett az étel az éhezőknek a mely ritka dolog — mint a fejér holló [Berkeszpataka Szt; Ks 67. 47. 28] * *szegény ~ a templom egere*. 1855: Szegény vagyok mint a templom egere [Bonchida K; BetLt 4 Grois Károly lev.] * *titkon lappang ~ az alánéző macska*. 1785 k.: Kata Dolgaiban serény Alattomban ő is akaratosocska, Titkon lappang, mint az alá néző macska [EM XX, 503 Balás-kódex] * *ügy jár ~ egy fáról szakadt*. 1799: A Bán György ő kegyelme fiáról Sámuelről is azt tudom hogy úgy járt mint egy fáról szakadt [Mv; MvLev. Vall. 1] * *ügy kerül ~ az ördög a keresztet*. 1665: ügy kerül, mint az ördög a keresztet [SzO VI, 296.] * *ügy meg van búval rakva ~ a csikó kantározva*. XIX. sz. m. f.: Ugy meg vagyok búva' rakva Mint a csikó kantározva [EMKt Egyes versek gyűjt. — "Táncszó"] * *ügy vágja ~ Szalai a szappant*. 1868: Grois visgán igen jól viselte magát, úgy vágtam a feleletet neki, mint Salai a szappant, csak hajttagatta a fejét [Pf Barabás Sándor jogász lev. Kv-ról].

2. fokozati különbséget kiemelő hasonlításban kf-ű mn, hsz, htlan számn után; in comparatii, pentru a accentua deosebirile de calitate/cantitate, precedat de un adjectiv, de un adverb, de un numeral nehotărit la gradul comparativ; in einem den graduellen Unterschied ausdrückenden Vergleich nach einem Adjektiv, Adverb, unbestimmten Numerales im Komparativ; decit; als. A hiányos mellékmondatlall kifejezett hasonlítás bevezetésére; introduce o comparatie exprimată printr-o propoziție secundară eliptică; zur Einleitung eines mit einem unvollständigen Nebensatz ausgedrückten Vergleichs. 1570: Dorothisia Nagh lenartne, Azt valya hogy Mykor az Zeleot Megh veotte volna Jsone hitta volt lathny De eo Mosth sem esmery hogi sem Job sem hytwanb volna Mint azkor [Kv; Tjk III/2. 112]. 1589: Belenj Zeoczy Pal az Piacz Zelben lakik es korziomanakis hazant veotte de eo sem adott teobbert mint zinten en kj az varas vegen lakom [Szu; UszT]. 1674: Kamuthi Farkas is birta örmenyest ... akkor 'a falu is nagyobb vala mint most [Mezőörményes K; JHbK XX.20]. 1687: bajosab dolgaim lesznek mint az előtt [Beszt.; ApLt 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez, Lázár Erzsébetéhez]. 1693: Az Asszonyi allatis kötolezi magát arra, hogy ennek utánna uis tisztib(en) dolgában jobban és szorgalmatosabba(n) el jár mint annak előtt [SzJk 274]. 1785: a Ros sem ereszt többet, vagy kevesebbet mint ezen elég Buza [Miklósfva U; Ks 73/55]. 1793: a

Grófné ... a' Nagybobbik kis Aszszonykával sokkal keményebben bánt, mint a' más kettővel [Koronka MT; Toldi.]. 1800: Szántó Sándor Vr számára 'a Falu Erdeiből hozott fával rakott zsellér szekerit 'a Falu hajtatatta bé magok egyezéséből azért, hogy több szál fát vágott, mint 'a mennyi illet volna [DobLev. IV/837. 2a].

Sz. 1744: azt mondá Nagy Márton hogy immár a Nemessek dughják az orrokat Szebenbe; melyre én mondék, olyant ne beszélyetek, mert nagyobb Körme vagyon a Medvének, mint a Farkasnak [Köpec Hsz; INyR Bocz András (80) pp vall.].

B. mellékmondatlall kifejezett hasonlítás bevezetésére; introduce o comparatie exprimată printr-o propoziție secundară; zur Einleitung eines mit einem Nebensatz ausgedrückten Vergleichs. 1631: en sem vagiok nagjok kurva mint az ki imeuel amaval etket feöz az katonanak [Mv; MvLt 290. 232a]. 1723: az Deesi malomnak penig vize bőven elég vagyon ... de ha fellyebb köttetik a gát, mint mostan jaszol gatastol vagyon az Szent Benedeki malom karosan Impedialtatik [Szentbenedek SzD; Ks 25. IV. 6 Sam. Szaniszlai de Bálványos Varallya jud. nobilium nyil.]. 1746: Tudjaé a Tanu, hogy sokkal töbre ment Eitető Ferentz Uram(na)k a Szegény emberek ellen tett kártétele ... mint az ott valo kára esett ő kigylémének ? [Szentegedy SzD; WassLt vk]. 1749: mindenül savanyobbak az borok mind tavaj volt [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1831: job nem élni, mind rozsul élni [Kv; Pk 6]. 1835: többet ittam mint a' menyi kellett volna s éjfélt tájban itkányosan szállásomra hazamentem [Dés; DLt 6/1847].

Szk: *hogy nem ~*. 1568: Casparus Mezaros, Georgius Lippel, et georgius Zóchy, Jurati fassi sunt Ezt tugyuk hogy Fazakas Simonnak az felesége, eöth hettel Elieb holt megh hogy nem mynt az vra [Kv; Tjk III/1. 176]. 1574: Katalin Kwty ferenchne Azt vallia hogi eo neky zeoleye Mesgies Az Igarto gergy zeoleyewel, Mostan Job az zeoleo hogy nem Mint mykor Myweltetni kezdte volt [Kv; Tjk III/3. 337].

3. szembeállításban, rendsz *inkább* hsz-val együtt; in opoziții, de obicei impreună cu adverbul *inkább*; in Gegenüberstellung gewöhnlich zusammen mit dem Adverb *inkább*. a. *inkább (hogy nem) ~ inkább ... mintsem*; mai *degrabă ca* ; lieber/vielmehr ... als (daß). 1568: az kayantay ember azt monda zabo Gasparnenak, te azony Inkab Zereted az Ciganiokat hogy ne(m) mynt az magart merth partyokat fogod [Kv; Tjk III/1. 195]. 1584: Gorbay Gergely Torday vallia Bokor Casp(ar) enneke(m) zerze a' hazat mert az zomzedsagh inkab zeret vala enge(m) hogy Nem mint Koos Istwant [Kv; Tjk IV/1. 319]. 1638: talalkozam erre az polgar Balint szolgálajora, s monda azt hogi bizoni az eö Mostoha Annia nem jambor mert inkab szeret mast s inkab kedvez masnak hogi nem mint az apiának [Mv; MvLt 291. 124b]. 1723: (a sövény)falvi malom inkább dugja fel a vizet mint az Adámosi | a Sövényfalvi teritoriumra jövő árvizet inkább az Adámosi gát ontya ki mint a Sövényfalvi [Királyfva KK; MbK 162]. 1747: a' nagybobbik Batyánk Miklos minthogi dologtalan ember volt, katonaságon s bujdosáson inkább kapdosott mint a' gazdaságon [Torda; Tjkt III. 124]. 1825: A Telek Gyümölsösse a Csür háta megett vagyon inkább mint egyebütt [Csomakörös Hsz; SzentkZs Conscr. 317]. 1846: Pesthy István. Közép természetű, magas inkább szikár mint köpcös [DLt 1113 nyomt. kl].

b. *nem annyira/annyiban/nem oly felettébb ... ~ az előbbinél* nagyobb mértékben, inkább; mai *mult/degrabă*; viel-

dány küldetik, a' Statistikai Főbb Hivataltól [Gyalu K; RAK 60]. 1866: a' szabadságos és tartalékban lévő Katonák meg esketéséről szollo Anya Könyvi Kivonatok minta példányai küldöttek ki [uo.; RAK 109].

mintás '7' Hn. 1825: A Felső Mintáson [Kérő SzD; EHA]. 1851: A' Mintáson (sz, k) [uo.; EHA]. 1870 k.: Míntás (kert, ház) [Ne; EHA].

mintegy 1. körülbelül, megközelítőleg; aproximativ, circa, aproape, cam; ungefähr, annähernd. 1563: szent Margit aszszony nap előtt való hétfőn estve, mikoron a hold tele volna, a hold teljességgel feketévé változék és semmi világossága nem vala; tartott ez dolog mintegy óráiglan [ETA I, 20 BS]. 1576: Wagon egi darab fel Atlacz weres mynth egy mas fel Syngh [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 8]. 1584: Fides (!) Rlcta Ambrosy Balk fassa est hogy mint egy het orakorba vala hogy eoowe zolalokozek a' Borbely legeny Daroczy Boldisarral [Kv; TJK IV/1. 334]. 1592: Azert hiuata(m) teorue(n)hez az Alperest az 1592 eztendeóban mintezent nap elözt egy hettel egy az taiba, wzte fel az fia matę mint egy tizenket eókręt az erdőre hol vagon egy tanorokom tarsaiual az eókręt bele ezezte, mint egy harom zekerre valot benne megh etetett [UstT]. 1629: az Keme(n) mellet ment fel elseoben az tűz mint egy süvegnięre [Kv; TJK VII/3. 125] | vala ket ladaja az egik mint egj fel singes, az masik mint egj masfelsinges [Mv; MvLt 290. 163/a]. 1630: Tudgiuk azt hogi bira egi falkaigh talam mint egi tizenhat ezendeigh [Zágon Hsz; BLt]. 1798: Dél után mint egy Vetsernye tájban menyek vala le az uttzán [Szentkatolna Hsz; Mk IX. 109. 30].

2. szinte, úgyszólván; oarecum, aproape; fast, sozusagen. 1629: Az weres czimmasin szokniarol nem emlekezem bizonyoson hane(m) chyak mint egy homalj keppen [Kv; TJK VII/5. 3]. 1649: constal hogy egyenlele(n) eletet elte nek egy massal Kerekes Thobias es Geongyevőssi Katha mint egy boszusaghol ment el az hadba [Kv; TJK VIII/4. 418]. 1756: láttam Molduán Vonyát Loháton jővén Besztertzéról, hogy a' Szász Papot ki szollitá, és mint egi tsufos formálág süvegit le véven ezzel osztán meg rugasz kodott [Galac BN; WLT Zegrán Nyikuláj (30) zs vall.]. 1780: hallottam magától Bujka Jákobtól mint egy keserű séggel beszéleni, hogy a szánto földet Jaksi birja [Algyógy H; BK ad nr 450 Novák Kosztándin (50) jb vall.]. 1822: Most érzem még-is leg inkább, mitt tégyen négy Házaimból, és Szép Jozságaimból mint egy számkivettette lenni [Kv; IB. Kenderessi Mihály kormányzéki tanácsos lev.].

3. vmilyen minőségben; într-o anumită calitate; in irgendeiner Qualität. 1727: Kiket tud a Tanu hogy ezen Parlag meg Zalogositás alkalmatossággával, mintegi Köz Birákül hogy jelen lette(ne)k volna ... ? [Kv; Borb. II].

4. vmiként, vmi gyanánt; ca/drept ceva; gewissermaßen. 1760: egy alkalmatossággal én töllem kért (: mint egy költsőbn(en) :) egy Aranyat, de nekem soha meg nem fordította [Aranykút K; Ks 92].

mintha 1. hasonlítás kif.; pentru a exprima o comparație; zum Ausdruck des Vergleichs: parcă, ca și cînd/cum; als ob. 1582: Jgiartho giorgi felesége az adgion fekszik walla es nagy eresen Jaygat wala Jo komam aszony monda Jay mintt ha az ebeg (!) ragnag (!) oda be a testemed (!) [Kv; TJK IV/1. 59d J.Linzinger al(ja)s Borbely vall.]. 1584: Az sok tehene Immar zinte ky Erkeztenek vala az vczabol,

Azonkeozbe mintha ostorral kezdenek haitany futny kezdenek vizza [Kv; TJK IV/1. 312]. 1597: Iffiu Georgi Balasne Angalit wallia Chizar Petermet Feorkeol Mihaj az feleségewel egyewt mind egyarant zittak vgia(n) rea vigiorgottak mintha az fogokkalis megh akartak volna zaggatny [Kv; TJK V/1. 107]. 1610: olia tarcza mintha ellenseregere talalna [Dés; DLt 320]. 1718: (A) major éppen az közepi táján gyult meg az két vége fen állot s az közepi eget mint ha késsel meczzették volna két felé [Baranyicska H; JHb Kaszoni Ferencz (19) ns vall.]. 1764: az tornácban hertelen el esett Murvai János mintha főben ütették volna [Torda; TJKT V. 237].

Sz: nyughatatlankodik, ~ töviseken ülne/járna. 1657: miglen nem indulhatott*, tapotott, nyughatatlankodott, mintha mind töviseken ült vagy járt volna [KemOn. 286. — "A fej.] * odavagyon, ~ a kútba esett volna. 1762: Sákokat Sokat csinálánk ... de az is mint ha az kutb(a) eset volna mind oda vagon, a' Mlgos ur betegeskedése alkalmatossággával mind el rejtődék [Oltszem Hsz; Mk RN IX. 109] * oly sebesen megy/ügy szalad, ~ puskából lőnék ki. 1762: Udvaráról lyukat tartot ki a Határba a Malaczainak és anyira tanultak a Malaczi a határba hogy ha valaki meg tanálna riasztani úgy szaladnak mint ha Puskából lőnék ki [Peselnek Hsz; HSzJP St. Márton (65) jb vall.]. 1828: álló 11. Óráig Szakadatlan mintha Puskából lötték volna ki oly Sebesen ment* [Geges MT; CsS. — "A sáskahad] * szalad, ~ a tatár a hátán lenne. 1717: mint ha a Tatár az hatokon lőt volna edszer s mind otven haza szaladot, az Hajduk és Katonák is nem kevésse meg bodulván el széledtek [Szentk.] * úgy hasonlít vkihez, ~ a szájából pökte volna ki. 1777: Podár Vaszilia minden teste állása s személlye és még tsak minden mozdulása is úgy hasonlít Néhai Filep Antal Uramhoz mintha éppen szájából pökte volt volna ki [Szásznyires SzD; Ks 30. 28] * úgy megy vhová, ~ nyúzni vinnék. 1815: tudom, hogy valamint az kutyának az fű rágás; úgy fér néked az fogadra az Tanulás, s úgy mész bé Iskolába, mintha nyuzni vinnének [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gábor öccséhez].

2. (vmely szándékosan keltett) látszat kif.; pentru a exprima o aparență (anume creată); zum Ausdruck irgend-eines (absichtlich erweckten) Anscheins: minthogyha; ca și cînd; als ob/wenn. 1619: nem illik nagyságodnak innét igyenesen Erdélyre menni, hanem én így gondolkodom felőle hogy nagyságod Vidinnél kelne által az Dunán, és mintha átalb úton menne Tömösvárra, az Kaladna havasán menne által [BTN² 290]. 1652: aszt monda hogi elmegiek az Haller Peterne Aszoniom iobbagianak Benedek Janosnak az molnaba mint ha valamit keresnek [F.volál Hsz; HSzJP Mihaj Molnar (30) jb vall.]. 1780: a Bulzestyi tolvajokot ... midőn a Nms V(á)r(me)gye el akarta tsipetni, hat hétig lappangtatta maga házánál, maga tsináltatott nékiek Passust, mintha Grohotiak lettek volna [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1782: vallatásokban engemet is nagy hamison belé irtanak a Regiusok és sok ezen Olá Boldisár Rész Jozság iránt valo tudományomot, mintha magam fatealtam volna, fel irták [Csákigorbó SzD; JHbK VIII/18]. 1822: Látom a' Danko Malitziaijt ötöt pedig Arrestomba kel tetni vasra veretvén keyenlen vizen kel tartani 15 nap s meg kel esketni nem kel meg verni, hanem mikor meg fogatya akor úgy kel mutatni mintha Somjora küldené [IB gr. Korda Anna lev.].

3. tagadó m-ban gúnyos állítás kif. într-o propoziție negativă pentru a exprima o afirmație ironică; im Verneinungssatz zum Ausdruck einer spöttischen Behauptung:

parcá; als ob. 1784: Mintha nem menne Erdélyből sóból, bányából quantumból néhány millió [RettE 427]. 1791: mintha nem Ngod volna egyedül oka annak, hogy szinte két esztendőknél el folyása alatt magok tzeljokat az osztályban el nem érthették [JHb XLIV. 5].

4. bizonytalan/óvatos állítás/feltételezés kif.; pentru a exprima o afirmație/presupunere incertă/prudentă; zum Ausdruck einer unsicheren/vorsichtigen Behauptung/Voraussetzung: parcá; als ob/wenn. 1618: itt, Kegyelmes uram, igen nagy csendességben élnek az emberek; szultán Musztafát mintha régen eltemették volna, csak olyan emlékezeti fátyol jöve, jelenté haza jövetelének okát, hogy difficultássa volna az Transmissio iratában, mint ha nem conformis volna, az Originalis Contractus hátára irt perbeli processussal [Kv; CartTr II. 897 Thomas Ozdi vall.]. 1668: Én bizonyosan úgy elhiszem úgy áldjon meg Isten, hogy Judás van közöttünk, mintha szememmel látnám [TML IV, 369 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1751: emlékezem is Csontos Pálra mintha álomban láttam volna gyermek koromban [Szépkényerűsztmárton SzD; Borb. I Lőrincz István ex Szent Márton (68) jb vall.].

5. a föltett ok elhárításának kif.; pentru a înlătura o cauză presupusă; zum Ausdruck der Abweisung des angenommenen Grundes: nem azért ~ nu de aceea ca să; nicht deshalb als ob/wenn. 1663: Nyugodjék hát Kegyelmed bizony nem békétlenségéből cselekedtem ezelőtti írásomat is, úgy bizony most is nem úgy írom, nem azért, hogy mintha azzal vagy Kegyelmeteket inkább indítanám az rajtam való megkönyörülésen [TML II, 586 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. 1796: a' Verők ugyan és Hámorok a' Cultivánsok neveiről szoktak nevezetni, de nem azért mint ha a' Jus proprietatis övék volna [Mv; TLev. 5/16 Transm. 27-8].

6. hogy; că; daß. 1657: (Bercsényi Imre) jüvén bé Erdélyben az fejedelmet is salutálá, s commendála néki egy morvai doctor embert, ki római császárnak is ordinarius medicusa vala, jelentvén, mintha ötet hasonló nyavalyából gyógyította volna meg [KemÖn. 94]. 1836: A mi azt a szemre hányást illeti: mintha az Alperes a Testvéreit és atyafiait is a szőlője jövedelmiből minden napon tractálta volna, ez is gunyolo vádlás [Ne; DobLev. V/1213. 3b].

minthogy 1. mert, mivel; deoarece, fiindcă; weil, denn. 1585: Orsolia Wargha Jacobne vallia Az Gergel Nagy Georgne fia, egkor bezelli vala, Hogy hasas volna a' leany, mert Neky megh monta volna, eg' Azzony bezelle Azt(is) hogy lyeztik a' leannial, De mint hogy eó Artatlan Nem fel senkitéől [Kv; TJK IV/1. 505]. 1590: az Atianknak egy világbul kj mulasanak vtan(n)a minth hogi ideónkis ne(m) ige(n) volt hosza soha zamot en neke(m) ne(m) attak sem penzreol sem ewst marharol [UszT]. 1594: Az Tatar Jarass kor Mindt hogi az Posta Sok volt ... hozattam Ecer is Mazoris az Pyatzrol Ettelt es italt az Postaknak f l d 40 [Kv; Szám. 6/VIII. 32 Caspar Semel sp kezével]. 1627: minthogy penigh azt az fl 50 en maga(m) atta(m) megh kinek felet az nenemnek kellett uolna le tenni, ha az nenem le teszi felet resze szerent njullio(n) hozza felehez [Szentgyörgy Cs; CsÁlt F. 27. 1/5 Kouacz Georgy Czik Z Georgy végr.]. 1724: mikor már a' Térdemni vastagsagu három szál fát le vágtunk volna 's fel akarnok vontatni tsak kj jöve hirtelen két ember az erdőből, edgik magass, de mint hogj estve volt annak artzulattyát ne(m) descrihalhatom

[Réten NK; JHb]. 1783: Balás Petru öröksége Ezen embernek Néhai édes Attya és annak Testvére, mint hogy Tisztartóságot viselt emberek voltak, azért az Allodialis földékből nevelték, és többítették az örökséget [Kéménd H; JHb XXXI/28].

2. aminthogy; (aşa) cum, precum; gleichwie. 1578: Erre is penig eo kegmek wygiazta(n) hogy az kapuko(n) legienek azok" zwnetle(n) es korchiomara ne Iarianak, mint hogi ekedig giakorlottak az czegert [Kv; TanJk V/3. 154a. — "A városkapu-örzők]. 1580: Az erdeo dolgat vegeztek, hogy a menyebe ekedigh in dominio es vrasagaba vagion zabadon el aggyak es vagyak, mint hogy ekedygh is az varas Zolgay eorzettek az erdeot [Kv; i.h. 207b]. 1654/1696: kevés buzam termet vala, mint hogj 1645 esztendőbennis mindenüt igen vékonj buza lévén [Meggyes; BálLt 46]. 1731: Az Mely kancza lovat mond István ur(am), hogy vak az bizon Mostis vak minthogy inkább hiszem hogy mindétig azis leszsz [Gyeke K; Ks 99 Biró János lev.]. 1769: (A hídnak) oda valo építésit, az én tudomra soha senkiis nem akadázotta, minthogy nemis akadázozhatta [Aphida K; JHb XLII/24]. 1803: Nézze meg ked azért csináltatták a tizfra Tornáztot Fodor Sigánék hogj inkább s.v. meg baszhassák a Katonák a Pintze Torkáb(an), mint hogj odais tamasztatták a Leányát [Aranyosrákos TA; Borb.].

3. mintsem, hogy; in loc să ; als daß. 1670: látja Nagyságod, az török ellen nem mint hogy fegyverrel segítettek volna Nagyságodat, sőt mikor intercessionak helye lött volna is, csak az éretünk való szollást is elmulatták [TML V, 133 Teleki Mihály a fej-hez]. 1796: minthogy hurtzoldotam volna véle inkább oda engedtem" [Bács K; RKA. — "A földet].

4. hogy; că; daß. 1594: Tyzttelendo vramim kegdték Ne Chyodalia, Mindt hogi az kewettekre valo kelchieget Egyenkint fel nem Jrttam, Mert az kewettek Sokan woltag (!) Nem gioztem Jrssal | Chynalltottam, az palonak az keott wegibe keot forgott, Mindt hogi az palora Ne Mehesenek az Louakal, vettem ezen forgokhoz l Tely fatt f — d 20 [Kv; Szám. 6/VIII. 74, 118 Caspar Semel sp kezével]. 1852: István házán" és Bükkösen" lako Czigányok elis esmervén mint hogy Tiszta az adosság, de az ota immel ármal az irt adossak Interesettek [Nagyak AF; DobLev. V/1378 Dobolyi Bálint nyil. — "bAF].

5. ugyanis; pentru că, deoarece, căci; nämlich. 1594: Egy kaluznak fizetem Kw warig mint hogy mind ijel mentwnk az wtat nem tuttwk f — d 40 [Kv; Szám. 6/VIII. 30a]. 1597: Reodi Wargha Martonne wallia Lattam nagi giakorta minthog Kis Imrehnek zinte teo zomzedgia wagiok, hogi az ket fiat agashoz keoteozte [Kv; TJK VI/1. 41]. 1598: Balassj Pal wallia Hallottam az Attiamtol mint hogi az Attiam Conwent volt, Geczi Janos Adot volt kj egy Nemes Azzoninak Marhayat Gialubol [Kv; TJK V/1. 253]. 1599: mondok my egy masnak hogy bekeltetneok megh eóket, mi(n)t hogy haragosznak egy masra [UszT 13/110 Andras Lippaj de Bogartfalua ns vall.]. 1619: Czieh Lazlo wrunk parancziolattiaual kerette uolt megh Kopacz Miklos neuu Jobagiat zent katolnait ki w neki lopasaert feje keoteot Jobagia uolt mint hogi akasztó fatol ualtotta uolt megh [Szentkatolna Hsz; Berz. 15. XXIV. 9]. 1701: Az kész penzt is tartozik Balasi Boldisár elé adni, mint hogj nagjobb lévén nálla állott [Kissolyomos U; BLév.]. 1770: magam Láttom, mint hogy elégszer fordultom meg az Adamosi Utrizált Malomban [Királyfa KK; JHb LXVII/102].

mintsem 1. mint (amennyire); decit sã ; als (soweit). 1662: A boldog emlékeztető Rákóczi Zsigmond a köszvény miatt járásától megfosztatott lévén, és inkább kívánván magános, csendes életet élni, mintsem a nagy gondos fejedelemséget viselni, magyarországi szép uraságiban kiment vala [SKr 87]. 1679: (A juhbőröket) job volna rudon tartani, mint sem imit amot az porban hevertetven az molylyal étetni [Uzdiszt Péter K; TL. Bajomi János inv. 11]. 1689: azon Ecclia említett jussat oltalmazni inkább s szaporítani, mint sem károsítani s fogyatni tartozott volna [MMatr. 441 P. Alvinczi protonotarius kezével]. 1723: (A sövényfalvi malom) Sokkal több haszannal vagyan mintsem kárral azaknakis az kik praetendálhatnának [MbK 163]. 1727: Isten engedjé ezutanis közöttünk maradjon inkább az szeretett, mint sem a gyűlölség [Kv; ACJK 134]. 1764: (A haláleset) a fel olvastatott Inquisitoriából szán szándékosnak inkább mintsem történetnek láttatik [Torda; TJKt V. 245]. 1840: el-estvéledvén bátorságosabbnak láttam, betsületes helyen háltni, mint sem estve későn haza-jönni [Dés; DLT 277 Balogh László foly.].

2. időbeli eltérés kif.; pentru a exprima un decalaj de timp; zum Ausdruck der zeitlichen Abweichung: mint ahogy; decit, ca; als (daß). 1666: siettesse, hogy ő nagysága az portára írjon felőle, hadd érné elébb az portát az ő nagysága panaszsza, mintsem az váradiaké [TML III, 639 Bánfi Dienes Tekeli Mihályhoz]. 1711: az Isten csudálatos gondviseléséből a vizes kanót későbbre ége és juta a puskaporhoz, mintsem azok a gonosz embernek órákra elrendelték vala [CsH 462. — "A francia követőtől felbérlet merénylők]. 1723: a marha legeltető Falu közönséges Berkire hamaréb kivét a Küküllő Vize, és azt nagyob mértékben borította el az ár Viz, mióta ez a Malom ide építetett, mint sem annak előtte [Sövényfva KK; MbK 150]. 1785: Lunda későbbetkén jött bé mint sem a többi [Torda; KLev.]. 1827: Dobolyi Klára ... hamaréb ment Férjhez innét, mintsem Néhai Dobolyi István Ur Rabságából ki szabadulhatott volna [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 19].

3. az ellentét hangsúlyozásával; pu accentuarea contradicției; zur Betonung des Gegensatzes: semhogy; decit sã ...; als daß. 1657: Igenis nevettem, uram, inkább, mintsem búsuljak [KemÖn. 169]. 1659 k.: job volna meghálni, vagi soha ez Uilagra sem születtetni, mint sem Tatar rabságába(n) jutni keresztelni embernek [BesztLt 6 Torma Miklós Bahcsiszerájából írt lev.]. 1716: job volna hogi az kutyák ennék megh mint sem ugi kénlodik [Nagyida K; Told. 22]. 1721: en mar Ngos Vram Udvarház helyi kertelni Veszszót, karot támaszt felesen hordattam kívánom alázatosan tudni Ngodtol bekerteltessém e s meddig ... jobb Ngd tecese Szerint ... be kertelni mint sem Ngdnak legyen erettek rövidsége [Alparét SzD; Ks 96 Dombi László lev.]. 1742: tizszer is láttam hogy az gyümölcs fákat vagdalták mondtam nekik job volna hogy a gyümölcséből ennének mint se le vagdallyátok [Kincsi KK; JHbK XXVIII/6]. 1815: én azt jövöslöm jobb az ő kötelezése szerént által adni jo moddal mintsem végképpen el pusztuljanak [Szamosújlak Sz; Végr. Rátz Dániel nyil. — "A házakat bérbe].

minuál csökkent, apaszt; a reduce/diminua; vermindern/ringern. 1732: Szabados ne legyen aztot minuálni [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69]. 1757: Cselédek számát pedig szaporítani, vagy minuálni order nélkül nem szabad [Déva; Ks 92. I. 23].

minuálhat csökkenthet; a putea reduce/diminua; vermindern/ringern können. 1667: Az mi nézi azt a summát, melyet Kucsuk írt, hogy azt kicsinálhassuk, vagy minuálhassuk, semmi módját nem látom [TML IV, 133 Nemes János Tekeli Mihályhoz].

minuálódik csökken; a se reduce/diminua; sich vermindern/ringern. 1654: Kouacz Peterrel es Dalnakjual minuáldott az praemu(n)da [Egeres K; Ks 70 Szám. 51]. 1671: Az hol penig vékával szoktak fizetni ő kegyelmek (azzal hogy most a' véka meg-kissebbedett) bérek ne minuáldgyék, hanem annyi buzát és egyéb gabonát adgyanak, mint az előtt járt [CC 2. — "A falusiak a prédikátorok]. 1771: A Somlyai részre adatott Curiálisok ölenek számais minuálódik [Fejér m.; DobLev. II/428. 23a].

minuálthatatik csökkentethetik; a putea fi diminuat; vermindert/ringert werden können. 1775/1802: Trifán Kozma ha világosan lattatikis fatéálni, de ugyancsak szamszéd falubeli mint egy 30 ig valo fatenseknek fassiojak hitele, egy Tanunak fassioja által nem minuálthatatik [BSz; JHb LXVII/3. 110].

minuáltatik kisebbsítettik; a fi diminuat; vermindert/ringert werden. 1634: Czegernelkül való titkos korczmákra bizonyos igassaghoz exploratorok által vigiaztasson minden Uduarbiro jóságunkban, hogy azoktól korczmank jöuedelme ne minuáltassék [UF I, 333].

minuet l. menüett

minuta 1. perc; minut; Minute. 1710 k.: Egy órában kezd az első vagy egy, közepe 30. vége a 60. minuta [BÖn. 460]. 1798: Ezt a levelet hát, hogy egy néhány minutával hamaréb érkezék, mint az elebbeniek, más utra inditám [MNY XLVI, 153–4 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Götingából]. 1816: Egy ujj Frantzia proba tétel nélkül való 'Sebbeli Ora az Orákat, és minutákat mutató tábla egyiken fejr [DLt 456 nyomt. kl]. 1840: a' Testvérem még tsak egy minutáig nem tartotta" [Dés; DLT. — "Ti. az atyját]. 1851: ötlet estve egy pár minutát látjuk [Kv; Pk 6].

2. rövid jegyzet/feljegyzés; minută, scurte notițe/insemnări; kurze Notiz/Aufzeichnung | fogalmazvány; concept; erste Niederschrift, Kladde. 1619: Angyalosi Mihály érkezett ide bé die tertia mensis Octobris és az Felséged kegyelmességéből írott levelet megadván az több leveleknek pariajával és minutájával együtt aznap diligenter megolvastán másnap ... audientiank lón önagyságától az vezértől [BTN² 331]. 1653: Ezeket az írásokat régi minutáimból én Nagy Szabó Ferencz, kezeimmel kezdettem kiírni die 20 febr. 1653 [ETA I, 155 NSz]. 1669: Szenten az este Ur(am) Mikola Sigmund Ur(am) mi formaban Contradictatott, Kgd ez minutabol megh értheti [Ádamos KK; BLt 9 Szent Györgyi Mihály Uzoni Béli Pálhoz]. 1672: Karatnán lako Kőnczei Mihály adom ez minutámot pro futura cautela [HSzjP]. 1702: Vas Daniel ur minutat kívánt, mű pecset alatt eő kglm(ene)k ki adtuk [Légen K; WassLt]. 1762: vagyon mentio az szőlő föld irántis azon régi Minutában [Perecsen Sz; IB IV. 76 Adr. Veres (56) n^s vall.]. 1768: égj kis minutatis irtam rolla a fel kelhetőknek meg osztásáról [Kissolyos U; Márkos lev.]. 1843: Szabo Lajos Uram ellen valo executionak minutája [Szentbenedek

AF; DobLev. V/1244]. — L. még Blm. 991; FogE 208; WIN 1, 605].

minutácska kisebb feljegyzés; scurte notițe; kleinere/kürzere Aufzeichnung | iratocska; notificatie; kleineres/kürzeres Schriftchen. 1676: Arkosi István Ur(am), minutaczkat producallya, melyb(en) azt írja, hogy az 51 forintokat Fejér vári Mihály(na)k attá [Kv; RDL I. 155a].

minutál rövid feljegyzést készít; a face scurte notițe/inseamnă; kleine/kurze Aufzeichnung machen/abfassen. 1620: Balassi uram leuelének minutájából megtetszik, kit én minutáltam [BTN² 390. — "A muftival folytatott tárgyalás].

minutálás rövid feljegyzés; scurte inseamnă; kurze Aufzeichnung. 1662: Ez táborozás alatt hozattak vala fejedelmhez Kovácsóczy István cancellariusnak holmi minutálási [SKr 158].

minuta-level rövid irat; minută; kurzes Schreiben. 1675: mivel Annus dies nincse(n) az minuta levelb(en) sem ne(n) pecsétés, ergo maga az kereső fél, pariallya levelét, adgya Szamosközi Mihálynénak [Kv; Tjk XII/1. 54].

minutum perc; minut; Minute. 1817: egy fél minutum alatt az egészsz Sor^a Langba volt | Azonn Nagy égés egy Minutum alatt sok házakat el borított [Torda; KvAkKt 363. — "Ti. ház].

minuvenes menüettes/menüettel zenélő (óra); (ceas) care cîntă menuet; Menuett spielende/musizierende (Uhr). 1793: Egy asztalra valo nagy Minuvenes reptir Ora ae(s)-timáltattott H. F. 72 [Mv; Told. 44a].

mióra 1. egy- v. két éves (nőstény)bárány; mioară; ein- od. zweijähriges (weibliches) Lamm. A. *mióra, mijóra, mejora*. 1548: Modus Exactionis Quinquagesimae ex viginti quinque ouibus una ouis cum agnello danda erit, ex quinquaginta una cum agnello et miora; ex septuaginta quinque duae oues cum agnellis et miora ex centum similiter oues duae cum agnellis et miora [EOE I, 241]. 1681: ezen Muntyanok^a — Tezen öt Juhból adnak dézmab(an) egi báranys Juhot Tizből egy meiorat adnak [Vh; VhU 202. — "Az Erdőhátság három falujából valók]. 1724: Fejér miora nro 13 Fekete miora nro 11 [Korunka MT; Told. 27]. 1758: Öreg Fejér Juh 13. Fekete Mijora 4. Fejér miora 3 [Csapó KK; Berz. I. 21/14]. 1763: Vagyon Juh Nr 24 Myora No 9 Bárany No 20 [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/23].

B. millóra, milióra, millyóra. 1551: Itt(em) Az keth Gyermekek Rezere Jwot Baranios Jwh zaaz es Tyzen neg, Myllora Ewthen hat hwh meddo Jwh [Mezőszengyel TA; BFR 304/108. — L. MNy LVIII, 492 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztózólev.]. 1634: Milliora No 9 [Uti]. 1635: adot negi fias iohot s egi milora in suma 10 apostol [Körispatak U; Pf]. 1646: Juhak mayor-sagbeliek Eoreogh meddo juh no. 270 ... Millyora no. 61 Ez idei neosten baran no. 108 [Örményes K; RákGlr. 601]. 1680: Eörög Meddójuh es Milior(a) nro 365 [Balázsfa AF; Uti]. 1688: Fejős Juh nro 11. Meliora nro 3 [Görgény MT; Uti]. 1689: marattak volt Juhok ez szerint örög báránjoz fejér s fekete Juh no. 158. Milliora

fejer, és fekete nő. 28 [Bucsum F; MvRKLev.]. 1706: Az Bácsoknális maradt megh öregh juh nr. 50. Millora 12 [Zoltán NK; KvAkKt Mss 261]. 1720: ök mindeneket a' mas Batsnak szamba attá (!) negi milloran kívül [Magyaros U; BNB 240/10]. 1728: Attak számba Fejős juhok Nro 148

Fejer millorat 15 Szürke Millorat 7 [TKI Petki Nagy cs. szám. 30b]. 1745: Vagyon Szürke fejős nro 6 Fejér millora nro 2 fejér nyjstén báránj nro 6 [Mihálcfa AF; BálLt 71]. 1764: Juh 12 darabb öreg, Milora három [Pókafva Af; Kath.].

C. milvára, milvóra, milyvára. 1568: gorg Jstuan fas-s(us) e(st), Ezt tudom hogy mikor ez azony fiatul meg vedé az hazhely rezt, hűz milwarat ada az arraba [Kv; Tjk III/1. 180 Feleki örökségi ügy]. 1585: Keowetkezik az Jwhoknak eottwenlese Ex possessione Azzonffalua. Dobra Mihálynak Juha kechkeye 73. Adott egy fyeos Juhot e egi Milwarat [Kv; Szám. 3/XVI. 2]. 1589: Eiseoben veottunk Kyß oklosson Dan kenezteol Johot 96 veottunk Myluarat 67 [Kv; i.h. 4/XII. 13]. 1592: Jutoth ez Jdeón az Varas Zámara dezmaba(n) feieos Jwh 22 ... Meddw Juh, es Miluara Jutoth No. 9^a [Kv; i.h. 5/XII. 7. — "A.füléről (TA)]. 1596: Az Gorbo videkj jozagnak jeouedelmereöl igi adnak zamoth ... dezmaban iwot ... Jwh No 3 Milywarah No 3 [Kv; i.h. 6/XIX. 19]. 1621: Veottwnk kezwnkheöz Varos Juhayt ez szerent Eöreh fyeos Juhot Milwara N 62 [Kv; i.h. 15b/VII. 7]. 1627: Fyeos Juh Jutot Wicey Mathe-nak Nro: 20 Miluara Jutot Nro: 8 [Kv; RDL I. 132]. 1646: Eoregh juh 1110. Eoregh berbecz 53 Miluara 33 Tauli nöstény barany 18 Ez idei nöstény barany 100 [RákGlr. 626]. 1682: ur(am)nak szegödöt pakulárja volt^a szá(m)adatlan el szökött, s az én milváramis ott volt az ura(m) juhaj között [Bujdos SzD; RLT Dobos Váncsa (23) jb vall. — "Stéphán luon]. 1702: Fejős juh, mindenki fejér, nro 3. Milvóra nrő 2 [O.brettye H; Born. XXIX. 4. 11].

D. mnyióra. 1756: Janko Andrásnak ... egy Mnyioráját ... el rejtette, tékozlotta [Korunka MT; Told. 12/17]. 1807: adtak dézmát négy bárányt és négy mnyiorat [Kiscég K; Pf].

Szk: (az) idei ~. 1647: Az idei neosten Millyora No. 75 [Megykerék AF; BK 48/16]. 1698: Idei nöstény miliora nro 18 [Cege SzD; WassLt] * két esztendő ~. 1647: Eoregh fejeos Juh vagyon ... No. 254. — Ket Eztendeos Millyora No. 76 [Drassó AF; BK 48/16] * tavalyi ~. 1633: Juhok szama Öregh juh No. 397 Tauli milliora No. 96 [UF I, 315]. 1640: Tauli miluara ... no. 99 [Örményes K; RákGlr. 597]. 1658: böczüllek ... egy tavalyi millyorat három eoregh juhok [Tarcsafva U; Pf]. 1684: Öreg Juh nrő 151 Tavalyi Milora nrő 7 [Déva; Uti].

2. egy- v. két éves nöstény kecske; capră de la virsta de 1 an pină la 2 ani; ein- od. zweijährige Geiß/Ziege. A. millóra. 1743: Fejős kecske Medd 2 Fekete Millora 6 Fejer millora 4 [Erked K; LLt].

B. milvára. 1582: Hét öreg kecske s hét tavalyi. Tezenhat milvára [Simontelke BN; TT 1879. 559].

Szk: tavalyi ~ tavalyi nöstény kecskeolló. 1684: örög meddó keczke nő 22 Tavalyi kecske vaj miliora Eörög es Tavalyi czáp no 14 [Porumbák F; Uti].

mióra-bárány egyestendős bárány; mioară; einjährges Lamm. 1701: Az marhakot osztottak el Balasi Boldisár-(na)k három eoregh juh es edgi miora bárány [Kissoly-mos U; BLv.]. 1758: egy ölvés nyaku fekete szörű millora bárányát ki vetette potencie, el becsültette [Martonos U; Pf].

mióra berbécs egy- v. kétéves berbécs; mior; ein- od. zweijähriger Hammel. 1684: Óreg berbecs nrő 110. millora berbecs nrő 179. Az idei Kós bárány nrő 280 [Ebesfva; UtI]. 1689: Eöreg s millora Berbécs Nő 75 [Almakerék NK; UtI]. 1690: Eöreg és Miliora Berbecs vagyan nrő 21 [Küküllővár KK; UtI]. 1697: Miliora Berbécs van nrő 12 [Radnót KK; UtI]. 1719: Fekete Millora Berbécs 11 Fejér Millora Berbécs 5 [Gyeke K; Ks 83]. 1745: fejer millora berbécs nro 10 [Mihálcfa Af; BálLt 71]. 1759/1779: Millor Berbécs [Pusztakamarás K; Mk]. 1827: Vagyon az Udvarnál 15 Mior Berbécs [Mocs K; Told. 39].

Szk: öreg ~. 1682: Eörög Miliora berbécz nro 20 [UtI].

mióra-bőr egy- v. kétéves bárány bőre; blană de mioară; Fell des ein- od. zweijährigen Lammes. 1694: Adtam az haranglábi szöcs kezébe miora-bőroket [MGtSz 1897. 27]. 1678: Milliora Bőr nro 7 [Radnót KK; UtI]. 1729: Adott bé Fejér öreg Juh Bört nro. 10 Fejér Millora bört 3 [TKI Petki Nagy cs. szám. 33b]. 1735: Hozot a' Béres egy miora bürt Irhának [Nagygyeke K; Ks].

mióra cáp egy- v. kétéves bakkecske; țap de la virsta de 1 an pină la 2 ani; ein- od. zweijähriger Ziegenbock. 1684: Óreg czáp nro 19. millora czáp nrő 7 [Ebesfva; UtI]. 1689: Eöreg s millora czáp Nő 13 [Almakerék NK; UtI]. 1690: Eörög es miliora czap vagyan nrő 3 [Küküllővár KK; UtI]. 1697: Oregh czap van nrő 1. Miliora kecske ollo van nrő 1 Miliora czáp vagyon nrő 6 [Radnót KK; UtI]. 1728: Attak számba Millora Czapot 1 [Petek U; TKI Petki Nagy cs. szám. 30b]. 1745: Vagyon ... millora Czap nro 1 [Mihálcfa Af; BálLt 71.].

mióra gyapjú egy- v. kétéves bárány gyapja; lină de mioară; Wolle des ein- od. zweijährigen Lammes. 1684: Az idei s Reghi, öreg s miliora gyapju vagyon nrő 7880 [Ebesfva; UtI]. 1686: Oreg s miliora Gyapju vagyon P(romi)scue no 8890 | öreg s miliora gyapju vagyon Promiscuē nrő 8560 [uo.; UtI].

mióra-juh kétéves juh; oaie de 2 ani; zweijähriges Schaf. 1632: Hausalföldi határban leueő maiorsagh juhok Ztoika Togorczia es Sebessi Kozte Birzan pastorsagok alatt Eoregh juh uagion ... no. 154 Milliora juh ... no. 154 [Fog.; RákGlr. 454]. 1648: Zthán Mucziat zktársága alatt léveő juhok Meddw miliora juhok nro. 109 [Komána F; UF I, 940]. 1677: Tavalyi Majorság és Dézma nosteny bar(ány) az melly most miliora Juhnak nevezeték Nrő 180 [Radnót KK; UtI] | Juhok Szamak A 1676beli milyvára Juh no 73 [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1689: Eöreg s milliora juh van jellen No 327 [Almakerék NK; UtI]. 1729: Fejős juh nro 7. Milliora Juh nro 3 [Petek U; TKI Petki Nagy cs. szám. 80b]. 1731: Greble Pável mondá Felei Juonnak meg ajándékoznak két jo Milliora Juhakkal [Mezőpagocsa MT; Ks]. 1761: Miliora Juh [LLt].

Szk: öreg ~. 1682: Eörög Miliora Juh vagyo(n) nro 357 [UtI] * **tavalyi ~.** 1682: Tavalyi miliora Juh nrő 185 [A.porumbák F; UtI].

mióra kápra egy- v. kétéves nöstény kecske; capră de la virsta de 1 an pină la 2 ani; ein- od. zweijährige Geiß. 1632: Hausalföldi határban leueő maiorsagh juhok Milliora juh ... no 154 Eöreg kápra ... no. 36 Milliora kápra ... no. 6 [Fog.; RákGlr. 454]. 1745: Vagyon millora kapra nro 1 ... millora Czap nro 1 [Mihálcfa Af; BálLt 71].

mióra kecske egy- v. kétéves nösténykecske; capră de la virsta de 1 an pină la 2 ani; ein- od. zweijährige Geiß/Ziege. 1629 k.: Fejős kecske No 2 ... Miluara kecsike No: 13 [Kv; RDL I. 131]. 1684: Óreg fejős Kecske nrő 48 ... miliora Kecske nrő 6 [Ebesfva; UtI]. 1689: Eöreg s milliora Kecske nrő 12 [Almakerék NK; UtI]. 1689: Eöreg s milliora Kecske nrő 5 [Küküllővár KK; UtI].

Szk: öreg ~. 1682: Eörög Miliora berbécz nro 20 Eörög Miliora kecske nro 10. Tzap nro 3 [UtI].

mióra kecskeolló egyéves nöstény kecskegida; iadă de 1 an; einjähriges weibliches Zicklein. 1697: Öreg Kecske van nrő 19 Miliora kecske ollo van no. 1. Miliora czáp vagyon no 6 [Radnót KK; UtI].

mióra-kos egy- v. kétéves berbécs; berbec de la virsta de 1 an pină la 2 ani; ein- od. zweijähriger Hammel. 1728: Attak számba Fejer öreg Berbecst 12 szürke öreget 8. Fejer Millora kost 2 Szürket 2 Millora Czapot 1 [TKI Petki Nagy cs. szám. 30b].

mióra-kosbárány egyéves berbécsbárány; berbecuț de un an; einjähriges (männliches) Lamm, Einschaufelrhamm. 1728: Attam számban Fejer Idei Millora kos barany Nro 53. Szürke Idei Mill. kos bar(ány) Nro 9 [TKI Petki Nagy cs. szám. 31b].

mióra-majorságjuh földesúri/ház körüli gazdálkodásban nevelt juh; mioară crescută într-un alodiu; Schaf aus dem Allodialgut/Meierhof. 1684: Tavalj miliora majorsag Juh nrő 119 [Porumbák F; UtI].

miórás egy- v. kétéves juh gyapjából készült; făcut din lină de miel; aus der Wolle des ein- od. zweijährigen Schafes verfertigt. 1845: Sztantsuj Demeter öltözete millorás paraszt zeke [DLt 57 nyomt. ki]. 1850: Egy millorás szokmany [Tarcsafva U; Pf].

mióta *hsz I. kérdő 1.* mely időponttól kezdve?; de cind?, de la ce dată?; seit wann? 1690/1731: azon földet mikor és miolta kezdette birni [Jedd MT; LLt]. 1806: ezen darabotska heljett ki birta es használta, s miolta [Désakna; DLt 129/1807]. 1844: Csutorást nem tudom miolta kaszál-gott itten [Szászfenes K; KmUlev. 1 Urszuly Gligor (60) col. vall.].

2. mennyi ideje?; de cit timp?; seit wann? 1759: Tudgyae nyilván es bizonyosonn, vagy hallottaé a' Tanu, hogy a Mlgs Imperialis Groff Consiliarius és G(ene)rális Teleki Adam Vrnak részekben jutott M. Ludosonn lévő rész Józsgában még eddig functionban lévő Gondviselőjét kinek hívják; miolta tisztelkedik? [Marosludas TA; TKI vk].

II. von amióta; de cind; seitdem. 1570: az Zena feuekbely feoldeket Negywen eztendeye vagion Mjolta ew tугya, hogi gyalakwtara Elteek [Gyalakuta MT; BálLt 1]. 1571: fl el eztendeyeis el mult myolta chak bezidjvel tartia az napot eleb eleb halogatvan holot az felső Baniay Chiöff Wrbanne nem varhatna tova az 36 forintnak meg fizetesit [Retteg SzD; BesztLt 3514 Barius Janos Rettegi porkolab a beszt-i bírőhoz]. 1592: Chehi Istuan kouach vallia: Tudom hogi vagion tizenhat eztendeie miolta Zeoch Imreh birta az hazat szabad vrasagaban [Kv; Tjk V/1. 222]. 1660: Szésszarman lako Jancsi Istvan requirala az Ecclesiát kivanvan feleségetől valo el valast ilj okok — alat: tizen negi eszter

deje mivolta szüleseben meg njomorodvan ötet sem segítheti sem ferfihoz nem alkalmas [SzJk 88]. 1741: a Felesége nem is látta azon egjjet másokat; miúta viszsza jött tegnap reggel az halászatból [Dés; Jk 554b. — "Ti. a férje]. 1812: tapasztaltuk bizonyosan, hogy miholta meg nyervén az Exponens Kis Aszszonyt szánto földdekett és kaszálo helyeket is kételenítettek el adni [Altörja Hsz; HSzjP Antal Péter (76) pp vall.]. 1839: én a Tkts exponens aszszony kérdésben forgo folygibe sokszor kapáltam s mivolta én tudom békességesen birta [Szentbenedek AF; DobLev. V/1223. 5–6 Bosmán Mária Lázár Atyimné (55) vall.].

III. ksz amióta; de cind; seit. Szk: ~ ... addig. 1592: Orsolia Azzoni, Seres Peterne vallia: Hallottam Radnáj Catustol hogi ezt monta, miolta vgimond Zabo Martonnek leaniat tanítottam, addig semmi gonozt nekem ne(m) mondot sem Izent [Kv; TJk V/1. 303] * ~ attól fogva/fogvást. 1618: Én mondam, hogy miolta elment az követ, én attól fogva Erdély felől semmi új hírt nem hallottam [BTN² 148]. 1779: Miolta a Migos Exponens Aszszonyinak a Férjével annyi ügyes bajai voltanak attól fogvast soha együtt sem voltunk [Vécs MT; KS br. özv. Kemény Zsigmondné Rhédey Druzsiana (61) vall.] * ~ azóta. 1590/1593: Myolta Christoff deak az Zent Benedeki Molnot chinaltata, azulta kezde fű gatakkal az Deesi Rétt fele toliatnj az vizet egyezeris mazzoris [Mikeháza SzD; Ks]. 1593: Mi olta az kertett czinalok oda azulta az kerten felie Cheber(fal)wa feleol nem kerülhetik az sartt [Uszt 10/91] * ~ azódtól fogva. 1592: miolta az var kezdetet azultat fogwa tilalma volt hogy nemes Ember affele parazty coreokeget ne vehessen [Uszt]. 1632: miolta az Fejedelem azzony eő Fel(se)ge Sinkat Maczkasj Ferencz V(ramna)k Inscríbalta, az oltatul fogua ezekre kwlőn annit adnak mint az eleőt a ketteőre [Ohába F; UC 14/38. 19] * ~ ... mindazóta. 1571: Thamas kenez Somborhy Baladffy Cristoph kenéze megh eskwek ezt valla, Tudom azt hogy mywlta It my köztwnk lakik mynd az olta Jlés Mate volt Newe es Annak hyttwk [Bükkös AF; KCs I. 52] * ~ mindéltig. 1608: miolta en rea emlekezem mindéltig tudom hogi bekességesen birta mind Becz Pal mind Becz Palne [Kozmás Cs; BLt] * ~ mindig. 1812: a kérdésben forgo Fok nevezetű Berek miolta én edgyik másik helyyetis esmergetem, mindég a Nagy Laki reformata Sz. Eklésia birta [Nagyak AF; DobLev. IV/943. 32a Vajda Czigány Dumitra (50) jb vall.] * ~ sohasem. 1600: En miolta ez wilagoth esmere(m), soha sem tudom sem hallotta(m) senkinek az tanorokhoz illedekít [Uszt 15/51 Elekes Marto(n) Feniedy Zabab Zekely (66) vall.] * eleitől fogva ~. 1776: Azon hatalmaskodik igaz é hogy eleitől fogva miolta ide szármoztanak, s itt meg nyomultanak, a' magok kitsin alkalmosságokat ház helyeket Szánto földeket, Réteket, az ide bé bíro Possessorokébol augealták? [Marossztygyörgy MT; MKG 36. 5/4 vk].

mióttól hsz I. kérdő Szk: ~ fogva mióta?; de cind?; seit wann? 1724: Pajkos Juon es Pajkos Vaszil edes Attyok Pajkos Máté örökös jobbágyi szolgálattal tartozó jobbágyi löttének volna, ha voltak kiket s minemű szolgálattal szolgáltanak, mióttól fogva és meddig [Kiskajon SzD; BK]. 1760: Vallyon ezen Falu Határából, valamely felől nem foglaltotte el, valamely darab hely, valamelyik szomszéd Faluhoz, ha igen potentia mediante foglaltatott é el, vagy zallagb(a) vették ... vagy pedig másképpen, miképpen apre-

hendalhatták, mióttól fogva birják [Kóvár (Szt) vid.; KS vk].

II. von amióta; de cind; seitdem. 1744: Computust inéálván Conrad Urammal, az kőmivesek és Ács Mester által percipiált pénzről János mióttól Pallieroskodik levált 1730 Rf [Déva; Ks 111 Vegyes ir.].

Szk: ~ fogva amióta. 1574: Teoreok Janos az eo huti szerent ugian aszt uallotta hogi eo mióttól fogva szamos foluan lakik soha sem tutta hogi senki cirkalta uolna sem meg ne(m) buntettek uolna senkit erette [Kv; TJk III/3. 376b]. 1599: Eztis tudo(m) mi vtatul fogva hazas ember meg ertt erkolczbe viselj magat Jamborull minden dolgaib(an) [Bh; BLt] * ~ óta 'ua.' 1840: Nyihány Evék teldegelték el, — mióttól olta van szerentsém kérelemmel folyamadni [Dés; DLt 343]. 1842: mióttól olta én háztol el mentem [Dés; DLt 916].

III. ksz amióta; de cind; seitdem. Szk: ~ fogva azóta. 1596: myoltatul foghúa az Varos biraianak rendelték azulta az fyueben ne(m) attak | Mjoltatul foghua birosagha rendelek az reteth azulta az fjuet ne(m) birtak az nemesek, de az faját birtak [Szu; Uszt 11/38, 11/39]. 1626: Miutal fogua Marko Vajdane Aszoniomis birja szóczót az utajs az eo Naga szamara percypialtuk az Vamjait [F.pusztagegres SzD; WassLt Horcz Demien (60) jb vall.].

mirajtunk 1. rajtunk, személyünkön; asupra noastră, pe noi; an uns/unserer Person. 1564: Az törüintelésiget az kit irtunk mind közönsigel fel ide ezeket mi raitunk bech pal mivelte Antal peter fiaual egietemben [SzO II, 180]. 1590: Jobbagiddal halalomra lgiekeztel, melj te akarotadat ha el nem mentwnk volna előlél mi raitunk megh telliesített volna [Uszt]. 1595: Az megh neuezet Jobagyarol ualo donacyot elő keuanjuk ha vrunk attae auagi ne(m) mert mi retunk sok hatalmassagot chielekedet az zalagos földekben [i.h. 10/24]. 1619: azmint az kalendárium is mondja, hogy: „karácson tájba minden jó végezések visszafordittatnak”, csak ne telnék mirajtunk meg [BTN² 375]. 1710 k.: Amely zsidó nép Krisztus Urunknak virágvasárnap azt kiáltja: Hosanna a Dávid fiának! ötöd nap múlva azt kiáltja: Feszíts meg, az ó vére mürajtunk és a mű maradékinkon [BÖN. 423]. 1722: Talám Jsten njakára fordíttya némellj-(ne)k a kik Gloríalodta(na)k a mi rajtunk történt bestelen investigation [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

Szk: ~ áll. 1705: Ilyen és ehhez hasonló beszédek a szokás szerint eléggé jötenek ki a fejedelemisszony száján, de ez nem mirajtunk állt [WIN I, 490] * ~ a sor. 1671: Már mirajtunk (!) az sor; mi felőlünk is mit rendelt el az Isten, ó felsége tudja [TML V, 656 Teleki Mihály Nalánczi Istvánhoz] * ~ van a szer. 1600: Tudom hogy az azzony azt izente wolt Byro Miklostol hogy Lenarth Marthont kwlygek az hadba, mééght Zent kiraly Gyeörgy s Tiboldi Gyeörgy az en fiamat Zente Istwa(nt) irtak wala el, De mierzthogy mi Almadi Balinth iobbagy woltunk, es ne(m) mi raitunk hane(m) az azzony iobbagy(n) wolt az zer, az en fia(m) el nem ment [Uszt 15/1].

Sz. 1662: Megemlékezvén mind a közőnséges sorsul, hogy ha ma őrajtok, holnap mirajtunk [SKr 700].

2. felettünk; asupra noastră; über uns. 1661: Pogányság is nagyubb szívet venne és szarvat emelne az mirajtunk való győzedelméből [Kemlr. 346]. 1768/1771: egy Szóval ha Sokáig Dsugyáskodik Tyiu György mi rajtunk, készek vagyunk el pusztulnunk a' Sok verés és ok nélkül valo globázásért [Bukuresd H; Ks 112 Vegyes ir.].

3. tőlünk; de la noi; von uns. 1589: mi rajtunk meghewek fl. 25 az birois fl. 1 [UszT]. 1703: Azon compániák számára ... minden nap adtunk cur. foeni integros, facit cur. 304, melyek executioval vöttek meg mű rajtunk, mivel nem akartuk megadni [Csíkszereda; SzO VII, 111 Cszs, Gysz és Ksz panasza a német katonaság kártételei miatt. — *A Stainwill regimentből két kompánia].

mirákulum csodás/csodálni való dolog; lucru/fapt extraordinar, miracol; Mirakel. 1618: Ezen az császárnak írott levelen voltak ilyen miraculumok, hogy az megholt vitézeknek az gyermekek az vérbe mártották az kezeket, és azzal pecsételték meg az császárnak írott levelet [BTN² 136]. 1870 k./1914: mikor valami megbámulni való akadott kamarában, udvaron vagy a kollégium közelében, egy elkialtotta: admirum! s azonnal szájról-szájra adva a szó, kész volt a csödület a tumultus, spectaculum, miraculum [MvÉrt. 27].

miránk I. mireánk

mire hsz I. kérdő 1. miért?, mi okból?, de/pentru ce?; warum?, weshalb? 1568: Anna Rta Ambrosi Iso fassa e(st), Ezt lattam hogy az zabo Balint kapuya közpht eset vala el az lean mondek zabo Balintnenak myre bantyatok zegent | Joannes gulay Paulus Dengelegy iur(ati) fassi sunt, aequaliter, Ez tugyk hogy az gyermek oda Jque, es kerde hogy ha hon vagyon eotues Pal, kerdok myre keresne | Antal deakne az eo boltiaba mongya volt Biro Katonak hogy myre haborog, Lukac deakneual [Kv; Tjk III/1. 199, 204, 210]. 1570: Katalin Keomyes Gergelne, Ezt valya Zeoch Miklos Mond fodor Janosnenak Myre Zydogattad az en Emberemet kyt Jth hattam vala [Kv; Tjk III/2. 78]. 1573: azomba Erkezik Molnar Kelemen, Mond gergelne te chywkas Kelemen Myre Marchongottad meg az en vramat az korchoman [Kv; Tjk III/3. 316]. 1631: Imrehnekis mondam hogi mire tamaztia az katonakot az Uarosi emberre [Mv; MvLt 290. 233b]. 1752: Nemes Mihaila két pénzt adot az akkori Falus Bironak hogy kár betsülleni jöjjön ki Esküttivel edgyütt, ki jövény Biro Samuel Uramis ide jött, és a Birot magához szollitván ezt monda; Biro mire jöttél ide az Esküttikkel edgyütt [Nagylak AF; DobLev. I/251. 3a Molduván Paschuly (35) jb vall.].

Szk: ~ *hogy* miért/mi okból, *hogy*. 1568: Ersebeth zarüady gergelne fassa e(st) Ez zoth halottam hogy moda (!) myre hogy az palastot el hoztatok byzon meg banyatok | Catharina Magiary Tamasne fassa est, hogy oda Jque Veres Tamasne es azt monda, Myre hogy azt montad hogy ne orize a te fiad a bestie kúria tehenet [Kv; Tjk III/1. 153, 224]. 1573: Lenart Istwan es Ladas Ianos valliak Inmar az Zedest es Saytolast ely vezetek volt, Azonba oda Iwt Zabo Lenart es kezd feddeny Borbel Ianoszal myre hogi az Saytot az helien chinalta volna fely [Kv; Tjk III/3. 300].

2. mi célra?, milyen cél érdekében?; pentru ce?, cu ce scop?; wozu?, zu welchem Zweck? 1704: Oh keserves Anyák jaj mire születtek [EM XXXV, 274 gyászének]. 1732: had láthassam M:G: Ur, hogy már mire resolválta magát az M: Ur mert én kész vagyok Korodat is ide hagyni [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1822: egy hasáfát (!) vón a kezibe, még én azt kérdém tőle, hogy mire vette s ő azt felel: kell e' nekem oltalmamra [Uzon Hsz; HSzJP Fejér Mozes (25) prov. vall.].

Sz. 1712: Mint hogi mire lépik ember ki házából, kétséges [JHb Jósika István Jósika Imréhez]. 1846: Csak igaz

marad, hogy az ember nem tudja, mire lépik ki házából [Kv; Pk 7].

II. von 1. amire; pentru ceea ce; worauf. 1859: mire édes apám szülő apámot kérte belé egyezését nem adta [Szu; Pf].

2. amikorra; pină cind; bis (zu einem bestimmten Zeitpunkt). 1879: Te azonban légy nyugodt, Jakab Ödön. Így-úgy, akárhogy, de eligazítjuk a dolgokat, hogy mire hazajössz, ne késleltessen téged semmi a világon [PLev. 53 Petelei István Jakab Ödönhöz].

III. *hltan* ha ~ ha valamire; dacă pentru ceva; wenn zu etwas. 1676/1681: Hunyadi Molnár Tot Benedek válaszsza. Csak Molnar Mesterségere nem volna annyira szükségem, de hogy mind asztalosságában mind peniglen á mellette valo Legény tanításában (így!) ugy ha mire Tiszteim fordittak, Serénynebenis igyekezzék, megh engedtem, hogy azon malom jóvedelmének az harmada öve legyen [VhU 454 Thököly Imre vál.].

IV. *ksz* és erre; la care; und darauf. 1849: kezdettem öltözödni, és midőn köntösömet felvettem, békapcsoltatás végett felakaréki sietni a Vender szakácsnéjához, mire Kelemen azt monda: ne menj mert békapcsolom magam [Kv; Végr. Vall. 37]. 1850: a midőn Münkétis ütni verni, s meg ragadni mérészeltek, ekkor egyikünk, az igaz, kardhaz nyult, s azzal magunkat védelmeztük, mire osztán a meg Támadok futásra vették Magakat [Dés; DLt 1320-hoz].

mireánk, **miránk** 1. (támadólag) reánk; peste noi, asupra noastră; (angreifend) auf/gegen uns. 1572: Rusa Mathe Ezt wallá hogy Mykoron Az haborusag Jndultatoth volna

Lattam hogy Rado Myhaly Egy Nagy olah Bottal az olahoknak Eleykben Alloth Es vyzza werte Ewketh hogy My Reank Ne Rohannanak az olahok [Zentelke K; KP]. 1610: Nem tudgiuk honnat ualo gondolattiookban iedottek my reank el uettek eokreönket es feisenket [UszT 4–8]. 1668: mi reankis csettelkere szállita egy falka hadakat Bethlen Janos Uram [Csetelke K; Bfr 57/51]. 1757: Bányajokbéli Vizeket magok Istalyokon jártassák, Mű reánk Semmi modon ne bötassák, hanem rollunk el fogiák [Torockó; Bosla]. 1762: Molnár János lako Házához ... Kaffai János jöve bé potentiosé mi reánk, a Hegedüsünköt el akará vinni [Geges MT; G. Nemes (19) jb vall.]. 1782: Ezen miránk betsüsekre jött Praefectus vram rutul meg szidván bennünket azt monda; mire jöttetek ide [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 9 Juráth Ignáth jb vall.].

2. a mi személyünkre (javunkra v. kárunkra); in folosul sau in detrimentul nostru, pe seama noastră; für unsere Person (zu unserer Wohl od. Schaden). 1560: az ewreksegeknek kezehez kelese moggya zerentis nem suki Jstuanera sem az Ew gyermekyre hanem Az my Atyanka Lepeni Jstuanra zallot es Eu Reaia nez Ew vtanna my Reank [Kv; SLt ST. 6]. 1590: azok az megh newezet feoldek mi reánk szállott feoldek voltak [UszT]. 1592: azt az Nywlad New helylet my ne(m) Modnelkwl Birtwk mert eleyteol fogwa eosswnkteol attya(n)ktol maratth my Rea(n)k [i.h.]. 1661: Nekünk, lellem, sehul semmink sem maradott, mindazonáltal gondot visel az Isten miránk is [TML II, 186 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1710 k.: A más három vallású tanácsurak mondanak: Mű bizony nem bánjuk, ami reánk esik, jó szívvel meg adjuk, mert hiszen mű-reánk kevés esik [BÖN. 892]. 1769/1778: mi reánk hol ötven, hol hatvan Kereszt Buzának aratását Szokták vetni [Bagos Sz; Bfn DDD/4]. 1795: Minden Esztendob(en)

minden örökség után hol négy hol ött kőből Zabot miréánk nem tsak vetnek hanem Gornyyikok által kiis hajtattyák [Dobra (H) vid.; Ks 23/XXII].

3. fej-i többes; pluralul al maiestății; Majestătsplural: a mi személyünkre; asupra noastră; auf uns. 1638: A' mi az Teőreők Janos haza állapotatyi illeti, megh izentük Becskinek, ki keöltöztek a' hazból, mert mi reank szállott [KCsI 142 a fej. Kemény Jánoshoz].

4. nekünk; nouă; uns. 1618: meghoza az gazda török egy nagy csebert bort, de mi el nem vevők, hanem odaküldük Kamuti uramnak, ő még ismét visszaküldé mireánk [BTN² 84].

mirha 1. füstölőszerként használt illatos gumigyanta; smirnă; Myrrhe. 1662: érkezett ... a portára egy persiai követ Azmelly követ aminémű ajándékokat hozott volt Nro. 1500 miskál myrrhát* [SKr 350–1. — *Fels-ből kiemelve]. 1768: Skatulya tömjén s Mirha benne 1 [Marossztyörgy MT; Ks 23. XXIIb].

2. üröm; pelin; Beifuß, Eberraute. 1745: testinek egész beborítására hosszú párnát készítettem mely párnáknak* töltötték meg ő kegyelmek az következendő jószágú kertbéli füvekkel; úgy mint: mirhával, ispinkinártal, székfűvel, bisziókkal [Ne; DanielO 226 Daniel István apósához, gr. Teleki Sándorhoz. — *Halotti párnákat].

mirigy 1. döghalál, pestis; ciună, pestă; Pest. 1574: Nehay Eottwes palne Azt vallia hogy Ez ely mwlt Napokban volt hogy az meg holt legennek ferencznek Annyatwl halota laygattia volt fiat hogi Myrige vagion es Meg hol [Kv; Tjk III/3. 386]. 1586: fekete pal mirigben fekvék, az másik meg hala [Kv; Szám 3/XXIV. 41]. 1597: mikor az giermek halwa fekvik wala en azt aranza(m) hozza hogi mirigie volt [Kv; Tjk VI/1. 40]. 1661: sullyos betegseben mirygi-ben fekkünnék [Görgénysztimre MT; LLt Fasc. 157]. 1679: kérdém, hogy ha vane merigye, melyre azt felelte hogy eő néki merigye nintsen, hanem ha meghal a miat a seb miatt kell meghalni [Mv; MvLt AJud.] | Horsa Gabor az Czoboloba(n) az mirigh elől futua(n) oda edgi santa veres louo(n) njeregh neiköl megien wala [RLt I Mihaj Gabor (18) jb vall.]. 1753/1781: a bátya a kurutz világban Máramarosban feleségestül mirigyben meg holt [Algyógy H; JHb LXXI/3. 194]. — L. még BTN² 53; ETA I, 151; TML II, 17, 44; TT 1891. 283].

Cimszavunk a régiségben a pestis mellett kolera és tifusz jelölésére is használatos volt.

Szk: mérges ~. 1674: az Űr őfelsége kiszóllítá ugyan az mérges mirigy által ez árnyékvilágból Gabris nevű fiacskát [Kv; KvE 192 LJ]. 1710: meg betegedvén Szőke Ferencz Uram látván az Istennek illye(n) rettenetes csapását, a' mérges mirigy által hivata engemet a' végre, hogy Iste(n) számára el készítése lelket [Kv; KvRLt VII. 13 Rozgoni János ref. prédikátor nyil.] * ragadó ~. 1801: a' természetes himlőnek veszedelmes ragadó mirigye a' meg-nőtt Emberekben-is, de kiváltképpen a' Gyermekekben nagy pusztítást, és félszedséget okozott [DLt nyomt. ki].

2. pestisjárvány; epidemie de ciună; Pestepidemie. 1661: édes Uram, ne menjen az meregy közé [TML II, 194 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. 1705: A veres himlő itt a városon rendkívül kezdett grassálni, és még úgy, hogy a veres himlő elműlván, utána mirigy következik [WIN I, 429]. 1723: az utolsó Mirigy alkalmatossággal (!) 1709 esz-

tendőben Karácson bűti előt három héttel [Kisdevecser SzD; Ks 39. XXIII. 1].

3. mirigydaganat; bubon, inflamare a ganglionilor limfatici; Drüsenanschwellung. 1574: Anna Kiral Balintne Azt vallia hogy, egi vasarnap az Eo fiay Mentenek volt az borra, ferenchet hittak volt ely vele, Az Mond hogi gonozwl vagion dolga Mert Mind ket chonyaba Mirig volna | Kiral Ianos azt vallia hogy Mynekeote Nem verte volt senky ferenchet egi vasarnap hittak volt az borra teob tarsasagal egembe, Mondot ferench az chyonyat* tapogata volt hogy Mirige volna [Kv; Tjk III/3. 386. — *Értsd: hónalját]. 1593: Orsolia Takach Casparne vallia: Eoteod nappal az Jnas halala eleot kezde nekem mondani hogi neki igen fai az oldala mikor halua fekvik wala, lattam az oldalán valami kehet, es dagadast ot az kik valanak miriginek mondak lenni [Kv; Tjk V/1. 405]. 1653: Igen nagy pestis lón ebben az esztendőben egész országotól. Az én feleségemnek is Rósás Ersébetnek két mirigye és pokolvara is volt, de Isten abban az ágyában megtartá és meggyógyula [ETA I, 151 NSz]. 1710 k.: Bethlen Farkas is meghala Szent-Miklós-on hetednap betegségében A két öccse, úgy hiszem, bizony méltatlan ráfogá a feleségére, hogy nádműben étette volna meg de úgy hiszem, csak az Isten torokgyék, vagy a jobb füle tövén nőtt miriggyel vevé el [BÖn. 712–3].

Szk: ~ e szökik. 1710: Azalatt, mig én kimentem*, hirtelen mirigye szökött, a szava elállott, megholt^b [CsH 442. — *Marosszékre. ^bAz emlékiró tisztartója].

4. XIX. sz. m. f.: A ki nem teszen most így Egye meg azt a mirigy így, így, így, így, így! [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — *Táncszó].

mirigy-aszvalány ?sorvadás; atrofie; Atrophie. 1857: Betegség neve: Mirigy aszvalány [Dés; RkHAK 160].

mirigy-döghalál pestisjárvány; epidemie de ciună; Pestepidemie. 1614: Ugyanezen 1586 esztendőben igen nagy mirigy döghalál lón Erdélyben [BTN² 42].

mirigyes 1. pestises, pestissal fertőzött; ciumat, contaminat/bolnav de ciună; pestverseucht. 1661: Meregyes embereket közel magadhoz ne engedj járni | meregyes házbéli embereket közeték ne engedjete járni | Nénéd meregyes volt, de gyógyulni kezdett [TML II, 38, 45, 199 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1678: Sebestyén Anna mirigyes löt volna, de háza(n) kívül lattak járását [SzJk 135].

2. ~ idő pestisjárvány ideje; perioada/timpul epidemiei de ciună; Periode/Zeit der Pestepidemie. 1677/1768: Ha az mostani mirigyes üdőben valamint ez utolsó tetzesünk pecsét alá nem kelhetneis, Feleségem távol léte, és magam foglalatossági miatt, csak ez üszögében való írásomis, és iratás s, testamentumnak ez magam subscription alatt olly ratum firmum légyen mintha authenticé kelhetett volna ki [Ne; DobLev. II/386. 4a Samariiai Lőkös Péter kezével].

3. ~ aszvalány ?sorvadás; atrofie; Atrophie. 1856: halt meg Szász György 60 éves korában mirigyes aszvalányban a korházban [Dés; RkHAK 18 Medgyes Lajos kezével].

4. Istennek ~ ostroma Isten súlyos büntetése; pedeapsa grea a lui Dumnezeu; Gottes schwere Strafe. 1719: En T N:Zt Nemes Orbay Szeki Imecs-falvi Imecs Mátyás latván Ist(e)nnnek eő Felsegenek ilj Suljos; es buneinkert veletlen val miriges ostorát, es Csapását meg jo es nem haborodot elmemben leven. hanem Csenedes elmevel es jo egészség-

ben rendelem hagyom es Testalom* [Imecsfa Hsz; Borb. I. — *Köv. a részl.].

mirigyhálál 1. pestis; ciomá bubonicá; Pest. 1635: Tudom azt hogj Pakocz Istvan az mirigh halalba meg hala [Peselnek Hsz; HSzjP Bartaljus Istvan (35) jv vall.]. 1679: Merégy halálb(an)* szegeny emberektől maratt óltózet* [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 33–4. — *Kimaradhatott: meghalt. *Köv. a fels.]. 1767: Jól ismertem Kováts Margith Aszszonyt Fia a Mirigy halálba itt meg holt volt [Medesér U; Ks 20. XIV. 10].

2. pestisjárvány; epidemie de ciomá; Pestepidemie. 1568: az Myrigy halal vthan megh kerte Jmre deak kye az Ret es azt mondottak hogy az falwe wolt, de megh holt az nepe rolla megh hazalhattak [Gáldtő Af/Gyf; JHb XXIX/28]. 1572: Twdom es hallottam Ryghy emberekteol hog' egykor Nagy mirigy halal vala [Dés; DLt 184]. 1614: Ebben az esztendőben* igen nagy mirigyhálál lón Erdélyben [BTN² 53. — *1602-ben]. 1629: az vtolszori mirigj halal után atta magat iobbagjul [PfM]. 1647: Vetetlen Vgar Vagyo(n) kit be ne(m) vethettek az mir(i)gy halal miat husz eöreg hóbóltre valo [Sólyomkő K; SLt GH. 5]. 1662: Így lón vége ennek az 1661. siralmas esztendőnek is, mely a dög-avagy mirigyhálálnak szörnyű kegyetlenkedésével is emlékeztet lón [SKr 669]. 1682: Az mirigy halál előtt szökek el inet Sz. Annarol [Marossztanna MT; BáLlt 55]. 1723: hallottam hogj az Sz: Martoni Tehén el veszet az határról az mirig halalkor mikor az Nimetek itt Quartejb(an) voltak Kis Devecserben* [Ks 39. XXIII. 1. — *SzD]. 1776: Bodi István azon Erdőt Kemény őrizettel Vigyázta az után a' Mirigy halál s más sok időnek Változásai, és azon helynek Ura nem Léte mián idővel edgyikis, másikis otton itrogatni kezdett [Ádámos KK; JHb XIX/18].

mirigyvar *pokolvar; antrax; Anthrax. 1813: (Megholtak) Bot Jánosnak két fiai György 8 Eszt. Torokfájásban Márton Mirigy varban 1 Eszt 4 Holdnapos [Szucság K; RAK 139].

miriszlói a Miriszló (AF) tn -i képzős szárm.; derivatival format cu sufixul -i al toponimului Miriszló/Miriszlau; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Miriszló. I. mn 1. Miriszlóhoz tartozó; care ține de Miriszló; zu Miriszló gehöriq. 1599: az Mirizlay Hatar [Inakfva TA/Mezőörmenyes K; EHA]. 1680: az Miriszlai határban az szekér uton, azmely Hidas felé mégjen [Fejér m.; Törzs]. 1693: Az Miriszlai köles földben metr 45 [Ne; DobLev. I/38. 5a]. 1749: Az Miriszlai határon négy hold szántó föld [Ne; i.h. I/234].

2. Miriszlón lévő/található; din/care se găsește la Miriszló; in Miriszló sich befindlich. 1814: A' Grof elkísérte a' Grofnét Enyeden innen a' Miriszloi Fogadoig, ott benn a fogadoban kávéztak [Mv; TSB 12]. 1861: A' miriszloi papi állomás [Gyalu K; RAK 61 esp. kl].

3. Miriszlóra vivő/vezető; care duce spre Miriszló; nach Miriszló fñhrend. Hn. 1737: azon túl, az Hátón, lábbal a Miriszló utra jövő (sz) [Ne; EHA]. 1802: Nemes N. Enyed Városában a Miriszloi uttzában a Tiszteletes Reformáta püspöki residentia [Ne; Incz. XII. 1a].

4. Miriszlón lakó/élő; din Miriszló; in Miriszló wohnhaft. 1614: Janos deak Miriszalj zs [Nagyernye MT; BethU 38]. 1688: Egy miriszlai Hegedüs István nevű legényt post torturam felakasztottak [SzZs 520]. 1765: az Nenyedi Nms Reformatum Collegium Miriszlai selleri [Ne; DobLev. II/362].

Szn. 1614: Myryzljaj Pal zs [Madéfv Cs; UszLt VI/56. 453] | Myryzljaj Mate zs [Gyszm; i.h. 475] | Miriszljaj Mihalj jv [Ilencfva MT; BethU 6]. 1644: Mucass Mirislaj [Kv; RDL I. 132]. 1677: Miriszlai Kata [SzJk 131].

5. Miriszlón történt; care a avut loc la Miriszló; in Miriszló geschehen/vorgekommen. 1602: Ezt tudom hogi mihalj wajda be Jeouesekor ki Ellenze Engem czienker Istuan a fele feoldekbeol, de azert tudom hogi az alat Jde zolgtaltak fiatfalwara az eoreöksesgről, az mirizljaj harcz* wtan, Egiwt zolgtaltunk oda [UszT 17/39 wadaz simon czie-kefalwi Biro (33) vall. — *1600. szept. 18-án]. 1604: ket darab feoldeket hatalmosul az myrizljaj harcz vtan ki foglala kezwnkbeol [i.h. 18/13].

II. fn Miriszló lakosa; locutior din Miriszló; Bewohner von Miriszló. 1682: Az Oláh Lapádi Patronusak, és a miriszlajak között való darab határnak eligazítására Commissariusul* rendeltet(ne)k [Ne; Törzs. — *Köv. hat név].

mirólunk rólunk; despre noi; von/über uns. 1607: ha uoltakeppen ualaki az mw meneswnknek uegere ment uolna mw rollunk kgtek kweömben gondokodott uolna [Lompért Sz; Törzs]. 1661: Egyébb dolgokról is tudósítson kegyelmed, édes Uram, kiváltképpen egészsége felől; mirőlunk se feletkezzék Kegyelmed [TML II, 48 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

mirtusz mirt; Myrthe. 1813: Virág Házban Kerek Muskata gyökér Nro 15 Mertus Nro 2. Sárga tejes Viola gyökér Nro 32 [Alpestes H; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.].

mirza l. merza

mise katolikus istentisztelet; mesă, liturgie/slujbă bisericească (la catolici); Messe. 1671: Magyarországbn már szintén oda leszen az Isten dűcsösége. Fegyverrel hajtják az embereket az misére [TML V, 665 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz]. 1682: (Férje) Papista leven aztis kivanta, hogy vallasat el hagyia ha velle el megye(n) az misere jarjon [SzJk 174]. 1690: küldött és adott a kozmási templomba két kis ön poharoczkát bornak és viznek misére [SzO VI, 425]. 1736: Harang sem vala egy is, hanem két jókora csengettyű, az kikkel iskolákban csengettének, misére, vecsernyére is azokkal harangoztanak [MetTr 426]. 1752: ha elég nem vasárnap Mise után Mótsra fogam utamat [Szentdemeter U; UszT 83 Borbándi Szabó György lev.]. 1787: Máté Joseff a Bátyya temetésére meg kívántato költségekre ugymint a Papnak, Cantornak, harangazásért, Misékért, Gyértyákért az oltárookra, és koporsó mellé expendalt, és erogalt Hf 13 Dr. 36 [Mv; MvLev. Mich. Máté hagy.].

Szk: ~t hallgat. 1653: Ezek ott* az ecclesiák. 1. Sanctae Mariae Dominicanorum 11. Xenodochium Sancti Joannis Communitatis. Ezeket az ecclesiákat 1614-k esztendőben én Nagy Szabó Ferencz eljártam és ott misét hallgattam [ETA I, 119 NSz. — *A Konstantinápoly melletti Galatában]. 1807: Febr. 11a Misét halgattam, meg hamvaztak [Dés; KMN 222] * ~t mond. 1594: 22 die May kildette Vrűnk, az Alfansűst Eo Nodsaga popiat, es az Doctoratt, Az kewetthez*, hogi Miűel ez az vrűnk popya, Myssett Mondyan az kewetnek [Kv; Szám. 6/VIII. 78 Caspar Semel sp kezével. — *A florenciai követ]. 1773: (II. József) Kolozsvárt a plébániaházhoz szállott. Várták a jezsuiták, hogy hozzájuk menjen a templomba, de csak a piaciba ment, ott is egy Burján nevű káplán mondott misét a legalábbvaló

papi öltözetben [RettE 302] * *~t szolgált*. 1719: Orbaj széki hilibi Vitajos Mihály, mivel én nekem kedvem kereső Modon szolgált valamivel ados mindeneke Condonálok ha Deficialni fognek sine semine De Imádsággal tartozék fizetni úgy hogy valamig élni fognak minden esztendőben tartozék leg aláb egy egy misét szolgáltatni [Imecsfa Hsz; Borb. I]. 1811: Midőn az Egés volt Harang fere verés nem volt, Sem Tolvaj kiáltás, Mivel a' Papunk az Templomba lévén Misét szolgáltatott s nem engedte, hogy Harangot verjenek fere [Cold K; JHb 5. 3/3 Stéfán Gyérán (50) col. vall.] * *ceremóniás ~* → *muzsikás ~* * *eláll a ~ mellől* elhagyja a katolikus vallást. 1783: Cseh- és Morvaország is, kivált a községe, elállott a mise mellől s két szín alatt veszi az Úr vacsoráját [RettE 421] * *énekes ~*. 1704: Ma reggel instálván már a szegény por teste^a felett való solemnitas, kire sokan elmenének Textusát vötte fel a maga papja, minekutána az énekes mise meglőtt volna [WIN I, 284. — *Apor Istvánnak]. 1731/1768: Kolosvári Péter Franciscanus Uraiméknak Hagyk Négy Száz Magyar forintokat tartozzanak az említett Páterek egy Énekes Misét 's a' Fráterek egy egy olvasót érettem mondani [Kv; Ks 14. XLIII. Kornis Zsigmond végr.] * *muzsikás ~*. 1704: minekutána a ceremóniás és muzsikás mise végbe ment volna a magok szállásán, a kúdosokat felgyűjtötték oda, és hosszú asztalt terítvén nekik leültették, és maga a fejedelemasszony több német úrasszonyokkal együtt gazdálkodtanak [WIN I, 287] * *olvasott ~* csendes mise. 1731/1768: tartozzanak az említett Páterek egy Énekes Misét a' több akkori Tiszt: Páterek egy egy olvasott Misét de Requiem érettem mondani [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis Zsigmond végr.] * *tízórai ~*. 1820: Erősnébe is még a' Lélek Belé jár hálni hogy a' tíz orraji Misékre fel serkentse 's ebbresse [Kv; GyL. Székely István lev.] * *vasárnapi ~*. 1726: Szombat vagy ünnep estin kalákában tánczólokat, kik a miatt a vasárnapi misét vagy innepnapiaikat elvesztegenék, azon személyeket a megye bírái singillatim három forintig úgy a gazdát is meg büntessék [Somlyó Cs; SzO VII, 324].

miség milyenség; calitate; Qualität, Beschaffenheit. 1817: ezen környül szomszédolt Curiához tartoznak allodialis szántó, kaszáló és más haszon vehető helyek ... mellyeknek hol létek, szomszédgyaik mennyiségek és miségek bővön ki tettzenek az által adando Conscriptiobol [Árkos Hsz/Mv; Kp V. 318]. 1841: bébizonyittatva találattván a' Zalog Summa misége, és mennyisége, — az a' 30 vonás forintoknak 's, a' lehető Melioratiok és deterioratiok feltudások mellett lételevel ezennel a' Felperesnek ki ítélteik [T; Bosla].

misel gazember; misel; Gauner. 1812: Mihály Pavel Panaszsa felvételik a' Majorosné ellen ok nélkül való és illetlen motskolásáért — az holott ... reszegesnek, Miselnek Nyavoljának, és egyébb szájjára járo motskoló szokkal szidta [Petrilla H; JF 36 Prot. 21].

misemondó misézéshez való; folosit(ä) la celebrarea liturghiei; zum/für Messelesen. Sz: ~ hely. 1748: Az Ur Házában ... a Szegeletbe fenyő deszkából való három Szegeletű almariumos asztal, vagyis Misemondo hely egy paraszt láda, melyb(en) az Mise mondó egyetmást tartják [Ks XXVIII. 5. 8. fiók] * *~ egyetmást* → *~ hely* * *~ ing*. 1833: 37 1/2 sing feir Gyoits Mise mondo Ingeknak 56 Rf 15 xr [Kv; Born. O. Ia] * *~ kehely*. 1791: Mise mondó kehelly, es minden hozzá tartozóival Nrő 1 [Nagyalmás K; JHbK

XXIX/37] * *~ könyv*. 1791: Mise mondó könyv Nro 1 [uo.; i.h.] * *~ ruha*. 1576: Zederyes Barson Mysse mondo Rwha ... Valamy hytwan tereok Atlacz fel mysse mondo Rwha [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 9].

misézík misét mond; a celebra/oficia liturghia; (die) Messe halten/lesen. 1710: mivel Bécsben a pápa parancsolata szerint misét a papok nem akarának mondani, a császár megizené, mindjárt misézzenek, mert míg a pápának hírvél leszen, bizony rendre akasztatja őket, bezzeg ők sem vevék tréfára a dolgot, eleget misézőnek [CsH 412. — 1708-ra von. feljegyzés.].

miséző misézéshez való; folosit(ä) la celebrarea liturghiei; Meß-. Sz: ~ kehely. 1837: Egy veres toku réz miséző Kehely aranyozva [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 35].

miséztet misét mondat; a face să fie oficiat o slujbă bisericească; (die) Messe halten/lesen lassen. 1666: Barkóci Sándor már is megígérte, hogy az hunyadi kápolnában így-amúgy miséztet [TML III, 555 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

miskál keleti súlymérték (kb. 4–5 gr); másurá de greutate folosită în Orient; Gewichtsmaß im Orient. 1662: érkezett a portára egy persiai követ Azmelly követ aminémű ajándékokat hozott volt ... Nro. 1500 miskál myrrhát [SKr 350–1. — *Fels-ből kiemelve].

mismás limlom; vechituri, boarfe; Kram. 1811: Egyik^a Magazinum sok mismással teli [ÁrÉ 12. — *Értsd: bástya].

miszámunkra 1. minekünk, részünkre; pentru noi; für uns. 1557: azt keg'elmeothek Jol twgya hog' mykor az Jozagot keg'elmethek meg wöthe Lazlo wramthwl Appaffy lazlothwl es az töb Atthyaffyakthwl akoronys my zamwnkra wolth [Apanagyfalu SzD; BesztL 63 Blasius miko lev.].

2. fej-i többes; plurallul al maiestății; Majestătsplural: 'ua.; idem' 1598: Az minemű buzat, zabott, es egieab akarmyfele terheket Chykbol my zamunkra zoktak ky zalltani, miuel-hogy Seghesuarzek Chyktol tauol uagion megengedűk hogy affele terheknek kyzalltatasa ne kenzerytessenek [SzO IV, 133–4 fej.]. 1624: annak az megöletett Vayda Istvánnak, ha szintén valaki a mi jus regiumunkban belé kapott volna is, akármi részében mindeneket elsőben mi számunkra elfoglalván, annak utánna per manus magának Bor-sos Tamásnak, avagy arra rendelt bizonyos emberének adja és bocsássa kezében [SzO VI, 77 fej.]. 1669/1681: Mivel Hunyadi Molnaink és töb épületeknek fel allatasara Molna Thamast kellett volt Váradur ide be hozatunk ... az mi-kor mi számunkra dolgozodik, minden hetre egy forintot, napiara hat Cipot es egy kupa bort rendeltünk nekie [Vh; VhU 301 fej.].

miszerint 1. hogy; (cum) că; daß. 1843: édes bácsi sajnál-kozva panaszomot bácsinak ki tárom — mi szerént az egyik Csikom a Kehe mihán úgy meg romlot, hogy az Isten tudja mikor lesz ki epüldősége [Bözödűfalu U; Pf Kovács Sándor lev.]. 1859: beösmerte, miszerint a' kezén lévő birtokhoz tulajdonosi joga nincsen [Mv; DE 3 hiv.]. 1865: hivatalosan értesítettnek a T. Urak, mi szerint Urunk ő Felsége folyho ho 7éről egy uj had ki egészítést rendelt [Gyalu K; RAK 106].

2. ezért; de acea; deshalb/wegen. 1863: A kör levelek titkot ugyan nem rejtenek, de mégis helytelen pecsételen küldeni egyik Egyházból a' másikba, miszerint bé petsételve kell küldeni | A' mult évi visgát alkalmával a' képezde számára meg rendelt rovatat nem szedődött, fel, mi szerint most a' mult évi is fel szedődik [Gyalu K; RAK 81, 84].

miszli sapkaféle; (un fel de) šapcă; Mütze. 1820: Szökött el egy szederjes: schirmlederes sapkába, mitzlibe, szederjes kerek lájbiba [DLt nyomt. kl]. 1830: egy Portubák szín miszli [DLt 452 ua.].

Szk: *sirmés* ~. 1844: Mészköi Krisán Nyikulanak fejében fejér sirmés miszli [DLt 1243 ua.].

miszniai meissen; din Meissen; Meißner, aus Meissen. 1823–1830: elmentünk az úgynevezett japóniai palotába mégpedig itt is előbb a porcelán gyűjteményeket néztük meg. A pitvarba bemenet vagynak misniai porcelánok | Legnevezetesebb pedig itt és bálulásra méltóbb Raphaelnek egy cserépedényre tett festése és egy misniai porcelánból készült fejér rózsza [FogE 182–3].

misszálé misekönyv; liturgier; Meßbuch. 1585: Egy Regalis pappirosra Niomtatot Missal (!) [Kv; Szám. 3/XIX. 5 a Szent Mihály-templom lelt.]. 1730: Egy ezüstös Missalé [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. 1751: Missalé ezüst kapcsolakkal 1 | Requiemre való missalé 1 [Köröd KK; Ks 20/X].

Szk: *római* ~. 1732: talaltunk egy Romaj Missalet, egy kis magyar Evangeliumos könyvet [Köröd KK; Ks 12.I].

misszilis 1. (nem jogi biznyságul szolgáló/nem jogi tartalmú) bile; scrisoare (care nu atestă vreun drept/fără continut juridic); Schreiben/Brief (ohne Dokumentencharakter). 1583: Engem eggj dologert ket missilissel nem zollithatna [Hsz; BálLt 80]. 1592: Egy Missilis, Meliben Vrnk resoluata az Articulusnak Sullios értelmet a' Jobbagi kereók feleol [Kv; DiósyInd. 62]. 1596: Deliber(atum) Mjert az J volth az eórekegbe, es Vrnknak (is) ugy suppliált hogy vez hozza miert ki techik az missilisekbeol melyet hozott, migh az priüilegiumot be adjak es teórünek lezen, addig az J birhattia [UszT 11/79]. 1597: Ket Missilisirt feierwarat 0/32 [Kv; Szám. 7/XIV. 32 Masass Tamás sp kezével]. 1609: Zeoleosi Ferencz az louas legeny megien Viczere az Ado penzbeol deputalt adosság meghozásara missilissel hat mely feoldre adtam neki f — d 84 [Kv; i.h. 12 b/IV. 312]. 1786: (A levelek) között vagynak Néhai édes Atyámnok Szilágyi Lászlónak Quietantiáj, és Missilisei [Mezőbánd MT; MbK XI. 73]. 1826: a' tisztelt Grof hozzám VK Biróhoz küldött Missilissében 8ad napi dilatiót kért, hogy holmi ezen tárgyat illető leveleit kikeresesse [Msz; GyL]. — L. még TML III, 436.

2. jelzői haszn-ban; atributiv; in attributivem Gebrauch. **Szk:** ~ *cédula* cédula alakú misszilis; (scrisoare de forma unui) bile; zettelförmige Missilis. 1735: Mint hogy az I tagadgya a missilis czedulat maga akarattjabol expedialtolt(na)k lenni, ad futurum az A ő kglme dilucidallya es comproballya akkor finalis decisio leszen [Torda; TJkT I. 87] * ~ *levél* misszilis; misivá, scrisoare; Missilis. 1589: Megh ertettek Vrnk Missilis leweleth, Mellynek semmywel eleyt varosul Nem vehetik, egy Eleöbe, hanem keonyeor-gessel [Kv; TanJk I/1. 105]. 1592: mely dolgott Vrnk Eo Naga Meg paranczyolta myssilis leweleben Capitan Vrnk: Eo K nek: Menczenti Vrnknak [UszT]. 1594: Az Thoroni

alat ualo Thar hazban ... Egi tonnachka missilis leuelekkel rakua No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 30–2]. 1599: hoza mi nekunk az meg nevezet leuay nagi ferencz Batory Sigmond vrnk eo felsege missilis leuelet [Pocsfva KK; JHK XIV/37]. 1736: exmittaltattam volt, hogy az Inctus ő Kglme nekem küldött missilis levélét Comproballyam az ltöl küldetettnek lenni, melyet Comprobaltam [Torda; TJkT I. 181]. 1837: Egy bör Pugillaris egy néhány missilis levéllel [Dés; DLt 526/1838]. — L. még RettE 327.

misszió 1. kiküldetés; misiune; Mission. 1863: Czelder Márton a' missioba menetele előtt is az irodalomban ki tündetett egyén volt [Gyalu K; RAK 80].

2. jelzői haszn-ban; atributiv; in attributivem Gebrauch. **Szk:** ~ *hivatal* missziós hivatal. 1863: Ezen t. érdem dus férfiut⁸ meg kísértette mégis a' rosz akarat meg bukatni, de ő magát ki tisztítván, a' köz-sinat az ő érdemeitől át hatva, őt nem tsak missio hivatalába meg hagyta, 's néki Diplomát adni, meghatározta, hanem mellette a' magos kormányánál szót is emelt [uo.; i.h. — "Czelder Márton].

misszionárius misionar; Missionar. 1736: Apor István maga mellé vett vala egy minorita missionarius, igen szent és alázatos embert, azki Olaszországból több minorita barátokkal de propaganda fide jött vala Molduvára [MetTr 441].

misszus bérenc; mercenar; Mietling. 1837: Salamon Móses' midőn Bontzidára igyekezne a' Vármegye Gyűlésére menni, útját állván, a' Fodor István Úr szekeréből négy missussalval le hurtzoltatván, Kis Esküllőre Udvarába vitette, ott egy pusztá nyári konyhában két lántzokra tétette [Dob.; Somb. II].

misztérium titok; mister; Mysterium, Geheimnis. 1656: Aztis tudom hogy mondotta Czepegry Mihály ur(am), hogy egy batkat sem adot arra az obligatoriara Ozdy Tha(m)as ur(am) mégis az f 500 még ueotte raita Aztis mondotta(m) en Ozdy Thamás ur(am)na)k, hogy miczioda lelki esmeret uiszi ra, hogy exigallia, holot egy batkat sem adot ra; My egy más keözööt beszélgetue(n), s latua(n) á keözöök ualo dolgót, mondottuk hogy lehetetlen hogy ualami misteriu(m) ne legye(n) dolgokba(n) [Kv; CartTr II. 903]. 1670: Mit akarjon Ispán Ferencz urammal és Kendé Gábor urammal Bánfi Dienes uram, értem, van annak szep misteriuma [TML V, 48 Teleki Mihály Naláczai Istvánhoz].

mitévő ce să (mai) faci; zu tun/machen sollend. 1662: Mindenik részről pedig álljon Nagyságtoknak kegyelmességében az dolog, mitévő leszen [TML I, 361 Teleki Mihály Lónyai Annához]. 1699: a' hátra maradt rész iránt l(ste)n s az idő meg mutatgya, mi tévő leszen a' T. Ecclésia [Kv; SRE 62]. 1740: ebben Ngod bölc tanátslását várjuk mi tévők légyünk [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. 1744: Instalunk azért alázatosan utban igazítani mi tévők légyünk [Torokó; TLev. 15/1]. 1771: én hozzám is jötte nek Tanáts kérdeni hogi mi tévők légjenek [Girbó AF; JHb Petrus Boer sen. de Score (66) ns vall.].

mitévős ce să (mai) faci; tun/machen sollen. 1749: arról méltotassék a' Mlgős ur parantsolni az iránt mi tévős légjen [Gagy U; Ks 8 Péterffy Sándor lev.]. 1753: kérdi a

Felesegitől mi tevősök legjenek [Kórispatak U; Pf]. 1770: mitévös légyek az aszonyal tudositcon az Vr iránta [Lekece BN; Ks 47 f. 67 Simon Pál tt lev.]. 1783: nékie disponált hogy mi tévös légyen [Hosszútelve AF; Kath.]. 1785: kérdést tettünk ... hogy mi tevösök légyünk [Koronka MT; Told. 20]. 1813: ha a gabonából ki fogyok Mi tévös légyek a Sertésekkel [Ádamos KK; Pk 5]. 1849: felmentem az arendáshoz s kértem mi tevösök légyünk [Héjasfva NK; CsZ. Krisán György (50) vall.]. 1851: mitevösök leszünk cseléd nélkül [Kv; Pk 6 Pékei Krisztina férjéhez]. 1865: azon kérem tudositcon mi tévös légyek e tárgy felett [Kelemen-telke MT; Pf Kerekes Mihály lev.].

mitigáció enyhítés; usurare, atenuare; Milderung. 1731: Az eddig Ne(m)es Varostul Csatani Ispannak ki adott Instructionak mitigatiojara delegatnak ... Atyánk fiai elő klmek [Dés; Jk 408a. — "Köv. a nevek fels.]. 1758: Ecclesiánk(na)k és Collegiumunk(na)k mostani Ordinarius Typographusa, T. Pataki József Uram, adminisztrálván a' Typographiának ez Esztendőre való Taxáját-is: (a' Mlgs Fő Curator Urak(na)k néminemű mitigatiojok szerint:) ... mostan azon 500 Magyar forintok az Ecclesiának különös Fundussai közé ... bé irattak [Kv; SRE 190].

mitigál 1. enyhít; a usura/atenua; mildern. 1629: Tanachyul eo kglk az molnar legen es fogoli Aszonj Teoruenyet asumalua(n), mitigaltak Birak Vraim teorvenyet [Kv; TJK VII/3. 138]. 1648: eo kglmek mitigalliak abbeli bwneteset, hanem in alior(um) exemplu(m) ueressek njakkal az kalodaba es legyen ot estigh | Director Ur(am)ek ky hozatua(n) Szelek Annokot ... Azon teoruent azzal mitigalliak, hogy mostanis csak ki igazittassek de ez uta(n) be ne jeőjeön, mert ... feje vetetődik, ha it ben talaltatik [Kv; TJK VIII/4. 275, 292]. 1762: Botrádi Josef nevű ifiu manifesté keménnyeb bwnetést érdemlene, mindazon által consideráltatván goromba ifiuságais azon érdemlet bwnetést annyiban mitigálja hogy ... három izben száz páltzákkal meg verettétvén ... fog el bwnetátatni [Kv; TJK XVII/1. 77]. 1765: a discipliná(na)k az ilyen személyek ellen vigealni kel, mind az által a nagyobra terjedhető tűz el oltására a Sz. Grlis Synodus ezen Deliberatumat mitigálja [GörgJk 201-2].

2. csökkent; a reduce; mindern, herabsetzen. 1718: esett bwnetesb(en) Iffiu Ceh Mester Bagyoni Janos Ur(am) ... bwnetését Mitigálta az B: Céh tsak ad fl. I [Kv; ACJK 108]. 1729: kereszt Apjanak mellette való remenkedést s törekedést respectalva(n) mitigaltuk mortuum Homagiumának idest f. 33//33 penznek 16: magiar forintját [Dés; Jk]. 1754: azon reminkedem alázatossan Excellentiadnak, tarcsón meg továbbra is kegyes Szárnyai alatt azon Szálláson; és bölcs itilleti szerint a régi 3 Arany Taxat is mitigálja árvaságomhoz képest a mennyibe lehet [Déva; Ks 75. VIIIb. 110 Asztalos Gaspar Relictaja foly.].

3. lecsendesít; a calma/potoli; beruhigen. 1619: az Tóth Mihály uramtól küldött demissióval frott levele is Nagyságodnak nagyot nyomott az embereknel, és ugyan mitigálta az embereket [BTN² 185]. 1668: Hogy azért, édes Sógor uram, Kegyelmed ... mind az méltóságos személyeknek ó nagyságoknak s mind másoknak ellenem való nehézségeket mitigálni méltóztatott és nyomorúságomból meg is szabadítottat, Isten kegyelmednek ... minden lelki, testi kívánságokat adjon [TML IV, 269 Bethlen Domokos Teleki Mihályhoz].

mitigálhat enyhíthet; a putea usura/atenua; lindern können. 1675: poenatis penigh nem mitigalhattyá a' Nemes Tanacz [Kv; TJK VIII/12. 104]. 1704: Azért ha a poenát, mely intentáltatott mitigálhatom, én jó lelkem szerint azt ítleném, hogy az rab úr légyen ez mostani arestumában, in moderno statu [WIN I, 181].

mitigálhatik enyhíthetetik; a putea fi usurat/atenuat; gemindert/lindert werden können. 1746: Balla Márton dögában emanalt Deliberatumot atyafiságoson vettem ... erkölcstelen életiért, több illetlen szavaiért, pálcázás és Szent Mihály napig detentio imponáltatott teremtetésiértis (!) de stricto iure Kövezést érdemlet volna, azért hogy Poenája mitigálhatnék okát nem látom [Ks 101 Haller János aláírásával].

mitigálódhatik enyhíthődhetik; a putea fi usurat/atenuat; gemindert/lindert werden können. 1670: eo az captiva Aszszonytol ... fenyegettetet volnais hogy tagadná viszá, mert külbömben eo ki szabadittatva(n) megh busul érte, sőt még Kolosvári emberekis sokan megh busulnak miatta ... mellyet ha megh ölikis megh nem tagad, azért melta(n) az poena mitigalodhatik, halalt ne(m) érdemel [Kv; TanJk II/1. 735].

mitigálódik lecsendesedik; a se potoli; sich beruhigen. 1667: Husztbúl az praesidiumot ki nem hozhatni mostan, mert annak az latornak dolga nem hogy mitigálódott volna, de az kajmekán ebsége miatt napról napra gerjed [TML IV, 209 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1729: az Ifjjakis ha valamely Articulus ellen véttnének minek előtte dolgok Törvenyre nem menne és ha a' B. Cézélvel ante Latam Sententiam meg békéllenek dolgok mitigalódik [Kv; KovCLEV.].

mitigált enyhített; usurat, atenuat; gemindert/lindert. 1746: Vass János nevű idegen jövevény isméretlen ember immediatē a' Városrol el mennyen, es többször se a' Város, se a' Város határán lenni ne comperialtassék. Külömben Cassáltatván mostani mitigált Deliberatuma szoross bwnetése lészen [Torda; TJKT III. 110-1].

mitigáltatik enyhíthetetik; a fi atenuat; gemindert/lindert werden. 1598: Amy nezy az Borsos Gergely dolgatt erthy eo kglmek biro vramtol hogy fajtalan gonoz chelekedietier theorwenj zarent fejere sententiaztak volna, myert hogy penigh minden sullios teorveniek leuitate misericordiae zoktanak mitigaltattnj kerik azon biro vramtt ... legyen kegelem fejének [Kv; TanJk I/1. 322]. 1745: (A vádlottnak) maga meg jobbításának reménsége alatt ez úttal poenája mitigaltatik, és hogy 20. pálcza ütessel bwnetessék a rabok által in foro publica itilletett | jöllehet az patratumnak merituma béjegzést, sőt haláltis érdemlene, mindazáltal ... a poena mitigaltatván hogy három szombatokon, mindeniken tiz, tiz pálczával rabok által meg veretessék itilletett [Torda; TJKT II. 94, 98]. 1765: minthogy még eddig semmi ellene nem docealtatott ... az ellene irt Sententia mitigaltatik [uo.; i.h. V. 265-6].

mitőlünk 1. tőlünk, a mi személyünkől; de la noi; von uns. 1542: ew k. felne azon, hog az keth wayda ream zalának Fogarast az raboknak zabado拉斯okert, kyth az wr lsten mwtholonk el thawozthasson [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay lanoshoz, Pozsony m. ispánjához és Fogaras

vára urához]. 1568: Matthias Nyerges fassus e(st) wottwnk vala ket zaz bort, iuh bort, es az arrat ... my gwnar peternek attuk meg ... az vtn my tolnwk soha ne(m) kertek [Kv; Tjk III/1. 189]. 1599: a Leng'elfaluiai my teöllunk a' zentielekiekteól kertek uala egy eztendeóre walo zallass helyet [Uszt 14/11]. 1632: Elekfy Lazlo vram ... keuana mi teöllwnk Jobbagja Aszonnak (igy!) felszabadulását [Ó-Torda; Kp III. 65]. 1723: mütöllünk Luka Vaszil semmit nem vett urdolgaért valo birságot [Horák MT; VGy. Buta Flora (50) jb vall.]. 1783: Groff Torotzkai Sigmund Ur reszire a' fonást ugj kívánnýak mi tölünk, hogy 150 pásmát fonnyunk [Torockó; Thor. XX/5. 30].

2. fej-i többes; pluralul al maiestății; Majestátsplural; 'ua.; idem'. 1572: Erthywk leveletekbeol, hogy Drumar Myhaly Smelcher Gabriel Es Akler Balynt kyknek my tewleonek Adossagoknak meg fyezteseben fel eztendeýg walo haladekok wolna, es alat penig eoreokesegeket Atton Adnak, es ez orzagbol ky meneo zandekok wolna, Haggywk azert Nektet hogy ha vgyan Byzonnyal lattytok el meneo zandekokat, hogy azok kyknek adossok karba ne Maragyanak, Arestallyatok meg mynden eoreokesegeket [BesztLt 3628 Báthory István a beszt-i bíróhoz és az esküdt polgárokhoz]. 1663: Kegyelmed levelét tettük ... Assecuráljuk is bona fide christiana, mitőlünk, sem hozzánktartozóktól semmi bántódása sem léssen [TML II, 607 a fej. Teleki Mihályhoz].

3. a mi házunktól; de la noi, din casa noastră; von unserem Haus. 1629: estue kesen az iffiu deak Mathe felesége onnat mi teöllünk vit gyertya gyutani tüzet [Kv; Tjk VII/3. 103]. 1695: mi tölünk távol vagion [Hr].

4. a mi kezünktől; de la noi, din mîna noastră; von unserer Hand/unseren Händen. 1564: mw az feolseged poronczolattya zerenth el Jarttünk benne, es meg kenaltuk az penzel, szent paly Ersebeth Aszonth Hauy Bodog Aszon Estin penteken, de mw teollwnk az penzt feol nem vede [Zutor K; Ks 42. B. 25]. 1572: My elmentewnk Bezterczere Az Nagod parancholattya tartasa zerent es folyo Beochnek mogya zerent, meg kenaltwk. Mi nalwnk lewen, Arany s taler Ez meg kenalas volt Zewzek nap utan valo cheoteorteokeon. Ez penzt my teolewnk fel nem vywe [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 3702]. 1612: mj tölünk Varadon missilist extorkaltanak Bölöny Gaspar ellen [Kv; PLPr 21].

5. a mi részünkről; din partea noastră; unsererseits. 1677: A mi ... az utolszori feleségéuel valo dalgát nezi, arról az Tisztektól convenialtt el per hoc Ecclesia követesre kívánkozua(n) mi tölünk admittaltatik [Szjk 130. — "Czelnai Miklósnak]. 1685: mi tölünk az varos petseti alatt ki adott posztokat szabados(on) akarmikor arulhattýák eo kgk [Kv; Tjk XIII/1. 255]. 1781: (Azon summát) az Erdő Sz Györgyi Reformata Eklésiának Fundusul ki tettük haszon hajtásra és azon Summákat mitsoda végekre tettük ki ... azon végekre kell használtatni a' Capitalissának pedig meg tartatni haszon hajtásra, a mely végekre rendeltettek mi tölünk mind életünkben mind holtunk után [MMatr. 486 özv. gr. Rédei Zsigmondné br. Vesselényi Kata nyil.].

6. miáltunk; prin noi, prin intermediul nostru; durch uns. 1668/1673 k.: Küldé mi tölünk Nemzetes Rudej Istvá(n) Uram ... flo. 6. den: 70 [Csokfva MT; Törzs]. 1736: Melj megh vásárlatt erdőnek dolga mü tölünk, es általunk igj menven veghen müis adgju ezen levelunket fide nostra mediante [Gyertyános TA; Bosla].

7. a mi tulajdonunkból; de la noi, din posesiunea noastră; von unserem Eigentum. 1600: az fel peresek ... tiltottak wolt

megh mi theölleönk egy newezetes heliet melliet Zal Dobos twissenek hinak [Nagykede U; Uszt 15/256]. 1632: protes-tálának az galambadiak, hogy aszt mü tölünk Tót Mihály hatalmasul vette el [Udvarfva MT; Barabás, SzO 369]. 1656: annak az tanorok(na)k egy reszet mü tölünk ualta megh Czutak Geörgy miuel mi nallunk zalago(n) uala [Kászonimpérfva Cs; BCs].

mitra püspöksüveg; mitrá; Mitra. 1710 k.: a mü fejárvái scholánkban grammatikát tanuló ifjacskát, báboinai oláh pap fiát tette püspökké Apor István ... aranyos papi ruhába, mitrába öltöztetvén a maga Apor házában, maga hintaján solennis processióban vivé az oláh templomba, és installálák püspökknek [BÖN. 873–4].

mityeg-matyog motyog; a ingáima/molfái; murmeln, un-verständlich sprechen. 1851: Anyám mityeg matyog a' mint lehet, 's fogytig nyughatatlan | Istennek hálá jól vagyunk; Anyám tipeg topog mityeg matyok (!), 's legtöbbyire buzát szemel időtöltésből [Kv; Pk 7].

miután 1. azután, hogy; dupá ce; nachdem, daß. 1843: a Pásztorok miután egy pipa Dohánt ki szívtak onnan el mentek [Bágyon TA; KLev. ifj. Bottyán Mihály (38) vall.]. 1846: Virág László ... egy fertály bort parantsolván magának miután azt meg itta csak ki tűnt a fogadobol [Dés; DLt 530/1847. 10]. 1851: Szőlőnk mi után a jég oly erősen el verte, elpusztult [Kv; Pk 7].

2. mert, mivel; deoarece, fiindcă; weil, denn. 1660: Az ellőtt lovakért, tudtokra legyen az oda be levő uraimnak, az övékből adatok másokat, miután frigy ellen van [TML I, 584 Kemény János Teleki Mihályhoz és Bethlen Gergelyhez].

3. minthogy; intrucit; da, nachdem. 1843: Az erdőlésre nézve hasonlólag: miután az 1791-i 30. törvénycikk azt rendeli, hogy minden erdők földesúri felvigyázat alatt legyenek, és továbbá az 1769. esztendőbeli regulativum punctumokban megírt szükségükre kapnak fát, nincs sérelmek [VKP 138]. 1852: mi után Törvényes Computus nélkül a' követés Tisztába nem hozható, Könyörgöm a' követő Aszszonyt ujiból és a' Törvény rendes uttyára utasítani [Nagy-lak AF; DobLev. V/1351 Dobolyi Bálint nyil.]. 1863: Miután ... minden meglévő vagyonunk az mi sajátunk, tehetnők azt, hogy egymás javára rendelkezünk" [Kv; Végr. — "Ti. a férj és feleség].

4. minek utána; dupá aceea; nachdem. 1842: Jáné Mária mihent a' házba bé lépett roszul létét nyilvánította, 's keves idő teltével láttamis tölle valami vért el fojni, miután nyomba a' gyermek szülés is következett [Dés; DLt 85. 1].

miutánunk 1. utánunk, a mi nyomunkban; dupá noi, în urma noastră; nach uns, hinter uns her. 1623: latam az faluba Ianos kertinel, hatt fa labu Ianosnett egi Feier keónokben vagott Aba mentes iffiu legeni az magok szejueenie teóuebe le nio(m)ta vala es az legeni az azzoni laba kezdött vala, en hagi latam eóckett megh riaztam, az legeni el futa es az azzoni fel alla es monda nekem, lata(m) en hagi jósz vala, es mingiart tudo(m) hagi miutanno(n)k oralkodol (!) [Mv; MvLt 290. 32b]. 1657: hírem olyan érkezett vala, hogy Vadászai Pál és többek, az ellenségnek mezei könnyű hadai oda" érkeztenek volna miutánunk sietvén [KemÖn. 251. — "Rimaszombatra].

2. halálunk után; dupá moartea noastră; nach unserem Tod(e). 1642/1687 k.: Midőn Csit Sz. Jvánon visítalánk jövenek mi előnk(b)e Malom falván lako Vraink, és tőnek illye(n) emlekezetet, Mível hogy a Csit Sz. Jvánon lako Praedikátor házát Szintén ókis úgy építették mint szintén a Sz. Ivániak de hogy mi utánunk a mi maradékink közöttis vetekedés ne lenne, jegyeztettük fel ez ecclia könyvéb(e) nagyobb erősségért [MMatr. 329].

mível 1. mert; pentru că, fiindcă, deoarece; weil, denn. 1632: Ezen megh mondot Eőreöksegnek hasonleat hagia Kazon Imperffaalui Cziútak Györgynek es fiainak miuel eő kegmek mint közel ualo Atiafiak tartiak es tapalliak [Kássonimperfva Cs; BCs]. 1647: Vagion az Czürös kerten túl ket barom Akol sóvenj kapuja, sóvennyenek foldozas kel, mível nehul roszas [Marosilyle H; Vlt 55/5415]. 1683: Ngd Kgl's parancsolattýából ujjobban is küldöttem Sendült Szólót, ez már szeb az elsőnél, s jobban is erik ezen tul, mível itt is szép eső lótt [Balázsfva AF; UtI]. 1711: az földeket sém léhete uram megh kévertétném mível az marhak féléte igen dóglének [Kásson Cs; BCs]. 1733: ő Kglme maga vette le a' harang kötelét, mível meg szakadott Vólt [Hévíz NK; JHbT]. 1742: a lo nem épülhetett mível nagyobb terhe fogatott, mint a posta kürtöt hordozni [Kv; AggmLt C. 12].

2. minthogy; intrucit, deoarece; da, nachdem. 1550: ennek ellene monda kemyn Janos, hog' mywel walkaj fyw volna [Nagykapus K; MNy XXIV, 292 Melchior Czyde de Nag'kapus jb vall.]. 1569: Törűen zerent talaltak hogy wicey Janos az bizonasag mellet meg eskegyek, chyak o maga, es vg legye(n) pue az föld, ezel wicey Janos meg elegendek, de az mas fel apelala, wicey Janos ezt apelalta hogy miuel meg szantotak, hatalmot kőuet vala, es hogy az zantassal ne tartozzek [Kv; Tjk III/1. 255]. 1598: In Anno pr(ae)terito 1597, vgiminth zenth ferench napia(n) Vduarhelt az A Peter vra(m) Gegeő Peter eő magha fiamot az teórűenj kezbe' megh foghta, Janost, Azt mondo(m) hogy myuel az teórűenizhez ne(m) tartotta magát minde(n) keresetiteöl el maradt [UstT 13/35]. 1632: Vagio(n) egj tilalmas teölgy Erdejek, melinek Tilalma f. 12. De miuel az erdeő cziaik fiatal, még eddegh mak raita nem termett [Illyen F; UC 14/38. 37]. 1684: mível a Tolvajok igen el aratta(na)k az egész Országban, azok(na)k fogyatásában is industrial-kodgyek kglmetek s hüsegtek [UstLt IX. 76. 17 fej.]. 1733: mível nem volna Vas Gergeljnek hogi honnan deponalna azon summa penzt ada harom darabocska földeket [Jánosfva U; Borb. II].

Szk: ~ pedig. 1615: az Orszagh vegezese szerint mi hiúwnk Banffi Janos, az Lippay Generalis expeditiokra, minden Jozagarol Tizenket Louast kellett volna bocziatani; mível penigh cziaik Hatot bocziatot volt, ez okon minden Jozagat Confiscaltuk vala [Gyf; Told.].

3. ugyanis; căci, pentru că; nämlich. 1591: teób keresetit mo(n)dgya Valamy Irtas feöldetis mo(n)dgya hogy megh Zantotta(m) volna miuel eő maga ffallujebol Irtotta volna [UstT]. 1623: az haz most teőbbet erne hogi nem mint akkor az mikor meg vottek miuel az hazat Eppitettekis [Kv; RDL I. 121]. 1625: az meg nezeőt heliekből kergetek kj diznaimot, az meliet nem celekethetek uolna miuel enis portionatus voltam az faluban [UstT 142b]. 1678: magatol Sükösd Mihály Uramtol hallottam egy néhányszor (: mível feles ideig bérés szolgálja voltam :) hogy ő neki egy is nincsen örökös Jobbágya [Somosd MT; Ks]. 1723: Marosán Grigor járt az Timofi házához mível edgyött mézaroskodta-

nak [Szásznyíres SzD; Ks 27. XVI]. 1762: látám, hogy Luka és Tománé ketten mennek vala s még az én Vram, azt mondgya vala, csak bizony most Szöknek ketten (: mível már régen Szóban vadnak Ketten :) [Kóród KK; Ks 17. XXXI]. 1772: a temetésin is ott valek mível éppen tő szomszédgya voltam, s most is vagyok [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 152].

4. amiért; deoarece; weil. 1683: Kenyeres Janosnak fordítson Makai Miklos hat forintokat, mível azon szólót epítette [Dés; Jk].

mível 1. (földet) megdolgoz/művel; a cultiva/lucra (pámintul); (Boden) bebauen. 1698: Micziodas Hatara vagion szent Jakabnak es azt most ki míveli [Told. 2]. 1715: edgyut fogtak, s míveltek a Gát alatt egy darab ben valot [Koronka MT; Told. 26]. 1732: Mikor ideje jár s a földet jól mívelik, gabonát jót terem [Szászsztyakab SzD; Tsb 51]. 1762: ez is berkes volt de vgyan tsak imitt amott tiszta vgy hogy akkor is míveltek imitt amott benne egy egy darabotskát [Virágosberek SzD; SLt XXIV. 6]. 1801: Vagyon egy 12 vékás föld, mellyet az Eklésia mível [Légen K; SzConscr.]. 1808: ezen Törökbuza földet mindenkor a' fellyebb meg-mondott régi gypes él Borozdáig míveltük [Felőr SzD; BetLt 6 Joannes Junior Süket (44) col. vall.].

Szk: résziben ~. 1850: az A alatti másolati kötlevéből láthatólag Nenyedi Kora Juonnal és Szelesán Viduval léptem vala oly egyezményre miszerént 2 belső telkemet és azon telkekhez tartozott külsőket át adtam nekik használatul, oly fel tétellel hogy a' külsőket míveljék résziben [Ne; DobLev. V/1327 Dobolyi Bálint a városi tanácsához].

2. (szólót) megmunkál; a lucra/cultiva (via); (Weinreben) bearbeiten/bestellen. 1568: Agnes consors Ambrosy Nyreő fassa est, Ezt hallotta(m) hogy bor egető Marton hytelbe wőtte meg szabo ferencőt az szőlőt es lattam hogy valtg myelte [Kv; Tjk III/1. 242]. 1570: Smelcher Jsthan vallya Az pyachon leteben hallotta hogy Jllen modon zolt feolcz Antal, hozzw Gergelnek, Jo komam, Az zeolet mellyet Atthal vala visel (!) gondot Rea Mert en thowab Ne(m) mywelem [Kv; Tjk III/2. 136]. 1604: az Zölőt Tudom hogy görfi lazlo es Balas kwlön míveltek az őueket [UstT 18/138 Barla Tamas Kerezturj vall.]. 1681: Eze(n) két utolsó szőlőtis az Hunyadi Jozságh szokta mívelni [Vh; VhU 43]. 1700 k.: azon szőlőt itt maras székben havattón nehaj Györgj János edgy kevéssé imigj amugj félig meddig művelte vesztegette [LLt 65/17]. 1712: az melly Szőlőt én mivelek vagyon negyven esztendeje hogy en mivelem az Csáki részre [Vizszilvás SzD; WassLt Sillai István (50) vall.]. 1732: a szolotis igikezi (!) jól mívelni [Balázstelke KK; LLt]. 1805: két Darab Szőlő a Buzai szőlő Hegye ... ha jól mívelnek fél termésbe meg hőzna 200 veder Bórt [Buza SzD; LLt Csáky-per 124. L. 31].

Szk: szőlő ~ni. 1687: Vár szükségére szolgáltatták, az Rabokat, de szőlőb(en) soha ne(m) jártak, hanem Udvarbíró ur(am) kezdette, hét nyolcz Rabotis szőlő mívelni, Tengeri buza kapálni ki viteti eő kglme [Szilágycseh; GramTr VIII Kukre János Strása Mester (50) vall.].

3. termeszt, termel; a cultiva (o plantă); anbauen. 1622: Ha hul penigh szeőleót mível es nem terem Huz penzt kel adni* [Kozárvár SzD; Szjk 12. — *A papnak]. 1823: A Bagjosba régen szőlőt míveltek, de a sok sebes záporok miatt a termő föld le mosodván ma tsak a kő láttzik [Szepkenyerűsztmarton SzD; EHA]. 1854: (Kőteles) Petrutz Nyikuláj ... egy kis kendent mívelni, kalákába [Maroskop-

pánd AF; DobLev. V/1375 Dobolyi Bálint kezével]. — L. még FogE 223.

4. (kendert/lent) kimunkál/feldolgoz; a prelucra (cinepa/inul); (Hanf/Flachs) ver/aufarbeiten. 1814: A' Szolgálatan kívül az Aszszonyok rostálnak, Kendert és Lent mivelnek 4 Fontat fonnak, 10 Singet szőnek [Pusztakamarás K; CU].

5. *bányát* ~ bányakitermelést végez; a se ocupa/indeletnici cu exploatarea minieră; Bergbau treiben. 1623: Tudom aztis hogy mikoron Iffiu Janos kiraly el fogna az Zouathay Sorol az Maros szekieket hogy miuelnek az baniat, kit vduarhelyhez kit penigh az Sofalui sohoz foglalanak [JHb Val. Orba(n) de Kibed" vall. — "MT]. 1638: az magunk gyertiankal szénünkél, s szerünkél kel az Banyat mivelnünk [Torockó; Thor. XVI/1 Andr. Almási (40) jő vall.]. 1716: egy Matajsza nevű Német katonája volt és Matajszával ketten mivelvén akkor az üdöb(en) a Bányát, ugj Csuszott belé Pap Mihály, és ilyen uton birja mostis [Nagyalmás H; BK ad nro 184].

6. (vasat) feldolgoz; a prelucra (fierul); (Eisen) verarbeiten. 1771: Én Kozák Mikla hogy vasokat élesztvén miveltem a Fuvó(na)k Zűgásától minden beszédét Majjai Andrásné(na)k eszembe nem vehettem [Msz; BetLt 7 Kozak Mikla vall.]. 1780: Valakik a' pusztá verő helyeket futatás végett fel-fogják, először építsek fel, és azutan proportionatē et concernenter mind futatni, mind mivelni szabadságokba lészen, külömben cselekedők flor. 12 büntetessenek [Torockó; TLev. 6]. 1780/1804: Ideje a' Bánya miveles(ne)k és folytatásnak így végeztetett hogy a' Bánya miveles kezdétének terminussa legyen Ujj Esztendő napja, ettől fogva tartson tizenkét heteket, akkor végeztessék a' Munka, mely idő alatt a Kohon vagy Verőn senki ne mivellyen [uo.; i.h. 8].

7. kézműves munkát végez; a practica o meserie; Handwerk treiben. 1561: Egy legyenek se legen zabad it az waroson ewzst miwel uag' darab ewzstel kereskedni es maganak nyluan a vag' titkon myelni mert az miet attol el vezik es az ceh ladaiba tezik | Ha valamely legeny es (!) warasra igne Miuelny es it az waroson myet nem talalna kiert olly herre ky menny a' hun semmy ceh nyichen ollyan helyen ket hetnel toab ne leg'en zabad myelni [Kv; ÖCART.]. 1573: Azt vallia Eottues Andras, hagi Mywelt egi Mas Approlekot neky hoztak approlek ewzsteot hozza kylembkylémb felet [Kv; TJK III/3. 173]. 1586: Iffiu Giúlay Janos vallia, Igy zolot pesty lanos en eleottem az ewzst feleol, En vgmonda senky hitwa(n) ewzstít Ne(m) lovitom az en lo ewzsteommal hane(m) ollianbol mywelek Aminemeot Adnak [Kv; TJK IV/1. 614]. 1602: beort senkinek neys legien zabad venni az chehes emberen kyweol ky affelebeol mjwel [Kv; TanJk I/1. 417]. 1621: en az Mwhelyben wltm es miweltemis [Dés; DLt 345 kovácslegény vall.]. 1635/1650: valamely Legeny az Varasra jeo, itt Coloswarat akar miuelnj az Mester szorgalmatosson megh tudakozza allapatiat, ha cehes hellien Tanultē, es ha vagio(n)ne Aprod leuele [Kv; ÖCJk]. 1755: nemelj becsületes Eötvös mester emberek egjedül csak Arany munkát mivelnek [Kv; i.h.].

Szk: *legényszámban* ~. 1640: ha mind az négy remekben hiba találatik, tartozik büntetésben még egy esztendeig legén számban miuelni [Kv; KovClev.] * *limitáció szerint* ~. 1579: Az kadarokat penigh eo kegne biro vram hyvassa be es vgya(n) valoba inchye eoket hogy az Limitatio zere(n)t Mywellienek [Kv; TanJk V/3. 197b].

8. (kézműves munkával) (el)készít vmit; a face/executa ceva (ca meseria); etw. (in Handarbeit) verfertigen. 1561:

senki semminemw miet tizennege' lottosnal alab ualo ewzstbol ne merezellyen mielni [Kv; ÖCART.]. 1562: Biro vra(m) es az polgar vram marattak adossa Lakatos peternek ó felsege zűksegere kit miuelt egy Zabolath d. 20 | Biro vra(m) es az polgar vram marattak adossa Kepiro Janosnak ó felsege zwksegere kyt miuelt zazlokot, hetetfel forintal [Kv; Szám. 1/VII. 128, 1/X. 70]. 1565: Pentek Janosnak maratak adossa hogy w felseghenek mywelt zeghet patkot hf 2 d 96 [Kv; i.h. 1/VIII. 179]. 1600: Aztalos Lukach miuelt volt az scholaba ... Marton deaknak az Lectornak egi keoniw tartot fl 1 Az Cantorok hazanal egi aitol bellessesteol es egi pincze Aitol fl — d 50 [Kv; i.h. 9/IX. 51]. 1630: Szabo Marton foldozot mind ennekem sarut Mind penigh az Jnasnak s mind Uramnak maganak s Aszonionnakis foldozta a Csizmajat, de uy miuet en nem tudom hagi miuelt volna [Mv; MvLt 290. 221a]. 1672: miveltem Egy kemenze eleiben valo dezkat d 45 [Kv; ACJk 56b].

Szk: *jó mível* ~. 1677: Mindenféle mives embereknek Privilegiumok ezeckel a' Generalis Conditiockal tartatnak-meg, és hagyatnak helyben: Elsőben, hogy jo mívelt mivellyenek. Másodsor, hogy a' Várost és vidéket mindenek neme szerint valo mivekből ... meg ne fogyatkoztassák [AC 170].

9. dolgozik; a lucra/munci; arbeiten. 1546: mykoron ez thooth meg chenaltatyak, az wagy az thoon az molnoth meg eppythykh esk mykoron az zegeny neppeth kyldyk reya mywelny chak anya zegeny nepeth thartozzanak menden napon kyldeny menyeeht Bogathy Chaspar kyldeth [Panot; DanielO 6. — "Panád KK]. 1568: Parancholyon kegð zenth gergre az alch Mesternek Myelen es chynalya megh hazamath, Merth Mynd megh fizette(m) neky [BesztLt 79 Lucas pythyky de Bongarth" a beszt-i bíróhoz. — "BN]. 1572: Bosy Elek azt vallia, hagi Tawaly Nyarba volt varadon egywt Myeltek Seres Myhalial [Kv; TJK III/3. 41] | Az vr megh irta Ennekem hogy az keo mywes Aratas vthan Jeone fel az varba mywelny [Görgény MT; BesztLt 3680 Blasius Tholdalagy prouisor in Georgeny kezével]. 1585: 17 Juny, Miert hogy az itwalo zegensegh ket hetben egi mas vtan a temteo kertnel myweltenek egietmasra keoltete(m) reaioi in simul d. 48 | Sipos Mihalnak Attam cub. 3 1/2 A Molnon mieltt erette [Kv; Szám. 3/XVII. 15, 41]. 1597: Kwmwess auagy dabo leorincz Mwelt Egiedwl az hid kapwn az Emelczw Eleyt fel bon-todta chinalta ket nap el sem wigeszte Adam 1 Napra Nely d 25 [Kv; i.h. 7/XIV. 106 Th. Masass sp kezével]. 1632: Vagio(n) egy luegh Cziwr melib(en) mostis miuelnek [F.komána F; UC 146]. 1637: Szanto Marton ennalam mikor miuele, megh akkor latot, de az uta(n) oza(n) megh keoppeölieöztette magát, s az uta(n) vilagtalanult megh [Mv; MvLt 291. 98a].

Szk: *rabotás munkát* ~. 1697: se szekerral se lovon se gyalog szer senki Szombatth napo(n) mely most vasarnap jarni es valami oly rabotas munkat mivelni ne merezellyen [Dés; Jk] * *rovásra* ~. 1587: Az taligara valo keolchyege. Elseoben vgy vegeztünk hogy Az kowachy Rowasra Mywelen [Kv; Szám. 3/XXXIII. 19].

10. cselekszik, tesz; a face; tun. 1548: az ty kegylmetek kedwyert nem mweltem [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 20 Nagy Tamás lev.]. 1561: Ha vala mely az mesterek kozzwl hozzw ydey ualo betegség mia a' vag' ualami modon meg'nyomorodnek es az mesterek annak valami segitssegel akarnanak lenny azt az egez Cehnek kozonszeges iouedel-meből myellyek [Kv; ÖCART.]. 1564: eztis mieltek hogy az fw emberen meg vöttek az adot es az zolgaianis meg vöttek

[Cszs; SzO II, 179]. 1568: Sophia Relicta Joannis Compactoris ... fassa est Ezt hallottam hogy monda az Zabo Janos felesége, azt monda vram hogy ha az anyyam fel nem hagyja tenny az Tablat, bizony olyath myuel hogy mynd my es mynd ő Meg bannya | az Nemet ... Rajta futamek Kadar markosnera ... az azony mütata az keket es vgy mongya vala az Nemetnek la myt mytel [Kv; Tjk III/1. 171, 214]. 1570: Makay Benedek vallya ... Eö Mond az leannak Te kwrwa lean byzon megh Banod azt myt mywelel [Kv; Tjk III/2. 80] | Kegtek Lassa amy Job azth Myelye kegtek [Medgyes; BesztLt 4]. 1572: Myth Myüelz Isten halalayrth [Dés; DLt 182]. 1573: Nem kely vala azt Mywelned [Kv; Tjk III/3. 171]. 1590: az mint az kiszebik fiamott mondog hogy hazadon fenyegetett eszt sem mywelte, seott ha miette wolnaes senkitt sem bantott [UszT]. 1633: Falabu Janos-ne az Simo(n)fi leaniatis tanitotta hagi giermeke ne legjen mit miuellje(n) [Mv; MvLt 290. 137b]. 1834: akár mit míveljek soha ... el vesztett Jo Feleségemet fel nem találom [Nagylak AF; DobLev. V/1094].

Szk: *barátságot* ~ 1557: meg zolgawlk az mi barátságot k velenk mielt az borj vetelben [Gyf; BesztLt 59]. 1559: kyre engemet Zalancy Janos wram hogy: Ke: yrnek az way yzenek hog walami borok weny Kwldot wolt yde az: Ke tartomanaba hogy ha wehetnek tahat: Ke: myelne any barátságot wele hog: Ke: wyetne akar chak Lekenzere [Somkerék SzD; i.h. Erdely myklos de somkerek lev.] * *lármat* ~ 1771: Nagy Josefne, és Anucza Annja ... az Udvaramat tele töltettek Ludakkal azok Lármat míveltenek [Dés; DLt 321. 32].

11. megtesz; a face; machen, verrichten. 1551: kiryewk kegielmeteketh mielye az my zolgalatonkirth es barachagon kirth, engeltelye meg kegielmetek az vrat [Fog.; LevT I, 77 Daczo Mate és Thorma János porkolabok G. Pernezit, Fr. Sennyey és Val. Magyar cimzettekhez]. 1568: Egi Jobbayat(!) foktanak meg ... azert myelye ezt the K ... erettwnk hog bachassa Kmed Ide keoz herre walahoa Tóruynre az dolgot [Galac BN; BesztLt 51]. 1578: ennek vtanna a'ky hat penze(n) akarya borat kezdény, az vasar birak hireknelkw ne merezzelle mywelyn [Kv; TanJk V/3. 172b]. 1589/XVII. sz. eleje: Valamely mester penigh ... ez Articulust meg szegné ... Tehat az menyszer miueli, annyyszor tizenket két forintat bwntettessek keduezesnelkw [Kv; KómcArt. 6-7]. 1618: Az Nagyságod írása szerént én eléggé sollicitáltam, hogy felvenné az zolgálatot, de soha nem mívelé [BTN² 165]. 1657: testamentumában is azt rendelte volt, hogy ötet veres színben gyászolná, temetését is azzal ékesítenék. De azt nem mívelék az testamentumosok [KemÖn. 101].

12. nemi von. nyil-ban; in declaratii, referitoare la viața sexuală; in sexueller Äußerung. 1572: Pal deak azt valia hagi Zemewel rea Nezet, hagi egy zemely az padra deoyteté vöit Hegedws Janosnet Es azt mywelte neky az my kedve volt [Kv; Tjk III/3. 32]. 1629: engemetis kialta Balogh Ferencz hagi hamar szomszéd Ura(m) ugy mond mert am szinte most miuelik az Feleségemnek [Mv; MvLt 290. 164a]. 1729: Némásági ura(m) ... a feleségivel Lukának azt miette a mit akart [Hodák MT; VGy. Nándra Urszuly (40) jb vall.].

13. elkövet vmit; a comite ceva; etw. begehen/verüben. 1564: Az tóruintelenséget az kit irtunk mind közönsigel fel ide ezeket mi raitunk bech pal miuelte Antal peter fiaual egietemben [Cszs; SzO II, 180]. 1565: kte Az Negy hordo Bort elwotte teolem oknélkyl ... esméth keeth hold Bwza

mat arattatok be, es el hortotok oknelkyl, Byzon még sem azt, sem egebet, kyt raytam myweltek El nem zenwedem [Kv; BesztLt 5 Konth János a lekenceiekhez]. 1570: Erzebet Kyrál Marthonne vallya hallotta Az Trombitastwl hogy ezt Monta, Esseh lelek kurwak ely vezek mytatok valamyt Myweletek Raytam | Martha Nagy Marthonne ... vallya, hogy ... hallotta az vtan az Molnar Jakabtwl azt Monta, hogy ha Rea talal Kwthy Antalra az ew Zablaya Mya kely megh halny, Mert Bwntelen Mywelte Mind az Rengeo Annan Mind eo Rayt (!) az kissebseget^a [Kv; Tjk III/2. 27, 102. — ^aTi. a vele való fajtalankodás vádjával verték ki Rengő Annát a városból]. 1573: Margit Zeibert Antal-ne Azt valia hagi hallotta Albert Leorinchne kyalta volt Telmane vtan az vchan, Meny ely te Lopy Bwzat lopy zalonnat lopy fonalat, Eo meg zolitia rolla Myert Myeweled azt rayta [Kv; Tjk III/3. 214].

Szk: *alkalmatlanságot* ~ *rajta*. 1664: ez előtt is elég alkalmatlanságokat míveltenek rajtunk is országu [TML III, 282-3 Teleki Mihály Nagybánya városához] * *családságot* ~ 1662: Gyulai Ferenc a váradi várból ... kiköltözvén a várbéliektől elbúcsúzván a Sámuel prófétának ... tudománytételét vette vala elé ... „ha én valakinek ökrét elvettem, vagy szamarát, és valakivel családságot míveltem visszaadom neki” [SKr 481] * *dúlást* ~ 1630: 2 Octobris ... itt az város körül való falukon nagy kőborlást, dúlást mívelének [Kv; KvE 159 SB] * *hatalmasságot* ~ *rajta*. 1661: az szelniczei bíró reménkedék, hogy irjam meg Kegyelmednek, két puskás vagyon közöttök, az kik miatt nem nyughatnak, minden hatalmasságot mívelnek rajtok [TML III, 118 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz] * *hatalmat* ~ 1558: ew felsege nem hagyja hogy walaky az ew felsege Jobbagyn yllylen hathalmath mywellyen [Kv; TanJk V/1. 48]. 1591: (Az alperes) felesége miette es mietette az hatalmotth [UszT] * *kőborlást* ~ → *dúlást* ~ * *lopást* ~ 1570: Ferenchy Ambrus, Kwthy Antal, Nagy vinche hitek zerent vallyak ... Azt is Thwgyak hogy Mykoron Byro Myhalnet az wyzbe vethettek volna, Thakach Janos az Siluester germetek hozza fogta volt hogy Eyhel (!) hal volt megh, Es hogy valamy lopast Mywelt volt Thakach Janos megh verte Erte [Kv; Tjk III/2. 40] * *pusztítást* ~ 1710: A kurucok ebben ez esztendőben is sok pusztítást mívelének Magyarorszában [CsH 156] * *szidalmas dolgot* ~ *rajta*. 1570: Nagy Neste, Ezent vallya ... Mongia aztis hogy Rwtalmas Bezedet zolt Zeoch Miklosra valya aztis hagi ... Eo raytais sok zydalmas dolgokat mywelt gyakorta [Kv; Tjk III/2. 79] * *veszekedést* ~ *rajta*. 1618: Oly igen sok rút, mód nélkül való veszekedéseket mívelé ekkor rajtunk^a Gáspár János urammal, hogy csak megírni is irotzom tőle [BTN² 91. — ^aA török tárgyalófél] * *violenciát* ~ 1807: Nms Nemzetes Vitézló Possessorok, magok erejekben helyhezettett bizokodástól viseltetvén ... a' magok ... Határokat ... terjeszteni törekedvén violentiákat míveltenek [T; Born. XVd].

Ha. 1561: miely [Kv; ÖCart.]. 1562: mielh [Kv; Szám. 1/VIII. 42]. 1568: myelne [Kv; Tjk III/1. 218]. 1570: mywelte. Mywelyed [Kv; Tjk III/2. 84d, 88]. 1588: müvelt [Kv; Szám. 4/V. 47]. 1589 k.: myueltynk [Szu; UszT]. 1595: müüelt [Kv; Szám. 6/XXVIIa. 246]. 1649: mwelt [Kv; Szám. 26/VI. 464]. 1653: mieljék [ETA I, 66 NSz]. 1656: müveltem [Kv; ACJk 52a]. 1740: miette [Szásznyires SzD; Ks 17/LXXXIV. 13].

mívelendő megművelendő/dolgozandó (szántóföld); (teren arabil) care este/trebuie cultivat; zu bebauend (Ackerfeld).

1791: Vagynak-é Allodialis Szántó Földek s azok közt vagynak-é olyanok; melyek minden Esztendőben Cultivatnának? ha vagynak; dístingválja a' Tanu, az alternatim mívelendőköt? [BSz; Ks 74/56 vk].

mívelés 1. (föld) megművelés/dolgozás; cultivare (a pámintului); (Boden)Bebauung/Bestellung. 1774: 1770-ben is vettek Tit. Praefectus Uram Számára mint egy két köbölnyi Tavasz Buzát, melynek mívelése kaláka által ment Végben [Mocs K; KS Conscr. 77]. 1794: Valóságos dolog az, hogy az Veteményes kertnek nagy része Sűjdedény, és mívelésre alkalmatlan volt [Mezőmadaras MT; BKG Dregutz Timók (80) col. vall.]. 1835: (Az alsósinfalviak) az Also Sinfalvi Határára (!) való gondviselést bizanyos kóts alatt által adták Felső Sinfalvának mig az elpusztított Also Sinfalva Helységének meg maradt ... tulajdonosai annyára Szaporadnának hogy az Also Sinfalvi egész Határnak gondviselésére, mívelésére elégségesek lennének [Asz; Borb. II]. 1852: (A töröküzaföldeknek) kötelesek minden rendes mívelését meg adva becsületesen le takarítani [Ne; DobLev. V/1345].

Szk: ~ *alá felfog*. 1832: Mikor az Exp(onen)s Nemes Possessoratus a' Két Aranyos vize között való Helyet mívelés használás alá felfogta fel Szantotta a Tanu jelen volté [Asz; Borb. II vk] * ~ *alá vétetik*. 1801: minden Helységek Határi az illető Tisztek által fel osztván mindenkor tsak a következő fordulok vétessenek mívelés alá [T; TLev. 12/1] * *felibe való* ~ 1800: Dosa Adám ur ... Ilentfalvi Jussát adta felibe való mívelésre [Ilencfva MT; DLev. 3. XXX. 6] * *jó móddal való* ~ 1797: bajos a' jo móddal való mívelése [Ajton K; CU. — "A földnek].

2. (szőlő)megmunkálás; cultivare/lucrare (a viei); (Wein)Rebenbestellung/bearbeitung. 1578: Illyen móddal az zölő felőljs weghezenek hog' ha az zölőth kaczkán marthon meg karoztatna es kapaltathna es ollya(n) korba kellethnek Almady Gasparnak tahat tartozzek Almady Ghaspar az mywelesinek az arrat meg' fizetny [Szava K; JHbK XV/25]. 1675: (Egy szőlő) melytől fizettem az vincelérnek mívelésétől f. 20 [Kv; KvE 195 LJ]. 1694: igen forgodtok annak az szőlőnek mijelesib(en) de mikor isztok bene [Jobbágyva MT; Bállt 50]. 1726: A' Közép Lombi Szőlő karoja és fája tsak közép aránt va(gyo)n azomban a' míveléseis sött csutkosis a' töve [Kv; KvRLt VII. 20a]. 1728: jollehet a' Szőlő jo mívelésben van de a karoja közöslég seleytes apros [Kv; Pk 7]. 1783: a szőlőnek jo mívelése és sűrűbbítése [Buza SzD; LLt Csáky-per 110 L. 17]. 1807: ezen Duda Togyer ifiantan meg halva, el maradtó árvaí félben hagyták az irt szőlőnek mívelését [Kersec H; Ks 116 Vegyes ir.].

Szk: ~ *alatt/ben tart*. 1798: hogy azon Szöllő Tóket valaha curálta vagy mívelés alatt tartotta volna az öreg Dodnj nem tudom [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. 1850: A' szőlőket köteles lészen haszonbérő Sogorom illendő mívelésben tartani [Ne; DobLev. V/1298].

3. termesztés; cultivare; Bau, Anbau. 1772: A földi Magyaro mívelése szokásban vagyon é? [Fejérvíz H; JF 36 Balt. Herna szb kezével] | A' Földi Magyaro mívelése szokás(an) nintsen, de ha felvétődnek ezen Circulus(an) is meg teremne [Algyógy H; i.h. Ferentzi Ádám szb kezével]. 1815: nintsen egy plántánk-is, mely a' gabona szükít és nem létét, mind tápláló erejére, mind mívelésére nézve, sükere-

sebben is potolna mint a' Krumpi [Kováts Sámuel, Utasítás a Krumpi termesztésére (nyomt.)].

4. (bánya)kitermelés; exploatare (minieră); Bergbau, Grubenarbeit. 1637: az my Torotzko varosi Jobbagink nem reghen ... talaltanak valami fekete onas keöre is, a ki valamenny ezüsteotis tartana es annak maghok fel zabadulasaval való miveleset sollicitaltak maghok(na)k, az my kegl(me)s urunktol fejedelmünktoel [Thor. I/26]. 1638: Az Urak valoban üzik az Szegenyseget az Bania mivelesere, en vagyok egyik gondviselő benne [Torockó; i.h. XVI/1 Fr. Gal (35)jb vall.] | az szegeniségh valoban raita vagion az banianak mivelesen [uo.; i.h. Gr. Lako jb jur. civ. vall.] | Eleget forgolodik az szegeniségh az Bani (!) műeleseben [uo.; i.h. Erasmus Bartha (39)jb vall.].

5. (vas)feldolgozás; prelucrare (a fierului); (Eisen) Bearbeitung. 1702–1764: Ebben az esztendőbe az urak tisztey eskettettek megh az verös kovacsakat az műelese [Torockó; MNy IV, 234]. 1782: a Föld alol ki hordott könek mívelésére Tüz, s Consequenter Fa kivántatik [uo.; TLev. 4/6. 5b]. 1787: köteles légyen minden Verös Kovás a fűtatás és mívelés dolgában az eddig vigealt Constitutiót obszerválni [uo.; i.h. 9/25]. 1795: egy Veröss Kovács Gazdais soha ... maga Művelő Kovattsanak és Segittőjének a' mívelés idején ételt, vagy p(edig) a' helyett discretiöt, adni ne tartozzek [uo.; i.h. 9/29].

6. kézműves munka folytatása; practicarea unei meserii; Fortsetzung des Handwerks. 1561: Az ozueg' azzoniok mielese felol Articul 8 [Kv; ÖCART].

7. (kézműves) munka; muncá (de meseriaş); (Handwerks)Arbeit. 1565: Biro wram es az polgar vram maratad adossa Zyarto (!) Lwkachnak az w folseghenek való Mywelesert f VI d 23 [Kv; Szám. I/IX. 188]. 1608: Itt Feyer varat lako Zabo Mesterek adgiak keönieörgeseknek általa ertiseonkre, hogy az w Priuilegiumok, ellen, ez helyben, sok kulömb kulömb Zabok* zallananak, kiknek az w köztök való miuileisre semmi igazsagok nem volna [Gyf; Törzs. fej-i rend. Gyf városához. — "Olv.: szabók]. 1621: Orelt Aztalos Janos Myelese a schola Zwksegere ... Egi Hars fa labu aztalt magae az harsfa d. 45 | Hidelui Kadar Gergelliel szamot vetue(n) az Fereded hazhoz Eztendeigh való miuelese-t, fizette(m) neki szamutes szerint f 3 d 93 [Kv; Szám. 15b/IV.24, 15b/XI. 300]. 1625: Mihaly kouatsnak adtam az Malomhoz mieleseert tartozo buzat Cub.4 [Kv; i.h. 16/XXXII. 6 Balk Mihaly kezével]. 1634: az mikor Janos kovaczy megh hala testamentomat nem tot, mert az Annys el vala ... az Annys kezehez attuk be, az patkolas es egieb miveles arrat [Mv; MvLt 291. 25a]. 1637/1639: Molnar Szabo Mihalnak fizettünk müelesert f. 3 d 10 [Kv; RDL I. 111].

8. felhasználás/dolgozás; utilizare, prelucrare; Benutzung/arbeitung. 1657: Vasarlottam hat sing landis postot feketet, singit f. 2 d. jövendő műelesere facit f. 12 [Kv; ACJk 48b].

9. használat; folosire; Gebrauch. 1831: csak az eke mivelese által, a kigyo hagymat, földi borzát, ürmöt, s más több effele növényeket ki nem pusztithattuk [Dés; DLt 143].

10. építés; construire; Bau. 1571: mi kik voltunk w felsege Szolgaltatiaban Varadon Aggiwk tuttara vrasagtaknak hogy ez az ember kj kigelmetek Szolgaia volt Toth Simon az w Thehetsege Szerint es minden kepen ereie Szerint az var miuelesen ielen volt es Hiwsegesen es embersegesen louaual es Szekereuel Szolgalt [Ne; BesztLt 3550].

mívelésbeli (vas)művelésre vonatkozó; care se referă la prelucrare (a fierului); auf die (Eisen)Bearbeitung bezügl. 1805: egybe giűltünk vala a' Biroság Házhoz, holottis a' magunk Mívelésbeli meg szorítását vévén fel ... kérdésbe jött közöttünk hogy a' három vagy p(edi)g a' Négy Ágas vas futatás álhane (!) meg? | Irgalmas valaszszát Ngdnak el várván vagjunk alázatos szolgálai a' mívelés és futatásbeli restantiakkal meg terhelt része a' Verős Kovacsoknak [Torockó; TLev. 9/38, 9/42].

mívelésmód vaskitermelési mód; modul de extragere a fierului; Eisenbearbeitungsweise. 1789: mivel mind a Bányász Gazdak mint a Beresek el felejtkeztek Kőtelességekről, s annál fogva Nemely Tarsaság a maga Banyajabol a vas követ a Bányászoktól meg határozot arran veszi, más Czimboraság idegeneket szabad Nyeresegre botsát Bányájába; más pedig Nap száma dolgoztat kőtelességévé tétetik a Biraknak az hogy a ... be csusztot Törvénytelen miveles modot egesszen irtsa ki [Torokósztygörgy TA; TLev. 7/10].

mívelésű (vhogyan) megművelhető (föld); (pámint) care poate fi cultivat (intr-un anumit fel); (irgendwie) bebaubarer (Boden). 1817: A Kövesdi határ fekvése és terrenuma észre vehetőleg terméketlenebb, bajosabb mívelésű hogy sem az Háromszéken lévő föld [Árkos Hsz/Mv; Kp V.318].

miveletéről működési/ténykedésbeli; despre activitate (a unor persoane); Wirkungs-, Betätigungs-. 1866: ha a papok a hümlő oltásra és megvizsgálásra meg nem hivatnak, az ólító orvosok miveletéről bizonyítványt ne írják alá [M.gyermónostor K; RHAK esp. kl 17].

miveletlen 1. mn 1. megműveletlen/dolgozatlan (föld); (pámint) necultivat, nelucrat; ungebaut (Boden). 1671: Nos Anna Bornemisa Adgiuk emlékezetül mindeneknek hogy egj felől Juon Belgje, más felől Komsa Kluhul meg holt jobbagjink pusztá ház heljek, és harmad felől az közönseges ucza szomszédságiban levő pusztá paraszt fundust ahoz valo mindennemű földekkel, művelt és műveletlen szántó földekkel ... Talaba Sorbánnak és Mathenak ... adtuk [UF II, 501]. 1737: Az András erdeje alatt lévő észak miveletlen, sovány Zabot ha terem [Nagyida K; EHA]. 1752: (A földnek) az allya Eszakrol ütközik a Sztánts Vonul irtot kaszálójában az innetső also szegelete jó az Szőlők also oldalában lévő szegelet gyeprüg ... az tulső also szegelete pedig ütközik egy miveletlen szántó Földre (!) [Káptalan AF; DobLev. 1/248. 1b]. 1765: ez a föld pusztájában hevert miveletlen, el suvadozott tövissz bokros hely [Kissolyos U; Márkos lev.]. 1799: a' Papok Csorgója Völgye név alatt lévő miveletlen hely [Mv; MvHn]. 1806: azon Kaszáló igen nagy giz gazos és Fűzfá bokros miveletlen hely volt [Zentelke K; BfN].

2. megmunkálatlan/felhagyott (szőlő); (vie) nelucrat/ necultivat/abandonat; unbearbeitet/aufgelassen (Weingarten). 1708 k.: harmad fel hold szőlött ki karoztunk, a többi megh karozatlan, s miveletlen [Harangláb KK; SLT AK. 36 Hosszu Demeter P. Horváth Miklóshoz]. 1734: ezen mostani viduaval lött öszve kelésekkor az Dunai erseb szölei éppek és mivelt szőlők, nem pedig gazban és gúrdolyban maradtak és miveletlenek voltak [Torda; TJKT I. 30]. 1790: a' kinek ... miveletlen Szőlő Fölgye találtatik a Szőlő Biro admoneáltassák Tavasszal és Összszel [Nyárad-

karácsonfva MT; Told. 76]. 1802: Arenda ideje alatt a szőlőt, mely most ugyan miveletlen, meg építeni kellett, a melioratio igasságos betűs szerént az arendanak ki telésével nekem meg fordittassék [Kv; JHb XX/12].

3. feldolgozatlan; neprelucrat; unaufgearbeitet. 1829/1830: egy kitsin darabotska miveletlen arany [Zabola Hsz/M. régen MT; TLt Köz. ir. ad 156].

4. (még) tanulatlan, kiskorú; minor; minderjährig. 1622: Volt egy hazok, meljben volt reze. Borkanak f 15 d 22. Janczinak mjuel miveletlen volt azo(n) hazban reze f. 19 d. 22 [Kv; RDL I. 15].

II. hsz 1. megműveletlenül; (lásat) nelucrat; ungebaut. 1740: némellykor az egyenetlenség miatt miveletlen is maradt némellyik föld [Szásznyires SzD; Ks 17/LXXXIV. 13]. 1769: Porontsoltatik igen keményen hogy minden emberre vigyázzanak, ha az el szökesre valo Jeleket, ugy mint ha Jovokat adogattyák, Jóságokat miveletlen hadgyák mingyárt a Tisztek(ne)k hirre tegyék [Uzslt XIII. 97]. 1801: az irt Ház után valo régi Mezei helyek nintsen ezen Rész azon kívül is sok versben sokáig pusztájában hevert miveletlen [Nagynyulas K; DLev. 15].

2. megmunkálatlanul, pusztán; nelucrat, necultivat, in paraginá; ungebaut, öde. 1677: Az Czicz hegyenis vagyon egy Pusztá Szőlő; melyet Dálnaki Vram hagyot volt miveletlen [Dés; Borb. II Mezőmadarasi nemes összeírók]. 1705: ez mostani hadakozo időnek mostohasága miatt, szőlő hegyeink(ne)k nagyobb része miveletlen maradvá(n) az idege(n) borok(na)k be hozását meg engedték [Dés; Jk 346b]. 1742: Sok Szőlők miveletlen marattanak [Bh; Told. 25]. 1786: hallattam hogy Pungratz György Vr is szőlött fogott irtott volt de idővel ismet fel hagyta s a bokor fel nőtte hogy pusztajab(an) Miveletlen állatt [Berekeresztúr MT; BetLt 6 Nagy Ferentz (58) ns vall.]. 1803: mikor asztot kezekben kapták miveletlen pusztán állot [Bábalma KK; RLt O. 1].

3. feldolgozatlanul; neprelucrat; unaufgearbeitet. 1801: a' miveletlen, azaz in crudo lévő Réz [DLt nyomt. kl].

miveletlenség 1. megműveletlenség, parlagon hagyás; fapdul de a fi lását nelucrat (un teren arabil); Nichtbestellung. 1854: Minden szántóimat kaszálóimat magok rendes idejékben meg mivelní köteles az miveletlenség vagy hanyagsága által okozott károsodásomat Tartozik meg fizetni [Egerszeg MT; DobLev. V/1373 Dobolyi Bálint kezével].

2. megdolgozatlanság, pusztában hagyás; fapdul de fi lását necultivat/nelucrat (via); Nichtbearbeitung (Weingarten). 1736: az Pojani szőlőket pusztulásra jutni, az város dezmajanak diminutiojára s kárára ne engedgyék, sőt omni mode az possessorokat a culturara cogalják, külömb(en) az miveletlenség miá az dezma(an) provenialhato defectust az N város exigaltattja [Torda; TJKT I. 145]. 1742: az Szőlők igen meg vesztenek mivel sok Szőlők többől kivagattanak nemely resze pedig az miveletlensége miá parraga maradot [Bh; Told. 25]. 1810: Ezen darab Szőlő ... el pusztult a' miveletlenség miat [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 391]. 1822: (A) Szőlőt a miveletlenség által el pusztulni hagyták [Kv; Pk 4].

miveletlenül megműveletlenül, parlagon; (despre pámint) nelucrat, necultivat; ungebaut, in der Brache liegend, brach. 1799: (A) bé foglalt kender földek végeinek nagyobb része forrásos és Sülyedékes hely lévén ... eleitől fogva miveletle-

nül állott [Gyérnessztkirály TA; Ks 89]. 1815: haszon vehetetlen oldalos míveletlenül heverő Tövis bokros helyek [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Conscri. 961].

mívelget dolgozgat; a lucra fără grabă/din cînd în cînd; ab und zu arbeiten. 1586: Zabo Thamas vallia, Procuratorom vala Berzete Mihaly vra(m) ellen Igyarto Georgy, Mywelgetem Munkaiaert, zinte a' veghin a' pernek el Alla melleole(m) [Kv; TJK IV/1. 586]. 1629: Lakatos Gaspar vehessen penzt fel az hazra hogy had epithesse megh az házat s mielgessen adgya megh aztan [Kv; TanJk II/1. 45].

mívelgetés dolgozgatás; efectuarea unor lucrări/munci; Arbeit. 1599: Az aito sark chinalastol eggiet mas mívelgetes-teol fizette(m) f —/38 [Kv; Szám. 8/LX. 34].

mívelhet 1. (szőlőt) megmunkálhat; a putea cultiva/lucra (via); (Weinrebe) bebauen/arbeiten können. 1684: Tudgyuk hogj birt volna Lipcsei Ur(am) egj majorság szőlőt mellynek egj darabja egj Kun Dán nevű Fiscus jobbágyae volt az nem mívelhetette eppen el pusztult volna [M.igen AF; Incz. V. 55b]. 1760: Ugyancsak ezen esztendőben szerzettem én is Zálnokon négy zsellért, ötödfél ház helyet, egy jó darab szőlővel együtt, melyet ha mívelhetnék, nem lenne károm benne [RettE 114]. 1777: jelenté Csik Anna az irt Néhai idősb Brassai János Özvegye mi nekünk hogy lévén ő Kglmének egy Csőtört de igen pusztás míveletlen Quartás szőlője mellyet ... Csik Anna ő Kglme maga özvegyi tehetetlen volta miatt nem mívelhetvén, elkerülhetetlen szüksége miatt kéntelenítették el adová tenni [Ne; DobLev. II/492].

2. (bányát) kitermelhet; a putea exploata (o mină); (Grube, Mine) ausbeuten können. 1740: A mint Hellységünknek régi Elei az műnek dolgáb(an) ilyen rendet praestruaita(na)k volt, hogy senki is hanem ha hűt le tétellel mívelhessen, aztat miis manutenealni kívánván az olljan Renitenseket igazságóson meg büntetni akartuk [Torockó; TLev. 9/1]. 1804: nem lehet hogj az Erdőktől egészszen el fogattassunk hiszem így Bányáinkat nem mívelhettyük [uo.; i.h. 7/11].

3. kézműves munkát végezhet; a putea practica o meserie; Handwerksarbeit treiben können. 1561: Az legennyel ualo tarsolkodasrol Es onmaganak az legeny menynt Mielhessen kereskedhessek e auag' ne [Kv; ÓCart. 18]. 1589/XVII. sz. eleje: Ha teörtennek az Varosra valamely farago, vagy Rakó Legennek iouese, miuenek giakorlasanak okaert, annál az Mesternel az hova bę ment volna, tizen eőtdő napnal touab ne lakhassek, se mívelhessen [Kv; KőmCart. 10–1]. 1635/1650: Szigethi Thamas nevw Eotues Legenj ne mívelhessen addegh valamegh az becűlletes Cehet nem Contentallia [Kv; ÓCjk]. 1655/1754: Ha pedig Városunk határára, Kantár Asztalos jőne Czéhűnkön kívül való, akár Áts, akár Mólnár, ne mívelhessen [Kv; ACJk 11].

4. dolgozhatik; a putea lucra; arbeiten können. 1648: Az felseő Porumbaki hataron alol egy wueg czwr ket kemence benne az egjik wuegh olvaszto, miuelő, negen mívelhetnek keőrwilotte [UF I, 902–3].

5. tehet; a putea face (ceva); tun/machen können. 1565: erty kteek mynemy dolog eseth vasarnap Kys Demeterybe kyrál Jobbagya közeth, es vram jobbagy közeth, hogy vram Jobagiath oth meg őlteek, kynek az may napon kelletth volna orzag törwinye zerinth törwjne lennj de k.tek az vram jobagyth, kik oth fogwa estek wolt, kyth k.tek nem mywel-

hette volna, hogy k.tek el hozattatta volna onneth az herryl törwjntelenyl [Sajó BN; BesztLt 24 Horwath Lúkach Sayoy tyz tarto a Beztertzey Byraknak es tanachnak]. 1569/1571: Ez ellen Erdely lenartne azzoniom prokator által ezt felele az my zolgankat meg nem foghattatok volna azt mongywk hogy nem mívelhetettek volna, az myltatlan fogsagnak terhet Mongywk kigyelmetekhez [Dés/Székelyvásárhely; SLt XY. 24]. 1572: Az kegtek lewelet megh ertettem En az myt mywelhetek az K. baratsagaert, mindenben K. szomszed barattyá wagiok [Kővár Szt; BesztLt 3612 Christophorus Hagymas de Beregzo Comes Gr. Dawn beszt-i bírőhoz és a város hites polgáraihoz]. 1592: Azt mondywk hogy semmi keppen minket Jde nem hihiatal volna mikor Jde hittal penigh the panazodbwlvdarbiro minket megh foga theomleoczeostetett, ezt semmikeppen nem mívelhetted volna sem eo keme nem mívelhetted vona en rajta(m) [Uszt]. 1671: En Apafi Mihaly Eskűszöm az élő Istenre hogy mindeneket, valamik ez szegény hazanak, és benne lévő minden Rendeknek, közönséges javára, hasznára, és törvény szerént való szabadságára mívelhetek; azon erőm tehetségem szerént, azon lészek [CC 23–4]. 1796: Páskul többire ágyban fekvő-beteg, ha néha néha feltámbaskodikis, egyebet tellyességgel nem mívelhet, hanem az innetső malomig le-tizbekel, és ott egy két óráig mulat [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

Szk: *apellációt* ~ folyamodhatik. 1560: Azert cum protestatione zolunk vgian azon egy dologban affele ketzer ualo appellatiot nem myvelhet uolna ha mívelteis miltatlanul myelte es mynket miltatlanul haborgatot [Kv; SLt ST. 6].

mívelhetés (bánya) kitermelhetés; posibilitate de exploatare (a unei mine); die Möglichkeit der (Gruben) Ausbeutung. 1637: az my kegl(me)s Uruk alazatos keoniörge-sűnket inkab megh tektentven azon ezűsteős On keőves Banyanak mívelheteset reank bizta es hadta keglsen [Thor. 1/26]. 1780: tsak felejdékenységből lett, hogy ezen dologról nyilván szőlő törvény nem irattat, másként az említett Articulus utasit benne, de semmit nem hajtván ezen utasításra, oly haszantalan sőt tsufos feleletet adtak nekünk kik a nem mívelhetéssel károsadtunk, hogy tartsuk avasnak darab vasunkat [Torockó; TLev. 9/17].

mívelhetetlen megmívelhetetlen (föld); (pámint) necultivabil; unbebaubar/bestellbar (Boden). 1799: (A hely) nagy része forrásos és olly Seppedékes helyi lévén, hogy az erőss marha is ha réa mentt beléje kellett dőlni, ezokbol, mint mívelhetetlen helyi, eleitől fogva míveletlenül állott [Gyérnessztkirály TA; Ks 89]. 1815: (A határosztály után a birtok) nagyobb része tellyességgel haszon vehetetlen kö Szikla és mívelhetetlen bértzek lévén, nagyon meg tsalodtak [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Conscri. 858].

mívelhető megmívelhető (föld); (pámint) cultivabil; bebaubar/stellbar (Boden). 1815: Szántó föld egy magos hegy tetejen Tövises egy része Szakadasos haszon vehetetlen. Zabot termő a menyiben mívelhető külömben Deles oldal [Somkerék SzD; Ks 77/19 Conscri. 167]. 1820: Ezen helység három határat egyűve fel véve fele jo s' könnyebben mívelhető s' takarodo, a más fele pedig alább való, és nagyobb munkával mívelhető [Bágy U; MvÁLT usz-i urb. összeír. 2]. 1824: e tsak kapával mívelhető föld [Szásznyíres SzD; Ks 79 Conscri. 93].

mívelhogy 1. mert, mivel; fiindcă, deoarece; weil, denn. 1550: nag' sok szer barmot őrizőth az Cylla mezőn de akkor egiebm eltek az walkayak es az monostoryak aszt az hawasth, ennek ellene mondoth walkai Myklos, mywel hog' aranyaz volt [Szászfenes/Damos K; MNy XXIV, 292]. 1583: Margit Igiarho ferenczne vallia egkor ziggia vala Biro Mihalt Lator Embernek, miwel hog Amint ertettem eg leankat firtatot volna es kerte volna gonossagra [Kv; TJK IV/1. 140]. 1589: Tudom aztis hogy berze Matte hatalmo(n) es birsagon hazazta az varast mielhogy az ay kapuiat es az Rett kapuiat berakatta vala Draga Mate az biro varas akarattibul [Szu; UszT]. 1677: Az Uj Kalendarium ez Országban-is bé-vétetet, azért mivel hogy más szomszéd Országokban-is acceptaltat [AC 85]. 1683: en kigyelmeddel nem virgok, mivel hogy tudom hogy az kigyelmed menyit illeti az kicsin Bosi biradalom [Backamadaras MT; CsS]. 1777: En Popa Juonak itélem edgyedül ezen lrtást, mivel hogy eő edgyedül tette haszon vehetővé [Dupepiatre H; GyK].

2. minthogy; intrucit, deoarece; da, angesichts dessen. 1557: Mywel hogy, kyalne Azzon ew felsege, keth zaz drabanthot keer, Az zaz Wraym azon keryk Byro wramoth hogy mind az egas thanaczawal kyalne Azzonhoz menyenyen, Ees aggyak eyleben mynemew therheth wyselth wyselys, az zegen waras [Kv; TanJk V/1. 19]. 1561: Myuel hog' nynd az tisztesseges okosság mynd penig, es fewkepen az istenhes (!) es atiankfiahoz valo zeretet azt mutatya hog' az hallottaknak wtošo es wegsew zolgalattyokbaes ielen leg'w(n)k Annak okaert illyk hogy az mesterek feienkent az halottaknak temetesre ualo kesereseben ielen leg'enek [Kv; ÖCART.]. 1565: Szanto Andrasnak mywel hog' meg egett wolt haza az tanachybely wraym az adobol engettek meg nekye fl. 2 d. 75 [Kv; Szám. I/VIII. 120]. 1567: mywel hogy Engemethys Nez walamy Rezebol wramek wthan az wram Jozagara walo gondwyseles .k: Egy neha(n) zowal akarok az dologrol lria [Görgény MT; BesztLt 10 Joh. Baranj provisor Ar(cis) georgi(n) Gr. Timar beszti-bíróhoz]. 1593: Mielhogy az vt lgen saros vala, az teorwenj akkor vgy ltele valahol akarywk czinalny ott czinaliuk az uakt [Bikafva U; UszT 10/91]. 1613: Miel hog' az mostani Taborúnk szűkegere az eles felette igen keuantatik rendeltük kgték közben fő eles haitonak az mi hüüünk Feiervarj Zombor Janost [PLPr 63 fej.]. 1772: Mivelhogy mű ide közel lakunk; mint Molnárok ha nem egyebért de leg alább tsak pájtasságertis itten gyakor izben meg fordulni szoktunk [Ádamos KK; JHb XX/27. 15].

3. ugyanis; căci, pentru că; nämlich. 1568: Valentinus zy gyarto fass(us) e(st) Erre Jol Emiekezem hogy Zygyarto Andras es en azt fogattuk, hogy az aruak tartasara soha semy nt ne veygwnt ezt peny az my Jo akarátunkbol lgitwtk, akor, myuel hogy my nekwnk ver zeren illettenek (igy!) [Kv; TJK III/1. 175]. 1589 k.: Tudom aztis hogy ki me(ne)nek az giewp czierieiben, miel hogy sok panaz vala, hogy czlak egy nehania(n) birnak az giewp czierieit [Szu; UszT]. 1591 u.: azutan mi teolleonk el vala en nem tudo(m) mint Jott haza dzinaizt kereste akkor miel hogy el loptak [i.h.]. 1592: Tudgyak aztis hogy az Attiahog egy Nehanzor ment kj Al Eorbe segiten az Attiat, miuelhogy ven Ember volt [Mikeháza SzD/Dés; DLt 235]. 1603: Georgius Nagy fassus est a' molnar hozot walamy apro Zamos halat ... azt monta hogy az halazok adgiak neky, mivel hogy ott az malomba tartottak az halazokis zallast [Kv; TJK VI/1. 640]. 1636: En tollem ez fogoly Ember Embersegesen el bőlczu-

zek, miuel hogy nalam ivek [Mv; MvLt 291. 68a]. 1768: Jól ismertem azt az Isák Péter szürke kantza lovát mivel, hogy sokszor voltam Ur dolgára véle [Kovácsna Hsz; SzentkZs Nic. Kis (38) jb vall.].

mívelő I. *mn* 1. (kézműves) munkát végző, műhelyben dolgozó; care lucrează într-un atelier; Handwerk treibend, in Werkstatt arbeitend. 1609: Fwzesi Georgy vizen wrunk zamara Feyervarra giwmeolczyeot, es az Zabokat kik fel valtiak az ot mieleo varosi Attiank fiait [Kv; Szám. 12b/IV. 407]. 1657: Elfogván azért iránzásképpen egy úton, vün egy mezővárosocskára, holott béménvén, az utcában láték kovácsműhelt és abban mívelő kovácsot [KemÖn. 55]. 1780: Verőkben mívelő Kovácsoknak, a' kik fejsze nélkül dolgoznak fizetések [Torockó; TLev. 8a. — "Köv. a részl.].

Szk: ~ *kovács* vasműves munkás. 1795: a' már el-kötelezett Művelő Kovácsok, azon okból, hogy a' Gazda nekik törvény ellen ajándékot nem igr, azt fel rugják mások p(edi)g az illyén magokat el kötelezett Szolgákat Meg fogadni semmitis nem tartozkodnak [Torockó; TLev. 9/29]. 1809: A' mi Vas mívelésünkhézis szerfelett való sok munkások u.m. Bányászok, Szénégetők Koho mesterek, Koho-Segittők, Vas-vágók, Mívelő Kovácsok, Mívelő Segittők, Lohajtok kívántatván, hitel felett való dolog az, hogy minden ujjabb Tyrok Statutiojakor, micsoda akadally és gát vettetik mesterségünkbe [uo.; i.h. 9/43] * ~ *segítő* → ~ *kovács* * *bőrből* ~ *mester* bőrt feldolgozó mester. 1602: Panazolkodnak az beorbeol myweleo mester vramis hogy minden fele beoreoket mind idegenek mind it valok az eo chēh lewelek ellen megh venne [Kv; TanJk I/1. 413].

2. szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: ~ *asztal* munkaasztal; masă de lucru; Arbeitstisch. 1656: Jbidem vagyon az lakatosnak egy mívelő asztala [UF II, 96]. 1676: Vagyon ez házban belől szelő egy paraszt kalyhás kemence. Jbidem egy mívelő asztal [i.h. 701] * ~ *kődmön* munkaruha; haină de lucru; Arbeitskleid. 1655/1754 k.: Betsületesen viselvén magát Urához Asszonyához, tartozik az Urais néki esztendőnként egy egy kender szál lngel és Lábra valóval, es a' négy esztendőre egy mívelő ködmennel es élegséges lábabelivel [Kv; ACJk 32. — "Az inas] * ~ *szék* munkapad; banc, teighea; Werkbank. 1676: Vagyan att kereseknek valo művelő eőregh szék [UF II, 740]. 1680: ezen szeker színben be lépven, talaltunk abb(an) keresek(ne)k es acsok(na)k valo mívelő szekeket no. 9 [A.porumbák F; ÁLT Inv. 25] * ~ *szerszám* munkaeszköz, műszer; uneltă de lucru; Werkzeug. 1595: Benesi Balas 5 loual Deesig vitte Dúrandot Wrunk ő fge Arany műüesset harom ötűes legent a' mellett es minden műelő szerszámot [Kv; Szám. 6/XVIIa. 98 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1700: Gruja; Istvan es Csurd Csonokosi Balint ura(m)n(a)k kötették örökös jobbágyságra magokat, eő kglme is adván nekik fúrokat, es egjb mívelő Cziganyi szerszámokotis [Szer. Joannes Pap de Maczesd] (40) ns vall. — "H] * ~ *szín* műhely; atelier; Werkstatt. 1656: Az ezb meg irt aczok miveleő kötesekben allo deszkas sendeli hejazatt alatt leuő színben, menven nilik réa egy hitvan ajto [UF II, 148] * ~ *válu* üvegfüválnál használt vályú; jgheab folosit de sticlari; Glasbläsertrog. 1648: vagion egy wueg czwr Ket mívelő valu, mindeneken egy egy vas mívelő villa, hozza valo ket vas lapattal, es ket wuegh mívelő olloval. Ezen az nemeth wuegessek mwuelnek [Porumbák F; UF I, 903] * ~ *vasvágó* vasműves szerszám; daltă de degroșat; Schrotmeißel. 1677: Vas verő ház ... eőregh új vas vágó no. 2 ... kis

mívelő vas vágó no. I [Madaras Cs; CsVh 50] * ~ villa → ~ válu.

3. ~ hét (vasfeldolgozó) munkahét; sáptáminá de lucru (pentru forjori); Arbeitswoche (zur Eisenverarbeitung). 1768: a' Verős kovatsok A' Futatast rendel az originalis Constitutiok tenora szerint observállyák, úgy hogy a' két Karátson között való Hétre Nagy Karátson Hetiben fujjon: A' Bánya mű után eshető s esendő napokon az utánnak mindjárt következő Művelő Hétre fujjon | minden Esztendőből XII. Heteket a' Bánya Műre ki szakasztván, azután a' Futató és Művelő Heteket így observállyák* [Torockó; TLev. 9/12. — *Köv. a részl.]. 1795: egy Kovács(na)k Esztendei ajándéka a' negyven művelő het szerint ha nem többre, leg alább Negyven Rhenens forintokra fel mégyen [uo.; i.h. 9/29].

4. ~ határ megművelt határ; cimp cultivat; bebaute Flur. 1812: az egész művelő Határ [Dés; DLt 612].

5. ~ társaság önképzőkör; cerc de autoinstruire; Selbstbildungsverein. 1870 k./1914: Önképzőkör: a felsőbb osztályok tanulóiból alakult prózai és verses munkák írásában, bírálásában magukat gyakorló és egymást képző, művelő társaság [MvÉrt. 29–30].

II. *fn* 1. *felibe* ~ (földet) felesben megművelő személy; țaran care lucrează pământul (cuiva) pentru jumătate din recoltă; (Boden bearbeitender) Halbbauer. 1854: A' Birtokon lévő pénzt adot én fizessem egészbe, a' mi gabona vagy egyéb aproság rovatal azt ő hordozza mint felibe művelő [Egerszeg MT/Mv; DobLev. V/1373 Dobolyi Bálint kezé-vel].

2. (vas)feldolgozó munkás; forjar; Eisenverarbeitende(r). 1780: ha valamely Verős kovács morosuskodnék, a' Dézmásra támadna, jo Vasait el-rejtene deferáltatván a' Birák(na)k, a' gazdat, toties, quoties, három forintig büntesék, a' művelőt pedig és segítettőt tizenkét pácza ütessel [Torockó; TLev. 6b]. 1795: némelly gazdák alattomba a' rendes fizetésen felülű ajándékokat ígervén magok Művelőiknek már annyira ment az állapot, hogy a' leg alább valois ajándék nélkül szolgálni nem akar [uo.; i.h. 9/29]. 1805: Investigálja a Birák hogy kik légyenek azon Verős kovatsok a kik alattomba masok Művelőjeket a'val Csalogatgyak hogy ha nekik művelni mennek az eddig szokasba volt Vasakat nekik meg adgyak [uo.; i.h. 9/40 br. Thorotzkai Josef kezé-vel].

mívelődik 1. megművelődik/dolgozódik; a fi lucrat; bebaut/verarbeitet werden. 1847: a Tibába 10ik kezdettem vetni de ugy hogy a Szántást elébb el kellett boronálni, ugys még sem jól mívelődött [M.köblös SzD; RLt Rettegi Sámuel jk 58].

2. gondozódik, karban tartatik; a fi pástrat în stare bună; in Ordnung gehalten werden. 1852: (A ház) fája meg van szerevez hogy az Jozsag jobban mívelődyék [Nagylak AF; DobLev. V/1341 Dobolyi Bálint kezé-vel].

3. munkálkodik, törekedik; a se strădui; sich bestreben. 1862: a' T. Papok igyekezzenek oda művelődni, hogy a' már körözött krajtzáros évi segedelmezés minden lélektől léphessen életbe [Gyalu K; RAK 68 esp. kl].

mívelő-ház műhely; atelier; Werkstatt. 1656: Vagyon egy kovaczoknak valo művelő heli ... Ezen művelő hazból szolgai ki, egy köből rakot kovacz miveleő keő kemeny allia ... Az miveleő haznak falaiban vagyon 3 vas karikas lo köteő heli [UF II, 160]. 1692: Vagyon ebben a művelő hazban egy

Papiros sajtoló Sajto [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1696: Volt ennekem az en művelő hazam(na)k edgyik rejteke b(en) ... egj fazakacsiban egy keves pénzem [Dés; Jk].

mívelő-hely műhely; atelier; Werkstatt. 1656: Vagyon az udvarbiro hazan innen, az toh mellett egy kovaczoknak valo művelő heli melire nilik be az utca felől, vas sarkon panton forgo felszer ajto [UF II, 160]. 1774: Kádározo Ház vagy Kádárok művelő helye [MNY XXXVIII, 207].

mívelt 1. megművelt/dolgozott (föld); (pámint) cultivat/lucrat; bebaut (Boden). 1671: (A) pusztá paraszt fundust ahoz valo mindennemű földekkel, művelt és műveletlen szántó földekkel ... szénafű termő heljeivel, erdeivel szőlő hegjeivel ... megh nevezet Talaba Sorbánnak és Mathenak adtuk [UF II, 501 Bornemisza Anna ad. lev.]. 1735: (A) földek minden bokr nélkül valok, művelt földek, s nem károsok [Harcó MT; MMatr. 356]. 1835: Minthogy most a Jozsag feles szamu ősz, tavasz minden féle szép vetésekkel ment az Arendator Ősem kezébe által tehát ezennel köteleztetik hogy az utolsó Esztendőbe egy általom ki nevezett biztosom előtt ugyanennyi szamu magot jo magal jól művelt földbe a maga idejébe be vetni és hasonló kész jo vetéseket adni viszsza [Sófva BN; Somb. II].

2. megmunkált (szőlő); (vie) cultivatá/ingrijitá; bearbeitet (Weingarten). 1663: Vagyon egy jo darab szőlőis most művelt [Gyalu K; EHA]. 1696: egy Daraboccka művelt szőlő vagyon [Bethlen SzD; BK]. 1697: Vagyon egy négy ölös szőlő, melynek fele kész művelt, fele pusztasabb [Csikfva MT; BálLt 50]. 1734: ezen mostani viduaval lött őszve keléssékkor az Dunai ersebet szőlei éppek és művelt szőlők, nem pedig gazban maradtak és műveletlenek voltak [Torda; TJkT I. 30]. 1803: Ezen szőlő csutkos gyeretske, nem igen jól művelt [Koronka MT; Told. 23].

3. kimunkált; prelucrat; verarbeitet. 1854: (A) felibe művelő, a' fuszujka Termésből adgyon I. véka fuszujkát szépen meg Takarítva, és egy kalangya kész művelt jó kendert [Egerszeg MT/Mv; DobLev. V/1373 Dobolyi Bálint kezé-vel].

4. (el)végzett; efectuat; verrichtet, vollendet. 1623: Az bastiahoz myuelt semy kezwlty nynczyen ez ezendeoben kuleomben hozzaya nem kell fogny, hanem cziaak prima augusti allasson valamý 20 komýuest neky [BGU 122].

5. feldolgozott; prelucrat; verarbeitet. 1677: Mindenféle mives embereknek Privilegiumok ezeckel a' Generalis Conditiockal tartatnak-meg ... Elsőben, hogy jo mivet művellyenek. Másodsor, hogy a' Várost és vidéket mindenek neme szerint valo mivekből, vagy művelt materiából meg ne fogyatkoztassák [AC 170].

6. elkövetett; comis; begangen, verübt. 1578: wegeztek eo kegmekek hogy az mely barmot tyalmosbol be haytnak az zolgak es paztor nelkwl talalliak ot, negy negy penczt vegienek eyel, nappal penig ket ket penczt, ha penig az tilalmosba ltwaldo ember barmat paztorral egywt talalyak miert hogy zant za(n)dekkal, myweltnek nyilwan laczyk egy forintot wegienek rayta [Kv; TanJk V/3. 168b].

míveltet 1. (földet) megműveltet/dolgoztat; a pune (pe cineva) să cultive/lucreze (pământul); bebauen lassen. 1675/1688 u.: Szantas(na)k vetes(ne)k idein földimeket ugy műveltesd, hogj az vetkes szantas mia ne gaz teremien [Borb. I Petki János ut. csikcsicsai jb-bírájához]. 1791: Fogadtam meg Bungardi* Tatár Praecupot Bungardi Birármnok

ily formán hogy Földeimet Igazan Mívelteti [IB. — "BN". 1801: Vagyon a' Novalyi Határon 3 darab" ... mellyeket a' Pap maga míveltett [Pusztakamarás K; SzConscr. — "Föld].

2. (szőlőt) megmunkáltat; a pune (pe cineva) sã lucreze (via); (Weingarten, Rebstocke) bearbeiten lassen. 1570: Zeoch Demeter, Eotthwes Leorinch vallyak hogy Zigarto Balint ... azt hatta testamentomaba hogy mygh az elseo feleségetwl valo germeki fely Neonek, Addegh az felesége Myweltesse es vegye haznat az zeolene [Kv; TJK III/2. 199]. 1627: Az meli szeölöt Engedet volt ... Nyerges Gergel szabad io akarattia szerent az huganak Kis Annanak Ez Jdey haznat vegye el az Aniniok Sophia Azzoni, Es az vtannis mieltesse [Kv; RDL I. 133]. 1664: az B: Cehnek jeovedelmé nem lévén, az maga propriumából kellett az szeoleot műveltetni [Kv; SzCLev.]. 1712: Bányai István testalt egy szőlőt Prédikatorok számára, hogy magok míveltessék [Nagyfalu Sz; SzVJK 52]. 1759: (A gondviselő) a' Bányoni szőlőket mint míveltette? [Marosiudas TA; TKI vk]. 1812: azt deklarálta az özvegy hogy a Szőlőt maga költségin míveltette [Mv; MvLev. Szabadi József hagy.].

3. termesztet; a face sã fie cultivat; anbauen lassen. 1602: Kulchyar Mathyas ... borat be nem hozhattya, hanem akit el hozotis aztis vigye vizza oda ahonnet zeolyet mywellette mindazatal ha az feleségnek vagion zeoleye kit lnnet mywelttet annak borat be hozhattja [Kv; TanJk I/1. 423]. 1614: Bort: Tudgyo(n) fel 100 Vedret: De úgy hogy eppen mind fel irta es szamba(n) be agya ... Abbul tudhassa pedeg fel, kit maga műletet: Mert ha sem(m)j ne(m) terem, ő sem tudhat fel sem(m)it [Kv; AggmL].

4. ökonomiát ~ mezőgazdaságot folytat; a se ocupa cu agricultură; Landwirtschaft üben. 1753/1781: a Tutor^u Labontz lévén míveltette az oeconomiat, a kurutz távozván maga is itt a kastélyban lakott fegyver viselő néppel [Algyógy H; JHb LXXI/3. 194. — "Br. Jósika Imre].

5. (bányát) kitermeltet; a face sã fie exploatat (o mină); (Grube) ausbeuten lassen. 1571: Panazolokodnak Ennekem az v felsége iambor hwyey Czyczto tartomaniaban Damokos-folyajak hog ez özvel mykor Zabo Estwan Lapos Baniat myweltenne Ment wolt Estwan felso Baniara Damokos-folyaiakkal gelyititrt [Retteg SzD; BesztLt 3514 Barius Janos Rettegi porkolab a beszti bíróhoz]. 1638: Az Urak oly Szorgalmatosan míveltetik az banyat hogy cziaik alig elhetünk el miatta [Torockó; Thor. XVI/1 Joh. Bartha (35) jb vall.]. 1753/1781: Báro Josika Imre, eő Nagysága a Nagy Almási bányát erősen míveltette [Bozes H; JHb LXXI/3. 231]. 1775/1781: míg idősb Néhai Kun Miklós ur míveltette azon Bányákat sokáig mind nagy haszon vehetők voltak [Nagyalmás H; i.h. 414–5].

Szk: *bérbe* ~. 1804: a Banyasz Gazdák a Banya Mivelesről egészszen le akarnak mondani és Banyajakat lo kő száma s berbe akarjak míveltetni a mely a Banya pusztulásra leg menedekeseb ut [Torockó; TLev. 9/36] * *jobbágy szerben* ~ (bányát) jobbágysszolgáltatással termeltet ki. 1782/1799: Bánya béli reszeket a' Méltóságos Vraság eddig elé értelmes pénzel fogadott Bányászokkal Colaltatta, de ma Jobbágyokkal Jobbágy szerben művelti [uo.; i.h. 5/16 Transm. 337].

6. (kézművessel) dolgoztat/elkészített vmit; a pune (pe un meseriaş) sã facã ceva; (mit Handwerker) arbeiten/verfertigen lassen. 1586: Anna Zabo Bartosne vallia, Zayabol hallottam Pesty Ianos zayabol hogy Nem tizta ezwt volt hanem Rezes amibeol Beregzazy Lukach mywelttet [Kv;

TJK IV/1. 614]. 1590: Az Taligahoz valo fazerzamnak meg vetele. Monostor vchaban Kyweol Kerekes Demeterrel míveltettem chinaltattam harom vyh kerekét egiet chynalt d. 55 tezen f. 1 d. 65 | Lora valo Zyzerzam es Jstrang megh vetely. Szent egihaz vchaban Szygyarto Daniellal Míveltettem Chinalt egy Lora valo hamot d. 75 [Kv; Szám. 4/XIII. 6, 7]. 1598: Minek eleotte az kouachiot meg fogattam míveltettem az Nemet kouachial es teot egy summaban f. 2. d. 48 [Kv; i.h. 7/XVI. 107]. 1704: Mensis Maji az lakatosokkal míveltetenek az puskákön, az kiket Kaszás Pál elvitett [Mv; EM XXI, 537].

7. (kézművest) műhelyében foglalkoztat; a da de lucru ca patron (unui meseriaş); (Handwerker) in eigener Werkstatt beschäftigen lassen. 1589/XVII. sz. *eleje*: Ha teórtennek az Varosra valamely farago, vagy Rako Legennek iöuse, miuenek giakorlasanak okaert, annál az Mesternel az hova be ment volna, tizen eötöd napnal touab ne lakhassek, se miuelhessen. Az mesteris az Ceh mesterek hire, engedelmeknelkw touab nalla ne tarthassa, ne miueltesse [Kv; KómCart. 10–1].

8. *művet* ~ (kézműves műhelyt) működött; a ține în funcțiune (un atelier); (Handwerkerwerkstatt) betreiben. 1561: Istennek el wegezet akarattyabol ha valamely mesternek tortenik ez vilagbol ky multa Es az felesége az myet míveltetni akarja Egy egez ezendeig' es harom napig mweltethesse [Kv; ÖArt.]. 1616: Ada penigh kétt Tualj Tinott es az Keömiües Mwzert, de az mw zert illyen forman, hogy mint az Cehnek zokassa zerint, még Mwuelletj Orsolya Azzonj^a az Mwuet tehát kezelnel maradgio(n), annak vthana oza(n) mikor az mwuet ne(m) leze(n) zabatt mwel-tetj, tehát az Mwzert epe(n) mint kezbe(en) adgya Martonak [Kv; RDL I. 101 Andreas Junck kezével. — "A mester özvegye].

9. dolgoztat, vmely munkát elvégeztet; a pune (pe cineva) sã lucreze; arbeiten/irgendeine Arbeit verrichten lassen. 1578: Az Zegenyseget maga Zamara es maga dolgara ne eroltesse, es maganak semmith se miweltesse(n) welek [Kisfalud AF; OL M.Kamara Instr. E—134 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V. Kovachocz ut. Mathias Niary gondv-höz]. 1774: A miolta itten vagyok egy konyhatis ujra Csináltanak, de az Jobbágyok által mívelteték [Mocs K; KS Conscr. Jos. Osváth de Zetelaka (31) rk kántor vall.].

10. tétet vkivel vmit; a obliga pe cineva sã facã ceva; etw. durch jn/von jm tun lassen. 1570: Katalin porozlo Martonne ezt vallya hogy mykor az Zabo Balinthne zolgaloyat Be vittek volt az Thoromba Molnar gergelene oda Ment volt es feddy volt az leant Jllien zowal Myert gonoz lean hogy wgy veztetetek az hytwan leant, Es azt felelte volna Rea hogy nekem azt kellett mywelne(m) myth azzonym Mywel-tetet velem | felel neky Rengeo Anna, Tahat Myert fizetet vrad az chiganoknak Es az varas Zolgainak Erre esmet Mongia Kwthy Antalne Nem volt vramnak Myt tenny Mert az Byro es Thanach Mywellette vele [Kv; TJK III/2. 57, 103]. 1572: Wram eo N. Jobbágy Jeouenek en hozzam panazolokodnak hogy az Gorboyak eoteod fel zaz Juokatt wittek el, es két teomleo turoiokat, Nem ertem honnat kellett volna kteknak ezt míveltetny [Vécs MT; BesztLt 3685 Joan. Cheffey provisor Arcis Weechy a beszti bíróhoz es esküdt polgárokhoz].

Szk: *hatalmat* ~. 1591: (Az alperes) felesége mielte es míveltette az hatalmott ... eő magához mondom az hatalmott [ÚszT].

míveltetés 1. (föld) megműveltetés/dolgoztatás; cultivare, lucrare (a pământului); Bebauung. 1699: (A földnek) ha míveltetésébe fog kezdeni miglen az haznott el nem veszi rolla, ne tartozzék lévalni" [Nagylak AF; DobLev. I/46. — "A zálogos föld váltságát]. 1799: természetlenségek miat, az udvar míveltetéseket" félben hagyta, és az Udvari Ökröknek tette legelőjévé [Déva; Ks 113 Vegyes ir. — "A szóban forgó földeknek]. 1801: a Több Földeinek mívelése, míveltetése a Pap költsége által szokot véghez menni [Noszolyi SzD; SzConscr.]. 1821 k.: 30 ekékkel tett ugarlás árba, egy darab Zab vetésinek magva, annak míveltetése, mint inductriái, fordítottassanak meg [Dés; Ks 79. 29. 739].

2. (szőlő) megmunkáltatás; efectuarea lucrărilor (în vie); (Weingarten/Rebstock) Bearbeitung. 1570: Myert az vristen az Bornak Illyen zwkes voltat Attha Immar Egynehan ezten-deotwl fogwa, Es az zeoles Embereket az zeolenek Mywelte-tese Igen megh fogiatthkoztata Byro vram vallazzon keth Embert hozza kik(n)ek hyreknelkw senky ó Borth Neh kezd-hessen [Kv; TanJk V/3. 5b]. 1573: az Harsongartbely zeolek Myweltesereis eo k. legien giongik Ne pwtzwlilianak ely [Kv; i.h. 78b]. 1591: (Az árvák) nem wolnanak Elegendeok az szeoleonek Epitesere, es míveltetessere Gondúiselessere [Déva; JHb 53/f]. 1667/1681: (A) Szőlőknek míveltetések, hogy idején koran végben mehessen, tartoznak minden munkajara jo harmincz ket szamos embereket elő allítani [Vh; VhU 343]. 1784: inhiheáltottya ezen szőlőnek birasatul míveltetisít [Buza SzD; LLt 21 Csáky-per 113. L. 21].

3. (bánya)kitermeltetés; exploatare, extractie (minieră); (Gruben) Ausbeutung. 1637/1638: az my Thorotzko varosi Jobbagink, hatarinkba talaltanak valami onas keőreis, az ki valamenny ezüsteotis tartana Rakoci Gyeőrgy azon ezüsteos on keőves banyanak mívelteteset reank bizta kegyelmessen [Torockósztyőrgy TA; Thor. XVI/1]. 1662: (Bethlen Gábor) praefectusokat, jó gondviselőket állittatván a soáknak, arany-, ezüst-, keneső- és rézbányáknak coláltatását, míveltetéseket ... jó helyben állattatta [SKr 94]. 1782/1799: Bánya béli részit eddig elé a' Mlgs Groff Ur ó Nagysága pénzel fogadott emberekkel míveltette, most pedig annak míveltetésit a' Jobbágynak akarta porontsolni [Torockó; TLev. 5/16. 363].

4. működtetés; tñere in funcțiune; Betrieb. 1735: Ebben az esztendőben kezd megromlani az ezüstkohó műveltetése [uo.; Jankó, TAszT 189].

5. (el)végeztetés; efectuare, executare; Verfertigung. 1791: az Kerteket Sem győzőm takarítani a Gaztol mivel a külső munkák míveltetése nem engedik [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

6. munkálkodtatás; activitate, muncă; Verrichtung. 1595: Kadar lakabnak az feredőhazhoz valo mueltetese vetet-tem Zámot Kadar Jakabbal, töt az feredős rouassa mellyet Karaczo(n)tol fogúan oda műelt: feredő kad Czöber köttes" [Kv; Szám. 6/XVIIa. 252 ifj. Heltai Gáspár sz kezével. — "Folyt. a fels.]. 1618: Vzdj Geőrgj Atsch Ferencznek Mvwuelteses araba(n) ados tt. f — d. 32 [Kv; RDL I. 104 Andreas Junck kezével].

míveltetett megmunkáltatott; care a fost lucrat/cultivat de către ; (Weingarten/Rebstöcke) bearbeitet. 1806: a' bort, mely termett az én áltolam míveltetett szőlőken vittem Bonyhára [Sáros KK; DLev. 4/XXXVIII].

míveltethet (kézműves műhelyt) működtethet; a putea ține in funcțiune (un atelier); (Handwerkerwerkstatt),

betreiben lassen können. 1561: Istennek el wegezet akaratyabol ha valamely mesternek történik ez wilagbol ky multa Es az felesége az myet myeltetni akarja Egy egyeztendeig' es három napig míveltethesse [Kv; ÓArt.]. 1589/XVII. sz. eleje: Ha ki az Mesterek keőzwl ez hamar el mulando világbol ki keőlteőznék, az eo megh hagiót Eőzuegie, az eo nála lako Inasual, Legenyuel az Keő miuet cziak esztendeigh míveltetheti: de az utan attol tellyességgel wres legien [Kv; KómCArt. 24].

míveltethetik (kézműves munka) végezethetik; a putea fi practicată (o meserie); (Handwerkerarbeit) ausgeführt werden können. 1792: Követeink kötelesek lésznek az Ország előtt ki nyilatkozatni, hogy mivel Varosunkb(an) a Kézi Mesterségek nem a más nagy Királyi Városoknak példajok Szerént gyakoroltatnak, hanem tsak akkor míveltethetnek ezen Helységb(en) a midőn a Föld mívelés Szőlő munka és a tetemes Vectura engedhetik, következősképpen azok itten olyan Beneficiumok(na)k nem tartathatnak, mellyekre a Capitalis Taxának olly nevezetes nevedkedhetése irattathatnék [Zilah; Borb. II hiv.].

míveltetik 1. (föld) megműveltetik/dolgoztatik; a fi cultivat/lucrat (pământul); (Boden) bebaut werden. 1777/1780: jo fertilitassu Uraság Számára míveltetni Szokott Szántó Föld vagy on Fundu Lisztikuluj [Alparét SzD; JHbK LII/3. 95]. 1785: (A szántóföld) nem míveltetik, mert igen gazas, és tövises [Varsolc Sz; Born. XXIX. 20/592 Kornis Krisztina conscr.]. 1787: Lá Ruptur nevezetű helyben egy Szántó föld Szakadozott volta mián nem-is míveltetik, haszonvehetetlen [Désakna SzD; EHA]. 1793: Az Omlásban vagy on egy nagy Suhartz föld mellynek a' két vége míveltetik a' közepe a' Soványaság miat fel hagyatott [Kakasd MT; DLev. 2. XIIIB/b. 16]. 1809: Lazu luj Szabados nem míveltetik, el etetik az ökrökkel [A.ilosva SzD; BeILt 5].

2. (szőlő) megmunkáltatik; a fi efectuat muncile necesare (în vie); (Weingarten/Rebstöcke) bearbeitet werden. 1757: ha alkalmasint míveltetnek meg teremne Ur. 30 [Dányan KK; LLt Fasc. 129]. 1783: a szőlők is három grádussal is jobban míveltetik [Buza K; LLt Csáky-per 110. L. 17]. 1806: ó kegyelme által míveltetni szokott volt Szőlőket [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII].

3. (bánya) kitermeltetik; a fi exploatat (o mină); (Grube) ausgebeutet werden. 1762: a' mely vas Bányák ... mostan míveltetnek a' Községtől, azokb(a), azok Possessorainak consensusok nélkül Ezüst és on Értznek Keresésére ... bé men-ni nem lehet [Torockósztyőrgy TA; TLev. 8/7].

míveltető I. mn 1. (kézművessel) dolgoztató; care dă ceva la făcut (unui meseriaș); (mit Handwerker) die Arbeit ausführen lassend. Szk: ~ ember dolgoztató személy, megrendelő. 1655/1754 k.: Ha valamely míveltető Ember a' Mesterek közül valamelyikkel míveltetne, és a' Mester ember munkájának illendő jutalmát meg-nem akarná fizetni; az a' Czéhbeli Társunk a' több Mester Társainkat attól a' míveltető embertől meg-tilthassa [Kv; ACJk 8]. 1728: Ha hol az míveltető ember ad öreg Koporsohoz valo jo öreg deszkát es elegendő szept lapos tetejűhöz giantároshoz [Kv; i.h. 138] * ~ gazda a. megrendelő. 1589/XVII. sz. eleje: szepen iol meg czinalúa(n) az keresz Boltot, Mester Remekwl teőlle bę vegiék, annak az fizeteseis eőue legien De ha az Boltban kár lenne, minden kárt az Legeny tartoz-

zek, nem az Ura, az mieltető Gazdanak megfizetni [Kv; KőmCART. 8–9]. — b. munkásokkal dolgoztató bányagazda. 1823: meg gondolván a Verős kovátsi Társaság érzékenyebb Tagjai mind az vaskőnek szükségéhez képest annak drágaságát, mind pedig a szénnel me(s)sze lévő Havasokrol nagy költséggel s fáradsággal való hajtattatását s számb(an) vévén mindeneket a' vasnak el készültségéig alig marad annyija, a mind tsak abban való foglalatossága s munkája után a mieltető Gazdának, hogi élhessen s házáat tarthassa [Torockó; TLev. 9/47].

2. *dézmára* ~ dézmaadásra művelt; care este lucrat/cultivat pe/pentru dijmă; zur Zehntabgabe bearbeitet. 1845: A' Dézmára mieltető két szőlők a' Sz. János és Hangoiban [Torda; EHA].

II. fn 1. (kézművessel) dolgoztató személy, megrendelő; persoană care dă ceva la făcut (unui meseriaş); (Handwerker) arbeiten lassende Person, Besteller. 1589/XVII. sz. eleje: Ha ualamey Keömiues Mestert az Varosbeli ember, vagy egyeb kwiseő szemely hozzá hiuand Házához, megh mutatuan annak mit akarna az eő házánál mieltetni: Ha az mieltető itt valo, uagi idegen szemely, meg nem alkatik, szegődhetik ezzel az mesterrel szabadon más mestert hiasson házához [Kv; KőmCART. 15–6]. 1640: egy mes-teris más meg szegedeot miuet el ne szöllya se mielteteot egy forint büntetés alatt [Kv; KovCLEv.].

2. (munkásokkal dolgoztató) bányagazda; proprietar de mine (care lucrează cu muncitori); (Bergleute beschäftigender) Grubenbesitzer. 1780: Semmiféle Munkásoknak a' ki rendelt fizetéseknél többet adni ne attentállyá valaki ha leszz pénzél, ha nem lenne Vassalis fizethet, de ugy adja Vasát, s annyi Pénzben mint másnak akárkinek adná, ha dolgossa ugy nem akarná el venni, vigye az Birák eleibe, és a' mire limitállyak a' Mivelőis el vinni, ugy a Miveltető, oda adni tartozzanak [Torockó; TLev. 8b].

3. *váltóslag* ~ váltólag megművelt föld; pámint cultivat alternativ; abwechselnd bebauter Boden. 1797/1800: a' minden Esztendőben mieltetni szokott szántó Földekben ugyan annyi mértékű gabona ... két ízben vettetik addig, míg a váltóslag mieltetőkben egyszer [Mv; Berz. 5. 43. S. 104].

mieltség műveltség; cultură; Kultur, Bildung. 1849: Hol lehet több mieltséget látni, mint Angliában? [Közlöny 1848/45. 204 Kemény Domokos nyil.].

mielünk 1. velünk, a mi személyünkkel; cu noi; mit uns. 1588: vgy czelekedenek mi veleonk hogy mikor ecczer zena rakni hadadba be menteonk volna, az Sombori vram Jobagjai nem twdatik mi okbol mynd zenankat keoleseonket hatalmaswl ell hoztak [Zsákfa Sz; WLt Mich. Talas jb vall.]. 1591: Igy mo(n)dotta megh hogi valami dolgok eő nekiek nagj menjharnak és Caspárnak volth mi velünk mindeneböl p(ro)catorth hittak aszerth comp(ro)balliák hogi igj uagio(n) [UszT]. 1669: My Daczo Gyorgy Doboka varmegienek Fűbirai és Thorday Iános Ezen varmegyenek vice Jspannya: Adgyuk ez Testimonialis Cedulankat pro Futuro Cautela magiar köblősy Monar Janosnak mivel Lopasb(an) Talaltatot melyről karossával Concordalt, mi velunky Tiztekel az mulctarol satis Faciált [Szék SzD; RLt I Thorday János keze írása]. 1793 k.: Instálunk alázatosan Nagyságodnak, és a Tekintetes Nemes Varmegye Törvényes Székinek, méltotassanak ezen Causában levő Inctusok(na)k törvényesen meg hagyini, hogi Leveleiket ... mi velünk közőlyék [T; DobLev. IV/730. 3b].

2. velünk, mint társsal; cu noi; mit uns als Gefährte. 1568: Anna c(on)sors georgy, gabor fassa e(st), My velwnk az my annyank az zqlq arrat el nem koltotte vala [Kv; TJK III/1. 203]. 1638: mikoron mŷ velŷnk leh vlt Assessor Vrainkal, Varosi birak Polgarokkal és egj nehani Aszeszor Boerokkal egietemben it Fogaras Varaban törüenieknék discutialasara szekŷnknben le vltŷnk uolna Akoron mŷ elöŷtŷnk a szek szenen Comparealanak" [Fog.; Szád. — "Köv. a fels.]. 1786: valo az hogi Gál Sigmond Vr(am) sem a betsűben mi vèllünk jelen nem volt, sem akkor a Betsűsoket nem fascinálhatta [Berekereszt MT; BetLt 6].

Szk: ~ *együtt*. 1657: Ha kik oltalom(na)k es még maradsnak okáért jouokkal edgywt be jeőnek, my uelwnk edgywt eg araniu hwséggel szeretettel oltalmazsak az uarost [Kv; PolgK 127].

3. általunk; prin intermediul nostru, de către noi; durch uns. 1599: az Repulsióert, azon nagj Imre által mi uelwnk az eo felsege báthory Sigmond urunk Curiaiaba(n) ok adasra Intete es citaltata" [Pocsfva KK; JHbK XIV/37. — "A foglalásnak ellenálló Mikola Andrást". 1643: Szalanczi Istuan Vrnk my uelűnk azon fellieb megh irt valloktol vyabban megh tudakoztata, ha Beczki Sigmond elei birtanake azon az helien auagy Galtőy Balas es Galtőy Martonek birtanak [Pókafva AF; JHb XXV/30]. 1684: mű velünk meg bucsultetvén bútsültük ötödfél firintra (!) [Szentimre Cs; Hr].

4. ellenünk; împotriva noastră; gegen uns. 1710: mi eddig mind ezeket szenvedtük és mielvünk executiával confiscatióval kezdetett a processus [CsH 87].

5. műveltető igés szerk-ben; in construcții verbale, cu verbe factitive; in faktitiven Verbalkonstruktionen: velünk műveltet/végeztet el vmit, a face să fie executat de către noi; etw. mit uns verrichten/vollbringen lassen. 1632: azon szeőleot daraszoltatta mielvünk Zabo Istua(n) [Mv; MvLt 290. 69b]. 1811: A közelebb volt Hetfőn mult egj Hete kezdette mű velünk Sellerekül szedettnetni veretni a Szilvát [Aranyosrákos TA; Pk 7].

míves I. *mn* kézműves; meşteşugăresc; Handwerker. 1657: az melly B. Vasari mives atyankfia az eo mivét ott akarna arulni, tehat minden, az B. Cehnek adgyon őt őt forintot [Kv; ÖCjk].

Szk: ~ *céhmaster*. 1597: ew kegme Biro vram az ieowen-deo hetfeon Tanachawal egietembe(n) be gyewliwn hiwasson be az Jdes vramban, akkorra penigh certifiállia ew kegme az Myes Czeh mestereketis hogi ielen legienek ew kegme akor [Kv; TanJk I/1. 301] * ~ *láda*. 1622: A Mw-heljben ualo mwues lada hituan tt. f. — d. 25 [Kv; RDL I. 119].

L. külön címszóként *míves-ember*, *-ház*, *-inas*, *-legény*, *rend*.

II. fn 1. napszamos; ziler; Tag(e)löhner. 1587: 3 die Jüly az gathon voltanak, hogi az Viz az gathot el zakaztotta vala, Művesim 14, 1 p(ro) 8 d Tezen f. 1 d. 12 [Kv; Szám. 3/XXVI. 18 G. Suweges isp. m. kezével]. 1588: 14 die Nouembris fizettem 3 Miveseknek, kik az gathon dolgoztanak 1 p(ro) d. 10 Tezen d. 30 [Kv; i.h. 4/V. 16 Gr. Veber sp kezével]. 1590: Az Zemetbironak hogi a mivessek mellet forgolodott a regj mod zerent attunk d 20 [Kv; i.h. 4/XIV. 10]. 1662: Kűföldi szaszaghrul valo miveseknek az mikor dolgoznak per diem" [UF II, 222. — "Köv. a pénzbeli és

természetbeni juttatások fels.]. 1757/1758: Leszen circiter három esztendeje midőn én mívesse lévén Jonás Pál Uramnak a kiis azon kerék Stompját építeni akarta [Abrudbánya; Szer. Morar Onucz (25) vall.]. — Vö. az *aprómíves* címszóval.

Szk: *pénzes* ~. 1589: Az uiz Vetelhez kezdettem Juniusnak 16 napon. 16 Juny volt 13 penzes Míuesem, kiknek napp zamra fizettem 14 neg' penzt f. 1/82 [Kv; Szám. 4/XI. 25–6] * *szegődött* ~. 1587: Keouítettkez az Malomra, és gattrah walo keolchiegh Esmeg voltanak kik az porondott ki hortak zegeodeott Míwesim, fizettem f 4 [Kv; i.h. 3/XXVI. 18 G. Suweges isp. m. kezével].

2. (szőlőművelő) napszámos; ziler(in vie); (Weinbau) Tagelöhner. 1570: Kialtassa Meg Biro vram, hagi Minden vincerel (!) oly gondot visellienek az zeoleo Myweltetesre, hogy az Myweseket Regel Mindiarast ky vigie az zeoleobe [Kv; TanJk V/3. 12a]. 1580: leg előzer vegeztek eő kegmek hogy Regwel Mykor az vinceler ky wyzy az Mwest Otth a' zölöbe le ne haggya wlny, hane(m) mingiart az mwheoz kezdesse(n) welek | Mykor egyet wt az ora Akkor harangozzanak es tartozzek ahoz tartozni az vinceler, es fel keolchye az mywest [Kv; i.h. 214, 217a]. 1588: a' vincelerék seotet hainalba(n) vigiek ky a' Mywest, es Nap Nyugtakor hozza (!) be [Kv; i.h. 1/1. 74]. 1604: Amely vinczéler penigh az vegezes ellen hitetne az műeseket, rea bizoniultatúan az kalikkaban tettessek [Kv; i.h. 469]. 1670: Item anno 1670 nem érkezvén az bredfői szőlőt megtelevezni, maga akaratjából küldtem tíz mívst, levelezőt az szőlőbe [Kv; KvE 213 LJ]. — Vö. az *asszonyállat-míves*, *férfi-* és *szőlőmíves* címszókkal.

3. bányász munkás/napszámos; miner; Grubenarbeiter/Tag(e)löhner. 1756 k.: Telnek idején, s mikor a' Stompak nem járnak, ha mely Bányász Gazda mívesst szükségében interteneállya, és történnék, hogy valaki az olyan mívst el hitetné, és szükségében táplált Gazdájától magának venné, az olyan el hiteő Gazda a' Birák ítéletiből leg alább 12 for(in)t(ig) meg birságotassék | Minden Bányász Gazdának a' mívesse arra rendeltetett napnak idején minden fogatkozás nélkül tartozzék a' Bányára, vagy a dologra ki menni hogyha valamely míves, igaz ók nélkül egész héten által a' dologra ki nem menne tehát az olyan mívst a' Gazdája a hol kaphattja szabadoson meg fogathassa, és első szék napján Törvénye légyen [Born. XXXVIII. 8 az abrubányai bányászok törv.].

4. vasmunkás; forjar; Eisenarbeiter. 1679/1681: Udvarbiro Vramtol fűgő minden Tisztek(ne)k Sőt hamorokbéli mesterek(ne)k, Safarok(na)k, és egyéb műveseknek is terminálvan idejek, azok Praefectus Vram híre nélkül Udvarbiro Uram által meg ne változtassanak (!) [Vh; VhU 677]. 1681: Az Homorodokon, valameli Colatorok, vagi Művesek a' vasat addigh el adgiak migh a D.T. számára valo eghesz Suszt ki nem telik az arant hamis hitb(en) incurralnak, es első(en) 12 forinttal büntettetnek meg [Vh; VhU 63] | Megh irt hivatalomat pedig úgy uselem es abban magamot úgy alkalmasztatom, hogy csak legh kisbe búsulások, károk és fogiatkozások is eő nagyságoknak az három és uam prowentussa ... iránt is tellyességgel ne lehessen seot számokot az jó műveseknek, bányászoknak s eőrállóknak szaporítani igirkezem [CsVh 87]. 1780: Amelly Gazdának Szegődött Mívesse, és fogadott Szolgáia, mindenkor maga (i)dejében, a Munkára el nem mégyen, hanem gazdájával Veszekedik, morosuskodik, és a' Míves olyan Vasat nem készitt, a' millyent Gazdája kíván, az ilyen Mívst és

Szolgát a' gazda minden kedvezés nélkül a' Biráknak deferrálja [Torockó; TLev. 9a].

5. kézműves; meseriaş, meştesugar; Handwerker. 1584: felette igen kerik varosul Biro vramat hogy Minden rendeknek Míweseknek priuilegiumit Zereda Napokon egyenkent eleo keryek [Kv; TanJk V/3. 281a].

6. szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: jó ~ jó/szorgalmas munkás/dolgos; muncitor bun/harnic; guter/ fleißiger Arbeiter. 1585: az varosnak egy Jobagiatt Akariak vala el vinnj Also fwlerwl Petrachka Mihaltt, io Mwes es Jambor Iobagy [Kv; Szám. 3/XVI. 36. — "TA]. 1600: Chyszar Mihaly vallia Harsany Peter Jo eleo ember vala, es Jo mywes vegre betegsege myatt volt fogyatkozásban [Kv; TJK VI/1. 514] * *szép* ~ szépen dolgozó; persoană care lucrează frumos; schön Arbeitende(r). 1585: Bakos Andras-ne vallia hogy elegh ember lart oda, mert zorgos varrasa vagion mindenkor, es sok embernek Miwel, Azzal ell, Mert zep Míwes es warroh [Kv; TJK IV/1. 494].

7. ? megművelt hely; loc/teren cultivat; bebauter Ort. Hn. 1751: a közep míves m. h.-ben (k) [Körödsztrmárton KK; EHA].

míves-ember kézműves (mester); meştesugar; Handwerker (Meister). 1570 k.: Mi Serieny Miklós főbíró és az tizenkét esküdtek és mind az egész dési tanács adjuk emlékezetre mindeneknek az kiknek illik, hogy mi előnkben jötenek vala az fazakas mesterek s könyörgének hogy mi únekik az több mies embereknek céhet engednének tartaniok [Dés; DFaz. 6. — "Köv. a nevek fels.]. 1579: biro vram meg kialtassa hogy se Mywes ember se Rydegh legenye se senky az varasba es egieb korchiomalo helyeke(n) ky weolis az varasson semmy nemő fegywert ne vissellie(n) senky [Kv; TanJk V/3. 197b]. 1590: az A myűes Ember, Asztalos, az mith myűeül talalt ne(m) osztotta meg velünk, vgjan nem tartozo(m) az búszba neki adni [UszT]. 1592: vagi kereskedo kalmarkodo rend lezen, auagi mívses ember In genere akar mínemw rendbeli ember Regestu(m) zarent eo kgme affleket irasson be [Kv; TanJk I/1. 186]. 1600: Mikor Telegdi Mihaly chenaltatni akara az Molnath, egy wasarnap minket egynehanian míves embereket weön ki [UszT 15/269 Barra Mathe Zabad Zekely (60) vall.]. 1671: Csik Szeredai Csismadiák mívvekel azon tartományt elégségesképpen el nem tarthatták, azért másnnan-is azon féle míves emberek szabadossan bé mehesse nek, és mívveket exerceálhassák, mind ott, s' mind más közel valo falukban [CC 89]. 1677: Mindenféle míves embereknek Privilegiumok ezeckel a' Generalis Conditiockal tartanak-meg, és hagyatnak helyben" [AC 170. — "Köv. a részl.].

Szk: *céhbeli* ~. 1647: en Cehbeli Míűes ember vagyok s vekony allapoto(m) szerent ez szep hazaba(n) az Centu(m) paterek közöttis vagyok [Kv; TJK VIII/4. 168].

míves-ház műhely; atelier; Werkstatt. 1676: Szolgál ismét innen az ujj tiszta míves házra egi pusztá tolgý fa ajtó meylek, vagyon az hazban két asztal [UF II, 707].

míves-inas kézművestanonc; ucenic de meseriaş; Handwerkslehrling. 1589/XVII. sz. eleje: Az mikoron ez Varos az eő hataraban epittetik minden keőmíuesek tartozzanak oda menni, es serenien ... az mwghben szolgálni. Akkoron penigh az Hazas mestereknek Cehbelieknek másfel forint, Az Heti Beres Legeny számára, edgi forint, Az io mívses Jnas száma-

ra eötuen penz fizeteodgiek es iáron hetre [Kv; KómcArt. 15].

míves-legény mesterlegény; calfă de meseria; Handwerks-geselle. 1572: megh Ertettek eo k Mynemw zertelensegek leszen Nemely Eyel Iaro zemelyekhttwl Eo k ... vegeztek azt hogy valamely lessegeo^a vagy Mywes legen vagy my renden leszen kynek az varosban eoreksege Ninchen az fele zertelenseget chelekzyk az Eorzek Megh fogyak az Toromba vigiek, Es egy Nap otth legen [Kv; TanJk V/3. 58b. — ^aÉrtsd: lézengő]. 1578: wegeztek eo kegmek aztis hogy a mely rideg es lezegeo legennyek vānnak az varaso(n) kik senkit nem zolgálnak, vgymint zekeres legenyek míves legenyek es egieb effele vratlan zolgak mindenike(n) az eo lteletek zere(n)t ky mit erdemel adot végiének [Kv; i.h. 167b]. 1614: Az Szegeny No. 10 Auagy 9. sótt gyakorta tzak 8. Leűen^a, hogy az Unio tartassa ellen, magokra ... Taligasra, Beres Legenyekre, Inassokra, fellaitarokra, műves Legenyekre ne költczek az szegenyek lőűedelmet, rendeltük^b [Kv; AggmLt A. 83. — ^aA Szent Erzsébet ispotályban.^b Kőv. a részl.]. 1671: Városi és kereskedő vagy míves legenyek állapottyokrol az eddig való usus tartassék [CC 43].

míves-mester kézműves (mester); meştesugar; Handwerker (Meister). 1640/1650: Az Beczwilettes Tanaczj engedelmbeol Epítettünk, az Vasari műves mesterek számokra, egy Árúlo helylet [Kv; ÖCJk].

míves-nap munkanap; zi lucrătoare; Arbeits/Werktag. XVIII. sz. köz.: Mester Legény pedig tartozik míves nap a mihelyben szorgalmatosson dolgozni [Kv; FésCJk 4]. 1764: míves nap egyszer sem láttam [Kadács U; Pf]. 1767: míves nap lévén Úr dolgab(an) tudták mi nekünk azon napot [Mocs K; JHbK XLVIII/1. 33]. 1791: Az Hazasulandok publicatassanak Tsak egyszer Vasarnap napon, vagy ha a' környűállás kívánja míves napon 3szor [M.bikal K; RAK 9]. 1818: titkos helyeken nem tsak míves nap, hanem Vasárnap is főzik, már pedig az ember pálinka nélkül el élhet, de kenyér nélkül nem [Fog.; Konst.] | Vasárnap sótt még míves napokon is gyakran hivatot magához idő töltes végett beszélgetni [Szzy; HszjP László Máris (59) gy. kat. vall.]. 1822: óket míves nap it a munka el fogja [Dés; DLt]. — L. még FogE 195, 266, 270, 282.

míves-napi munkanapi, munkanapra való; de lucru, de toate zilele; für den Arbeits/Werktag. 1768: Míves napi Tó-mótt gyoicsból való elő ruha négi [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 109].

míves-nép kézműves rend; tagma meştesugarilor; Handwerkerstand. 1557: valamy kor walamy gonoz hyr wagyon az zegen Mywes Nep(ne)k Thornokba kel zolgalny ees wygazyz Ees Eyel Nappal kapwn, ees Az kewfalon ees, Az waras zerybe kel wygazyz [Kv; TanJk V/1. 19]. 1570: Hwl eo kege Byro vram Azt Ielenty az varosnak hogy ew k. kyralnai ew felsegenel thérékedet Az myes nepek feleol [Kv; i.h. V/3. 5a]. 1579: Amy penig az Limitatiot illety, keryk eo kegmek Byro vramat hogy wyscellie(n) erre gondot, Es az Mwes nepnek Mwet limitallia vgy, hogy se a zegeny Mywes nep megh ne niomoroggyek, se az fegyedele(m) haraggia az nemes nepnek panazolkodassa myat reank ne zallion [Kv; i.h. 192b].

míves-rend (céhbeli) kézműves rend/közösség; tagma/comunitatea meştesugarilor; Handwerkerstand/gemeinschaft (in der Zunft). 1587: Ez Wegezes penigh foglallia chak az Mywes rendeket Cebelieket be [Kv; KvLt Vegyes III/66]. 1592: vilagoson az bizonsagokból meg teccik hogy Lukach ki Niari Martont zolgalta, azt az hwseget, melliel minde(n) Jambor zolga, feokeppen az műves rend, tartoznek vranak lenni, nem pr(ae)stalta, hanem vranak feleslegt gonoz elmebeol magához wgiehitette Azt teccik az teoruennek, hogy az perengerre keoteoztessek es ott ereossen megh verettessek, soha ez varos hataraban ... ne leohessen [Kv; TJk V/1. 207]. 1597: ew kegme Biro vram ez ieowendeo hetfeon Tanachawal egietembe(n) be gyeuwlwen certiffallia ew kegme az Myes Czeh mestereketis hogy ielen legienek ew kegmek akkor tellies aúthoritasbol az varosnak iowara minde(n) jot vegezenek es mind az vasar dolgarol s mind penigh az Mies rendreol determinallianak [Kv; TanJk I/1. 301]. 1599: Megh ertettek eo kgmek az vrunk eo fel(se)ge paranchyolattyanak Tenorabol, mith paranchiolion eo felesge az hadban valo keolles feleol ... Az varossy keosseget es műves rendet eo kgmek ne kenzeritchyenek, hanem rydek legenyeket fogadgyanak [Kv; i.h. 346].

mívólta 1. vminek a lényege; esentă, partea cea mai importantă a unei probleme; das Wesen einer Sache. 1579: Byro vram(e) e dolgot wegíe eleibe tanachyawal es teorweny zarent a' ket fel kezót Mennye(n) wegíe a dologh hogy az panaznak my volta Jelennyek ki [Kv; TanJk V/3. 182–3]. 1653: tudgya Consideralni az dolognak mi voltat [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. 1765: Csudálkozással értem a Ngod levelből hogy nem vette s nem láttá volna Ngod az annak előtte küldöt levelemet, melyben vólt Copiázva, az en praetensiomnak mívólta [Csobotfva Cs; Ks Bartalis János lev.]. 1798: semmi leg kissebb Interessém a' fenn forgo tárgyban nem lévén, nem puhatólódtam Annak mívólta felől [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. 1800: Szabo Simény Istvának Jánosnak és Joseffnek konyörgő Levele ide Resztve 4 darab originalis acclussakkal egyetemben közöltek kegyelmeddel hogy az dolgot investigálja es genuine az egész dolognak mívólta tudósítsa ezen Tisztseget [Szuz; UszLt ComGub.]. 1840: méltóztassék, réám Házamra-tett kissebbítésem mi-voltát meg tekintve — az egész kör-nyű állást — fel jelentve a' Tkts Tanátsnak, investigáltatni rendeltessék [Dés; DLt 277 Balogh László foly.].

2. vminek mibenléte/milyensége; felul in care se prezintă ceva; die Sachlage/Beschaffenheit einer Sache. 1591: Vrunk parancholattiath ertik Varosul Elseobe Suplicallianak, hogy eo Nga zallicha, mind kopia vasaknak s mind egyebeknek zamath Az keo Gholiobist el keriek, es egiebeknek amiket vrunk paranchol chinaltatnj formaiat el hozzak eo kgmek mellieknek mj voltat ha Vrunk Admittallia lassak eo kgmek [Kv; TanJk I/1. 157]. 1601: Amy nezy az orzagh kewansagat az keolchyeon penz feleol, noha sok bizonios mentchegink lehetnenek ellene mindazatal latwan az zeoksegek my voltat keryeok biro vramat tanachyawal egyetemben hogy eo kgmek vagy keolcheoneozes-sel, awagi penigh mas keppen eot Awagy hat zaz forint-(n)ak tetetnek zeret [Kv; i.h. I/1. 376]. 1634: itt az my varasunkban egy sokadalom instal, kit noha eddighis annua-ri celebratátuk volt, de mostan ez Orszagban szeliel grassalando pestisnek sulios my voltat szemunk eleot visslen ... nevezet sokadalmat intermitallj vegeztuk [Sv; MvLt

291. 76a]. 1666/1701: mind az Fejedelmeket, mind az Hazát az szükségnek mivolta tanította meg, mellyik helyet és mint kell oltalmazni [KvLt I/188 fej.]. 1718: Választassék edgj értelmes Borbély a betegek látogatására, ki is tudja a Pestisnek mi voltát discernálni más féle nyavalyáktól [i.h. I/225 a gub. Kv-ról]. 1820: Minthogy én meg nem eskettem, se a' véghez vitt Esketéseknek is az Authentizálásoknak mivoltokról szollani nem tudok [Várfva TA; JHb 48 Budai Péter (42) fogadásóv.].

Szk: *vminek a ~hoz képest*. 1560: Azert ezek mynd Jgy leuen az mynt megy monttwk kyket myndeneket megy byzonytnk leueleinkel es elew byzonsaginkal Chak ty kegyel (!) az vdeonek es az dolognak myuoltahoz kepest aggyon alkotmas napot az byzonytasra [Kv; SLt ST. 6]. 1677: Nemes ember Dézma adással nem tartozik maga határiból Mindazáltal a' Dézma ado szegény kösség is az határoknak mivoltokhoz képest, szántó földek nélkül ne hagyattassék [AC 50] * *vminek a ~ miatt*. 1602: Megh ertettek eo kgmek egész városul biro vramtol az plebania haznak plebanos nekewl valo vacalasat mely tisztre valo valasztas az eodeonek az eo sanyarw nyawalias myvolta miat haladot [Kv; TanJk I/1. 404] * *vminek a ~ szerint*. 1603: semmi úton ő kk varossul el szénüedni nem akaryak, hane(m) az izonnyű költsegek mi volta szerint meg büntetessék [Kv; i.h. 453]. 1761: az I szitkazodásának neme és mivolta szerint érdeme szerint, s ha ugy kívántatik halállalis meg büntetessék [Torda; TJKt V. 34].

3. vkinek/vminek az állapotok/helyzete; starea/situatja cuiva/a ceva; Zustand/Lage je/einer Sache. 1578: az Erdeo dolgatis halaztotak^a chyak azert hogy meg lassak az Erdeonek my voltat, melnek meg latogatassara eo kegmek valasztottak a Zaz Re(n)dbol^b Az Magiar vrain keozzw^c [Kv; TanJk V/3. 160b. — "A jövő gyűlésre. ^bKöv. két-két név]. 1605: Forgot eo kgmek eleot az Seowenyeknek my voltak [Kv; i.h. I/1. 517]. 1681: a' félelmet ... engedelemmel is mérsékelye, böczületeket á szegenj legények(ne)k is az eo mi voltak szerint adgia meg mindennek^a [Vh; VhU 664. — "A castellanus]. 1677: Fejedelmek Salvus Conductussával és Czimmerivel postálkodóknak posta lo adással tartoznak^a, mivel a' helynek mivolta, és a' köz jo ugy kívánnýk [AC 146. — "A belényesi városi nemesség]. 1743/1789: eo Nagysága ... az Épületeknek Mivoltábanis Notabiliter meg károsodott [Kv; JHb VI/35]. 1794: sok idő haladék kívántatik arra hogy azon darab erdő hely, tsak az elébbeni mivoltára vissza nevedkedhessen is [Nagyercse MT; EHA]. 1843: Sárdi Világosi szőlőnek mivoltáról szollo testimonium [Szentbenedek AF; DobLev. V/1244].

Szk: *vkinek/vminek ~ szerint*. 1596: Ez az en Safarsagomnak Regestuma, melljbe lattja hizem Isten, hogj igjekeztem az en miuoltom zeren az Varos javara [Kv; Szám. 6/XXIX. 182 Bachi Tamás sp kezével]. 1677: Az Harminczadokat el-szőköt embereket, és marhakat, a' mely Falu határan el-erik adgyák Biro kézhez egybút peng, az helyeknek és Possessoroknak rendek s' mivoltok szerint, törvényt láttatván reájok, ha convincaltatnak, az Articularis Poena exequaltassék rajtok [AC 56].

mívű vhogyan elkészített; fäcut într-un anumit fel; ingendwie verfertigt. 1628: Egi meczjn arannjas materias hozzw miw zoknia [Bodola Hsz; BLt].

mixtura 1. keverék; amestec, amestecătură; Mischung, Mixtur. 1558 k.: Az also gradustol^a fogiwan wenny kel az

Mixturához 8 rez onnot es 2 rez rezet | ha az arany 8, 9, 10 auagy 11 garatu, tahat ezt e Mixturat auagy eddicioth keziched Nely^b | az arany olwaztot legien elqzor es wgy west az Mixturat beleie es granald meg az Mint tudod [Nsz; MKsz 1896. 297–8. — "A 12 karátos aluli arany esetében. ^bKöv. a leírás]. 1575: Mykor granalz, tahat gondot visely reaia, hogy Mykor az kellaban sok Idegy fuwod, tehát annak előtte az My on benne vagion, Mind el Megien ... Mikor az Mixturat beleie veted, tahat akoris chak adig, Meeg harom paternostert el Mondaz, adig allion az twzben [Nsz; i.h. 367].

2. folyékony orvosság-keverék; medicament lichid obținut prin amestec; flüssige Medikamentenmischung. 1761: mongya Szóts Péterné hogy adott volna ... Darabont Vonulné afféle mixturát [Gyeke K; Ks 4. V. 20]. 1797: küldött Pataki Uram valami Hánytatot és valami Mixturát [Héderfája KK; IB id. gr. Bethlen Sámuel lev.]. 1811: Ezen hideglelős szent Mihály napodba Különös Mixturát-is adok számodra: Kívánom, 's meg-látod, hogy szolgál javodra [ÁrÉ 169]. 1826: A Gyomor erősítő mixturát egy kis változtatással meg készítettem [Dés; Ks 101 Bod Elek lev.].

3. beavatkozás, beleegyezés; amestec, intervenție; Einmischung. 1662: a Héli pap és a Sámuel idejében a magános fejedelemségű igazgatás vétetik elé utána a Dávid király magánosan való monarchiai uralkodása noha ezek nem voltak mixtura, azaz bizonyos tanácsjok nélkül, főképpen Dávid idejében [SKr 71].

miserabilis mn számalmas; deplorabil, vredne de plins/compătimit; miserabel, erbärmlich. 1746: Nagyfalvine háza ezis léányokat tanitgat de miserabilis [Kv; Ks 11. XLVI. 25].

Szk: *~ perszóna számalmas/szánni való személy*. 1673: legh elsőbenis consideratioban véven ezen nevezet árváknak mind ferfi s leány agon levőknek igje fogjatsagokat, nem annyira nezhették s viselhették előtűnk vigoré az Decretum continentiajat, mint az hogj mint miserabilis personak, arvák, az menyiben lehetet legienek rezések attjoktól maradat jobban illendőkeppen egjarant [Marossztkirály AF; IB]. 1746: Admonealtatta volt az A. ő kgme ab offo az Jt azért hogy á feleségít el tsapván, interea mig Papok előtt decidalodik dolgok intertentiojáról provideályon, mivel miserabilis és erőtelen persona lévén félő ne hogy éhel és hidegel mások kerte alatt meg halyon [Torda; TJKt III. 94]. 1796: az All Peres Ur a' Torotzkaiak Actoratussát nem Impugnálhattya, mert itten nem ök, hanem a Director^a az Actor, a' kinek arra, hogy a' miserabilis Personák helyett a' Pert folytathassa, és nékiek adsisalhasson a' Haza Törvényei^b Szabadságot adtanak [Mv; TLev. 5/16 Transm. 21 tábl. — "A fiscalis director. ^bKöv a törvénycikkekre von. utalás].

II. *fn számalmas/szánni való személy; persoaná deplorable; erbärmliche/erbarmungswürdige Person*. 1669: igyefogyott es (m)serabiliseknek dolgokban [Dés; Jk].

mizerikordia-hét húsvét utáni második hét; a doua săptămână de după Paști; Miserikordia-Woche (die zweite Woche nach Ostern). 1595: 21. Aprilis: Az el múlt Miserikordia hetben, vetettek volt hűnnadra postak ala, Markos Lőrincz 1: loat: Mely lo meg holt vegeszek, hogy addgyak f 3 d 50 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 127 ifj. Heltai Gáspar sp kezével].

mobile ingóság; bunuri mobile; Mobilien. 1722: azon Ház és az Pertinentiák, mellyek vadnak az Actrix Instántiájá^a

b(an) specificálva, ugj egiéb mobilékis, ha mik lehetnek, mindenek az Actrix praedecessorára deveniáltak volt [Ne; DobLev. I/102]. 1732: ha akarnak osztozni tegyék le a 4000 fl: de azon kívül semmj mobilékből nem participáloznak [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc Kornis Istvánhoz]. 1753: semmi mobilékben nemis participáloztanak, magok igaz vérségekre rehebealt immobiléknél egjebekben [Keresztúrfiszék; Sf]. 1760: á mi nézi az édes Anyánk p(rae)tensioját hogy néhai férje decessussán valamelyeket hozott volna édes Atyánk házához p(rae)ciső mobilékat azok kezénél maradná(na)k ha constálni fog mik azok és mobilék, ugy in specie találtnak azokat nem Controvertálhattuk [Oroszfalu Hsz; BLev.]. 1761: En magam jelen voltam azon Mobilék(ne)k fel osztásab(an) [O-Torda; JHb XXXV/45. 7]. 1768: Mely így Specificalt Emaritatioban adott Mobilék, hogj é szerint vitettek el innét p(re)sentibus fide mediante recognoscaljuk [Császári SzD; WassLt].

mobile-portéka ingóság; bunuri mobile; Mobilien. 1758: Az Néhai édes Attya halálakor marattanak haszanloképpen feles mobile portékek [Asz; Borb. I].

mobilia 1. ingóságok; bunuri mobile; Mobilien, bewegliche Güter. 1638: mű előttünk Balog Márton Uram eő kegyelme és Hites Társa Dosa Rákhel Aszszony jo Lelkek esméretek szerént azt adák fel hogy nagyobb édes Leányokat Klárát Ferjhez adván a mely Mobiliakat, parafernumokat eő kegyelmek édes Leányok örökös birtokába által adának, azokat hogy írnek meg [Szentimre MT; BalLev.]. 1714: Egy Theca, mellyb(en) következendő mobiliak vann(a)k [AH 10-1. — "Köv. a fels.]. 1792: Ezek felett a több mobiliákat és Supellectiliákat amik oszlora valok voltak az osztzo Felek magok között két egyenlő részekre meg osztatták és kezekhez vették [Aranyosrákos TA; Borb. I]. 1796: A Templomban találtam mobiliák [Trestia H; Ks 115 Vegyes ir.]. 1812: A' több fel jegyzett mobiliák az özvegy declaratioja szerént vagy el viselődtek vagy el vesztek [Mv; MvLev. Szabadi József hagy.]. 1860: a' halálomkor hátra marado minden Mobiliáimnakis fele részit hagyom és hagyományozom Stark Károlynál Wessely Mária Aszszonynak [Kv; Végr.]. — L. még RettE 253, 415.

Szk: házi ~. 1761: végeztetett hogy A' Hálo Egyet mások aequaliter osztassanak meg ide ertetven egy szersmind minden Házi Mobiliák [Kv; SRE 196]. 1817: Szilágyi Ádám a házi Mobiliáit mi édes annyáról maradt azokat adogattya el és él [M.igen AF; KmUlev. 3 Benkő Sámuel lev.]. 2. bútor; mobilá; Möbel. 1767: A' Palotában lévő Mobiliák Egy kanape Festék és vas nélkül [Marossztkirály MT; Berz. 5. 38. P.2]. XIX. sz. eleje: Mihvelyben készült asztalos Mivek tartására és eladására nézve egy Boltot vagyis Niderlágot nyitottam ki, a' hól minden fele nemű es modu Mobiliák 's házi Portékek, a' mostani guszus szerént, külömb külömb féle fákból készítve, polialva, kinek kinek szüksége szerént találtnak eladók [Kv; ACLev.]. 1837: Fekete politerozott mobiliák [Gombás AF; Tsb 20].

mobilis ingó; mobil; mobil. 1651: ha Isten engemet maghaltanul talalna kj venni az vilagból, minden jóvaim mobilis gazdagsgim eo kemie" legienek [Doboka; JHb III/8. — "A férjé].

móc 1. Erdélyi-érchegységbeli román ember; moț; Rumäne aus dem siebenbürgischen Erzgebirge. 1769: midön

onnan visza jöt volna, egybe tanálkozot Tyiu Györgyel, és egy Moczcza [Bukuresd H; Ks]. 1773: a Bulzestiek" az Uraságnak minden hire, és akarattja nélkül, két Moczozt telepítettek azon közös Havas allyában lévő Erdőben [Ks 80. 40/19 Jászaj Mihály Zaránd m. perceptora és Pakot Mihály hűtös szb nyil. — "H]. 1784: a Motzok ... a nemeséget is kit elől hátul találának ölik, lövöldözik [Hurm. XV/II/1759. Clemens Kozma zarándi vszb Franciscus Szoctozki vaskohi tt-hoz]. 1848: Az eddigi fejlemények után itélve az oláh mőczok kisérletét, kétségtelenül napfényre derül az: mikép a gaz camarilla működése oda van irányozva, hogy előbb a magyar nemzet a szolgaságba lenyűgöztesse [RevRtr III, 201 Gaál őrnagy Vörös Antal kormánybiztoshoz]. 1849: Temettetett el Rot Hermán Német legiobeli Izraélita, kit a Tsetátyán lőttek meg a' motzok [Gyalu K; RAK 216].

2. jelzői haszn-ban; attributiv; in attributivem Gebrauch: 'ua.; idem'.

Szk: ~ juhsgazda. 1791: a Telen az Moczoknak adtam 210 Rfr ... Ugyan azon Mocz Juhos Gazdától 287 darabol álló Juhaiknak az Határon valo Legelésiért Rfr. 11 xr. 57 1/2 [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.].

Szn. 1831: Motz Susi [Dés; DLt 568].

moccan mozdul; a se mișca; sich rühren/muck(s)en. 1672: Immár az németek, azt írják, vagy ma, vagy tegnap verték fel az Szilágyot miatta" Hiszen rettenetes merészség ez, az magunk megbántódásiban moczcanni nem merünk [TML VI, 224-5 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — "Wesselényi kegyetlenkedései miatt]. 1823-1830: Én s az öcsém az asztal mellett maradtunk, moccanni sem mertünk, mert a gazda túl volt már minden [FogE 267].

móció felindulás; emojie; Erregung. 1671: ha az országy pénziből az posta mester nem küld ezer tallért, az Baló uram beküldése aligha el nem mulik, ha az mostani fővezér irt levele és az Radics jövelele nem csinál elméjében valami motiot [TML V, 596 Nalácz István Teleki Mihályhoz].

móc köntös móc női ruha; rochie moțească; von einer Rumänin aus dem siebenbürgischen Erzgebirge getragenes Kleid. 1820: Egy Roset Mocz Köntös. Egy veres Krode Napol Köntös [Felőr SzD; BetLt 5 Fráter Theresia kel.].

mocsár 1. mlaștină; Sumpf. 1600: tudo(m) hogy kj menen az farkas hagaia mocharaba es igen varok, mynd deligh az Almasiakat [UszT 15/18]. 1662: szokása szerint még hajnal előtt jó idején felkelvén, Vécis várára, egy mērföld lévén Petelyéhez, az mocsárra sietett, és a vadászatot mind ebédig continuálta" [SKr 290. — "I. Rákóczi György]. 1710: Kik a mocsáron hevervén táborban, onnan ellenkezetnek szüntelen a vár" alá éppen Septemberig [CsH 349. — "Görgény vára]. 1751/1753: két ősvényeket applicált a Mocsáron által [Koronka MT; EHA].

Hn. 1585: Mochiar niuhodalma neweo helyben [Pálfa U]. 1592: Peter moczziara. az Demeter moczziara [Fancsal U]. 1605: Az Moczziarban (sz) [Várfva TA]. 1606: az Moczziar mellet [Derzs U]. 1631: moczziar neuu határb(an) [Illyefva Hsz]. 1639: botos veőly Moczziara neuu helyben [Atya U]. 1648: Mocsar (e) [Vécis MT]. 1672: az Mocsár útra njul le véggel (sz) [Faragó K]. 1674: A Kus moczziar az giepu mellett (sz) [Karácsonfva MT]. 1679: moczziar szerbenn [Vadasd MT]. 1683: Az mocszarban (k) [Balla Sz].

1693: Pap motsárab(an) (k) [Korond U]. 1718: ezen közep Macsarban levő Szantoföld [Déva; Ks 79. XXXII. 1]. 1718/XVIII. sz.: az Motsáras az Arдай ut mellett (k) [Sütlemed Sz]. 1736: mocsar herre iöv(ő)ben (sz) [Szentimre Cs]. 1757: A Póts Motsárában (k) [Taploca Cs]. 1759: a Mocsár(b)(an) (sz) [Borsova Cs]. 1762/1779: Vagyon a Szilágy mellett egy Motsár nevezetű Tölgyes Mak termő szép Erdő [Monó Sz]. 1775: Az Három Agu motsár(b)(an) (k) [Gagy U]. 1793: a' Motsár Kutnál (sz) [Inaktelke] K]. 1815/1817: A Mátyás Motsára Dombján (sz) [Vágás U]. 1829: A pusztá vagy motsár Szőlő alatt (sz) [Csekelaka AF]. 1868: A' lejáru Mocsár szerbe (sz) [Mezőkölpény MT]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

2. tócsa, pocsoya; báltóacá; Pfütze. 1810: az Város utzáin szerte széjjel sok helyeken el-ebbedt sáros motsárok tanáltatnak, mellyek tsak a' tartos szározás idején szoktának ki száradni [Dés; DLt 477]. 1818: más utzáinkanis nagy seppedékek Motsárok vagynak [Dés; DLt 174].

o Szn. 1602: Mocziar Gergely szab. [Csicsó Cs; SzO V, 225]. 1614: Moczyar Gergely. Moczyar Istva(n) [uo. BethU 456]. 1654: Moczár Istua(n) [Dob.; WassLt].

mocsaras, mocsáros 1. mocsárral borított; mlaştinos; sumpfig. 1668: Thorda Vármegjében levő Zah nevű Falujának határán, Ország úttyán való alá s fel járo, szekeres, és egyéb uti embereket akadályoztato Mocsaros Seppedékes, Sáros helyeket ... hidakkal, töltésekkel tartani" [Radnót KK; Told. Ia. II fej. — "Odaértendő: köteles]. 1732: Vagion egy pusztá mocsáros Sessiocsa [Göcs MT; Ks 12. I]. 1759: igen sok helyeken az Alparéthi határon Seppedékes Motsáros és Sáros lévén az ut Hidakkal és Töltésekkel procuraltatták az Vámnak Possessorai [Zápróc SzD; JHbK XL/8]. 1769: Lapas es Matsaros hely leven [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. 1772: Excindaltatta az Exponens Ur eő Kegyelme az Utrizalt kaszállot és Motsáros helyet erős munkával és sok fáradsággal bé Sántoltatta [Káptalan AF; DobLev. II/439. 5b]. 1811: Ezen Kaszállonak Dél felől való vége Nagyon motsáros, és Vizenyékes [Szamosfva K; HG 18 Conscr. 343]. 1821: Csaklán Partinyiának a' To végéből a' motsáros helyről szakasztott egy fél-szekér Szénára való füvet [A.detrehem TA; Born. IX. 69 Csáklán Lup (58) ns vall.].

Hn. 1754: A' motsáros patak mellett (sz) [Kérő SzD; EHA]. 1756: Motsáros Rét [Udvarfa MT; MMatr. Conscr.]. 1757: A Motsáros Réten (k) [Görgényoroszfalu MT; EHA]. 1769: Mocsáros nevű Határban [Lázárfva Cs; EHA].

Szk: ~ erdő. 1668: az mely Térés Motsáros Erdő az aranyas patak es az Bálte nyágre pataka közt vagyon az kolczeri kerülő viselt arra gondott s mind(en)kor tilalmas Erdőnek tudom [Hagymáslápos Szt; JHbK XIII. 18] * ~ tóér. 1732: A Malom előtt való lábban egy mocsáros too ér [Kóród KK; Ks 12. I] * ~ tóhely. 1726: azon To hely ... olyan Sáros mocsaras To hely volt hogy Senki-nek nem kellett [A.detrehem TA; Born. IX. 5 Szirb Kratson (46) zs vall.]. 1750: a' Kis Ernye nevezetű Rétes Praedium valami Motsáros Tó-hellyel egyetemben [Koronka MT; EHA].

2. pocsoyás; plin de báltóace; pfützig. 1786: a' koznek külső vége felette Motsáros es seppedékes [Nyárádkaracsonfa MT; Told. 76]. 1825: Kis Halás uttzában a' Jakots és Ungvári Kertyek arannyában lévő motsáros Helly ugy tétettethetik járhatóvá" [Dés; EHA. — "Köv. a részl.].

3. miazmás; miasmatic; miasmatisch. 1823: az egésségre nézve is el szenvedhetetlen bűdös motsáros esső viz gyűlt [Dés; DLt].

mocsarasság fapdul de a fi mlaştinos; Sumpfigkeit. 1796: Mely circumscribalt helynek mivoltát, elménkel jól meg fontolván sephedékessége, és mocsarossága miatt, hogy ha nagy munkával és költséggel ahhoz specialis industria nem adhibeáltatik haszonvehetetlen leszen [Kv; KvLt Prot. oecopol. III/3. 359 Sikó István kérelme].

mocsárbeli a Mocsár nevű helyben levő; care este situat in porţiune de hotar numit Mocsár; in/an der Mocsár genannten Stelle befindlich. 1751: a Mocsárbéli kaszálló [Csekefva U; EHA].

Hn. 1834: A' Motsár beli N(ap) Keletről az édes ágyban járo ösvenyben jár véggel 2/3da használhatatlan (sz) [Mezősámsond MT; MRLt].

mocsári 1. a Mocsár nevű helyben levő; care este situat in porţiune de hotar numit Mocsár; in/an der Mocsár genannten Stelle befindlich. 1841: Petele* Gyalogossai ganét terítették a Motsári Lábón [Born. G. XXIVb. — "MT].

2. "Szn. 1657: Mochyary Janus" [BesztLt 86. — "Kékesen (SzD) lakó]. — Valamelyik Mocsár nevű helységből származó jel-sel számolhatunk.

mocsárka ? kicsiny mocsár; mlaştinā mică; Sumpfchen. Hn. 1799: a Motsárka nevezetű helyen (k) [Kézdiálmás Hsz; EHA].

mocsártöltő ?mocsárfeltöltő munkás; muncitor/persoană care lucrează la umplerea unei mlaştini; Sumpf zuschüttender Arbeiter. 1750: A Spotály hátulso kapujában stagnalo vezet mocsár töttök(ne)k, követ s porond hordoknak Metr. 6 [Kv; Szám. 70/XIII. 4].

mocsarú mocsaras; mlaştinos; sumpfig. 1826: ez régentén mély mocsáru Nádas Helly volt [Dés; EHA].

mocsi a Mocs (K) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Mocs/Mociu; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Mocs. Szn. 1565: Machy Ambrus [Kv; Szám. I/VIII. 73]. 1566: Mochy Ambrus [Kv; i.h. 139].

mocskol 1. bemocskol/mázol; a murdári/minji; besudeln/flecken. 1749: azonnal hanyotá taszita, az hasamra üle, kalamaris lévén kezében azzal abrazatomot motkolta, vérbe keverte [Tarcsafva U; Pf].

2. szidalmaz, gyaláz; a defăima/ocări; schimpfen. 1679: estve kesőn sok becstelen szitkokkal illetett es mocskolt [Dés; Jk]. 1683: engemet tisztességes hírű nevű nemes embert böcstelenül diffamalt, hamis hitűnek szidot es mocskalt [Dés; Jk]. 1735: dokumentumokból világosan Constal, hogy egymást fertelmes rut szokkal mocskolták, bestelenitettek s kurvázták [Dés; Jk]. 1763: Oláh Benedek Nblis exponállya, hogy Uzoni Dánér Mihály motkolta szidta hunczfut rebellis embernek [Sepsisztiván Hsz; HSzJP]. 1784: mocskalni kezdi ártatlan ilyen módon" [Mv; Lakatos céh lev. — "Köv. a szitkozódás szövé. | énis jelen voltam Jakab Pálnit a kérdésben meg nevezet időben holotis

Széjes Josef Csáki Györgyöt sok illetlen szokkal motskolt [Béta U; IB. Agilis Kisebb Széjes Istvánné Gál Anna (30) vall.]. 1786: motskolni kezdé Huntzfutnak mondván [Torda; KW] | én Embereinktől soha sem hallattam hogy az Mlgos Urat vgy Tisztyét szidták mutskaltak volna [Tórockó; TLv. 4/13. 22]. 1789: Balog Istvánékat szidták mutskolták előttemis [Dés; DLt]. 1796: Azon üres Szeke-rekkel jövők kik és hányan Voltak minémü szitkozodásnak s Káromlásnak nemével illeték mutskalták az Exponens Ur Kedves élete Párját és Cselégeit [Dob.; RLt vk]. 1803: gjakor izben mutskalni hallattam az Exponenseket Fodor Anna által [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1843: a kerdezető Groff ur Lorintzi Josef és Kotsis Károly Árendások, a kortsoma felett hankolodtak, de hogy egyik a másikat mutskolták volna észre nem vettem [Moson MT; TSb 49].

Szk: *híreben-neveben* ~. 1710: Nemes Péter híreben-neveben méltatlan mocskolt mindenütt [SzZs 279]. 1764: nem hallottam hogj valakit híreben neveben mocskolt bestelenített volna [Tarcsaíva U; Pf].

3. szid, dorgál; a admonesta/dojeni; schelten, rügen. 1880: Amilyen szivesen fogadott*, amilyen szerető jóindulattal szidott, mocskolt engem egy álló hét minden áldott napján, amilyen barátsággal bizonyította meg nekem, hogy de silány mindaz, amit én firkáltam nem is képzeled [PLv. 81 Petelei István Jakab Ödönhoz. — *Gyulai Pál].

4. rágalmaz; a calomnia; verleumden. 1664: az mi penig ezek között késérveseb még sok hamis nyelvek mocskolnak bennünköt hamisul s czalardul mint ha mi hivattuk volna be azokat az kborlokat ennek az szeghin Hazának pusztítására [UszLt IX. 75. 70 fej.]. 1710: Azzal is sokan mocskoltak engemet, hogy religióm ügyét úgy nem forgattam, amint kellett volna [CsH 413]. 1806: maga az Alperes is megvalja, azzal híresztele, s, motskolt a' Felperest hogy Leányul fekütt volna* [Dés; DLt 250. — *Ti. az ágyban].

5. kb. kisebbit; a dispreui/desconsidera; (ver)schmälern, herabsetzen. 1710 k.: Gonoszakaróim azzal is mocskoltak, hogy ki forr a kalmárvér belőlem, hogy az anyám annak a leánya volt [BÖn. 504]. 1736 u.: Az szegény Bánfi György, Bethlen Gergely, Bethlen Elek alattomban mocskolták gróf Apor István urat, hogy micsoda alávaló familiából való gróf Apor István felmenvén a Guberniumba, ott publice azt mondotta: Nagyságod, Gubernátor uram, Nagyságod, azt Bethlen Gergely, Bethlen Elek uram, mindenkor azzal prostituált engemet, micsoda alávaló familiából való vagyok; Nagyságtok közül melyik mutathat ilyen authenticum instrumentumokat az maga familiájáról. Ott elolvastán*, soha azolta senki nem tentálta az Apor familiát mocskolni [MetTrCs 446–7. — *A hozott káptalani leveleket].

6. becstületében meggyaláz; a pingári/dezonora/necinsti; entehren. 1728: Mint hogj Meszaros Perger Bernát, Jakab Dedeker Nemet Kőműves ellen az Leanyaval valo Paraznasaga iránt semmit nem Comprobál, Az meg irt Nemeth hűtél mence magát és ha meg eskűszik simpliciter absolvallatik, noha Perger Bernatné Nagj Anna Maria kész lett volna meg eskünni hogj az Leányátt a meg irt Nemet Paraznasag(na)k végb(e) vinni akarásával mocskolta [Dés; Jk 36a].

7. átv beszennyez; a pingári; besudeln/schmutzen. 1710 k.: Ha azt az emberek jól meggondolnák, bizony jobban becslőnék a lelkeket, mintsem követik, jobban viselnék reá gondot, nem mocskolnák e világnak, a földnek és a bűnnek fertőjében annyira [BÖn. 444]. 1766: Most két Esztendeje tolvajkodását, lopásatis Petrucz Györgynek hirdetik

vala, de bizonyoson tudgyuk, hogy hirit nevit ártatlanul motskolták, mert Glis Thodor meg vallotta, hogy eő az irt Petrucz Györgyre hamis kalácsot vett [Ribicsora H; Ks 40/9].

mocskolás 1. bemocskolás/szennyezés; murdárire, minjire; Besudelnung/schmutzung. 1710 k.: Mert noha a faolaj ugyan jó étel, és a jó étel, jóllakás jó egészséget és szép fényes orcát is csinálhat, de senki avval az először, mikor új is, nem igen derék jószágú, az üdővel pedig hamar avasodó, kedvetlen szagú faolajjal nem köpülte bé orcáját, testét, mind magának, mind másnak kedvetlenségére, és ruhája mocskolására [BÖn. 408].

2. szitkozódás, gyalázkodás; defäimare, ocárire; Schimpferei, Lästerung. 1769: Az utrizált személyeket a falu jo és betsületes embereknek nem tartya, mivel injuriálnak veressel, s motskolással [Bukuresd H; Ks].

3. rágalmazás; calomniere; Verleumdung. 1659: hamissan reám mért, fejedelem s hazám árúltatásának méltatlan mocskolásával nem általlottok gyalázni [TML I, 438 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

4. átv beszennyezés; pingárire; Beschmutzung, Befleckung. 1681: Retyi Matthe Ura(m), az Sz: ministeriu(m) ellen az leanyiat ditsősseges hűtünk és vallasunk mocskolasara, az gyengek(ne)k meg botrankoztatasa vallas(a)n kívül valo ferfinak elocalta, és a' Baalnak szentelte [SzJk 152].

mocskolkodik mocskolódik; a se murdári; schmutzig/beschmutzt werden. 1755: hitván dög testemet amint Sokon, Szokták feresztéssel ne mocskolkodgyanak [Ks 14. XLIIb Haller János végr.].

mocskoló I. *mn* átv beszennyező; ponegritor, care ponegreşte; befleckend, beschmutzend. 1672: Szepesinek, mint uram s hazám árulójának s az én böcsületemet is mocskoló nagy latornak én izentem, hogy tovább s kivált az én tisztem alól az elkezdett dolgaiban ne procedáljon [TML VI, 178 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1762: az I(n)ctja ily vakmerő felebarattat mocskolo és bestelenített szavaíért, s' tselekedeteiért az következendő vásár Napján ugymint holnap reggeli 9 órától fogva 11 óráig fa lóra ültetvén ott tartassék, és akkor le vétetvén az lo alat 25 pácza ütesekkel keményen meg veretettvén, büntetődgjék [Torda; TJkt V. 139–140]. 1812: Mihály Pavel Panaszszá felvétetik a' Majorosné ellen hogy az Bepanaszolt reszegesnek, Miselnek Nyavoljásnak, és egyéb szájára járo motskolo szokkal szidta [Petrilla H; JF 36 Prot. 21].

II. *fn* 1. szidalmazó/gyalázkodó személy; calomniator; Schimpfer, Schmäher. 1746: tettetz a Törvénynek, hogy Orosz Mihály az Bironak Farkas Vasziynak mint az Dominus Terrestrisek Personalisának bestelenítője mocskoloja, és Invasora cum fl. hung. 12. büntetessék [Dés; DLt Liber inventionionis 174].

Szk: *jó hírének, nevének* ~ja. 1656: ide olyan szolgál kell nem komplár, pénzgűjtő, sobrák, tudatlan, az ki csak azért jó, hogy gazdaguljon, az ura, s nemzete, hazája méltóságának, jó hírének, nevének mocskolója [RákDiplő 458 Jac. Harsányi II. Rákóczi Györgyhoz Konstantinápolyból].

2. átv vmit beszennyező személy; ponegritor; Beschmutzer. 1677: Kegyelmedhez valo minden üdőbeli igaz addictionat és köteleességemet fenntartván, annak szántszándékkal mocskolója soha bizony nem leszek [TML VII. 344 Lázár István Teleki Mihályhoz].

mocskolódás 1. szitkozódás, gyalázkodás; defäimare; Verleumdung. 1689: Acta Danielis Dioszegi Sok rendbeli ... macskolodási sz: Ministerium ellen ... vakmerő engedlenségi lehetetlen hogy tovab a sz: Társaságtól toleratassa(na)k [SzJk 235]. 1729: Sok káromkodási és mocskolódási között diffamálta Cseren hordozott kurvának" [Dés; Jk. — "Székelyhidi Anna Bakos Mihályné Cserei Juditot]. 1740: Nagod maga jól tudgya mi csoda Lengyel természetű emberek legyenek közöttünk kiáltozásb(an), egyenlenségb(en) ... töltik az üdött mely miá öszve szolalkazassak macskolodassak következnek [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. 1771: ha valamellyik akár mi névvel nevezendő mocskolodasokatt tselekszik, tehett legg kisebb motsokért is büntetetik 3 az az Három forintig [Kv; FésCJk 20]. 1772: semmi okat nem adott az mutskalodásra [Kv; CsV]. 1814: Én pedig már többé általa" okoztatott káromat, és apro gyermekeim között folytatott rossz példaadását égre kiálto káromkodással illető mocskolódását nem szenvedhetvén, tovább a házomb(an) meg nem engedem lakását [M.gyerómonostor K; GyL. — "Testvére által]. 1836: mutskalodását a Hazai Törvények erőssen tiltják [Finta-háza MT; ToldNy].

2. szidalom; vorbe de ocară; Schimpf. 1728: Szénási Bálintné mind maga, mind a fia Szénási Sigmund igen rutul bestelenül, Isten, s, Emberséges Emberekhez illetlen Szitkokkal, átkokkal és mindenféle mocskolodásokkal illeték az Szomszédgyokat [Kv; TJK XV/10. 8]. 1782/1799: Kik azok a' Méltóságos Groff Torotzkai Sigmund Ur ő Nagysága emberei, és Tisztjei, a' kiket Praefectus Uram vádol ez' a' szidalmazás fenyegetés, vádolás, s mocskolódás miből áll? [Asz; TLev. 5/16 Transm. 328].

3. szidás, dorgálás; admonestare, dojenire; Geschimpfe, Schelte. 1880: Azt hiszem, nem hallgattad illő türelemmel mocskolódásait — melyeknek fenékén jóakarát egész határnyi van —, s ezért nem vagy a kegyében" [PLev. 81 Petelei István Jakab Ödönhoz. — "Gyulai Pálnak].

4. rágalmazás; calomniere; Verleumdung. 1710 k.: tudom, csak mocskolódás léssen; és úgy hiszem, legtöbb énellenem [BÖn. 953–4]. 1806: Az Alperes azon Tanukat Eszkettette meg kiket a' Felperes is 1805be midőn a mocskolódás esett [Dés; DLt 250]. 1809: ami a több Mocskolódását nézi", mind proba nélkül való s áll a Törvény a kinek a mi keresete keressen kit kit de azért ok nélkül szenvedtetni senkit se lehet [Szu; UszLt ComGub. 1655höz. — "Az egyik peres félnek a másik ellen]. 1842: Azon kérdésekre a' Tktes Vraknak hogy ki hallotta? ki látta ezeket, mást nem tudok mint Orbai Rákhelet, — ő hallotta a Tktes Hadnagy Vrol való mocskolódásokat [Dés; DLt 1452a. 4–5 Szóts Kriska (18) szolgáló vall.].

mocskolódik 1. összepiszkolódik; a se murdári; schmutzig werden. 1598: Harom embernek a ki ot segitet fel es le rakni mückholodot Attunk f —/30 [Kv; Szám. 7/XVI. 45]. 1710: Eleget mocskolódtak a holttestivel" az úton, amely postaszekereken vitték, azok mellett való emberek [CsH 228. — "Teleki Mihálynak].

2. szitkozódik, gyalázkodik; a ocări/injura; schimpfen, schmähen. 1676: Hánták azt is, hogy behódoltattam az országot, számot kell venni tőlem Ezért mocskolódnak [TML VII, 276 Vesselenyi Pál Teleki Mihályhoz]. 1746: Eltető Ferentz Ur(am) ritka a kivel nem veszekedett, és nem macskolodatt volna [Szentegyed SzD; WassLt]. 1765: Minden rendbeli embereket kit kit sorsa s állapottya szerint

meg betsül, senkivel nem veszekedik, nem mocskolódik, hanem keresztyéni életet él [Torda; Pk 2]. 1784: Biro Mihály ... a Fenyedi új Hidnak fel állítására egy szál hídját le nem akart vinni, hanem ellenem fel tamadott illetlenül mocskolódott [Zetelaka U; UszLt XII. 89]. 1786: az Biro meg indul hogi ki hozza az Marháját Tot Mihálynak az Pajtából, azzal mocskalodni kezdvén Tot Mihálynak az engedni hogi az Marháját el vigjék [Hidvég MT; GyL. Király János (40) taksás vall.]. 1803: menyen el dolgára ne mocskolodgjék [Aranyosrákos TA; Borb.].

Szk: nyelvél ~. 1700: Sandor Martonne mi előttünk obligala magat hogy ha többbe nyelvevel mocskolodnak es masokat becstelenitene meg kalodaztassak es megpalczatassak | Nagy Janosne leanyostol ha többbe nyelvekkel mocskolodnak a pelengeren meg csapattassanak es Eclaból ki rekesztessenek [SzJk 361].

3. veszekedik, kötözködik; a se certa; streiten, sich necken. 1665: Én magam is mondtam Sármasinak, hagyjon békét nekik", ne mocskolódjék velek, ha nem akarnak jöni [TML III, 400 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz. — "A jób-oknak]. 1709: Az a tökéletlen Nemes Péter nagy méltatlan belém veszett; szóval mocskolódtunk [SzZs 759]. 1755: el akartam adni a Csúrt és a Házat de ő nem engedte

Enis annak okáért supersedeáltam, nem akarván véle mocskolodni addig, mig Nygd" kegyes, és bõlts judiciumára botsattom ezen dolgot [Albis Hsz; BLev. — "Gr. Mikes Antal, hsz-i főkirálybíró]. 1776: oda érkezvén Vojvod Szánduis monda nékik, Né mutskalogyokat, ne veszekedgyetek [Katona K; Born. VI. 14 Molduván Dimitruj (30) zs vall.]. 1794: ezen két ház mutskolodtak veszekedtek együtt [Dés; DLt].

4. állattal közösül; a sávírşi actul sexual cu un animal; mit einem Tier geschlechtlich verkehren. 1805: a' már dögölve alatta heverő Juhval ismét mutskalodni kezdett [KLev.].

mocskolódó 1. szitkozódó, gyalázkodó; de ocară; beschimpfend. 1746: az J. mocskolódó beszédiért in emenda lingue convinctassék [Torda; TJKT III. 96]. 1774: szemérem ki mondani, mely értelmes, mocskolodo szokkal gyalázta, s gazlatta [Bábahalma KK; Ks 19. VII]. 1812: a' Groffné édes anyja Leányastol edgyütt a Groff Ur eo nsga Házára menvén ott szidák alatonitották mocskolodo szokkal [Héderfája KK; IB]. 1844: Szakmári Ferentz Cseresnyés Dánielnét görbe kurvának szidta sok mocskolodo szok között, az Istent, Szüz Máriát, a' mit csak fel tudott gondolni mocsos szokkal szidalmazta [A.sófva U; DLt 1441].

2. szitkokat szóró, gyalázkodó; ocáritor, defäimátor; verfluchend, verleumderisch. 1762: Kovács Ferencz Uram el bucsuzása alkalmatosságával vagy szavaival, vagy maga viselesevel szolgáltatote okat azon karankodo, fenyegetőző es mocskolodo személyek(ne)k hogy egész Familiáját Szidgyak, mocskollyak [Msz; MbK IX. 29 vk]. 1789: Sebestyén Márton Uram mind feleségéstől igen szabad szájuak, mutskolodók, szitkozódók [Dés; DLt]. 1809: a Panasztoltott egész-szen ártatlan, az Instans pedig szörnyű artoimos es mocskolodo személy s még ő érdemel büntetést [Szu; UszLt ComGub. 1655höz]. 1823: Kurtján Nyikulályról es feleségéről mondhatom, hogy a leg garáználkodob mocskolodobak, nintsen a' környékbe mind ők [KLev.]. 1831: Esmérié a Tanu O Thorda Várossában lako, es kufarnéskodo Székely Farkasné, Ha igen ... Az Emberi Társaságba hogy vi-

dig nem halgathatván mocsos és káromkodo száját, felment és a kender közibe bújott előtte [Dés; DLt 37b St. Kis (33) ns vall.].

5. rágalmozó; calomniator; verleumderisch. 1711: az én ellenem valo gonosz mutskos irasotoknak s végezestek(ne)k nyaka szakadt [Ks 96 Árva Kemény Kata leányához Győröfi Borbálához]. 1715: Kőnczeiek fertelmes, mocsos levelet irtak ellenem az Gubernatornak, az melljert ellenek az Gubernatoris kemenyen meg haragudot [ApLt 2 Apor Péter lev.]. 1731: azt beszélték hogy az a Leany gyermek az Kovács Mária Aszszany gyermeke lett volna, melljet akkor fattjazott volna csak el hültem honnét tamadot az a huzugság abban az idő(en) sok elegy belegy mocsos hír vala [Szelistye H; Born. XXXIX/16]. 1736: Ha megláthatnád, mennyi mocsos levelet írnak most egymásra Bécsben akkor bizony elhinnéd, hogy igazat írok [MetTr 360]. 1754: ő Nagysága ellen adtanak bé bizonyos Punctumokból álló mocsos Memorialist, mellyben ő Nagyságát felette sinistre el vádolták és deferalták vala [Koronka MT; Told. 22].

6. aljas; abject, mīrsav; niederträchtig. 1674: Csernel uram harcza elég mocsos materian indult [TML VI, 571 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1691: nem tudom mi okul viseltetven kgd, hogy törvény alatt levén kgd rend kívül valo mocsos fenyegetőzessel illette [Dés; Jk 122a]. 1741: Nagod posthabealvan ezen Nms Hazánk(na)k az Nemesi szabadságról irt szoros Törvényét, az Exponenseket sok mocsos és igaz Nemesi szabadságokat meg Sértő inquisitiokkal besteleniti [Somlyó Sz; TKI]. 1745: Constat világosan exhibealandó citatoria Relatoriának sáriesséből minémű mocsos és holtig el felejtethetlen gyalázatos s tulajdon keze írásával irtt pasquillussával, injuriálta és afficiálta az I. az A vrat ő Ngát [Torda; TJKT II. 27].

7. illetlen; necuviincios; unschicklich/ziemlich. 1681: Retyi Matthe Ur(am), az Sz: ministeriu(m) ellen sok izbéli valo mocsos maga viselese, cselekedese előttünk titokban ne(m) lévén Tetzet azért minekünk közönsegese(n), hogy sz: Társaságunkból, relegallyuk [SzJk 152]. 1694: Pap Lasz-lone az illyen s masokat megh Botrankoztato mocsos elettel valo cselekedetiért az Varosból végh keppen ki hajtassék [Dés; Jk]. 1704: Ugyan ma hallottam micsoda mocsos házasságbeli veszekedés esett volt tegnap Haller István uram-nál a mi eljövételünk után [WIN I, 72].

◊ Szn. 1594 k.: moskos Andras [ÚszT]. 1614: Mochkos Peter jb. Mochkos Gergely jb. Mochkos Mihály jb. [Füle U; BethU 102].

◊ Án. 1674: Kis Mocsos (kutya) [EM XLIX, 535]. 1676: Kis Mucskos (agár) [i.h. 536].

mocskosan 1. maszatosan, pacásan; murdar; verschmiert, mit Klecksen. 1807: olvastam egy keveset, és írtam mocskosan [Dés; KMN 375].

2. szitkozódva, gyalázkodva; in mod injurios, spunind cuvinte injurioase; schimpfend, verleumderisch. 1710: hozódván elé a Bánffy s Beldi dolgai, mocskosan kezdte Teleki Mihály, szokása szerént, felőlők szólni [CsH 153]. 1732: a Tktes Nemes Tanacs, Hadnagi és Huslato Atyánkfiái irant mocskoson aszt kialtotta hogi ma néki Senki nem parancsol [Dés; Jk]. 1840: fenn héjozva mocskosan felelt [Dés; DLt].

3. aljasul; mīseleste; niederträchtig. 1662: egy mocsos pasquillus is bocsáttatván ki, abban nem csak egész fejedelmi házok, de a kegyes életű és istenfélő idősb fejedelemszony is nagy rútul és mocskosan marcongáltatván, iste-

nes férje azt tartja vala nagy gondnak, miképpen tudhatná azt eltitkolni [SKr 205]. 1711: Az utban igen mocskoson és rútul viselte magát Almási [SzZs 289]. 1720: én magam oda menvén hozzája edgiütt valami mocskoson ne tractaltasam [KJ. Rétyi Péter lev. Brassóól]. 1761: mutskoson öszve szidál [Majos MT; Told. 35].

4. parázna módon; in mod indecent/desfrinat; unzüchtig. 1724: F(érjem) beszéli h(ogy) Pekri Ur(am) Sz. Királyon a Cselédivel micsoda mocskosan el, úgy h(ogy) tavaly is egy Szolgálója meg terhesedett [M.királyfva KK; BK. Bagai Mihályné (36) jb vall.].

mocsosság aljasság; ticăloşie, mīrsăvie; Niederträchtig-kei. 1668: Nekem igazán megadá Bánfi Dienes az Váradra való menést, mert velem nagy ember azt az mocsosságot nem cselekedte, az kit ű [TML IV, 377 Veér György Teleki Mihályhoz].

mocsos szájú csúnya/csűf szájú; spurcat la gură; mit Lästermaul, einen garstigen Mund habend. 1816: Szász Márisko olyan mocsos szájú Aszszony; hogy az egész Városon párja nincsen [Dés; DLt 99].

mocsos szőrű barnás-szürkés szőrű; cu părul cenuşiu amestecat cu castaniu inchis; mit bräunlich-fahlgrauen Haaren. 1805: Egy vén kimustrált szálós, mocsosszőrű má-dárhusu ... paripa [DLt nyomt. kl].

mocsok 1. maszat, paca; pată de cerneală; Schmutz, Klecks. 1804: az írasomba sok mocsot ejtettem [Dés; KMN 5].

2. dīv is piszok, szenny; pată, murdărie; Schmutz. 1710 k.: Orcádót, kezedet, szép köntösödöt sárga vagy veres új csizmad, cipelus vagy papucsodat félted a sártól, mocsoktól, de nem a lelkedet [BÖn. 444]. 1811: volt jó hire, Nem ragadtott semmi mutsok a' nevire" [ÁrÉ 99. — "A százesztendő szász parasztnak].

3. szitok, gyalázkodás; defăimare, hulire; Schimpferei. Lästerung. 1678: Kegi(me)k nem Donatio vagy legitima statutio mellett, hanem Potentioese, tsak bele szállottak, az uta(n) mikor én hozza nyultam ismet Potentioese sok mocsokkal, fenyegetőzésekkel illetven, ismet viszsza foglalták [Törzs. Osdolai Kun István a fej-hez]. 1765: az édes Annyát Székely Elek eo kegylme meg betsüllí, soha szitkokkal s mocsokkal nem gazollya s nem káromollya [Torda; Pk 2]. 1769: eó ngát uton ut félen mindenüt szüntelen külömbb külömbb féle mocsokkal mocskolta, szitta szolta tsepülte [T: Told. 3a]. 1791: a Kortsomáros mondatta nekünk Puskás Juonnal, hogy kőtnök meg, mert már tovább nem szenvedheti orra veréseit, mutskait és hatalmaskodása-it [Galgó Sz; JHb I/23]. 1797: a' szegény kultsárt ... minden féle mutsokkal le szidta gazolta Frantsosnak kialtozta [Náznánfva MT; Berz. 3.3. N 21].

Szk: mocsok tesz vkire. 1812 k.: innén mentek a Groffné Házában holott mocskokot tettek a Groffra [IB].

4. rágalom; calomnie; Verleumdung. 1721: Mind a két fél beadot L(ite)rale instrumokból Semmi meritale ne(m) fordulván, és az egész dolog többire csak szó zátyárság, az melyből származot az mocsokis [Kv; TJK XV/3. 60]. 1735: az Inctat nyilván valo kurvának kialtották, és mondották, s mind eddig is azon mocsok alol magát nem expurgálta [Dés; Jk 181a]. 1762: az I(nct)a újabb mocsakkal infamálván az A(ct)ort Mak Miklos Uramat es Feleségét, an-

nak meg bizonyítására exhibealluk ezen récents Inquisitoriat a recens motskaiért az I(nct)at Mak Miklos, és Felesege ... in Jus adtraháltak [Torda; TJKT V. 135]. 1764: maga tudja Bátyám Ur(am) azt, hogy valaki bátron ir mindent másnak a' mit akar, kéntelenítettik azt olvasni, a' mit nem örömet akar; ha én most is azt a' méltatlan motskot halgatással szenvedtem volna, az írántam való rossz opinio meg gyökerezhetett volna [Középlak K; BfR]. 1769: Órrát sem verték fel ő Ngk soholt is, a' mint Ngd több Motskai között, ezt allatni örvendve kívánnya [Mv; Told. 19/45].

5. paráznság; desfriü; Unzucht. 1731: Ezek semmi bizonyos szemmel látott dolgot nem tudnak mondani Kováts Maria Asszony felől hanem bizonytalan szo beszedb(en) hallották hogy elég mocskot beszélnek felőle a Falub(an) [Lesnek H; Born. XXXIX. 16].

6. (erkölcsi) szenny, fertő; decädere moralä, mocirlä; (moralischer) Pfuhi/Sumpf. 1823–1830: Máthé László vakmerő, durva és otromba székelly volt. Emlékezem, hogy egykor az anyám összefogta a kezét, s úgy kérte, hogy menjen el s ne járjon oda, így szólván: A Krisztus kinszenvedésért kérem az urat, ne járjon hozzám, mert látja, milyen mocskoba és gyalázatba jöttünk [FogE 83]. 1846: Ifjabb Imre Mihály T: Dosáne asz(sz)onyt Kurvának kiáltotta volna, még pedig a' Tövissi Sándor kurvájának — a mellyért én a' Curátorral edjütt mind T: Dosa Imréné asszonyt, mind pedig a' mást admonealtam is, hogy magokat 8ad napok alatt a' motsokból ki tisztítsák [Kakasd MT; DE 2].

7. aljasság; ticálösie, mıršävie; Niederträchtigkeit. 1879: Ha te irsz, Ödön, azt mondják: „milyen derék legény ez a Jakab Ödön, mennyi helyes dolgot fog ez cselekedni!” Rólam így szólának: „Be veszett legény. Mennyi mocskot fog ez produkálni, amíg él!” [PLev. 53 Petelei István Jakab Ödönhöz].

◊ Án. 1850: A mocskos (kantza). A Tündér (kantza) [Tarcasfva U; Pf].

mocsolya 1. pocsolya; báltoacä; Pfütze. 1757: Viz és nagy Sár mián Udvarban alig járhatni mely viz és mocsoja az épületek alá szivárogván mind kapu közit, ugy Serfözöz háznak Pintzéit rövid idő alatt haszontalanná teszi [Déva; Ks 92. I. 23].

2. ? mocsár; mlaština; Sumpf | ? kenderázttató; topilä; Hanfröste. Hn. 1602: moczolya new hely [Betlenfva U; EHA]. 1603 k.: mochiolia neuy hely [uo.; EHA]. 1604: mely helyet mochyolyanak hinak [Szenttamás U; EHA]. 1735/1806: A' Motsolya mellett (sz) [Gogánváralja KK; EHA]. 1758: A Motsojában (sz) [Ketesd K; EHA]. 1769: a Matsoja hodgyan innét (sz), a Keresztnél a motsoján tul (sz). Motsoja előtt (k). A motsoja hidgya előtt (k) [Vice SzD; FiscLt XII. 26 B]. 1798: A Motsolyában (sz) [Ketesd K; EHA]. 1812: Mocsoja [Vice SzD; SzDMon. VII. 105].

Talán a *mocsár* és a *mocsolya* szó kialakulásának eredménye az alábbi helynév: 1729: Hozssu motsoriban (k) [Pálva U; EHA].

mód 1. a cselekvés rendje/mikéntje; mod, fel, chip; Art. Weise. 1561: A (!) egez mestereknek rendekrol magok tartasrol wlesekrol panaz tewesek mogg'arol ... Art 27 [Kv; ÓCARt. Mut.]. 1588: Amit a' kis Aytok feleol vegeztenek abba maradgion, Nytua(n) legienek de az eorizetinek moggiaban Biro vra(m) lellien rendet [Kv; TanJk I/1. 75]. 1657: (Az ember) nevelésnek módjával is jóvá vagy rosszá tétethetik [KemÖn. 36]. 1710 k.: Angliában az asszonyoknak, leányoknak köszöntésének módja a szájak végének megcsókolása [BÖn. 587]. 1761: A' veszekedésnek kezdetit,

és modgyát nem tudóm [Illyésfva Sz; BfR 45/9 Katona György (38) zs vall.]. 1802: Levél formában öszve fogva veres Spanyol viaszú két petséttel le petséttelve az appetázás módja így vala: 1802dik esztendőbe fel nyitotta Ajtai Joseff mp Ns Kolos Vármegye VNotáriussa [K; JHb LXVII/4. 22]. 1823–1830: Nagy Dániel Ír a komlós kenyer készítése módjáról | tanultam a Kis Gergely agendájából az esketés módját [FogE 219, 279].

Szk: ~ot vehet mikéntjét/módját kitapasztalhatja vminek. 1587: Lattak immar sok esztendeoteöl fogwant minemo hazontalanul birattatot Az három falw^a, mely Nem egieb okon eset, hane(m) ezert hogy minden eztendeoben vyultanak inkab a' gondwileok es illie(n) reowid wdeoben ingie(n) chak modot sem vehetenek mint kellessek tizteket a' varos lowara vyselny [Kv; TanJk I/1. 43–4. — *Asszonyfva, A. és F.füle (TA), a város három jbfaluja].

2. eljárás; módozat; procedue, modalitate; Verfahren, Modalität. 1572: Minekewnk hozak az te N. parancholo lewelet, Az Vytezleo Apaffy Jstuannak kepeben, kyben Nagod paranchol hogy my az Bezterczy Byrot meg kenalnok vytezleo Apaffy Istwannak kepeben, Az lozag felleol, melyet Az megholt Apaffy Lazlo eladot volna My ... elmentewnk Bezterczere, Bezterczy Byrohoz Tudny illyk ky neuzetben Timar Gergely, Az Nagod parancholattya tartasa zarent es folyo Beochnek mogya zarent, meg kenaltuk [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 3702]. 1577: Az ket lato vrain helyebe valasztottak a' ket vasar byrot Tellyes autoritast adnak eo kegmek, hogy a kik meg esnek az vegezes ellen es nyliwan az vetekek meg talaltathnak, Azokat az elobby vegezes zarent bwntessek meg, mind zalag vetellel mind egieb Rendelt moddal [Kv; TanJk V/3. 149b]. 1602: Amy nezy az keozeonseges varosbely zemelyek hewteolteseket ... ez leoweo hefteore egygywt lewen eo kgmek az hewteolesnek formayarol zolyanak, es annak minde(n) modgyarol minth mennyne(n) veghez; kyk Altal [Kv; i.h. I/1. 408]. 1632: Adaioak ez ide ele megh irt mód szerent keczer administraliak per annum, egiszer Karaczionban, egiczer Pynkestben [Grid F; UC 14/38.3]. 1677: A' Szászságnak Vármegyének lévő jóságiban a' Círcálásnak Seriesében iratot közönséges Articulus, es abban specificalt modok observaltassanak [AC 160]. 1730: (A) Kaszálo Földéket ezen aláb Specificalt mod szerent nyilaztuk es osztottuk öt egyenlő részékre Nyil vonás szerént [Szentmargita SzD; KGy]. 1787: Minden Verös Kováts a vas kesztés modgyában a Vas valto Administratortol tartozzek dependalni mivel az üdök változasi hol edgyik, hol a másfelének fordittyák elé szükségét [Torockó; TLev. 9/25]. 1806: Az Tekentes Magistratus az Katanák Számakra Kolosvárol profiantnak valo kihozatalara ezen modat tanalta fel, hogy ezen meg kivantato profiant rendre, ugy mind egy rendben ezen K: So Tisztseg, más rendben a Varos hozassa ki [Torda; TVLt közjg. ir. 583].

Szk: hamis ~dal kifogással. 1589/XVII. sz. eleje: Valamikor az Coloswari Biro es Tanacz hiuattia az Farago uagi Rako Céh mestereket tartozzanak az Czéh Mesterek keömiues mestereket es Legenieket, Inasokkal oda rendelni es kwideni Ha penigh valamely mester, vagy szolga rend, ebben ellenkeznek Auagi egieb szin alat ebbeol magát ki teörne hamis moddal: Ez illjen mester es szolga rend, semmikeppen ez Varoson ne mivelhessen [Kv; KómcART. 14].

3. (tanítási/tanulási) módszer; metodä (de predare/invătare); (Lehr-/Lern-)Methode. 1768: ö kegyelmek, mind a'

Tanítás módjában, mind a' disciplina tartásba a Titt. Curatélátol fügjenek Es esztendőnként egyszer vagy kétszer tartozzanak közönséges exament adni, hogy ki-tessék industriájok [Kv; SRE 226]. 1797: A Salzman^a tanításáról, módjáról, előmenetelességéről; s.a.t. ekkora leveletskébe írni bajos volna [MNY XXV, 262 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából. — *Korabeli híres pedagógus]. 1823–1830: Egyébként pedig privatim deák literatúrát kellett tanulni, de ez a mód csak korhelységre szolgáltatott alkalmatosságot [FogE 88].

4. készítési mód, recept; mod de preparare; Herstellungsweise, Rezept. 1558 k.: Feyerites. Rp. Mercuri(m) sublimatumoth, rusikat, saletromoth, salarmoniakumot sal alkailt ... egesez meg ... hogy Meg fixaltassek az rusika, az az, hogy allando es feieritendo legien, az rezech annak az Mogia zereneth, Minth te Jol tudod etc. [Nsz; MKsz 1896. 281–2]. 1560: A twznek Mogyarol. Mindenha egy arant kel a twznek egny, es Ne legyen Igen Nagy, hogy az arany Meg ne oluagyon az cement porban. Ollyan legyen, hogy Mindenkoron az fazakak es az kemenche veressek es twsessek legyenek. Ezokaert Igen Jol kel reaya vigyaznod az twz melleth. Mert ebben vagyon az cementelesnek fő Mestersege. Ha Echer Meg alozik, zinte vyonnan kel Mindenth kezdeny vy cement porral [Nsz; i.h. 351]. 1811: Azért gondolkodni kezdék a' módjáról A' Turónak 'S Imé ki találtam Ollyan jó Turó lett belőlle, mondhatom, Hogy a' Csiki sem jobb, a' mely leg híresebb, 'S ennél még a Svájter sajt-is nem kedvesebb [ÁrÉ 80–1].

5. lehetőség, alkalom; possibilitate, prilej; Möglichkeits, Gelegenheit. 1567: kerdeztwnk tanachot Nemely wraymtwl az feyerwary Ambrws Dolgarwl hogy kellene az Sentencia Azerth k: Ide Nekwnk kwlgye megh az Sententia lewelet feyerwary ellen, ha mogya leze(n) Eleo Agywk [Gyf; BesztLt 81 Thomas Krechmer es Lucas Pystakj a beszt-i bírőhoz és tanácsához]. 1587: eo kgme Biro vra(m) Ne siessen Indulnj az Ajandekal, Ne tala(n) ennek Vanna lob moggya lezen eo kgmenek az Ayandekoknak be zolgaltatasa [Kv; TanJk I/1. 43]. 1659: Kornis Ferencz Ur eo Nagais Tatar kezben, rabsagbha esuen, es ott hossas elieghlen valo sanyarj rabsagbha tartatua(n), most adatott modgya penzbely nagi summa le tetele altal megh szabadulasaban [Dés; Ks G. 32]. 1780: meg indulván árvi-zek Sohult gátt nem maradot ugy osztán hirtelen meg fagyván öröltetni sokat mod nem volt [Baca SzD; TSb 24]. 1782 k.: mikor modunk es alkalmatosságunk lészen, mik is ki váltyuk a Sententiát [Ne; DobLev. III/567. 1b]. 1847: Csudálkozással olvasás hosszadalmas levelét — akkor midőn sem kötelezése szerinti tartozását, sem adott becsület szavát nem akarja teljesíteni, bizony nem tudom mit gondoljak — Csak egy mod áll előttem, a' Törvényes lépés ... a' mit jó Szível nem tennék [Csapó KK; i.h. V/1268 Wízy Lajos Dobolyi Bálinthoz].

Szk: ~ja esik vmiben. 1660: ha most elmulatom Vér Ferenczcel való dolgomat, nem tudom, mikor esik ily módomban benne Mikor esnék módunk Nagy-Bányára való menetelbe, tudósíts [TML I, 526 Veér Mihály Teleki Mihályhoz] * ~ját ejtheti vmiben. 1701: ha modját elythettem magam be migyek [Ks 96 ifj. Cegei Vas György Kemény Katához]. 1830: Kispál Ur a' jövő héten bé fog jöni egyedül ide bár te is ... bé futnál véle Miklosam fús bé ha egy egy modgyát ejtheted had lássunk [Kv; Pk 6] * ~ot ad. 1656: az meniere Isten öklgi modot ad benne szegeny Felesegem(ne)k szolgallyo(n) [Ádamos KK; Bállt 93] *

~ot feltalál. 1823: Méltoztat a Tekintetes Király Biro Ur olij modot találni fel hogy szegény Emberem Marháját azon Törvényt nem esmerő nemtelen cselekedetű Ember botsása el [Nagylak AF; DobLev. V/1076] * ~ot keres. 1588: keryk Byro vramat keressenek io Modot benne, hogy az Molnoknak leowedelme Ne lenne ennyere karara Az keossegek [Kv; TanJk I/1. 64] * ~ot lát. 1789: semmi módot nem látnak mely által szaporíthatnák a Termést, mivel minden módot már el próbáltak [Szentpál U; UszLt XIII. 97] * ~ot lel. 1589: Kerik varosul Biro vramath minden Igiekezettel legienek az vraknal, hogy lellienek modot benne, melletwnk az vrak lelliek megh Vrúnkat, az Art(i)k(u)l(us) tartasara emlekeztettwen eo Ngat [Kv; TanJk I/1. 111] * ~ot mutat. 1596: intik ew kegmek az Ado zedeo vramat hogy addig warakozasba(n) legienek, az migh az penznek megh zerezesebe(n) Isten mas modot mutat [Kv; i.h. 283]. 1607: Keönyeörgwnk Nagtoknak, es ty kgteknek, hogy Nagtok es ty kgtek mutasson modot annak az summanak megh fizeteseben [Kv; RDL I. 80] * ~ot nyújt. 1807: mostoha sorsomat meg Szánván az Egeknek ura, Királyomhoz valo hiv Szolgálatom fel áldozásánál fogva, modot nyujtott énnékem becsületesen élnem [Kv; Incz. XII. 3a br. Josinczi József lev.] * ~ot szolgált. 1811: Itt vedd jól eszedbe Isten' bőltsességét Hogy szolgált modot a' felsőbb Rendeknek, Hogy jelit mutassák jó tétéményeknek [ÁrÉ 19] * ~ot talál. 1577: Miert hogy penig az wyz miat mostis sok kulemb kulemb kar wallasa wagio(n) az waras Nepe sok helye(n) keryk Byro vramat, hogy talallyo(n) Modot benne hogy illye(n) kar wallatul az keosseget Menchye megh [Kv; TanJk V/3. 140b]. 1822: Ha modat tanál Nságod abban, hogy B. Kemény Samuel Sogorral vgy igazithassa a dolgot, hogy én mentődhessem, nagy grátiául veszem [Hadrév TA; KCsl 5] * ha csak egy ~ van. 1830: Miklosam ha tsak egy mod van 's engem szeretsz jő bé [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] * nincs más ~ja [Nincs más választása. 1784: Más mod azonban nints mint meg nyugodni Isten akarátán [Backamadaras MT; Pf Losonczy József ref. pap lev.]. 1843: elég kedvetlenül megyek, de nints más modom [Veresegyháza AF; DobLev. V/1242] * van/nincs ~ja vmiben. 1578: wtet pokaba Meg lelwk es Meg kerwk az lozagot az paranchyolat tartasa zerenit tholdalagy Balastwl de mynekwk ez walazt thewe hogy wneky chyak zalogba wethette Thodalagy Ferencz 57 forynthba ha meg nem othalmazza benne thodalagy ferencz w Nem gondol vele wagyon neky Mogya honan Az w penzet Meg wegye Azert w ala Nem Megyen [Póka MT; Thor. VII/2]. 1591: az sowagoknak Semmi Mogyok Nincheny az Teorui ni dolganak Igazgatasa-ban [Dés; DLt 233]. 1592: szyda mondwa(n) wagyon modom benne, hogy mind addigh werielek migh Egyet rughaczy [UszT]. 1604: Amy az Ifjú Chaky Jstwan kewan-sagat illethy ... abban semmy modúnk ninchen [Kv; TanJk I/1. 488].

6. anyagi lehetőség; possibilitate materială; materielle Möglichkeits. 1590: panaszlottak volna azon eo naganak hogj az Eó lofőy Zabadsagok Ellen az keössgebeli állapot-beli Embereknek madgiok zerint ado fizetesre kenzeriten-(n) ne kenzeritennek semmi tiztartok [UszT]. 1606: Georgius Janos de sukeo iuratus et fassus est ... egizer uoltam ot mikor az A erte ieot uala akkor semit ne(m) ada azt monda hogj neke(m) most abba(n) modom ni(n)chj [i.h. 20/141]. 1626: Szabo Mihali gondolkoduan eleőtte leendeo ki mulasarol, hogi mostani feleséget ... holta után iob moddal

hadnaia ... előttwnk Testame(n)tomot teon [Kv; RDL I. 129]. 1742/1792: meg-kinálók az Atyafiakat Pétsiné ezt mondván: nintsen modunk benne hogy végyük, adja annak a' kinek tettzik [Albis Hsz; Blev. Transs. 35]. 1770: Bodo Páll el árvásodván nem volt modgya, hogy Testvér huga szegőtséget a Melgos Udvarnak meg fizethesse [Madéfa Cs; Ks 65. 44. 13]. 1833: Szolga Sándor Uram azt felelé A Cs; Ks 65. 44. 13]. 1833: Szolga Sándor Uram azt felelé A testvér Bátyám Feleségéstől Tordára vagynak ... de tudom hogy nincs modjak meg vásárlani az Petki János Uram földjét [Sinfva TA; Borb. I].

Szk: *Isten ~ot ad benne. 1768: (A) Földet midőn Isten vagy magamnak vagy Posteritasomnak modot ad benne, hogy ki válthassuk tartozzék Öklime remittalni [Szentbenedek AF; DobLev. II/404]. 1793: mikor az Isten modot ad benne, akkor én ki fogom venni a magam részemét [Mv; BálL 1].*

7. *élet(e)/élelme ~ja, életre való ~ja a. életmód/vitel; mod de viatj; Lebensweise/führung. 1665: Hogy Kegyelmed életmódjáról ír és biztat az mi kegyelmes urunk ó nagysága fejedelmi kegyelmességével, azt Kegyelmedtől nagy neven veszem [TML III, 357 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz]. 1765: a rabotás élet modgyáit jobb moddal igazíthatná [Hsz; EMLt Köpeczi lev.]. 1819: életék modgya iránt is soha nem lesekedtem [Kv; Pk 2]. 1824: (Csernátóni Sámuel) ezen esketésben ki-jött fertelmes élete Modjáért Fiscalis Actio alá tészem [Gyéréssztkirály TA; TLT Praes. ir. 65/1827-hez gr. Torotzkai Pál aláírásával]. 1829: kinek kinek tsak a' maga tehetségéhez képest kell szabni élete modgyát [Ne; DobLev. VI/1155].*

b. megélhetés; (mod de) existentiá; Unterhalt, Auskommen. 1763: életének modgyát szabadosan kereshessék semmi Jobbágyi kötelességet mán túl hozzánk nem tartván [Szentmargita SzD; KGy]. 1782: midőn a' mi Mlgs Földes Uraink tollunk minden Erdőket el vettek, el vették azzal edgyütt az mi élelmünk(ne)k modgyát is, ha azért sem a Föld alól, sem a Föld felől nem élhetünk* el kellett a világról pusztulnunk [Torockó; TLev. 4/6. 5b. — *Azaz sem mint bányászok, sem mint földművesek]. 1786: ha a Thorockai Lakosok az Vas miveléstől el rekesztettnek az Uraságnak nagy kárára lenne, mivel legg kisebb egység életre való modgyok és alkalmasságok nincsen [uo.; i.h. 4/13. 10]. 1794: a' Deákok a temetésekre egy egy garasért az eddig való szokás szerint nem örömet kívánnának menni, mivel az élet modja is drágább most mint ennekelőtte volt [Kv; SRE 295].

8. velejáró, tartozék; accessoriu; Zubehör. 1561: Ha valamely mester mas warosrol ide igne az cebbe be akarna allany az is tartozzek az mester Remeket meg chinalny Az mesterseget penig' az felíwl meg' irt fizetessel es mynden mogg'aval fel waltany [Kv; ÖCART].

9. jog(alap/cím), jogosság; titlu juridic; Rechtsgrund, Rechtmäßigkeit. 1552: (A tó) mostan teljesseggel pwzta volna az okaerth hog' az Kelemen pap taual voltaerth, Semmikepen Nem Byrhatna, sem oltalmazhatna, Mely Thot, meeg az eleott valo oltarmesterekys, Nem birhattanak Jo modan [Mezőszengyel TA; BFR]. 1557: nem Todom my modon es my okal attam volna en Knek az kewes Jozsagot hogy ha megys en vellem akaryatok az adoth meg fizettetny bizony en ram kendy ferencz sokzor feddeth hogy ew kery wala az lozagoth es en neky nem adam hanem az kteb baratsagayert adam knek [Apanagyfalu SzD; BesztL 70 Apaffy lazlo nagyfalwrwl a beszt-i tanácshoz]. 1569: az Nagy weölyg torkat ... bernald balas kazaltatta, s byrta, de

my moddal byrta Legyen azt ne(m) twggya Georg Haranglabi de Band [Mezőbánd MT; VLT 7/682]. 1592: Al peresek My kedwünk ellen es akaratumknal kwl, Mynden mod nel kwl, ott Akarnanak byrny vagy byrnanakis Az my hatarunkban az orozhegy hatarban [UstT]. 1677: az Evangelicus Orthodoxus Fejedelmeknek szabados dispositiojara hagyattatik, akár a' Colosvári Farkas uczi Templum körül erigaltasának Collegiumot, vagy derekas Scholát, akár penig Fejérvárat, vagy ha mind két helyet akarják-is, azon moddal és jussal akarmellyik helyet [AC 16]. 1734: Az kérdésben forgo Ház örökségnek meg vásárlása nem mod nélkül s, nemis ok nélkül való, Sőt inkább az haza törvényével jol meg egyez [Aranyosrákos TA; Borb. II].

10. rend(tartás), szabály; ordine, regulá; Ordnung, Regel. 1554: Az Ado fizetesnek modgya az zekel vrak közöth [Mv; SzO II, 108]. 1578: Az minemő lizth ide be kewantatik ydeien gondot wisellyen rea, hogy abból fogiatkozas ne essék, kynek feőkeppen az molnok hazából kell zereit tenni, kyben illien modgya legyen mindenkor vagy az byro, vagy eggik hytes polgar legyen melette, hogy az eörles modgyawal es Zerewel legyen [OL M. Kamara Instr. E-136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104-6 V. Kovachocz ut. Mathias Niary gondv-höz]. 1590: Ezeknek is egi modgiok vagio(n) az Bogartelkjekkel, mind birsagh zedesbeől mind teörünjek foliasabol [Jegenye K; GyU 25]. 1592: mikor az Irstak ki iarnak es ki felelnak az utan mikor fel oztanak kit kit az ő maga orotasabol eligitenek meg, annak modgiat hattak minemő arrol vigezés levelonk vagyon, meg techik abból minemő rend tartast hattanak uala [UstT]. 1719: az mi módunk szerént való meg hűtlések lön Kásonban [Esztelnek Hsz; HSzJP Bidiguly István Colonus de Nagy Káson (60) vall.]. 1756: talam az Méltóságos Thesaurariusnál vagyon valami mod, hogy hány Cselédre s hány marhára mennyi So Szakat adatni [Feldoboly Hsz; DobLev. I/270. 1b]. 1818: az Udvarhelyi két fél Communitás köz tere viselése modja [UstL 8. 68].

Szk: ~ (meg)tartatik. 1580: Amy az Nemes embere(n) valo ado vetel Rwdég legenyek(e)n, leanzoko(n) kik senkyt Nem zolgalnak hane(m) it elnek Az varasso(n) vgya(n) azon előbby mod tartassek, hogy a mykor talallya (!) vegyenek sacchyot es kantor penzt raytok [Kv; TanJk V/3. 209a]. 1680: Az Revrül valo szena hordatasab(an) es marhak ki bocsattatasab(an) is illyen mod tartassek megh" [Dés; Jk 17a. — *Köv. a rendtartás részl.] * ~ot szab rendet előir. 1580: eo kegme az zekerezesről wegeznének mintshogy legien az keoweknek be hordassa hogy penigh senky mentseget ne wehesse(n) tawol letewel Illie(n) modot zabtak eo kegme, hogy A ky el hozza vegie(n) czedulat rulla az Notariustul hogy zamot adhasson. Ha penigh el nem Menne Az pallerok vegienek egy forint arra zalagot rayta [Kv; TanJk V/3. 209b]. 1783: kéntelenítettten(e)k Eleink a' futatásban modot szabni meg parantsolván, hogy égi ágas vas 120 fontos légén [Torockó; Thor. XX/5. 41] * ~ot tart. 1572: Megh Ertettek eo k. varoswl Byro vram Bezedebel hogi szok panazolokodok volnanak az vonassok feleol Tecchet Ez hogy Myert mostan az feidele(m) keozel vagion ez fele panazokatowoztatnanak rolok Adnak erteny eo Nagak Mynemew Modot Thartwnk az vonasokban [Kv; TanJk V/3. 61b]. 1734: Az Somkút felé való Fordulo hatarnak a Nemes Házak felosztására Assessor Atyankfiai eő kgime közöl denominaltattak Divisorok(na)k" kikis a felosztasb(an) illy modott tarsanak ... sellerek(ne)k az kik rajta laknak ... két rudnyi sze-

lessegu egész nyill földet [Dés; Jk 446b. — *Köv. a nevek fels.] * *annak ~ja szerint* ahogy illik/kell, előírászerűen. 1629: maga sem tagadja az Incta az paraznasagot; azért annak modgya szerént az prengerhez keottessek, ott megh veszeoztessek, es cziganokkal ki kesertessek [Kv; TjK VII/3. 206] * *annak rendje és ~ja szerint*. 1675/1688 u.: Az iobbagiokot annak rendi, s modgia szerent szolgaltassad [Borb. I Petki János ut. csikscscai jö-birájához] * *perfolyta ~ja szerint*. 1780: ha az megirt pontokat magam vagy maradekim meg szegnök és nem teljesitenök, ezen 50. egyes arany kótes Sumát rövid perfolyta modja szerint rajtam vagy maradekimon Fogarasi Krisztina Aszsz(ony) exequaltathassanak [Ne; DobLev. III/545. 2] * *régi ~ szerint*. 1572: Jeott en hozzam az ktel zolgaya Thorma Janos lewelewl. az pettresfalwi dezma feleol Reghy Mood zerentt Kd. kewlygeon keet eskeott polgartt az warosbol kj es kd: takartassa zepen Be egy helyre kaarnel kewl [Zsom-bor SzD; BesztLt 3683 Lad. de Sombor Gregorio Thymar Judici primar(io) Ciuit(a)(is) Bistricien(sis)]. 1583: Az melly Zenafewkbely Nylakfeleol, az per wolt keozteok Azokat Almady Gaspar wram my Eleottunk megh Bochiata hogy az Regy Mood zerint Ilhesse orros Kelemen [M.pal- laka K; JHbK IX.21] * (a) *szék ~ja szerint*. 1590: szent Andras nap eleott valo Zombaton keretett volna ozlast az zek teorwnye es modgia Zerint Zent Demeteri birank Rosa Benedek által [Usz; Eszt.]. 1596 k.: Az Pap feleöll pedig Ahogy kezes uolth Abranfaluí Baltasar, es most az kezes betegsegere tartia az papnak dolgath, az Jeoue(n)deo Zeken sistallya az kezesis az papoth ha akkor megh ne(m) hizik hogy betegh volth Az zek modg'a zere(n)t hitesse megh az keseruesekkel hogj eo olly betegh uolth hogj ne(m) jeöhetett eleö [UszT] * (a) *törvény ~ja/törvényes ~ szerint*. 1572: My az teorwennyek Mogya zerent, tulaydon Az Jo-zagnak zynyre Az feoldnek hatarara" [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 3702. — "Odaértendő: kimentünk]. 1606: Tima-falwi molnar Istuane borbarazonj zabaditata magat Tör- uénj moggia zerint, Timafalwi hatarban rekezbén walo zan-toföldre, swkej orban Janos wram cziouaia ellen [UszT 20/242]. 1794: Rosnyai Josef Ur Rosnyai János Urat az effele Dolgokban tartani szokott Törvényes mod szerint kináltattya, ezen kezemb(en) lévő csomo pénzél vgy mint 52. Császár Aranyokkal ... M Bándon lévő ... Ioszagok Sum- májával [Msz; MbK XII. 100] * (a) *város ~ja és törvénye szerint*. 1560: az Jt valo haz es egyeb ewrekegek felewl nem Nemesseginknek de ez varasnak zokot moggia es teruene zerenth perlewnek es az varas teruene zere(n)t akarunk az dologban elew menny [Kv; SLT ST. 6]. 1579: Megh ertettek eo kegmek Az Zeochy Imrehne Jelentesset az haz felöl kit Akarna Nemes Ember kezebe eorök Arrw keppe(n) egyten Azert eo kegme Biro wram ennek eleyt wewe(n) visellie(n) gondot Rea, ha valaky ekeppe(n) hazat el keothy, tiltassa el mingyart es ha ky pinzet fel veotte keresse teorwennyel az varasnak moggia es teorwennyé zerent [Kv; TanJk V/3. 199b].

11. (törvényes) keret, forma; cadru legal; (gesetzmäßig) Rahmen/Form. 1571: Az teorweny vgy talala hogy mogya- nel kwl nem hyhat p(ro)katorth merit az zek el haladoth [BáilT 79]. 1580: Miert hogy Az valazott Espanok ke- wannyak hogy Moddal vegyek az falwkat kezekhoz wege- tek eo kegmek hogy Az zam weweo vram wygyek be Az tyztibe Az tanachyby vram keozzwl ketteot aggion melleiek Biro wram, kik be Iktassak Az tyztibe, es Lassak megh myt veznek kezekheoz az Espanok Mit ne(m) [Kv;

TanJk V/3. 215b]. 1586: Barbara Borbely palne vallia ... Azt valla Eotweos Imre hogy zechy Istwannal eo megh Akar mogiawal bekelleny [Kv; TjK IV/1. 607]. 1597: Miert az bizonsagok megh valljak hogy a' fiüet az felperesek reszekre hattak volt megh, lol lehet az hatalmas ne(m) zabhatott ozstast, de mind az altal nem kellett volna teörue(n) nelkyl ra wzny az barmot, ha ne(m) akarta patialnj, moddal kellett volna chelekedni es rah kyldenii, Ahogy modnelkyl rah yzte az barmot, erte az minor potentia(n) vagion [UszT 12/90]. 1620: adá az felliel meg Jrt Jozsagbeli reszet Aszu Judit Aszon Keouer Jstua(n) vramnak ez felliel meg Jrt Alla- pat mod es vegezes szerent [Kovácsna Hsz; Borb. I].

Szk: jó ~ alatt. 1642: Bekel Janos fel fuvalkodvan az egész Czehot illetlen dologgal es illetlen szokkal illetven. Esztendeig es harom napig ne mészarolhasson, hanem ha io mód alatt az B. Czehnak kedvet keresne [Kv; MészCLev.] * *ok és ~ alatt, okkal és ~dal*. 1573: my megh tekynthwen az wytezleo, Kamwthy Balasnak zolgaltattyath ... az my falwnkath Magyar orboth neky Attwk es keotheottewk ezer forynthba illyen keotessel, okkal es Moddal. hog' walamykor azt a falwth eo thewle ... el Akarnok wenny hat tartozzwnk eo neky az Ezer forynthoth le tenny [Fog.; Törzs. Bekes Gáspár aláírásával]. 1594: En Machkasi Pal adam emlekezetre ... hogj en veottem ket astfagat Ombozi hazanal az nehaj Keminj Laßlone aßoniomtol anjeamtól, tudnj Jllik fl. 100. 20 ily ok es mod alatt hogj az ieouendeo Szent Gieorgj napiara fogadam eo kemenek keß pinzwl meg adnam [Kv; KvLt 21/58] * *semmi (út) ~ és szin alatt* semmilyen formában. 1617: (A házat) sem(m) mood es szin alath twlle el ne vehesse [Gyf; Berz. 17]. 1670: keöttyük arra magunkat hogy az eo kgknel leveo jozsagunk felöl, soha semmi ut, mod es szin alat senkivel nem practicalodunk [Born. V. 30].

12. mérték; mäsür; Maß. 1599: baratjiuall attiafiayuaall izik hazanall, eztis modgiaual, ne(m) minde(n)kor [Bh; BLt]. 1647: Popa Sztan Szevesztenyi pap falu papja tudja az Pater Nostertis e' mellet az olah irastis az eö modja szerent jol olvassa [Fog.; UF I, 835]. XVII. sz. eleje: Az lovat hosszu kötéllal urokkal kel ki fogni a Menesbül, és az kötelet ött vagy hat ember fogja ... modgyával az oldala felöl mennyenek melléje, és az Urkán tegyenek tágitást [JHb 17/10 lötartási ut.]. 1742: a kényerunket jol lehet nyomoru modon, de mégis szolgáltatták [Kv; AggmLt C.12]. 1796: mihellyest a Küküllő Vize tsak közepszerü mo- don is megárad ki ömlik ezen Határok béli szena Rétekre [Ádamos KK; JHb XIX/56]. 1813: az ételünk igen vékony modon adatott ki [Killyén Hsz; MvRKLev.]. 1848: Házi portékáimnak nagy része a Temetéskor pelda nélkült valo moddal meg lopattak [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1274].

Szk: ~dal járó mértékletes, mértéktartó. 1662: a gróf igen modestus, minden dologban nagy okossággal, móddal járó, okos, elmés, tanácsos ifjú ember vala [SKr 148] * ~ *kívül való* szertelen. 1720: requiraltattanak a T. Pater vramiek hogy a Monostori Ecclesianak fundussan Iako Szegeny Seller embereket mod kívül valo portiozassal Servitiumok- kal ne aggravállják [Kv; SRE 138] * ~ *nélkül* a. erősen, mértéktelenül. 1578: Az Zegenysegth mod nelkeöl ne rongallya es ne haborgassa [Kisfalud AF; OL M. Kamara Instr. E-134 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104-6 V. Kovachoczy ut. Mathias Niary gondv-höz]. 1650: Teörök Mihaljne mod nélkü verte rongalt az Arvat [Üjszékely U; UszT 8/64. 70a]. — b. túlságosan, túlzottan, mód felett. 1670: nekünk

ebben az dologban magunkat módnélkül interessálni nem bátorságos [TML V, 406 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1723: az a Gát mód nélkül magosra vagyon építve [Sövényfva KK; MbK 150]. — c. kb. megfontolatlanul. 1603: minek útanna ő kmk Basta Wram ő Ngahoz ket Tanaczbeli Attyokfiat boczatottak volna, keüanta ő Nga, hogy az örög Wraim közzül szüessen küldenek hozzáia, tellyes tanúságual, okat meg ertüen, miért attak volna meg az varast modnelkül írúa okait ő Nganak Viüen [Kv; TanJk I/1. 453] * ~ nélkül való a. mértéktelen, féktelen, szertelen. 1580: Megh ertettek sok kwlomb kwlomb fele panazokból az Nagy Licencia es bwntelenség myat my nemó modnelkwl való hatalmok es erozagok (!) esnek eyely es nappaly tamadassok myat [Kv; TanJk V/3. 231a]. 1606: modnelkwl ualó indulatok tamattanak uolt [UszT 20/17]. — b. túlzott(an nagy/sok). 1677: mód nélkül való gazdálkodásra a' Szászágót ne erőltessék [AC 159] * olyan ~on olyan bőven. 1829: azt mondotta hogy a' korét kapálta el a' buzából — holott koré nem volt olyan modon hogy annak takarítás kellett volna [Csókfva MT; Tsb 24].

13. tisztesség, illendőség, jóérzés, jó modor; (bunä) cuvinjät; Anstand, Wohlfühl. 1659: Hogy pedig irod, hogy akár süssenek, főzzenek, de mód nélkül uradat el nem áru lod igen nagy örömömre vagyon [TML I, 324 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. 1691: Causa Füzesien(sis) Kovacs Kata vallya Procuratora(na) Szász Mártont Férje Ilyés Peter ellen, divortiumot kíván; mert mod nelkül cohabitált velte [SzJk 156].

Szk: ~ nélkül való. 1581: A my penig Az eyely modnelkwl való larast zankazast fegywer vysselést illetj keryk biro vramat hogy az előbby vegezest kerestesse megh es azt ereybebe tarchya megh bwntetessel. Az tyztzeseges Nappaly zankazast megh engedyk eo kegmek [Kv; TanJk V/3. 234b]. 1641: mikor az Vrunk Eö Nga p(ro)tectionalis Leuelit ele adok, el oluastuua(n) az Esperest teöb papokkal es feo vraymaln Egiütt, es sok modnelkül való falangato beszedekek kezdenek bennünket falangatni, Illien szoual, hogy it ne(m) leszen heliünk es kenierünk [Futásfva Hsz; Bfr Val. Vasuat (50) parochus vall.] * jó ~dal viseli magát. 1586: Az meg holt Patricarius feleséget waros szamará Jdezetek myert hog az wra ęa Conditione teoth testamentomot hog ha az felesége lo modal magat nem vyselne tahat az waros el vegye teolle dualestast (!) [Kv; Szám. 3/XXVI. 6 Suweges Gergely isp. m. kezével]. 1632: imar Vram illen iambor iobagjatt atta eredet. magad io modal viszelid vramott szolgald iamborul [BLt 3 P. Kantor de Kozmas* (45) col. vall. — *Cs].

14. szokás; obicej; Gewohnheit. 1584: Marta Borbely Balintne vallya hogy a' Borbely legent mikor feddenek hat azt felette hogy az Battia az Iesuitak keozt lakik es oda ment volt Tudom ezt(is) hogy Niolec oraigh el setalt az eo moggiok zerent ... az nap estynnis kesen kilencz ora vta(n) Iseowe meg, de az Battia huiatta vala Akkor ell esthwe [Kv; TjK IV/1. 335]. 1592: 8 die Decem(bris) Jutanak az Teoreökeök ... hozattam nekik ... Riskasat 10. fontot ... Azt eo magok feoztek minden nap az eo moggiok zerent [Kv; Szám. 5/XIV. 181 Eppel Péter sp kezével]. 1659: az halott szállásán lévően az pápista cerimonia, az mi deakink az mi módunk szerent hozzák, takarják az halottat [EOE XII, 181]. 1769: Persa Nikita 26ta febr. meg holt, elis hajtotta Popa Urszuj két Tulkát azért hogy az ő modjak szerint Szerindárt szolgaltasson [Eszény SzD; Told. Bálint Mihály és Gáspár István Ugron Istvánhoz].

Szk: régi ~ szerint. 1585: 29 Nouembr(is) Aztatunk* az regy mod zerent az zegeiknek(!) zwrt es pinzt [Kv; Szám. 3/XIX. 49. — *Értsd: osztottunk]. 1636: Viragos Kender, vagion Nagos Ura(m) negiven kilencz keotes az mely kötes-sekb(en) vagion, nagos uram negiven, negiven fő kender, az regi mod szerent [Teke K; BK].

15. modor; manierä; Manieren, Benehmen. 1619: Minelötte Küti bėjött vala, immár azelőtt Mehmet pasával eleget arguáltunk vala egymással, bizony majd fenn is kezdte vala az dolgot az ő módja szerent [BTN² 187]. 1664: Bethlen Miklós uram megérkezék épen*. Francia minden öltözete, magaviselese, módja [TML III, 144 Kapi György Teleki Mihályhoz. — *Külföldről].

16. divat; módä; Mode. 1705: Ma reggel az adjutántját hozzám küldé Graven, követtetvén, amit tegnap vétett, aminthogy nem jut eszébe mit cselekedett, oly bolond részeg volt, hanem csak másoktól hallotta. Úgy hiszem, ez lesz a satisfactio a szebení mód és szokás szerint [WIN I, 512]. 1823–1830: az akkori mód szerint háromágulag befont hosszú haját viseltünk [FogE 86].

Szk: régi ~on/~ra. 1573: Katalin nehay Bwday Zabo Ianosne Azt vallya hogy pwskar hozot volt eleh egi kehlyet patinastwl Appro ezwt poharokat gombokat ket kis regi Modra való Eowet tēret kapchokat [Kv; TjK III/1. 168]. 1595: Egy regy modon chynalt ewsteos kard Aranjas [Zsombor K; SL]. 1767: Egy avatag zöld festékes régi módra épült Pohár szék [Marossztkirály MT; Berz. 5. 38. P. 2].

17. (elő)készület; pregătire; Vorbereitung. 1620: oda kj diligenter megh oculalwan az Ispotalj hazat io modgjával való fel epitesereöl es minden modgiarol tractálianak, vgy hogy epitessék megh, towab ne Allio(n) puztan, hanem Enny Ideöteöl való rujnabol erigaltassek [Kv; TanJk II/1. 231]. 1660: Kaszáné asszonyomat tudósítom, merre jöjön; üti levelet küldök ő kegyelmének, akkor bejöhettek. Mód nélkül, kérlek, el ne induljátok, édesem, mert kárát valljátok [TML I, 574 Teleki Mihály Veér Judithhoz].

Sz. 1618: Az Báthori András felöl való hirt ne vélje Nagyságod semminek, hanem Nagyságod magára vigyázzon, mert az az hír mód nélkül nem indult [BTN² 135].

18. ragos (~dal, ~on, ~ra) v. szerint névutós alakban, jelző kíséretében egyszerű módhat. értékkel; in formä suffixatä (~dal, ~on, ~ra) sau urmat de postpozitia szerint, insojit de un atribut, avind valoare de adverb de mod; mit Modalbestimmung in Form mit den Endungen (~dal, ~on, ~ra) od. mit der Postposition szerint gefolgt von einem Attribut: vhogyan, vmihez hasonlóan; intr-un anumit fel, asemenea (unui ...); irgendwie, gleich (einer Sache). 1551: ez ennekem chyoda modon thecczyk, hog azt yrya wram* [Nsz; LevT I, 90. — *Köv. a részl.]. 1583: Sophia chaplar Georgne vallya Balas kowachne Kurwa modra lar [Kv; TjK IV/1. 151]. 1627: fertelmes modon zittak bennwnkot [Nagyernye MT; BálLt 82]. 1629: Egy szv modra meczet rubintos gjvrü [Gysz; LLt Fasc. 155]. 1711: (A) terhet egyenlő modon hordoztak [Kvh; HszjP Makszin Marton (40) jb vall.]. 1765: meg tiltetett volt hogy a Pokai nemes-ség vagy Patronusi modon fizessen a Papn(a)k vagy köz modon [GörgJk 207]. 1797: (A föld) triánguláris figura modra rug-ki a' Tordai Utba [Ajton K; CU]. 1814: Motz Onn beszél oláhu habari modon [DLt 640 nyomt. kl]. 1842: a fűrészmalom csatorna alatt ... patak modra omlik ki a' víz [Kv; KmULev. 21].

Szk: A. akármí(nemü) ~on. 1589/XVII. sz. eleje: Valamely Mester, az mas Mester Inassat wagy Legenyet titkon, vagy

nyilván hozza hitetné, es akarmenemw modon hozza idegenitene Az hitetű mester eöt forintalt bwnntettesek [Kv; KómcART. 20]. 1608: ha valamikor Ideo jartaban Valaki eo keglmit Moricz Janosne Azzoniomat ... teoriniel vagi azon keoueol, akar mj modon keresné es haborgatna, tehát az ollian haborgatok ellen megh otalmazom [Dés; DLt 300] * *azon ~dal/~on a. ugyanúgy. 1570: Az vian eok hozza keztek az Zerzeodeshez es vgy vyttek egybe a ket felt, Azonmoddall mynt Az lewelbe megh vagion Irwa [Kv; TjK III/2. 173]. 1750: Ezen Borok amint az őszszel bé szűrtettek azon modon vadnak minden töltelék nélkül [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 6]. — b. nyomban, rögvest. 1570: Annak wthanna wosarnapon Mentwnk Regenbe ottys azon modál el oztottuk [Bh; Eszt-Mk Mogyoró cs.]. 1705: (A kuruc trombitás) azt gondolta, hogy nem akasztják fel, de azt bizony felakaszták azon módon, mind trombitástul [WIN I, 564] * *egyéb/más ~dal/~on. 1579: egez varasul oly Authorist adnak Az zam veweo vrainnak hogy mind Arrestalással es minde(n) egieb moddall Az varasset ... rayta meg vehesek [Kv; TanJk V/3. 202b]. 1591 k.: azt mondo(m), nem kellett volna en teölle(m) hatalmasul el foglalni^a, hanem mas modo(n) kellett volna ozlast kerni [UszT. — "Az itást] * *használó ~on. 1828: nem tractálnak ugy mintha azon Iusnak erőszakos bitangolói lettünk volna és most adodott volna alkalmatossáq arra hogy hasonló modon körmeink közül ki facsartassék [Martonfva Hsz; BetLt I] * *ily(en)/ilyetén ~dal/~on. 1507: Az Reu(dy) Molnot hagyom Illyen modon hog Cheh Janos fy(am)nak legyen zabad molna [Kv körny.; NyIrK VI, 186 Cheh István végr.]. 1553: Sterczye akim Agya el az Rethet Czarno Thywadarnak Nyegy forinton, Illyen Modon hogy Az mygy Ew Elne Megy Nem valtana [Sólyomkő K; KCs]. 1570: Repas Myhal vallya, hogy ... Illyen modon zolt Mogioro Esthwan Nagy Salanenak^a [Kv; TjK III/2. 175. — "Köv. a nyil. 1575 k.: Az grispan az is lo az mi tudománywnkhöz es chinald Ily Modon [Nsz; MKsz 1896. 282]. 1577: Az mjnemw per Jndultatot volt Az w nagi. tabljain kachkan marton közt es Almady Andras közt ... ezt az dolgot Jlljen modal zalljtak le mj elottunk [Légen K; JHbK XIII. 36]. 1780: az iyletén modon birattato Appertinentiák osztályb(a) Nem ingredealhatnak [BSz; JHbK LIV/25. 11] * *következő/endő ~on. 1771: (A kárt) az aestimatorok betsülték ... a következő modon [Grohot H; Ks 80. XL. 17]. 1812: declaratioja acceptaltatván, mindenik rendbéli adossáq általunk a következő modan legitimáltatnak [Ne; DobLev. IV/944. 1b]. 1819: Szabo Borbára az eleibe adott kérdésekre vall e következő modon [Kv; Pk 2] * *különböző ~on különféleképpen. 1761: (A) fatensek ... én nékem külembező modon vallanak, és az dolagnak valóságáról sokkal külembező declaratiot tésznek [Torda; TjKt V. 70] * *mi/micsoda/minemű/minő ~on? a. hogyan? 1561: eg' mesteris effele legent ky ez warosba eg' Mestertol mas mesterhez akar zolgalni menni meg' ne meresnyol addigy fogadni a mig megy nem erti az wratol my okon es my modon ualt el | Egy mester meny myet fogadhasson, mynemw modon fogadhasza meg' az Mestert [Kv; ÓCART.]. 1586: megh ertettek eo kgmek hogy my modon kellessek az deógheds helyreöl leot embe-rekteol Magunkat megh otalmaznunk [Kv; TanJk I/1. 31]. 1737: Tudjaé a Tanu hogj Groff Széki Teleki Adam Ur ő Nsga Gliga Simon nevű Jobágit Pap Gábor védelmezte es otalmazta, s mi csoda modon es szokkal otalmazta [Dob.; TKI vk]. 1841: tanakoztunk hogj? és minő*******

modon tsinálhatnánk pénzt belőlle [KLev.]. — b. milyen feltétellel? 1606: En Beölöni Georgi ... Jrtam ezt hogj mikor ez az Nagy Ferencz megh haszasodek, kere engemet kergiem megh kepebe(n) hogj my módön Akarya ööt Benkó Jstuan lozagaba es öröksegebe(n) be fogadni hogj ne lenne chak ugj dolga mint egj beresnek auagy mint egj sellernek [UszT 20/361]. 1806: hogy azan Ersebet nevű Leanya, kihez, mi formann és mi modann ment legyenn az nem tudam [Dés; DLt 17/1809]. — c. mi jogon, milyen jogcimen? 1738/1764: Tudodé vagy hallottadé, Láttodé mi modon hantá ki Horváth Jakabne Aszszonyomat az udvarházból, s ki hantá és hanyatta ki [K; Kp III. 146 vk] * *minden ~on. 1571: ty .k. az legent bochyatassa el bekesseql*

Mert azt Jol erty .k.tek hogy perese annak nem lyzen ha nem peresewel mynden modon megh Jgienesettek [Kővár Szt; BesztLt 3528 Clemens Jspan et Fraci(sus) Zalokj p(rae)fecti arcis Keowar a beszt-i bíróhoz és esküdt polgáraihoz] * *oly(an)/olyatén ~dal/~on. 1571: Es Tytza Regestumot agianak az polgar vrain kezebe Minden Restantianekwl, Azvtan Az polgar vrain Zedyek az adot az Tytza regestumal oly Moddall zorgalmatossaggal, hogy esmet az Ezteendo ely leowen Tytza Regestumot adhasson Ele semmy restanciat Benne Nem hagwan [Kv; TanJk V/3. 54a]. 1574: Zeoch Antal Ment volt az thoromba Keower Martonhoz feddette myert zolt volna teowissinenek ollian Modon, hogi ely Mechety orrat [Kv; TjK III/3. 366]. 1732: adott el ... erdőt penzen oljan moddall hogi a' hun szereti ott vágja az erdőt [Türe K; Told. 21]. 1810: az ollyatén modon ... készített munkák [Kv; ACLev. 16] * *valami ~on. 1561: Ha vala melly az mesterek kozzwl betegség mia a' vag' ualami modon meg' nyomorodnek es az mesterek annak valami segitseggel akarnanak lenny azt az egez Cehnek közönseges iquedelmebol myellyek [Kv; ÓCART].**

B. alávaló ~on. 1799: A fiát Samukát is Bán György Uramnak Sánta Ur alávalo modon rongyoson jártatta | A Bán György Uram Léányát Juliskát Sánta Urék alá való modon jártatták [Mv; MvLev. 8 György Rebeka Bajnotzi Györgyné (50) vall.] * *asszonyember ~ra. 1779: Pap Lupuj(na)k edes Attya néhai nemes Pap Ionásk széles két Lengiel övel övezvén Derekát Aszony ember módra az Farán az önek két végét az horgas ináig le bocsatotta [Orbó SzD; Gyl] éktelen ~on. * 1605: Felperes Uduarhelj Varosi Zabo Janosne Dorothia ... Azt mongia ... hogi az Borbelj Caspar hazanal letemben engemet az Alperes ektelen modon zida rutola yte [UszT II/3. D. 34] * *emberi ~on/~szerint emberileg. 1672: emberi mód szerént szólván, nem lehet igen sok hátra életében ő kegyelmének [TML VI, 187 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. 1769: Mint hogy Isten Itéletéből a Marha dög el kezdet Nagyon Terjedni, a mennyiből Lehet emberi modon tovább való harapozását meg tartoztatni [UszLt XII. 97] * *fejedelmi ~on. 1710: Az is megszurá az emberek szemeit, hogy fejedelmi modon udvari gyalogokat fogadott [CsH 113]. 1732: Egy Német Czafrag Ezüstel arannyal Fejedelmi modon gazdagon varrot [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 8] * *fene ~jára. 1702: Látván ... azon Malom nagy Gáttjának el szakadasat, hanem ha idejen koran megh orvosoltattyuk, azon szakadasnak fene modgyara való terjedeset [Dés; Jk 321a] * *férfi ~ra. 1665: bizonynyal from, elveszünk, nem férfi módra penig, hanem bolondul [TML III, 517 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * *grófi ~on. 1710: a magyarok között, kivált Erdélyben, ritka vala a gróf, de aki vala, ugyan grófi módon él vala [CsH 101] * *gyilkos ~on/~ra. 1783: Constál ... gyilkos*******

modon orozban valo meg támadása mely szerint Tsizma-dia Horváth Sigmondot úgy meg ütette sötetben, hogy ha főben találta volna mingyárt meg-kellett volna hálnia [Mv; MbK XI. 68]. 1799: Gyilkos modra ... hurtzalt [Désakna SzD; EHA] * hajdu ~ra a. hajdúsan (öltözve). 1573: Egy walkay legyin feier czondoras hajdw modra meg zokellek zekerczeiet meg forgata [O.bikal K; KCs]. — b. féktelenül, istentelenül. 1683: Dobai Mihály Atyankifia Tisztaltalan szemeljek(ne)k copulalasa miat deponaltatot ... Elöttünk hajdu modra esküt azon hogy az mestert meg hasabfázza [SzJk 193–4] * here ~on. 1677: Idegen, jövevény, és uratlan paraszt emberekből álló vagus embereket, senki maga jóságában here modon élni ne szenvedgyen [AC 114] * illendő/illő ~on. 1661: édes Feleségem, nálad is maradt harmintz forint, az mire szükség leszen, illendő módon költsed [TML II, 37 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judit-hoz]. 1770/1771: Minthogy az határnak fel osztása a' Lugosiánusok és Somlyaiánusok között két részre osztatik a két részt afféle diribalások, közbe maradások miá illő modon ki tsinálni impracticabile volna [Fejér m.; DobLev. II/428. 5b] * iszonyú ~on. 1783: Matyis Petru hozzám jött és iszonyu modon el tagolt [Brád H; Ks 113 Vegyes ir.] * jó ~dal/~jával a. rendesen, igényesen. 1571: Az Dezmah Bwzanak ... az Beh hordasa Iob Modal lenne Takarosban es hamarab, hogy Neh kellemen altal hordany [Kv; TanJk V/3. 45b]. 1681: Bányász Lovak szükségere elégedendő fűvet kaszalni, abból szénát csinálni, és jó modjával be hordvan be rakni tartoznak [VhU 200]. 1817: a Kertész az utak mellett lévő Spallérokot a hol hibáztak mindenütt igazítja és a leg jobb moddal helyhezsetti [Héderfája KK; IB. Útő Bálint tt lev.]. — b. becületesen, tisztességesen. 1568: kere(m) keg:teket hog meg mostany fizetesnek Napyat halasza keg:tek mas napra wg mint chak eg holnap-ra ... A wag keg:tek Engeggie(n) arra hog zertzogem meg o magawal az dypsey emberel meg alkwnna(m) io modaly welle [Erked K; BesztL 38]. 1623: Az mit eö kegme az gyermeke keölt azt Irassa fel eö leouendoben adhasso(n) io modjauual zamot az kinek Illik [Kv; RDL I. 121]. 1845: Leveled tartalma szerént meg nyugszom s Enyedi rész-Joszágodott kezemhez is vészem; bé jöveleddel a többitt elfogjuk igazittani a leg jobb moddal [Ne; DobLev. V/1256 Szántó Gergely Dobolyi Balint-hoz]. — c. alaposan, gondosan, pontosan. 1622: Hogi ha penigh Istokra valamit keöld arol io modjauual regestromot tarczio(n) hogi Jeövendeoben eö klmek zamot vehesse(n)ek [Kv; RDL I. 119]. 1770: ha itt lett volna is Batyám uram jobb modjával a Regestrum ratione sui nem conficiáltathatott volna [Ne; DobLev. II/422 P. Ficsor Fejér m-i not. Szántó Sándor-hoz]. — d. illendőképben, kellőleg. 1579: Megh bechywl-we(n) azert mind az keonyergeo zemelyeket mind az istennek paranchiolattat Indultattak illye(n) kegyessegre hogy Byro vram eo kegme Tanachyawal hywassa be az Azzont es aggia eleybe io moddal, e'nnnek vtanna hogy vgy wysellie magat hogy teobbe eo kegmekek ezzel meg ne haborichya [Kv; TanJk V/3. 183a]. 1819: az Atya-Mester kötelessége lészen, hogy a Mester Legényeknek magok viselésére vigyázzon betegségekben jo moddol gongyokot viselje s viseltesse [Kv; MészCLev.]. — e. jó körülmények között. 1796: a' távlyabb jutott részít igyekezett tsere és más egyéb uton közelebb hozni hogy jobb moddal használhassa [Ilencfva MT; DLég. 3. XXXV/4]. — f. előnyösen. 1798: A Nagyságod szénáját még Karátson Hetiben jó moddal el-adtam, a kazal 8 ölből állván ölit 20, 20 Rftokon [Torda; Borb. II

Kolosvári N. István lev.]. — g. jószerint. 1595: nem is találunk volna az varasson Zabos loat, mellyet Job modgyauál el vehettünk volna, mint hogy minden Ember az ő loút ekkorban füen Jarattya, és erőtlének [Kv; Szám. 6/XVIIa. 145 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] * jó ~on a. jól. 1597: Anna Sewwegh Bertane zolgaloia wallia iol hallottam etzaka mint paraznalkottak kette(n) Paztor Mihallial suttottak bezelgettek egimassal, zowokat io modo(n) ne(m) erthette(m) [Kv; Tjk VI/1. 72]. — b. szabályosan. 1677: a' régi eleink a' rationalis excusatio erre valo tekintetben szerzették volt, hogy a' szegények-is meg ne nyomorittassanak ... hanem mentségek lehessen ... ha ezek jó módon meg nem tartatnak, a' Sententia levelekre Proclamatát es Extra-dátát nem irathatnak [AC 185]. — c. bőven. 1573: Paisos Illes es az felesége azt valliak hogi Twgiak elteben Kalmar Imrehnek haza zeoleye kalmar arwya Negy Iowa vasas zekere hazkeozbely Marhaia Io Modon volt [Kv; Tjk III/3. 195] * jó ~ul. 1827: A Pintzének a Falát ha jo Modul rak-ják ... azon(n)al fogadgyon egy Czigányt [Bodola Hsz; BLt II. 11] * keresztényi ~on/~ra. 1561: hog' az my eg mashoz ualo zeretetwnknek geriedetessege myk mwtattassek. Es az orok eletre ualo vtosso fel tamadasng keresztényi modra tizteltessek Annak okaert illyk hogy az mesterek feienkent az halottaknak temetesre ualo kesereseben ielen legienek [Kv; ÓCart.]. 1597: Constal az bizonsagokbol hogi Kis Imreh az eoneön vérét giermeket nem keresztényi modon hane(m) izonyu zeornyewkeppen castigalta taglotta [Kv; Tjk VI/1. 42] * királyi ~on. 1711: Ott volt egy igen szép termetű német asszony, annak szerelmire felgerjedvén, magának feleségül elveszi, és királyi módon felöltözteti* [CsH 466. — *Az orosz cár a későbbi I. Katalin cárnőt] * kisasszonyi ~ra. 1823–1830: Őri Zsuzsikát kicsiny korában Szentlászlóra vitték, ott a Nagy Daniel anyja nevelte, utoljára pedig Nagy Dánielék kisasszonyi módra, mint egy jó nemesleányt szoktak [FogE 150] * pajkos ~ → rit ~ * pápista ~on/~ szerint. 1671: Az küvári udvarbirót el is küldtük, reversalist is vevén tülle, pápista módon minden szentekre erősen megesküdtetvén [TML V, 503 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1710: Be is jöve Rákóczi erdélyi fejedelemségre installálta magát Két rossz jelt observáltanak, akik ott jelen voltak az instellációban, egyiket: mikor megesküdtették, pápista mód szerint gyertyákat gyújtván meg, a gyertya hirtelen magától elalutt [CsH 383] * pogány(i) ~on/~ra a. pogány szokás szerint. 1710: Ferdinánd kéreti kézben Budát és az egész országot. A királyné nem akarja szultán Szulimán segítségére jó, a német armádát megveri, Budát az obsidió alól megszabadítja. De pogány módon ő is csak a maga hasznát keresvén, a királynét fiával együtt Erdélyben beigazítja, Budát török praesidiummal megrakja | (A törökök) pogány módra minden kegyetlen-séget elkövettek, s az asszonyi népeken, leányokon erőszakot cselekedtenek [CsH 66, 376]. — b. kegyetlenül. 1710: a császár parancsolatjából a kegyes praedikátorok arestáltatnak ... lábok vasban, kezek vasbilincsből, nyakok kalodában veretvén, pogány módon úgy nyomorgattatának [CsH 96–7. — 1674-re von. felj.]. 1758: alattvalóit pogányi módon verte, kőozta [RettE 60]. — c. istentelenül, szörnyen. 1673: Az Colosvari orthodoxa Eccle(sia)nak Curatori vgy mint Actorok, az I. Desi Istva(n) elle(n) allegallyák, hogy midőn Tatar Mihály(na)k megholt szolgáját temettették volna Deakink enekelve(n), deakinkat, kantorunkat rut illetlen pogányi modra valo bőgesevel megh czufolta [Kv; Tjk XI/1. 328]. — d. természetellenes módon. 1681: az

első Felesige panaszkodott nekem hogy az Vra azert Tar-
tya roszszul hogy Pogany modra akart velle elni de ő ne(m)
engette [Dés; DLt 445 Elizabetha Váradi cons. Andreae
Hegedűs (27) vall.] * *rút* ~on. 1588: ilyen rwth modon
rwth zidalommal ell vinek engem az Talas gergely vayda
hazához ott egy lancelat vertek az zakalomat zaggottak
[Zsákfa Sz; WLt Luc. Barlas bj vall.]. 1711: Az utban igen
mocskoson és rúttul viselte magát Almási; rút részeg lévén
szitkozódott rút, pajkos módon [SzZs 289] * *sodomiai* ~on
természettelenes módon. 1682: Causa Szilvasiensis Vára-
di Kata Panaszolkodik hogy^a nem rend szerint elt velle (:
Salua honore sit dictu(m) :) Sodomiai modon élt velle
[SzJk 171. — "A férje] * *szép* ~dal/~jával a. rendesen.
1792: találjuk Az Udvarházat vagyon benne négy tiszt-
ességes Szoba, egy konyha, három szoba, tisztességes desz-
ka Pávimentummal, Szép moddál pad fásosok (!) [Apahida
K; RLt 1. O. 2]. — b. kímélőleg. 1644: az hadakat ugyan
úgy kell hoznod, el ne tikkadjanak, szép módjával hozzad,
hogy ha itt mindjárt kívántatnék is, szolgálhassanak
[RákCsLev. 258 Rákóczi György fiához]. 1847: ha nem
adnak elegendő fát, vágjátok ti az erdőből szép moddál
elegendőt [VKp 258]. — c. szép szerével, baj nélkül. 1822:
Alázatosan kérem Nságotat utoljárás, cselekedje velem azt
a barátságot, hogy szép moddál menekedhessem ezen
bajomtól [Hadrév TA; KCsl 5]. — d. szépen. 1761: oratiót
tett magyarul tiszteletes Incze (István) uram, marosvásárhe-
lyi professor igen hatalmas szép moddál [RettE 120] *
tolvaj ~on/~ra a. tolvaj stílusban. 1746: az J malitiose
Tolvaj modra egy barna szőrű kanca lovát a mezőben fel
fogván meg nyergelte et ut p(rac)tenditür: a maga el veszett
lovát kereste volna rajta [Torda; TJKt III. 86]. — b. loppal,
orozva, titkon. 1831: Fejér János megsejditvén a' Lármát
hozzám fel jót, kinekis azon három szűrös embereknek
tolvaj modon valo lelekedéseket meg beszélvén [Dés; DLt
3] * *udvari* ~ra/~ szerint a. udvartartás előírása szerint.
1595: En Orban Fere(n)cz azt mondo(m) hogy valamiül
az orzagban Jambor zokta tiztesseget otalmaznj vagy
teorüen] keressell vagy pedig vduari mod zerenet Valamjuel
az teorüen] mutatitia kez vagiok otalmaznj hogy en az nem
vagok az kinek mondottal [UsZt 10/20]. — b. udvari
divat szerint. 1604: egy ewst Vduary modra valo pohar egy-
ben rontot fedeleuel egygyt niom m. 3 p. 22 [Kv; RDL I.
77] * *úri* ~on/~ra. 1585: Catalin Philep ferenczne vallia
Mikor a' fiaert az Osonnat a' keomiweseknek megh Ada,
Akoris mind az zegeny azzony vgia(n) vry modon Ada
megh, Borat Atta, czipot kemenczewel swteot, es sok
tiukokat ketreczel tartot [Kv; TJK IV/1. 437]. 1780: Cserei
Uram ... a Feleségit Uri modra ki öltöztette drága köntösök-
kel [Bethlen SzD; BK. St. Ersek (46) bj vall.] * *varga* ~on
fösvény modra, szigorogva. 1663: itt sokáig laknom csak
nem lehet, hanem ha elbúva varga módon élek és minden
cselédimet elbocsátom [TML II, 586 Teleki Mihály Bánfi
Dieneshez]. 1758: Hogyha pedig úgy tudtam volna élni,
mint némelyek, bizony a vármegyében sem lenne a magam
rendemen tehetősebb ember. De amint írák, esküdni pénz-
em mellett s varga-módon élni se úton, se itthon nem
szerettem [RettE 80].

C. *erdélyi* ~on/~(já)ra/~ szerint. 1639: Keczelej Gergel
Deak ... Az mely marhakat ezen az Summan hozott, annak
az itthon ualo ujd mind Erdely mod zerenet az arra ment,
negy Ezer, negy szaz hatuan kett forintra, es hatuan három
penzre, s egy fillyerre [Kv; RDL I. 116]. 1701: Minden féle
Posztót Erdélyi modgyára csináltatnak, és zöldön festik meg

[Kv; PosztCart. 5]. 1710 k.: más országból mesterembert
hozatni az atyám nem akart de erdélyi módra mindent
csak jobbágy, tudatlan parasztemberrel, pénz nélkül akart
szegény végbenvitetni [BÖn. 502–3]. 1797: Az Uj Béres
Szekereket az igaz hogy a Vártzai Molnár el készítette de
nem Erdei modon egész vágásra hanem fél vágásra mint a
Szilágyi Szekereket Szokták készíteni [Szilágycseh; IB.
Fogarasi István lev.] * *falusi* ~ra. 1790: Egy Falusi modra,
közönséges fejr és Zöld gyöngyökkel rakott Párta [Mv;
MvLev. Boka Katalin hagy. 1] * *francia* ~on. 1736: Nem
francia módon mint most, hanem tíz órákor ettenek ebéd-
et, hat órákor vacsorát [MetTr 323] * *hátszegi* ~on. 1812:
Plopi Petrutz Anténaszia vitt magával-el Hátzegi mo-
don ki varrot fejr Czondrát [DLt 111 nyomt. kl] * *horvát*
~ra. 1736: az ifiu urak penig karban kivágott olyan foszlán
horvát módra kivágva, abból kifüggett vagy skófiummal
vagy arany fonallal varrott ingeknek az újja [MetTr 352] *
kinai ~ra. 1801: Hat Chinai modra festett Sima aranyos
Szélű ép Tálotskák [LLt 106/1]. 1853: Egy Chinai modra
feketen aranyasan lagirozott asztal, — kanapé elibe [Mv;
TSb 4] * *krakkai* ~ra. 1589: Egy krakaj modra zeot sahos
Abrosz Het Krakay Modra zeot sahos Abrosz [Kv; KvLt
Vegyes I/2. 36] * *lengyel* ~ra. 1595: Jöuenek az Lengyel
kiraly követenek szolgálai Lengyel modra kellet gazdal-
kodnunk nekik [Kv; Szám. 6/XVIIa. 158–9 ifj. Heltai Gás-
pár sp kezével] * *magyar* ~ra. 1710 k.: Sára nekünk
olyan jó magyar módra főzte az étket, mert a sok magyar
deák már megtanította volt tehénhús, borbécs hús petre-
szelyemmel, káposztával, murok paszternákkal, néha birs-
almával is, rizskása tejben nem tobzódunk ugyan, de
ugyan eléltünk [BÖn. 575] * *mezősegi* ~on/~ra. 1736: Ezen
épület nem drága, hanem tsak Mezősegi modon parasz-
ton építettett [Földvár TA; CU. — "A cselédház]. 1761:
Agasakra mezősegi módra, szalma fedél alá építettett Csűr
[Szászvevzód NK; JHbK LXVIII/1. 214]. 1781: egy mező-
segi modra épült Szalmával fedet, deszka oldalú Tsűr két
deszka kapuval [M.andrásfva U; Pf] * *muszka* ~ra. 1823–
1830: (Göttingában) valami curlandus deákoknak muszka
módra egészen le volt nyírva a hajok [FogE 67] * *német*
~on/~ra. 1609: Egy czápbórból német modon csinált pár
zekernyt német módra csináltat [Nsz; EOE VI, 133–4 egy-
i árszabályzatból]. 1785: Egy ujj Németh modra csinált
Kőrosi hordo [Borosbenedek AF; EMLt Somlyai lev.] *
oláhországi ~ra. 1801: Szávu Popa fekete szemű és hajú,
az Oláh Országai modra fésűlve [DLt nyomt. kl] * *sebesi*
~ra. 1628: Egy nagy rakasba sebesi modra itt zót tarka
Pokrocok [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 13] * *szász*
~on/~ra. 1627: Egy vy muhar szokniat szász modo(n) valót
f. 10 [Kv; RDL I. 135]. 1629: Egy Szász modo(n) csinált
Ingh Egy szász modra csinált Jngh [i.h. 132]. 1736:
Azonban még a fő asszonyokban is sokan nem csizmát
viseltenek, hanem amaz ránczos veres sarut szász módon
[MetTr 342] * *székely(földi)* ~on/~(já)ra. 1623: Juhokot
Tarcson Tarcson oly gyuiteőkeött nekik Menemnek az
Zekely feoldin vadnak Zekely feoldy modon Czynaliak az
Saytokott teömleőkeött [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].
1632: Jstallok Vagion egy rendben tornaczos, dezkas, bel-
lett, allasos, szekely modra szakaszos [Fog.; UF I, 176].
1785: Egy Csűr, melynek Székely modra két felől két Istálló-
ja, és azok felett két gabona tarto Odra vagyon [Szú; Ks
73/55]. 1801: Székelyi modgyára épült Csűrbe, 3. cséplő-
tsépelhet [Nagynyulas K; DLev. 5] * *tatár* ~ra. 1667: az
hírek meg ne előzze magokat ... hogy az székelyhidi muni-

tióért mennek etc, sőt míg Máramaroson mennek is Husztig, azt kell hirdetni; noha ott ugyan tatár módra kell járni, ha nyerni akarja Kegyelmetek az dolgot [TML IV, 103-4 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * *török ~on/~ra a.* török szokás szerint. 1590: Albertt teoreok modra wl vala [UszT]. — b. istentelenül, szörnyen. 1579: (A) Lezegeeket Al orcasokat farsangossokat Teorók modra kialtokat ekepe(n) bwnlessenek [Kv; TanJk V/3. 184b]. — c. természetellenes módon. 1710: Teleki Mihály bemegeyen a fejedelemszönyhoz. „Kegyelmes asszonyom, szép kis embert nevel s tart nagyságtok a maga fejedelmi udvarában, egy olyan utálatos sodomitát, mint Vajda László, kit már két szolgája is elhagyott, kikkel török módon élt [CsH 180-1].

19. az út szóval (lazán) ikerítve; reduplicat cu cuvintul út; mit dem Wort út (lose) verdoppelt: eljárás, módszer; procedeu, metodă; Verfahren, Methode. 1598: Keremis mint bizodalmas vr(aimat)* hogy eo kegelmeok legien segitsegwl az en keuez el teuelyedet Jozagomnak recuperalasaban meliben io vth es mod vagion [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pal végr. — "A korábban felsoroltakat]. 1662: Kegylmes te-kintetünk léven azért ez ... Aszonynak gyamoltalan állapot-jára meghis akarjuk Istenes uton es modon oltalmazni [Bállt I]. 1693: a Cserélesnek rendes utya s modgya szerint kötelezték arra magokat hogy azon cserejekett meg álljak [Gáldtő AF; JHb XXIX. 47]. 1831: minden képzelt-heto Utakat és modokat el követett, hogy a' ... szerencsét-lenség eszközlőjét ki kerestesse [Dés; DLt 943].

Szk: *akarmi úton és ~on.* 1650: Akar mi vton es modon el idegenedet es el zalittot, szeoktetet, es szeókeót Jobbagitis, Czakani Geörgi(ne)k Kendi Janos Vram reducalhasson [Kelelementke MT; Ks 19/IV. 4] * *mi/micsoda út és ~dal/úton és ~on.* 1791: szükség volna itten az iránt consul-talódni hogy mitsoda utok és mitsoda moddal volna leg jobb fel adni a' Státusok eleiben azon Gravameneket, melyek ezen Eklesiát illetik [Kv; SRE 269]. 1847: Mi úton es módon kerekedett Varga Katalin Bucsum, Kerpe-nyes és Abrudfalva nevű helységekbe, azt nem tudom [VKp 255] * *minden úton és ~on.* 1796: minden lehető Utakan es modakan annak ellent állója kéntelenítettik lenni [Kük; JHb XIX/56] * *semmi úton és ~on.* 1623: az giules utan semmi uto(n) es modo(n), szyn es titulus alatt nem volt szabad Zazlo alol jobagiott chenaln [Csikszereda; Törzs]. 1671: Az Országnak határit és végházait semmi úton és mó-don nem abalienallya ő Nága, és el-nem igiri [CC 14] * *törvényes/törvénnyel megegyező út/utak és ~ok szerint.* 1776: méltoztassék Nsgód azon Executiót ha a törvénjel meg egjező utak, s modok szerént lehetséges Suspendaltatni [Sf Korondi Kedei Jánosné Lázár Klára lev.]. 1790: nem a' lesz vala a' Törvenjes ut es mod, hogy a' Nemes Captalan engemet Contractusam mellet valo Jóságambol ki rekesz-szen, es azt tsak Simpliciter másnak általadgia [Radnót KK; DobLev. III/678] * *törvény útja s ~ja szerint.* 1625: ha docealni kel uersegem felöl kez uagiok ha uersegemet ta-gadna, az toruinenk uttia s mogia zerint hitesse megh uelem mit adot irt s deponalom [UszT 177].

modalitás 1. cselekvési mód; modalitate; (Handlungs) Weise, Modalität. 1672: felette szükséges volna, ha kegyel-meddel szemben lehetnék, kinek modalitassárul Kegyelmed dispositioját várom [TML VI, 156 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. XVIII. sz. eleje: Kevesset á Lő tanításról, Ménesből való ki fogassának modalitasarul is akarok írni [JHb 17/70 lórtartási ut.]. 1722: kívántom Ngsdat tudositani a Conscrip-

tio folyásának modalitása iránt [Pókafva AF; Ks 95 Borsay K. Pál lev.]. 1788: Abrudbányán az Unitariusok ő KgylmeK Temploma az el mult esztendőkb(en) el-vétetvén, obtineal-tak Decretumot; és a' Mlgos Királyi Guberniumtól is Co(m-mi)ssiot magok számokra valo templom vagy is Oratorium építhetéseire Consulalodván pedig Az Abrudbányai Titt. Magistratus ennek modalitássáról, azt találták fel, hogy az Bor Dolgosiat (: a'mint szokták nállunk nevezni :) azon oratoriumok(na)k építésére fordítsák [REkLt Acta cons. 61].

2. mibenlét, lényeg; esență; Wesen. 1619: A magyar köve-tekkel igen sok discordiája volt itt benn Molardus uramnak, kinek modalitását Felséged rövid nap ő magától megérti [BTN² 334]. 1664: római császár ő felsége kegyelmes an-nuentiájából plenaria facultassa léven gróf uramnak ő ke-gyelmenek az alkalmatosságok szerint moderálni az dol-goknak is folyását, modalitását [TML III, 340 a fej. Teleki Mihályhoz].

3. eljárás, módszer; procedeu, metodă; Verfahren, Me-thode. 1662: (A) lakosok egyenetlenségek, az rendetlenség-ből gonosz dolgok, azoknak orvoslások, s micsoda modali-tásokkal [SKr 414 Tartalomjelző fejezetcíméből]. 1671: A' fugitivus Jobbágyokról es Reductiojokrol irt Articulusok tartassanak-meg mellyeknek mind processussi, mind exe-cutiojának modalitassa [CC 58. — "Köv. a rész.].

Szk: *~t követ/tart.* 1671: Thesaurarius rendeltessék ... ki-is az Ország mindenféle jövedelmének erogalasaban micsoda modalitást kövessen ő Nagysága deliberállyon felölle [CC 23]. 1783: Midőn Néhai Donat Mihally Vr ezen egész Portióját el adta hány forintokb(an) adta volt el és Consequenter midőn Donát Farkas Vr reacquirálta mi-tsoda modalitást tartott benne, az az penzt adott é [Farkas-telek AF; RLt].

4. lehetőség; posibilitate; Möglichkeit. 1664: nem szükség Kegyelmednek az hadakat tovább fárasztani, hanem vegyen térest más modalitást is mutat Istcen az dolognak meg orvoslásában [TML III, 163 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1705: Mondá a generál Ha az úr valami modalitást talál-na a pénzszerzésben, igen jó hasznót tenne. Én mondám, hogy tudom, elkövetné, ha útját és módját láthatná [WIN I, 443].

5. rend(tartás), szabály(ozás); ordine, regulă; Ordnung, Regel(ung). 1677: Hogy ha a' Méltóságos Rakoczi Ferencz ő Nagysága mellé rendeltet Gubernatornak holta törté-nék, tartozzék az Országot convocaltatni, és ezen mosta-ni Modalitas szerint, az egész Tanács és Ország consensu-sából, más Gubernatort választani [AC 35]. 1683 k.: Fát adnak Tizenket öreghez szekerekkel" de ezzel a modalitással, hogy mivel Erdeiek nincs, hat szekerral az Diosadiak ma-gok vesznek, hatát az Praedikator tartozik az Erdő birakot, Contentalvan, kivaltni [Diódás Sz; SzVJK 156. — "A papnak]. 1738: A Tktes Nms Tanácsn(a)k Conclusumá-n(a)k effectuálhatására 's annak observálandó modalitas-sára Concludátott, hogj lovas atyánkfiak, mikor magok rendekenn kívül postalkodásra menni kintelenítettek, tehát a már Registrált lovatlan Atyánkfiak minden Mértföldről egj egj lóért fizessenek Den. 12 :/ 12 [Dés; Jk 491c]. 1841: (Az erdőknék) élésre és rendjére nézve, az elebb meg irt moda-lításokon kívül még ezt is meg jegyezni szükséges" [Gyala-kuta MT; EHA. — "Köv. a megj.].

Szk: *~t rendel.* 1642/1722 k.: A Fának meg hozasaban illyen Modalitást rendelünk ... Hogy a Megye Magát két felé osztván, vessen ket Nyilat bé, és a mellyik félnek Nyillya elsöben ki jön; az a fél a fát Pünkösdig meg hozza mind

Papnak Mesternek [Beresztelke MT; GörgJk 79] * ~t szab. 1752: Thorotzkay Varosbeli lakosoknak Instantiajara teczet vala á szegénységnek Conservatiojara az Vas művelésnek bizonyos modalitast szabni [Torockó; TLev. 8/6].

6. birtoklási mód/jog(cim); titlu (de drept); Besitzungsweise/Rechtstitel. 1637: K.v. Nagod kegelmissen irassa le modalitasat, had erthessük, Nagod mint, s miczoda modalitassal, s kiuel akaria Colaltatn* [Torockósztygyö TA; TLev. 8/2. — "A torockói ezüst- és ónbányákat]. 1650: portioim az en Szerelmes emlitet Attyame es Anyame legyen ilyen modalitassal hogy eo kglmek az migh elnek addigh biriak [Kv; JHb III/7]. 1671: Bethlen János Atyánkfiának Kis Bunon lévő két rótt emberét relaxaltuk, mivel finalis sententia extal azon helynek modalitassáról [CC 9]. 1753: a' két Fogadok közt alabb specificalando modalitas szerint köz ususra hagyatott Földek [DobLev. I/299. 1a gub.].

7. formáság, (jogi) keret; formalitate, cadru legal; Formalität, (rechtlicher) Rahmen. 1645: Ez leuelünk mutató, Colosuaro lakó Viczej Antal, Jonas Deak* hiueinket, bizonyos modalitasok es Conditioi alatt boczatottuk haza Colosuara Taborunkból [Kv; RDL I. 164 I. Rákóczi György rend. — "Folyt. a fels.]. 1677: Religioban különbözö lakosok között, egy Templum lévén, mitsoda modalitással engedtetik az, a' major pars számára [AC 267]. 1683: Minemő modalitással jarion az Parochusnak az Sabbathale az Registr(a)le Protocolumb(an) Assignaltatott [Borzás Sz; SzVJK 48]. 1702: Drombar es alsó Preszaka az Fejervari Dominiumhoz tartozó Fiscalis Jozság engedtetet kglmesen ó Felségétől az Guberniumnak, bizonyos modalitasok es conditioi alatt [Incz. VIII. 9a gub.]. 1813: tessék az Urnak az osztály iránt magát ki-nyilatkoztatni, és a Modalitassáról, az Exponens Ural atyafiságoson értekezni, mivel ellenkező esetben az Exponens Ur az osztály dolgába(n) Itélő-Mesterrel fog procedaltatni [Ne; DobLev. V/951].

8. jó ~sal kellő készüllettel; cu toate lucrurile necesare; mit entsprechender Vorbereitung/Zurüstung. 1700: Nehai Katona Mihály Urnak meg hagyatott Eözvegie Thorocz-kai Julia Aszszony az Déési Refor(mata) Ecclesianak Doboka nevű Faluban lévő maradék Meszit Conferálta melynek el hozatására rendeltük őt szekeret hat hat Ökörrel jó modalitással [Dés; Jk 400b]. 1737: (A) Hidnak jó fundamentummal és modalitással leendő meg-eppítettésére ó kglmekis* kéz bé adással obligáltak magokat [Dés; Jk 487b–8a. — "Krasznai Pap Tamás és Dési Tót Györgj].

9. állapot; stare; Zustand. 1713/1750 k.: a Curatorok Felette igen vigyázzanak és vigyáztatassanak a Templo-mok Schollak Collegiumok Parochiak épületinek romladosira s minden egyéb impedimentumira, épületinek modalitassáról pedig gyakorta conferrallya(na)k ó kglmek egy más közt [RGyLt A. 12].

móddali móddal/módon való; intr-un anumit mod; mit Art/Weise. 1841: Ezen szegény jobbágyok úgy hiszik tehát, hogy mindaddig, míg az erdélyországi jobbágyok jövődéli állapotját új törvény által másképpen szabályozni nem méltóztatik, az ó régi törvényes szokásaik s olyan móddali kinyerek keresete egyedül az őket igazoló tisztviselők által megváltoztathatók, vagy megsemmisíthetők nem lehetnének [VKp 60–1]. 1844: A' Nyárádtói Libákat a' jövő hétben haza hozatom; de nem tudom hogy lesz e jó mod-dali kiolvasztása, mert ezek a táto főzőnek nem igen tudnak jó moddal hozzája [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

modell 1. kicsinyített másolat; model, macheté; verkleinertes Nach/Abbild. 1818: a nevezett Mechanicus az általa feltalált Machinának Modeljét, vagy tőkéletes leírását és rajzolását annak Geometriai Scálájával edgyütt adgya bé [Kv; DLt 456]. 1823–1830: Ez a Petier volt az első feltalálója a porcelánoknak Legnevezetesebbek ebben a gyűteményben az III. Augustus utolsó királyi monumentumának modellje glazírozva, melynek húszakkorán kellett volna a burg vagy hercegi udvar eleibe menni, csak a modell 12 000 tallérba került [FogE 182–3].

2. mintapéldány; prototyp; Musterexemplar. 1823–1830: Írtam Beckmann János economia professorról, és hogy nekie egy székely eke modelljét ígértem, mert az európai nemzetek ekéi közül majd csak e nélkül szűkölködik [FogE 217].

modella 1. alak, minta; model, formă; Modell, Muster. 1804: Tészta modella formák [Borosbenedek AF; SLev.].

2. mintapéldány, modell; prototyp; Musterexemplar. 1796: (Erfurtban) három fono Machinát vala gyönyörűségem látni, mely mindenik 60 orsot perget vala Ezen 60 orsolyu Machinát készítette Péters 70 Talléroért ... Nekem a' Modeláját Négy orsóra megfogja készíteni [MNY XL. 363 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

moderáció (ön)mérséklet; moderatie, cumpătare; (Selbst) Mäßigung. 1673: Bizony többit használ Kegyelmed a szép moderatioval, mint a violentiával (TML VI, 421 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz). 1710: Bizony, a reformátá religiónak nagy kárára és szomorúságára lón ennek a dicsőséges imperátornak* halála, mert noha catholicus volt, mindazáltal oly moderatióval viselte magát, hogy sohuat az ő birodalmában a persecutiót meg nem engedte, noha kivált a gonosz, istentelen jesuiták szüntelen ingerlették a persecutióra [CsH 458–9. — "I. József császár]. 1736: Mikor az olyan urfiak darutollas süvegben, lódingoson, tarsolyoson felültenek veresen festett köves, gyöngyös, klárisos szerzőkkel felöltöztetett lovakra utána az sas tollas, párducz-, tigris-, farkasbőrös szolga megugratta szép moderatióval magát az lovon bizony akármely király udvara Európában megnézhetne volna [MetTr 347].

moderál 1. mérsékel, fékez, visszafog; a modera/tempera/potoli; mäßigen, bremsen. 1662: a gróf igen modestus, minden dologban nagy okossággal, móddal jár, okos, elmés, tanácsos ifjú ember vala, amaz ellenben hirtelen elméjű vala, ki maga elméje, indulatja után nagyon vonatónék sok rendetlen dolgaiban azért a gróf szép intésével, tanácsával nagyon moderálja, bírja s igazgatja, s meg is zabolázza vala [SKr 148]. 1678: egy fejedelemnek mindenkor nagyon annyi ereje ... hogy ha ugyan csak erőszakot akar követni, elkövetheti Bizony édes Komám uram, ha Kgd nem moderálja ... az osztán gonoszabb [TML VIII, 79 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Másnap felmőnek*, és rá készült, tettetett nagy csendességgel fogadának, s mond a gubernátor s Apor is, hogy önék a pecsétre nagyon szükségek etc. Amennyire lehetett, moderálták beszédek [BÖn. 933. — "A guberniumba].

2. igazít, ek alkalmaztat; a aranja; ordnen, richten. 1582: Ertük eo kegmek Byro vram Ielentesseből az Nagy chintalansagot es felesetseget mind ifywsag közt mind penig Neos Emberek közt. Miert penigh hogy eo kegmek varassul errol bösegeesen wegeztek ez elmult eztenodkbe. keryk Biro vram

mat hogy eo kegmek elő kereswe(n), Moderallya á zere(n)t a dolgot a mint lobban twggyak eo kegmek [Kv; TanJk V/3. 249b]. 1588: Nem vgy engedik eo kgmek Varosul a' Meszarosoknak Minth egy eőreőkeos priuilegiumot, hanem ez engedelmet eo kgmek, az eo tulajdon Authoritasokban io Akarattio(k)ba(n) hatalmokban tarthiak, az Wdeonek változása Iarasa zerent Moderalliak az engedelmet [Kv; i.h. I/1. 88]. 1666/1701: Ugy igyekezi az Nemes Ország az Colosvári állapotot moderálni, hogy valaki abba(n) az hely(en) Kapitány léssen, az léssen abban az vármegyéb(en) Feő Ispanis, azért ez aránt ne(m) léssen difficultással az Colosvári Uraim(na)k [KvLt I/188 egy-i végzés]. 1733: nomine Communitatis alazatosan kérem Ngodot méltóztassék ugy moderálni ezen dolgot, hogy az egész Communitas egj Privatus miatt ne kenszeritessen pacialni [Illyefva Hsz; ApLt 4 Bialis Ferenc Apor Péterhez]. 1782: az említett Praefectus Ur(am) a szegény községnek meg eskütt ellensége minden dolgait inventioit és directioit vgy moderallya, és arra dirigálja hogy abból a szegény, és el nyomorodott népre mégis több több romlás, kár Vállás, és Tereh viselés következzék [Torockó; Thor. XX/4].

3. igazgat, rendez; a dirija/conduce; führen, leiten, verwalten. 1652: Mivel pedig az mi kgl's Urunktol Fejedelmunktől ki adatot Complatio azt contineallia, hogy az Ecclesianak Moderatorai az itt való tanitokot minde(n) Ecclesiara es Scholara neszendeo dolgokba(n) is adhibealliak, eo kgmeket azért affele dolgokba(n) ki ne hadgyak, hane(m) com(m)unicalliak ő kgmek(k)el es egy conse(n)susból czelekedgyenek, keovetve(n) abba(n) Mosest Aront es az hetven tanaczios Veneket, kik egy Conse(n)susból moderaltak az Istennek nepet Ecclesiáját [Kv; KvRLt X. A. 1]. 1723: Vice Colonellus Ur(am) ő Naga el meneteleig több szenat nem kér, ugy moderallya a Szeptemberi sená erogatiot, hogy usq(ue) 18 8br(is) meg érék velle [Sárd AF; Ks 95]. 1753/1781: De hogy hány esztendőig moderalta B. Josika Imre ur eo Nagysága, az Mostoha fia osdolai Kun Miklos loszágát ... arról semmi bizonyost nem tudunk mondani [Porkura H; JHb LXXI/3. 220].

4. ~ja magát mérsékeli/tűrtözteti magát; a se stápin; sich mäßigen. 1602: Vagion sok panazolkodas az keossegeol hogy eo kgmek Tanachbely vrain keozzeol gyakorlatossággal nehez súllios es el viselhetetlen zokkal es zydalmokkal illetnek: Eo kgmek azért zeretettel inthik eo kgmeket hogy ... moderalliak vgy magokat ... affele kemény zitkokkal es nehez el viselhetetlen zokkal az keosseget ne illessek [Kv; TanJk I/1. 413]. 1710: Kegyelmedet penig, Haller uram, azon kérem, mivel tudom jól, a pápista ifjú urak ... minden rossz dologra ráveszik, hogy kegyelmed moderálja magát, és ne kívánja a maga religióját a több religiók oppressiójával promoveálni [CsH 413].

moderálhat 1. igazíthat, ek alkalmaztathat; a putea aranjia; richten können. 1580: Biro vramnak tellyes Authoritast adnak hogy Az keonyeorgoknak Allapattio(k)k zerent Az engedelmet Moderalhassa, de vgy hogy tellyességgel ne vezesse el az Lató mestereknek Az eo Jutalmokat [Kv; TanJk V/3. 221b]. 1704: szólott neki a generál ... hogy considerálja, hogy az őfelsége itilőmestere maga kötelességének feleljen meg és ne hagyja magát corripálni. Anak utána igyekezett is azon, hogy moderálhassa úgy a dolgot, hogy nehézség reá ne légyen [WIN I, 137].

2. igazgathat, rendezhet; a putea dirija/conduce; verwalten/ordnen können. 1757: Ebb(en) mutatodik pedig ki

atyafiságos szeretete Tit. Sombori János Uram(na)k, hogy Kis Esküllön ad által egy házat a' mig tétzik Sombori Sigmund Vr(am) háza népével együtt rajta lakhatik ... dirigalhassa, moderalhassa, és szent szándékát tőkélletességre vihesse [Kisesküllő K; Somb. I].

moderáltatik 1. kb. enyhítettetik; a fi usurat; gemäßig werden. 1697: a' Törvényes igazság irlalmassággal bizonyos tekintetekre nevezve moderaltott és megegyelítettett [Dés; Jk].

2. igazíttatik, ek alkalmaztatik; a fi aranjat; gerichtet/geordnet werden. 1667: Kérem, édes Fiam ... disponálja ő nagyságát, úgy János^a uramat is, hadd moderáltatnék úgy az dolog, adja meg az egyszerű végezés szerint Barkóczy né asszonyom részét [TML IV, 13 Keczer Ambrus Teleki Mihályhoz. — "Bethlen János].

3. (csalárdul) módosíttatik; a fi modificat (cu viclenie); (tückisch) (ab)geändert werden. 1762: ambator az Ita a maga Relatoriajab(an) feles fatensek meg eskettettek in favorem Itae de azokis vgy moderaltottak hogy az egész Inquisitoriaiol nem jó ki miket vitt el az Ita [Torda; TjKT V. 76].

moderátor (egyházi) előjáró; membru al consistoriului bisericesc; (Kirchen) Vorsteher. 1652: Az itt való Reformata Ecclesianak Curatori es Moderatorai is ez ket dologra vigiazanak hogy az felséges Istennek tiszteleti közöttök viragzek, es az Ecclesia mellynek tarsasagaba(n) vagynak naponként eoregbullien es tisztan tartassék, á melly vgy lehet, ha mind á Tanitok tisztekebe(n) szorgalmatoso(n) el jarnak es szent egyesegebe(n) elnek, s mind az halgatok az Jsten igeiekhöz engedelmek lesznek, eleteket az Isten teorvenyehöz conformalljak es egy mass szeretők lesznek [Kv; KvRLt X. A. 1].

moderátus magát mérséklő; cumpátat, stápin; selbst-mäßigend | óvatos; prudent, precaut; vorsichtig. 1677: Kérem Kegyelmedet, az írásban légyen moderátusabb. Ezen mostan nekem irt levelében is alkalmas stikkek vannak a mi kegyelmes urunk ő nagysága ellen [TML VII, 492 Teleki Mihály Vesselényi Pálhoz]. 1710 k.: Basirius az ... fejedelem, urak és a vén Csulai György püspök és a prédikátorok előtt kedves, de a moderatusabb és tudósabb emberek és akkori híres pataki kollégium és jóindulatú ifjúság előtt unalmas volt [BÖN. 547].

modern modern; modern. 1782: Egy új a Sár futojánál két Numerussal jegyzett rezes modern flinta [Mv; NkF]. 1896: kaszinó Ott ... a bútorok mind egészen modernnek, díszesek és fényesek lesznek [PLev. 187–8 Petelei István Gyalui Farkashoz].

modesztus higgadt; calm, moderat, cumpátat (in purtare); besonnen, gesetzt. 1662: a gróf igen modestus, minden dologban nagy okossággal, móddal jár, okos, elmés, tanácsos ifjú ember vala [SKr 148].

módi 1. divat; módá; Mode. 1758: Alsó Szoknya őtt, hatodik egy hamuszín Atlacz, mostani modi szerént varrott, hozzá való Kantússával edjűtt [Nsz; TSb 21]. 1782: az Remek kiadás, az mostani világ módiához vagion szabva [Kv; ÖCJk]. 1801: A' Páltzat vettem Sombori által — nagytotska ... őtsém Uram(na)k ... nem való, minthogy nem

éppen módi [Kv; SLt 17 P. Horváth Miklós öccséhez]. 1810: Thordai Musikus Czigány Suki Vojcsa Latzinak a haja mostani módi szerint el-vagyon vágva, és elől egy kis fűrtetske a' homlokára le-nyulik [DLt 151 nyomt. kl]. 1812: Mi némű Aszszonyi ékességeket készítettett légyen az Exp(One)ns Groff ur a Groffnéja számára én azt nem tudom, hanem azt mondhatom hogy a módi szerint különbömb különbféle drága köntösököt tsnálatott a Groff [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

Szk: ~ba/~val (be) jó. 1812: ha mi ujj és szép öltözöt a modival bé jött mind azt a Groff meg tsináltatta Groffnéja számára [Héderfája KK; IB. Varró György (29) udvari kocsis vall.]. 1823–1830: a régieknek hegyes orrú csizmájok is ezelőtt valami húsz esztendőkkkel módiba jött volt, de kevés ideig tartott Ezerhétszázkilencvenen innen jött be módiba a sarkatlan törpepapucs [FogE 65] * ~ba hoz. 1823–1830: Mikor Göttingába voltam, ott láttam előbb, hogy valami curlandus dekoknak muszka módra egészen le volt nyírva az hajok, melyet némely ott levő magyarok is követvén, hogy hazajöttünk, módiba hozták az hajnyírást [i.h. 67] * ~ban van/nincs. 1781: az mely Párta öveket, és Ezüst Lánczokat annakutánna az Leányok el adván mint-hogy nem volt modiban azoknak viseletek, az azakból gyűlt Pénzt Néhai édes Anyak potolta [Mv; DLev. 4. XXXVI/1]. 1789: Bundát kettőt is adtunk, a Mente most nincs modiban a helyett vagy(na)k a Bundák [Ne; DobLev. III/658. 5b] * francia ~. 1810: Leányok háza vagyon benne egy négy szegeletű, két nagy tábla kájhákból Francia módra csinált téglá tűzhelyen álló vas pántra rakott, kettős tetejű, gombos párkányos ajtó nélkül való kementze [Doboka; Ks 76 Conscr. 37] * magyar ~. 1801: Egy Pár régi Magyar modi kengyelvas igen Rosdás [Vargyas U; CsS].

2. viselet; port; Tracht, Kleidung. 1811: ezer rántz vagyon azoknak csizmáján Tiz ezernél több rántz az ingin 's szoknyáján A' Csákó-is Nem igen diszes a' Leányok' fejeken A' pántlika-is úgy illik fenekeken: Tsuda, ezen módik, hogy meg-nem változtak, Melyet magokkal még Szász Országból hoztak [ÁrE 71–2].

3. ? cifraság; podoabá; Verzierung. 1736: Nem vala annyi modi az fejeken, noha az menyecskék akkor is majd így jártak, mint most, de nem vala annyi táré, hanem tisztesség fátyol volt az fejeiken, azt lebecsültették, hogy el igen messze vonzolódtott [MetTr 342–3]. 1759: Sokféle encsem-bencs módi vagyon még az úri asszonyok között, melyeket az ördög sem győzne elszámolni [RettE 91].

4. szokás; obicei; Brauch, Gewohnheit. 1759: Nem akaram kihagyni ezen frásomból, hogy micsonda módi volt az én értemre az emberek között | Most nem az^a a módi, hanem ha találkozik két ember együtt, nagy ceremóniával hajtogatván egymásnak magokat, kézfogás nélkül így szólnak: „Szívesen örvendek friss, jó egészségének látásán” Vagy így: „Örülök, hogy jó egészségben láthatom”^{ab} [RettE 88. — “Ti. kézfogás. ^bFolyt. az üdvözlési módok fels.]. 1779: Igen szép leány volt. Hallottam, hogy Ajtonban valami kolozsvári borbélylegénnyel öszveszürte volt a levét. De hiszen az semmi, sőt most módi [i.h. 398].

5. jelzői haszn-ban; atributiv; in attributivem Gebrauch: divatos; la módá; modisch. 1797: (Vett) 2 Sing modi pikétet [Mv; DE 3]. 1805: Nagy modi Keszkenő. 1 modi Fő Kötő [KGy]. 1806: Bek Mihály, Stiriai Márburgi 24 esztendő ... visel ... két posztóju aranyal varrott módi Süveget [DLt 598 nyomt. kl]. 1807/1818: 1 Feiér modi Baszt köntös | 26 Sing Szeles modi téli apántz [Mv; Told.]. 1808: 1 modi selyem

bordüres Köntös [Mv; i.h. 22]. 1810: Öt modi egyes szék viselés Rf 6 xr 21 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 8]. 1811: Igaz emberi szint az Oláh Fátába Láthatsz Természetesen él, és nem sáppasztya-el A módi nevelés és tzi-ra eledel, A' sok módi Köntös nem nyomorékittya [ÁrE 73]. 1812: Modi pantiika [Kv; KGy] | ha valami modi köntös jött bé a Groffine azonnal ra kontozott [Héderfája KK; IB].

Szk: ~ portéka divatickk. 1823–1830: Csinos emberek voltak ezek mind házokban, mind öltözetekben, ki is tölt tőle de még az úgynevezett módi portékák nem jöttek volt be a világra. Kommód, kanapé stb. csak a nagyurak házaikban voltak [FogE 273. — “Kónya Ferenc vámosgálfálvi esp. és felesége].

6. jelzői v. áll-i haszn-ban; atributiv sau predicativ; in attributivem od. prädikativem Gebrauch: vmilyen divatú; de o anumită modă; von irgendeiner Mode. 1744: egy vass Buzdogany Török módi ezüstös nyelű felig [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1817: Egy Szilágyi modi fekete váslott Czomb középig erő szárika, vagy Gubába [DLt 70 nyomt. kl].

Szk: mostani ~. 1731/1768: Egy mostani modi nagy ezüst Só tartó egész apparátussával [Kv; Ks 14. XLIIa Kornis Zsigmond végr.]. 1761: Egy pár fülbe való gyémántal, rubinál elegyes mostani módi [Koronka MT; Told. 8]. 1763: Egy Tompak (!) arannas mostani modi ujj kard [Sepsisztiván Hsz; Ks 23. XXIIb]. 1769: az pohár mostani modi munka légien és kosárijais légien [Kv; ÖCJk]. 1798/1821: Mostani modi kalany [Kv; Pk 5] * régi ~. 1757: három kisebb régi modi on tálok. Öt mostani modi ontálok [Jobbágyfa MT; BálLt 71]. 1767: Régi módi hitván hintó [Marossztkirály MT; Berz. 5.38 P. 2]. 1810: A koporsom belől légien gyltsal bé vonva Szem fedél a legrégibb modi mennél oltsobb fejr fátyol és legrégibb modi blundin tsipkével garnirozva [Héderfája KK; IB. I. Bethlen Sámuel végr.]. * új ~. 1735: Hogy pedig Joseph Sogor Vr(am) is rollam meg emlékezővén ujj modi pipat küldött, igen szépen köszönöm [ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárahöz].

modifikáció 1. változás; schimbare; Änderung. 1761: lévén a Köntösökben vgimint Mentében s Lajbliban nagi modificatio, vagyis változás, a melyre nézve Báro losika Imre ur magát Provocállya, ugy nem lehetvén elő adni az Köntöshöz tartozo Veres Anglia ezüst Plás (!) Paszomántal, s Krepenyes ezüst Rojtal készült Nadrágotis ... meg fizetéss-re magamot ... köteleztem [Nsz; JHb XLV].

2. megváltoztatás, módosítás; modificare; Um/Abänderung, Modifikation. 1780: a' citált articulus maga valóság erejében meghagyatik, annyivalis inkább mivel azon Articulus Generalis, annak modificatiojára semmi praetere xalt okok nem admittaltatnak [Torockosztgyörgy TA; TLv. 9/16].

modifikál módosít; a modifica; um/abändern, modifizieren. 1762: commissio rendeltetik, mely az egész törvényt modificalja [RettE 142].

modifikálhat módosíthat; a putea modifica; um/abändern, modifizieren können. 1743: Az Felső Lapugyiakkal Conventaltam az alab meg irt mod szerint, a lobbagy Servitus iránt^a az időhöz és alkalmatossághoz képpst ab uttrinq(ue) a dolgokat vizsont modificalhattyyk [F.lapugy H; Ks 62/11. — “Köv. 10 pontban a konvenció].

módilag divat szerint; dupá modä; modemäßig, nach der Mode. 1805: Hantsi Mihály fekete Haju, Czopba viselte, elől pedig meg-volt nyirve mostani módilag [DLt nyomt. kl].

módin szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: régi ~ régi szokás szerint, régiesen; dupá moda veche; nach alter Mode/alterm Brauch. 1759: A hintó előtt két huszár-módra feöltötöttetett legények ezüstös szerszámú, sárga színű lovakon ezüstös fecskefarkú cafraggal, kalpagosok, forgósok s nyakokban régi módin farkas-bőrösön voltak [RettE 96].

módisan divatosan; dupá ultima modä; modisch. 1804: visel fekete sejem keszkenyöt, a' nyakára modison kötözve [DLt nyomt. kl].

módi-szabó divatszabó; croitor de lux; Modeschneider. 1794: Modi szabonak contoba 44/50 [WLT Cserei Heléna jk 65a].

módiz kb. divatot majmol; a urma moda, a se ține în pas cu moda; Mode nachäffen. 1823–1830: Ezután a fő közepét nem nyírták meg egészen, hanem akinek tömöttebb volt a haja, közbe-közbe egész fején meggyérítette ... Utoljára nem is gyérítették, hanem csak a végét бүтүзтék. Némely pedig egész az hátok közepéig is lenőni engedték, melyet kivált a csizmadialeányek módiztak | Sohasem is szerettem, ha a szegényebb sorsúak módizni kezdettek [FogE 108, 290].

módjakeppen kellőképpen, annak rendje és módja szerint; (asa) cum trebuie; gebührligh, in erforderlicher Weise, nach Maß und Regel. 1589: az legeny az Czeh mestereket es teób tudos mestereketis be hyon az helyre, az hol az boltot akaria mester Remekwl czinalni, egy eleőben az bolt czinalasnak modgiat, mertekét, az Mesterek eleőt ki Jegiezzze. Ha penigh az boltot modgiakeppen ki nem tudgia Jegieezni, az Boltozatot neki meg ne engedgiek, hanem jobban tanullion [Kv; KómcArt. 8–9].

modonezer kelmefajta; un fel de textilä; Art Textil/Stoff. Szk: ~ bársony. 1630: Czianadj Antal vram Hozatot Béczi-ből ... ket fel vegh Jennezer fekete barsont tt f 2 ... Egy vegh modonezer barsont tt f 2 [Kv; Szám. 18b/IV. 42].

modoni vmilyen módon/módszerrel való; intr-un anumit mod; auf irgendeine Art/Weise. 1844: a tilalom szegőknek mi modonni meg pereltethetése már többszer fel világosítatva léven tartsa magát a Nemes Szék az e tárgy iránt kiadott rendelkezésekhez [UszLt XI. 85/1. 41]. 1864: Két Hirdetményes idézés köröztetik a' szokott modoni ki hirdetés végett [Gyalu K; RAK 94].

modorosság modoros/mesterkelt stílus; pretiozitate; gesuchter/gekünstelter Stil. 1881: Az ígért elbeszélést várom [rjön valami rokonszenvesebb dolgot az eddigieknél, s kerülje a modorosságot [PLEv. 84 Gyulai Pál Petelei Istvánhoz].

módos 1. jó(féle), rendes; bun, corespunzător; von guter Art, ordentlich, anständig. 1662: Ez valamikor régenten volt valami sánctforma ... de már megavult és omlott gyepes hely, melynek renoválásában semmi módos instrumentum*, ha-

nem szabályk hegyeivel, csákányokkal, baltákkal kellett^b [SKr 381. — *Értsd: nem volt. ^bJavíthatni].

2. derék, jóvágású; voinic, zdraván; brav, schneidig | jó módú, tehetős; instárit; wohlhabend. 1657: vala egy Petneházi István jenei kapitány, kisded, módos, immár öreg idejű, de híres vitéz úriember | Az Esterházy Miklós is igen eszes, módos, autoritativus jó magyar vala [KemÖn. 70, 100].

módosan derekasan, jócskán; plin de avint; tüchtig, reichlich. 1678: Péter Kászoni, titok nélkül beszélük, oda ki hogy sokat irogat; módosan léptető s hágtató uramnak is látták ... levelét Szakmárt, kiblen valóban sokra ígerte magát [TML VIII, 113 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz].

módosít kiigazít; a modifica/corecta; berichtigen, richtigstellen. 1843: ezen vallomást kereskedő Pap Ferencz a ki nyomozás 3k lapján oda modositja, hogy* [Dés; DLt. — *Köv. a módosított vall.]. 1847: az Erdőkben kárt tehetők büntetése melybe a Silvestris Ordo Szabályai lehetnének használhatók, de ezt a körülmény annyiban kívánja módosítani, hogy a tüzelésre használando Erdőkbe valaki nyers fát vágna ... büntetést nyerjen [Torockó; TLv. 10/9].

módosítás kiigazítás; modificare, corectare; Berichtigung. 1843: előadása egyebekben megegyezett a Dsurka Jounéval, azon módosítással, hogy* [VKp 76. — *Köv. a módosított vall.].

Szk: ~t szenved. 1852: Az 1848-iki esztendő jogi- birtok- és földesuri viszonyokat meg változtatott igen természetes tehát hogy az ezen viszonyokon alapuló jogeredvények és kötések is módosításokat szenvednek [Nagyak AF; DobLev. V/1330].

módózat modalitate; Modalität. 1876: Elnök felszólítja az egyház tagjait nyilatkozatra helybehagyják-e a presbiteriumnak a kivitel módózataira nézve megállított intézkedéseit? [M.bikal K; RAK 326].

módtartás rendtartás; ordin, regulament; Ordnung, Vorschrift. 1570 k.: Mi Sieryny Miklós főbíró és az tizenkét esküdtek ... adjuk emlékezetre ... hogy mi előnkben jöttenek vala az fazakas mesterek tudni illik* ... jó mód és rendtartásért könyörgének penig ezen, hogy mi ünekik az több mies embereknek kik ez városban lagnak szokások és rendtartások szerint céhet engednének tartaniok [Dés; DFaz. 6. — *Köv. a nevek fels.].

módú 1. alakú, szabású; de o anumită formă; von Form/Schnitt. 1589: Egy Borsolo klammaris (!) Modw lada [Kv; KvLt Vegyes I/2. 40]. 1752: Ezen házak(na)k a Tornáczb(an) vagion három egy modu nagyságu igen jó hámbar [Kincsi KK; JHBK XVIII/10].

2. vmilyen divat/stílusú; de o anumită modă, de un anumit stil; von Mode/Stil. 1589: Ket Aranyas pohar, eggik keortwelj forma, Masik Regy Modw Megh Eer f 19 [Kv; KvLt Inv. I/2. 31].

3. méretű, nagyságú; de o anumită mărime; von Maß/Größe. 1619: Az hatalmas császárnak nagy szörnyű birodalmiból, nem olyanból, mint Erdély, hanem más módúból is annyi panasz nem jó, mint Erdélyből ... Az német császár nagy birodalmából század részényi panaszunk nincs, mint Erdélyből [BTN² 244].

módus 1. mód, módozat; mod, modalitate; Art, Weise, Modalität. 1670: Dioszegi Istua(n) régi előttünk profitealt Schismaticusságát Pünkösdi publicu(m) Scandalumjával nevelte Scandalumjáról az Ecclesiát reconciliállia melynek modussa ilyen. Praedikallyon az Templomban, és deplorationajával az offendiculumját amoveallya, hogy esetit senki ne(m) kövesse [SzJk 110].

2. eljárás, módszer; procedeu, metodă; Verfahren, Methode. 1732: a mi részünkre igen is admittálam a conscriptiot, de az Aszony ő Ngok ennekem ebbe absolute semmi modust nem prescribalhatnak [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc Kornis Istvánhoz]. 1785: mitsoda modussal kellyen az attestatit adni méltoztassék Excellenciatok ... praescribalmi [Feldoboly Hsz; DobLev. I/270. 1b Bartok Áron foly.].

mogyoró 1. mogyoróbokros(hely); desiş de aluni, aluniş; (Ort/Stelle) mit Haselbüschen. 1767: A Malom Uttyánál vagyon egy darab Csere, Gyertyán, Magyaró [Bádok K; BHn 25].

Hn. 1501 u./1760: Mogyorokut [M.kapus K; KHn 163]. 1568: Mogijaro zeget [Sszgy; SzO III, 327]. 1623: A magaro mellet [Zentelke K; KHn 138]. 1650: Mogjoro allyat [Maksa Hsz; Eszt-Mk Cserei lev.]. 1655: Magyaró Patakaygh [Taploca Cs]. 1658: magiaro allya [Tarcsafva U]. 1669: magiaro alat (sz) [uo.]. 1680/1792: A' Magyaró fejéig [Albis Hsz]. 1693: Külső magiaro reszbe(n) (sz) [Firtos-váralja U] | Mogyiaro alat (sz) [Tarcsafva U]. 1740: A Magyaró fején (k) [Inaktelke K]. 1753: Mogyoró szély (k) [Szováta MT]. 1754/1785: Magyaró szeg [Kilyén Hsz]. 1757: Magiaro Farka (k) [Kál MT]. 1767: Magyaró hát farkán [Tusnád Cs] | Magyaró [Dányán KK]. 1768: Magyaró oldalban [Gyalu K]. 1771/1817: Magyaró nevű helyben [Küküllőkeményfva U]. 1772: Magyaró Tetőn (sz) [Kásonújfalú Cs]. 1775: Magyaró allya [Homoródalmás U]. 1781: Fajka magyaroba (sz) [Korond U]. 1800: Mogyoro alat (sz) [Betlenfva U]. 1801: a Magyaró ajján [Nyárszó K; KHn 123]. 1803: a Magyaró gyakorban erdőtskéek vagynak [Bere MT; BetLt 5 Sig. Vajda (70) lib. vall.]. 1805: A Magyaró Málban (sző) [Kövend TA]. 1810: Magyarokerek alatt (sz) [Bibarcfva U]. 1816: Magyaró szegbe (sz, k) [Nyáradandrásfva MT]. 1834: A Magyaró közt (sz) [Gombás AF]. 1841: a' Magyaró nevezetű helyen (sz) [Szárhegy Cs]. 1862: Az Árva magyaró alatt (k) [Kobátfva U]. 1881: Magyarórszeg [Lőrincfva MT]. 1891: Mogyorog(ödör) [Váralmás K; KHn 318]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

2. mogyorófa/bokor; alun; Haselstrauch/busch. 1822: tűzifa, Gyertyán és Magyaró vagyon a' Nap Nyugati részében [Gyerővásárhely K; KHn 155].

3. aluná; Haselnuß. 1585: Almara, zölőre diora mogyorora d. 6 [Kv; Szám. 3/XXII. 67–8]. 1597: diora adtam d. 2 Magiarora d. 01 [Kv; i.h. 7/XIV. 25 Th. Masass p. kezével]. 1632: Az Istallok vegeben egy dezkalob czinalt Gabonas haz itt uagion kilencz feoldes hordo Harmadikban mogioro Cub No/3 [Komána F; UC 14/38. 119]. 1637: Balogh Giörgyvel iuanak az katona legeniek, Kovacz Palnak eggik szolgajat el küldék az piacra ket penz ara mogioroert [Mv; MvLt 291. 117a]. 1660: Egy paraszt lada, abban mogyoro feoueny kezdőet [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. 1677: Dio es magyaró köb/3 [A.komána F; UtI]. 1716: akkara juk volt az csőjin, hogj egj küsded magjaro be tért volna rajta [Nagyida K; Told. 22]. 1744: (A jk-ok ad-

nak) egj köből komlott, egj ejtel magjaro [Vécke U; LLt Fasc. 67]. 1751: Csegezi Uram ... küld ... I. véka Magyarót [Borbánd AF; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. 1795: Diu Magyaró 16 kupa [Déva; Ks 108 Vegyes ir.].

4. mogyoróbél; (miez de) aluná; Haselnußkern. 1719: Az Pestisről Minden Reggel kiválképpen az Gyermekek Diobelet, vagy Mandola belet, vagy Magyarót, es Füget egyenek elsőbben [Ks 54. 84 Medica instructio].

◇ Szn. 1567: uxor Stephani Mogioro [Kv; Tjk III/1. 49]. 1568: Stephanus Mogyoro [Kv; i.h. 139]. 1570: Mogioro Esthwan [Kv; Tjk III/2. 174]. 1599: Magyaró Andrasne [Kv; Tjk VI/1. 299].

mogyoróság creangă de alun; Haselbuschweig. 1662: noha egy ideig kikapdosván, lovaknak csatázással is holmi dudvát, gazt, kórót, mogyoró- és egyéb zöldágakat ragadoznak, de végre annak alkalmatosságátul is mindenestül elszorítottak vala [SKr 326–7].

mogyoróbélnyi mogyoróbél nagyságú; de márimea unui miez de aluná; haselnußgroß. 1724: Egy Fülben való, edgy magyaró bélni gránatkő gyöngy benne [LLt Fasc. 116].

mogyoróbokor 1. alun; Haselstrauch/busch. 1767: azon villongo Gyeput ezen dombon lévő Magiaro Bokorig Balási János csinálta [Siménfva U; Sf Gr. Szabo (55) vall.]. 1778: egy darab Erdeje nagy nyeső Tölgy, és Hárs Fákbol, Csere, Gyertyán, és Magyaró bokrokbol áll [Majos MT; Told. 79].

2. mogyoróbokros hely; aluniş, desiş de aluni; (Ort/Stelle) mit Haselbüschen. Hn. 1650: Az mogioro bokorban az Szerűn [M.gyerőmonostor K; KHn 76]. 1673: az magyaró Bokornal (sz) [Dombó KK; EHA]. 1695/XVIII. sz. köz.: Magyaró bokor alatt (sz) [Nagykend KK; EHA]. 1737: A Magyaró bokor alat [Nyárszó K; KHn 121]. 1741: hoszu Mezejeben mogyoro Bokor szegin (sz) [Futásfva Hsz; EHA]. 1778: A Magyaró Bokor oldalán [Nagykend KK; EHA]. 1898: Magyaró bokor [Málva SzD; SzDMon. V; 121].

mogyoróbokorbéli a Mogyoróbokor nevű helybeli; care este în partea de hotar numit Mogyoróbokor; aus dem Ort namens Mogyoróbokor. Hn. 1841: A' Magyaró bokorbéli föld [Cikmántor KK; EHA].

mogyoróbokros mogyoróbokorral benőtt; acoperit de alun; mit Haselbüschen bewachsen. 1754: a Sz. Királyi határ, más felől valami magyaró bokros hely [Zentelke K; KHn 140]. 1814: Czimbalmos Albert gyalog katona ... folyámodék az nemes hűtősséghez ilyen okon: hogy az alsó forduló határban ép magyaróbokros erdőből orottott vala egy keveset [Szárhegy Cs; RSzf 138–9]. 1864: Lapias Dörmük olá lakosok lakják ... 1/4 része fenyős és magyaró bokros egy negyed része pedig szálas fenyős erdő [Gyszm; GyHn 43].

mogyorófa 1. alun; Haselbusch. 1699: Magiarofaival edgjütt tilalmas [O.csesztve AF; EHA]. 1719: sem ősz, sem semmiféle tavasz gabona nem lőtt A mig kaptak laboda manggal, galagonyával, vadrózsa gyümölcseivel, vadalmával magyoro és egyéb fáknak rügyeivel toldják földjék életeket [Csz; SzO VII, 261. — "A követi ut. jan. 24-én

kelt]. 1736: Vagyon egy Csávás nevű Erdő abban van Gyertyán, és Magyaró fa [Noszolyi SzD; CU XIII/1. 9]. 1760: (Az erdőben) vannak Tölgy és Csere fiatal fak, nyír és magyaró fakkal elegyesleg [Hesdát TA; BLt]. 1771/1817: egy darab nevendék Erdő Csere, Gyertyán, Száldak és Magyaró fákból áll [Jedd MT; Mk]. 1778: Ezen Erdő Csere, Mogyoro és Csapke fakkal vagyis vesszőből álló [O.sályi KK; Berz. 4. 8. C. 18]. 1796: ezen Erdő Magyaró és Gyertyán fákból, és töviskekből áll [Retteg SzD; EHA]. 1823: Vagyon egy alkalmas Nagyságu sziget, mely noha jegyenye, Fűz, juhör, szil és helyen helyen Cser és Mogyoro fakkal bővölködik ugyan, de ... Nehai Consiliarius B. Banffii Sigmond Ur eo Nagysága idejében több Gyümölcs Fák voltak benne [Marossztrkirály AF; EHA]. 1841: cserefa bükk gyertyán és magyaró fával elegy apro vesszős Erdő [Szentanna MT; EHA]. 1844: magyaró fa egy sincs [Mv; Tsb 37]. 1864: inkább magyarófakkal benőtt kaszáló [Teke-rópatak Cs; EHA].

Hn. 1795/1807: A' Magyaró fáknál (sz) [Kispetri K; EHA].

Szk: *fejér* ~. 1732: gyümölcs hozó fák series szerint ezek fekete és holjagos meddgifa két tö fejér magjoró fa, három rend egresfa egy rend veres magyaró bokrosan [Kv; Ks 40 Varia XXVIII néhai gr. Kornis Zsigmond conscr.] * *veres* ~. 1694: vagion Nagj Majorság Szőlő Vannak benne gyümölcs fák is Veres Mogjoro fák négy ~ nro 4 bokorral [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János inv.].

2. mogyorófa(anyag); lemn de alun; Haselholz. 1679: Kádár Szin Abroncsnak valo mogyoro fa, egi szekerrel Cur. l [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 91]. 1788: Egészen Magyaró fábol valo író Asztal [Mv; Tsb 47]. 1867: egy kevés magyarófa jégverte cseplez vesszeje eladása alkal-mával [Mezőkölpény MT; MvRLt].

Szk: *török* ~ a. török mogyorófa (anyag). 1821: 16 Török magyarófa Rfh 16 [Dés; Ks 79. 29. 708]. 1826: Két darab Török magyaró Fáért fizettünk Gubernialis Cancellista Banyai Samuel Urnak 16 Rf [Kv; ACSzám. 70]. — b. török mogyorófából való. 1793: egy török magyarófa trikrátos asztal hajtott lábakon | egy kis szilva fa rakott asztal, juhurfával bandirozott, közepe török magyarófa [TL Conscr.].

3. mogyorófa pálca; vargá/nuia/creangá de alun; Haselrute. XVIII. sz. *eleje*: Az mely lovon holt tetem indul nem kel varni hogy meg keményedgyék a Csomója, jo idején gyengén és nem mélyen meg kell vagdalni a Csonatot, apro söt kel rea hinteni és le dojtván a lovat, mogyoró fával mind addig kel dörgölni, még megh lágyul a Csomója [JHb 17/10 lótarási ut.].

mogyorófa-asztal masá de alun; Tisch aus Haselholz. 1845: magyarófa asztal [Doboka; MKG].

mogyorófa-bokor alun; Haselstrauch/busch. 1843: sok helyen elegendő a' cseplez eger és magyarófabokor, mégis a' kerítések nagyobb része, mind levágott szálas fenyő- és bükkfából vagyon csinálva [VKp 124].

mogyorófabet mogyorófapálca; bitá de alun; Haselrute. 1802: egy Magyaró fa bottal úgy ütötte egyszerre a' Vak szeme táján föbe, hogy a' miatt Oprián Sztojánnak más nap meg kellett hálnia [Déva; Ks 114 Jk 561].

mogyorófa-deszka scindurá de alun; Brett aus Haselholz. 1756: Az Ur házában tanálatatik Magyarófa deszkából való négy szegeletű kisded Jászó asztal három [Déva; Ks 92. I. 32]. 1766: Magyaró fa deszkából mestersegesen tsinált egy par asztal [uo.; Ks 76. IX. 16].

mogyorófa-fiatal mogyorófa-hajtás; lástar de alun; Hasel-sproß. 1760: magyarófa fiatalall látám üte meg [Ditró Cs; LLt Fasc. 149].

mogyorófa-jövés mogyorófa-hajtás; lástar de alun; Hasel-sproß. 1784: oltvais küldök négy tseresznye fát, Baraczk fát gyökerestől küldtettem 12 szálát, nem külemben magyaró fa jöveseketis [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

mogyorófapálca nuia/vargá de alun; Haselrute. 1652: Buxa Istvan ne(m) alhata az sok szidalmazassat fel kele. az Felesege az Tüznel ül vala edgi vekony Palczat mogorofa palczat kezeb(en) (igy!) le vona az földre, két felöl az Tomporajat ütögete meg [Bód SzD; BK]. 1791: kezébe levő magyarófa páltzájával ütette, verte nagygyát, aproját a' Szekereseznek [Kv; RKA]. 1797: a' mint emlékezem vagy 24gyig ütettett is rajta valami vékony szerű Mogyoro-fa páltzával [Náznánfa MT; Berz. 3. N. 3/21]. 1813: a Mlgs Aszszony egy magyarófa páltzával jol meg verte el annyira hogy egy néhány hetekig hordozta azon verés kékségeit a Groff ó nsága [Kük.; IB]. 1815: kezébe volt magyarófa Páltzájával meg is verte [Dés; DLt 80].

mogyorófa-penna *gúny* mogyorófapálca; vargá de alun; Haselrute. 1783: a panaszkodó jobbágyoknak az instantiat a' fenekekre tették, a' mint mondják s ott irtak resolutiot, de Mogyoro-fa pennával Káprár módjára [MNy XXXVI, 270].

mogyorófás mogyoróbokorral benőtt; acoperit de alun; mit Haselbüschen bewachsen. 1768: Vagyon egy Csere bokros, gyertyán és magyarófás erdő a Gyűrű Szeg nevű helyben [Mezőmadaras MT; Ks 74/55 Consr. 56]. 1864: ezen község nevét ... terjedelmes Magyarófás erdőtől vette [Magyarókerke K; KhN 94] | régenten berkes magyarófás volt [Nyárszó K; KhN 124].

mogyorófavessző nuia de alun; Haselgerte. 1774: Ezen Erdőben most tsak a' féle kertelni való, Tölgy, Csere, Magyarófa vesszők vadnak [Nagylak AF; EHA]. 1801: A Majorsag Török Buza Kas 10. cserefa agasra és Talpra, magyarófa vesszőből font ... jo nád fedelű [Nagynyulas K; DLev. 5]. 1812: Petru Muntján Magyarófa vesszőkből csinálván czárkot az kis vizen 20 Páltza ütésekkel meg bünttetett [Petrilla H; JF 36 Prot. 26]. 1842: hetven rakásokban találtatott Magyarófa vesszőt el adtuk [Mezőkölpény MT; MvRLt].

mogyoróhagyma ceapá frantzească; haşmă; Eschlauch. 1570: Martha nehay feyer Jmrehne, Ezt vallyha hogy Latta hogy az Kalmar Andrasnewal gyakorta Tytkon Bezelettek Es hogy ew ReyaioK nezet, megh Ryasztotta Kalmar Andrasne hagi myiert nezne Reaiok, Mert neky semmyt Nem vyth oda Mogjoro hagimanal (igy!) [Kv, TJK III/2. 68]. 1589: kwltem Veres hagimat, fokhagimat, mogjoro hagimat d. 13 [Kv; Szám. 4/X. 20]. 1594: Paczalban* wagian fokhagima koszu No 80 ... Mogjoro hagima

uagion koszoru No 12 [UC 113/5. 90. — *Sz]. 1632: Komani Udvarház ... Pincze Egy veka mogioro hagyma gr N 2 [Komána F; UC 14/38. 129]. 1680: talaltunk nagy hosszu asztalokon szaradasra le terítve magyaro hagymat Cub 3/2 [A.porumbák F; Ált Inv. 9]. 1717: Két Sákban magjaro hagima [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 3]. 1765: Vagyon magnak valo Kaposzta és magyaro Hagymais egy kevés [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/49. 9]. 1819: magnak valo magyaro hagyma [Baca SzD; TSb 6]. 1850 k.: sok magyaro hagyma [Kv; Pk 2]. — L. még MetTr 361; TML I, 425; UF I, 316.

mogyorónyi mogyoró nagyságú; de márimea unei alune; haselnußgroß. 1597: Budaj Thamasne nagy Cataazzony wallia monda nekem az leany nagi keserew sirwa mikor megh betegewitem wala egi mogiorony wayat es egi kalan eczetet nem kerhettem nemteol hagi megh kenese(m) magamat velle [Kv; TJK VI/1. 55]. 1773: a Madarát magam vágattam ki találtanak benne sok fovenjt és leg elől edgy fél Magjaroni követ [M.léta TA; JHb II/13. — *Az állatnak]. 1789: Probálták ezen Faluk a Pityokának vetésítés, de a helynek hideg és sovány természete miatt vagy egészen el veszett, vagy a hol meg maradottis egy magyaronyinál nem igen nöhetett nagyobb [Kobátfva U; UszLt XIII. 97]. 1844: (A) kanca homlokán egy magyaronyi kis szürke jegy [DLt 964 nyomt. kl]. 1847: Popa Stéfánnak a jobb vak szeme iránt egy mogyorónyi nagyságu holt-tetem van [DLt 406 ua.].

mogyorópálca mogyorófálca; vargá de alun; Haselrute. 1601: Kowach Ferencz valya ... az chaplar ragada egy mogyoro palchat [Kv; TJK VI/1. 547].

mogyoró-pej mogyorószínű foltos pej; de culoarea alunei, aluniu; Brand/Braunfuchs. 1839: Egy magyaro pej Kantza [Nyárádszbenedek MT; ToldNy].

Szk: ~ szörű. 1841: magyaro pej szörű kantza tsitko [Dés; DLt 1541].

mogyorórtűgy mugur de alun; Haselknospe. 1718: Minémü utolsó állapotjáb(a) Legjen szégénj székünk még jrtuk az Vad almából, Cseremakból ki fogyván Mogioro rügyre, Lo husra, s macskákra is jutott [Somlyó Cs; Ks].

mogyorós I. mn 1. mogyoróbokorral benőtt; acoperit de aluni; mit Haselbüschen bewachsen. 1754: vagyon egy darab Magyaros erdő a' Falun felyül a' Bádoki Törvényfa alatt mely magyaros erdőből a Parochia körül valo kert procurátlatik [Doboka; DHn 12]. 1786: ez-is Mogyoros Erdőske [Nagylak AF; DobLev. III/607. 20].

Hn. 1514: iuxta fontem Monyoroskwith nominatum [Tóhát BN; TelO 328]. 1624: az mogioros eger eleőt (sz) [Zágon Hsz]. 1631/1640: Mogyoros kut felett [Gyalakuta MT]. XVII. sz. köz.: Mogioros uápában (sz) [Impérfva Cs]. 1659: Az magyaros oldalon (sz) [Fejérd K]. 1683: magyaros dombon (sz) [Szentháromság MT]. 1687: Mogyoros Ajban (sz) [Néma SzD]. 1687 k.: Mogyoros Patakban (sz) [Sep-ród MT; MMatr. 238]. 1693: Az Mogyoros erdő (e) [Szabéd MT] | Magiaros völgi oldala(n) [Homoródújfalú U]. 1725: A' Magyaros hátón (sz) [Bh]. 1728: A Magjaros Likban (sz) [Kalotasztkirály K]. 1753: a Magyaros tetőn [Vaja MT] | Mogyoros kut alatt (sz) [M.déce SzD]. 1754: a Magyaros berek [Borsaujfalú K; BHn 55]. 1763: A'

Magjaros Lább(an) (sz) [Csávás KK]. 1774: Magyaros tetőn [Gyalu K]. 1781: A' Magyaros fön (k) [Inaktelke K] | A Felső magyaros Kutban (sz) [Mákófvá K] | Magyaros Telekben (k) [Farkaslaka U]. 1784: A' Magyaros Vápába (sz) [Szásznyires SzD]. 1793: a' Magyaros Kutnál (k) [Inaktelke K]. 1796: Felső Magyaros rétben [Kozmás Cs.]. 1797: A' Magyaros tetőn [M.lapád AF] | Magyaros Föld elejin (k) [Csehétfvá U]. 1803: a' Magyaros Szőlő [Mv. MvHn]. 1807: Magyaros Völgy (sz) [Gagy U] | Magyaros árok [Kissolymos U]. 1816 k.: Magyaros Telekben (sz) [Malomfvá U]. 1825: a Magyaros Eger nevű helyen (sz) [Zágon Hsz]. 1832: Also Magyaros tetőn (sz) [Erdőfüle U]. 1848: Magyaros oldal (e) [Miriszló AF]. 1864: Magyaros kut [M.lóna K].

2. ? Szn. 1614: Mogioros Tamas [Szenttamás U; BethU 133].

II. fn 1. mogyorós erdő/berek; pádurice/desiş de aluni, aluniş; Haselwald/hain. 1593: az Clastrom feőldeot az magiorossal eggiwt [Pókafva AF]. 1744: az All Csiki Ménasági Határon Váson kapunál egj darab pusztaság, kiis régen szánto földből állott, bükös, magjaros vagion hozzá tartozando [Ks 65. 44. 12].

Hn. 1552: az Monyaros [Mezőszengyel TA; BfR]. 1572: Magiarosba(n) (sz) [Bh; KHn 6]. 1622: Mogiorosba(n) vagion egy ret [Csicsókeresztúr SzD]. 1646: Az monyaro-so(n) ualo feőld [Sepsiszkirály Hsz]. 1676: Az Bercz Hatan az Magyarossan Innen (sz) [Kebelesztiván MT]. 1693 k.: Magyaros felet (sz) [Olthévíz NK]. 1694: Az Vizen Tul az magjaros Felett (sz) [O.csesztve AF]. 1714: Mogyorosban egy kús darab hely [Impérfva Cs] | Mogyoros nevű helyben (sz) [Lengyelfva U]. 1715: A Czerna magyarossan [Vaja MT]. 1716: A' Magyaros alatt (sz) [Nagylak AF]. 1721: Mogyorosban (sz) [Kozárvár SzD]. 1725: a Magyaros alat (k) [Torockósztyörgy TA]. 1732/1802: A nagy Magyarosban (sz) [Nyárádgálfva MT]. 1748: A magyaros felet (sz) [Szénaverős KK]. 1762/1779: A Magyaroson a Kelenceze Kutnál (sz) [Szilágycseh]. 1763: A Magjaros alatt (sz) [Csávás KK] | A Magyaros tetein [Udvarfvá MT]. 1770: az Magyaros nevű Erdő alatt (sz) [Küküllővár KK]. 1773: A Kerek Magyaros alatt a Laposban [Ditró Cs]. 1781: Magyaros (sz) [Szamosfvá K]. 1804: A Magyarós (sz) [Somlyó Sz]. 1806: A' Magyaros mellett (sz) [Kusaly Sz]. 1810: A' Magyaros északán (sz) [Melegföldvár SzD]. 1823: Magyaros Sorka (e) [M.bece AF]. 1832: az Felső Magyaroson (sző) [Szamosújlak Sz; Végr.]. 1851: A' Magyaros dombján (k) [Kéző SzD]. 1868: Magyaros (sz) [Fejérd K].

2. mogyorófavessző; nuia de alun; Haselgerte. 1581: Az Zent petery papnak, egy forint arra fat valami seowennek valot is aggianak valami magyarost [Kv; TanJk V/3. 237a].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

mogyorósbeli a Mogyorós nevű helybeli; care este/se află in partea de hotar numit Mogyorós; aus dem Ort namens Mogyorós. 1767: a Magyaros béli Kis Erdőske [Vaja MT; EHA].

mogyoróstyúk császármadár; găinuşă, ieruncă; Hasel-huhn. 1703: küldöttem Ngdk negy mogyorós tyukot, és három fai tyukot [Kászon Cs; KaLt Apor István ir. Kászoni Imreh Diák lev.]. 1737: Az város szükségire adtunk Egj Mogyoros Tyukot De. 12 [Kvh; HSzjP]. 1746 k.: 7 Mogyoros Tyukot is küldött(em) [Kovászna Hsz; ApLt 5 Márkos Sándor deák Apor Józsefhez]. 1786: Kornis István ... Csiki

portiojában Lévo Biraja Szabó András ... küldött ... Tizenkét Magyaros Tyukot ... Hflor 4. Dr. 80 [Csz; Ks 21. XV. 19].

mogyorótartó hordó doniță/butoiaș de păstrat alune; Faß zum Haselnußaufbewahren. 1753: Dio és Magjaro tarto hordo Nro 1 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII].

mogyorótermés recoltă de alune; Haselnußerntertrag. 1754: Ezen Jobbágyoknak ezen Specificált Taxához accedálnak ezek: úgy mint Magyaró termés idején négy ejtel [M.gyerómonostor K; Told. 12/40].

mogyorótörő masina spărgător de alune; Nußknacker. 1816: Egy Magyaró törő Maschina [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

mogyorótyúk császármadar; gäinușă, ieruncă; Haseluhhn. 1609: Fenesi biro Tiukott hozott N. 7 Mogioro Alia tiukott N. 4 [Gyalu K; Sennyei 47/11]. 1758: ez előtt Cír(citer) 40 Esztendőkkal az Atyám Szabó Mihály a' Sadány pataka mellett lévő bükkös erdő el arendálta vala Nest börrrel és magyaro tyukokkal maknak idején Lázár Ferencz Ur eő Nágától, hogy ottan Sertéseket hizlaljon [Szárhegy Cs; LLt Fr. Szabó (60)jb vall.].

mogyoró vessző 1. mogyorócserje/bokor; (tufă de) alun; Haselstrauch/busch. 1713: Teremnek Magyaró, gyertyán, Csere és egjeb elegies Kertelni valo vesszők [Fejérd K; EHA]. 1723/1799: egy Radvántz nevű tsere és Magyaró vesszőkből s tövissekből álló erdő [Abosfva KK; EHA]. 1732: edgj darabotska tilalmas makk termő Csere Erdő mellyet jo magyaro, és gyertyán vessző sűrűn vette fel [Szászsztyjakab SzD; TSb 51]. 1760: Ezen specificált Erdőskeben tsak tsere Mogyoro, Vesszők, és Tovis bokrok teremnek [Csehtelke K; BLt]. 1773: volt a' Marasan tul ... a' Holt Maras szomszédóságában a' Borberekiek(ne)k egy Füz, Jegenye, Nyárfából, gyűrű és magyaro vesszőkből álló sűrű nagy szövevényes Erdeje [Szászújfalú/Marossztykirály AF; DobLev. II/447. 17]. 1777: Vagyon egy darab Kerek Erdő nevezetű Erdő, mely cseplez apró bokros magyaro csere és gyertyán vesszőkből áll [Meggyesfva MT; LLt 28/531].

2. mogyoróbokor levágott vesszője; nuia de alun; ab-geschnittene Haselgerte. 1573: Az plebanosnak agyanak 10 zeker Mogioro vesseot az Eoswenien [Kv; TanJk V/3. 82a]. 1676: Ezen udvarház kapuja mogyoró vesszővel font paraszt, ócska, egyfelé nyílló, kapubálványa négy szegeletesre faragott [Galac BN; ETF 108. 8].

mogyoró vesszős mogyorós berek; desiş de alun; Haselhain/wäldchen. 1832/XIX. sz. köz.: Lá Fálka egy vén gyér Cserés Erdő közötté magyaro vesszős [Mocs K; EHA].

moh, moha 1. muşchi; Moos. 1794: Toгыika vágott le két nagy bikfát a ketskék számára, hogy a mohát le egyék rolla [Nagykristolc SzD; JHb]. 1811: Találsz ... egy keringős utat, Melyen akar merőll ha indulsz sétálni, Erdei Remete Házat fogsz találni Oldalát 's fedelit a' moha bé fogta [ÁrÉ 105]. 1837: megaszalt bükkfák találtak 18 amelyet irt Szabó János nem is tagadá, hogy nem ő aszalta, minthogy a fának a tövére a földön a lapit és muhát elhajtotta, s úgy aszalta meg, s megint bétakarta; azt mondja, azért cselekedte, hadd tanuljon más is: hogy kell aszalni [Jenőfva Cs; RSZF 119].

2. gerenda; grindă; Balken. 1656: Ugjan ezen malomban vagion egi abronczos orso ... Egy szeker moh, 4 veka [Fog.; UF II, 158]. 1687: (A hajók) hevervén a Tisza parton minden hevederei Balkon Szárai Lépv Vesszei mohai úgy el rökönýódtének rothadtanak vesztenek hogy el bocsattani nem képes [Sziget Mm; Törzs.].

mohamedanizmus Mohamed vallása; mohamedanism; Mohammedanismus. 1619: ezek* ugyan tiszta török hitet, mahometanismust tartnak, patyolatba járnak, mindenben olyak, mint az több török nemzetség [BTN² 318. — "Tripolis lakosai].

mohamedánus Mohamed vallását követő; mohamedan; Mohammedaner. 1710 k.: El kell a keresztyén világból a pápista, lutheránus, kálvinista, görög, arianus vagy unitárius nevezetet venni. Keresztyének leszünk mindnyájan, és úgy remélhetjük a gentilis pogányok, mahumedánusok, zsidók megtérését is | a hold az ő újságival és apadásival, mint-hogy mindenkor 28 nap alatt végbe megyen, könnyű volt a négy hetes holnapot találni, mely hivatattik deakul lunaris mensisnek, és napkeleten ma is a mahumedanusok azzal élnek [BÖn. 432, 452].

mohar, muhar 1. angorakecske szőréből készült szövet; mohair; Mohair, Mohr, Moiré. 1568: Marta Lantos iur(ata) fassa e(st) Latta(m) hogy Thordan egy vég Muhart won es Zebeben is igen vasari vala [Kv; TJk III/1. 188]. 1574: vegienek borkanak Egy zoknianak valo Muhart [Gyf; JHbK XXI/12. 4]. 1581: Három muszkva suba vagyon, egyik fejér priska börrrel bérlett, másik veres mohar, harmadik csemelet azokat hagyom az hűgaimnak [SzO IV, 76 Székely András végr.]. 1599: Zaz Istwanne Vizen Zilagiban 10. Veg. Matast —/20. 2 Fel weg Muharat —/20 [Kv; Szám. 8/XIV. 31 Hj]. 1628: Kett Vegh mohar eggik narancz zjn, másik zolo zin [Bodola Hsz; BLt]. 1629: Egj vegh zeold muhar [Gysz; LLt Fasc. 155]. 1687 k.: Egy vegh Egész Muhartol f —/30 [MvRKLev. Vect. 4]. 1688: Egy vegh Bibortol f —/30 Egy vegh Dufla Hermácztol f —/160 Egy vegh Egész Muhartol f —/30 [BFR Vect.].

Szk: virágos ~. 1630: Fenesi Marton Hozot lengiel orszagbol 4. fél vegh muhart tt f — d 40 4. fél vegh viragos muhart tt f — d 40 [Kv; Szám. 18b/IV. 59].

2. moharból készült/való; de mohair; aus Mohair verfertigt. 1587: Zegeottem* egj leantt 1 Muhar frish béléssel ezue á mindt zereti [Kv; Szám. 3/XXVI. 13 Süweges Gergely isp. m. kezével. — "Ti. szolgálónak].

mohar matéria mohair; Material/Stoff aus Mohair. 1768: Egy Galamb szín forma fejérségű Selyem Mohr materia szoknya, harmad fel fertály igen szép [Nsz; TGSz 51].

moharmente mantie/mantă de mohair; Obermantel aus Mohair. 1607: Az Mohar Mente ... eő hozta Brassobol Az Mohart, eő Atta nekj [Mv; MvLt 290. 14b].

moharszoknya fustă de mohair; Rock aus Mohair. 1560: Egy weres attlach zoknya Egy zeold kamuka zoknya. Egy Keókörchyn zyn tafota zoknya Egy Muhar zoknya [JHb QQ Temeswary János reg.]. 1570: Calara Theolcheres Mathiasne Ezt vallyia hogy Mykor ez Zabo Myklosne Igen Betegh volt megen hozzaya Iso Ambruzne Es ezt Mongia Neki lo Azzoniom Im latom hogy halálnak vagi fia, Azert

az en Zolgalatomrol Emlekezzeel megh Arra Zabo Myklosne Mond neky Nem hagiok sennt (!), Mert en teged ky hazasitolalak, hernach palastot, Mohar Zoknyat, Partha Eowet, inget, hymet atta(m) [Kv; TJK III/2. 197]. 1573: Kalmar Istwan azt vallia Latta az felesenek zep tafota es Mohar zoknyayt [Kv; TJK III/3. 172]. 1627: Egy vy muhar szokniat szasz modo(n) valot f. 10 [Kv; RDL I. 135]. 1663: Dajka Aszszony Szebeni Sofia eztendeje kezdetik Boldog Aszsz(ony) Havának 24 napjan, 1663ban muhar szoknya, Annak valla ezüst premes [Utl].

mohón 1. falánk módon; cu lăcomie, (in mod) lacom; mit Heißhunger, hastig. 1710 k.: Gyermekegemből kikélvén, ebéd s vacsorát ettem csak, azt jól s mohón, de nem sokat [BÖn. 515]. 1710: meg is téptem vala a húgomat, mert igen mohón eszi vala a szőlőt s nekem keveset hagyott [CsH 127–8].

Sz. 1670: Az magyar saláta is, tudod Koma, hogy mohón jó [TML V, 39 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz].

2. türelmetlenül; nerábdátor; ungeduldig. 1671: Csernel uram ellen való dolgát Kende uramnak nem kell mohón fogni. Megcsendesedik ő kegyelme [TML V, 590 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

3. hirtelen; repede; plötzlich. 1710 k.: 50-60 katona nyakon nem köt; ha ott arestálni akarnak, nem léssen olyan mohón; mentségre, búvás, szaladásra, vagy jóakaróink törekedése és oltalmazására léssen üdönk [BÖn. 706].

mohos 1. gerendás; cu grindă; mit Balken. 1793: Az régi Házaknak az Sendelyezését, a régi muhas Sendelyezésig el végeztettem [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

2. mohás; acoperit cu mușchi; mit Moos bewachsen. Hn. XVII. sz. m.f.: a Mohoson ... az fák közt (r) [M.gyerőmonostor K; KHn 77]. 1721: Mohosba az Eszaki oldalon (k). az Mohoson egy darab réth [uo.; KHn 85]. 1759: A' Muhos (k) [uo.; KHn 80]. 1773: a Mohos Kapunál (k) [Gyergyóalfalu; EHA] | a Mohos Kapura megyen végel (sz) [uo.; GyHn 17]. 1785: a Mohos Pataka felé rugó (k) [M.gyerőmonostor K; KHn 81]. 1821: Mohoson (k) [uo.; KHn 86]. 1864: Muhos [M.sárd K; KHn 229].

mohosodik mohos lesz, elmohosodik; a prinde mușchi, a deveni mușchos; bemoost werden, sich bemoosen. 1840: A zugo tsatornájának also végén l tölgyfa gerenda nyulik keresztül ... a mely mohosodni kezdett [Km; KmULev. 2].

móka ? tréfacsináló; om ghiduș; Witzbold/macher. Szn. 1815: meg Hólt Nagy (: Móka :) Márton a' Templom kerülő [Györgyfa K; RAK 123].

mokány 1. havasi román ember; mocan; rumänischer Gebirgsbewohner. 1699: 16.366 darab fenyő fa padlás 2 1/2 öles 134 darabot hoztak a mokányok Rf 77 xr 10 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1766: Azt fateállya, hogi a Vásárban nem voltak mások, hanem a Mokány A. mellett három Mokány [Torda; TJKt V. 301]. 1767: Mokányokkal hajtották bé^a egy szoros Kis oklocskában [Mocs K; HG Eszterházi lev. — "A marhakat]. 1785: Mig a Táborban voltunk addig hallottam hogy a Felesége is oda járt volna a Mokányok közzé [M.nagyszombor K; KLev. St. Kupás (28) jb vall.] | A Lapistyai^a Mokányok magok Taxájakat administralták [Mocs K; TSB 5. — "K]. 1797: Lakossai olah Bikálnak mind Oláhok, kik Mokányoknak nevezetnek

[O.bikal K; CU IX. 2/151]. 1837: A kaszálni ide jött Mokányoknak a Báro Eő nagysága porontsolatyából adtam: l kupa Gabona Pálinka | A nyári kalákások számára Mester Emberek és Mokányokéra nyuzattam: 4 Berbéts [Budatelke K; Born. F. lh]. 1845: Mokányoktól való kartyusok [Dés; DLt 440]. 1847: Nyoltz Holdnak le aratása a Mokányoknak Palinkára Kulináréra fizettem 8 Rns [F.szentmihályfa TA; Bosla].

Szn. 1760: Mokány Urszuly [Mihálcfa AF; Eszt-Mk]. 1797: Mokány Szinyivon [Ajtony K; EHA].

Hn. 1777: a' Mokán Pojánáján [Hidalmás K; RLt O. 2]. Szk: havasi ~ 1801: hogi égj valóságos Törsökös Nemes emberrel alább hogi sem egy Vargával vagi Havasi Mokány nyal valaki bányék éppen nem Conveniens [Ádamos KK; JHb Jósika Miklós ir.] * taksás ~ taksafizető havasi román. 1832: A' Taxás Mokányok Egyezése 1821 [SLt LII. 1].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; im attributivem Gebrauch: a mokányoknál szokásos módon készített; mocănesc, specific mocanilor; bei/von den rumänischen Gebirgsbewohnern gewöhnlicherweise verfertigt: ~ buglya. 1807: egy Mokány Bugját a' maga Juhaival etetett meg A Sztarkujból egy Mokány Bugját haza hozatván [Mezőcsán TA; LLt].

mokány állású havasi lóra jellemző állású; cu conformația/statura caracteristică unui cal mocănesc; mit für das Alpenpferd charakteristischer Stellung/Stand. 1852: láttam kisdéd piros pely vágott farku mokán állásu paripán lovagolni [Dés; DLt 1066].

mokány borjú havasi borjú; vițel mocănesc; Alpenkalb. 1823: Egy barna kisdéd esztendő metzetlen mokány bornyu [DLt nyomt. kl]

mokányfejű havasi lóra jellemző fejű; cu capul caracteristic unui cal mocănesc; mit für das Alpenpferd charakteristischem Kopfe. 1823: mokány-fejű mint egy II Markos már idősetske — Lo [DLt nyomt. kl].

mokányforma havasi lóhoz hasonló; asemenea unui cal mocănesc; alpenpferdförmig. 1852: a' lo egy kisdéd mokán forma vágott farku lo volt [Dés; DLt 1066].

mokány juh havasi juh; oaie mocănească; Alpen/Almenschaf. 1759: az említett Tisztarto ettzer valami Mokány Juhokat bé hajtván, a' Tiszteket ide hívatta, és Törvényt tetvén réájok, 60. az Udvar számára maradt [Marosludas TA; TKl Moga Petre (30) jb vall.]

mokánylábú havasi lóra jellemző lábú; cu picioare caracteristice unui cal mocănesc; mit für das Alpenpferd charakteristischen Beinen. 1807: (A ló) vastag mokány lábú [DLt 774 nyomt. kl].

mokány ló (apró termetű) havasi ló; cal mocănesc; Alpenpferd. 1768: hat Mokány lora valo szalma fedelő Istálló [Sarmaság Sz; TGsz 23]. 1852: a' másik Paripa a' Szürke Mokán lo volt [Torda; Told. 50].

mokány nyereg a havasi románoktól használt nyereg; șa mocănesc; von den rumänischen Gebirgsbewohnern gebrauchter Sattel. 1812: Egy paraszt Mokány Nyereg rongyos [M.gyerőmonostor K; KCsl 11.].